

347966

PLS

НОТАРІАТ В УКРАЇНІ

ЮРИДИЧНИЙ КОМП'ЮТЕР

ОШКА ЮРИСТІВ УКРАЇНИ
III ВСУКРАЇНОЇ КОНКУРС
НА КРАЩЕ ЮРИДИЧНЕ ВИДАННЯ
1999/2000 РОКІВ

АМІАОМ

**РАДЗИЄВСЬКА Л. К.
ПАДІЧНИК С. Г.**

удостосні третьої премії
у номінації

навчальні посібники

за роботу: Нотаріат в Україні.
Навчальний посібник.
— К.: Юрінком Інтер. — 2000.

Голова Спілки

Голова

Організаційного комітету

 В. Сидорчук

 М. Оніщук

Міністерство освіти України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Л. К. Радзієвська, С.Г. Пасічник

НОТАРІАТ В УКРАЇНІ

Навчальний посібник

2-е видання, стереотипне

*За відповідальною редакцією
кандидата юридичних наук
Л.К. Радзієвської*

НБ ПНУС

811886

Київ
Юрінком Інтер
2001

347. 96 (477) (075.8)

БКБ 67.9(4УКР)310я73
P15

*Рекомендовано Міністерством освіти України
(лист МО України № 11–17 від 05.01.2000)
Рекомендовано вченою радою Київського національного
університету імені Тараса Шевченка*

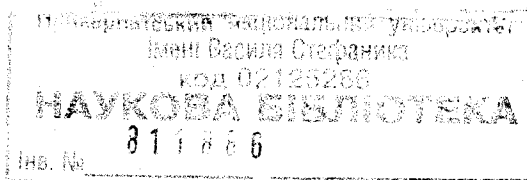
РЕЦЕНЗЕНТ

В.М. ЧЕРНИШ, Президент української нотаріальної палати,
завідувач кафедрою нотаріального права інституту туризму,
економіки і права, заслужений юрист України

АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ

Л.К. РАДЗІЄВСЬКА, кандидат юридичних наук, доцент —
глави 1, 2, 3 (§ 1–6), 4 (§ 1, 3–7),
5, 6, 8, 9, 13–17, 19, 22, 23, 25;
С.Г. ПАСІЧНИК, нотаріус — глави 3 (§ 7), 4 (§ 2), 7,
10–12, 18, 20, 21, 24.

Шеф-редактор видавництва Юрінком Інтер
КОВАЛЬСЬКИЙ В.С., кандидат юридичних наук

ISBN 966-7784-55-X

© Радзівська Л.К., Пасічник С.Г., 2001
© Юрінком Інтер, 2001

Передмова

Важливу роль у здійсненні правозахисної та правоохоронної функцій відіграє нотаріат України.

Захист прав та законних інтересів громадян і юридичних осіб, запобігання правопорушенням — є основним завданням нотаріату, авторитет і значення якого невпинно зростає в нинішніх умовах кардинального реформування соціально-економічних відносин.

Його діяльність має великий вплив на різні сторони суспільного життя країни, на нормальне функціонування цивільного обороту.

Перехід до ринкової економіки потребує посилення правового регулювання господарських відносин. У свою чергу це потребує і удосконалення правового регулювання діяльності нотаріальних органів, яка стає все більш об'єктивною і складною.

Для вчинення нотаріальних дій тепер потрібен не просто їх реєстратор, як це здебільшого було раніше, а творчий, добре обізнаний з діючим законодавством юрист, який правильно орієнтується в досить складному правовому колі суспільних відносин.

Тому надзвичайно важливим сьогодні є завдання підготовки висококваліфікованих нотаріусів, з високими моральними якостями і відчуттям особистої відповідальності за свою діяльність, що сприятиме підвищенню престижності і значущості усієї професії юриста.

Все це вимагає сучасної навчальної літератури при підготовці спеціалістів в області нотаріату.

Представлений підручник, з урахуванням останнього діючого законодавства про нотаріат, розглядає загальні поло-

ження спецкурсу, що стосується поняття нотаріату, організації, повноважень нотаріальних органів, загальних правил вчинення нотаріальних дій. В особливій частині підручника розкривається зміст та процесуальний порядок вчинення передбачених законом нотаріальних дій, їх цивільно-правове значення. Зручності вивчення спецкурсу сприятиме і наведене в кінці підручника основне законодавство, що стосується нотаріальної діяльності.

Підручник написаний відповідно до навчальної програми спецкурсу юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка і розрахований на студентів і викладачів юридичних вузів.

ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА

Поняття і завдання нотаріату України

§ 1. Поняття нотаріату

Виникнення і розвиток приватної власності вимагали правового забезпечення різних угод щодо цієї власності, її переходу за спадщиною, а також посвідчення інших обставин, які мали значення для реалізації суб'єктивних цивільних прав. Тому виникнення нотаріату було обумовлено певними об'єктивними закономірностями розвитку цивілізованого суспільства.

Нотаріат виник як інститут цивільного права ще за часів республіки у Стародавньому Римі. Тоді в Римі вже існували службові особи — писці, в обов'язки яких входило ведення судових журналів, різних записів публічно-правового характеру. Крім цих службових писців, у багатих римлян домашніми секретарями працювали приватні писці, які вели ділову переписку та оформляли різні юридичні угоди. Їх називали нотаріусами (від лат. *nota* — знак, позначка), бо вони користувалися стенографічними значками для швидкого запису.

Подальший розвиток цивільного обороту викликав у Римі появу табеліонів, яких можна назвати родоначальниками сучасного нотаріату. Будучи особами вільної професії, вони стягували за вчинення нотаріальних дій винагороду, розмір якої встановлювався державою. Табеліони складали судові папери, а також посвідчували різні угоди. Процесуальний порядок їх посвідчення був настільки досконало розроблений, що гарантував їхню законність і виключав будь-яку можливість оспорювання справжності угод, бо законність посвідчення повинна була бути підтверджена ще й судом.

Нотаріуси завжди відігравали значну роль у суспільному житті країн. Їхня діяльність стосувалася дуже важливого аспекту існування людей — їхньої власності. Тому особа нотаріуса завжди була оточена ореолом таємничості і поваги. Це були люди, сповнені почуття людської та професійної гідності. І зараз професія нотаріуса є однією з престижних і важливих.

У нашій країні за роки радянської влади нотаріат втратив своє значення, позаяк було скасовано приватну власність на землю, на засоби виробництва. Серед правоохоронних органів він посідав останнє місце, бо його діяльність в основному стосувалася людини, її власності, її прав та інтересів. Людині з вищою юридичною освітою працювати в нотаріальній конторі було неprestижно: низька заробітна платня, непристосовані для роботи приміщення, відсутність необхідних технічних засобів, нецікава робота, бо 70% нотаріальних дій — це засвідчення вірності копій документів, тоді як у країнах із розвиненою правовою системою ці дії складають всього 7—10%.

Нині в системі органів, які здійснюють правоохоронну функцію, важливе місце належить саме нотаріатові. Його роль, значення, авторитет невпинно зростають із розвитком нашої державності, що обумовлюється новими економічними відносинами, виникненням приватної власності на засоби виробництва, на землю. Особливо це стосується підприємницької діяльності, пов'язаної з оформленням і реєстрацією договорів, створенням різних форм власності та угод щодо цієї власності. Це спричинило виникнення великої кількості угод, раніше невідомих нашому законодавству, ускладнило їх посвідчення. Відтак виникла потреба в детальному подальшому регулюванні нотаріальних дій, підвищенні кваліфікації нотаріусів та їхньої відповідальності — адже саме від якості роботи нотаріальних органів залежить правильне функціонування цивільного обороту в господарстві, ефективність захисту майнових прав і законних інтересів громадян і юридичних осіб.

Нотаріат в Україні — це система органів і посадових осіб, на яких покладено обов'язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії, передбачені законом, з ме-

тою надання їм юридичної вірогідності (ст. 1 Закону України "Про нотаріат").

Це поняття містить в собі суб'єктивну та об'єктивну сторони діяльності нотаріату, а також мету вчинення нотаріальних дій.

Суб'єктивна сторона поняття вказує на систему нотаріальних органів, до якої входять державні нотаріальні контори, державні нотаріальні архіви, приватні нотаріуси. Крім того, в населених пунктах, де немає ні державних, ні приватних нотаріусів, деякі нотаріальні дії мають право вчиняти уповноважені на це особи місцевих рад. Нотаріальні дії за кордоном вчиняють консульські установи України, а у випадках, передбачених законом, — дипломатичні представництва України. Відповідно до ст. 40 Закону України "Про нотаріат" посвідчення заповітів і доручень може вчинятися відповідними посадовими особами. Наприклад, головними лікарями, їх заступниками по медичній частині або черговими лікарями, директорами і головними лікарями будинків для престарілих та інвалідів, капітанами морських суден, начальниками експедицій та ін. Таке посвідчення прирівнюється до нотаріального посвідчення і має на меті забезпечити в невідкладних життєвих ситуаціях вчинення цих нотаріальних дій.

Об'єктивна сторона поняття нотаріату вказує на повноваження нотаріальних органів і посадових осіб стосовно кола тих дій, що їх вони відповідно до Закону України "Про нотаріат" можуть вчиняти. При цьому вчинення передбачених законом нотаріальних дій не повинно викликати спору, бо предметом нотаріальної діяльності є справи, в яких відсутній спір про право цивільне і якщо в процесі вчинення нотаріальної дії такий спір виникає, то він підлягає вирішенню в органах суду чи арбітражного суду, а сама нотаріальна дія в такому разі зупиняється до набуття рішенням законної сили.

Отже, нотаріус посвідчує безспірні права та безспірні факти, в наявності яких він може упевнитися безпосередньо або на підставі відповідних документів, а також вчиняє інші дії, спрямовані на юридичне підтвердження та закріплення цивільних прав, щоб запобігти їх можливому порушенню в майбутньому.

§ 2. Завдання нотаріату

Діяльність нотаріату відчутно впливає на різні аспекти суспільного життя країни. Від якості його роботи залежать нормальне функціонування цивільного обороту країни, ефективність охорони й захисту майнових прав та законних інтересів громадян і організацій. Формування ринкової економіки, основу якої складає приватна власність, потребує посилення правового регулювання господарських відносин, а значить, і підвищення ролі нотаріату як регулятора цих відносин. Це, в свою чергу, визначає і завдання нотаріальних органів на нинішньому етапі розвитку нашого суспільства.

Завданням нотаріату є забезпечення захисту та охорони власності, прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, сприяння у зміцненні законності та правопорядку, попередження правопорушень.

Отже, можна виділити три основні завдання, що їх виконує нотаріат. Перше завдання — захист і охорона власності, прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб. Нотаріальні органи в основному виконують правоохоронну функцію, але нотаріальна діяльність може бути засобом захисту прав, наприклад, у разі вчинення виконавчих написів, протестів векселів, посвідчення неоплати чеків. Виконання цього завдання буде ефективним, якщо воно реалізуватиметься відповідно до процесуальних норм, установлених Законом України “Про нотаріат”, який гарантує захист прав та охоронюваних законом інтересів громадян і організацій при вчиненні нотаріальних дій. Порушення цих процесуальних норм веде до недійсності нотаріального акту.

Дії, що їх вчиняють нотаріальні органи, забезпечують захист і охорону важливих прав та інтересів громадян і організацій, які пов'язані з їхнім буттям, існуванням, діяльністю, бо стосуються їхніх майнових прав та гарантування подальшої реалізації інших суттєвих прав громадян.

Виконуючи функцію контролю за законністю в цивільному обороті, нотаріат реалізує своє друге завдання — зміцнення законності і правопорядку. Вчиняючи певну нотаріальну дію, нотаріус чи посадова особа підтверджує цим законність і достовірність вчинюваної нотаріальної дії та запобігає в майбутньому можливим порушенням прав та інтересів осіб, які звернулися до нотаріуса чи посадової особи.

Отож, підтверджуючи законність і достовірність нотаріальної дії, нотаріус виконує і третє завдання — запобігає можливим правопорушенням. Так, скажімо, якщо нотаріальна дія, за вчиненням якої звернулися заінтересовані особи, не відповідає законіві, нотаріус відмовить у її вчиненні, запобігши в такий спосіб правопорушенням і можливим негативним наслідкам для цих осіб.

Завдання запобігання правопорушенням виконується також через правові консультації, роз'яснення наслідків вчинення нотаріальної дії.

Виходячи з завдань, що їх виконують нотаріальні органи, можна зробити висновок, що сутність нотаріальної діяльності полягає в посвідченні та підтвердженні певних прав і фактів, у юридичному закріпленні цивільних прав із метою запобігання можливим порушенням або є засобом захисту вже порушених прав.

§ 3. Джерела нотаріального процесуального права

Джерела нотаріального процесуального права — це нормативні акти, які регулюють організацію нотаріальних органів і процесуальний порядок вчинення ними нотаріальних дій.

Джерелом нотаріального процесуального права передовсім слід назвати Конституцію України, яка закріпила низку важливих загальних положень принципового значення для діяльності нотаріальних органів.

Основні положення діяльності нотаріальних органів і посадових осіб, які вчиняють нотаріальні дії, врегульовано Законом України “Про нотаріат”, який був прийнятий Верховною Радою України 2 вересня 1993 р. і набрав чинності 1 січня 1994 р. Він має принципові відмінності від Закону УРСР “Про нотаріат” від 25 грудня 1974 р., чинного з 1 травня 1975 р.

Необхідність прийняття нового закону про нотаріат була обумовлена економічними причинами, переходом до ринкових відносин, виникненням різних форм власності, розвитком підприємництва.

Законом України “Про нотаріат” детально регламентовано питання організації діяльності нотаріальних органів. З ме-

тою вдосконалення діяльності нотаріату врегульовано створення приватної нотаріальної діяльності, що дає можливість розвантажити систему державних нотаріальних контор, підвищити якість вчинення нотаріальних дій, а також піднести престиж професії нотаріуса.

Новим законом для підвищення професійного рівня нотаріусів встановлено більш високі вимоги для зайняття посади нотаріуса (обов'язкове стажування, складання кваліфікаційного іспиту, одержання свідоцтва на зайняття нотаріальною діяльністю).

Посилено вимоги щодо відповідальності нотаріуса. Урегульовано підстави для анулювання свідоцтва на право заняття нотаріальною діяльністю, чітко визначено права та обов'язки нотаріуса. Водночас встановлено правові гарантії захисту прав та інтересів нотаріуса.

Джерелами нотаріального процесуального права є також окремі закони. Це — Закон УРСР “Про власність” від 7 лютого 1991 р., Закон України “Про селянське (фермерське) господарство” від 22 червня 1993 р., Закон України “Про приватизацію майна державних підприємств” від 4 березня 1992 р. зі змінами й доповненнями на 12 березня 1994 р., Закон України “Про приватизацію державного житлового фонду” від 19 червня 1992 р. зі змінами й доповненнями на 22 лютого 1994 р., Закон України “Про заставу” від 2 жовтня 1992 р., Закон України “Про внесення змін до Закону України “Про заставу” від 21 жовтня 1997 р., Закон України “Про плату за землю” від 3 липня 1992 р. зі змінами на 19 вересня 1997 р. та ін.

Значну роль у регулюванні нотаріального законодавства відіграють постанови Верховної Ради України, як-от: “Про порядок введення в дію Закону України “Про нотаріат” від 2 вересня 1993 р., “Про тлумачення Закону України “Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні” від 24 грудня 1993 р., “Про ратифікацію Угоди про порядок вирішення спорів, пов'язаних із здійсненням господарської діяльності” від 19 грудня 1992 р., і т. д.

Важливим джерелом нотаріального процесуального права є постанови й розпорядження Кабінету Міністрів України. Мова йде про затвердження Положення про Вищу кваліфікаційну комісію нотаріату від 22 лютого 1994 р., про декрет “Про приватизацію земельних ділянок” від 26 грудня

1992 р., про декрет “Про державне мито” від 21 січня 1993 р., про порядок посвідчення заповітів і доручень, прирівнюваних до нотаріально посвідчених від 15 червня 1994 р., та ін.

Велике значення для регулювання діяльності нотаріальних органів мають накази, розпорядження, листи Міністерства юстиції України, в яких детально регулюються питання організації та діяльності нотаріальних органів. Зокрема, це накази про затвердження Положення про кваліфікаційну комісію нотаріату від 28 грудня 1993 р. зі змінами від 25 грудня 1997 р., Положення про державний нотаріальний архів від 7 лютого 1994 р., Положення про порядок видачі свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю від 20 січня зі змінами від 25 грудня 1997 р., Положення про порядок реєстрації приватної нотаріальної діяльності від 4 березня 1994 р.

Доповненням до Закону України “Про нотаріат” є затверджені Міністерством юстиції України Інструкція про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України від 18 червня 1994 р., Інструкція про порядок вчинення нотаріальних дій посадовими особами виконавчих комітетів сільських, селищних, міських рад від 25 серпня 1994 р., наказ Міністерства юстиції України від 12 серпня 1998 р. “Про внесення доповнень до Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України”, Правила ведення нотаріального діловодства від 3 лютого 1993 р.

Слід також вказати про “Порядок посвідчення договорів відчуження земельних ділянок”, затверджений наказом Міністерства юстиції України та Держкомзему України 6 червня 1996 р., і їхній спільний наказ від 1 червня 1998 р. “Про внесення змін і доповнень до Порядку посвідчення договорів відчуження земельних ділянок”.

Для діяльності нотаріальних органів мають значення і окремі накази та рекомендації Міністерства юстиції України. Це — Положення про Єдиний реєстр для реєстрації заборон відчуження об’єктів нерухомого майна від 27 травня 1997 р., Положення про Єдиний реєстр доручень від 6 травня 1998 р. та ін.

Велике значення для регулювання нотаріальної практики мають укази Президента України: “Про впорядкування справляння плати за вчинення нотаріальних дій” від 10 лип-

ня 1998 р., “Про врегулювання діяльності нотаріату в Україні” від 23 серпня 1998 р., “Про впорядкування сплати державного мита за здійснення операцій на товарних, сировинних та інших біржах, крім фондових і валютних, та за вчинення окремих видів нотаріальних дій” від 23 серпня 1998 р.

Джерелами нотаріального процесуального права є також постанови Пленуму Верховного Суду України: “Про судову практику в справах за скаргами на нотаріальні дії або відмову в їх вчиненні” від 31 січня 1992 р.; “Про практику розгляду судами України справ про спадкування” від 24 червня 1983 р., “Про практику застосування судами земельного законодавства при розгляді цивільних справ” від 25 грудня 1996 р.

При вчиненні нотаріальних дій застосовуються і акти місцевих органів влади та управління. На території Автономної Республіки Крим застосовується законодавство цієї територіальної одиниці України.

Питання вчинення нотаріальних дій за кордоном визначаються консульськими конвенціями, міжнародними угодами, що їх уклала Україна з іншими державами. Порядок вчинення нотаріальних дій консульськими установами України регулюється Законом України “Про нотаріат”, Консульським статутом України та іншими законодавчими актами нашої держави.

Відповідно до законодавства України, міжнародних договорів нотаріуси застосовують і норми іноземного права.

Оскільки нотаріальна діяльність тісно пов’язана з такими галузями українського права, як цивільне, цивільно-процесуальне, шлюбно-сімейне, земельне, трудове, нотаріуси, крім джерел нотаріального процесуального права, керуються також нормами цих галузей права під час вчинення нотаріальних дій.

Предмет і система нотаріального процесуального права

§ 1. Поняття нотаріального процесуального права та його місце в системі права України

Законодавство про нотаріат регулює суспільні відносини, що виникають між нотаріальними органами та особами, які звертаються за вчиненням нотаріальних дій. Отже, *нотаріальне процесуальне право — це система правових норм, котрі регулюють суспільні відносини, що виникають у процесі здійснення нотаріальних дій між нотаріальними органами та особами, які звертаються за вчиненням цих дій.*

Предметом нотаріального процесуального права і є суспільні відносини, що регулюються цим правом.

Нотаріальне процесуальне право не є самостійною галуззю права України. Питання про його місце в системі права України є спірним у юридичній літературі. Існує думка, що нотаріальне процесуальне право входить до предмета регулювання цивільного процесуального права. Це пояснюють тим, що і суд, і нотаріат здійснюють ту ж саму функцію захисту прав і законних інтересів. Заперечуючи це, можна вказати, що нотаріат функцію захисту прав і законних інтересів здійснює, як виняток, тільки під час вчинення трьох нотаріальних дій: вчинення виконавчих написів, протестів векселів і посвідчення неоплати чеків.

Вчиняючи решту нотаріальних дій, нотаріуси здійснюють охорону прав та інтересів. При цьому захист прав нотаріальними органами не має остаточного характеру. Акти нотаріальних органів можуть бути оспорені в суді чи арбітражному

суді. Крім того, захист права нотаріальним органом не здійснюється, якщо вимога оспорюється другою стороною.

Нотаріальне процесуальне право є самостійним відносно цивільного процесуального права, оскільки діяльність нотаріальних органів має безспірний характер, під час вчинення нотаріальних дій не використовується змагальна форма процесу, нотаріус встановлює юридичні факти в основному на підставі документів. Крім того, нотаріальні органи є органами державного управління, і їхня діяльність має адміністративний характер. Тому є всі підстави вважати, що нотаріальне процесуальне право входить до предмета регулювання адміністративного процесуального права.

§ 2. Нотаріальний процес і його стадії

Нотаріальний процес — система процесуальних дій, що врегульовані нормами нотаріального процесуального права і визначають порядок вчинення нотаріальних дій. Змістом цих процесуальних дій є взаємні права та обов'язки як нотаріальних органів, так і осіб, котрі звертаються за вчиненням нотаріальних дій.

Нотаріальний процес складається з ряду послідовних стадій. Залежно від виду дії нотаріальне провадження може пройти всі чи деякі стадії процесу. З-поміж них є обов'язкові.

Перша така стадія — *порушення нотаріальної діяльності* поданням письмової чи усної заяви. Наприклад, для порушення нотаріального провадження про видачу свідоцтва про право на спадщину обов'язково подається письмова заява, а для засвідчення вірності копії документа досить усної заяви. Порушенню нотаріального провадження передуює перевірка наявності передумов права на вчинення певної нотаріальної дії, а також умов здійснення цього права. Скажімо, для посвідчення угод необхідно перевірити наявність таких передумов права на вчинення цієї нотаріальної дії, як: правоздатність юридичної особи, законність вчинюваної дії. Як умови здійснення цього права перевіряються наявність дієздатності фізичної особи, справжнє волевиявлення сторін на посвідчення конкретної угоди, додержання правил предметної й територіальної компетенції.

Друга стадія нотаріального процесу — *попередня підготовка до вчинення нотаріальної дії*, яка не є обов'язковою для кожної нотаріальної дії. Вона проводиться у випадках, коли необхідно витребувати додаткові документи чи одержати додаткові відомості або призначити експертизу. Саме ці дії і складають зміст цієї стадії нотаріального процесу.

Розгляд заяви по суті і вчинення нотаріальної дії — третя обов'язкова стадія нотаріального провадження. Зміст цієї стадії складає перевірка поданих документів, їх оцінка та аналіз, на підставі чого нотаріус приходить до висновку про юридичні факти, які дозволяють учинити нотаріальну дію, і вчиняє нотаріальний акт.

Наступна стадія, яка не є обов'язковою, — *оскарження нотаріальних дій або відмови у вчиненні їх*. Якщо заінтересована особа вважає, що нотаріус неправильно вчинив нотаріальну дію або неправильно відмовив їй у вчиненні нотаріальної дії, то вона має право оскаржити ці дії нотаріуса до районного суду. В таких випадках судовий процес буде продовженням нотаріального процесу.

Для деяких нотаріальних дій обов'язковою є *стадія виконання нотаріального акту*. Це стосується таких дій, як: вчинення виконавчих написів, протестів векселів, посвідчення неоплати чеків. Виконання нотаріальної дії вимагається і при прийнятті в депозит грошових сум і цінних паперів: нотаріус повинен сповістити кредитора про грошові суми чи цінні папери, прийняті на депозитний рахунок нотаріальної контори, і видати їх йому.

§ 3. Система нотаріального процесуального права

Система нотаріального процесуального права складається з загальної та особливої частин.

До загальної частини входять питання про поняття нотаріату та його функції, законодавство про нотаріат. У ній розглядаються поняття нотаріального процесуального права, питання нотаріального процесу, принципи нотаріального процесуального права. Тут же розглядаються питання організації нотаріальних органів, їхня компетенція та загальні правила вчинення нотаріальних дій.

В особливій частині висвітлюється порядок вчинення окремих нотаріальних дій, а також розглядаються питання про застосування законодавства інших держав, міжнародні договори.

§ 4. Принципи нотаріального процесуального права

Принципи нотаріального процесуального права — це основні положення, що визначають зміст і сутність нотаріального права України, характеризують організацію та діяльність нотаріальних органів, визначають найсуттєвіші риси цієї галузі права.

До системи принципів нотаріального права входять принципи законності, обґрунтованості нотаріальних актів, сприяння громадянам та організаціям у здійсненні їхніх прав і законних інтересів, національної мови, додержання таємниці вчинення нотаріальних дій.

Принцип законності

Вчиняючи нотаріальні дії, нотаріус зобов'язаний точно дотримуватися законів. У конкретнішому розумінні це означає, що нотаріус у своїй діяльності повинен дотримуватися норм процесуального і матеріального права.

Дотримуючись правильного процесуального порядку вчинення нотаріальних дій, нотаріус керується законами України, постановами Верховної Ради України, указами й розпорядженнями Президента України, постановами й розпорядженнями Кабінету Міністрів України, а на території Автономної Республіки Крим — ще й законодавством цієї автономної республіки, наказами Міністра юстиції України, нормативними актами обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій. У межах його компетенції нотаріус вирішує питання, що впливають із норм міжнародного права, а також укладених Україною міжнародних угод (ст. 7 Закону України “Про нотаріат”).

Аби вчинена нотаріальна дія відповідала законові, нотаріус повинен дати правильну правну кваліфікацію відносинам, що склалися між заінтересованими особами, які до нього звернулися. При цьому він найчастіше звертається до норм цивільного законодавства, наприклад, у разі посвідчен-

ня угод, видачі свідоцтва про право на спадщину тощо. Посвідчуючи договори про відчуження земельних ділянок, що перебувають у колективній або приватній власності, він керується нормами земельного законодавства. У випадках видачі свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя, посвідчення шлюбного контракту нотаріус звертається до норм Кодексу про шлюб та сім'ю. У своїй діяльності нотаріус керується нормами і інших галузей матеріального права.

Правовою гарантією дотримання нотаріусом чи іншою посадовою особою, яка вчиняє нотаріальні дії, принципу законності є передбачена ст. 50 Закону України "Про нотаріат" можливість оскаржити дії до районного суду. Скарги на дії посадових осіб консульських установ розглядаються в порядку підлеглості (ст. 19 Консульського статуту України).

Реалізація принципу законності вимагає дотримання законності і особами, які звертаються за вчиненням нотаріальної дії. Порушення ними цієї вимоги тягне за собою відмову нотаріуса у вчиненні нотаріальної дії (ст. 49 Закону України "Про нотаріат"). У необхідних випадках, виявивши під час вчинення нотаріальних дій порушення закону, нотаріус та інші посадові особи повідомляють про це для вжиття необхідних заходів відповідні підприємства, установи, організації або прокуратуру. Якщо справжність поданого документа викликає сумнів, то нотаріус або інші посадові особи, які вчиняють нотаріальні дії, мають право затримати такий документ і направити на експертизу (ст. 51 Закону).

Принцип обґрунтованості нотаріальних дій

Зміст цього принципу означає, що всі дії нотаріуса мають відповідати дійсним обставинам, а його висновки повинні бути обґрунтованими.

Для реалізації цього принципу законодавство передбачає певні правові гарантії. По-перше, нотаріус має право витребувати додаткові документи й відомості, необхідні для вчинення нотаріальної дії (ст. 46 Закону України "Про нотаріат"). По-друге, нотаріус встановлює особу громадянина (ст. 43 Закону), перевіряє дієздатність громадянина і правоздатність юридичної особи, повноваження представника (ст. 44 Закону), а посвідчуючи угоди і вчиняючи деякі інші нота-

ріальні дії — справжність підписів заінтересованих осіб (ст. 45 Закону). При посвідченні угод перевіряються дійсні наміри сторін (ст. 54 Закону). По-третє, для забезпечення об'єктивного підходу до вчинення нотаріальних дій Закон регулює певні обмеження у праві здійснення нотаріальних дій. Це необхідно, щоб запобігти використанню службового становища і необ'єктивності у вирішенні питань, пов'язаних з вчиненням нотаріальних дій (ст. 9 Закону).

Відповідно до цієї статті, якщо нотаріальні дії зачіпають особисті чи майнові інтереси нотаріусів або пов'язані з інтересами їх подружжя, батьків, дітей, онуків, діда, баби, братів і сестер, а також працівників цієї нотаріальної контори і працівників, які перебувають у трудових відносинах із приватним нотаріусом, то нотаріуси в таких випадках не є правомочними вчиняти нотаріальні дії на своє ім'я і від свого імені, на ім'я та від імені свого чоловіка чи дружини, їх та своїх указаних вище родичів, а також на ім'я і від імені працівників цієї нотаріальної контори і працівників, котрі знаходяться у трудових відносинах із приватним нотаріусом.

Аналогічні обмеження діють і щодо посадових осіб виконкомів сільських, селищних і міських рад. Крім того, посадові особи виконкомів не можуть вчиняти нотаріальні дії також на ім'я і від імені цього виконавчого комітету.

У зазначених випадках нотаріальні дії вчиняються в будь-якій іншій державній нотаріальній конторі, в іншого приватного нотаріуса чи у виконкомі іншої сільської, селищної, міської ради.

У разі, коли діють винятки із загального правила територіальної компетенції, нотаріальні дії, що відповідно до законодавства України (статті 55, 60, 66, 70, 71, 73, 53 Закону) повинні бути вчинені в певній нотаріальній конторі чи у виконкомі певної сільської, селищної, міської ради, вчиняються в іншій нотаріальній конторі чи в іншому виконкомі за визначенням управління юстиції чи вищестоящої ради.

Обмеження у праві вчиняти нотаріальні дії стосовно консульських посадових осіб є меншими. Вони не можуть вчиняти нотаріальні дії тільки на своє ім'я і від свого імені, на ім'я і від імені свого подружжя, їх і своїх родичів по прямій лінії (ст. 49 Консульського статуту).

Щодо посадових осіб, перелічених у ст. 40 Закону, які є правомочними посвідчувати заповіти й доручення, то обме-

ження вчиняти нотаріальні дії діють такою самою мірою, як щодо нотаріусів і посадових осіб виконкомів.

Принцип сприяння громадянам та організаціям у здійсненні їхніх прав і законних інтересів

Принциповим положенням у діяльності нотаріуса та інших посадових осіб, які вчиняють нотаріальні дії, є їхній обов'язок сприяти громадянам та організаціям у здійсненні їхніх прав та законних інтересів, щоб юридична необізнаність не була використана на шкоду заінтересованим особам (ст. 5 Закону).

Форми такого сприяння можуть бути різними. Нотаріус роз'яснює права та обов'язки заінтересованим особам, попереджає про наслідки вчинюваної нотаріальної дії. Також він має право витребувати від організацій і посадових осіб необхідні для вчинення нотаріальних дій документи чи відомості, давати конкретні роз'яснення з питань вчинення нотаріальних дій і консультації правового характеру. В необхідних випадках на прохання громадян чи організацій може складати проекти угод і заяв, виготовляти копії документів та виписки з них.

Принцип національної мови

Відповідно до змісту цього принципу нотаріальне провадження здійснюється українською мовою чи мовою більшості населення місцевості. Для забезпечення реалізації принципу заінтересованим особам, котрі не володіють мовою, якою здійснюється нотаріальне діловодство, тексти оформлюваних документів повинні бути перекладені нотаріусом або перекладачем (ст. 15 Закону).

Принцип додержання таємниці вчинюваних нотаріальних дій

Нотаріуси та інші посадові особи, які вчиняють нотаріальні дії, зобов'язані додержувати таємниці цих дій (ст. 8 Закону). Це означає, що вони не можуть розголошувати відомості, що стали їм відомі в зв'язку з вчиненням нотаріальних дій. Вимога додержання таємниці вчинюваної нотаріальної дії стосується не тільки змісту дії, а й самого факту її вчи-

нення. Це правило поширюється і на той час, коли вони вже не працювали в нотаріальній конторі.

Обов'язок додержувати таємниці вчинюваних нотаріальних дій поширюється також на осіб, яким про вчинені нотаріальні дії стало відомо в зв'язку з виконанням ними службових обов'язків. Це, насамперед, працівники нотаріальних контор, виконкомів, а також технічний персонал — друкарки, секретарі та ін. До кола цих осіб слід долучити й тих, яким про вчинювані нотаріальні дії стало відомо під час перевірок, ревізій, узагальнення практики, стажування, проходження виробничої практики. На цих осіб також поширюється правило додержання таємниці, якщо вони перестали працювати на попередній роботі або пішли на пенсію.

Нотаріуси та інші посадові особи, які вчиняють нотаріальні дії, а також особи, яким про вчинені нотаріальні дії стало відомо у зв'язку з виконанням службових обов'язків, у разі порушення ними таємниці вчинюваних нотаріальних дій несуть відповідальність у порядку, встановленому законодавством України. Закон України "Про нотаріат" (статті 21, 27) передбачає, що шкода, заподіяна незаконними чи недбалими діями державного нотаріуса, відшкодовується в порядку, встановленому законодавством України, а шкода, заподіяна приватним нотаріусом, покривається у повному розмірі. Виходячи з положень цих статей, а також ст. 6 ЦК України, це може бути стягнення матеріальних збитків і компенсація за моральну шкоду. Підлягають застосуванню також санкції, які містяться в законодавстві про працю. В особливо серйозних випадках можлива і кримінальна відповідальність.

Правило додержання таємниці вчинюваних нотаріальних дій не поширюється безпосередньо на самих заінтересованих осіб. Вони можуть повідомляти будь-кому про вчинені ними нотаріальні дії.

Додержання таємниці вчинюваних нотаріальних дій є специфічним принципом нотаріального процесуального права, який забезпечує конфіденційність взаємовідносин нотаріуса та заінтересованих осіб, дає правові гарантії належного захисту суб'єктивних прав. Конфіденційність повинна бути забезпечена можливістю провести бесіду і вчинити нотаріальну дію в окремому приміщенні, що в наших умовах не завжди можливо здійснити.

Реалізація принципу додержання таємниці вчинюваних нотаріальних дій передбачає, що нотаріальні дії слід здійснювати в присутності тільки безпосередньо заінтересованих осіб. У необхідних випадках можуть бути присутні особи, які надають допомогу у вчиненні нотаріальних дій. Це представники, перекладачі. Могуть бути також присутніми особи, які підписують документ за неписьменного чи хворого, але вони не повинні бути обізнаними зі змістом документа.

Цей принцип також забезпечується положенням про те, що офіційні документи про вчинення нотаріальних дій видаються тільки громадянам чи юридичним особам, щодо яких вчинялись нотаріальні дії, або їхнім представникам.

Закон передбачає і певні винятки з цього принципу. Суд, арбітражний суд, прокуратура, органи дізнання і слідства можуть за своїми письмовими постановами чи ухвалами вимагати видачі довідок про вчинені нотаріальні дії, а також документів у зв'язку з кримінальними, цивільними і господарськими справами, що знаходяться в їхньому провадженні. Отже, можна зробити висновок, що до порушення вказаних справ у цих органах запити про вчинені нотаріальні дії є недопустимими. Крім того, положення цього принципу вимагають передавання документів і довідок у такий спосіб, щоби з ними не могли ознайомитися сторонні особи.

Це поширюється і на давання усних та письмових пояснень особами, які вчиняють нотаріальні дії. Такі пояснення можуть бути дані органам суду, прокуратури, дізнання і слідства лише у формі показань свідків.

Зміни в економічних відносинах стали підставою ще для одного винятку із загального правила додержання таємниці вчинюваних нотаріальних дій. Контроль держави за правильним стягненням державного мита і податків нині є дуже актуальним, бо недосконалість наших законів часто призводить до приховування доходів чи їх зменшення. Тому закон цілком доцільно регулює право державних податкових адміністрацій письмово вимагати від нотаріальних органів видачі довідок, документів і копій з них саме для визначення правильності стягнення державного мита і цілей оподаткування.

Нотаріус

§ 1. Вимоги до посади нотаріуса

Нотаріус — це посадова особа, на яку покладено обов'язок вчиняти нотаріальні дії. Нотаріус, незалежно від того, чи є він державним, чи приватним, вчиняє нотаріальні дії від імені держави, яка надала йому повноваження їх вчиняти. Водночас нотаріус несе особисту відповідальність за вчинення нотаріальних дій.

З переходом України до ринкової економіки, становленням інституту приватної власності, з посиленням правового регулювання господарських відносин роль нотаріату невпинно зростатиме, а значить, зростатиме престиж цієї професії. З огляду на це законодавство передбачило підвищені вимоги до посади нотаріуса, що дасть можливість підняти професійний рівень останнього і позитивно впливатиме на якість вчинюваних нотаріальних дій (ст. 3 Закону України “Про нотаріат”).

Нотаріусом може бути тільки громадянин України, тому втрата ним громадянства України або виїзд за межі України на постійне проживання є однією з підстав анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю.

Нотаріус повинен мати вищу юридичну освіту. Це свідчить про підвищені вимоги до посади нотаріуса, бо старе законодавство в окремих випадках дозволяло обіймати посаду нотаріуса і особам, які не мали вищої юридичної освіти, якщо вони принаймні впродовж трьох років працювали за спеціальністю юриста, а також особам, які навчалися на останніх курсах вищого юридичного навчального закладу.

У постанові Верховної Ради України від 2 вересня 1993 р. “Про порядок введення в дію Закону України “Про нотаріат” було вказано, що строки дії трудових договорів із державними нотаріусами, які не мають вищої юридичної освіти і призначені на посаду до набрання чинності Законом України “Про нотаріат”, можуть бути продовжені на строк до одного року з моменту набрання чинності цим Законом, а щодо осіб, які навчаються у вищих навчальних закладах, — до закінчення навчання.

Однією з важливих вимог до посади нотаріуса є *обов’язкове стажування протягом шести місяців* у державній нотаріальній конторі або в нотаріуса, що займається приватною нотаріальною практикою. Стажування дає можливість набути практичного досвіду й підготувати кваліфіковані кадри для нотаріальної діяльності.

Відповідно до Постанови Верховної Ради України від 2 вересня 1993 р. “Про порядок введення в дію Закону України “Про нотаріат” без стажування до нотаріальної діяльності допускаються нотаріуси, які на день набрання Законом чинності працювали в державних нотаріальних конторах, а також посадові особи Міністерства юстиції України, управлінь юстиції Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, чия робота безпосередньо пов’язана з керівництвом і контролем за діяльністю нотаріату.

Вимогою до займання посади нотаріуса є *складання кваліфікаційного іспиту* після проходження стажування, що дає можливість перевірити знання кандидата в нотаріуси та його готовність до нотаріальної діяльності.

Від складання кваліфікаційного іспиту звільняються нотаріуси, які на день набрання чинності Законом України “Про нотаріат” працювали в державних нотаріальних конторах, а також посадові особи Міністерства юстиції України, управлінь юстиції Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, робота яких безпосередньо пов’язана з керівництвом і контролем за діяльністю нотаріату.

Наступною вимогою для заняття посади нотаріуса є *одержання свідоцтва про право на заняття цієї посади*. Це свідоцтво є підставою для призначення на посаду дер-

жавного нотаріуса або реєстрації приватної нотаріальної діяльності.

Особа, яка має намір розпочати нотаріальну діяльність, *не повинна мати судимість*. Тому однією з підстав анулювання свідоцтва про право на нотаріальну діяльність є винесення щодо нотаріуса обвинувального вироку суду, що набрав чинності, а також винесення постанови про закриття кримінальної справи щодо нотаріуса з nereабілітуючих підстав.

Нотаріуси в їхній діяльності повинні бути неупередженими і незалежними. Тому дуже важливою вимогою для забезпечення об'єктивності в діяльності нотаріуса є *заборона перебувати у штаті інших державних, приватних і громадських підприємств та організацій, займатися підприємницькою і посередницькою діяльністю*, а також виконувати іншу оплачувану роботу. Ця вимога усуває можливість впливати на нотаріусів, використовуючи їхнє підлегле становище в інших установах, де вони працювали б за сумісництвом. Заборона підприємницької та посередницької діяльності спрямована на те, щоб забезпечити нотаріусові можливість кваліфіковано виконувати його прями обов'язки і не принижувати свої професійну гідність і авторитет.

Законом передбачено винятки з цього правила, які стосуються надання права нотаріусам складати проекти угод і заяв, виготовляти копії документів і виписки з них, давати роз'яснення з питань вчинення нотаріальних дій та консультації правового характеру. Ці права безпосередньо стосуються компетенції нотаріуса і сприяють законному та об'єктивному вчиненню кожної конкретної нотаріальної дії.

За сумісництвом нотаріуси мають право на викладацьку та наукову діяльність у вільний від роботи час.

Крім того, треба брати до уваги і певні психологічні аспекти діяльності нотаріуса. Праця нотаріуса — складна інтелектуальна діяльність. Він має справу з гамою пристрастей, з різними, часом драматичними, ситуаціями, з різними за характером і мораллю людьми. Усе це вимагає знання психології людей, вміння розібратись у складних обставинах нотаріальної дії, дохідливого і переконливого роз'яснення питань, що стосуються вчинюваної нотаріальної дії. Нотаріус повинен бути тактовним, стриманим у вияві власних емоцій, мати велике терпіння. Особливо це треба враховувати у кон-

фліктних ситуаціях, скажімо, за необхідності відмови у вчиненні нотаріальної дії.

Таким чином, з наведеного вище можна вказати на певні вимоги, яким має відповідати посада нотаріуса: він повинен бути компетентним та ерудованим, вміти спілкуватися з людьми і встановлювати з ними психологічний контакт, відзначатися високими морально-етичними якостями.

§ 2. Стажування осіб, які мають намір займатися нотаріальною діяльністю

Інститут стажистів уперше введено нашим законодавством про нотаріат. Основним завданням стажування осіб, які мають намір зайнятися нотаріальною практикою, є вивчення специфіки роботи і набуття практичних навичок, поглиблення професійної специфікації, освоєння передового досвіду організації праці тощо.

На кваліфікаційні комісії при управліннях юстиції покладено обов'язок щодо проведення конкурсного відбору осіб із метою зарахування їх до резерву на заміщення посади стажиста нотаріуса.

До стажування допускаються особи, які мають вищу юридичну освіту: закінчили університет, академію, інститут. Право на проходження стажування мають також особи, які закінчили інші вищі навчальні заклади за спеціальністю "Правознавство" до набрання чинності Законом УРСР "Про освіту".

До стажування не допускаються особи, які знаходяться в штаті інших державних, приватних і громадських підприємств та організацій, є підприємцями та посередниками, а також виконують іншу оплачувану роботу, крім викладацької й наукової. Не допускаються також особи, які мають судимість. Крім того, підставами незарахування до резерву за наслідками конкурсного відбору можуть бути: звільнення особи, яка має намір займатися нотаріальною діяльністю, з державної служби за порушення вимог Закону України "Про державну службу" та "Про боротьбу з корупцією та організованою злочинністю", а також пенсійний вік цієї особи.

Мінімальний строк стажування — шість місяців; незалежно від причин скороченню він не підлягає.

Стажист проходить стажування в державній нотаріальній конторі або у приватного нотаріуса. Умови роботи визначаються трудовим контрактом між стажистом і державною нотаріальною конторою чи приватним нотаріусом.

Керівництво і контроль за проведенням стажування здійснюють Головне управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, управління юстиції обласних, Київської та Севастопольської міських держадміністрацій.

Відповідальність за проведення стажування в державних нотаріальних конторах покладається на завідуючого нотаріальною конторою або його заступника, а в приватного нотаріуса — на цього нотаріуса.

Безпосередній керівник стажування повинен мати принаймні п'ятирічний практичний досвід на посаді нотаріуса за відсутності зауважень по роботі.

Після закінчення стажування керівник складає висновок про результати проходження стажування, вказуючи ступінь підготовки стажиста, одержані ним у процесі стажування практичні навички і знання.

Протягом трьох днів після закінчення стажування в державній нотаріальній конторі керівник стажування подає завідуючому нотаріальною конторою або його заступникові висновок про результати стажування для розгляду і затвердження.

Під час стажування стажист зобов'язаний вивчити законодавство щодо вчинення нотаріальних дій, законодавчі акти з різних галузей права. Одночасно з вивченням нормативних актів та інших матеріалів стажист повинен ознайомитися з організацією діяльності нотаріату, з кодифікуванням нормативних матеріалів.

Для набуття практичного досвіду стажист бере участь у прийманні громадян і представників юридичних осіб, у перевірці документів, наданих для вчинення нотаріальних дій; складає проекти договорів, заповітів, доручень, шлюбних контрактів, свідоцтв та інших документів; визначає розмір державного мита; бере участь у складанні актів опису спадкового майна в разі вжиття заходів до охорони спадкового майна; складає посвідчувальні написи на угодах та інших документах; оволодіває навичками обліку депозитних операцій тощо.

Стажисти користуються всіма правами і пільгами, встановленими для працівників державних нотаріальних контор і приватних нотаріусів.

В обов'язки стажиста входить сумлінне виконання обов'язків, покладених на нього трудовим контрактом, Приблизною програмою для стажування та індивідуальними планами. Він повинен додержуватися трудової дисципліни, Правил внутрішнього трудового розпорядку.

§ 3. Кваліфікаційні комісії нотаріату

Після проходження стажування особи, які мають намір зайнятися нотаріальною діяльністю, повинні скласти кваліфікаційний іспит. Для цього створюються кваліфікаційні комісії при Головному управлінні юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, обласних, Київському та Севастопольському міських управліннях юстиції.

Головним завданням кваліфікаційних комісій є визначення рівня професійної підготовленості осіб, які мають намір зайнятися нотаріальною практикою.

Кваліфікаційні комісії діють на підставі Положення про кваліфікаційну комісію нотаріату, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 28.12.1993 р., зі змінами й доповненнями, внесеними наказом міністра юстиції України від 25.12.1997 р. "Про внесення змін та доповнень до Положення про кваліфікаційну комісію нотаріату".

Строк повноважень кваліфікаційної комісії становить три роки. Діє вона у складі семи осіб: чотирьох нотаріусів, двох представників від управління юстиції та одного представника відділення Української нотаріальної палати або іншого об'єднання нотаріусів. Члени кваліфікаційної комісії на час її роботи звільняються від виконання їхніх службових обов'язків зі збереженням середнього заробітку.

Повноваженнями кваліфікаційної комісії є:

- розгляд заяв і проведення конкурсного відбору для визначення професійного рівня осіб, які мають намір займатися нотаріальною діяльністю;

- зарахування до резерву на заміщення посади стажиста;
- призначення керівника стажування;
- допуск осіб до складання кваліфікаційного іспиту;
- прийняття кваліфікаційного іспиту;

- прийняття рішення про можливість чи неможливість допуску особи до нотаріальної діяльності.

Таким чином, для вдосконалення порядку стажування осіб, які мають намір займатися нотаріальною діяльністю, сьогодні на кваліфікаційні комісії, крім прийняття кваліфікаційного іспиту, покладено обов'язки щодо проведення конкурсного відбору осіб із метою зарахування до резерву на заміщення посади стажиста нотаріуса.

Учасників конкурсу повідомляють за десять днів про час і місце засідання кваліфікаційної комісії. За рішенням комісії до участі в конкурсі допускаються особи, які відповідають умовам конкурсу. Не беруть участі в конкурсі особи, які досягли пенсійного віку, та особи, звільнені з державної служби за порушення вимог Законів України "Про державну службу", "Про боротьбу з корупцією та організованою злочинністю".

При конкурсному відборі враховується наявність знань із питань нотаріату та стажу роботи за спеціальністю юриста. Береться до уваги робота помічником приватного нотаріуса, секретаря або консультанта в державній нотаріальній контролі впродовж щонайменше двох років, а також позитивна характеристика з останнього місця роботи. Крім того, враховується і те положення ст. 3 Закону України "Про нотаріат", що стажист не може перебувати у штаті інших державних, приватних і громадських організацій, підприємств, займатися підприємницькою і посередницькою діяльністю, а також виконувати іншу оплачувану роботу, крім викладацької та наукової.

На підставі аналізу поданих документів, підготовлених заінтересованою особою рефератів, а також співбесід кваліфікаційна комісія голосуванням приймає рішення стосовно кожного учасника конкурсу.

Рішення комісії за результатами проведеного конкурсу є остаточним.

Для допуску до складання кваліфікаційного іспиту особа, яка має намір займатися нотаріальною діяльністю, подає особисто або надсилає поштою до кваліфікаційної комісії заяву, засвідчену в установленому порядку копію диплома про вищу освіту і висновок про результати проходження стажування.

Кваліфікаційна комісія зобов'язана розглянути одержані документи і прийняти кваліфікаційний іспит протягом місяця від дня надходження документів.

На засіданні кваліфікаційної комісії розглядаються заяви осіб, які мають намір займатися нотаріальною діяльністю, та приймається рішення про допуск їх до складання кваліфікаційного іспиту або відмову в цьому.

На засіданні, в разі необхідності, можуть бути присутніми: особа, яка подала документи на заняття нотаріальною діяльністю; представники підприємств, установ, організацій, які заінтересовані в розгляді заяви. Звичайно запрошується керівник стажування, щоб перевірити стан виконання індивідуального плану стажиста.

Розгляд заяв починається з доповіді голови комісії, його заступника або секретаря, які попередньо вивчали подані до комісії документи. Після аналізу поданих документів заслуховуються особи, які є присутніми на засіданні комісії. Далі кваліфікаційна комісія приймає рішення про допуск до кваліфікаційного іспиту або відмову в цьому. Рішення про відмову в допуску до кваліфікаційного іспиту обов'язково треба мотивувати, бо таку відмову можна оскаржити.

У практиці прийняття кваліфікаційного іспиту вже склалися певні критерії та вимоги. Під час іспиту в середньому використовуються від 10 до 20 білетів, в кожному з яких міститься від 6 до 10 запитань та одне практичне завдання.

Аналіз практики складання кваліфікаційних іспитів указує на доцільність прийняття кваліфікаційного іспиту в письмовій формі з обов'язковим долученням до протоколу засідання комісії чернеток відповідей. Усі додаткові запитання і відповіді до них повинні фіксуватись у протоколі засідання. Це, за можливого оскарження рішення комісії, полегшує роботу Вищої кваліфікаційної комісії та дає їй можливість правильно розглянути скаргу.

Рішення кваліфікаційної комісії приймається відкритим голосуванням більшістю голосів від кількості присутніх на засіданні членів комісії. Засідання комісії є правомочним, якщо в ньому бере участь не менш як $\frac{2}{3}$ членів комісії.

Про наслідки складання іспитів кваліфікаційні комісії оголошують заінтересованим особам у день складання ними іспитів.

На підставі складеного іспиту кваліфікаційна комісія вносить рішення про можливість допуску особи до нотаріальної діяльності.

Якщо за рішенням комісії особа не склала іспиту, то вона має право на повторний іспит не раніше як через один рік.

Якщо заінтересована особа не погоджується з рішенням кваліфікаційної комісії, вона може оскаржити його у Вищу кваліфікаційну комісію при Міністерстві юстиції України в місячний строк від дня вручення заінтересованій особі копії цього рішення.

Вища кваліфікаційна комісія утворюється при Міністерстві юстиції України та діє на підставі Положення про Вищу кваліфікаційну комісію нотаріату, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 22 лютого 1994 р.

Термін повноважень комісії становить три роки. До її складу входять чотири нотаріуси, три представники від Міністерства юстиції, два представники від Української нотаріальної палати. Члени Вищої кваліфікаційної комісії звільняються від виконання їхніх службових обов'язків на час її роботи зі збереженням середнього заробітку.

Повноваженнями Вищої кваліфікаційної комісії є:

- розгляд скарг на рішення кваліфікаційних комісій нотаріату про відмову в допущенні особи до нотаріальної діяльності;
- вирішення питання про можливість складання повторного кваліфікаційного іспиту особою, яка подала скаргу, Вищій кваліфікаційній комісії;
- розроблення та затвердження програми й порядку складання кваліфікаційних іспитів особами, які мають намір займатися нотаріальною діяльністю.

Комісія проводить свої засідання як до потреби; вони є правомочними, якщо в них бере участь не менш як $\frac{2}{3}$ членів комісії.

Скарги на рішення кваліфікаційних комісій нотаріату розглядаються Вищою кваліфікаційною комісією у місячний термін за участю особи, яка подала скаргу, і представника комісії нотаріату, рішення якої оскаржується. Неявка цих осіб не є перешкодою для розгляду скарги, але в деяких випадках комісія може визнати присутність їх обов'язковою. На засіданні також можуть бути присутніми представники

підприємств, установ та організацій, заінтересованих у розгляді скарги.

Розгляд скарги починається доповіддю члена комісії, який попередньо вивчив скаргу і додані до неї документи. Після цього заслуховуються присутні на комісії особи, проводяться дослідження та аналіз необхідних документів.

Рішення приймається відкритим голосуванням простою більшістю голосів від кількості присутніх членів комісії. Воно викладається в письмовій формі, підписується головуючим на засіданні та членами комісії, є остаточним і оскарженню не підлягає.

За результатами розгляду скарги комісія може залишити рішення кваліфікаційної комісії нотаріату без зміни, а скаргу без задоволення. Може допустити особу до повторного складання кваліфікаційного іспиту, але вже перед Вищою кваліфікаційною комісією, а також скасувати рішення кваліфікаційної комісії нотаріату і допустити особу до заняття нотаріальною діяльністю.

У триденний строк копія рішення Вищої кваліфікаційної комісії видається особі, стосовно якої воно було винесено.

§ 4. Порядок видачі свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю та підстави його анулювання

Після рішення кваліфікаційної комісії нотаріату про допуск до нотаріальної діяльності заінтересована особа повинна одержати в Міністерстві юстиції України свідоцтво про право на заняття нотаріальною діяльністю.

Свідоцтво про право на заняття нотаріальною діяльністю — це документ, що видається Міністерством юстиції України на підставі рішення кваліфікаційної комісії нотаріату або Вищої кваліфікаційної комісії про допуск до нотаріальної діяльності та є підставою для призначення на посаду державного нотаріуса або реєстрації приватної нотаріальної діяльності.

Порядок видачі такого свідоцтва регулює Положення, затверджене наказом Міністерства юстиції України від 20 січня 1994 р., зі змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства юстиції від 25 грудня 1997 р.

Свідоцтво про право на заняття нотаріальною діяльністю може бути видане тільки громадянину України, який має вищу юридичну освіту, пройшов стажування та склав кваліфікаційний іспит.

Для одержання свідоцтва необхідно подати до Міністерства юстиції України заяву, до якої долучається рішення кваліфікаційної комісії нотаріату або Вищої кваліфікаційної комісії, якщо іспит було складено повторно, а також документ банківської установи про внесення плати за видачу свідоцтва. З поданням заяви пред'являється документ, який посвідчує особу заявника.

Заява має бути розглянута протягом місяця від дня її подання.

Розглянувши заяву, Міністерство юстиції України може винести три відповідні рішення: про видачу свідоцтва, про відмову у видачі свідоцтва чи про залишення заяви без розгляду.

Якщо всі вимоги щодо видачі свідоцтва про заняття нотаріальною діяльністю виконано, а Міністерство юстиції дійде висновку про можливість заняття заявника нотаріальною діяльністю, то виноситься рішення про видачу такого свідоцтва. Свідоцтво має встановлену законом форму і містить вказівку про те, хто одержує це свідоцтво і що воно є підставою для призначення на посаду державного нотаріуса або реєстрації приватної нотаріальної діяльності.

Відмова у видачі свідоцтва можлива в тих випадках, коли на момент звернення із заявою виникли обставини, які взагалі перешкоджають видачі свідоцтва, а усунути їх не можна. У Положенні про порядок видачі свідоцтва наведено підстави, що дають можливість застосування цього повноваження. Це, зокрема, втрата особою громадянства України, винесення щодо неї обвинувального вироку, який набрав чинності, винесення ухвали про застосування примусових заходів медичного характеру, що набрала законної сили, винесення рішення, що набрало законної сили, про обмеження дієздатності особи, про визнання її недієздатною, а також інші підстави, передбачені Законом України "Про нотаріат".

Важливою гарантією захисту прав особи, яка бажає зайнятися нотаріальною діяльністю, є її право оскаржити відмову у видачі свідоцтва до суду. Така скарга подається до суду в місячний строк від дня одержання відмови і розглядається

в порядку провадження, що виникає з адміністративно-правових відносин (статті 248¹—248¹⁰ ЦПК України).

Залишення заяви про видачу свідоцтва без розгляду можливе тоді, коли виникли обставини, які на цей момент перешкоджають видачі свідоцтва, але надалі їх можна буде усунути. Такою обставиною є неподання всіх необхідних документів для видачі свідоцтва, передбачених п. 3 Положення. Це може бути рішення кваліфікаційної комісії або документ про внесення плати за видачу свідоцтва. Після подання вказаних документів розгляд справи поновлюється.

За видачу свідоцтва необхідно внести відповідну плату на рахунок Міністерства юстиції України.

Розмір плати за видачу свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю встановлюється постановою Кабінету Міністрів України від 22 лютого 1994 р., зі змінами, внесеними згідно з постановою КМ від 8 червня 1996 р. Встановлено плату за видачу такого свідоцтва в розмірі десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а за видачу його дубліката — в розмірі 50% цієї суми.

Від плати за видачу свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю звільняються нотаріуси, які на день набрання чинності Законом України “Про нотаріат” працювали в державних нотаріальних конторах, а також посадові особи Міністерства юстиції України, Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, управлінь юстиції обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, робота яких безпосередньо пов’язана з керівництвом і контролем за діяльністю нотаріату.

Виходячи з того, що кожна особа, яка має намір зайнятися нотаріальною діяльністю, повинна отримати для цього свідоцтво, то припинення нотаріальної діяльності обумовлюється анулюванням такого свідоцтва.

Анулювання свідоцтва щодо як державних, так і приватних нотаріусів вирішується Міністерством юстиції України. Це можливо як з власної ініціативи нотаріуса, так і за поданням відповідного управління юстиції.

Власна ініціатива — це волевиявлення самого нотаріуса на припинення нотаріальної діяльності з особистих обставин, що їх він має вказати в своїй заяві про анулювання свідоцтва.

Реалізація інших підстав анулювання свідоцтва залежить від дій відповідного управління юстиції і настає незалежно від волі нотаріуса.

Передбачені законодавством підстави анулювання свідоцтва за поданням управління юстиції (ст. 12 Закону України "Про нотаріат") спрямовано на забезпечення належного порядку вчинення нотаріальних дій; їх реалізація дає можливість усунути від нотаріальної діяльності тих нотаріусів, які порушують закон або через об'єктивні, незалежні від них обставини не можуть проводити цю діяльність.

Найпершою підставою анулювання свідоцтва є втрата нотаріусом громадянства України чи виїзд за межі України на постійне місце проживання, бо тільки громадянин України може бути нотаріусом, а виїзд за межі України на постійне місце проживання робить нереальним заняття такою діяльністю на території України.

Вчинення нотаріусом злочину і винесення проти нього обвинувального вироку, який набрав чинності, також є підставою для анулювання свідоцтва, оскільки нотаріусом може бути особа, яка не має судимості.

Підставою для анулювання свідоцтва є винесення ухвали про застосування до нотаріуса примусових заходів медичного характеру, що набрала законної сили. Це може бути тоді, коли нотаріус учинив суспільно небезпечне діяння в стані неосудності або в стані осудності, але захворів до винесення вироку на душевну хворобу (ст. 13 КК України). Такими заходами буде поміщення у психіатричну лікарню.

Винесення постанови про припинення кримінальної справи щодо нотаріуса з нереабілітуючих підстав також є обставиною, за якою анулюється свідоцтво.

Нереабілітуючі підстави — такі підстави, коли винність нотаріуса у вчиненні злочину підтверджена зібраними у справі доказами, але через певні передбачені законом обставини він звільняється від кримінальної відповідальності. Це, наприклад, зміна ситуації, внаслідок чого вчинене діяння втрачає характер суспільно небезпечного, притягнення нотаріуса до адміністративної відповідальності, передача матеріалів до товариського суду, закінчення строку давності притягнення до кримінальної відповідальності, акт амністії, акт помилування і т. ін.

В усіх цих випадках до уваги береться той факт, що нотаріус учинив злочин, але за певних обставин звільняється від кримінальної відповідальності.

Якщо нотаріус зловживає спиртними напоями або наркотичними засобами і цим ставить себе і свою сім'ю в тяжке матеріальне становище, то за рішенням суду, він визнається обмежено дієздатним, а таке рішення, що набрало законної сили, є підставою анулювання свідоцтва. Нотаріус, обмежений у своїй дієздатності, не може обіймати таку посаду, де потрібні неупередженість, непідкупність і логічне мислення, а людина, обмежена в її дієздатності, може зазнати різних негативних впливів.

Підставою для анулювання свідоцтва є також рішення суду про визнання нотаріуса недієздатним внаслідок душевної хвороби. Людина, яка знаходиться в такому стані, не усвідомлює своїх дій і не може ними керувати.

Анулюється свідоцтво і в разі винесення судом рішення про визнання нотаріуса безвісно відсутнім і рішення про оголошення нотаріуса померлим.

Наступна підстава для анулювання свідоцтва є правовою гарантією забезпечення вчинення нотаріальних дій відповідно до закону і передбачає відповідальність нотаріуса за систематичне порушення ним чинного законодавства під час вчинення нотаріальних дій або одноразове грубе порушення закону, що завдало шкоди інтересам держави, підприємств, установ, організацій, громадян.

Мова йде про зафіксовані неодноразові порушення закону, тобто про систему порушень. Отже, одне порушення закону, яке не завдало шкоди інтересам держави, організацій і громадян, не буде підставою для анулювання свідоцтва. Водночас одне, але грубе порушення закону, яке завдало шкоди названим інтересам, є підставою для його анулювання. Підтвердженням завданої шкоди, а значить, і підтвердженням грубого порушення закону буде рішення суду про стягнення збитків.

Анулювання свідоцтва в зв'язку з невідповідністю нотаріуса займаній посаді внаслідок стану здоров'я, що перешкоджає нотаріальній діяльності, може мати місце в тому разі, коли йдеться про якісь фізичні вади нотаріуса. Але реалізація цієї підстави можлива тільки тоді, коли є медичний

висновок про те, що за станом здоров'я нотаріус не може виконувати свої професійні обов'язки.

Необхідність забезпечення об'єктивності й незалежності нотаріуса під час вчинення нотаріальних дій вимагає, щоб нотаріус не перебував у штаті інших державних, приватних і громадських організацій, не був підприємцем і посередником і взагалі не виконував іншої оплачуваної роботи. Порушення цієї вимоги є підставою для анулювання свідоцтва. Праця в інших організаціях, а також заняття підприємництвом чи посередництвом впливали б на законність та об'єктивність вчинюваних нотаріусом дій.

Стаття 8 Закону України "Про нотаріат" передбачає необхідність додержання нотаріусом таємниці вчинюваних нотаріальних дій. Порушення цієї вимоги є підставою анулювання свідоцтва.

Додержання таємниці вчинюваних нотаріальних дій є одним із важливих правил діяльності нотаріуса, що забезпечує його авторитет і перешкоджає виникненню несприятливих наслідків для осіб, які звернулися до нотаріуса. Це не лише порушення законності, а й аморальний вчинок нотаріуса, бо особи, які звертаються до нотаріуса, часто відкривають йому найпотаємніше, заповітне, впевнені в тому, що таємниці їхньої бесіди буде дотримано.

Остання підстава для анулювання свідоцтва — це порушення нотаріусом вимог ст. 9 Закону України "Про нотаріат", яка регулює обмеження у праві вчинення нотаріальних дій, коли він має певну заінтересованість у вчиненні їх.

Вимоги ст. 9 Закону служать забезпеченню об'єктивності і законності при вчиненні нотаріальних дій. Для анулювання свідоцтва достатньо одного випадку порушення ст. 9 Закону.

Свідоцтво анулюється за поданням Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, управлінь юстиції обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, що попередньо розглядається комісією. Наказом Міністра юстиції України від 19 листопада 1998 р. було затверджено Положення про Комісію з розгляду подань Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, обласних, Київського та Севастопольського міських управ-

ліль юстиції щодо анулювання свідоцтв про право на заняття нотаріальною діяльністю.

Комісія утворюється при Міністерстві юстиції України та складається з 7 осіб.

Повноваженнями цієї комісії є розгляд подань вищевказаних управлінь юстиції щодо анулювання свідоцтв.

Подання розглядається при участі нотаріуса, щодо якого вирішується питання про анулювання свідоцтва, та представника управління юстиції, але їх неявка не є перешкодою для розгляду подання, крім випадків, коли Комісія визнає їх явку обов'язковою.

До подання слід додати засвідчені у встановленому порядку копії документів:

- доповідну записку про перевірку роботи нотаріуса;
- пояснення нотаріуса;
- копію наказу про призупинення нотаріальної діяльності;
- документи, що свідчать про вжиті заходи щодо виявлених в роботі нотаріуса порушень;
- відповідні документи органів дізнання і слідства, прокуратури і суду та ін.

Комісія за результатами розгляду подання може винести такі рішення:

- щодо відхилення подання управління юстиції;
- щодо анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю;
- щодо відмови про анулювання свідоцтва на право займатися нотаріальною діяльністю.

На час розгляду комісією при Міністерстві юстиції подання управлінь юстиції щодо анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю така діяльність нотаріуса призупиняється. Печатка, реєстри, архів та спеціальні бланки нотаріальних документів, що залишилися у нотаріуса, опечатуються представниками управління юстиції та передаються їм на збереження. Максимальний термін призупинення діяльності нотаріуса становить три місяці.

Правовою гарантією захисту прав нотаріуса при анулюванні свідоцтва є його право оскаржити ці дії до суду в місячний строк від дня одержання рішення про анулювання свідоцтва. Скарга розглядається в порядку провадження, що

виникає з адміністративно-правових відносин (статті 248¹—248¹⁰ ЦПК України).

§ 5. Присяга нотаріуса

Особа, яка вперше починає займатися нотаріальною діяльністю, в управлінні юстиції в урочистій обстановці приносить присягу: “Урочисто присягаю виконувати обов’язки нотаріуса чесно і сумлінно, згідно з законом і совістю, поважати права і законні інтереси громадян і організацій, зберігати професійну таємницю і завжди берегти чистоту високого звання нотаріуса”.

Звернення до морального аспекту діяльності нотаріуса — одна з ланок реалізації дуже важливої задачі нашого суспільства — відродження духовного життя України. Положення цієї статті вперше урегульовано нашим законодавством і заслуговують на увагу, бо моральний, як і професійний, авторитет нотаріуса повинен бути на високому рівні.

Коли нотаріус в урочистій обстановці, яка настроює його на високу вимогливість до себе, дає присягу, він відчуває моральну відповідальність перед собою і людьми. Це — суто психологічний аспект, який змушує людину поводитись чесно, сумлінно, згідно з її совістю.

Порушуючи присягу, нотаріус зраджує не лише тих, хто звернувся до нього і довірився йому, а насамперед себе. Виконуючи довірені йому державою нотаріальні дії, нотаріус зобов’язаний бути чесним, правдивим, не переслідувати особистої вигоди, бо це протизаконно та аморально.

Принесення присяги тісно пов’язане і з етичною стороною діяльності нотаріуса. Він має бути ввічливим, тактовним, об’єктивним, добрим психологом, сповненим людської та професійної гідності.

Головне, щоб принесення присяги аж ніяк не перетворилося на просту незначущу формальність.

§ 6. Права та обов’язки нотаріуса

Права нотаріуса є реалізацією принципу сприяння громадянам та організаціям у здійсненні їхніх прав і захисті законних інтересів.

Важливою гарантією діяльності нотаріуса є закріплення в законі його прав (ст. 4 Закону України “Про нотаріат”). Перелік цих прав є досить об’ємним, але невичерпаним — чинним законодавством нотаріусу може бути надано й інші права.

Нотаріус витребує від підприємств, установ, організацій, а також від фізичних осіб відомості й документи, необхідні для вчинення нотаріальної дії, якщо одержання їх самими заінтересованими особами утруднено.

Нотаріус сам встановлює термін, протягом якого до нотаріальної контори мають бути надіслані необхідні відомості чи документи з огляду на конкретні обставини вчинюваної нотаріальної дії, але цей термін не повинен перевищувати одного місяця (ст. 42 Закону України “Про нотаріат”).

Особливого значення зараз набуває право нотаріуса складати проекти угод і заяв. Якщо раніше було невелике, обмежене коло угод, вчинення яких не викликало труднощів, бо існував установлений зразок для кожного виду, то зараз посвідчення угод вимагає творчого підходу до їх складання, співпраці нотаріуса і заінтересованих осіб. Тому останні дедалі частіше звертаються до послуг нотаріуса, аби впевнитися в тому, що угода чи заява відповідатиме чинному законодавству і не викликатиме ніяких непередбачених негативних наслідків.

При вчиненні нотаріальних дій часто виникає потреба мати копії необхідних документів чи виписок із них. Якщо їх не подали заінтересовані особи, то нотаріус на прохання останніх має право виготовити копії документів. Скажімо, для видачі свідоцтва про право на спадщину нотаріус може на прохання заінтересованих осіб виготовити копії з оригіналів свідоцтв про народження і про шлюб.

Юридична необізнаність заінтересованих осіб може спричинити шкоду чи меншу вигоду від вчинюваної нотаріальної дії або вплинути на суб’єктивні права інших осіб. Тому нотаріус має право давати роз’яснення з питань вчинення конкретної нотаріальної дії, а також консультації правового характеру. Наприклад, посвідчуючи заповіт, нотаріус роз’яснює заповідачеві про право певних осіб мати обов’язкову частку у спадковому майні; посвідчуючи договір про відчуження будинку, що на праві загальної часткової власності належить декільком особам, — про право привілеєвої купів-

лі; посвідчуючи договір дарування квартири, нотаріус, роз'яснивши наслідки посвідчення такого договору, може порадити краще скласти заповіт або договір довічного утримання.

Перелічені вище дії, що їх мають право вчиняти нотаріуси, розглядаються як додаткові послуги, надавані особам, які звертаються до державного нотаріуса (ст. 19 Закону).

Наказом Міністерства юстиції України від 4 січня 1998 р. затверджено "Примірне положення про порядок надання державними нотаріусами додаткових послуг правового характеру, які не пов'язані із вчинюваними нотаріальними діями, а також послуг технічного характеру".

Відповідно до цього Примірного положення надання консультацій та роз'яснень із питань чинного законодавства, надання усних і письмових довідок із законодавства, складання заяв, проектів угод та інших документів правового характеру тощо розглядаються як додаткові послуги правового й технічного характеру.

У Примірному положенні підкреслюється, що надання додаткових послуг, не пов'язаних із вчинюваними нотаріальними діями, не є здійсненням нотаріусами юридичної практики, а має лише характер правової допомоги без мети отримання прибутку.

Оплата правової допомоги та послуг технічного характеру справляється в розмірах, що встановлюються з урахуванням фактичних витрат на забезпечення якісного й термінового обслуговування громадян, підприємств, організацій та установ.

Це Примірне положення і підтверджена ним практика викликають певні заперечення. По-перше, як розуміти надання додаткових послуг правового характеру, не пов'язаних із вчинюваними нотаріальними діями? На практиці ці дії, як правило, пов'язані саме з вчинюваними нотаріальними діями. По-друге, за дії, що належать до компетенції державного нотаріуса і розглядаються як його службові функції, а отже, оплачуються з державного бюджету, нотаріус одержує ще одну заробітну плату, в декілька разів більшу, ніж перша, але вже за рахунок заінтересованих осіб. По-третє, як розуміти фактичні витрати на забезпечення якісного і термінового обслуговування? Яким є критерій визначення цих фактич-

них витрат? Бо оплата за ці додаткові послуги перевищує розмір державного мита в декілька разів.

Звісно, можна було б іще розглядати як додаткові, послуги технічного характеру, що за них справлялася б невелика плата. І це було б виправдано. Трагування ж додаткових послуг правового характеру саме в такий спосіб суперечить самій природі державного нотаріату і є прикритим засобом отримання додаткового значного прибутку за рахунок заінтересованих осіб.

Обов'язки нотаріуса теж є реалізацією принципу сприяння фізичним та юридичним особам у здійсненні їхніх прав і захисті законних інтересів.

Вчиняючи нотаріальні дії, нотаріус повинен додержуватися норм Закону України "Про нотаріат", а також норм матеріального права. Така регламентація вказує, що він не може керуватися різними відомчими актами, інструкціями, що не зареєстровані в органах юстиції.

Свої обов'язки нотаріус повинен також виконувати відповідно до присяги, а значить, за вимогами людської моралі добросовісно ставитися до своєї роботи.

Нотаріус зобов'язаний сприяти заінтересованим особам у здійсненні їхніх прав і захисті законних інтересів. Під час бесіди він має: встановити взаємовідносини між заінтересованими особами та мету, яку вони переслідують, вчиняючи нотаріальну дію; перевірити документи щодо їх достовірності, допустимості й належності; правильно визначити норму матеріального права, яка регулює відносини між цими особами, і в разі необхідності роз'яснити її заінтересованим особам.

Обов'язком нотаріуса є роз'яснення учасникам нотаріального провадження їхніх прав та обов'язків, що впливають із вчинюваної дії, щоби прояснити взаємовідносини заінтересованих осіб, запобігти можливим в майбутньому спорам і несподіваним ситуаціям. Крім того, нотаріус зобов'язаний роз'яснити заінтересованим особам їхнє право на вільне волевиявлення під час вчинення нотаріальної дії, право відмовитися від її вчинення, поки вони ще не підписали документа.

На зміст нотаріальної дії часто може впливати юридична необізнаність, помилкова оцінка конкретної правової ситуації, непередбаченість заінтересованих осіб та інші обстави-

ни. Тому дуже важливого значення набуває обов'язок нотаріуса попереджати про наслідки вчинюваних нотаріальних дій, щоб саме ці обставини не могли бути використані їм на шкоду. Цей обов'язок нотаріуса вельми сприяє запобіганню правопорушенням і реальному захистові суб'єктивних прав громадян та організацій.

Обов'язок зберігати таємницю вчинення нотаріальних дій лежить в основі діяльності й запобігає можливості настання несприятливих наслідків у разі розголошення таємниці. Особливо це стосується посвідчення заповітів.

§ 7. Питання деонтології в діяльності нотаріальних органів

З-поміж багатьох актуальних аспектів діяльності нотаріату важливими є питання деонтології. Вони неодноразово ставали предметом розгляду міжнародних семінарів, але, як сфера відносин, що регулюються деонтологією, не були предметом детального вивчення в Україні.

Деонтологія — зовсім новий термін для нашого нотаріату. Вона визначається як сукупність етичних обов'язків нотаріуса перед особами, які звертаються до нього, і перед колегами з професії. Крім того, вона визначає несумісні з професійною честю і гідністю дії, що спричиняють дисциплінарні санкції. Деонтологія — це етика поведінки нотаріуса як посадової особи.

У канадській провінції Квебек усі професійні правила діяльності нотаріусів стали предметом їх регулювання в Кодексі професійної етики Палати нотаріусів Квебеку, який набрав чинності 1 лютого 1971 р., а 10 вересня 1976 р., після прийняття Кодексу професій, був замінений на Деонтологічний кодекс нотаріусів.

У нотаріусів України поки що немає свого етичного кодексу, але це не означає, що нормами етичної поведінки у нас можна нехтувати. Вони частково склались і певною мірою знайшли відображення у чинному законодавстві. Але з розвитком інституту нотаріату виникають проблеми, що не були притаманні державному нотаріату та за умов перехідного періоду розвитку професії не могли бути вирішені законодавством.

У тих країнах, де вільний нотаріат існує вже давно, де нотаріуси мають чітко врегульований статус у суспільстві, ці питання стали нормами професійного життя нотаріусів. Нотаріат України теж готовий до розгляду деонтологічних проблем, бо розуміє важливість їх вивчення, щоб запобігти виникненню в нотаріальній діяльності ситуацій, які могли б похитнути авторитет нотаріуса в суспільстві як незалежного радника громадянина, щоб моральні канони стали обов'язковими нормами поведінки нотаріуса.

Нотаріус — це не просто професія, а стиль життя людини, причетної до цієї системи.

За час існування нотаріату в Україні основні принципи відносин між нотаріусами і державою, між нотаріусами та іншими правоохоронними органами, між нотаріусами та особами, які звертаються до них, не тільки визначились, а й знайшли закріплення в Законі України “Про нотаріат”.

Але, хоча відносини нотаріуса з особами, які звертаються до нього, іншими органами та посадовими особами певною мірою відображені в законодавстві, деонтологічні правила як певні норми моралі, вчинки нотаріуса та відносини між нотаріусами в рамках однієї професії не мають законодавчого закріплення.

Нотаріат канадської провінції Квебек, прийнявши Деонтологічний кодекс, увів в ужиток поняття загальних обов'язків нотаріуса, правил поведінки нотаріуса, згрупованих у такий спосіб:

- обов'язки перед громадськістю й суспільством;
- обов'язки перед особами, які звертаються до нотаріуса;
- обов'язки щодо професії.

Обов'язки перед громадськістю полягають у тому, що нотаріус зобов'язаний підтримувати всі заходи, що можуть поліпшити якість або доступність його професійних послуг, підвищувати рівень освіти та поінформованості щодо своєї професійної діяльності, поширювати позитивне ставлення до своєї професії й запобігати заплямовуванню репутації професії, підносити її гідність, охороняючи від неосвічених людей, охороняти громадськість від збитків. Діяльність нотаріуса має здійснюватися так, щоб вона не могла зашкодити ні його особистій репутації, ні репутації професії.

Сприяти заходам підвищення юридичної грамотності населення з питань діяльності нотаріату та надання інформації

відносно способів урегулювання правовідносин, що є предметом нотаріального провадження, — це обов'язок нотаріуса перед суспільством.

Обов'язки перед клієнтом — найсуттєвіші обов'язки нотаріуса. Нотаріус у більшості випадків спілкується з громадянами тоді, коли останні вирішують свої питання майнового характеру, як-то: укладають угоди щодо розпорядження майном, оформляють спадкові права тощо. І завданням нотаріуса є допомогти громадянинуві, відповідно до чинного законодавства та дійсних намірів, вчинити на його прохання ту чи іншу нотаріальну дію.

Аналізуючи діяльність органів нотаріату в Україні, можна сказати, що обов'язки перед особами, які звертаються для вчинення нотаріальних дій, є найбільш урегульованими в нормативних актах.

Наприклад, відповідно до ст. 8 Закону України “Про нотаріат”, нотаріуси та інші посадові особи, які вчиняють нотаріальні дії, зобов'язані додержувати таємниці вчинення цих дій.

Причому обов'язок додержання таємниці вчинюваних нотаріальних дій поширюється також на осіб, яким про вчинені нотаріальні дії стало відомо у зв'язку з виконанням ними їхніх службових обов'язків, що покладає на нотаріусів додатковий обов'язок правильного підбору кадрів своїх працівників.

Деонтологія визначає три основи, на яких базуються стосунки між нотаріусом та особою, яка звертається до нього *чесність (порядність); доступність і оперативність; незалежність і безкорисливість.*

А починається все з *присяги нотаріуса.* У багатьох управліннях юстиції молоді нотаріуси присягають в урочистій обстановці, у присутності своїх старших колег із професії. Це сприяє тому, що людина, яка обирає цю професію, відчуває моральну відповідальність за свої дії.

І сам текст присяги вже закріплює певні канони поведінки нотаріуса, стає життєвим кредо. Нотаріус має розрізняти свої інтереси та інтереси особи, яка звертається до нього, керуючись тим, щоб саме інтереси останньої були якнайкраще забезпечені.

А основним критерієм є *об'єктивність.*

Передбачені законом персоніфіковані обмеження у праві вчинення нотаріальних дій — один із дійових засобів посилення об'єктивності нотаріуса (ст. 9 Закону України "Про нотаріат").

Нотаріус не може вчиняти нотаріальні дії на своє ім'я та від свого імені, на ім'я та від імені свого чоловіка чи своєї дружини, його (її) та своїх родичів (батьків, дітей, онуків, діда, баби, братів, сестер), а також на ім'я та від імені працівників нотаріальної контори, працівників, які знаходяться у трудових стосунках із приватним нотаріусом.

У спілкуванні з особами, які до нього звертаються, нотаріус зобов'язаний сприяти їм у здійсненні їхніх прав і захисті законних інтересів, роз'яснювати права та обов'язки, попереджати про наслідки вчинюваних нотаріальних дій для того, щоб юридична необізнаність не могла бути використана їм на шкоду.

Для цього нотаріус повинен усвідомлювати межі своїх знань із предмета, не перебільшувати значущості власних послуг для особи, поважати право особи на консультацію в іншого спеціаліста, діяти як чесний і відвертий порадник і утримуватися від участі у справах свого клієнта з питань, не пов'язаних із його професією.

Для забезпечення об'єктивності та незалежності держава заборонила нотаріусам перебувати в штаті інших державних, громадських і приватних підприємств та організацій, вдаватися до підприємницької та посередницької діяльності, а також виконувати іншу оплачувану роботу, крім супровідної з учиненням нотаріальних дій, а також викладацької та наукової у вільний від роботи час (ст. 3 Закону).

Суттєве коло проблем піднімається при розгляді відносин між самими нотаріусами.

Нотаріуси — це певна професійна спільність людей. І члени цієї спільності мають допомагати один одному.

У розмаїтті нашого законодавства, в умовах неврегульованості багатьох правових питань велику роль відіграє нотаріальна практика. А становлення нотаріальної практики можливе лише в умовах постійного спілкування, вислуховування різних думок і дослідження висновків. Як сьогодні ти поставишся до запитання свого колеги, таке ж ставлення побачиш завтра щодо питання, яке виникло в тебе. Причому специфічність нашої діяльності за нинішнього стану суспіль-

ства полягає в тому, щоб надати громадянам та юридичним особам допомогу у вирішенні їхніх питань саме тоді, коли це їм необхідно, і швидко зорієнтуватись у проблемах, які в них виникають, і способах їх вирішення.

Нотаріус, до якого звертається за консультацією колега, повинен висловити свою думку чи дати рекомендацію якомога швидше. Але водночас нотаріус, який співпрацює з колегою, мусить зберігати свою професійну незалежність, яка дає йому право самостійно працювати й приймати рішення.

Той шлях, яким іде нотаріат України у своєму розвитку, є нелегким. Але до нас цим самим шляхом ішли нотаріати різних країн. І їхній досвід у побудові нотаріальної системи треба прийняти до уваги.

Усе те, що служить становленню нотаріату України як органу незалежного, об'єктивного, де працюють і мають працювати люди високої професійної та людської гідності, нам треба сприймати, берегти й застосовувати. І в цьому аспекті актуальним буде і вивчення питань деонтології, які визначають етику поведінки нотаріуса.

Організація діяльності нотаріальних органів і посадових осіб, на яких покладено обов'язок вчиняти нотаріальні дії

§ 1. Організація роботи державних нотаріальних контор

Сьогодні основу нотаріальної діяльності в Україні становлять державні нотаріальні контори. Але з розвитком ринкових відносин у нашій країні дедалі більшого значення набуває розширення приватної нотаріальної діяльності. Це буде вигідно і зручно для заінтересованих осіб, вигідно й державі, якій приватні нотаріуси сплачують податки.

Державний нотаріус не заінтересований у підвищенні інтенсивності своєї праці. Він одержує стабільну, хоч і невелику, заробітну плату, а державне мито повністю отримує держава. Штучне підвищення їхньої заробітної плати завдяки так званим додатковим послугам, тобто за рахунок заінтересованих осіб — явище тимчасове, якого не повинно бути в демократичній державі. Необхідно надалі реформувати нотаріальну діяльність, аби вона відповідала вимогам правової демократичної держави.

Державні нотаріальні контори відкриваються і ліквідуються Міністерством юстиції України. Штати державних нотаріальних контор затверджуються Головним управлінням юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, управліннями обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій в межах установленної для державних нотаріальних контор штатної чисельності й фонду заробітної плати (ст. 17 Закону України "Про нотаріат").

Призначення на посаду державного нотаріуса та звільнення з посади провадиться відповідними управліннями. На чолі державної нотаріальної контори стоїть завідуючий. На-

казом начальника управління юстиції Київської міської державної адміністрації від 27 грудня 1993 р. було внесено зміни до штатного розкладу державних нотаріальних контор. У кожній нотаріальній конторі м. Києва посаду одного нотаріуса було перейменовано на посаду заступника завідуючого нотаріальної контори, крім першої, де залишаються дві штатні посади заступників завідуючого.

Державна нотаріальна контора є юридичною особою, і як така відповідає за завдану заінтересованим особам шкоду, спричинену незаконними чи недбалими діями державного нотаріуса, який відповідає перед нотаріальною конторою в порядку регресу (ст. 17 Закону “Про нотаріат”).

Відповідно до наказу Президента України від 23 серпня 1998 р. “Про врегулювання діяльності нотаріату в Україні” вчинення нотаріальних дій не є підприємницькою діяльністю і не має на меті одержання прибутку. Крім того, за цим наказом державні нотаріуси в частині оплати праці та пенсійного забезпечення прирівнюються до державних службовців відповідних категорій.

Державні нотаріальні контори утримуються коштом державного бюджету. Державний нотаріус має печатку з зображенням Державного герба України, найменуванням державної нотаріальної контори і відповідним номером.

Керівництво державними нотаріальними конторами здійснюється Міністерством юстиції України, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, державними адміністраціями областей, міст Києва та Севастополя.

§ 2. Приватна нотаріальна діяльність

Прийняття Верховною Радою Закону України “Про нотаріат” диктувалося новими економічними умовами, в яких опинилася наша держава, ставши на шлях побудови ринкової економіки. Закон містив чимало нових положень, але основним і революційним було створення інституту приватного нотаріату. Започаткування змін у побудові нової системи нотаріату зумовлювалося дедалі відчутнішою нестачею кадрів нотаріусів. У період, коли на систему нотаріату поклалися нові завдання з оформлення договорів приватизації державного майна, коли в цивільно-правовий обіг вводилися нові об’єкти, яких не знало національне цивільне право до пе-

ріоду перебудови, як-то: квартири, дачі, гаражі, садові будинки, коли для оформлення різноманітних правовідносин громадяни та юридичні особи почали вибирати нотаріальну форму їх укладення, існуюча система нотаріату виявилася не спроможною забезпечити оформлення збільшеного документального обігу. Обсяг завдань, що покладалися на державний нотаріат, перевищив усі допустимі нормативи на підготовку до вчинення нотаріальних дій. Громадяни чи представники юридичних осіб нерідко не могли вчасно вирішити свої питання через недоступність отримання консультаційної допомоги нотаріуса та вчинити певні нотаріальні дії через надмірне завантаження нотаріусів. Тому назріла необхідність доступності нотаріальної діяльності. Вирішити всі ці питання простим збільшенням кількості працівників державних нотаріальних контор не виявлялося можливим. Це потребувало значних коштів на утримання приміщень державних нотаріальних контор і заробітну плату державним нотаріусам. У той період і сформувався ідея започаткування в Україні інституту приватного нотаріату.

Приватна нотаріальна діяльність — це зареєстрована в установленому порядку органами юстиції та організована на засадах самостійності та особистої відповідальності на випадок заподіяння шкоди діяльністю фізичної особи, яка має свідоцтво про право на заняття нотаріальною діяльністю, з посвідчення прав і фактів, що мають юридичне значення, вчинення інших нотаріальних дій, передбачених Законом “Про нотаріат” і чинним законодавством із метою надання їм юридичної вірогідності.

Для того, щоб стати приватним нотаріусом, необхідно відповідати певній сукупності вимог і виконати певний перелік обов’язкових дій. По-перше, особа, яка бажає стати приватним нотаріусом, повинна мати допуск до цієї професії, тобто вже мати отримане свідоцтво про право на заняття нотаріальною діяльністю. Наявність такого свідоцтва означає, що особа може взагалі провадити нотаріальну діяльність на території України. По-друге, необхідно зареєструвати цю нотаріальну діяльність в установленому законом порядку в компетентних органах. І після виконання двох попередніх умов організувати цю діяльність.

Допуск до професії нотаріуса, умови й порядок отримання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю детально розглянуто в попередніх параграфах підручника.

Що стосується реєстрації приватної нотаріальної діяльності, то згідно зі ст. 24 Закону України “Про нотаріат” вона провадилась управліннями юстиції Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій.

У зв'язку з усуненням подвійної підпорядкованості управлінь юстиції зараз ця реєстрація провадиться тими ж органами, але вони мають інше найменування: Головне управління Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, управління юстиції областей, міст Києва та Севастополя.

Реєстрація приватної нотаріальної діяльності провадиться на підставі Положення про порядок реєстрації приватної нотаріальної діяльності, затвердженого наказом міністра юстиції України від 4 березня 1994 р. за № 10/5 та зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 10 березня 1994 р. за № 41/250. Основою провадження, початком і підставою для реєстрації приватної нотаріальної діяльності є заява особи, яка має свідоцтво про право на заняття нотаріальною діяльністю і бажає займатися саме приватною нотаріальною діяльністю. Така заява подається до органу юстиції особисто. У заяві вказуються прізвище, ім'я, по батькові особи, яка має намір займатися цією діяльністю, місце її проживання, назва нотаріального округу, в якому громадянин планує цю діяльність, та адреса робочого місця. До заяви також додаються оригінал свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю та дві фотокартки розміром 3x4 см. На оригіналі свідоцтва органом юстиції робиться позначка про проведену реєстрацію приватної нотаріальної діяльності особи, і воно повертається особі, яка його подала.

Нещодавно реєстраційне посвідчення видавалося управлінням юстиції Ради Міністрів Республіки Крим чи управлінням юстиції обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій в 15-денний термін із моменту подання заяви. Відмова в реєстрації приватної нотаріальної діяльності не допускалася. Такий порядок реєстрації приватної нотаріальної діяльності проіснував із часу введення в дію Закону України “Про нотаріат” — з 1 січня 1994 р. до на-

брання чинності Указу Президента України “Про врегулювання діяльності нотаріату в Україні” від 21 серпня 1998 р. № 392/98. За цим Указом кількість приватних нотаріусів в межах нотаріального округу почала чітко визначатись. За цим указом закінчився певний початковий період становлення інституту приватного нотаріату і почалося реформування приватної нотаріальної діяльності. Відтепер кількість приватних нотаріусів у межах нотаріального округу визначається Міністерством юстиції України залежно від чисельності населення. Норми чисельності нотаріусів у межах нотаріального округу розробляються Міністерством юстиції України на підставі аналізу статистичних даних про діяльність нотаріусів у різних регіонах України. Отже, якщо Міністерство юстиції встановило для конкретного нотаріального округу певну кількість приватних нотаріусів, а така кількість, або й більша, вже зареєстрована, то управління юстиції має право відмовити в реєстрації приватної нотаріальної діяльності.

У реєстраційному посвідченні вказуються прізвище, ім'я, по батькові нотаріуса, територія його діяльності (нотаріальний округ) та адреса розташування його робочого місця. Отримуючи реєстраційне посвідчення, особа, яка вперше приступає до виконання обов'язків нотаріуса, приносить в органі юстиції присягу в урочистій обстановці. Про видане реєстраційне посвідчення органи юстиції повідомляють податкову інспекцію за місцезнаходженням робочого місця нотаріуса.

Нотаріальний округ, в якому працюватиме приватний нотаріус, визначається управлінням юстиції за заявою нотаріуса відповідно до адміністративно-територіального поділу України. За Конституцією України, прийнятою Верховною Радою України 28 червня 1996 р., систему адміністративно-територіального устрою України складають: Автономна Республіка Крим, області, райони, міста, райони в містах, селища і села. Законодавство не містить положень, які дозволяли б зареєструвати діяльність одного приватного нотаріуса в кількох нотаріальних округах чи виділити для нього кілька адміністративно-територіальних одиниць. Винятком є положення про те, що в містах, які мають районний поділ, округом діяльності нотаріуса є територія відповідного міста.

З огляду на той факт, що свідоцтво про право на заняття нотаріальною діяльністю вже містить відомості про знаходження робочого місця майбутнього нотаріуса, він повинен

розпочати вирішення основних організаційних моментів своєї діяльності ще до проведення органом юстиції відповідної реєстрації. Отже, одне з основних питань щодо знаходження робочого місця нотаріуса вже повинне бути вирішене.

Робоче місце приватного нотаріуса. Основну вимогу щодо розташування робочого місця нотаріуса чітко визначено в Законі України "Про нотаріат". Робоче місце приватного нотаріуса має знаходитись у межах нотаріального округу.

Враховуючи вимоги щодо культури обслуговування населення приватними нотаріусами та з метою забезпечення законних інтересів громадян і юридичних осіб, Міністерство юстиції розробило і затвердило Положення про вимоги до робочого місця приватного нотаріуса та здійснення контролю за їх дотриманням, у якому містяться додаткові вимоги до робочого місця приватного нотаріуса. Положення затверджене наказом міністра юстиції України від 12.06.1998 р. за № 36/5 та зареєстроване у Міністерстві юстиції України 12 червня 1998 р. за № 376/2816. Ці вимоги не лише дозволяють підвищити культуру обслуговування населення, схоронність документів приватного нотаріуса та дотримання законності під час вчинення ним нотаріальних дій, а підкреслюють ще раз те, що нотаріус є самостійною та незалежною особою у правовому полі нашої держави.

Нотаріус може мати контору. Під конторою розуміється приміщення, яке є робочим місцем приватного нотаріуса. Нотаріус може мати лише одне робоче місце.

Нотаріус не має права працювати в одному приміщенні з особами, діяльність яких не пов'язана з вчиненням нотаріальних дій. Приміщення, яке є робочим місцем приватного нотаріуса, має складатись із двох чи більше кімнат, має бути забезпечене сейфом для збереження печаток, штампів із посвідчувальними написами та спеціальних бланків нотаріальних документів, металевою шафою для збереження архіву нотаріуса тощо. На вікнах приміщення встановлюються ґрати, приміщення має бути підключене до засобів сигналізації.

Права нотаріуса на приміщення, яке є його робочим місцем, можуть бути підтверджені договором оренди або іншим документом, що встановлює право власності чи користування зазначеним приміщенням. Безперечно, до моменту набуття особою, яка прагне займатися приватною нотаріальною діяльністю, статусу приватного нотаріуса укласти договір

оренди ця особа як приватний нотаріус не може. Враховуючи це при перевірці відповідності робочого місця вимогам указанного Положення, яка проводиться в разі реєстрації приватної нотаріальної діяльності, право на приміщення може бути підтверджене договором, укладеним з особою, яка бажає займатися приватною нотаріальною діяльністю, чи іншим відповідним документом, як-то заявою чи зобов'язанням про надання особі конкретного приміщення після реєстрації приватної нотаріальної діяльності.

Про зміну адреси розташування робочого місця приватний нотаріус повинен у п'ятиденний строк повідомити орган юстиції для внесення відповідних змін до реєстраційного посвідчення. Зі зміною більш як тричі адреси розташування робочого місця приватному нотаріусові видається нове реєстраційне посвідчення під тим самим номером. У разі зміни адреси розташування робочого місця приватного нотаріуса управління юстиції перевіряє відповідність нового робочого місця передбаченим законодавством вимогам.

Після отримання реєстраційного посвідчення приватний нотаріус зобов'язаний у тримісячний строк розпочати свою нотаріальну діяльність. Якщо протягом цього строку без поважних причин нотаріус не приступить до роботи, за рішенням управління юстиції видане йому реєстраційне посвідчення може бути анульоване. Окрім права мати контору, нотаріус для організації своєї роботи має право укладати цивільно-правові та трудові угоди, відкривати розрахунковий та інші рахунки у банківських установах.

Якщо округ діяльності нотаріуса визначено і питання розташування робочого місця вирішено, то для того, щоб приступити до роботи, нотаріусові необхідно мати печатку.

Реєстраційне посвідчення є підставою для виготовлення печатки нотаріуса, відкриття рахунку в установах банків та вирішення інших питань, пов'язаних з організацією нотаріальної діяльності.

Печатка приватного нотаріуса з набранням чинності Законом України "Про нотаріат" мала певні, передбачені чинним законодавством реквізити. На ній зазначалися сталі реквізити, а саме: посада, прізвище, ім'я та по батькові, округ діяльності.

Документи, що оформляються приватним нотаріусом під час вчинення нотаріальних дій, після проставлення посвідчувального напису скріплюються печаткою.

За погодженням з Міністерством внутрішніх справ України форма печатки являла собою правильне коло діаметром 45 мм, краї якого обрамовував подвійний бортик. Посада на печатці вказувалася написом "приватний нотаріус".

Приблизний зразок печатки наведено в додатку до Правил нотаріального діловодства.

Указом Президента України "Про врегулювання діяльності нотаріату в Україні" від 23 серпня 1998 р. № 932/98 реквізити печатки приватного нотаріуса було змінено. Тепер на печатці приватного нотаріуса передбачено зображення Державного Герба України, зазначення посади, прізвища, імені та по батькові нотаріуса, а також нотаріального округу.

Одним із основних моментів, що відрізняє діяльність приватного нотаріуса від діяльності державного, є його особиста **відповідальність за заподіяну шкоду**. Шкода, заподіяна особі внаслідок незаконних дій або недбалості приватного нотаріуса, відшкодовується у повному розмірі. Оскільки приватний нотаріус самостійно відповідає за заподіяну ним шкоду, йому необхідно мати для цього певні кошти, аби відшкодувати клієнтові у грошовому вигляді нанесені збитки.

Щоб наявність цієї суми не залежала від конкретних доходів чи витрат приватного нотаріуса у певний проміжок часу, передбачається існування такої грошової суми (своєрідного фонду), яка має цільовий напрямок для її використання, або ж можливість отримання такої суми від інших органів, зокрема від страхової організації.

Страхування нотаріуса на випадок заподіяння шкоди клієнтові може провадитись у двох формах, а саме:

- приватний нотаріус може укласти з органом страхування договір службового страхування;
- приватний нотаріус може внести на спеціальний рахунок до банківської установи страхову заставу.

Нотаріус має право вибрати з цих двох форм одну, яка є для нього найбільш прийнятною. Своє право вибору він повинен реалізувати протягом трьох місяців від дня отримання реєстраційного посвідчення. Такий строк встановлено приватному нотаріусу ч. 4 ст. 24 Закону України "Про нотаріат", щоб розпочати нотаріальну діяльність; у цей же строк

він повинен вжити заходів для того, щоб створити для клієнтів можливість якнайшвидшого забезпечення покриття заподіяної шкоди.

Якщо приватний нотаріус не уклав договору службового страхування чи не вніс страхову заставу для забезпечення покриття шкоди, його приватна нотаріальна діяльність припиняється, а реєстраційне посвідчення анулюється управлінням юстиції.

Страхова сума чи застава має чітко визначений розмір — 100-кратний розмір мінімальної заробітної плати.

Законом України “Про встановлення величини вартості межі малозабезпеченості та розміру мінімальної заробітної плати на 1999 р.” від 25 грудня 1998 р. за № 366-XIV мінімальну заробітну плату встановлено в розмірі 74 гривні. Отже, розмір страхової суми чи застави — щонайменше 7400 гривень. Визначаючи розмір страхової суми або застави, слід виходити з розміру мінімальної заробітної плати, не плутаючи її з розміром неоподаткованого доходу громадян.

Страхова сума — це сума, на яку приватний нотаріус укладає угоду зі страховою організацією і яка, в разі настання страхового випадку, має бути сплачена клієнтові.

Страхова застава — сума грошей, що міститься на спеціальному рахунку в банківській установі та може бути використана лише для погашення збитків, завданих особі приватним нотаріусом унаслідок незаконних дій або недбалості.

Законодавством встановлено строк — один рік — на поповнення внесеної у банківську установу страхової застави в разі її витрачання.

Поповнюватися ця страхова застава повинна до початкового розміру. Якщо приватний нотаріус протягом одного року з дня витрачання не поповнить страхову заставу до початкового розміру, його приватна нотаріальна діяльність припиняється за рішенням управління юстиції, яке анулює реєстраційне посвідчення.

Розмір заподіяної приватним нотаріусом шкоди визначається за згодою сторін або в судовому порядку.

Якщо приватний нотаріус погоджується з тим, що його дії заподіяли шкоду особі, яка звертається за її покриттям, то за взаємною згодою вони визначають розмір цієї шкоди.

Якщо приватний нотаріус не погоджується з тим, що його дії були незаконними чи недбалими, то особа, яка бажає відшкодувати завдані їй збитки, має звертатися до суду.

Розмір заподіяної шкоди може бути меншим чи більшим, ніж розмір страхової суми чи застави. Якщо розмір суми, яка підлягає виплаті заінтересованій особі, менший від розміру страхової суми чи застави, то для її погашення використовуються ці суми.

Якщо ж розмір суми, що підлягає сплаті, перевищує розмір страхової суми чи застави, суд повинен вирішити, в який спосіб провадитиметься покриття заподіяної шкоди.

Слід, однак, зауважити, що наявність у приватного нотаріуса страхової суми чи застави не змушує його обов'язково використовувати їх для погашення збитків, за умови, що він повністю погоджується з доказами іншої сторони.

Якщо приватний нотаріус справді вважає, що його дії заподіяли матеріальної або моральної шкоди клієнту, і якщо сторони досягли згоди щодо розміру заподіяної шкоди, то певні суми можуть бути виплачені особі без використання страхової суми чи застави з доходу приватного нотаріуса.

Про проведену виплату суми, розмір якої встановлюється за домовленістю сторін і яка поменшує завдані збитки, може бути складений відповідний документ (наприклад, акт), за підписом приватного нотаріуса та особи, якій було заподіяно шкоду.

Цей документ може підтверджувати:

- факт наявності підстав для матеріальної відповідальності приватного нотаріуса;
- досягнення згоди між нотаріусом та особою, якій заподіяно шкоду, щодо встановлення розміру заподіяної шкоди;
- факт сплати приватним нотаріусом і отримання особою певної грошової суми для погашення завданих збитків.

У цьому документі повинен міститись опис випадку, коли нотаріус допустив недбалість чи вчинив незаконні дії, прізвища, імена та по батькові, адреси заінтересованих осіб і приватного нотаріуса, округ його діяльності, докази сторін щодо завданої шкоди, розмір суми, яка підлягає сплаті за досягнутою згодою особі, підписи про сплату і отримання коштів тощо.

Порядок заміщення приватного нотаріуса

Саме поняття заміщення приватного нотаріуса врегульоване чинним законодавством з огляду на добросовісність приватного нотаріуса, відданість його складеній присязі, заінтересованість в утвердженні авторитету його як приватного нотаріуса та намагання не створювати перешкод громадянам, які саме у нього вчинили ті чи інші нотаріальні дії у доступі до оформлених документів. У осіб, від імені чи відносно яких учинялися нотаріальні дії, може виникнути необхідність отримати дублікат посвідченої цим приватним нотаріусом угоди, отримати відомості про дійсність посвідченого заповіту тощо. Приватний нотаріус зобов'язаний повідомити управління юстиції про те, що він має намір припинити виконання своїх обов'язків на строк більше одного тижня.

Необхідність цього повідомлення полягає в тому, що саме управління юстиції контролює законність виконання приватними нотаріусами їхніх обов'язків.

Заміщення приватного нотаріуса можливе тоді, коли він має намір тимчасово, на строк більше одного тижня припинити виконання своїх обов'язків. Причини, за яких він бажає тимчасово припинити свою діяльність, можуть бути різними — відпочинок, лікування тощо. Але основне, що відіграє роль у вирішенні питань заміщення, це: по-перше, ініціатива самого нотаріуса тимчасово припинити діяльність; по-друге — повернення до неї після вирішення питань, які стали підставою для зупинення діяльності; по-третє — неможливість, навіть заборона йому особисто виконувати обов'язки приватного нотаріуса і в період заміщення його на посаді іншим нотаріусом.

Приватний нотаріус може укласти угоду з іншим приватним нотаріусом про його заміщення. З огляду на те, що сам нотаріус має бути заінтересований у тому, аби його заступала на посаді відома йому особа, законодавство регулює відносини заміщення посади на договірних засадах між нотаріусами. Про укладену угоду приватний нотаріус повідомляє управління юстиції. Отже, за угодою, приватні нотаріуси мають змогу замінювати один одного і мати, в разі необхідності, доступ до документів, посвідчених іншим нотаріусом.

Повідомлення управління юстиції в усіх випадках є обов'язковим. Для того, щоб інформувати громадян, управ-

ління юстиції повинно мати необхідні відомості про діяльність приватного нотаріуса.

Управління юстиції, отримавши повідомлення приватного нотаріуса про припинення на певний строк його діяльності в разі, коли нотаріус не уклав угоди з іншим нотаріусом про заміщення його на посаді, може вжити заходів для того, щоб відсутність приватного нотаріуса на робочому місці не заподіяла шкоди законним інтересам громадян. Ці заходи можуть полягати в тому, щоби примірники посвідчених приватним нотаріусом угод були передані до державного нотаріального архіву, до державної нотаріальної контори, розташованої в окрузі діяльності приватного нотаріуса або суміжного з ним, або в призначенні приватного нотаріуса, який заміщатиме того приватного нотаріуса, який тимчасово припинив свою діяльність.

У таких випадках таємниця вчинення нотаріальних дій поширюється й на того нотаріуса, який заміщає відсутнього, і на тих осіб, які мають право доступу за рішенням управління юстиції до посвідчених чи засвідчених документів.

Отже, заміщення приватного нотаріуса — це можливість виконання обов'язків приватного нотаріуса певного нотаріального округу іншим приватним нотаріусом цього ж нотаріального округу на підставі укладеної угоди чи наказу управління юстиції, яке має на меті забезпечити доступ передбачених законодавством осіб до архівних документів тимчасово відсутнього на строк більше одного тижня приватного нотаріуса. Треба мати на увазі, що угода про заміщення на посаді не може бути укладеною нотаріусами, які мають різні нотаріальні округи, бо тоді порушувалися б положення законодавства про те, що нотаріусові надається для провадження діяльності тільки один нотаріальний округ, та положення про розташування робочого місця приватного нотаріуса в межах його нотаріального округу.

У такому випадку, оформлюючи документи при заміщенні, у посвідчувальному написі приватний нотаріус, який заміщає відсутнього, має посилатися на укладену угоду про заміщення чи на наказ органу юстиції, але на всіх документах він проставляє свою печатку.

При цьому нотаріус, якого заміщують, не має права виконувати свої службові обов'язки.

Припинення приватної нотаріальної діяльності регулюється ст. 30 Закону України “Про нотаріат”. Із припиненням приватної нотаріальної діяльності реєстраційне посвідчення анулюється, і особа перестає бути приватним нотаріусом. Частина 1 ст. 30 встановлює перелік випадків, коли приватна нотаріальна діяльність особи припиняється. Цей перелік є вичерпним і не підлягає розширеному тлумаченню.

Приватний нотаріус із власної ініціативи може припинити свою приватну нотаріальну діяльність, подавши письмове клопотання до управління юстиції. У цьому випадку приватний нотаріус залишається особою, яка зможе в майбутньому посісти посаду нотаріуса в державній нотаріальній конторі чи знову зареєструвати свою приватну нотаріальну діяльність у цьому ж чи в іншому окрузі, оскільки в неї залишається свідоцтво про право на заняття нотаріальною діяльністю, тобто особа не втрачає допуску до професії.

Чинне законодавство не містить положень, які обмежували б призначення на посаду нотаріуса особи, яка мала перерву в нотаріальній діяльності за умови, що вона має свідоцтво про право на нотаріальну діяльність.

Підстави для припинення з власної ініціативи приватної нотаріальної діяльності можуть бути різними, наприклад: бажання зайнятися підприємницькою чи посередницькою та іншою діяльністю, яка є несумісною з нотаріальною діяльністю, перехід на роботу до державної нотаріальної контори, бажання працювати у штаті громадської організації, зміна нотаріального округу тощо.

Припинення приватної нотаріальної діяльності може бути наслідком втрати особою взагалі вправа на нотаріальну діяльність.

З анулюванням свідоцтва як підстави для реєстрації приватної нотаріальної діяльності сама діяльність припиняється автоматично.

Якщо особа, свідоцтво про право на нотаріальну діяльність якої анульоване, захоче коли-небудь зареєструвати свою приватну нотаріальну діяльність, вона повинна знову отримати доступ до професії, тобто пройти стажування, скласти кваліфікаційний іспит, отримати свідоцтво і відповідати вимогам до нотаріуса, викладених у ст. 3 Закону.

Припинення приватної нотаріальної діяльності можливе, коли нотаріус протягом тримісячного строку від дня реєстра-

ції приватної нотаріальної діяльності не уклав договір службового страхування чи не вніс на спеціальний рахунок до банківської установи страхову заставу, призначену для покриття шкоди, заподіяної незаконними чи недбалими діями, або ж не поповнив впродовж одного року від дня витрачання коштів розмір страхової застави до початкового розміру.

Якщо приватний нотаріус не виконує своїх обов'язків протягом двох місяців без поважних причин і не повідомив про це управління юстиції, його нотаріальна діяльність припиняється.

Під "невиконанням своїх обов'язків" розуміється те, що приватний нотаріус не вчиняє нотаріальних дій, не надає консультацій правового характеру, не уклав угоди щодо його заміщення і не забезпечив у такий спосіб доступу осіб, якими або щодо яких вчинялися нотаріальні дії, працівникам правоохоронних органів до посвідчених ним документів для скасування чи зміни вчинених нотаріальних дій, отримання дублікатів, отримання відомостей про вчинені нотаріальні дії тощо.

Якщо приватний нотаріус не відповідає своїй посаді або виконуваний роботі внаслідок стану здоров'я, що на тривалий час перешкоджає нотаріальній діяльності, ця підстава теж тягне за собою припинення приватної нотаріальної діяльності.

Припинення приватної нотаріальної діяльності та анулювання реєстраційного посвідчення провадиться за наказом управління юстиції. Копія наказу у триденний термін має бути видана або надіслана поштою нотаріусу, приватна нотаріальна діяльність якого припиняється.

Приватний нотаріус, діяльність якого припиняється, в місячний строк зобов'язаний передати документи, що стосуються вчинення ним нотаріальних дій, до державного нотаріального архіву.

Рішення про анулювання реєстраційного посвідчення може бути оскаржене в порядку, передбаченому чинним законодавством.

Законодавство містить також положення про призупинення приватної нотаріальної діяльності. Призупинення приватної нотаріальної діяльності можливе лише в одному випадку: в разі припинення права власності чи права користування приміщенням, яке є робочим місцем приватного нота-

ріуса. Призупинення приватної нотаріальної діяльності може провадитись особисто нотаріусом, який зобов'язаний подати відповідну заяву до управління юстиції не пізніше одного тижня після закінчення строку прав на приміщення і за відсутності прав на інше приміщення, або ж управлінням юстиції за наявності таких відомостей. Нотаріальна діяльність нотаріусом вважається відновленою з моменту внесення відповідних змін до реєстраційного посвідчення про реєстрацію нового робочого місця нотаріуса.

Контроль за законністю виконання приватними нотаріусами їхніх обов'язків здійснюється Головнім управлінням Міністерства юстиції Автономної Республіки Крим, управліннями юстиції областей, міст Києва та Севастополя.

§ 3. Організація роботи посадових осіб виконкомів місцевих рад щодо вчинення нотаріальних дій

Відповідно до ст. 1 Закону України "Про нотаріат" у населених пунктах, де немає нотаріусів, нотаріальні дії вчиняються посадовими особами виконавчих комітетів сільських, селищних, міських рад.

Надання виконкомам місцевих рад права вчиняти деякі нотаріальні дії, а це найбільш прості й поширені дії, створює зручності для населення, оскільки позбавляє його необхідності звертатися до нотаріуса, який часом знаходиться на досить великій відстані від села, селища чи міста.

Безпосередньо вчиняти нотаріальні дії у виконкомах мають право голова виконкому, його заступник або секретар виконкому. Але їхнє право на вчинення нотаріальних дій виникає не автоматично, а лише за наявності рішення виконкому про покладення на одного з них обов'язку вчиняти нотаріальні дії. В разі тривалої відсутності посадової особи (відпустка, хвороба), на яку покладено обов'язок вчиняти нотаріальні дії, на час її відсутності нотаріальні дії може за рішенням виконкому вчиняти інша посадова особа. Найчастіше обов'язок вчиняти нотаріальні дії покладається на секретаря виконкому.

Посадові особи виконкомів місцевих рад учиняють нотаріальні дії, реалізуючи ті самі принципи, що й нотаріуси.

§ 4. Організаційні питання вчинення нотаріальних дій консульськими установами

Нотаріальні дії за кордоном учиняють консульські установи, а у випадках, передбачених законодавством, — дипломатичні представництва України. Відповідно до розпорядження Президента України “Про затвердження Положення про дипломатичне представництво України за кордоном” від 22 жовтня 1992 р. дипломатичне представництво України за дорученням міністра іноземних справ України може виконувати і консульські функції. Це можливо в тих випадках, коли діяльність консульської установи не поширюється на певну територію; тоді нотаріальні дії вчиняються консульськими відділами дипломатичного представництва.

Безпосередньо нотаріальні дії в консульських установах учиняють консули, а в дипломатичних представництвах — один із членів дипломатичного персоналу.

Діяльність консульських установ і дипломатичних представництв щодо вчинення нотаріальних дій регулюється главою XI Консульського статуту України, затвердженого Указом Президента України від 2 квітня 1994 р., і підпорядкована тим самим принципам, що й діяльність нотаріусів.

§ 5. Організація роботи державних нотаріальних архівів

Вперше законодавством передбачено створення в обласних центрах, у містах Києві, Севастополі й Сімферополі державних нотаріальних архівів.

Державні нотаріальні архіви є складовою частиною Національного архівного фонду України. Діяльність та організація державних нотаріальних архівів регулюється Положенням про державний нотаріальний архів, затвердженим наказом Міністерства юстиції України від 7 лютого 1994 р.

Державні нотаріальні архіви створюються й ліквідуються Міністерством юстиції України. Архів є юридичною особою, має печатку з зображенням Державного Герба України та своїм найменуванням. Архіви очолюють завідувачі, яких призначають на посаду та звільняють із неї Головне управління юстиції, Міністерства юстиції Автономної Республіки Крим, управління юстиції обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій.

Державні нотаріальні архіви створюються для тимчасового (до 75 років) централізованого зберігання та використання нотаріальних документів, передачі їх у відповідний державний архів, надання методичної та практичної допомоги фондоутворювачам у вдосконаленні роботи з документами.

Створення державних нотаріальних архівів свідчить ще раз про підвищення ролі та значення нотаріату в суспільному житті країни. Ця робота — копітка, вона потребує часу, а головне — коштів. Для належної роботи архівів необхідна повна комп'ютеризація, підготовка спеціалістів.

§ 6. Організація та діяльність управлінь юстиції щодо роботи нотаріальних органів

Безпосереднє керівництво нотаріальними органами здійснюється Головним управлінням юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, обласними, Київським та Севастопольським міськими управліннями юстиції.

Управління юстиції утворюються Міністерством юстиції України та йому підпорядковані.

Одним із завдань управлінь юстиції є організаційне та матеріально-технічне забезпечення роботи нотаріату. Для цього їм надано права:

- організовувати роботу установ нотаріату, перевіряти їхню діяльність, вживати заходів до її поліпшення;
- здійснювати контроль за законністю вчинення нотаріальних дій;
- організовувати роботу з добору кадрів та підвищення кваліфікації працівників нотаріальних органів;
- забезпечувати роботу кваліфікаційних комісій нотаріату;
- здійснювати контроль за організацією та змістом стажування осіб, які мають намір займатися нотаріальною діяльністю;
- визначати нотаріальний округ, реєструвати приватну нотаріальну діяльність, вносити зміни в реєстраційне посвідчення приватного нотаріуса та анулювати його;
- призупиняти діяльність нотаріусів і готувати подання на розгляд Міністерству юстиції щодо анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю;
- затверджувати розміри оплати за надання державними

нотаріальними конторами додаткових платних послуг правового і технічного характеру;

- здійснювати контроль за використанням спеціальних бланків нотаріальних документів.

Крім того, управління юстиції розглядає скарги громадян щодо роботи нотаріальних органів, забезпечує матеріально-технічними ресурсами установи нотаріату, а також здійснює контроль за збереженням і використанням матеріальних цінностей нотаріальними органами, складає проекти кошторисів видатків на утримання установ нотаріату та ін. Крім того, наказом Міністерства юстиції України від 1 червня 1998 р. затверджено Положення про районні, районні у містах, міські (міст обласного значення) управління юстиції зі змінами, внесеними Указом Мінюсту від 5 лютого 1999 р.

Відповідно до цього Положення щодо нотаріальної діяльності вказані управління мають:

- забезпечити роботу установ нотаріату;
- вести роботу з обліку та підтримання в контрольному стані актів законодавства та нотаріальної практики;
- організовувати роботу установ нотаріату, перевіряти їхню діяльність, вживати заходи щодо її поліпшення;
- здійснювати контроль за законністю вчинення нотаріальних дій державними та приватними нотаріусами, обігом спеціальних бланків нотаріальних документів та за організацією і змістом стажування осіб, які мають намір займатися нотаріальною діяльністю;
- готувати матеріали на розгляд Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, Київського та Севастопольського міських управлінь юстиції для підготовки подання щодо анулювання свідоцтв про право на заняття нотаріальною діяльністю.

Управління юстиції має також залучати в установленому порядку до перевірки роботи установ нотаріату та приватних нотаріусів кваліфікованих державних та приватних нотаріусів з інших нотаріальних округів, а також представництв відділень Української нотаріальної палати за їхньою згодою.

§ 7. Організація та діяльність Української нотаріальної палати

Відповідно до ст. 16 Закону України “Про нотаріат” нотаріуси можуть об’єднуватись у регіональні, загальнодер-

жавні, міжнародні спілки та асоціації. Ці об'єднання репрезентують їхні інтереси у державних та інших органах, захищають соціальні та професійні права нотаріусів, здійснюють методичну та видавничу роботу, можуть створювати спеціальні фонди і діють відповідно до своїх статутів.

Саме на таких принципах створено Українську нотаріальну палату, що діє як добровільна громадська організація нотаріусів. Українська нотаріальна палата має Статут, затверджений Установчою конференцією нотаріусів України 22 квітня 1993 р., зі змінами та доповненнями, затвердженими Третьою конференцією Української нотаріальної палати 9 серпня 1997 р.

Основна мета Української нотаріальної палати — об'єднання на професійній основі нотаріусів для захисту їхніх законних професійних, соціальних та інших інтересів. Завданням палати є сприяння підвищенню професійного рівня нотаріусів, удосконалення правової допомоги, яку нотаріуси надають фізичним та юридичним особам. Також Українська нотаріальна палата повинна сприяти охороні інтересів громадян та організацій, яким було заподіяно шкоду незаконними діями нотаріусів. Зокрема, важливим завданням Української нотаріальної палати є сприяння розвитку міжнародних зв'язків, обміну досвідом, співробітництва з міжнародними організаціями нотаріату.

Для розв'язання практичних завдань, проведення організаторської та іншої роботи в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі створюються відділення нотаріальної палати, які є юридичними особами. За наявності хоча б трьох членів палати в управліннях юстиції та в нотаріальних конторах створюються первинні організації нотаріальної палати.

Центральними органами Української нотаріальної палати є: Конференція членів Української нотаріальної палати, Рада Української нотаріальної палати, ревізійна комісія, Комісія з питань професійної етики. На чолі палати стоїть президент Української нотаріальної палати, обраний більшістю голосів делегатів, які беруть участь у роботі Конференції.

Українська нотаріальна палата створюється на принципах індивідуального та колективного членства. Індивідуальними членами можуть бути нотаріуси та інші працівники органів нотаріату, нотаріуси-пенсіонери, працівники органів

юстиції, робота яких безпосередньо пов'язана з організацією нотаріальної діяльності. Колективними членами можуть бути інші об'єднання та організації, які поділяють інтереси й цілі Української нотаріальної палати.

Для здійснення своїх завдань Українська нотаріальна палата може: подавати до республіканських і місцевих органів влади та управління пропозиції з удосконалення діяльності нотаріату; сприяти науковій розробці питань удосконалення нотаріальної діяльності, впровадженню ефективних форм обслуговування; аналізувати нотаріальну практику, готувати методичні рекомендації з питань учинення нотаріальних дій; сприяти підвищенню кваліфікації нотаріусів і організувати професійну підготовку юристів до роботи в органах нотаріату; проводити видавничу діяльність і т. ін.

Отже, Українська нотаріальна палата є типовою громадською організацією, створеною на професійному рівні. На сьогодні робляться певні кроки в напрямку посилення впливу Української нотаріальної палати на нотаріальну діяльність, створення та забезпечення реальної допомоги нотаріусам.

Українська нотаріальна палата активно діє і в законотворчому процесі. Нею підготовлено проект нового Закону України "Про нотаріат". Палата ініціювала та створила при Інституті туризму, економіки і права кафедру нотаріату, яка є єдиною в Україні, та Кабінет нотаріату як науковий аналітично-методичний центр розвитку нотаріату, видає журнал "Нотаріат для вас" і "Бюлетень нотаріальної практики". Вживаються й інші заходи, спрямовані на удосконалення діяльності нотаріату в Україні.

У Російській Федерації теж створено регіональні та Федеральна нотаріальні палати на принципах самоуправління. Їхнім завданням є об'єднання всіх приватних нотаріусів для надання їм конкретної реальної допомоги, що важливо саме в період становлення приватної нотаріальної діяльності. Вони організують стажування осіб, які прагнуть мати нотаріальну практику, та перепідготовку спеціалістів, які працюють у нотаріальних конторах, відшкодовують затрати на експертизи, що призначені судом у справах, пов'язаних із діяльністю нотаріусів, здійснюють контроль за професійною діяльністю нотаріуса, сприяють захистові соціальних, матеріальних прав нотаріусів, поліпшенню умов праці тощо.

Компетенція нотаріальних органів і посадових осіб щодо вчинення нотаріальних дій

§ 1. Поняття компетенції нотаріальних органів

Компетенція нотаріальних органів — визначене законом коло дій, що їх учиняють нотаріальні органи для виконання покладених на них завдань. Це — посвідчення угод, видача свідоцтва про право на спадщину, видача свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя, посвідчення безспірних юридичних фактів тощо (ст. 34 Закону України “Про нотаріат”).

Але, в поняття компетенції входять не тільки повноваження на вчинення основних нотаріальних дій, вказаних у ст. 34 Закону, а й коло прав та обов'язків, наданих нотаріусові чи посадовій особі відповідно до законодавства. Це — витребування необхідних документів і відомостей, перевірка законності вчинюваної нотаріальної дії, перевірка дієздатності фізичних осіб, правоздатності юридичних осіб, установлення дійсного волевиявлення сторін при посвідченні угод, перевірка повноважень представника, відкладення чи зупинення вчинення нотаріальної дії, роз'яснення прав та обов'язків заінтересованим особам, попередження про правові наслідки вчинюваної нотаріальної дії тощо.

Отже, поняття компетенції нотаріальних органів є широким, бо охоплює й поняття підвідомчості, тобто коло дій, що вчиняються нотаріальними органами відповідно до ст. 34 Закону, а також коло певних, передбачених законом прав та обов'язків, що надають їм можливість здійснити підвідомчі нотаріальним органам дії.

Нотаріальні органи мають право вчиняти лише ті дії, що законом віднесені до їхньої компетенції. Перше, що мають зробити нотаріус чи посадова особа в разі звернення заінте-

ресованої особи, — це перевірити, чи віднесено законом до його провадження питання, з яким до нього звернулися.

Точне і неухильне дотримання правових норм щодо компетенції гарантує належний захист прав і законних інтересів громадян та організацій.

§ 2. Предметна компетенція нотаріальних органів

Нотаріальні дії в Україні вчиняються державними нотаріальними конторами, приватними нотаріусами, консульськими установами, посадовими особами виконкомів, державними нотаріальними архівами та посадовими особами, вказаними в ст. 40 Закону України “Про нотаріат”.

Розмежування між ними кола нотаріальних дій з урахуванням виду цих дій є предметною компетенцією.

Раніше, за Законом Української РСР від 25 грудня 1974 р., в поняття предметної компетенції входило розмежування нотаріальних дій між Першою нотаріальною конторою та іншими державними нотаріальними конторами. Зараз, коли державні нотаріальні контори мають однакову предметну компетенцію, таке поняття предметної компетенції втратило своє значення.

Предметна компетенція державних нотаріальних контор

Предметна компетенція державних нотаріальних контор регулюється ст. 34 Закону України “Про нотаріат”. Перелік нотаріальних дій, вказаних у цій статті, не є вичерпним — на державні нотаріальні контори може бути покладено вчинення і інших нотаріальних дій.

Дії, передбачені ст. 34 Закону, можна класифікувати за їхньою цілеспрямованістю. *Перша група* — це дії, спрямовані на виникнення, підтвердження чи припинення правовідносин: посвідчення угод, видача свідоцтва про право на спадщину, видача свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя, свідоцтва про придбання будинку з прилюдних торгів. *Другу групу* складають дії, направлені на забезпечення правовідносин: вжиття заходів до охорони спадкового майна, накладення заборони відчуження жилого будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки та іншого нерухомого майна, вчинення ви-

конавчих написів, прийняття в депозит грошових сум і цінних паперів, подання чеків до платежу і посвідчення неоплати, чеків, вчинення протестів векселів. *До третьої групи* відносяться дії, що посвідчують безспірні факти: що громадянин є живим, перебування громадянина в певному місці, тожності громадянина з особою, зображеною на фотокартці, час пред'явлення документів. *Четверта група* складається з дій, що засвідчують доказові факти: вчинення морських протестів, засвідчення вірності копій документів і виписок із них, справжності підпису на документах, вірності перекладу документів з однієї мови на іншу. І останню, *п'яту групу* складають дії допоміжного характеру: прийняття на зберігання документів, видача дубліката документів, що зберігаються у справах нотаріальної контори чи в державних нотаріальних архівах.

У деяких міжнародних договорах про правову допомогу, укладених Україною, передбачається вчинення нотаріальних дій, невідомих українському законодавству про нотаріат. Зокрема, до таких дій відносять розкривання та оголошення заповіту, складеного за формою, передбаченою законодавством іноземної держави і поданого нотаріусові після смерті заповідача для розкривання та оголошення. Якщо такий заповіт подається нотаріусу на території України, то ця дія входить до його компетенції та має вчинятися в такому порядку.

Предметна компетенція приватного нотаріуса

У вчиненні нотаріальних дій нотаріуси мають рівні права та однакові обов'язки незалежно від того, чи працюють вони в державній нотаріальній конторі, чи займаються приватною практикою. Документи, складені приватними нотаріусами, мають таку саму правову силу, як і документи, складені державним нотаріусом. І державні, і приватні нотаріуси вчиняють нотаріальні дії від імені держави. Нині приватні нотаріуси відповідно до Указу Президента України "Про врегулювання діяльності нотаріату в Україні" від 23 серпня 1998 р. мають печатку з зображенням Державного Герба України, зазначенням посади, прізвища, імені та по батькові, а також нотаріального округу.

До предметної компетенції приватного нотаріуса входять майже всі нотаріальні дії, передбачені ст. 34 Закону України “Про нотаріат”. Відповідно до ст. 36 цього Закону з компетенції приватного нотаріуса виключалося вчинення таких дій: накладання і зняття заборони відчуження нерухомості, видача свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя в разі смерті одного з них, видача свідоцтва про право на спадщину, вжиття заходів до охорони спадкового майна, посвідчення договорів довічного утримання, засвідчення справжності підпису на документах, призначених для дії за кордоном, посвідчення доручень для цієї ж мети, а також засвідчення справжності підпису батьків чи опікуна (піклувальника) на заяві про згоду на усиновлення дитини. Такі досить широкі винятки з компетенції приватного нотаріуса викликали певні незручності в їхній діяльності; особливо це стосувалося заборони посвідчувати доручення і засвідчувати справжність підпису на документах, які повинні були діяти за кордоном.

З огляду на викладене вище Указом Президента України “Про врегулювання діяльності нотаріату в Україні” від 23 серпня 1998 р. було змінено компетенцію приватного нотаріуса. Відтепер вони не можуть учиняти тільки дві нотаріальні дії: видавати свідоцтво про право на спадщину та вживати заходів до охорони спадкового майна.

Залишилося не до кінця вирішеним питання про право приватного нотаріуса засвідчувати справжність підпису батьків, опікунів (піклувальників) на заявах про згоду на усиновлення. Відповідно до Указу Президента можна зробити висновок, що приватні нотаріуси мають право вчиняти цю дію, а відповідно до ст. 105 Кодексу про шлюб та сім'ю вони такого права не мають, бо в названій статті вказано, що справжність підпису на таких заявах може засвідчувати тільки державний нотаріус.

***Предметна компетенція консульських установ
і дипломатичних представництв
щодо вчинення нотаріальних дій***

Компетенція консульських установ щодо вчинення нотаріальних дій регулюється ст. 38 Закону України “Про нота-

ріат” та Консульським статутом України, затвердженим указом Президента України від 2 квітня 1994 р.

Вони можуть посвідчувати угоди, видавати свідоцтво про право на спадщину, на частку в спільному майні подружжя, вживати заходів до охорони спадкового майна, приймати в депозит грошові суми та цінні папери, приймати на зберігання документи, посвідчувати юридичні факти знаходження громадянина в живих, у певному місці, тотожності громадянина з особою, зображеною на фотокартці, часу пред’явлення документів, засвідчувати вірність копії документів і виписок із них, справжність підпису на документах і вірність перекладу з однієї мови на іншу, вчиняти морські протести та виконавчі написи.

Крім того, відповідно до Консульського статуту (ст. 44) консульські установи мають право забезпечувати докази. Це пояснюється тим, що за законодавством України (ст. 35 ЦПК України) забезпечення доказів як до порушення справи в суді, так і після порушення здійснює суд. Нотаріус такого права не має.

Оскільки консульські установи діють на території інших держав, вони в ряді випадків не є правомочними застосовувати ті правила й повноваження, що їх мають нотаріальні органи в Україні. Тому з їхньої компетенції виключено деякі нотаріальні дії, а саме: вони не можуть посвідчувати угоди про відчуження нерухомості, що знаходиться в Україні, накладати заборони на відчуження нерухомості, передавати заяви від одних осіб до інших, вчиняти протести векселів, приймати чеки до платежу і посвідчувати неоплату чеків, видавати свідоцтва про придбання жилих будинків із прилюдних торгів.

Консульські установи України мають право вчиняти нотаріальні дії й відносно іноземців, причому не лише тоді, коли угоди укладаються на території України, а й тоді, коли угоди укладаються на території інших держав, якщо це впливає з міжнародних договорів і конвенцій, у яких бере участь Україна.

Законодавством України можуть бути передбачені й інші дії, що вчиняються консульськими установами України.

Консульський статут України передбачає ряд уточнень, що стосуються вчинення нотаріальних дій, а саме:

- консул вживає заходів до охорони майна, що залиши-

лося після смерті громадянина України. Якщо ж залишене майно повністю або частково складається з предметів, що можуть зіпсуватися, а також за надмірної дорожнечі зберігання такого майна консул має право продати майно і надіслати вилучені гроші за належністю (ст. 36 статуту);

- консул має право приймати спадкове майно для передачі спадкоємцям, які знаходяться в Україні (ст. 37 статуту);

- консул може приймати на зберігання гроші, коштовності, цінні папери й документи, що належать громадянину України, а в разі смерті особи, якій належало майно, здане на зберігання, вживає заходів до його охорони, а при необхідності може його реалізувати і вилучені гроші надіслати за належністю (ст. 38 статуту);

- консул негайно передає до Міністерства закордонних справ України всі відомі йому дані про спадщину і можливих спадкоємців, якщо йому стане відомо про спадщину, котра відкрилася на користь громадян України, які проживають в Україні (ст. 51 статуту);

- консул приймає від капітана морського судна заяву про загибель або пошкодження судна, а також на його прохання складає акт про морський протест (ст. 79 статуту);

- консул вживає заходів до збереження (забезпечення) речових доказів у разі аварії чи вимушеної посадки повітряного судна (ст. 85 статуту); таких самих заходів він вживає, коли мова йде про засоби автомобільного, залізничного транспорту і суден річкового флоту (ст. 88 статуту).

Предметна компетенція виконкомів місцевих рад щодо вчинення нотаріальних дій

Як уже зазначалося, виконкоми сільських, селищних і міських рад мають право вчиняти деякі найбільш поширені й нескладні нотаріальні дії, якщо в місцевості немає нотаріусів. Це зручно для місцевого населення, бо звільняє його від поїздок до міст і районних центрів; надання виконкомам повноважень вчиняти певні нотаріальні дії є доцільним з огляду на специфіку цих дій.

Посадові особи виконкомів місцевих рад можуть посвідчувати односторонні угоди — заповіти й доручення. Вчинення цих нотаріальних дій у багатьох випадках може бути терміновим, коли зволікати не можна.

Посадовим особам виконкомів надано право засвідчувати вірність копій документів і виписок із них, а також справжність підпису на документах. Це дуже поширені, а водночас нескладні нотаріальні дії, тому віднесення їх до компетенції виконкомів є виправданим.

До компетенції виконкомів місцевих рад входить вжиття заходів до охорони спадкового майна та реєстрація заборон на відчуження нерухомості. Ці нотаріальні дії зручніше вчиняти на місці, тим більш, що вжиття заходів до охорони спадкового майна може вимагати негайного їх здійснення.

Посадові особи мають право вчиняти тільки ці дії, передбачені ст. 37 Закону України “Про нотаріат”. Виходячи з того, що посадові особи виконкомів не завжди мають спеціальну юридичну підготовку, вони не є правомочними вчиняти складні нотаріальні дії, а також оформляти документи, що мають діяти за кордоном.

§ 3. Територіальна компетенція нотаріальних органів

Після визначення предметної компетенції для вчинення нотаріальної дії необхідно визначити територіальну компетенцію, тобто яка саме державна нотаріальна контора, який саме приватний нотаріус і посадова особа якого саме виконкому місцевих рад мають право вчиняти конкретну нотаріальну дію.

Територіальна компетенція — це розмежування кола нотаріальних дій між нотаріальними органами з урахуванням території діяльності цих органів.

Існує загальне правило територіальної компетенції, відповідно до якого нотаріальні дії можуть вчинятися будь-яким нотаріусом чи посадовою особою будь-якого виконавчого комітету сільської, селищної, міської ради на всій території України (ст. 41 Закону України “Про нотаріат”).

Законом передбачено винятки з цього загального правила, коли за вчиненням нотаріальної дії можна звернутися тільки до певного нотаріуса чи посадової особи певного виконкому місцевих рад. Ці винятки стосуються найбільш складних і важливих нотаріальних дій.

Відповідно до ст. 55 Закону посвідчення угод про відчуження чи заставу жилого будинку, квартири, дачі, садового

будинку, гаража, земельної ділянки, а також іншого нерухомого майна провадиться за місцезнаходженням цього нерухомого майна.

Вжиття заходів до охорони спадкового майна (ст. 60 Закону), видача свідоцтва про право на спадщину (ст. 66 Закону), видача свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя в разі смерті одного з подружжя (ст. 71 Закону) провадяться за місцем відкриття спадщини.

Свідоцтво про право власності на частку в спільному майні подружжя за життя обох подружжя, якщо до складу майна входять жилий будинок, квартира, дача, садовий будинок, гараж, земельна ділянка, а також інше нерухоме майно, видається нотаріусом за місцезнаходженням цього майна (ст. 70 Закону).

Так само вирішується питання про територіальну компетенцію щодо видачі свідоцтва про придбання жилих будинків із прилюдних торгів — за місцезнаходженням будинку (ст. 72 цього Закону), щодо накладання заборони відчуження нерухомого майна — за місцезнаходженням жилого будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража чи за місцезнаходженням земельної ділянки (ст. 73 Закону).

Прийняття в депозит грошових сум і цінних паперів провадиться нотаріусом за місцем виконання зобов'язання (ст. 85 Закону).

Прийняття чеків для пред'явлення до платежу і посвідчення неоплати чеків, вчиняється нотаріусом за місцезнаходженням платника (ст. 93 Закону).

Крім того, якщо міжнародним договором встановлено інші правила про нотаріальні дії, ніж ті, що їх містить законодавство України, то при вчиненні нотаріальних дій застосовуються правила міжнародного договору. Якщо міжнародний договір відносить до компетенції нотаріусів вчинення нотаріальної дії, не передбаченої законодавством України, то нотаріуси вчиняють цю нотаріальну дію в порядку, встановленому Міністерством юстиції України (ст. 103 Закону).

До таких дій, зокрема, належать розкривання та оголошення заповіту, складеного за формою, передбаченою законодавством іноземної держави, і поданого нотаріусові після смерті заповідача для розкривання та оголошення. Якщо такий заповіт подається нотаріусові на території України, то

вказана дія входить до його компетенції і має вчинятися в такому порядку.

Нотаріус повинен оголосити зміст заповіту й скласти протокол про його стан і зміст. Протокол підписується нотаріусом та особою, яка подала заповіт. Цими ж особами підписується кожний аркуш заповіту. Якщо заповіт зберігався в нотаріуса у запечатаному вигляді, то ці дії провадить нотаріус одноособово. До протоколу додається засвідчена копія заповіту, а залежно від вимог договору — копія протоколу та оригінал заповіту. Вказані документи можуть бути видані заінтересованій особі або надіслані конкретній установі іноземної держави за правилами виконання доручень¹.

§ 4. Посвідчення заповітів і доручень, прирівнюваних до нотаріально посвідчених

З метою захисту прав та інтересів громадян, які знаходяться на лікуванні, у плаванні, в експедиціях тощо, законом передбачається право посадових осіб окремих організацій посвідчувати заповіти та доручення, що прирівнюється до нотаріального посвідчення (ст. 40 Закону України “Про нотаріат”).

Надане посадовим особам право посвідчувати заповіти й доручення обумовлено тим, що за певних обставин, коли немає поблизу нотаріуса, може виникнути нагальна необхідність вчинити ці дії.

Заповіти громадян, які знаходяться на лікуванні в лікарнях, інших стаціонарних лікувально-профілактичних закладах, санаторіях, посвідчуються головними лікарями, їхніми заступниками по медичній частині або черговими лікарями цих закладів. Заповіти громадян, які проживають у будинках для престарілих та інвалідів, посвідчуються директорами та головними лікарями цих будинків.

Заповіти також можуть посвідчувати капітани морських суден і суден внутрішнього плавання щодо громадян, які знаходяться у плаванні. Таке ж право мають начальники

¹ Див. Лист Міністерства юстиції України від 29 березня 1994 р. “Про порядок вчинення нотаріальних дій, не передбачених законодавством України”.

експедицій щодо громадян, які знаходяться в розвідувальних, арктичних та інших експедиціях.

Надалі посадовим особам надається право посвідчувати не тільки заповіти, а й доручення. Мова йде про заповіти й доручення військовослужбовців та інших осіб, які знаходяться на лікуванні в госпіталях, санаторіях та інших військово-лікувальних закладах. Таке право надається начальникам, заступникам по медичній частині, старшим і черговим лікарям цих закладів.

Право посвідчувати заповіти й доручення мають командири (начальники) військових части, з'єднань, установ і військово-навчальних закладів щодо військовослужбовців. А в пунктах, де дислокуються ці військові частини, з'єднання, установи та військово-навчальні заклади, командири (начальники) мають право посвідчувати ці угоди і щодо робітників та службовців, членів їхніх сімей і членів сімей військовослужбовців, але тільки за умови, що в пунктах дислокації немає державних нотаріальних контор, приватних нотаріусів, посадових осіб та органів, що вчиняють нотаріальні дії.

І останнє. Заповіти й доручення осіб, які знаходяться в місцях позбавлення волі, мають право посвідчувати начальники місць позбавлення волі.

Стосовно до посвідчення заповітів треба дотримуватися певних правил подальшої їх реєстрації. Посадові особи, які посвідчили заповіт, повинні негайно передати один примірник заповіту в державний нотаріальний архів чи в державну нотаріальну контору за постійним місцем проживання заповідача. Якщо заповідач не мав постійного місця проживання в Україні або якщо місце проживання його невідоме, заповіт надсилається до державного нотаріального архіву м. Києва.

Капітан морського судна зобов'язаний передати один примірник посвідченого заповіту начальникові порту України або консулові України в іноземному порту для надсилання його до державного нотаріального архіву чи державної нотаріальної контори за постійним місцем проживання заповідача. Державна нотаріальна контора передає одержаний примірник заповіту на зберігання до відповідного державного нотаріального архіву з повідомленням про це заповідача та посадової особи, яка посвідчила заповіт.

§ 5. Повноваження державних нотаріальних архівів

Вперше, відповідно до ст. 23 Закону України “Про нотаріат”, засновуються державні нотаріальні архіви в обласних центрах, у містах Києві, Севастополі й Сімферополі для тимчасового (75 років) централізованого зберігання й використання нотаріальних документів, передачі їх до відповідного державного архіву, надання методичної та практичної допомоги фондоутворювачам у вдосконаленні роботи з документами.

Положенням про державний нотаріальний архів, що було затверджене наказом Міністерства юстиції України від 7 лютого 1994 р., на державний нотаріальний архів покладено обов'язок здійснювати певні функції. Архів складає графіки приймання документів, на підставі яких й приймає документи; забезпечує збереження цих документів і складає щодо них науково-довідковий апарат; проводить експертизу цінності документів, що знаходяться в архіві; здійснює контроль за зберіганням документів у фондоутворювачів, надає їм методичну та практичну допомогу тощо.

Крім того, державні нотаріальні архіви можуть і вчиняти нотаріальні дії. Це — видача дублікатів і засвідчення вірності копій та виписок із документів, що зберігаються у справах архіву. При цьому він повинен додержуватися принципу таємниці вчинення нотаріальних дій.

Державні нотаріальні архіви мають право вимагати від завідуючих державних нотаріальних контор, приватних нотаріусів і посадових осіб виконавчих комітетів місцевих рад, які вчиняють нотаріальні дії, додержання правил роботи з архівними документами, здійснення контролю за їх зберіганням і використанням. Також вони є правомочними: давати нотаріусам рекомендації з питань, що входять до компетенції архіву; робити запити до нотаріусів, посадових осіб виконкомів і посадових осіб, уповноважених посвідчувати заповіти, що прирівнюються до нотаріально посвідчених; вимагати відомості, необхідні для роботи архіву; залучати в необхідних випадках як експертів і консультантів працівників органів нотаріату. Архіви можуть інформувати Міністерства юстиції України та Автономної Республіки Крим, управління юстиції обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій про стан архівної справи та вносити пропозиції щодо її вдосконалення.

Загальні правила вчинення нотаріальних дій

§ 1. Місце вчинення нотаріальних дій

За загальним правилом нотаріальні дії вчиняються у приміщенні державної нотаріальної контори, в державному нотаріальному архіві, у приміщенні, яке є робочим місцем приватного нотаріуса, чи в приміщенні виконкому місцевої ради.

Але в деяких випадках нотаріальні дії можуть вчинятись і поза вказаними приміщеннями, а саме: коли громадяни з поважних причин, якими є хвороба, інвалідність, похилий вік, не можуть особисто з'явитися до нотаріуса чи посадової особи виконкому. Тоді нотаріальна дія вчиняється за місцем їх знаходження. Як свідчить практика, найчастіше така необхідність виникає у випадках посвідчення заповітів, доручень, засвідчення справжності підпису, посвідчення договорів дарування, довічного утримання.

У разі вчинення нотаріальної дії поза приміщенням державної нотаріальної контори чи поза приміщенням роботи приватного нотаріуса або виконкому місцевої ради в посвідчувальному написі та в реєстрі нотаріальних дій записується місце вчинення нотаріальної дії (вдома, в лікарні, на підприємстві тощо) із зазначенням адреси, а також причин, з яких нотаріальну дію вчинено поза вказаними приміщеннями.

З виїздом нотаріуса для вчинення нотаріальної дії поза місцем його роботи заінтересовані особи відшкодовують йому фактичні транспортні витрати.

§ 2. Строки вчинення нотаріальних дій

За загальним правилом нотаріальна дія вчиняється в день подачі всіх необхідних документів та оплати цієї дії (ст. 42 Закону України "Про нотаріат").

З виникненням певних обставин можливе ускладнення нотаріального процесу, коли вчинення нотаріальної дії може бути відкладене або нотаріальне провадження може бути зупинено.

Відкладення нотаріальної дії можливе як з ініціативи нотаріуса чи посадової особи виконкому, так і з ініціативи заінтересованих осіб.

Першою підставою відкладення вчинення нотаріальної дії з ініціативи нотаріуса є необхідність витребувати для забезпечення законності та об'єктивності вчинення дії додаткові документи й відомості від посадових осіб, підприємств, організацій та установ. Строк відкладення вчинення нотаріальної дії в такому разі не може перевищувати одного місяця.

У більшості випадків нотаріуси вимагають подання додаткових документів і відомостей від осіб, які звертаються за вчиненням нотаріальних дій, але виникають певні обставини, що утруднюють можливість їх подання. Наприклад, орган ЗАГСу відмовляється видати свідоцтво про смерть спадкоємцеві, який не є родичем померлого; деякі документи взагалі не видаються на руки заінтересованим особам.

Витребуючи додаткові відомості й документи для вчинення нотаріальних дій, нотаріуси в такий спосіб сприяють фізичним та юридичним особам у здійсненні їхніх прав і законних інтересів.

У практиці виникає необхідність витребування додаткових відомостей та документів для вчинення багатьох нотаріальних дій. Так, для оформлення спадкових прав нотаріуси, зокрема, витребують із органів РАГСу свідоцтва про народження, про шлюб померлих громадян, з ощадних банків — відомості про наявність вкладів на ім'я спадкодавця тощо. У випадках, коли спадщина переходить до держави, нотаріуси безпосередньо витребують усі необхідні документи.

У разі видачі свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя нотаріус витребує, наприклад, з ощадного банку копії особистих рахунків про вклади подружжя.

Згідно з установленим Законом України "Про нотаріат" (ст. 42) місячним строком для витребування відомостей і документів нотаріус указує в межах цього строку відповідний

термін, протягом якого він має одержати відомості й документи.

Другою підставою для відкладення вчинення нотаріальної дії є необхідність направлення поданих документів на експертизу, коли в нотаріуса виник сумнів у достовірності документів, але повної впевненості в дефектності документів у нього немає. Строк відкладення вчинення нотаріальної дії в цьому випадку не повинен перевищувати одного місяця.

Третя підстава відкладення вчинення нотаріальної дії за ініціативою нотаріуса виникає при необхідності впевнитись у відсутності у заінтересованих осіб заперечень проти вчинення нотаріальної дії.

Наприклад, якщо відчужується нерухоме майно, яке є спільною сумісною власністю подружжя, то нотаріус повинен упевнитися, що на це є згода другого подружжя і він не заперечує проти вчинення цієї нотаріальної дії. Або якщо нерухоме майно є спільною частковою власністю, і один із співвласників бажає свою частку відчужити сторонній особі, а не співвласникові, то нотаріус повинен упевнитися, що останній не заперечує проти цього і не бажає скористатися своїм правом привілеєвої купівлі.

І в цьому випадку строк відкладення вчинення нотаріальної дії не повинен перевищувати одного місяця.

Відкладення нотаріальної дії з ініціативи заінтересованої особи можливе в тому випадку, коли ця заінтересована особа бажає звернутися до суду для оспорювання права або факту, про посвідчення якого просить інша заінтересована особа. Наприклад, під час видачі свідоцтва про право на спадщину діти померлого від першого шлюбу оспорювали право видачі такого свідоцтва за заповітом другій дружині батька. В такому разі вчинення нотаріальної дії відкладається на строк до десяти днів. Якщо протягом цього строку не буде одержано повідомлення суду про порушення цивільної справи, то нотаріальна дія повинна бути вчинена.

У разі одержання повідомлення про порушення цивільної справи за заявою заінтересованої особи, яка оспорує право або факт, про посвідчення якого просить інша заінтересована особа, нотаріус зупиняє провадження по цій нотаріальній дії до набуття рішенням суду законної сили.

Перелік підстав для відкладення вчинення нотаріальної дії та для зупинення нотаріального провадження не є ви-

черпним — законодавством України можуть бути встановлені й інші підстави для відкладення та зупинення нотаріальних дій.

Закон України “Про нотаріат” не вказує, як слід нотаріусові процесуально оформити відкладення і зупинення нотаріальної дії. Необхідність процесуального оформлення цих дій нотаріуса можна обґрунтувати тим, що таке оформлення буде застереженням для подання на нотаріуса необґрунтованих скарг з боку заінтересованих осіб, до того ж це буде полегшувати і організовувати роботу нотаріуса. Винесення письмової постанови з обґрунтуванням підстав відкладення і зупинення вчинення нотаріальної дії буде найбільш доцільним процесуальним оформленням цих дій.

§ 3. Підстави для відмови у вчиненні нотаріальних дій

Для запобігання порушенню законності та охорони прав громадян і юридичних осіб важливе значення мають урегульовані законодавством підстави для відмови у вчиненні нотаріальних дій (ст. 49 Закону України “Про нотаріат”).

Стаття 49 Закону регулює загальні підстави для відмови у вчиненні нотаріальних дій, що їх можна виділити у дві групи. Перша група — це підстави, які взагалі не дають можливості вчинити нотаріальні дії. До другої групи відносять підстави, які не дають можливості вчинити нотаріальну дію в якийсь момент, але після усунення їх вчинення нотаріальної дії стає можливим.

Таким чином, до першої групи підстав відмови належать 1) вчинення дії, що суперечить закону; 2) подання документів для вчинення нотаріальної дії, які суперечать закону або містять відомості, що принижують честь і гідність громадян; 3) суперечність цілям, указаним у статуті чи положенні угоди, що укладається від імені юридичної особи; 4) якщо вчинення дії взагалі не входить до компетенції нотаріальних органів.

До другої групи підстав відмови відносять: 1) звернення за вчиненням нотаріальної дії не до того нотаріуса чи посадової особи, які мають право вчинити цю нотаріальну дію; 2) звернення за вчиненням нотаріальної дії недієздатної особи; 3) звернення за вчиненням нотаріальної дії представни-

ка, який не має необхідних повноважень; 4) звернення за вчиненням нотаріальної дії особи, яка знаходиться в стані афекту, алкогольного чи наркотичного сп'яніння.

Нотаріус чи інша посадова особа, що вчиняє нотаріальні дії, на прохання особи, якій відмовлено у вчиненні нотаріальної дії, повинні викласти причини відмови у письмовій формі та роз'яснити порядок її оскарження. Якщо у вчиненні нотаріальної дії відмовляє нотаріус, він не пізніше як у триденний строк виносить постанову про таку відмову. З аналізу цього положення ст. 49 Закону можна зробити висновок, що посадова особа виконкому місцевої ради не повинна виносити постанову про відмову у вчиненні нотаріальної дії, але цією ж статтею Закону вимагається, щоб посадова особа оформила свою відмову теж у письмовій формі. Крім того, в п. 25 Інструкції про порядок учинення нотаріальних дій посадовими особами виконавчих комітетів сільських, селищних, міських рад вказується, що й посадова особа виконкому виносить постанову. Звідси можна зробити висновок, що положення ст. 49 Закону повною мірою стосується і посадових осіб виконкомів місцевих рад.

§ 4. Встановлення особи громадянина, який звернувся за вчиненням нотаріальної дії

Встановлення особи громадянина, який звернувся за вчиненням нотаріальної дії, є обов'язковим правилом нотаріальної практики. Нотаріус повинен пересвідчитися, що саме ця особа є заінтересованою особою і саме відносно неї вчиняється нотаріальна дія.

Встановлюється особа громадянина за документами, що виключають будь-які сумніви щодо особи громадянина, який звернувся за вчиненням нотаріальної дії (ст. 43 Закону України "Про нотаріат"). Нині збільшилася кількість найменувань документів, які можуть свідчити особу громадянина (п. 10 Інструкції про порядок учинення нотаріальних дій нотаріусами України).

По-перше, паспорт. Мається на увазі, що це може бути паспорт громадянина України, паспорт громадянина України для виїзду за кордон, дипломатичний або службовий паспорт, національний паспорт іноземця чи документ, що його заступає.

По-друге, посвідчення особи. До них відносять посвідчення особи моряка, посвідчення водія, посвідчення інваліда чи учасника Великої Вітчизняної війни, посвідчення, видане за місцем роботи громадянина, посвідка на проживання особи, яка мешкає в Україні, але не є громадянином України, довідка про звільнення з місць позбавлення волі.

Встановлення осіб, які не досягли 16-річного віку, здійснюється за свідоцтвом про народження.

Встановлення особи громадянина можливе і за іншими документами, які не викликають сумнівів щодо особи громадянина.

Якщо нотаріальна дія вчиняється представником за дорученням фізичної чи юридичної особи, то нотаріусом перевіряється і особа представника. А у випадках, коли за громадянина, який внаслідок фізичної вади, хвороби чи з будь-яких інших причин не може підписати угоду, заяву або інший документ, підписується інший громадянин, то нотаріус установлює особу громадянина, який звернувся за вчиненням нотаріальної дії, а також особу громадянина, який за нього підписався.

Документи, що посвідчують особу громадян, які звернулися за вчиненням нотаріальної дії, їхніх представників, а також представників установ, підприємств та організацій, повертаються особам, що їх подали, без залишення копій, але в реєстрі обов'язково треба записати найменування документа, його номер, дату видачі й найменування установи, яка видала документ. Тільки у випадках засвідчення вірності копій документа чи виписок із документа не вимагається вказувати в реєстрі всі дані документа, пред'явленого для встановлення особи громадянина. Досить у реєстрі зробити позначку "Особу встановлено".

Треба також вказати, що не по кожній нотаріальній дії можна пред'являти всі перераховані в Інструкції документи, які свідчать про особу громадянина. З урахуванням характеру нотаріальної дії вимагаються й певні документи, що встановлюють особу громадянина. Наприклад, у разі посвідчення угод, видачі свідоцтва про право на спадщину, про право власності, посвідчення юридичних фактів тощо необхідно пред'явити паспорт, а для засвідчення вірності копій документа чи виписок із нього можна пред'явити будь-який з названих документів, що встановлюють особу громадянина.

§ 5. Перевірка дієздатності громадян та правоздатності юридичних осіб, які беруть участь в угодах, а також перевірка повноважень представника

Однією з обов'язкових умов посвідчення угод є перевірка дієздатності фізичних осіб та правоздатності юридичних осіб.

Під дієздатністю слід розуміти здатність своїми діями набувати цивільних прав та створювати для себе цивільні обов'язки. Дієздатність фізичних осіб виникає в повному обсязі з 18 років, а в тих випадках, коли законом допускається вступ до шлюбу до досягнення 18 років, така особа набуває дієздатності в повному обсязі з моменту одруження.

Неповнолітні віком від 15 до 18 років мають право самостійно вчиняти дрібні побутові угоди, розпоряджатися заробітною платою, стипендією (але не речами, придбаними за ці гроші), авторськими та винахідницькими правами, вносити вклади до кредитних установ і розпоряджатися ними. Вони мають право володіти, користуватись і розпоряджатися майном трудового чи селянського господарства, якщо є членами цих господарств. Можуть бути засновниками молодіжних, громадських організацій. Вони несуть цивільно-правову відповідальність за шкоду, заподіяну ними іншим особам. За законодавством України (ст. 13 ЦК України) неповнолітні від 15 до 18 років органами опіки й піклування за наявності достатніх підстав можуть бути обмежені у праві користуватися їхньою заробітною платою або стипендією.

Інші угоди укладаються неповнолітніми від 15 до 18 років лише за згодою їхніх батьків (усиновителів) або піклувальників.

Неповнолітні, які не досягли 15-річного віку, мають мінімальну дієздатність: вони можуть вчиняти дрібні побутові угоди, вносити вклади до кредитних установ і розпоряджатися ними. За шкоду, заподіяну неповнолітнім, який не досяг 15-річного віку, відповідають його батьки (усиновителі) або опікун. Інші угоди укладають батьки (усиновителі) або опікуни від імені неповнолітніх.

Отже, нотаріус, перевіряючи дієздатність громадянина, повинен установити вік осіб, які звернулися за посвідченням

угоди. Для цього нотаріус витребує документи, в яких указано вік учасників угоди.

Дієздатність дорослих громадян може бути обмежена за рішенням суду, якщо такий громадянин зловживає спиртними напоями або наркотичними засобами, внаслідок чого ставить себе і свою сім'ю в тяжке матеріальне становище. Обмежено дієздатній особі призначається піклувальник, зі згоди якого він може укласти угоди по розпорядженню майном, одержувати заробітну плату, пенсію або інші доходи і розпоряджатися ними.

За рішенням суду громадянин може бути визнаний повністю недієздатним, якщо внаслідок душевної хвороби чи недоумства він не може розуміти значення своїх дій або керувати ними. Таким особам призначається опікун, який від імені підопічних та в їхніх інтересах вчиняє всі необхідні угоди.

Таким чином, перевіряючи дієздатність громадян, які звернулися за посвідченням угоди, нотаріус має врахувати й такі обставини. Це робиться під час бесіди з особою, яка звернулася за посвідченням угоди. Особливу увагу треба звертати на ці обставини, якщо до нотаріуса звертається стара, немічна людина або така, поведінка якої є незвичною. Нотаріус, бесідуючи з громадянином, робить висновок, чи розуміє він значення своїх дій, наслідки їх вчинення.

І якщо в нотаріуса є підстави вважати, що хтось із учасників угоди внаслідок душевної хвороби чи недоумства не може розуміти значення своїх дій або керувати ними чи внаслідок зловживання спиртними або наркотичними речовинами ставить свою сім'ю в тяжке матеріальне становище, а відомостей про визнання особи недієздатною чи обмежено дієздатною у нотаріуса немає, то він відкладає вчинення нотаріальної дії на строк у межах місяця і з'ясовує, чи є рішення суду про визнання особи недієздатною чи обмежено дієздатною. Якщо такого рішення суду немає, то нотаріус повідомляє про своє припущення одну з осіб чи один із органів, вказаних у ст. 256 ЦПК України (членів сім'ї, профспілку, іншу громадську організацію, прокурора, орган опіки й піклування, психіатричну лікарню), які можуть звернутися до суду з заявою про визнання цієї особи недієздатною чи обмежено дієздатною. При цьому вчинення нотаріальної дії відкладається на 10 днів. У разі порушення справи в суді нотаріус зу-

пиняє нотаріальне провадження до набуття рішенням суду законної сили, а якщо справу не буде порушено протягом 10 днів, то нотаріус вчиняє нотаріальну дію.

Справжність підпису батьків, усиновителів, піклувальників на заяві про згоду на посвідчення від імені неповнолітніх віком від 15 до 18 років, а також від імені осіб, визнаних обмежено дієздатними, повинна бути засвідчена в нотаріальному порядку або підприємством, установою, організацією, в якій вони працюють, навчаються, житлово-експлуатаційною організацією за місцем їх проживання, або ж адміністрацією стаціонарного лікувально-профілактичного закладу, в якому вони знаходяться. Засвідчення справжності підпису не потрібне, якщо батьки, усиновителі чи піклувальники прийдуть особисто до нотаріуса і подадуть заяву про свою згоду на посвідчення угоди.

Крім того, нотаріус вимагає дозволу органу опіки й піклування на право опікуна укладати, а піклувальника давати згоду на вчинення від імені підопічного угоди, якщо вона виходить за межі побутової. Це договори, що потребують нотаріального посвідчення і спеціальної реєстрації про відчуження майна, що належить неповнолітнім, відмова від належних підопічному прав, поділ майна, поділ чи обмін житлової площі, видача письмових зобов'язань тощо.

В усіх випадках, коли учасником угоди є неповнолітній, недієздатний чи обмежено дієздатний, нотаріус повинен перевірити повноваження їхніх законних представників, тобто впевнитися, що особа справді є батьком, усиновителем, опікуном чи піклувальником. Це робиться на підставі свідоцтва про народження, запису в паспорті, рішення виконкому.

Якщо в угоді бере участь юридична особа, нотаріус зобов'язаний перевірити її *правоздатність* — *здатність мати цивільні права та обов'язки*.

Нотаріус ознайомлюється зі статутом юридичної особи та перевіряє, чи відповідає нотаріальна дія, що вчиняється, правам, наданим цій юридичній особі статутом. Нотаріус також зобов'язаний перевірити повноваження представника юридичної особи. Ці повноваження підтверджуються дорученням. Якщо ж для укладання угоди з'явиться керівник юридичної особи, то нотаріус не вимагає пред'явлення доручення, бо статут надає такому керівникові право укладати

угоди. Вимагається лише документ, що посвідчує його службове становище.

Якщо від імені юридичної особи діє колегіальний орган, то нотаріус витребує документ, що потверджує його повноваження та розподіл обов'язків між членами колегіального органу. Такими документами можуть бути статут, установчий договір, постанова про обрання посадових осіб тощо.

§ 6. Перевірка справжності підписів учасників угоди та інших осіб, які звернулися за вчиненням нотаріальних дій

Важливе практичне значення має правило ст. 45 Закону України "Про нотаріат" про те, що під час посвідчення угод і вчинення деяких інших нотаріальних дій перевіряється справжність підписів учасників угод та інших осіб, які звернулися за вчиненням нотаріальної дії. Це правило є ще однією правовою гарантією, яка забезпечує законність та обґрунтованість нотаріальних актів.

Зазвичай нотаріально посвідчувані угоди, а також заяви та інші документи підписуються у присутності нотаріуса, і нотаріус на місці може пересвідчитись у справжності підписів заінтересованих осіб. У разі підписання угоди, заяви чи іншого документа у відсутності нотаріуса громадянин повинен особисто підтвердити, що документ підписано саме ним.

У нотаріальній практиці можуть бути випадки, коли громадянин унаслідок фізичної вади, хвороби чи з інших поважних причин не може власноручно підписати угоду, заяву чи інший документ. Тоді ці документи за його дорученням і в його присутності, а також у присутності нотаріуса підписує інший громадянин. Причини, з яких заінтересована особа не могла власноручно підписати документ, зазначаються у посвідчувальному написі. При цьому треба мати на увазі, що угоду не може підписувати особа, на користь або з участю якої її посвідчено.

Якщо за вчиненням нотаріальної дії звернувся неписьменний, то нотаріус прочитає йому текст документа, про що на документі робиться відповідна відмітка, а підписується за дорученням неписьменного інша особа. Нотаріус зачитує текст документа і в тому разі, коли за вчиненням нотаріальної дії звертається сліпий громадянин. Якщо сліпий гро-

мадянин письменний, він сам підписує документ, а якщо ні, то це питання вирішується так, як і в попередньому випадку.

Є певні складності у вчиненні нотаріальних дій, коли до нотаріуса звертається глухий, німий або глухонімий. Якщо такий громадянин письменний, він сам прочитує документ і підписує його. Якщо ж він є неписьменним, то при вчиненні нотаріальної дії обов'язково повинна бути присутня письмена людина, яка може порозумітися з глухим, німим або глухонімим і посвідчити своїм підписом, що зміст документа відповідає волі учасника нотаріальної дії.

Під час перевірки справжності підпису відомих нотаріусові посадових осіб організацій, установ і підприємств прибуття цих осіб кожного разу до нотаріуса не є обов'язковим, якщо в нього є зразки їхніх підписів, справжність яких не викликає сумніву.

§ 7. Нотаріальні акти

При вчиненні кожної нотаріальної дії нотаріус чи посадова особа, яка має право вчиняти нотаріальні дії, видають певні документи або посвідчують ці документи, що підтверджує вчинення конкретної нотаріальної дії. Отже, *нотаріальний акт — це документ або посвідчення його, що вказує на те, що нотаріальну дію було вчинено.*

Законодавство передбачає різні форми вчинення нотаріальної дії (ст. 48 Закону України "Про нотаріат").

На підтвердження спадкових прав на майно, прав власності на частку в спільному майні подружжя, придбання жилого будинку з прилюдних торгів, а також у разі посвідчення того факту, що громадянин є живим, знаходиться в певному місці, тотожності громадянина з особою, зображеною на фотокартці, у разі прийняття на зберігання документів чи передачі заяв від одних осіб до інших — видається свідоцтво. Видача такого свідоцтва і свідчить про вчинення вказаних вище нотаріальних дій. Форми таких свідоцтв затверджено наказом Міністерства юстиції України від 7 лютого 1994 р.

Другою формою вчинення нотаріальної дії є посвідчувальний напис, що вчиняється при посвідченні угод, засвідчення вірності копій документів і виписок із них, справжності підпису на документах, вірності перекладу документів з однієї мови на іншу, а також при посвідченні такого юридич-

ного факту, як час пред'явлення документа. Форми посвідчувальних написів затверджено наказом Міністерства юстиції України від 7 лютого 1994 р. "Про затвердження реєстрів для реєстрації нотаріальних дій, нотаріальних свідоцтв, посвідчувальних написів на угодах і засвідчуваних документах".

Посвідчувальний напис повинен бути написаний чітко, ясно, без підчисток, вільні місця прокреслюються, дописки та інші виправлення застерігаються.

Для вчинення посвідчувальних написів можуть застосовуватися штампи з текстом відповідного напису.

Якщо посвідчувальний напис не вміщується на нотаріально оформленому документі, він може бути продовжений чи викладений повністю на прикріпленому до документа аркуші папері. У цьому разі аркуші, на яких викладено текст документа, і аркуші із посвідчувальним написом прошнуровуються і пронумеровуються, кількість аркушів завіряється підписом нотаріуса з відтиском його печатки.

Для викладення посвідчувального напису чи його продовження допускається також підклейка аркуша паперу. Тоді нотаріус повинен проставити печатку таким чином, щоб частина її відтиску знаходилася на підклеєному аркуші. Але прикріплення й підклейка аркушів паперу для напису про засвідчення вірності копії документа, а також для напису на дублікаті документа, не допускається.

Прийняття в депозит грошових сум або цінних паперів підтверджується видачею квитанції. Про вчинення морського протесту свідчить акт про морський протест. Протест векселів підтверджується актом про протест векселя про неоплату, актом про протест у неакцепті, актом протесту про недатування акцепту.

У разі пред'явлення чеків до платежу і посвідчення неоплати чеків, робиться посвідчувальний напис; в такому випадку на прохання чековласника може вчинятися виконавчий підпис.

При вжитті заходів до охорони спадкового майна складається опис цього майна, що свідчить про вчинення цієї нотаріальної дії.

Про вчинення виконавчого напису свідчить саме вчинення виконавчого напису.

Накладаючи заборону на відчуження жилого будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки

та іншого нерухомого майна, нотаріус чи посадова особа виконкому вчиняє напис на відповідних документах і реєструє заборону у реєстрі заборон та арештів.

Нотаріальною дією, передбаченою ст. 34 Закону України "Про нотаріат" є видача дубліката посвідченого документа. Така необхідність виникає в разі втрати документа за письмовою заявою осіб, за дорученням яких або щодо яких вчиняється нотаріальна дія. Дублікат втраченого документа видається державним нотаріальним архівом, а до передачі в архів примірників документів, посвідчених або виданих нотаріусом, — нотаріусом за місцем зберігання документа.

Дублікат заповіту може бути виданий спадкоємцям тільки після подачі ними свідоцтва про смерть заповідача. А в разі смерті спадкоємців, указаних у заповіті, дублікат може бути виданий їх спадкоємцям після подачі ними свідоцтва про смерть заповідача і померлого спадкоємця.

Дублікат документа повинен містити весь текст посвідченого або виданого документа. На дублікаті робиться відмітка про те, що він має силу оригіналу і вчиняється посвідчувальний напис. Для підтвердження вчинення цієї нотаріальної дії треба також зробити відмітку на примірнику документа, що зберігається у справах державного нотаріального архіву, державної нотаріальної контори чи приватного нотаріуса.

§ 8. Нотаріальне діловодство

Нотаріальне діловодство регулюють Правила ведення нотаріального діловодства, затверджені Міністерством юстиції України від 3 лютого 1994 р. Ці Правила встановлюють єдиний для державних і приватних нотаріусів порядок ведення нотаріального діловодства та оформлення службових документів.

Відповідальність за правильну організацію і ведення діловодства покладається на приватного нотаріуса, а в державних нотаріальних конторах і державних нотаріальних архівах — на завідуючих.

Нотаріальне діловодство включає: ведення документування управлінської діяльності установ державного нотаріату; приймання, розгляд і реєстрацію кореспонденції; складання та оформлення службових документів; контроль виконання документів; складання номенклатури і формування справ.

Наказом Міністерства юстиції України від 22 січня 1998 р. запроваджено спеціальні бланки нотаріальних документів нового зразка, які є необхідною складовою документарного забезпечення нотаріального процесу. Вони можуть бути використані тільки нотаріусами і тільки для виготовлення нотаріальних документів. Бланки мають цілий ряд захисних методик і призначені для зручності, швидкості підготовки нотаріальних документів, а також для забезпечення неможливості їх підробки.

Міністерством юстиції України 22 червня 1999 р. затверджено Положення про постачання, зберігання, облік і звітність витрачання бланків нотаріальних документів, яке містить загальні положення, порядок замовлення та постачання бланків, порядок одержання бланків нотаріусами України, зберігання бланків, ознаки недійсності бланків, звітність державних нотаріальних контор і приватних нотаріусів про витрачання бланків, ведення первинного обліку бланків, а також ведення Єдиного реєстру для обліку надходження і витрачання бланків.

До вчинення нотаріальних дій законодавство передбачає певні вимоги, яким мають відповідати документи, що подаються нотаріусові. Вони не повинні мати підчисток чи дописок, закреслених слів чи інших незастережних виправлень. Дописки, закреслені слова чи інші виправлення належить застерегти підписом посадової чи уповноваженої на те особи та печаткою установи, підприємства чи організації, яка видала документ. При цьому виправлення слід робити таким чином, щоб можна було прочитати як виправлене, так і помилково написане, а потім виправлене чи викреслене.

Не приймаються документи, текст яких неможливо прочитати через пошкодження, а також написані олівцем. Це такі документи, в яких не можна прочитати все в них написане в первісному написанні, бо вони були залиті чорнилом, потерті тощо.

Нотаріус не приймає документів, які є подертими або викладеними на двох чи більше окремих аркушах, якщо останні не прошнуровано й не пронумеровано, а кількість прошнурованих аркушів не завірено підписом посадової чи уповноваженої особи та печаткою установи, підприємства, організації, що видали документи.

Законодавство висуває певні вимоги і до нотаріусів у вчиненні нотаріальних дій, що стосуються саме техніки виготовлення нотаріальних документів. Так, тексти нотаріально посвідчуваних угод, засвідчуваних копій документів і виписок з них, тексти перекладів і заяв повинні бути написані ясно і чітко; числа і строки, що стосуються змісту угод, мають бути позначені хоча б один раз словами, а назви юридичних осіб — без скорочень із зазначенням їхніх адрес. У необхідних випадках треба зазначити номери рахунків юридичних осіб в установах банків. Прізвища, імена та по батькові громадян повинні бути написані повністю із зазначенням місць їх проживання. У разі посвідчення угод за участю іноземних громадян зазначається також їхнє громадянство.

На нотаріально оформлених документах незаповнені до кінця рядки та інші вільні місця підкреслюються, крім документів, призначених для дій за кордоном, у яких це не допускається. Дописки та виправлення повинні бути застережені нотаріусом перед підписом учасників угод та інших осіб, які підписали угоду, заяву і т. ін. та повторені наприкінці посвідчувального напису. При цьому виправлення мають бути зроблені так, щоб усе помилково написане, а потім закреслене, можна було прочитати. Виправлення, зроблені в тексті нотаріально оформлюваного документа, що не потребує підпису особи, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії (наприклад, засвідчення вірності копії документа), застерігається нотаріусом лише наприкінці посвідчувального напису.

Якщо документ, за посвідченням чи за засвідченням якого звернулася заінтересована особа, викладено неграмотно чи з порушенням законодавства, то нотаріус пропонує цій особі виправити його або скласти новий, а також на її прохання може сам скласти документ.

Усі нотаріальні дії, вчинені нотаріусом, реєструються в реєстрах нотаріальних дій. Форми реєстрів для запису нотаріальних дій, нотаріальних свідоцтв, посвідчувальних написів на угодах і засвідчуваних документах затверджено наказом Міністерства юстиції України від 7 лютого 1994 р.

Розрізняють два види нотаріальних реєстрів: реєстр для реєстрації нотаріальних дій (форма № 1) і реєстр для реєстрації заборон відчуження жилих будинків, квартир, дач, садових будинків, гаражів, земельних ділянок та іншого неру-

хомого майна, а також арештів, накладених на таке майно судовими та слідчими органами (форма № 2).

Кожен нотаріус веде окремий реєстр. У державній нотаріальній конторі, де працюють кілька нотаріусів, реєстрам присвоюються індекси, що збігаються з номером печатки державного нотаріуса. У цьому випадку номери на документах позначаються так: № 1-1, № 1-2, № 2-1, де перша цифра означає індекс реєстру, а друга — порядковий номер запису.

З дозволу Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, управліннь юстиції в областях, містах Севастополі та Києві нотаріуси можуть вести самостійні реєстри для запису окремих видів нотаріальних дій. У цьому випадку номери на документах, записаних у такі реєстри, позначаються так: № 1—К-10, що означає, що запис зроблено за номером десятим у першому реєстрі для реєстрації засвідчення вірності копій документів, або № 3-В-5, що означає, що запис зроблено за номером п'ятим у третьому реєстрі для вчинення виконавчих написів і т. д.

Кожній нотаріальній дії присвоюється окремий порядковий номер. Цей номер позначається і на документах, що видаються нотаріусом, чи в посвідчувальних написах.

Запис у реєстрі повинен відображати порядковий номер від початку року, бо такий запис у хронологічному порядку виключає можливість зловживання, зокрема здійснення нотаріальної дії заднім числом. Далі вказується дата вчинення нотаріальної дії, а потім прізвище, ім'я, по батькові та місце проживання (чи найменування і місцезнаходження юридичної особи) осіб, для яких вчиняється нотаріальна дія, або їхніх представників, документ, що посвідчує особу, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії. Потім указується зміст нотаріальної дії, далі — про стягнення державного мита або розмір плати за вчинену нотаріальну дію, і зрештою — розписка в одержанні нотаріально оформленого документа.

Запис нотаріальної дії до реєстру провадиться нотаріусом або іншим працівником державної нотаріальної контори чи особою, яка знаходиться у трудових відносинах із приватним нотаріусом. Цей запис провадиться тільки після того, як посвідчувальний напис на документі або документ, що видається-

ся нотаріусом, ним буде підписано. Запис у реєстрі олівцем не допускається.

Нотаріуси мають право видавати виписки з реєстрів за письмовою заявою громадян, підприємств, установ та організацій, щодо яких або за дорученням яких учинялися нотаріальні дії, а також за письмовою вимогою суду, арбітражного суду, прокуратури, органів слідства й дізнання у зв'язку зі справами, що знаходяться в їхньому провадженні.

Виписки з реєстрів нотаріальних дій про заповіти видаються тільки після смерті заповідача.

Реєстри мають бути прошнуровані, аркуші їх — пронумеровані. Кількість аркушів у реєстрів повинна бути завірена підписом посадової особи Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, управліннь юстиції в областях, містах Києві та Севастополі, уповноваженої на те начальниками цих управлінь. Підпис посадової особи скріплюється гербовою печаткою.

§ 9. Оплата вчинюваних нотаріальних дій

За вчинення нотаріальних дій державні нотаріуси та посадові особи виконкомів місцевих рад справляють державне мито.

Питання, пов'язані з оплатою нотаріальних дій, регулюються: Законом України "Про нотаріат" (статті 19, 31); декретом Кабінету Міністрів України "Про державне мито" від 21 січня 1993 р. За станом на жовтень 1999 р. Інструкцією про порядок обчислення та справляння державного мита, затвердженій наказом Головної державної податкової інспекції України від 22 квітня 1993 р. із змінами, внесеними згідно з її ж наказом від 30 грудня 1993 р.; наказом Державної податкової адміністрації від 3 квітня 1998 р.; указами Президента України "Про впорядкування справляння плати за вчинення нотаріальних дій" від 10 липня 1998 р., "Про впорядкування сплати державного мита та здійснення операцій на товарних, сировинних та інших біржах, крім фондових і валютних, та за вчинення окремих видів нотаріальних дій" від 23 серпня 1998 р.

Державне мито справляється за ставками, в розмірах частин неоподатковуваного мінімуму доходів громадян, який зараз становить 17,0 грн., та в процентному відношенні до

відповідної суми документа, наприклад, вартості відчужуваного майна.

Державне мито сплачується готівкою, шляхом перерахувань із рахунку платника в кредитній установі чи митними марками.

За вчинення нотаріальних дій державними нотаріальними конторами, а також виконками сільських, селищних та міських рад державне мито сплачується до вчинення нотаріальних дій, а за видачу дублікатів документів, що є в справах нотаріальної контори, копій документів, — одночасно з видачею. При цьому за дії, вчинені виконками сільських рад, державне мито сплачується виключно готівкою. Виконком сільської ради видає платникові квитанцію про сплату мита, а на документах, що видаються платникові, а у відповідних документах і в книгах сільської ради робиться відмітка про суму стягнутого мита і вказується номер квитанції.

У державних нотаріальних конторах у реєстрі для реєстрації нотаріальних дій вказується сума внесеного державного мита, дата й номер банківського документа.

За видачу свідоцтв про право на спадщину державне мито стягується з вартості всього майна, що переходить у спадок, визначеної на день відкриття спадщини. У тих випадках, коли є кілька спадкоємців (у тому числі спадкоємців за законом, за заповітом чи тих, які мають право на обов'язкову частку) державне мито обчислюється з тієї частки спадщини, що належить кожному спадкоємцеві.

За наявності неповнолітніх спадкоємців на момент відкриття спадщини державне мито справляється тільки з повнолітніх спадкоємців у тій сумі, що відповідає їхній частині у спадщині, незалежно від того, що на час отримання свідоцтва про право на спадщину вони досягли повноліття.

Якщо за заявою спадкоємців свідоцтво про право на спадщину видається на частку спадкового майна, державне мито обчислюється з тієї частки, що вказана у виданому свідоцтві. У разі видачі в подальшому свідоцтва на решту майна мито обчислюється із загальної його вартості, а до сплати пред'являється різниця між обчисленою сумою та сумою, сплаченою за видачу попередніх свідоцтв.

За повторні свідоцтва про право на спадщину, що видаються на підставі ухвали суду про недійсність попередніх свідоцтв, державне мито справляється на загальних підста-

вах. При цьому сума мита, сплачена за первісне свідоцтво, підлягає поверненню або ж за заявою платника зараховується в рахунок суми, що належить до сплати за видачу нового свідоцтва, якщо не минув рік з дня зарахування цієї суми до бюджету.

За видачу свідоцтв про право на спадщину акредитивів і чеків Державного експортно-імпортного банку України державне мито сплачується на загальних підставах.

За видачу подружжю свідоцтва про право на спадщину майна, нажитого за час шлюбу, після смерті одного з них державне мито справляється з вартості тієї його частки, що фактично переходить у спадок.

Під час обчислення суми державного мита за посвідченням договорів відчуження нерухомого майна, що знаходиться у власності фізичних або юридичних осіб, вартість таких договорів приймається виходячи з суми договору, але не нижче від його інвентаризаційної чи балансової вартості з урахуванням коефіцієнтів індексації вартості цих об'єктів та зносу на момент відчуження, про що вказується в довідках-характеристиках бюро технічної інвентаризації.

Державне мито за посвідчення договорів відчуження земельних ділянок, переданих громадянам безплатно для ведення підсобного господарства, будівництва та обслуговування житлового будинку і господарських будівель, садівництва, дачного і гаражного будівництва, обчислюється з суми договору, але не нижче від нормативної ціни земельної ділянки, встановленої Законом України "Про плату за землю".

За посвідчення договорів, платежі за які провадяться періодично (наприклад, за договором оренди майна), сума з якої обчислюється і сплачується державне мито, визначається з загальної суми платежів за договір за весь час його дії. Якщо ж договір укладено на невизначений строк, то мито обчислюється і сплачується, виходячи з загальної суми платежів за договором, але не більш ніж за три роки.

За посвідчення договорів, суму яких визначено виразом "від-до", державне мито обчислюється виходячи з більшої суми. Отже, за посвідчення договорів міни державне мито обчислюється з вартості того обмінюваного майна, яке вкупі з грошовою доплатою матиме вищу вартість.

За посвідчення договорів про поступку вимозі та переведення боргу, про продовження строку дії раніше укладеного договору або збільшення початкової суми договору державне мито обчислюється виходячи з оцінки нездійснених прав і невикористаних обов'язків або суми, на яку збільшується сума раніше укладених договорів.

За посвідчення договору майнового найму, за умовами якого до суми платежів зараховується вартість зведених наймачем будівель та інших споруд, обладнання приміщень, вартість проведеного наймачем капітального ремонту тощо, сума, з якої обчислюється і справляється мито, визначається з розміру платежів за договором, з урахуванням витрат наймача.

Державне мито з угод, за якими одна сторона звільняється від сплати державного мита, сплачується повністю другою стороною, якщо вона також не звільнена від сплати мита.

Державне мито підлягає поверненню частково або повністю в тому випадку, коли мито було внесено в більшому розмірі, ніж це передбачено законом, а також коли державна нотаріальна контора або виконком місцевої ради відмовив у вчиненні нотаріальних дій.

Повернення державного мита проводиться на підставі заяви, яка повинна бути подана протягом року від дня зарахування державного мита до бюджету, до державної нотаріальної контори. На підставі цієї заяви нотаріальна контора подає до фінансового відділу району чи міста, до бюджету якого надійшло державне мито і де знаходиться другий примірник документа про його сплату, разом із заявою платника і свій висновок. У висновку вказується, з яких обставин є підстава для часткового чи повного повернення державного мита. Крім того, нотаріальна контора подає оригінали документів, що підтверджують сплату державного мита, якщо воно підлягає поверненню в повному розмірі.

Повернення державного мита, сплаченого до виконкому сільської ради, проводиться цим виконкомом на підставі письмового розпорядження голови виконкому із зазначенням причин, за яких виникла потреба повернення державного мита.

За вчинення нотаріальних дій державне мито справляється в таких розмірах:

- за посвідчення договорів відчуження житлових будинків, квартир, кімнат, дач, садових будинків, гаражів, а також інших об'єктів нерухомого майна, які перебувають у власності громадянина-продавця — 1% суми договору, але не менше одного неоподаткованого мінімуму доходів громадян;

- за посвідчення договорів відчуження земельних ділянок, які перебувають у власності громадянина-продавця — 1% суми договору, але не менше одного неоподаткованого мінімуму доходів громадян.

Ці положення встановлені Законом України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України” від 23 березня 1999 р. № 539-XIV. Особливу увагу необхідно акцентувати на тому, що ці ставки державного мита поширюються лише на угоди щодо переліченого майна, продавцем якого є громадянин. Ці ставки не поширюються на угоди, де відчужувачем нерухомого майна виступають юридичні особи, а також на угоди, де відчужувачем є громадянин, але він не є продавцем. Наприклад, при відчуженні майна — даруванні, громадянин власник не є продавцем, бо він виступає як даритель, так само як і при угоді довічного утримання відчужувач не виступає продавцем майна. Вказані ставки поширюються лише на угоди купівлі-продажу та міни нерухомого майна;

- за видачу свідоцтва про право на спадщину для використання його за кордоном у разі, коли вартість спадкового майна на день учинення нотаріальних дій невідома, державне мито справляється в розмірі 0,03 неоподаткованого мінімуму доходів громадян;

- за посвідчення договорів купівлі-продажу майна державних підприємств, а також за посвідчення договорів застави — 0,1% вартості майна, що викупується, або предмета застави;

- за посвідчення договорів відчуження транспортних засобів, інших самохідних машин і механізмів: дітям, одному з подружжя, батькам — 1% суми договору, не нижчої від дійсної вартості транспортного засобу, іншої самохідної машини, механізму, а в разі відчуження іншим особам — 5% суми договору, не нижчої від дійсної вартості транспортного засобу, іншої самохідної машини, механізму;

- за посвідчення інших договорів, що підлягають оцінці, — 5% суми договору, але не менш як 0,05 неоподатковуваного мінімуму доходів громадян;
- за посвідчення договорів поділу майна, договорів поруки та інших угод, що не підлягають оцінці, — 0,05 неоподатковуваного мінімуму доходів громадян;
- за посвідчення заповітів — 0,05 неоподатковуваного мінімуму доходів громадян;
- за видачу свідоцтва про право на спадщину: одному з подружжя, батькам, повнолітнім дітям, онукам, правнукам, братам, сестрам, діду, бабі, іншим спадкоємцям — 0,5% суми спадщини;
- за видачу подружжю свідоцтва про право власності на частку в спільному майні, нажитому за час шлюбу, — 0,03 неоподатковуваного мінімуму доходів громадян;
- за посвідчення доручень на право користування й розпорядження майном, окрім транспортних засобів, інших самохідних машин і механізмів, та здійснення кредитних операцій: дітям, одному з подружжя, батькам — 0,03, іншим громадянам — 0,1 неоподатковуваного мінімуму доходів громадян;
- за посвідчення доручень на право користування і розпорядження транспортними засобами: дітям, одному з подружжя, батькам — 0,1, іншим громадянам — 0,3 неоподатковуваного мінімуму доходів громадян;
- за посвідчення загальних доручень на право користування майном, якщо доручення видається дітям, подружжю, батькам, — 0,03, а якщо іншим особам, то 0,1 неоподатковуваного мінімуму доходів громадян;
- за посвідчення загальних доручень на право користування транспортними засобами: дітям, подружжю, батькам — 0,1, іншим громадянам — 0,3 неоподатковуваного мінімуму доходів громадян;
- за посвідчення інших доручень — 0,02 неоподатковуваного мінімуму доходів громадян;
- за вжиття заходів до охорони спадкового майна — 2 неоподатковувани мінімуми доходів громадян;
- за вчинення морського протесту — 0,3 неоподатковуваного мінімуму доходів громадян;

- за вчинення протестів векселів, пред'явлення чеків до платежу і посвідчення неоплати чеків — 0,3 неоподатковованого мінімуму доходів громадян;

- за вчинення виконавчих написів — 2% суми, що стягується, але не менш як 0,01 неоподатковованого мінімуму доходів громадян;

- за засвідчення вірності перекладу документа з однієї мов на інші (за сторінку) — 0,03 неоподатковованого мінімуму доходів громадян;

- за засвідчення вірності копій документів та витягів із них (за сторінку) — 0,01 неоподатковованого мінімуму доходів громадян;

- за засвідчення справжності кожного підпису на документах, у тому числі справжності підпису перекладача (за кожний документ) — 0,02 неоподатковованого мінімуму доходів громадян;

- за передачу заяв громадян, державних установ, підприємств, організацій, селянських (фермерських) господарств, колективних сільськогосподарських підприємств, кооперативних, громадських об'єднань іншим громадянам та організаціям, а також вчинення інших, передбачених ст. 34 Закону України "Про нотаріат", дій, — 0,03 неоподатковованого мінімуму доходів громадян;

- за видачу дублікатів нотаріально посвідчених документів — 0,03 неоподатковованого мінімуму доходів громадян.

За нотаріальні та інші дії, вчинювані за межами нотаріальної контори, виконавчого комітету місцевих рад за місцем надання послуги стягується державне мито в розмірі встановлених ставок за відповідні дії. Крім цього, сплачуються фактичні витрати, пов'язані з виїздом для вчинення дій.

Законодавство передбачає певні пільги щодо сплати державного мита. Від сплати державного мита звільняються:

- громадяни — за видачу або засвідчення вірності копій документів, необхідних для призначення та одержання державних допомоги та пенсій, а також у справах опіки й усиновлення;

- громадяни — за посвідчення їхніх заповітів і договорів дарування майна на користь держави, а також на користь державних підприємств, установ та організацій;

- фінансові органи та державні податкові інспекції — за видачу їм свідоцтва і дублікатів свідоцтв про право держави

на спадщину та документів, необхідних для одержання цих свідоцтв, за вчинення державними нотаріальними конторами виконавчих написів про стягнення податків, платежів, зборів і недоїмок;

- громадяни, віднесені до першої та другої категорій постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи; пільга зі сплати державного мита в цьому випадку надається щодо дій і документів, які стосуються безпосередньо цих громадян, незалежно від того, хто звернувся за вчиненням у їхніх інтересах дій та одержанням документів;

- громадяни, віднесені до третьої категорії постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи, які постійно проживають до відселення чи самостійного переселення або постійно працюють на території зон відчуження, безумовного й гарантованого добровільного відселення, за умови, що вони за станом на 1 січня 1993 р. проживали або відпрацювали в зоні безумовного відселення не менш як два роки, а в зоні гарантованого добровільного відселення — принаймні три роки;

- громадяни, віднесені до четвертої категорії потерпілих внаслідок Чорнобильської катастрофи, які постійно працюють і проживають або постійно проживають на території зони посиленого радіоекологічного контролю, за умови, що за станом на 1 січня 1993 р. вони проживали або відпрацювали в цій зоні не менш як чотири роки;

- інваліди Великої Вітчизняної війни та сім'ї воїнів (партизанів), які загинули чи пропали безвісти, і прирівняні до них у встановленому порядку;

- інваліди I та II груп;

- місцеві державні адміністрації, виконкоми місцевих рад, підприємства, установи, організації, колективні сільськогосподарські підприємства, що купують житлові будинки з надвірними будівлями (крім м. Києва та курортних місцевостей), квартири для громадян, які виявили бажання виїхати з території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи, а також громадяни, які виявили бажання виїхати з території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи, та власники цих будинків і квартир;

- всеукраїнські та міжнародні об'єднання громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, що

мають місцеві осередки у більшості областей України, Українська спілка ветеранів Афганістану, громадські організації інвалідів, їхні підприємства та установи, республіканське добровільне громадське об'єднання "Організація солдатських матерів України" за вчинення всіх нотаріальних дій;

- Пенсійний фонд України, його підприємства, установи та організації; Фонд України соціального захисту інвалідів і його відділення;

- Національний банк України та його установи.

Окремо слід сказати про пільги, що їх мають громадяни при видачі свідоцтва про право на спадщину. Від сплати державного мита звільняються громадяни, якщо їм видається свідоцтво про право на спадщину, в яку входить майно осіб, котрі загинули, захищаючи СРСР та Україну, у зв'язку з виконанням інших державних чи громадських обов'язків або з виконанням обов'язку громадянина щодо врятування життя людей, охорони громадського порядку та боротьби зі злочинністю, охорони власності громадян або колективної чи державної власності, а також осіб, які загинули чи померли внаслідок захворювання, пов'язаного з Чорнобильською катастрофою.

Не сплачують державного мита особи, якщо спадщина складає майно осіб, реабілітованих у встановленому порядку.

Звільняються від сплати державного мита спадкоємці, якщо в спадщину входить будинок, пай у житлово-будівельному кооперативі, квартира, що належала спадкодавцеві на праві приватної власності, а спадкоємці проживали в цьому будинку, квартирі протягом шести місяців з дня смерті спадкодавця. Не втрачають такого права спадкоємці, які проживали із спадкодавцем, але тимчасово виїхали з постійного місця проживання у зв'язку з навчанням, тривалим відрядженням, проходженням військової служби.

При видачі громадянам свідоцтва про право на спадщину на житлові будинки в сільській місцевості для надання пільги по сплаті державного мита обов'язковою умовою є майбутнє проживання спадкоємців у цьому будинку. Спадкоємці, одержуючи свідоцтво про право на спадщину, сплачують державне мито в установленому порядку. Надалі, з пред'явленням відповідних документів про прописку або реєстрацію місця проживання у спадковому будинку та довідки з місця роботи в сільській місцевості, за заявою громадянина дер-

жавне мито підлягає поверненню, якщо не минуло року з дня зарахування його до бюджету.

Державне мито не сплачується, якщо в спадкове майно входять вклади в установах Ощадбанку та в інших кредитних установах, страхові суми за договорами особистого й майнового страхування, облігації державних позик та інші цінні папери, а також суми заробітної плати, авторське право, суми авторського гонорару і винагород за відкриття, винахід, раціоналізаторську пропозицію та промислові зразки.

Звільняються від сплати державного мита при видачі свідоцтва про право на спадщину спадкоємці, якщо в спадщину входить майно осіб селянського (фермерського) господарства, а спадкоємці є членами цього господарства.

Державне мито при видачі свідоцтва про право на спадщину не сплачують також неповнолітні громадяни.

За доручення й заповіти, посвідчені службовими особами в порядку ст. 40 Закону України "Про нотаріат", що прирівнюються до нотаріально посвідчених, а також доручення, що посвідчуються організацією, в якій працює або навчається довіритель, житлово-експлуатаційною організацією за місцем його проживання чи адміністрацією стаціонарного лікувально-профілактичного закладу, в якому він перебуває на лікуванні, державне мито не сплачується.

Оплата вчинюваних приватним нотаріусом дій провадиться за домовленістю між нотаріусом і громадянином чи юридичною особою, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії (ст. 31 Закону України "Про нотаріат"). Оплата додаткових послуг правового характеру, що надаються приватними нотаріусами і не належать до вчинюваної нотаріальної дії, також провадиться за домовленістю сторін.

Але з набранням чинності Указу Президента "Про впорядкування справляння плати за вчинення нотаріальних дій" від 10 липня 1998 р. вирішення цих питань зазнало певних змін. Відтоді розмір плати, що справляється за вчинення нотаріальних дій приватними нотаріусами, не може бути меншим від розміру ставок державного мита, яке справляється державними нотаріусами за аналогічні нотаріальні дії.

Усі суми, що їх отримує приватний нотаріус за вчинення нотаріальних дій, є його доходом. З отриманого доходу в порядку, встановленому чинним законодавством, приватний нотаріус сплачує податки. Оподаткування доходу приватно-

го нотаріуса провадиться не тільки на підставі Закону України “Про нотаріат”, яким передбачено справляння з доходу приватного нотаріуса прибуткового податку, а й на підставі інших нормативних актів. Так, Закон України “Про збір обов’язкове державне пенсійне страхування” визначає приватних нотаріусів як платників податку на обов’язкове державне пенсійне страхування, а Закон України “Про збір на обов’язкове соціальне страхування” визначає приватних нотаріусів як платників збору на обов’язкове соціальне страхування (у тому числі збору на обов’язкове соціальне страхування на випадок безробіття).

§ 10. Оскарження нотаріальних дій або відмова у їх вчиненні

Відповідно до закону відмова у вчиненні нотаріальної дії або неправильне її вчинення можуть оскаржуватися в суді (ст. 50 Закону України “Про нотаріат”). Необхідність саме судового захисту обумовлюється тим, що нотаріальні дії стосуються дуже важливих суб’єктивних прав фізичних та юридичних осіб, а судовий порядок розгляду і вирішення цих скарг реально гарантує захист цих прав.

Такі справи розглядаються судом у порядку окремого провадження. Внаслідок розгляду і вирішення цих справ суд може визнати незаконними вчинені конкретні нотаріальні дії та скасувати їх або зобов’язати нотаріуса чи посадову особу, яка вчиняє нотаріальні дії, вчинити ті чи ті нотаріальні дії, якщо в цьому було неправомірно відмовлено.

Відповідно до ст. 50 Закону України “Про нотаріат” та ст. 285 ЦПК України заінтересована особа має право подати скаргу до районного (міського) суду за місцезнаходженням державної нотаріальної контори, державного нотаріального архіву, виконкому місцевої ради чи робочого місця приватного нотаріуса.

Скарги на дії консульських службових осіб і працівників консульських установ розглядаються в порядку підлеглості (ст. 19 Консульського статуту України), а не в судовому порядку. Такі скарги подаються на ім’я голови консульської установи України або на ім’я дипломатичного представника

України в країні перебування або до Міністерства закордонних справ України.

Законом визначено й підсудність справ по скаргах на дії посадових осіб, які посвідчують заповіти й доручення, що прирівнюються до нотаріально посвідчених (ст. 40 Закону України “Про нотаріат”). Такі скарги подаються до суду за місцезнаходженням лікарні, іншого стаціонарного лікувально-профілактичного закладу, санаторію, будинку для престарілих та інвалідів, експедиції, госпіталю, військово-лікувального закладу, військової частини, з’єднання, установи, військово-навчального закладу, місця позбавлення волі.

Скарги на неправильне посвідчення заповіту або на відмову в цьому посвідченні капітаном морського судна чи судна внутрішнього плавання, що плаває під прапором України, подаються до суду за місцем порту приписки судна.

Заінтересованими особами, які мають право подати скаргу на нотаріальні дії чи на відмову в учиненні їх, є особи, відносно яких мала бути вчинена нотаріальна дія, або громадяни чи організації, що брали безпосередню участь у вчиненні нотаріальної дії, що оскаржується. Право на порушення цієї категорії справ має і прокурор, який подає в цьому випадку не скаргу, а заяву на захист прав та інтересів інших осіб (ст. 285 ЦПК).

Для принесення скарги на дії нотаріуса чи посадових осіб, які вчиняють нотаріальні дії, законодавством передбачено десятиденний строк. Цей строк обчислюється з наступного дня після вчинення оскарженої нотаріальної дії або відмови вчинити нотаріальну дію і вважається не пропущеним, якщо до його закінчення скарга була подана (здана на пошту) органів, що виконує нотаріальні дії, чи безпосередньо до суду. Пропущений заінтересованою особою строк для принесення скарги може бути поновлений судом за наявності поважних причин пропуску строку.

Нотаріус чи інша посадова особа, що вчиняє нотаріальні дії, на прохання особи, якій відмовлено у вчиненні нотаріальної дії, повинні викласти причини відмови в письмовій формі та роз’яснити порядок її оскарження. У разі, коли у вчиненні дії відмовляє нотаріус, він не пізніше як у триденний строк виносить постанову про таку відмову.

Особливістю цієї категорії справ є те, що скарга чи заява подаються до суду через нотаріуса або посадову особу, яка вчиняє нотаріальні дії. Нотаріус чи посадова особа, яка вчиняє нотаріальні дії, повинні передати скаргу, заяву зі своїми поясненнями щодо сутності скарги, заяви разом з оригіналами або копіями необхідних документів до суду протягом трьох днів з дня одержання скарги чи заяви (ст. 287 ЦПК України).

Суттєвою обставиною розгляду цих справ є правильне визначення кола заінтересованих осіб. Крім скаржника, у справі беруть участь нотаріуси та інші посадові особи, що вчиняють нотаріальні дії, як заінтересовані особи. Вони мають усі права, передбачені ст. 99 ЦПК України, і несуть передбачені законом обов'язки. Якщо справа порушується за заявою прокурора, суд притягує до участі у справі осіб, відносно яких вчинялася нотаріальна дія чи було відмовлено в її вчиненні. Крім того, заінтересованими особами можуть бути родичі скаржника, його подружжя, органи державного управління, інші спадкоємці.

Слід мати на увазі, що в порядку окремого провадження справи за скаргами на нотаріальні дії або відмову їх учинити розглядаються судом за умови, що в заявника відсутній спір про право цивільне. Тому велике практичне значення має розмежування окремого та позовного провадження щодо цієї категорії справ, бо для кожного з цих проваджень законодавством встановлено різний порядок їх розгляду. Але на практиці іноді не відрізняють випадки, коли скарги повинні розглядатися в окремому провадженні, а коли в позовному.

Якщо вчинення нотаріальної дії зачіпає права і обов'язки особи, яка безпосередньо приймала участь у здійсненні нотаріальної дії, то вона може подати скаргу на дії нотаріуса, яка буде розглядатися в порядку окремого провадження.

Таким чином, у порядку позовного провадження розглядаються заяви інших осіб, котрі оспорюють права та обов'язки, набуття яких пов'язане з вчиненням нотаріальної дії. Наприклад, у позовному провадженні повинні розглядатися вимоги осіб, які претендують на будь-яке майно, описане в порядку вжиття заходів до охорони спадщини, про визнання недійсними нотаріально посвідчених договорів, про видачу свідоцтва про право на спадщину, якщо було пропущено строк на прийняття спадщини, про оспорювання дійсності

прийнятої відмови від спадщини, про достовірність документів щодо правоздатності, дієздатності, повноваження учасників договору.

Скарги на відмову від вчинення нотаріальних дій або на неправильне їх вчинення треба відрізнити від скарг на дії нотаріуса чи посадової особи, яка вчиняє нотаріальні дії, що не належать до сутності нотаріальних функцій. Це можуть бути порушення строків вчинення нотаріальної дії, незадовільна організація роботи, нетактовність, грубіть стосовно заінтересованих осіб, недотримання приймальних годин і т. ін. Такі скарги розглядаються в адміністративному порядку відповідними відділами юстиції. Аналогічні скарги на дії посадових осіб виконкомів місцевих рад розглядаються виконкомом вищестоящих рад.

ОСОБЛИВА ЧАСТИНА

Посвідчення угод

§ 1. Загальні правила посвідчення угод

Угодами визнаються дії громадян та організацій, спрямовані на встановлення, зміну або припинення цивільних прав чи обов'язків (ст. 41 ЦК УРСР).

Угоди можуть бути як односторонніми, так і дво- чи багатосторонніми. У нотаріальній практиці наявні всі види таких угод.

Для *односторонньої угоди* характерним є волевиявлення однієї сторони. І саме з цим волевиявленням, викладеним у певній, визначеній законом, формі, пов'язується виникнення та існування певних правових наслідків. Як приклад посвідчення односторонньої угоди можна навести посвідчення заповіту чи доручення.

Для *двосторонніх угод* характерним є наявність зустрічного волевиявлення сторін. Прикладом таких угод може бути посвідчення договору купівлі-продажу майна. При цьому одна сторона (продавець) хоче продати майно, отримавши за нього певні кошти, а інша сторона в угоді (покупець) бажає це майно придбати.

Багатосторонні угоди характеризуються наявністю волевиявлення трьох та більше сторін. До таких угод можна віднести установчі договори, договори про продовження діяльності підприємств, якщо серед засновників є три та більше учасників, договори про сумісну діяльність за цієї ж умови.

Угоди можуть укладатись в усній або письмовій формі. Письмова форма може бути простою та нотаріальною.

Відповідно до чинного законодавства обов'язковому нотаріальному посвідченню підлягають:

- договори про відчуження (купівля-продаж, міна, дару-

вання, довічне утримання) жилого будинку, іншого нерухомого майна (статті 227, 242, 244, 426 ЦК);

- договори про заставу нерухомого майна, транспортних засобів, космічних об'єктів (ст. 13 Закону України “Про заставу”);

- договори про відчуження земельних ділянок, що знаходяться в колективній або приватній власності (ст. 4 декрету Кабінету Міністрів України “Про приватизацію земельних ділянок” від 26 грудня 1992 р. № 15—92;

- договори купівлі-продажу майна державних підприємств (ст. 27 Закону України “Про внесення змін до Закону України “Про приватизацію майна державних підприємств”, ст. 23 Закону України “Про внесення змін і доповнень до Закону України “Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію);

- шлюбні контракти (ст. 27¹ Кодексу про шлюб та сім'ю);

- заповіти (ст. 541 ЦК);

- доручення на укладення угод, що потребують нотаріальної форми, а також на вчинення дій щодо підприємств, установ, організацій (окрім випадків, коли законом або спеціальними правилами допущена інша форма доручення (стаття 64 ЦК);

- доручення, що видаються в порядку передоручення (ст. 68 ЦК);

- інші угоди, для яких чинним законодавством передбачено обов'язкову нотаріальну форму.

За бажанням сторін посвідчуються й інші угоди, для яких законодавством не встановлено обов'язкової нотаріальної форми, як, скажімо, угоди учасників спільної часткової власності про виділення частки у спільному майні, про встановлення порядку користування спільним майном (жилим будинком, квартирою, садовим будинком, дачею, земельною ділянкою тощо), про встановлення розміру часток або про зміну часток, договори позики, доручення, схову, найму жилого приміщення тощо.

Коли в нотаріальному порядку посвідчуються угоди, які не потребують обов'язкової нотаріальної форми посвідчення, то це буде добровільне нотаріальне посвідчення угоди, яке все частіше використовується у практиці. І це зрозуміло, бо нотаріальне посвідчення угод має свої значні переваги.

По-перше, нотаріальна форма посвідчення угоди забезпечує законність і достовірність угоди.

Щоб впевнитися, що угода за змістом відповідає закону, нотаріус визначає, які норми матеріального права регулюють правовідносини, до яких відноситься конкретна угода, тобто встановлює цим правовідносинам правову кваліфікацію.

На підставі вимоги законності нотаріус перевіряє правоздатність юридичних і дієздатність фізичних осіб, їхнє дійсне волевиявлення.

Важливою дією нотаріуса в питанні забезпечення законності посвідчення угоди є перевірка всіх необхідних документів стосовно їхніх достатності й достовірності.

По-друге, нотаріальне посвідчення угод вносить ясність і визначеність щодо факту вчинення угоди та її змісту.

Особливо це важливо сьогодні, коли у практиці нотаріальних органів трапляються випадки посвідчення угод, нових для нашого законодавства, які потребують творчого підходу до їх посвідчення і глибокого знання законодавства, щоб у майбутньому уникнути можливих спорів між сторонами угоди.

По-третє, нотаріальне посвідчення угоди полегшує доведення факту угоди, її змісту та інших обставин у разі виникнення спору в суді. При розгляді спору в суді факт угоди, зміст угоди, яка вимагає обов'язкового нотаріального посвідчення, не можна доводити ні показаннями свідків, ні простими письмовими доказами, а тільки нотаріально посвідченим документом.

По-четверте, дуже важливим моментом посвідчення угоди нотаріусом є обов'язок останнього попередити про можливі правові наслідки посвідчуваної угоди, щоб юридична необізнаність сторін не завдала їм шкоди. Слід зазначити, що це не право, а обов'язок нотаріуса.

По-п'яте, на випадок втрати оригіналу чи угоди можна завжди одержати дублікат чи зробити посилання на примірник, що знаходиться у нотаріуса. Тоді одна сторона угоди не зможе скористатися фактом втрати оригіналу документа.

По-шосте, якщо на підставі нотаріально посвідченої угоди має бути одержане майно чи грошові суми, захист порушених прав, на відміну від дещо ускладненої судової проце-

дури здійснюється більш спрощеним способом, а саме шляхом одержання виконавчого напису.

Наприклад, при нотаріальному посвідченні угоди купівлі-продажу квартири з оплатою в розстрочку нотаріус може вчинити виконавчий напис на безспірне стягнення заборгованості по платежам у разі, коли покупець своєчасно не розрахувався з продавцем. Так само можна вчинити виконавчий напис у разі невиконання договору позики.

Нотаріальне провадження по посвідченню будь-якої угоди починається з встановлення нотаріусом волевиявлення сторін на укладення саме цієї, а не іншої угоди, встановлення, які саме наслідки сторони передбачають для себе після посвідчення угоди, чи не помилилися вони в назві угоди. Для цього нотаріус має детально обговорити зі сторонами умови угоди, всі її суттєві моменти, роз'яснити права та обов'язки сторін, що впливають з угоди, аби юридична необізнаність не спричинила порушення прав і законних інтересів осіб, які звертаються до нього. Приміром, громадянин пенсійного віку звернувся до нотаріуса за посвідченням договору дарування, але основною умовою цього договору він зажадав зазначення обов'язку обдарованого "догодувати дарителя до смерті". У такому разі нотаріус зобов'язаний роз'яснити сторонам зміст і значення як договору дарування, так і договору довічного утримання, а, можливо, й заповіту, щоби права та інтереси осіб, які звернулися за вчиненням нотаріальної дії, були якнайбільш захищені, відповідали їхнім намірам.

Отож, найпершим обов'язком нотаріуса є: перевірити, чи відповідає зміст посвідчуваних угод дійсним намірам сторін та роз'яснити сторонам зміст і значення угод, за посвідченням яких вони звертаються до нотаріуса.

Коли нотаріус з'ясує дійсні наміри сторін і виявить суттєві моменти угоди, він зобов'язаний перевірити, чи відповідає зміст цієї угоди вимогам закону. Наприклад, нотаріус установив, що сторони бажають укласти договір саме дарування квартири. Але під час детального ознайомлення з документами, що їх нотаріус зобов'язаний витребувати для посвідчення договору відчуження нерухомого майна, встановлюється, що серед співвласників квартири, які бажають її подарувати, є неповнолітня особа. У цьому випадку нотаріус зобов'язаний відмовити в посвідченні такої угоди, враховую-

чи те, що її укладення суперечить законові. Згідно зі ст. 146 КпШС дарувати майно від імені підопічного не можна. Отже, визначення того, чи відповідають наміри сторін на посвідчення конкретної угоди нормам чинного законодавства, також є обов'язком нотаріуса та умовою посвідчення угоди.

Наступними моментами укладання угоди, який суттєво впливає на порядок її посвідчення, є встановлення особи громадянина, перевірка його дієздатності чи правоздатності юридичних осіб, представники яких звернулися до нотаріуса.

Дієздатність у громадянина виникає з досягненням повноліття (18 років), або раніше, за умови укладення громадянином шлюбу в установленому законом порядку. У випадках, коли законом дозволяється одружуватись до досягнення 18-річного віку, неповнолітній набуває дієздатності в повному обсязі від моменту одруження.

Якщо під час з'ясування дієздатності учасників угоди нотаріуса виникає сумнів щодо віку учасників, він вимагає документ, у якому вказано вік учасника угоди.

Якщо у нотаріуса є підстави вважати, що хтось із учасників угоди внаслідок душевної хвороби чи недоумства не може зрозуміти значення своїх дій або керувати ними чи внаслідок зловживання спиртними напоями або наркотичними речовинами ставить свою сім'ю в тяжке матеріальне становище, а відомостей про визнання особи недієздатною чи обмежено дієздатною немає, нотаріус відкладає вчинення угоди і з'ясовує, чи існує рішення суду про визнання особи недієздатною або обмежено дієздатною. Якщо таке рішення судом не виносилось, нотаріус повідомляє про своє припущення одну з осіб чи один із органів, зазначених у ст. 256 Цивільного процесуального кодексу, які можуть звернутися до суду з заявою про визнання цієї особи недієздатною чи обмежено дієздатною.

У своєму листі нотаріус просить повідомити його про винесене рішення. Залежно від прийнятого цією особою чи органом рішення нотаріус або посвідчує угоду, або зупиняє вчинення нотаріальної дії до розгляду справи в суді.

На практиці ми дедалі частіше стикаємося з угодами, в яких беруть участь неповнолітні громадяни. Здебільшого це — продаж квартир, право власності на які у громадян виникло в процесі приватизації, де неповнолітні є повноправ-

ними співвласниками об'єкта нерухомого майна, продаж цінних паперів тощо. Угоди за неповнолітніх, які не досягли 15-річного віку, а також від імені громадян, визнаних у судовому порядку недієздатними, укладають батьки (усиновителі) чи опікун (статті 14, 16 ЦК). Тому неповнолітні чи недієздатні особи самі не з'являються до нотаріуса. Угоди укладаються їхніми законними представниками.

Особи віком від 15 до 18 років мають право самостійно вчиняти лише угоди, які не виходять за межі побутових. Але вони особисто беруть участь у будь-яких угодах, які виходять за межі побутових, підписують їх самостійно, діючи за згодою своїх батьків, усиновителів чи піклувальника. Угоди від імені неповнолітніх віком від 15 до 18 років, а також від імені осіб, визнаних у судовому порядку обмежено дієздатними, можуть бути посвідчені лише за умови, що вони вчинені за згодою батьків, усиновителів або піклувальників (статті 13, 15 УК). Тут ми вже маємо наявність двох умов: особиста присутність неповнолітнього віком від 15 до 18 років чи обмежено дієздатної особи та наявність згоди батьків, усиновителів або піклувальника.

Коли мова йде про осіб віком від 15 до 18 років, хотілося б цю класифікацію провести дещо інакше: з 15 до 16 та з 16 до 18 років. Таке розмежування здаватиметься правильним тоді, коли ми звернемо увагу на наявність у цих громадян документів, що встановлюють їхню особу. Так, основним документом, що встановлює особу громадян, є паспорт. Паспорт видається громадянину лише з досягненням 16-річного віку. Документом, що встановлює особу неповнолітнього віком від 15 до 16 років, є його свідоцтво про народження. Цей документ містить прізвище, ім'я, по батькові цього громадянина та його батьків, дату його народження, але не містить фотокартки громадянина, чію особу встановлює нотаріус, коли посвідчує угоду. У разі укладення угоди від імені особи до 15 років це не має значення, оскільки сама ця особа взагалі не присутня під час посвідчення угоди, від її імені діють законні представники. А от особа, якій уже виповнилося 15 років, не тільки присутня під час укладення угоди, а й сама її підписує. Тому особливо важливо встановити її особу. На випадок недосягнення громадянином 16-річного віку, дати, з якої видається паспорт, ідентифікація цього неповнолітнього провадиться лише особами, які надають їй згоду на

підписання посвідчуваної угоди. Тому батьки, усиновителі або піклувальники повинні бути особисто присутні під час підписання неповнолітнім віком від 15 до 16 років угоди, аби підтвердити, що підпис на угоді дійсно проставлено саме цим неповнолітнім. На підтвердження факту підписання угоди саме цим неповнолітнім нотаріус відбирає від цих представників заяву про те, що нотаріально посвідчувану угоду підписав саме той неповнолітній, законними представниками якого вони є.

Згода батьків, усиновителів або піклувальника на посвідчення угод від імені неповнолітніх віком від 15 до 18 років може бути оформлена нотаріусом, якщо вони з'являться до нього особисто, під час посвідчення угоди, а може бути подана нотаріусові вже оформленою.

Якщо батьки, усиновителі або піклувальники прийдуть до нотаріуса і особисто подадуть йому заяву про їхню згоду на посвідчення угоди, то засвідчення справжності їхнього підпису не потрібне. У цьому випадку нотаріус установлює особу заявника, перевіряє справжність його підпису, про що робить відмітку на заяві, вказує назву документа, його номер, дату видачі та назву установи, яка видала документ, що потверджує особу. Заява про згоду на посвідчення угоди може бути викладена на звороті примірника угоди, що залишається у справах державної нотаріальної контори чи приватного нотаріуса, або на окремом аркуші.

Якщо батьки, усиновителі або піклувальники не з'являються до нотаріуса для посвідчення угоди, то справжність їхніх підписів на заяві про їхню згоду на посвідчення угод від імені неповнолітніх віком від 15 до 18 років, а також від імені осіб, визнаних у судовому порядку обмежено дієздатним, повинна бути засвідчена в нотаріальному порядку або підприємством, установою, організацією, в якій вони працюють, навчаються, житлово-експлуатаційною організацією за місцем їх проживання чи адміністрацією стаціонарного лікувально-профілактичного закладу, в якому вони перебувають на лікуванні.

Якщо батьки (усиновителі) укладають угоди щодо майна, яке належить неповнолітнім, чи дають згоду на укладення таких угод, то вони діють як опікуни чи піклувальники своїх неповнолітніх дітей, додержуючись при цьому правил, установлених для опікунів і піклувальників. Згідно зі ст. 145

КпШС опікун не має права укладати угоди, а піклувальник давати згоду на їх укладення, якщо угода виходить за межі побутової, без згоди на це органу опіки й піклування. Тому нотаріус обов'язково вимагає дозволу органу опіки і піклування на право опікуна укладати, а піклувальника — давати згоду на вчинення від імені підопічного угод, якщо вони виходять за межі побутових.

Такими угодами є договори, що потребують нотаріально-го посвідчення і спеціальної реєстрації. Це — договори про відчуження майна, що належить неповнолітнім, відмова від належних підопічному прав, про поділ майна, про поділ чи обмін житлової площі, про видачу письмових зобов'язань тощо.

Батьки на підтвердження своїх повноважень подають свідоцтва про народження дитини, опікуни — рішення виконавчих органів місцевого самоврядування.

Питання про дозвіл на право опікуна вчиняти, а піклувальника — давати згоду на вчинення від імені підопічного угод вирішує орган опіки і піклувальника прийняттям відповідного рішення.

Опікун і піклувальник, їхні дружини (чоловік або дружина) та близькі родичі не вправі представляти осіб, які перебувають під їхньою опікою чи піклуванням, під час укладення угод підопічними і чоловіком або дружиною опікуна чи піклувальника та їхніми близькими родичами.

Опікун і піклувальник не мають права здійснювати дарування від імені підопічного, а також зобов'язуватись від його імені порукою (ст. 146 КпШС).

Усі наведені вище положення поширюються й на угоди, що укладаються батьками (усиновителями) як опікунами, та коли вони дають згоду особам віком від 15 до 18 років на вчинення й посвідчення угод.

Якщо в угоді бере участь юридична особа, нотаріус повинен перевірити її правоздатність. Перевіряючи правоздатність юридичних осіб, які беруть участь в угоді, нотаріуси зобов'язані ознайомитись із їх статутом (положенням).

Якщо угода вчиняється за участю представника, то перевіряються його повноваження. Доручення, на якому базуються повноваження представника, подається нотаріусу. Нотаріус повинен ознайомитися з оригіналом доручення і визначити обсяг повноважень представника. Дійсність дору-

чення, посвідченого у нотаріальному порядку, перевіряється за даними Єдиного реєстру доручень.

Нотаріус не вимагає подання доручень на вчинення угод та інших дій від імені керівників юридичних осіб, яким за статутом (положенням) надано право укладати угоди. У цих випадках вимагається лише документ, що посвідчує їхнє службове становище.

Якщо від імені юридичної особи діє колегіальний орган, витребується документ, що стверджує його повноваження на розподіл обов'язків між членами колегіального органу, (статут, установчий договір, постанова про обрання посадових осіб і т. ін.).

Угоди про відчуження або заставу майна, що є спільною сумісною власністю, які підлягають обов'язковому нотаріальному посвідченню, підписуються всіма співвласниками цього майна чи уповноваженими особами.

Відчуження або застава майна, що є колективною власністю, здійснюється за рішенням вищих органів управління власника (з'їзду, конференції, загальних зборів тощо). Визначивши справжні наміри сторін і те, що угода відповідає чинному законодавству в усіх своїх положеннях, установивши особу громадян, їхню дієздатність і правоздатність юридичних осіб — учасників угоди, оглянувши всі витребувані документи на майно, що підлягає реєстрації, якщо воно є предметом угоди, нотаріус складає проект угоди. Текст угоди, як уже зазначалося, викладається не менш як у двох примірниках. Примірники, що видаються сторонам, викладаються на бланках суворої звітності з 1.10.1996 р. Один примірник залишається у справах нотаріуса.

Текст угоди подається на підпис сторонам. Сторони підписують усі примірники угоди. Якщо хтось із учасників угоди не може особисто підписатися, то на його прохання, в присутності нотаріуса та його особисто, угоду підписує інша особа.

Коли предметом угоди про відчуження та заставу є майно, що підлягає реєстрації, як-то: жилий будинок, квартира, дача, садовий будинок, інше нерухоме майно чи автотранспорт, то нотаріусу обов'язково подаються документи, які підтверджують право власності на майно, що відчужується або заставляється. Такі документи нотаріус приймає лише за наявності на них запису про реєстрацію.

Угода відносно майна, яке не потребує спеціальної реєстрації, посвідчується без витребування документів, які встановлюють право власності (меблі, картини, коштовності тощо).

Угоди про відчуження або заставу майна подружжя, що належить їм на праві спільної сумісної власності, які потребують обов'язкового нотаріального посвідчення, можуть бути посвідчені нотаріусом лише за наявності письмової згоди другого з подружжя (ст. 23 КпШС).

Оформлення згоди другого з подружжя провадиться залежно від того, чи з'явився другий з подружжя до нотаріуса для посвідчення угоди, чи ні. Якщо він з'явився, а угода потребує обов'язкового нотаріального посвідчення, то він подає нотаріусові відповідну заяву про свою згоду на відчуження чи заставу майна, яке є спільною сумісною власністю подружжя. Засвідчувати справжність підпису чоловіка або дружини відчужувача в такому разі не потрібно. Нотаріус установлює особу заявника, перевіряє справжність його підпису, про що робить відмітку на заяві, і вказує назву документа, що встановлює особу, номер, дату видачі та назву установи, яка його видала.

Якщо ж другий з подружжя не присутній під час оформлення угоди щодо спільного майна подружжя, яка потребує обов'язкової нотаріальної форми посвідчення, то подана його письмова заява про згоду на відчуження або заставу спільного майна має бути засвідчена в нотаріальному порядку або підприємством, установою, організацією, в якій він працює чи навчається, житлово-експлуатаційною організацією за місцем його проживання, або адміністрацією стаціонарного лікувально-профілактичного закладу, в якому він перебуває на лікуванні.

Якщо в заяві другого з подружжя про згоду на відчуження спільного майна вказано, кому персонально (прізвище, ім'я, по батькові громадянина, назва юридичної особи) він погоджується продати, подарувати, заставити або з ким обміняти спільно набуте майно, чи вказано ціну продажу, інші умови його відчуження або застави, нотаріус при посвідченні договору про відчуження або заставу зобов'язаний перевірити додержання умов, вказаних у такій заяві.

Якщо з поданих нотаріусові документів неможливо встановити час і підстави набуття майна, яке відчужується чи

заставляється, а чоловік або дружина особи, на ім'я якої це майно зареєстровано, ухиляється від давання письмової згоди на його відчуження, то особа, на ім'я якої майно зареєстроване, може відповідно до ст. 84 Закону України "Про нотаріат" передати заяву своєму чоловікові чи дружині з пропозицією з'явитися до нотаріуса для визначення частки чоловіка (дружини) в цьому майні. Якщо він (вона) не з'явиться до нотаріуса у визначений строк і протягом місяця після одержання заяви не надішле своїх заперечень, нотаріус може посвідчити від імені чоловіка чи дружини, за ким за правовстановлюючим документом рахується майно, договір про його відчуження або заставу.

Угода про відчуження або заставу майна, яка потребує обов'язкової нотаріальної форми посвідчення, може бути посвідчена без згоди другого з подружжя, якщо з правовстановлюючого документа, свідоцтва про шлюб та інших документів видно, що зазначене майно є не спільною, а особистою власністю другого з подружжя (набуте до реєстрації шлюбу, одержане під час шлюбу в дар або в порядку успадкування, здійснено поділ майна, набутого під час перебування в зареєстрованому шлюбі тощо). Про перевірку цієї обставини нотаріус робить відмітку на примірнику договору (угоди), що залишається в державній нотаріальній конторі чи у приватного нотаріуса, з посиланням на реквізити відповідних документів, якщо ці документи не приєднуються до договору.

Для посвідчення договору про відчуження або заставу майна від імені особи, в якій немає чоловіка або дружини (неодружена чи неодружений, у шлюбі не перебуває, вдова, вдівець), в державну нотаріальну контору чи приватному нотаріусові відчужувачем подається про це письмова заява. Нотаріус доводить зміст такої заяви до відома іншого учасника угоди, який на підтвердження того, що ця обставина йому відома, підписується на заяві. Така заява має виходити особисто від відчужувача, а в разі вчинення угоди через представника — від представника, якщо відчужувач надав йому право при оформленні угоди подавати від його імені відповідні заяви.

Договір про відчуження або заставу майна може бути посвідчений без згоди другого з подружжя також у випадках, коли останній не проживає за місцезнаходженням майна і

місце проживання його невідоме. На підтвердження цієї обставини повинна бути подана копія рішення суду, яке набрало законної сили, про визнання другого з подружжя безвісно відсутнім.

Після того, як нотаріус витребував та оформив усі згоди, дозволи та заяви, а сторони підписали всі примірники угоди, нотаріус її посвідчує. Посвідчення угоди полягає у вчиненні на угоді посвідчувального напису. Такі написи вчиняються не в довільній, а в чітко визначеній для певних обставин формі. Всі форми посвідчувальних написів викладені у Формах реєстрів для реєстрації нотаріальних дій, нотаріальних свідоцтв, посвідчувальних написів на угодах і засвідчуваних документах, затверджено наказом Міністерства юстиції України від 7 лютого 1994 р. № 7/5. Цей посвідчувальний напис є немовби висновком нотаріуса про посвідчену угоду та містить перелік його дій стосовно посвідченої угоди. Найпростіший договір посвідчується написом за формою 22, де нотаріус зазначає дату посвідчення договору, свої прізвище та ініціали, найменування державної нотаріальної контори чи нотаріального округу, зазначає, що договір підписано у його, нотаріуса, присутності, стверджує що ним установлені особи сторін та їхня дієздатність. Якщо в угоді бере участь юридична особа, нотаріус зазначає про перевірку правоздатності, якщо представник — його повноваження, якщо предмет угоди — майно, що підлягає реєстрації — встановлення власника та порядок подальшої реєстрації цього майна.

Договір про відчуження майна, що підлягає реєстрації, повинен бути поданий для реєстрації за місцем обліку цього майна, про що нотаріус зазначає у посвідчувальному написі та роз'яснює сторонам.

Якщо сторони добровільно бажають розірвати нотаріально посвідчену угоду, вони можуть зробити це і в нотаріальному порядку. Угода сторін про розірвання нотаріально посвідченого договору про відчуження майна може бути або оформлена складанням окремого документа, що додається до примірника договору, який знаходиться у справах державної нотаріальної контори чи приватного нотаріуса, або викладена на самому договорі. Угода підписується сторонами і посвідчується нотаріусом. На всіх примірниках договору робиться відмітка про розірвання договору з зазначенням номера за реєстром і дати посвідчення угоди про розірвання.

Позначку підписує нотаріус і скріплює його печаткою. Про розірвання договору про відчуження майна робиться запис у реєстрі нотаріальних дій.

Укладення угод про розірвання нотаріального посвідчення договорів здійснюється за наявності згоди другого з подружжя.

Якщо посвідчується угода про розірвання договору про відчуження жилого будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна, перевіряється також відсутність заборони відчуження чи арешту.

Якщо угода про розірвання договору про відчуження жилого будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна посвідчується після реєстрації договору відчуження, нотаріус вимагає довідку-характеристику БТІ.

Одержавши рішення суду про визнання договору про відчуження майна недійсним, нотаріус робить про це відмітку на примірнику договору, що зберігається в державній нотаріальній конторі чи у приватного нотаріуса, долучивши до нього рішення суду, а також робить відмітку в реєстрі нотаріальних дій і, якщо це можливо, на решті примірників договору.

Правовстановлюючий документ повертається відчужувачу майна на його вимогу. Державне мито чи плата за посвідчення договору про відчуження майна в разі його розірвання сторонам не повертається.

Про розірвання договору про відчуження майна, що підлягає реєстрації, нотаріус повідомляє відповідний орган, який здійснює реєстрацію, якщо такий договір до його розірвання було цим органом зареєстровано.

§ 2. Посвідчення угод про відчуження нерухомого майна

Згідно зі ст. 55 Закону України “Про нотаріат” договори про відчуження жилого будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна посвідчуються за місцезнаходженням цього майна.

Самого поняття або чіткого визначення терміна “нерухоме майно” чинне законодавство не містить, а лише перелік такого майна, який зустрічається в різноманітних нормативних актах. Це — жилі будинки, квартири, садові будинки, гаражі, дачі та земельні ділянки. Та якщо проаналізувати сам перелік об’єктів, які складають нерухоме майно, можна помітити, що ці об’єкти виявляють значні відмінності під час їх реєстрації, та й документи, що вимагаються для посвідчення угод про відчуження цього майна, теж різняться.

Враховуючи викладене, у цьому параграфі ми зупинимося на питаннях відчуження жилих будинків, квартир, садових будинків, дач, гаражів та іншого нерухомого майна, яке проходить однаково державну реєстрацію. Спільним для такого об’єднання у групу майна є те, що під час його відчуження нотаріус вимагає однотипні документи і перевіряє ті самі відомості. Земельні ділянки теж є нерухомим майном, однак оформлення їх відчуження відрізняється від оформлення відчуження жилих будинків, квартир, дач, садових будинків, гаражів тощо як щодо переліку витребуваних документів, так і щодо виникнення права власності на неї та статусу посвідчувального документа. Тому оформлення договорів відчуження земельних ділянок розглядатиметься окремо.

Жилі будинки, квартири, дачі, садові будинки, гаражі як об’єкти права власності об’єднує те, що вони підлягають обов’язковій державній реєстрації. Відчуження певних об’єктів із наведеного переліку нерухомого майна потребує обов’язкового нотаріального посвідчення. Водночас серед них є нерухоме майно, оформлення відчуження якого можливе у простій письмовій формі (наприклад, договір відчуження квартири юридичною особою іншої юридичній особі). Але якщо сторони бажають посвідчити в нотаріальному порядку договір про відчуження нерухомого майна, що може бути укладений і в простій письмовій формі, нотаріус зобов’язаний для посвідчення такої угоди витребувати всі необхідні документи і керуватися правилами, встановленими для відчуження майна, яке підлягає обов’язковій державній реєстрації.

Посвідчення цих договорів відноситься до компетенції як державного, так і приватного нотаріуса.

Як і за посвідчення будь-яких угод, оформляючи угоди з нерухомим майном, нотаріус перевіряє, чи відповідає зміст

цієї угоди закону, дійсним намірам сторін, визначає діє чи правоздатність сторін, які беруть участь в угоді. Але укладення угод із нерухомим майном, що підлягає державній реєстрації, відрізняється від інших угод тим, що, по-перше, нотаріус при їх посвідченні зобов'язаний витребувати документи, які підтверджують право власності на майно, що відчужується, а по-друге, перевірити відсутність заборони на відчуження цього майна.

Громадяни, які бажають посвідчити угоду про відчуження об'єкта нерухомого майна, звертаючись до нотаріуса, передовсім зобов'язані надати йому документи, що встановлюють їхнє право власності на відчужуване ними майно. Без встановлення права власності на відчужуваний об'єкт нерухомого майна на підставі визначених законодавством документів, які встановлюють право власності, нотаріус не має права посвідчити угоду.

Перелік документів, якими може бути підтверджено право власності громадян чи юридичних осіб на жилі будинки, квартири, дачі, садові будинки, гаражі, інше нерухоме майно, міститься в Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України.

Цей перелік містить такі документи:

- нотаріально посвідчені договори купівлі-продажу, довічного утримання, дарування, міни;
- договори купівлі-продажу, зареєстровані на біржі;
- свідоцтво про придбання жилого будинку (частини будинку) з прилюдних торгів;
- свідоцтво про право приватної власності на будинок (частину будинку);
- свідоцтво про право власності, що видається відповідним органам (при приватизації житла, об'єктів незавершеного будівництва, автозаправних станцій, які реалізують пально-мастильні матеріали виключно населенню і т. ін.);
- свідоцтво про право на спадщину;
- свідоцтво про право власності на частку в спільному майні подружжя;
- договір про поділ майна;
- рішення суду, арбітражного суду тощо.

Цей перелік документів не є вичерпним.

Документи, що підтверджують право власності громадян на квартири та будинки, приймаються нотаріусами, як такі

лише за наявності відмітки реєструючого органу або реєстраційного посвідчення, що є невід'ємною частиною право-встановлюючого документа.

Державна реєстрація права власності на об'єкти нерухомого майна в Україні покладається на державні комунальні підприємства — БТІ. Така реєстрація права власності на об'єкти нерухомого майна в БТІ є обов'язковою для всіх власників, незалежно від форми власності.

Реєстрації підлягають тільки ті об'єкти, будівництво яких закінчено та які прийняті в експлуатацію в установленому законом порядку.

Бюро технічної інвентаризації реєструють такі об'єкти:

- жилі й нежилі будинки, садові будинки, дачі, гаражі, будівлі виробничого, господарського, соціально-побутового та іншого призначення, розташовані на окремих земельних ділянках вулиць, площ і провулків під окремими порядковими номерами;

- вбудовані в жилі будинки нежилі приміщення (як частини цих будинків);

- квартири багатоквартирних будинків.

Отже, коли до нотаріуса звертаються сторони угоди щодо відчуження перелічених об'єктів нерухомого майна, нотаріус зобов'язаний витребувати зареєстрований у БТІ документ, який підтверджує право власності на це майно. До речі, нормативними актами, які регулюють порядок державної реєстрації права нерухомого майна, крім жилих будинків, садових будинків, дач, гаражів, є також нежилі будинки, будівлі виробничого, господарського, соціально-побутового та іншого призначення, розташовані на окремих земельних ділянках вулиць, площ і провулків під окремими порядковими номерами та вбудовані в жилі будинки нежилі приміщення (як частини цих будинків).

Порядок державної реєстрації права власності на об'єкти нерухомого майна регулюється Інструкцією про порядок державної реєстрації права власності на об'єкти нерухомого майна, що перебувають у власності юридичних та фізичних осіб, затвердженої наказом Державного комітету будівництва, архітектури та житлової політики України від 9.06.1998 р. № 121. Додаток № 1 до цієї Інструкції містить перелік документів, що їх приймає БТІ для реєстрації права власності. Цей перелік документів містить точніше за найме-

нуванням та ширше коло документів, які підтверджують право власності на об'єкти нерухомого майна. Цей перелік містить конкретні назви документів, що приймаються як правостановлюючі для проведення реєстрації. І нотаріус має право приймати їх навіть за умови, що вони не входять до переліку документів, наведених в Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, але за наявності відмітки БТІ.

До прийняття Інструкції про порядок державної реєстрації права власності на об'єкти нерухомого майна, що перебувають у власності юридичних та фізичних осіб, питання державної реєстрації об'єктів нерухомого майна регламентувалися Правилами державної реєстрації об'єктів нерухомого майна, затвердженими наказом Державного комітету України по житлово-комунальному господарству від 13.12.1995 р. № 56. Ці Правила також містили конкретизований перелік документів, які встановлювали право власності на об'єкти нерухомого майна.

Тому перелік правостановлюючих документів на об'єкти нерухомого майна, наведений в Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, доповнюється й конкретизується у спеціальних нормативних актах, що регулюють порядок реєстрації права власності на це майно.

Щодо того самого виду об'єктів нерухомого майна можуть існувати різні документи, які встановлюють право власності у громадян та юридичних осіб на це майно залежно від способів набуття цього права та від порядку реєстрації в різні періоди права, яке виникло.

Ілюстрацією наведеного може служити посилання на документи, якими за різних умов підтверджується право власності на квартири чи їх частини.

Квартири стали предметом купівлі-продажу після прийняття Положення про продаж громадянам в особисту власність квартир у будинках державного і громадського житлового фонду, їх утримання та ремонт. На підставі цього Положення громадяни викупили в держави квартири, що їх вони займали в будинках державного та громадського житлового фонду; документом, який підтверджує право власності громадянина на викуплену квартиру, був і залишається договір купівлі-продажу, що укладався між органом виконавчої вла-

ди та відповідальним квартиронаймачем. Отже, за цим договором власником квартири ставала одна особа.

Із прийняттям Закону України "Про приватизацію державного житлового фонду" почалася передача громадянам в особисту власність квартир державного житлового фонду. Документом, який підтверджує право власності на таку квартиру, стало свідоцтво про право власності, що видається конкретним органом приватизації. Власниками квартири за цим свідоцтвом у процесі приватизації стають усі члени сім'ї, котрі на момент приватизації проживають у цій квартирі та є громадянами України, включно з неповнолітніми членами сім'ї.

Щодо квартир, розташованих у будинках житлових і житлово-будівельних кооперативів, ситуація складалася по-іншому. Це — не приватизація житла, оскільки державний і кооперативний житлові фонди завжди суттєво різнилися. У будинках житлових і житлово-будівельних кооперативів право власності на кожну конкретну квартиру виникало тільки з моменту повної сплати пайових внесків членом кооперативу. З введенням у дію Закону України "Про власність" документом, що підтверджував право власності на квартиру, за яку повністю внесено пайові внески, була довідка, що видавалася головою кооперативу за його підписом і підписом головного бухгалтера кооперативу і скріплена печаткою цього кооперативу. Вказана довідка містила такі відомості: хто є власником вказаної квартири, тобто членом кооперативу, який повністю зробив пайовий внесок; коли було повністю зроблено пайові внески, тобто дата остаточного розрахунку за квартиру, з моменту якого виникало право власності, та давалася технічна характеристика квартири. Ця довідка видавалась у двох примірниках, один із яких залишався у громадянина, а інший представлявся до БТІ для проведення відповідної реєстрації. Ті довідки, що були видані кооперативами і пройшли державну реєстрацію в БТІ до 29 січня 1996 р., є правостановлюючими документами. Якщо громадяни звернулися за оформленням правостановлюючих документів після вказаного строку, то таким документом уже буде свідоцтво про право власності на вказану квартиру, що видається місцевими органами державної виконавчої влади, місцевого самоврядування. Право власності на квартиру в будинках житлових і житлово-будівельних кооперативів як

виникало з моменту повного внесення пайових внесків, так і виникає. Але якщо раніше довідка, видана кооперативом про їх внесення, була правостановлюючим документом і приймалася для реєстрації права власності, то на сьогоднішній день вона є документом, який підтверджує право власності, але правостановлюючим документом при реєстрації буде свідоцтво, видане органами виконавчої влади, місцевого самоврядування. Дата 29 січня 1996 р. приймається тому, що Правила державної реєстрації об'єктів нерухомого майна вже не включають довідку, видану кооперативом, до переліку правостановлюючих документів, на підставі яких провадиться реєстрація в органах технічної інвентаризації.

Свідоцтва про право власності видаються також інвесторам, які у встановленому законом порядку отримали у власність квартири, побудовані їхнім коштом, за наявності відповідного рішення органу місцевої виконавчої влади, місцевого самоврядування, акта прийняття — передачі об'єкта інвесторів.

Якщо право власності на квартиру виникло внаслідок подальшого розпорядження цим майном (купівля-продаж, міна, дарування тощо), то правостановлюючим документом буде відповідно примірник угоди, зареєстрований у БТІ.

Якщо право власності виникає у громадянина на підставі договору довічного утримання, то необхідно уважно ознайомитися з усіма відмітками на цьому примірникові договору, оскільки право розпоряджатися таким майном виникає у власника лише зі смертю відчужувача. При посвідченні договору довічного утримання обов'язково накладається заборона на відчуження об'єкта, що знімається лише зі смертю особи, яка була відчужувачем за договором. Тому на договорі довічного утримання, що приймається як документ, який встановлює право власності за наступного відчуження, обов'язково має бути відмітка про зняття заборони. Нотаріус, який посвідчує угоду на підставі такого документа, також має право витребувати відомості про смерть колишнього власника, оскільки право розпоряджатися майном виникає лише з моменту зняття заборони на відчуження об'єкта, підставою для чого є смерть громадянина, який знаходився на утриманні.

Якщо право власності на квартиру виникло внаслідок придбання її з аукціону заставленого майна, то реєстрація в

БТІ провадитиметься на підставі свідоцтва про придбання майна з аукціону, яке й буде в подальшому тим документом, котрий підтверджує право власності.

Стосовно до успадкованих квартир документом, який підтверджує право власності спадкоємця, буде свідоцтво про право на спадщину за законом чи заповітом, залежно від способів спадкування.

Якщо квартира придбана подружжям під час перебування в зареєстрованому шлюбі та є спільним сумісним майном подружжя, то на підставі спільної заяви подружжя органи нотаріату можуть видати другому з подружжя свідоцтво про право власності на частку у спільному майні. Цей документ теж установлює право власності на частину майна і підлягає реєстрації в БТІ.

Договір поділу майна укладається або між подружжям, які у добровільному порядку вирішили поділити набуте під час перебування в зареєстрованому шлюбі майно, до складу якого входить квартира, або між спадкоємцями, які вирішили поділити успадковану квартиру між собою.

Якщо питання щодо права власності на квартиру вирішувалось у судовому порядку, то саме рішення суду і буде правовстановлюючим документом.

З 1992 р. з введенням у дію Закону України "Про товарну біржу" оформлювати продаж квартир почали й біржі. І хоча питання про можливість віднесення квартир до предметів, відчуження яких може провадитися біржею, широко дискутується серед юристів, учених і практичних працівників, чинне законодавство містить серед переліку документів, якими підтверджується право власності на квартири, і угоди, зареєстровані на біржі.

Проте, на підставі якого саме документа нотаріус установив право власності відчужувача на об'єкт нерухомого майна, зазначається в тексті нотаріально посвідчуваної угоди. У посвідчувальному написі на договорі нотаріус вказує про те, що він перевірів належність відчужувачеві об'єкта нерухомого майна.

Окрім правовстановлюючих документів, власник нерухомого майна, якщо воно підлягає реєстрації (за винятком земельної ділянки), має подати нотаріусові довідку-характеристику, яка видається БТІ. Вона стосується конкретного договору, що укладається. На об'єкт нерухомого майна є та-

кож технічний паспорт, але це зовсім різні документи. Технічний паспорт містить план об'єкта нерухомого майна, посилення на розмір жилих і нежилих приміщень та інші характеристики. Для нотаріального оформлення договору відчуження надання для огляду чи, тим паче, у провадження технічного паспорта не є обов'язковим, на відміну від надання довідки-характеристики.

Довідка-характеристика видається конкретному власнику чи співвласнику, прізвище та ініціали якого вказуються з посиланням на мету, з якою ця особа просила видати документ. Щодо визначеного об'єкта права власності, адреса та реєстраційний номер якого зазначаються, довідка-характеристика містить інформацію про реєстраційний номер об'єкта, назви юридичних осіб, прізвища, імена та по батькові фізичних осіб, що зареєстровані власниками об'єкта нерухомого майна, посилення на документи, які підтверджують їхнє право власності, часткову участь кожного співвласника у спільній власності. Далі йде технічна характеристика нерухомості, зокрема вказується найменування будівель і споруд та їхнє літерування, матеріали стін кожної будівлі та споруди, розміри житлової та нежитлової площі, вартість цього об'єкта за даними інвентаризації, в тому числі й самовільних з урахуванням діючої індексації на процент зношеності. З урахуванням конкретних умов договору, як-то відчуження частини від об'єкта або частини від частини об'єкта, у довідці може бути прорахована ідеальна частка об'єкта. Довідка підписується посадовою особою, яка її склала, керівником БТІ та скріплюється печаткою бюро. Термін дії довідки-характеристики — три місяці від дня її видачі. Всі основні відомості щодо об'єкта нерухомого майна, як-то: матеріал, з якого він побудований, розмір житлової та нежитлової площі, вартість об'єкта, нотаріус зазначає в договорі як відомості, що ідентифікують об'єкт.

Вивчення вказаних у довідці-характеристиці відомостей дає нотаріусу можливість визначити, чи немає в цьому об'єкті самовільних переобладнань, прибудов тощо.

Якщо розміри загальної та житлової площі, наведені в довідці-характеристиці, не збігаються із зазначеними відповідними розмірами у правовстановлюючому документі, то на підставі цього можна зробити висновок щодо переобладнання відповідних приміщень.

Якщо перелік господарських будівель і споруд, зазначених у правовстановлюючому документі не збігається з переліком господарських будівель і споруд у довідці-характеристиці, а їхнє походження невідоме, то можна зробити висновок про те, що така споруда зводиться власником чи співвласником самовільно, без установленого дозволу.

Коли з довідки-характеристики видно, що власник, наприклад, жилого будинку здійснив або здійснює його перебудову чи прибудову, в тому числі перепланування жилого будинку, переобладнання нежилого приміщення в жиле, і навпаки, або звів чи зводить господарські, побутові будівлі та споруди без встановленого дозволу, чи без належно затвердженого проекту, чи з істотними відхиленнями від проекту, чи з грубим порушенням основних будівельних норм і правил, нотаріус вимагає подання рішення виконавчого комітету місцевої ради або відповідної місцевої адміністрації про дозвіл здійснити перебудову, прибудову, перепланування чи звести господарські, побутові будівлі та споруди. За відсутності такого рішення нотаріус відмовляє в посвідченні договору відчуження жилого будинку, власник якого здійснив таку перебудову, прибудову, переобладнання чи звів господарські побутові будівлі та споруди.

Наступним обов'язковим документом, що його витребує нотаріус для оформлення договору відчуження нерухомого майна, є довідка про відсутність заборони на відчуження чи арешту щодо цього майна. Перевірка відсутності заборони на відчуження чи арешту майна провадиться за даними Єдиного реєстру заборон відчуження об'єктів нерухомого майна.

Довідки про відсутність заборони відчуження чи арешту щодо об'єктів нерухомого майна для посвідчення договорів відчуження цих об'єктів видаються тільки на запит державних чи приватних нотаріусів. Довідки з Єдиного реєстру про відсутність заборони відчуження та арешту щодо об'єкта нерухомого майна видаються Реєстраторами.

Положення про Єдиний реєстр заборон відчуження об'єктів нерухомого майна було затверджене наказом Міністерства юстиції України від 9.06.1999 р. № 31/5 та пройшло реєстрацію 10.06.1999 р. у Міністерстві юстиції за № 394/3857.

За наявності заборони угода про відчуження майна, обтяженого боргом, посвідчується за згодою кредитора і набувача на переведення боргу на набувача. У разі переведення боргу на набувача нотаріус вимагає подання йому відповідної довідки (заяви), виданої кредитором.

Якщо посвідчується договір відчуження об'єкта нерухомого майна, серед співвласників якого є неповнолітні діти, то їхні батьки (усиновителі) чи опікун або представляють їх у цьому правовідношенні відчуження майна (якщо діти не досягли 15-річного віку), або ж батьки (усиновителі) чи піклувальник дають свою згоду на підписання ними договору, якщо вік дитини — від 15 до 18 років. У будь-якому з цих випадків посвідчення угод від імені неповнолітніх чи надання неповнолітнім дозволу підписати угоду провадиться з дозволу органів опіки та піклування, про що батьки повинні видати нотаріусові відповідне рішення органу опіки та піклування.

Якщо органи опіки та піклування зобов'язують батьків, опікунів або піклувальників внести на рахунок неповнолітньої чи недієздатної особи у банківській установі суму за проданий жилий будинок, квартиру, дачу, садовий будинок, гараж, земельну ділянку, інше нерухоме майно, нотаріус повинен перевірити виконання цієї вимоги, про що вказати в тексті договору.

Якщо відчужується нерухоме майно і оформлення переходу права власності на нього потребує обов'язкової нотаріальної форми укладення угоди, а з наданих документів убагацьється, що воно є спільним сумісним майном подружжя, то нотаріус вимагає на таке укладення письмову згоду другого з подружжя. Ця згода оформляється або за особистого з'явлення особи до нотаріуса, який посвідчує угоду, або подається оформленою, де справжність підпису засвідчена в установленому порядку за правилами, що їх ми розглядали при вивченні загальних правил посвідчення угод.

У разі відчуження всього об'єкта нерухомого майна правовстановлюючий документ, довідка-характеристика і довідка про відсутність заборони на відчуження нерухомого майна залишаються у провадженні нотаріуса за конкретним договором.

Процеси приватизації та успадкування майна стали причиною значного збільшення кількості угод, де ми маємо

справу не з цілим об'єктом нерухомого майна, а з його частиною.

Відчуження частки нерухомого майна теж має свої особливості.

У тексті договору про відчуження частки майна вказуються арифметичні (простий дріб) частини.

При відчуженні частки майна витребування довідки-характеристики набуває зовсім іншого змісту. З неї нотаріус черпає відомості про співвласників об'єкта. Вони потрібні йому для того, щоб відповідно до ст. 114 Цивільного кодексу УРСР, за правилами якого ми й досі вирішуємо та будуємо свої цивільні правовідносини, вияснити хто має право привілеєвої купівлі частки у спільній власності. Адже в разі продажу частки у спільній власності сторонній особі інші учасники цієї власності мають попереднє право у придбанні цієї частки за ціною, за якою вона продається, та на інших, рівних з іншими покупцями, умовах, окрім продажу з прилюдних торгів. Причому продавець частки зобов'язаний попередити у письмовому вигляді всіх інших співвласників про продаж, вказавши ціну та інші умови такого продажу. І він має довести нотаріусові, що під час продажу сторонній особі належної йому частки у майні добросовісно виконав свій обов'язок перед іншими учасниками спільної часткової власності щодо їх повідомлення про продаж із зазначенням ціни, інших суттєвих моментів та умов.

Нотаріус повинен упевнитися в тому, що продавець у письмовій формі повідомив усіх інших учасників спільної часткової власності (як громадян, так і юридичних осіб) про свій намір продати свою частку сторонній особі із зазначенням ціни та інших умов, на яких продається частина у спільній власності.

Доказом повідомлення учасників спільної часткової власності про наступний продаж частки у спільному майні може бути заява учасників спільної часткової власності про відмову від здійснення права привілеєвої купівлі частки майна, що продається (із зазначенням ціни та інших умов, на яких продається ця частка).

Якщо учасники спільної часткової власності особисто з'являться до нотаріуса і подадуть йому заяву про відмову від права привілеєвої купівлі, засвідчення справжності їх підпису не вимагається. У цьому випадку нотаріус установлює

особу заявників, перевіряє справжність їхніх підписів і робить про це відмітку на заяві, вказуючи найменування документа, його номер, дату видачі та найменування установи, яка видала документ, що посвідчує особу заявника. Заява учасника спільної часткової власності про відмову від права привілеєвої купівлі може бути викладена на звороті примірника договору купівлі-продажу, що залишається у справах державної нотаріальної контори чи у приватного нотаріуса, або на окремому аркуші.

Якщо ж нотаріусові подається заява учасника спільної часткової власності, а сам учасник не з'являється до нотаріуса, який оформляє угоду, то на заяві має бути засвідчено справжність підпису співвласника.

Справжність підпису на заяві учасника спільної часткової власності повинна бути засвідчена в нотаріальному порядку або підприємством, установою, організацією, в якій він працює чи навчається, а також житлово-експлуатаційною організацією за місцем його проживання чи адміністрацією стаціонарного лікувально-профілактичного закладу, в якому він перебуває на лікуванні.

Доказом повідомлення учасника спільної часткової власності може бути також свідоцтво, видане нотаріусом, про передачу їм заяви продавця згідно зі ст. 84 Закону України "Про нотаріат".

Якщо вказану заяву передано особисто учасникові спільної часткової власності нотаріусом, який посвідчує договір, то свідоцтво про передачу заяви не видається, але примірник заяви з написом нотаріуса про її вручення повинен бути наданий до примірника договору купівлі-продажу відчужуваного майна, який залишається в державній нотаріальній конторі чи у приватного нотаріуса.

З одержанням від учасників спільної часткової власності відповіді остання також додається до зазначеного примірника договору.

Якщо решта учасників спільної часткової власності відмовиться від здійснення права привілеєвої купівлі або не здійснить цього права протягом одного місяця від дня одержання повідомлення про намір і умови продажу, нотаріус після одержання заяви про відмову або після місячного терміну може посвідчити договір купівлі-продажу частки спільного майна сторонній особі.

Договір купівлі-продажу частки спільного майна сторонній особі може бути посвідчений нотаріусом за наявності відомостей про те, що інші учасники спільної часткової власності відмовились одержати надіслані на їхні адреси заяви продавця про його намір продати свою частку. Про цю обставину повинна свідчити зроблена на зворотному повідомленні відмітка органу зв'язку.

Договір купівлі-продажу частки спільного майна сторонній особі може бути посвідчений також у разі, коли адреса інших учасників спільної часткової власності невідома. На підтвердження цього повинен бути поданий документ відповідного компетентного органу (довідкової служби, адресного бюро тощо).

Заява учасника спільної часткової власності про відмову від права привілеєвої купівлі або фактична відмова учасника спільної часткової власності, який протягом одного місяця від дня одержання повідомлення про намір та умови продажу іншим учасником спільної часткової власності належної йому частки майна не здійснив свого права на привілеєву купівлю, дійсна протягом трьох місяців. Строк цей обчислюється з дня подання заяви про відмову чи від дня, наступного за останнім днем зазначеного місячного терміну.

Згоди співвласників не вимагається при посвідченні договорів довічного утримання, дарування, міни частини майна, відчуження частини майна, виділеної за згодою співвласників або за рішенням суду, у разі продажу частини будинку з прилюдних торгів і продажу частки співвласнику чи одному зі співвласників.

Про відчуження частки майна, яке підлягає реєстрації, нотаріус робить відмітку на правовстановлюючому документі.

У договорі про відчуження власником частки майна за бажанням сторін може бути встановлено порядок користування конкретними його частинами.

У договорі про відчуження одним із учасників спільної часткової власності належної йому частки майна порядок користування конкретними його частинами може бути вказаний лише за наявності відповідної угоди між учасниками спільної часткової власності про порядок користування майном або за їхньою письмовою згодою чи за наявності судово-

го рішення про порядок користування майном (конкретними його частинами).

Угода про порядок користування спільним майном або конкретними його частинами, крім того, може бути оформлена складанням самотійного документа, який є невід'ємною частиною правовстановлюючого документа (в разі укладення угоди щодо порядку користування майном, яке підлягає реєстрації).

Угода може бути укладена між усіма учасниками спільної часткової власності або між кількома з них. В останньому випадку є необхідною письмова згода всіх учасників спільної часткової власності про встановлення порядку користування майном або конкретними його частинами.

Ми розглянули основні правила, за якими провадиться відчуження об'єктів нерухомого майна, визначили документи, які при цьому витребуються. Це — основні вимоги до договорів відчуження (купівлі-продажу, дарування та міни, довічного утримання). Але кожна угода з наведеного переліку має певні особливості. Так, договір дарування відрізняється тим, що відчужувач не може бути неповнолітньою особою. Договори купівлі-продажу майна та його міни повинні містити посилання на суму, в яку оцінюється майно та за яку провадиться його відчуження.

Якщо провадиться відчуження жилого будинку, будівництво якого не закінчене, то укладення такого договору має свої особливості. Основним документом при цьому є рішення виконавчого комітету місцевої ради або відповідної місцевої державної адміністрації про згоду на таке відчуження. При посвідченні договору про відчуження жилого будинку, не закінченого будівництвом, нотаріус перевіряє ті самі обставини і вимагає ті самі документи, що й при відчуженні жилого будинку, закінченого будівництвом, крім довідки-характеристики БТІ. Відомості про вартість будівельних робіт і матеріалів, а також процент готовності не закінченого будівництвом будинку містяться в довідці органу технічної інвентаризації, яка обов'язково подається для посвідчення договору відчуження жилого будинку, не закінченого будівництвом.

У тексті такого договору окремим пунктом зазначається, що всі обов'язки, передбачені договором про будівництво

жилого будинку за правом приватної власності, бере на себе набувач цього будинку.

Примірник договору про будівництво жилого будинку на праві приватної власності, який під час посвідчення договору про відчуження жилого будинку, не закінченого будівництвом, подається як правовстановлюючий документ, приєднується до примірника договору відчуження, що видається набувачеві не закінченого будівництвом будинку.

Посвідчення договору довічного утримання теж має свої особливості. По-перше, відчужувачем за цим договором може бути лише непрацездатний за віком чи за станом здоров'я громадянин. Нотаріус повинен перевірити цей факт і зазначити про це в тексті договору, а на примірнику, що залишається у справах нотаріуса, вказати реквізити документа, який підтверджує непрацездатність відчужувача. Відчужувачем не може бути неповнолітня особа. По-друге, якщо предметом угоди є частка об'єкта нерухомого майна, то не вимагається згоди співвласників.

У тексті договору довічного утримання обов'язково зазначається, що набувач жилого будинку (квартири) зобов'язаний надавати відчужувачеві довічно матеріальне забезпечення в натурі у вигляді житла, харчування, догляду і необхідні допомоги, та визначається грошова оцінка матеріального забезпечення, встановлювана за згодою сторін.

При посвідченні договору довічного утримання накладається заборона відчуження жилого будинку (квартири) у встановленому порядку, про що робиться напис на всіх примірниках договору.

§ 3. Посвідчення договору застави

Застава — це спосіб забезпечення зобов'язань. Вона виникає внаслідок укладення договору чи на підставі закону.

Договір про заставу укладається між кредитором (заставодержателем), з одного боку, та боржником чи його майновим поручителем (заставадавцем), з іншого. На підставі цього договору, за умови невиконання боржником своїх зобов'язань, заставадержатель для задоволення своїх вимог може звернути стягнення в порядку, встановленому законом

чи договором, на заставлене майно чи майнові права. Причому він має перевагу перед іншими кредиторами.

Застава має похідний характер від забезпеченого нею зобов'язання. Це означає, що застава може існувати у правовому колі тільки за наявності зобов'язання. Посвідчуючи договори застави, які мають похідний характер від забезпеченого зобов'язання, нотаріус здебільшого стикається з зобов'язаннями, що виникають на підставі договору. Причому не є важливим, чи зобов'язання вже існує, чи воно лише виникне у майбутньому. Якщо зобов'язання базується на договірних положеннях, то основним при цьому є те, що існують відносини, оформлені в установленому порядку, які регулюють зобов'язання. До дійсних вимог, які можуть бути підставою для укладення договору застави, можна віднести, наприклад, вимоги, що впливають із договору позики чи банківської позички, купівлі-продажу, оренди тощо.

Нотаріус зобов'язаний пересвідчитись у правильному, з огляду додержання встановленого порядку, оформленні зобов'язання. Якщо застава забезпечує договір позики, то слід визначити, що для договору позики, який укладається на суму понад 50 гривень, встановлено письмову форму. Якщо договір застави забезпечує виконання зобов'язань за договором купівлі-продажу жилого будинку з розстроченням платежу, де хоча б однією зі сторін є громадяни, то для такого договору встановлено обов'язкову нотаріальну форму.

Похідний характер договору застави підтверджується також положенням п. 60 Інструкції про порядок вчинення нотаріусами нотаріальних дій в Україні. Він регулює ситуацію, коли нотаріус, який посвідчує договір застави майна у зв'язку з посвідченням іншого договору щодо цього майна, може не витребувати для договору застави необхідні документи, скажімо, довідку-характеристику, у зв'язку з тим, що вона йому була вже подана щодо договору, виконання положень якого забезпечується цією заставою.

За загальним правилом договір застави слід укладати в простій письмовій формі. Частина 2 ст. 13 Закону України "Про заставу" містить перелік випадків, що є винятком із цього правила, і встановлює випадки, коли договір повинен бути посвідчений нотаріально.

Нотаріальне посвідчення договору застави є обов'язковим тоді, коли предмет застави — нерухоме майно, транс-

портні засоби, космічні об'єкти. Стаття 32 Закону вирізняє як специфічну групу договорів іпотеку і також установлює для них нотаріальну форму. Іпотекою визнається, згідно зі ст. 30 Закону, застава землі, нерухомого майна, за якої земля (або) майно, які становлять предмет застави, залишається у заставодавця або третьої особи. Предметом іпотеки може бути майно, пов'язане з землею: будівлі, споруди, квартири, підприємство (його структурні підрозділи) як цілісний майновий комплекс, а також інше майно, віднесене законодавством до нерухомості. Відповідно до законодавства України предметом іпотеки можуть бути також належні громадянам за правом приватної власності земельні ділянки та багаторічні насадження.

Отже, нотаріальна форма є обов'язковою для договорів застави такого майна:

- нерухомого майна (іпотека);
- транспортних засобів;
- космічних об'єктів.

Договір застави як нотаріальна дія, залежно від предмета застави, має певне місце його посвідчення. Так, договір застави нерухомого майна посвідчується за місцезнаходженням майна. Місцем посвідчення договору застави транспортних засобів чи космічних об'єктів є місце реєстрації цих засобів та об'єктів. Це положення встановлене ч. 2 ст. 13, викладеною в новій редакції Закону України "Про внесення змін і доповнень до Закону України "Про заставу" від 21 жовтня 1997 р. № 583/97-ВР. До набуття чинності цими положеннями нотаріальному посвідченню підлягали також договори застави товарів в обороті та в переробці, що посвідчувалися за місцезнаходженням підприємства. Тепер для договору застави товарів в обороті чи в переробці досить письмової форми. Проте за бажанням сторін цей договір можна посвідчити і в нотаріальній формі. Але в новій редакції ч. 2 ст. 13 Закону України не вказано місце посвідчення такого договору. Відтак впливає висновок, що такий договір може посвідчити нотаріус незалежно від місцезнаходження підприємства.

До *тексту договору* застави пред'являються певні вимоги. Зокрема, він обов'язково має містити такі відомості:

- найменування сторін, прізвища, імена, по батькові;
- місцезнаходження (місце проживання) сторін;

- суть забезпеченої заставою вимоги;
- розмір забезпеченої заставою вимоги;
- строк виконання зобов'язання;
- опис предмета застави;
- інші умови, відносно яких за заявою однієї зі сторін повинна бути досягнута згода.

Якщо предметом застави є товари в обороті чи в переробці, договір, крім відомостей, що вже зазначилися при розгляді вимог до тексту угоди, повинен містити також відомості про визначення виду товару, його родові та інші ознаки, а також види товарів, якими може бути замінено предмет застави.

Сторонами договору застави є заставодавець і заставодержатель. Як заставодавцем, так і заставодержателем можуть бути фізичні особи, юридичні особи та держава.

Заставодавцем може бути як сам боржник, так і третя особа — майновий поручитель. Останнім є особа, яка надає майно чи майнові права для того, щоб кредитор, у разі невиконання боржником своїх вимог, міг звернути на них стягнення для задоволення своїх вимог із його вартості. Майновий поручитель — не боржник, у нього немає обов'язку погасити заборгованість, але він може при особистому зверненні отримати достовірну інформацію про стан погашення кредиторської заборгованості, будь-коли припинити звернення стягнення на надане ним у заставу майно чи майнові права виконанням зобов'язань у повному обсязі. Він і майновим поручителем, і заставодавцем стає одночасно від моменту посвідчення договору застави. Без договору застави, за яким надається в заставу майно чи майнові права, майнового поручителя не існує. Законодавство містить положення щодо поруки, але порука і майнове поручительство — зовсім різні речі. За поруки поручитель стає зобов'язаною особою, а майновий поручитель лише передає майно чи майнові права в заставу, тобто предметом застави забезпечує виконання зобов'язання.

Заставодавцем під час застави майна може бути його власник, який має право відчужувати заставлене майно на підставах, передбачених законом, а також особа, якій власник у встановленому порядку передав майно і право застави на це майно. Визначення поняття особи, якій власник у встановленому порядку передав майно і право застави на

майно, а також порядку передачі як майна, так і права застави на нього, чинне законодавство не містить. У цьому випадку, зважаючи на те, що особа, якій передано майно та право застави на це майно, не є власником, але вона може розпоряджатися майном, і якщо стороною договору є фізична особа, то мова може йти про повірену особу як боржника, так і майнового поручителя. Ця особа (повірена особа) не є власником майна, вона керується чиїмись вказівками щодо застави. Її повноваження можуть базуватися на підставі доручення. Однак повірена особа діє в інтересах особи, яку репрезентують. Тому повірена особа може передати майно в заставу, але тільки чітко виконуючи надані вказівки власника майна за зобов'язаннями, що їх він теж визначає.

Державне підприємство, за яким майно закріплено за правом повного господарського відання, самостійно здійснює заставу цього майна, за винятком цілісного майнового комплексу підприємства, його структурних підрозділів, будівель і споруд, застава яких здійснюється з дозволу та на умовах, погоджених з органом, уповноваженим управляти відповідним державним майном. Відкрите акціонерне товариство, створене у процесі корпоратизації, всі акції якого знаходяться в державній власності, здійснює заставу належного йому майна за погодженням із засновником цього товариства в порядку, передбаченому для державних підприємств.

Отже, від моменту ухвали рішення про приватизацію майна державного підприємства або відкритого акціонерного товариства, створеного в процесі корпоратизації, заставу їхнього майна здійснюється з дозволу відповідного органу приватизації.

Якщо заставаодавцем є особа, якій передано майно і право застави на це майно, нотаріусові подаються документи, що стверджують факт передачі майна і права його застави.

Предметом застави можуть бути як майно, так і майнові права. Майно, що заставляється, має бути таким, яке відповідно до законодавства України може бути відчужене заставаодавцем та на яке може бути звернено стягнення. Майно вже може знаходитись у власності заставаодавця, а також право власності на предмет застави може виникати в заставаодавця після укладення договору застави, у майбутньому. Прикладом застави майна, право власності на яке виникне у майбутньому, можна навести продукцію, плоди, інші

прибутки, як-то: майбутній урожай, приплід худоби, дивіденди, що будуть нараховані на акції тощо. Таке майно може бути предметом застави у випадку, коли це передбачено договором. Причому воно є самостійним предметом застави.

Не можуть бути предметом застави такі об'єкти:

- національні культурні та історичні цінності, що перебувають у державній власності та занесені чи підлягають занесенню до Державного реєстру національного культурного надбання;

- вимоги, що мають особистий характер;
- інші вимоги, застава яких забороняється законом;
- об'єкти державної власності, приватизація яких заборонена законодавчими актами;
- майнові комплекси державних підприємств та їхніх структурних підрозділів, що знаходяться у процесі корпоратизації.

Земельна ділянка може бути предметом застави тільки за зобов'язаннями за участю кредитної установи.

Предмет застави може знаходитись як у приватній, так і у спільній власності. Остання існує у двох формах: спільна сумісна та спільна часткова. Якщо предметом застави є майно, що знаходиться у спільній сумісній власності, то воно може бути передане в заставу лише за згодою всіх співвласників. Угода про заставу майна, яке є спільною сумісною власністю, підписується всіма співвласниками цього майна чи уповноваженими ними особами. Наприклад, приватизована квартира на підставі Закону України "Про приватизацію державного житлового фонду" може належати всім членам сім'ї за правом спільної сумісної власності. Такий договір повинен бути підписаний всіма членами спільної сумісної власності — приватизованої квартири.

Угода про заставу спільного сумісного майна подружжя посвідчується за наявності згоди другого з подружжя.

Наприклад, правовстановлюючий документ на квартиру, придбану під час перебування в зареєстрованому шлюбі, оформлений на ім'я чоловіка. Ця квартира є спільною сумісною власністю подружжя. Договір застави квартири потребує нотаріальної форми посвідчення, і згода дружини є обов'язковою. При цьому слід керуватися ст. 23 КпШС, згідно з якою згода другого з подружжя вимагається в письмо-

вій формі в разі укладення угоди, що потребує нотаріального посвідчення.

Укладення договору застави, предметом якого є майно, що знаходиться у спільній частковій власності, має свої особливості. Якщо заставляється об'єкт майна в цілому всіма співвласниками, то всі вони виступають як заставодавці (боржники чи майнові поручителі). Їхня згода досягається однорідністю їхніх намірів заставити майно та підтверджується тим, що вони виступають однією стороною в договорі.

Якщо предметом застави є лише частка, пай, тобто лише частина майна, що перебуває у власності одного зі співвласників спільної часткової власності, то вона може бути предметом застави лише за наявності двох таких умов:

- згоди всіх співвласників, оскільки в ч. 1 ст. 6 Закону України "Про заставу" зазначено, що майно, яке перебуває у спільній власності, може бути передане в заставу лише за згодою всіх співвласників;
- виділення частки або паю в натурі.

Відповідно до ст. 115 ЦК виділення частки або паю в натурі може бути здійснене в добровільному чи судовому порядку. На практиці виділ в натурі слід відрізнити від договору конкретного користування майном (ст. 118 ЦК). Якщо частка майна не виділена в натурі, то навіть за наявності згоди всіх співвласників є перешкоди для посвідчення, наприклад, договору застави половини квартири.

Посвідчуючи договір застави, нотаріус зобов'язаний перевірити певні факти і витребувати необхідні документи.

Якщо предметом договору застави є нерухоме майно, транспортні засоби, космічні об'єкти, інше майно, що підлягає спеціальній реєстрації, нотаріусові мають бути подані документи, які встановлюють право власності на це майно.

Крім того, нотаріус повинен також перевірити відсутність заборони відчуження чи арешту цього майна.

Якщо предметом застави є нерухоме майно, то така перевірка здійснюється за даними Єдиного реєстру заборон, довідки з якого видаються Реєстраторами. Щодо іншого майна, то відомості про відсутність заборони його відчуження надаються заставодавцями і можуть бути перевірені нотаріусом лише за наявності спеціальних відміток на документах, які встановлюють право власності. Тому не можуть бути предметом застави товари, що знаходяться на складах мит-

ниці, якщо за них ще не сплачено митні збори. Таке майно не може вільно відчужуватись, у заставодавця немає вільного доступу до цього майна.

Якщо майно вже заставлене, то нотаріус повинен ознайомитися з умовами попереднього договору застави. Наступна застава вже заставленого майна може мати місце лише за умови, що це допускається законом чи передбачено попереднім договором застави.

Для посвідчення договорів застави жилого будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража нотаріус вимагає довідку-характеристику БТІ.

Договори про заставу цілісного майнового комплексу підприємства, його структурних підрозділів, будівель і споруд посвідчуються нотаріусом за наявності дозволу та на умовах, погоджених з органом, уповноваженим управляти відповідним державним майном.

З моменту прийняття рішення про приватизацію майна державного підприємства застава такого майна може здійснюватися підприємством з дозволу відповідного органу приватизації (регіонального відділення чи представництва Фонду державного майна України).

Право застави виникає від моменту укладення договору, а в разі, коли договір підлягає нотаріальному посвідченню, — моменту нотаріального посвідчення такого договору. Якщо предмет застави відповідно до закону чи договору повинен знаходитись у заставодержателя, право застави виникає в момент передачі йому предмета застави.

Договір застави може містити певні умови, враховуючи специфіку предмета застави чи бажання сторін.

Наприклад, заставодавець зберігає право розпорядження заставленим майном, якщо іншого не передбачено законом чи договором. Закон передбачає, що заставодавець може відчужувати майно за умови переведення на набувача майна боргу, причому таке відчуження можливе лише за згодою кредитора. Вирішуючи питання щодо можливості відчуження майна за бажанням сторін у договорі можна визначити інше, відмінне від визначеного законодавством, положення: заставодавець не вправі взагалі відчужувати предмет застави.

Звернення стягнення на предмет застави можливе тоді, коли в момент настання терміну виконання зобов'язання во-

но не буде виконане, якщо іншого не передбачено законом чи договором. У договорі можуть бути врегульовані питання щодо можливості та умов, за яких заставадержатель може звернути стягнення на майно до настання строку виконання зобов'язань.

Посвідчуючи договір іпотеки, нотаріус накладає заборону на відчуження предмета застави, крім випадків, коли сторони домовилися не накладати заборони на його відчуження.

§ 4. Посвідчення договорів відчуження земельних ділянок

Земельна реформа в Україні 1991 р. започаткувала існування поряд із державною формою власності на землю також колективну і приватну. Усі форми власності є рівноправними.

Основним нормативним актом, яким регулюються земельні відносини в Україні, є Земельний кодекс, прийнятий Верховною Радою у новій редакції 13 березня 1992 р. З розвитком земельних відносин багато питань земельної реформи регулюються також декретами Кабінету Міністрів України та указами Президента України.

У посвідченні договорів відчуження земельних ділянок нотаріус керується також Порядком посвідчення договорів відчуження земельних ділянок і правом на земельну частку.

Цим Порядком визначаються не тільки основні засади посвідчення угод із земельними ділянками та правом на земельну частку (пай) посвідченим сертифікатом, а й наводяться в додатках № 1 та 2 форми угод щодо цих об'єктів права власності.

Отже, земля стала об'єктом не тільки державної власності, і в нотаріальній практиці дедалі частіше зустрічаються посвідчення договорів відчуження земельних ділянок.

Чинне законодавство, яке регулює земельні відносини, визначає перелік угод щодо відчуження земельних ділянок, для яких встановлено нотаріальну форму посвідчення.

Зокрема, такими угодами є:

- придбання земельних ділянок, що перебувають у колективній або приватній власності (ст. 18 Земельного кодексу,

ст. 4 декрету Кабінету Міністрів України від 26.12.92 р. “Про приватизацію земельних ділянок”);

- відчуження земельних ділянок, переданих громадянам у приватну власність для ведення особистого підсобного господарства, будівництва та обслуговування жилого будинку і господарських будівель (присадибна ділянка), садівництва, дачного і гаражного будівництва (ст. 4 щойно згаданого декрету);

- придбання громадянами у місцевих рад земельних ділянок у власність для ведення селянського (фермерського) господарства понад площу, що передається безоплатно (ст. 18 ЗК);

- договори купівлі-продажу, дарування, міни, права не земельну частку (пай), посвідченого сертифікатом (Указ Президента України “Про захист прав власників земельних часток (паїв)” від 21 квітня 1998 р. № 332/98;

- договори купівлі-продажу земельних ділянок несільськогосподарського призначення для здійснення підприємницької діяльності між відповідними державними адміністраціями, виконавчими комітетами, громадянами та юридичними особами України, у статутному фонді яких відсутня будь-яка частка майна, що знаходиться в загальнодержавній власності (Указ Президента України “Про приватизацію та оренду земельних ділянок несільськогосподарського призначення для здійснення підприємницької діяльності” від 12 липня 1995 р.;

- договори купівлі-продажу земельних ділянок несільськогосподарського призначення, на яких знаходяться об'єкти нерухомого майна, в тому числі об'єкти незавершеного будівництва та законсервовані об'єкти, що приватизовані (відчужені) відповідно до законодавства України (Указ Президента України “Про продаж земельних ділянок несільськогосподарського призначення” від 19 січня 1999 р. № 32/99.

Угоди про відчуження земельних ділянок посвідчуються за їх місцезнаходженням (ст. 55 Закону України “Про нотаріат”).

Найчастіше в нотаріальній практиці зустрічаються посвідчення угод із відчуження земельних ділянок громадянами. І тому саме ці угоди є найбільш характерними для вивчення процесу посвідчення відчуження земельних ділянок.

Слід звернути увагу на те, що покупцями земельних ділянок не можуть бути іноземні громадяни та особи без громадянства.

Нотаріус, посвідчуючи таку угоду, по-перше, повинен витребувати документ, який встановлює право власності громадянина на земельну ділянку. Згідно зі ст. 23 ЗК такими документами є державні акти, що видаються і реєструються сільськими, селищними, міськими, районними радами.

Державні акти мають певні форми, затверджені постановою Верховної Ради України "Про форми державних актів на право власності на землю і право постійного користування землею" від 13 березня 1992 р. № 2201-XII. Цим нормативним актом затверджено форми державних актів на право колективної власності на землю, на право приватної власності на землю та на право постійного користування землею.

Слід мати на увазі, що громадяни ще набувають право власності на земельні ділянки шляхом успадкування, одержання частки землі у спільному майні подружжя, купівлю-продаж, дарування, міни. Вчиняючи ці нотаріальні дії, нотаріус видає свідоцтва про право власності на частку у спільному майні подружжя, свідоцтва про право на спадщину, нотаріально посвідчені угоди про купівлю-продаж, дарування, міну. Ці документи свідчать про відчуження та придбання чи набуття права щодо земельної ділянки. Але документом, що підтверджує право власності на земельну ділянку в таких випадках, усе ж таки буде державний акт. А це означає, що названі вище документи, які свідчать про придбання земельної ділянки, належить подати до відповідної ради, де їх зареєструють і на підставі їх видадуть державний акт.

Посвідчуючи угоди з відчуження громадянином земельної ділянки, нотаріус зобов'язаний уважно ознайомитися з підставами видачі державного акта.

Відповідно до ст. 6 ЗК громадяни України мають право на одержання у власність земельних ділянок для чітко визначених цілей, а саме:

- для ведення селянського (фермерського) господарства;
- для ведення особистого підсобного господарства;
- для будівництва та обслуговування жилого будинку і господарських будівель (присадибна ділянка);
- для садівництва;
- для дачного та гаражного будівництва.

Частиною 2 ст. 17 ЗК раніше встановлювався 6-річний строк, відлік якого починається від часу набуття права власності, протягом якого власники земельних ділянок, переданих радою, не мали права продавати або в інший спосіб відчужувати належні їм земельні ділянки, крім передачі у спадщину або раді на тих самих умовах, на яких вони були їм передані.

Однак декрет Кабінету Міністрів України "Про приватизацію земельних ділянок", прийнятий 26 грудня 1992 р. за № 15-92, визначив, що громадяни України мають право продавати або в інший спосіб відчужувати земельні ділянки, передані їм для ведення особистого підсобного господарства, будівництва та обслуговування жилого будинку і господарських будівель (присадибна ділянка), садівництва, дачного і гаражного будівництва, не дотримуючись цього строку і в межах норм, установлених ЗК.

Стосовно до відчуження громадянами земельних ділянок, переданих їм для ведення селянського (фермерського) господарства та відчуження земельних ділянок, переданих згідно з ЗК у колективну власність, зберігається 6-річний строк заборони на відчуження земельних ділянок.

Цим же декретом встановлено, що відчуження земельних ділянок слід проводити без зміни їх цільового призначення. Незмінність цільового призначення у використанні земельних ділянок є однією з умов відчуження земельних ділянок. Про те, що відчуження земельної ділянки провадиться без зміни її цільового призначення, зазначається в самому тексті договору.

Другим документом, що його має витребувати нотаріус для посвідчення відчуження земельної ділянки, є довідка про грошову оцінку земельної ділянки.

Продаж земельної ділянки провадиться за ціною, що встановлюється угодою сторін, але ця ціна не може бути меншою за грошову оцінку землі.

Законом України "Про плату за землю" встановлено, що для економічного регулювання земельних відносин під час укладання цивільно-правових угод, передбачених законодавством України, застосовується грошова оцінка землі, що її проводить Державний комітет України з земельних ресурсів.

Третім документом, що його витребує нотаріус для посвідчення угоди про відчуження земельної ділянки, є довідка про відсутність заборон на відчуження чи арешту цієї земельної ділянки.

До договору купівлі-продажу, якщо продавцем є громадянин, додається державний акт на право приватної власності на землю. Якщо продається частина земельної ділянки, нотаріус робить відповідну відмітку на державному акті на право власності продавця на земельну ділянку. Державний акт, на підставі якого було посвідчено угоду про продаж земельної ділянки, додається до примірника угоди, що залишається у справах нотаріальної контори чи приватного нотаріуса. Відмітка у паспорті громадянина щодо приватизації землі погашається відповідною місцевою радою. Другий примірник державного акта, що зберігається у місцевій раді, також погашається нею та передається до архіву.

Слід також зазначити, що в разі посвідчення договору купівлі-продажу земельної ділянки громадянином у місцевій раді для ведення селянського (фермерського) господарства понад площу, що передається безоплатно, нотаріус повинен витребувати рішення відповідної ради з цього питання, яке і є підставою для укладення договору купівлі-продажу земельної ділянки.

Указами Президента України “Про невідкладні заходи щодо прискорення земельної реформи у сфері сільськогосподарського виробництва” від 10 листопада 1994 р. № 666, “Про порядок паювання земель, переданих у колективну власність сільськогосподарським підприємствам і організаціям” від 8 серпня 1995 р., “Про захист прав власників земельних часток (паїв)” від 21 квітня 1998 р. № 332/98, “Про приватизацію та оренду земельних ділянок несільськогосподарського призначення для здійснення підприємницької діяльності” від 12 липня 1995 р. регулюються чітко визначені конкретні питання щодо відчуження певних категорій земельних ділянок, а (залежно від цього — і порядок посвідчення цих угод).

По-перше, це стосується посвідчення договору купівлі-продажу земельних ділянок несільськогосподарського призначення для здійснення підприємницької діяльності, правовою підставою для його укладення є Указ Президента України “Про приватизацію та оренду земельних ділянок несіль-

ськогосподарського призначення для здійснення підприємницької діяльності” від 12 липня 1995 р.

Покупцями такої земельної ділянки можуть бути громадяни та юридичні особи України, у статутному фонді яких відсутня будь-яка частка майна, що перебуває у загальнодержавній власності. Посвідчуючи договір, нотаріус витребує рішення державної адміністрації, виконавчого комітету відповідної ради разом із проектом відведення земельної ділянки.

Посвідчений у нотаріальному порядку договір реєструється у відповідній раді, яка на підставі цього договору видає державний акт, який і є документом, що посвідчує право власності на придбану земельну ділянку.

Власники приватизованих земельних ділянок сільськогосподарського призначення мають право володіти, користуватися і розпоряджатися ними через продаж, дарування, заповіт, обмін, заставу, здачу в оренду чи будь-яким іншим законним способом. Також власник земельної ділянки може передавати її як внесок до статутних фондів товариств і підприємств.

Із розвитком земельних відносин постало питання щодо паювання земельних ділянок, переданих у колективну власність.

Паюванню підлягають сільськогосподарські угіддя, передані в колективну власність колективним сільськогосподарським підприємствам, сільськогосподарським кооперативам, сільськогосподарським акціонерним товариствам, у тому числі створеним на базі радгоспів та інших державних сільськогосподарських підприємств. Що ж до земель радгоспів та інших державних сільськогосподарських підприємств, то паювання їхніх земель здійснюється після перетворення їх на колективні сільськогосподарські підприємства.

Паювання земель — це визначення розміру земельної частки (паю) в колективній власності на землю кожного члена колективного сільськогосподарського підприємства, сільськогосподарського кооперативу чи сільськогосподарського акціонерного товариства без виділення земельних ділянок у натурі (на місцевості).

Відповідна державна адміністрація видає громадянину сертифікат на право на земельну ділянку (пай) єдиного в Україні зразка і провадить його реєстрацію.

Право на земельну часту (пай) може бути об'єктом купівлі-продажу, дарування, міни, успадкування та застави.

Відчужуючи через купівлю-продаж право на земельну частку (пай), посвідченого сертифікатом, переважне право на його придбання мають члени колективних сільськогосподарських підприємств, сільськогосподарських кооперативів, сільськогосподарських акціонерних товариств, а також селянські (фермерські) господарства та громадяни, які мають право на їх створення.

Після нотаріального посвідчення укладені договори (купівлі-продажу, дарування, міни) підлягають реєстрації районною державною адміністрацією за місцезнаходженням колективного підприємства з внесенням відповідних змін до записів у книзі реєстрації сертифікатів на право на земельну ділянку (пай).

Указом Президента “Про продаж земельних ділянок не-сільськогосподарського призначення” від 19 січня 1999 р. № 32/99 регулюється продаж земельних ділянок не-сільськогосподарського призначення, що перебувають у державній або комунальній власності.

Відповідно до цього Указу здійснюється купівля-продаж земельних ділянок, на яких знаходяться об'єкти нерухомого майна, в тому числі об'єкти незавершеного будівництва та законсервовані об'єкти, що приватизовані (відчужені) відповідно до законодавства України.

Цим Указом також встановлюється спеціальний порядок продажу і регламентуються чіткі умови такого продажу.

Продавцями стосовно земель комунальної власності виступають сільські, селищні, міські ради або уповноважені ними органи. Що ж до земель державної власності, то продавцями виступають районні, обласні, Київська, Севастопольська міські державні адміністрації, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, які приймають рішення про продаж земельних ділянок за попереднім погодженням цих питань на сесіях відповідних рад.

Вже визначення об'єктів купівлі-продажу вказує на індивідуальні особливості, властиві покупцям цих земельних ділянок. Ними можуть бути громадяни України — суб'єкти підприємницької діяльності та юридичні особи України, яким належать об'єкти нерухомого майна, що розташовані на таких земельних ділянках.

Земельна ділянка несільськогосподарського призначення може бути придбана одним покупцем, а також кількома покупцями у спільну сумісну або часткову власність.

Посвідчуючи таку угоду, нотаріус повинен перевірити, чи входить намічена до продажу земельна ділянка несільськогосподарського призначення до переліку земельних ділянок, що підлягають продажеві. Такий перелік щорічно затверджується відповідними радами чи уповноваженими ними органами.

Підставою для укладання договору купівлі-продажу земельної ділянки несільськогосподарського призначення є рішення сільської, селищної, міської ради чи уповноваженого нею органу, місцевої державної адміністрації, Ради міністрів Автономної Республіки Крим.

Нотаріально посвідчений договір купівлі-продажу є підставою для оформлення відповідного державного акта на право власності на цю земельну ділянку.

Право власності на придбану земельну ділянку виникає після одержання державного акта, що видається після сплати вартості придбаної земельної ділянки.

§ 5. Посвідчення договорів відчуження транспортних засобів, інших самохідних машин і механізмів

Посвідчення договорів відчуження транспортних засобів, інших самохідних машин і механізмів можуть провадити як державні нотаріуси, так і приватні. Такі договори посвідчуються нотаріусами незалежно від місця їхньої реєстрації.

Договори купівлі-продажу транспортних засобів не підлягають обов'язковому нотаріальному посвідченню. Таке посвідчення є необхідним відносно договору дарування транспортних засобів.

Згідно зі ст. 55 Закону України "Про нотаріат" угоди щодо майна, що підлягає реєстрації, посвідчуються за умови подання документів, які підтверджують право власності на нього. Транспортні засоби є майном, що підлягає обов'язковій державній реєстрації, тому для його відчуження необхідно підтвердити право власності відчужувача на об'єкт відчуження та факт його державної реєстрації.

Найчастіше у провадженні зустрічається посвідчення договорів відчуження автомобільного транспорту. Обов'язковість державної реєстрації певних видів транспортних засобів встановлено Законом України "Про дорожній рух". У ньому зазначено, що державна реєстрація та облік автомобілів, автобусів, самохідних машин, сконструйованих на шасі автомобілів, мотоциклів усіх типів, марок і моделей, причепів, напівпричепів і мотоколясок здійснюється органами Державтоінспекції Міністерства внутрішніх справ.

Правила державної реєстрації та обліку автомобілів, автобусів, а також самохідних машин, сконструйованих на шасі автомобілів, мотоциклів усіх типів, марок і моделей, причепів, напівпричепів і мотоколясок, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 7 вересня 1998 р. № 1388, які набрали чинності з 1 жовтня 1998 р., передбачають, що на зареєстровані транспортні засоби видаються *свідоцтва про реєстрацію*. Державна реєстрація цих транспортних засобів має чітко визначені строки: 10 діб після придбання або митного оформлення чи виникнення обставин, які стали підставою для внесення змін до реєстраційних документів.

Основними документами, на підставі яких провадиться державна реєстрація транспортних засобів, є заява власника, документи, що посвідчують його особу, та документи, які встановлюють правомірність придбання транспортного засобу. Щодо останніх, то вони залишаються на зберіганні в органах державтоінспекції. Про підстави набуття права власності на транспортні засоби органи державтоінспекції вказують у графі свідоцтва про реєстрацію. Видані раніше технічні паспорти і технічні талони старого зразка діють до заміни їх на реєстраційні документи нового зразка; обов'язкова заміна їх на документи нового зразка не провадиться. Якщо свідоцтва про реєстрацію (технічні паспорти) втрачено чи за якихось інших причин стали непридатними для користування, на підставі заяв власників або їхніх представників видаються дублікати свідоцтв про реєстрацію.

Отже, нині власники транспортних засобів своє право власності та факт його реєстрації можуть підтвердити одним із таких документів: свідоцтвом про реєстрацію, технічним паспортом, технічним талоном чи дублікатом цих документів.

Вказані Правила передбачають, що в тих випадках, коли втрачено документи, що свідчать про реєстрацію транспортного засобу, чи коли власник переїхав для проживання до іншого регіону, підрозділ державтоінспекції видає йому за новим місцем реєстрації на термін до трьох місяців тимчасовий реєстраційний талон. Цей документ — не підстава для оформлення договору купівлі-продажу, оскільки є тимчасовим документом, що видається до одержання відомостей про автомобіль із місць попередньої реєстрації для видачі документа про державну реєстрацію. Підтвердженням того, що тимчасовий реєстраційний талон не можна приймати для оформлення угод із відчуження транспортних засобів, є також положення про те, що з тимчасового обліку транспортні засоби не знімаються. Після закінчення термінів тимчасової реєстрації на такі транспортні засоби належить видати документи постійного обліку, які й будуть підставою для наступного їх відчуження.

Правила державної реєстрації та обліку автомобілів, автобусів, а також самохідних машин, сконструйованих на шасі автомобілів, мотоциклів усіх типів, марок і моделей, причепів, напівпричепів і мотоколясок містять ще одну новелу, яка суттєво впливає на посвідчення договорів відчуження. Зокрема, згідно з п. 6 цих Правил, транспортні засоби, що належать декільком фізичним або юридичним особам (співвласникам), за їхньою згодою реєструються за одним із них, на кого оформлено документи, що підтверджують правомірність придбання цих засобів. У графі “Особливі відмітки” свідоцтва про реєстрацію транспортного засобу може бути зроблено запис із посиланням на прізвище, ім’я та по батькові або найменування юридичної особи, яка має право на керування (експлуатування) цього транспортного засобу та є співвласником. Тому, якщо з виданого документа нотаріус убачає, що автомобіль є власністю кількох осіб, він при посвідченні договору про відчуження повинен перевірити волевиявлення всіх співвласників на таке відчуження.

Нотаріуси згідно з п. 78 Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України не мають права відчужувати не зареєстровані (не взяті на облік) транспортні засоби. За Правилами державної реєстрації та обліку автомобілів, автобусів, а також самохідних машин, сконструйованих на шасі автомобілів, мотоциклів усіх типів, марок і мо-

делей, причепів, напівпричепів і мотоколясок, це положення набуло зовсім іншого змісту. Згідно з п. 8 цих Правил перед відчуженням транспортний засіб мусить бути знятий з обліку в підрозділі ДАІ. Отже, автотранспорт повинен на момент відчуження мати документи, які свідчили б про його державну реєстрацію, але він уже не повинен перебувати на обліку в цих органах, а має бути знятий з обліку для реалізації. До 1 жовтня 1998 р. нотаріуси мали право відчужувати автотранспорт без зняття його з обліку.

Укладення договору щодо вже знятого з обліку автомобіля є певною гарантією, що на автомобіль немає обмежень щодо його відчуження.

Чинне законодавство, наприклад, у Правилах митного оформлення транспортних засобів, що переміщуються через митну територію України, затверджених наказом Державного митного комітету України від 13 червня 1995 р. № 253 і зареєстрованих у Міністерстві юстиції України 10 серпня 1995 р. під № 290/826, містить перелік випадків, коли на ввезені на митну територію України транспортні засоби накладаються митні обмеження. Це означає, що на автомобілі, які ввезені на митну територію, наприклад, не знятими з обліку у відповідних органах країни, де їх було зареєстровано, оформлені з наданням митних пільг тощо накладено заборону їх відчуження. Раніше, посвідчуючи договори відчуження не знятих з обліку транспортних засобів, відсутність заборони на їх відчуження перевіряв нотаріус. У разі відчуження знятого з обліку автомобіля цей факт перевіряється органами державтоінспекції, оскільки не можна знімати з обліку транспортні засоби, щодо яких є обмеження в розпорядженні.

Питання про відчуження транспортних засобів, увезених на митну територію України під зобов'язання про зворотне вивезення, передбачена спільним листом Міністерства юстиції України від 23.11.1992 р. № 10-90-426 та Державного митного комітету України від 21.12.1992 р. № 01/3236. Громадянин, який бажає оформити договір відчуження транспортного засобу, ввезеного під зобов'язання про зворотний вивіз, має подати до митного органу документи, що підтверджують його право власності на це майно. Такими документами можуть бути іноземний технічний паспорт, технічний талон, якщо ввезений транспортний засіб тимчасово зареєст-

ровано в органах державтоінспекції, чек магазину, договір дарування, купівлі-продажу тощо, на яких працівник митного органу робить запис про те, що митниця не заперечує проти відчуження транспортного засобу та засвідчує його особистою печаткою. За наявності такого запису нотаріус може посвідчити такий договір, зазначивши в тексті договору про те, що для реєстрації транспортного засобу в органах державтоінспекції необхідно одержати дозвіл митниці.

Якщо особи звертаються до нотаріуса з проханням посвідчити договір дарування транспортного засобу, вартість якого перевищує 500 карбованців, то нотаріус повинен установити, чи є відчужуваний транспортний засіб спільним сумісним майном подружжя. Якщо він набутий відчужувачем у період перебування в зареєстрованих шлюбних відносинах, то враховуючи, що цей договір підлягає обов'язковому нотаріальному посвідченню, нотаріус витребує письмову згоду другого з подружжя за правилами, встановленими для оформлення такої згоди.

Транспортні засоби реєструються також і за неповнолітніми особами. Оформлюючи угоди від їхнього імені, нотаріус керується загальними правилами посвідчення таких угод.

Наступним документом, що його витребує нотаріус для посвідчення договору відчуження транспорту, є акт експертної оцінки. Це пов'язане з тим, що державний нотаріус, учиняючи нотаріальну дію — посвідчуючи договір відчуження транспортного засобу, стягує державне мито, розмір якого чітко встановлений законодавством. Так, декрет Кабінету Міністрів України від 21 січня 1993 р., до якого Законом України “Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів України” від 11 липня 1995 р. № 297 було внесено зміни, регламентує, що за посвідчення договорів відчуження транспортних засобів, інших самохідних машин і механізмів дітям, одному з подружжя, батькам стягується державне мито в розмірі 1% суми договору, але не нижчої дійсної вартості транспортного засобу, іншої самохідної машини, механізму. У разі відчуження транспортних засобів іншим особам стягується державне мито в розмірі 5% суми договору, не нижчої від дійсної вартості транспортного засобу, іншої самохідної машини, механізму.

Приватний нотаріус, вчиняючи такі ж нотаріальні дії, стягує плату. Згідно з Указом Президента “Про впорядку-

вання справляти плати за вчинення нотаріальних дій” від 10 липня 1998 р. № 762/98 розмір плати, яку справляє приватний нотаріус, не може бути меншим за розмір державного мита, що справляється державними нотаріусами за аналогічні нотаріальні дії. Тому приватний нотаріус також витребує акт експертної оцінки транспортного засобу для встановлення розміру державного мита, яке було б стягнуте державним нотаріусом з тим, щоб стягнути плату в розмірі, не меншому від розміру державного мита.

Раніше, згідно з Інструкцією про порядок обчислення та справляння державного мита, затвердженою наказом Головної державної податкової інспекції України від 22 квітня 1993 р. № 15 та зареєстрованою в Міністерстві юстиції України 19 травня 1993 р. за № 50, під час продажу, дарування транспортних засобів, інших самохідних машин і механізмів їхня вартість визначалася товарознавцями-експертами комісійних магазинів, технічними експертами підприємств та організацій українського акціонерного об'єднання “Автосервіс” або Торгової промислової палати України. Висновок експертизи дійсний протягом двох місяців од дня її проведення. Ці положення є чинними дотепер, але оцінка майна стала діяльністю, яка підлягає державному ліцензуванню. Тому для відчуження транспортних засобів приймаються експертні висновки осіб, які мають право на експертну діяльність.

Певні спеціальні положення, які регулюють порядок відчуження придбаного інвалідами транспорту, містяться в постанові Кабінету Міністрів України “Про затвердження Порядку забезпечення інвалідів автомобілями” від 8 вересня 1997 р. № 999. Інвалідів безплатно чи на пільгових умовах забезпечує автомобілями Міністерство праці та соціального захисту Автономної Республіки Крим, управління соціального захисту населення обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій на десятирічний термін експлуатації. Видають ці автомобілі інвалідам за дорученням Міністерства праці та соціального захисту Автономної Республіки Крим, управлінь соціального захисту населення обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій виробничо-торговельні підприємства, які мають ліцензію на торгівлю транспортними засобами. Ці автомобілі інваліди не можуть продавати, дарувати чи передавати іншим особам. Органи Державтоінспекції у сві-

доцтві про реєстрацію транспортного засобу роблять такі помітки: “Автомобіль видано органами соціального захисту населення безплатно без права продажу, передачі або дарування іншій особі” чи “Автомобіль продано органами соціального захисту населення на пільгових умовах без права продажу, передачі або дарування іншій особі”. Реалізація автомобілів, одержаних інвалідами коштом підприємств, установ та організацій, після закінчення терміну їх експлуатації або в разі смерті інваліда провадиться з дозволу цих підприємств, установ та організацій із зарахуванням одержаних коштів на їхній рахунок.

Трактори, самохідні машини, сільськогосподарська техніка, інші механізми незалежно від форм власності, що експлуатуються на вулично-дорожній мережі загального користування, підлягають відомчій реєстрації та обліку в Міністерстві сільського господарства і продовольства України. Згідно з Правилами державної реєстрації та обліку тракторів, самохідних шасі, самохідних меліоративних та дорожньо-будівних машин і тракторних причепів, затвердженими наказом Міністерства сільського господарства і продовольства України 9 лютого 1994 р. № 40 і зареєстрованими в Міністерстві юстиції України 21 лютого 1994 р. під № 28/237, на кожен зареєстровану машину Держтехнагляд видає свідоцтво (технічний паспорт). Відчуження придбаних машин не зареєстрованих в інспекції Держтехнагляду, не провадиться.

Цивільні повітряні судна підлягають обов'язковій реєстрації у реєстрі повітряних суден України. Про це видається реєстраційне посвідчення. Реєстрацію планерів, дельтапланів, надлегких літальних апаратів, інших повітряних суден спортивного призначення, повітряних суден аматорської конструкції, аеростатичних апаратів, а також видачу посвідчень про їх реєстрацію здійснює державний орган чи установа, яким це право делеговано державним органом із питань сертифікації та реєстрації. Договори відчуження повітряних суден посвідчуються за наявності зазначених документів.

На практиці трапляються також угоди відчуження об'єктів морського транспорту. Судна України, згідно зі ст. 16 Кодексу торговельного мореплавства України, можуть перебувати у всіх формах власності, якщо іншого не передбачено законодавчими актами України. Українські судна, технічний

нагляд за якими здійснюють класифікаційні товариства, підлягають реєстрації в Державному судновому реєстрі України, що засвідчується свідоцтвом про право плавання під Державним прапором України (судновий патент). Українські судна, які не підлягають реєстрації в Державному судновому реєстрі України, реєструються в Судновій книзі України, що засвідчується судновим білетом. Судно обов'язково повинне мати як свідоцтво про право плавання під Державним прапором України (судновий патент), так і свідоцтво про право власності, що видається капітаном порту, в якому судно зареєстроване у Державному судновому реєстрі України. Якщо судно зареєстровано в Судновій книзі, то відомості стосовно свідоцтва про право плавання під Державним прапором України та свідоцтва про право власності в них підтверджуються лише судновим білетом, що його видає орган, який зареєстрував судно в Судновій книзі України.

Посвідчення договору закінчується проставленням нотаріусом посвідчувального напису на всіх примірниках угоди та реєстрацією угоди в реєстрі нотаріальних дій з присвоєнням відповідного номера. Особливістю посвідчувального напису на таких угодах є те, що нотаріус зазначає про перевірку ним належності відчужувачеві транспортного засобу.

§ 6. Посвідчення шлюбного контракту

Кодекс про шлюб та сім'ю України у 1992 р. було доповнено ст. 27¹, яка регулює поняття шлюбного контракту і закріплює право на його укладання.

Шлюбний контракт — угода, яку укладають за власним бажанням особи, які беруть шлюб. Цією угодою вони закріплюють вирішення питань життя сім'ї, передбачають майнові права та обов'язки подружжя. Хоч у найменуванні статті визначено право подружжя на укладення шлюбного контракту, але саме подружжя, яке стає таким лише після реєстрації шлюбу, укласти такий контракт не може. Право на його укладення мають лише особи, які беруть шлюб, тобто особи, які мають намір одружитися, але цей намір ще не реалізовано.

Кабінет Міністрів України своєю постановою від 16 червня 1993 р. № 457 затвердив порядок укладання шлюбного

контракту. Для нього встановлюється обов'язкова нотаріальна форма.

До нотаріуса за посвідченням цієї угоди звертаються громадяни, які мають намір одружитися. Угода набирає сили лише від моменту реєстрації шлюбу. Порядок та умови набуття чинності цією угодою регулюються законодавством; альтернативного вирішення цього питання не існує, тому положення про вступ у силу шлюбного контракту зазначається в тексті самої угоди.

Якщо громадяни вже одружені, нотаріус не має права посвідчити шлюбний контракт, у якому вони виступають як сторони, оскільки на підставі п. 8 постанови Кабінету Міністрів України "Про порядок укладення шлюбного контракту" від 16 червня 1993 р. № 457 укладений після реєстрації шлюбу шлюбний контракт визнається недійсним.

Місце вчинення цієї нотаріальної дії визначене законодавством, але не досить чітко. Угода укладається за місцем проживання однієї зі сторін або за місцем реєстрації шлюбу. Згідно зі ст. 173 КпШС особи, які бажають зареєструвати шлюб, подають заяву до органу реєстрації актів громадянського стану за місцем проживання однієї з осіб, які беруть шлюб, або за місцем проживання їхніх батьків. Отже, можна визначити місцем вчинення цієї нотаріальної дії як місце проживання однієї зі сторін, так і місце проживання батьків кожної зі сторін, оскільки до реєстрації шлюбу місце його реєстрації визначається саме так.

Шлюбний контракт — єдина нотаріальна дія, яка може вчинятись у присутності свідків. Причому свідки, не будучи стороною, водночас не є і просто спостерігачами, а проставляють свої підписи на шлюбному контракті після підписів сторін. Присутність свідків під час укладення цієї угоди не є обов'язковою — вона залежить лише від бажання сторін, що зазначається в тексті шлюбного контракту. Правове становище свідків, присутніх під час укладення шлюбного контракту, їхні права та обов'язки чинним законодавством не визначені та не передбачаються. Прізвища, імена, по батькові та місце проживання свідків записуються до тексту шлюбного контракту.

Нотаріус, посвідчуючи шлюбний контракт, у якому беруть участь свідки, зобов'язаний установити їхню особу, перевірити дієздатність.

Про встановлення особи свідків і перевірку їхньої дієздатності робиться відмітка у посвідчувальному написі. І хоча свідки не є особами, щодо яких учиняється нотаріальна дія, про документи, на підставі яких було встановлено їхню особу, має бути зазначено в реєстрі нотаріальних дій.

Посвідчуючи шлюбний контракт, нотаріус установлює особу та перевіряє дієздатність осіб, які беруть шлюб, тобто осіб, які виступають сторонами угоди. Шлюбний вік в Україні для чоловіків становить 18 років, для жінок — 17. Це положення закріплено у ст. 16 КпШС. У виняткових випадках державні адміністрації районів, міст Києва і Севастополя, виконавчі комітети міських, районних у містах рад можуть знижувати шлюбний вік, але не більш як на один рік. За таких обставин ми можемо зіткнутись із ситуацією, коли обоє чи одна із осіб, які беруть шлюб, є неповнолітніми. У випадках, коли шлюбний вік знижено або коли шлюб бере жінка, якій виповнилося 17 років, шлюбний контракт укладається неповнолітніми за згодою їхніх батьків (усиновителів) чи піклувальника. При цьому наявність згоди органів опіки та піклування є обов'язковою, тому що предметом угоди можуть бути майнові права та обов'язки подружжя. У подальшому, коли неповнолітня особа, зареєструвавши шлюб, набуває повного обсягу дієздатності, вона зможе вирішувати ці питання самостійно. А на момент укладення шлюбного контракту це — неповнолітня особа, яка має часткову дієздатність.

Предметом регулювання шлюбного контракту можуть бути:

- питання, пов'язані з правом власності на рухоме чи нерухоме майно, придбане як до, так і під час шлюбу, на майно, одержане в дар чи успадковане одним із подружжя;
- питання, пов'язані з утриманням подружжя;
- порядок погашення боргів за рахунок спільного чи роздільного майна;
- немайнові зобов'язання;
- моральні зобов'язання;
- особисті зобов'язання;
- інші питання життя сім'ї.

У самому шлюбному контракті можуть передбачатися положення про зміну його умов, унесені за згодою сторін протягом існування шлюбу договором, що укладається в по-

рядку, передбаченому для укладення шлюбного контракту. Під час унесення таких змін, за бажанням сторін можуть бути присутніми і свідки — як ті, що супроводжували укладення основної угоди, так і інші особи. Угода про внесення змін до шлюбного контракту підлягає нотаріальному посвідченню.

Розглядаючи положення, що їх може містити шлюбний контракт, особливу увагу слід звернути на ч. 2 п. 2 порядку укладення шлюбного контракту, згідно з яким “умови шлюбного контракту щодо переходу права власності на нерухоме та інше майно, якщо законодавством передбачено спеціальний порядок набуття цього права, вважаються виконаними лише після належного оформлення”.

Наведене положення з нормативного акта дозволяє назвати шлюбний контракт своєрідним “протоколом про наміри сторін” у тому разі, коли цим контрактом вирішуються питання переходу права власності на нерухоме майно, автотранспорт, цінні папери, земельні ділянки тощо, себто майно, щодо якого визначено спеціальний порядок оформлення права власності. Слід зазначити, що нормативні акти не розкривають поняття “належного оформлення”. Шлюбний контракт не є документом, який встановлює та підтверджує право власності на таке майно. Він закріплює лише намір сторін розпорядитись у майбутньому майном, право власності на яке потребує спеціальної реєстрації. А зазначений намір буде реалізовуватись у подальшому подружньому житті. Подружжя на добровільне виконання умов шлюбного контракту в порядку, встановленому чинним законодавством, укладатиме відповідні угоди, оформлятиме свідоцтва про право власності на частку у спільному майні або вирішуватиме ці питання в судовому провадженні.

Як приклад вирішення питань, зазначених у шлюбному контракті, у добровільному порядку, можна навести таку ситуацію.

Шлюбним контрактом визначено, що придбана чоловіком до укладення шлюбу квартира, належатиме і йому, і його дружині у рівних частках. Це намір сторін.

Вирішити це положення шлюбного контракту в добровільному порядку можна, уклавши відповідну угоду вже після реєстрації шлюбу. Чоловік дарує дружині половину квартири. Положення шлюбного контракту виконане. Квартира,

придбана чоловіком до укладення шлюбу, стає спільною власністю громадян у визначених частинах: чоловікові належить половина квартири за договором, укладеним ще до одруження, на якому нотаріусом зроблено відмітку про посвідчення договору про розпорядження (дарування) ним іншою половиною квартири, а дружині половина квартири належатиме на підставі договору дарування.

Дещо складніше, але можна знайти вирішення положень шлюбного контракту щодо виникнення права власності на придбане у шлюбі майно.

Скажімо, шлюбним контрактом визначено, що все нерухоме майно, нажите в зареєстрованому шлюбі, яке за законом мало б стати спільною сумісною власністю подружжя, ділитиметься між ними в таких частках: чоловікові $\frac{2}{3}$, дружині $\frac{1}{3}$.

Виконуючи добровільно таке положення свого шлюбного контракту, подружжя може діяти по-різному.

Приміром, на нове майно можна оформляти правовстановлюючі документи стосовно часток, установлених шлюбним контрактом. Але в такому разі ми стикаємося з положенням, що на кожен оформлену частину виникла спільна сумісна власність подружжя.

Іншим вирішенням питання буде таке: після оформлення правовстановлюючого документа на майно визначити відповідно до шлюбного контракту свої частки, отримавши свідоцтва про право власності на частину у спільному майні подружжя.

Але все це можна зробити лише тоді, коли волевиявлення сторін не змінюється, коли вони самі добровільно виконують умови шлюбного контракту. Якщо ж волевиявлення сторін зміниться, то всі питання вирішуватимуться в судовому порядку.

Якщо одна зі сторін вважає, що інша сторона не додержує умов шлюбного контракту, вона має право на судовий захист.

Якщо сторона вважає, що умови шлюбного контракту всупереч її волі погіршують становище порівняно із законодавством України, вона може ставити питання про визнання цього контракту недійсним.

Право сторін на звернення до суду за захистом їхніх прав і законних інтересів роз'яснюється сторонам і може бути зазначене в тексті шлюбного контракту.

Повернімося до наведеного раніше прикладу. Особи, укладаючи шлюбний контракт, визначили, що квартира, придбана чоловіком до одруження, належатиме йому та його дружині у рівних частинах. Якщо чоловік це положення виконує добровільно, то набирають сили вже інші договірні відносини, які матимуть пріоритет, оскільки є документами, що встановлюють і підтверджують право власності (договір дарування). Але ж чинне законодавство визначає ст. 24 КпшС, що майно, яке належало кожному з подружжя до одруження, є роздільним майном подружжя. А з огляду на положення ч. 2 ст. 27 КпшС, яка регламентує, що “умови шлюбного контракту не можуть погіршувати становище будь-кого з подружжя порівняно із законодавством України”, чоловік може ставити питання про визнання шлюбного контракту недійсним, оскільки він містить положення, які погіршують його майнове становище порівняно з чинним законодавством.

Позиція Пленуму Верховного суду з цих питань така: “Укладеною згідно зі ст. 27 КпшС угодою (шлюбним контрактом) майнові права та обов'язки подружжя може бути визначено інакше, ніж передбачено загальними правилами сімейного законодавства. Зокрема, може бути встановлено, що певне майно, яке належало одному з подружжя до шлюбу чи буде одержано під час шлюбу в дар, стає їхньою спільною сумісною власністю; визначено на розсуд подружжя розмір часток у праві власності на майно, що буде нажите в період шлюбу; передбачено умови поділу спільного майна в разі розірвання шлюбу, а також порядок погашення боргів кожного з подружжя за рахунок спільного чи роздільного майна. Однак ті умови шлюбного контракту, які всупереч волі будь-кого з подружжя погіршують його становище порівняно із законодавством України (мають дискримінаційний характер, позбавляють права на частку в нажитому майні тощо), не можуть бути визнані дійсними, так само як і шлюбний контракт, укладений без додержання порядку, встановленого законодавством України”.

Сторони, визначаючи свої наміри в питаннях права власності на майно як придбане до шлюбу, одержане в дар чи успадковане одним із подружжя під час перебування у шлю-

бі, а також щодо майна, яке буде нажите ними під час шлюбу, повинні уявляти, а нотаріус повинен їм роз'яснити, яким чином може бути оформлений кінцевий результат.

Чи можуть сторони домовитись у контракті, що придбане до шлюбу нерухоме майно кожного з подружжя стане їхньою спільною сумісною власністю? Так, можуть, ніяких заперечень і перепон для цього чинне законодавство не містить.

Чи можна після реєстрації шлюбу, враховуючи положення шлюбного контракту про те, що придбане до шлюбу нерухоме майно кожного з подружжя стане їхньою спільною сумісною власністю, автоматично перетворити приватну власність у спільну сумісну? Ні, автоматично не можна, можна лише після належного оформлення. Серед нотаріальних дій, що їх учиняє нотаріус, та угод, визначених чинним законодавством, немає положень, норм, документів, угод, які дозволили б перетворити роздільне майно подружжя на спільне сумісне і слугувати при цьому правовстановлюючим документом на нього. Можна розглядати можливість придбання другим із подружжя в іншого з подружжя за таких умов об'єкта нерухомого майна, і воно стане спільною сумісною власністю подружжя, але покупець повинен заплатити продавцеві певні кошти. Чистого перетворення приватної власності у спільну сумісну тут немає, є досягнення поставленої шлюбним контрактом мети іншими угодами. А це, своєю чергою, потребує додаткового волевиявлення, посвідчення інших угод, які є самостійними.

Порядок укладення шлюбного контракту врегульовано чинним законодавством, але подальший розвиток правовідносин, який регулював би виконання його положень, поки що чіткого визначення не має. Тому випадки укладення шлюбного контракту не набули масового характеру.

А втім, слід зазначити, що законодавство містить позитивне положення щодо пріоритетності шлюбного контракту в разі звернення стягнення на майно подружжя (ст. 31 КпШС). Нею встановлено, що на випадок звернення стягнення на майно подружжя положення статей 22, 24, 25, 26 КпШС застосовуються лише в тому разі, коли шлюбним контрактом встановлено інші, ніж зазначені в цих статтях, положення. Це підтверджує, що встановлені подружжям правила виникнення права власності в разі звернення стяг-

нення на майно подружжя приймаються у правовому колі незалежно від подальшого їх оформлення.

§ 7. Договір поділу спільного сумісного майна подружжя

Розглядаючи порядок вчинення нотаріальної дії — видачі свідоцтва про право власності, ви звернули увагу на те, що вказане свідоцтво видається на частку не в усьому майні подружжя, а лише на певну частку конкретного об'єкта спільного сумісного майна подружжя. Причому в свідоцтві дається детальний опис майна та вказується арифметична частка цього об'єкта, яка належить одному або кожному з подружжя.

Виділення частки в майні подружжя на підставі їхньої спільної заяви у життєвих ситуаціях має, як зазначалося, різні причини, але найчастіше вони зводяться до того, що зручніше отримати вказане свідоцтво з метою безперешкодного користування майном (приміром, керувати автомобілем на підставі свідоцтва, а не доручення, яке має певний термін дії), або ж воно є початком процесу переоформлення права власності на майно з одного з подружжя на іншого.

Причину оформлення свідоцтва нотаріуси в кожному конкретному випадку мають брати до уваги, аби максимально допомогти своєму клієнтові.

Якщо подружжя бажає закріпити за кожним із них частку в конкретному майні, а само конкретне майно, набуте під час перебування у шлюбі, нотаріус може запропонувати їм укласти між ними договір поділу спільного сумісного майна.

Договір поділу спільного сумісного майна подружжя дуже рідко зустрічається в нотаріальній практиці, але таке ставлення до його застосування є несправедливим. Цей договір може вирішувати чимало майнових питань із найменшими затратами, дозволяючи уникнути щонайменше одного етапу оформлення переходу права власності на майно, що підлягає обов'язковій державній реєстрації, уникнути спорів із майбутніми спадкоємцями, або й є єдино можливим способом вирішення питань розподілу майна.

Розглянемо таку ситуацію.

За період перебування у шлюбних відносинах подружжя придбало квартиру та автомобіль. Обидва об'єкти є спільним сумісним майном подружжя. Квартира придбана на підставі договору купівлі-продажу, посвідченого в нотаріальному порядку, де покупцем виступала дружина, а автомобіль придбано на підставі довідки-рахунку, яка стала документом для проведення реєстрації автомобіля в органах державтоінспекції на ім'я чоловіка.

Тобто, маємо спільне сумісне майно подружжя — квартиру та автомобіль, із якого квартиру зареєстровано на ім'я дружини, а автомобіль — на ім'я чоловіка.

Для уникнення будь-яких спорів щодо майна, для надання можливості самостійно вирішувати долю цього майна без згоди другого з подружжя вони вирішили в добровільному порядку розділити спільно набуте майно, але розділити так, щоби квартира залишилася власністю дружини, а автомобіль — власністю чоловіка, тобто власністю саме того, на кого оформлено правовстановлюючі документи.

Якщо вирішувати цю ситуацію поступово, з видачею свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя, то матимемо тривалі відносини. На половину квартири на підставі спільної заяви подружжя видається свідоцтво про право власності на частку в спільному майні подружжя на ім'я чоловіка, провадиться реєстрація правовстановлюючих документів на частину квартири кожного з подружжя у БТІ, далі чоловік дарує дружині належну йому частку квартири. Начебто все просто. Але ж для видачі свідоцтва громадяни повинні надати нотаріусові повний комплект документів (окрім правовстановлюючого документа ще й довідку-характеристику БТІ та довідку про відсутність заборони на відчуження), а потім для договору дарування знову потрібен пакет документів, який відображає стан реєстрації права власності на об'єкт нерухомого майна і документи, що підтверджують відсутність заборони на відчуження й технічну характеристику об'єкта.

Квартира є спільним сумісним майном подружжя. Вона була зареєстрована за дружиною на підставі договору купівлі-продажу, а стала особистою власністю дружини та зареєстрована за нею на підставі двох документів: договору купівлі-продажу квартири, на якому зроблено відмітку про видачу на ім'я чоловіка свідоцтва про право власності на част-

ку (половину) у спільному майні подружжя, та договору дарування половини квартири.

Щодо автомобіля також можна вирішувати питання через оформлення свідоцтва про право власності на частку автомобіля на підставі спільної заяви, а далі теж оформляти договір дарування. Але при цьому ми створюємо для громадян певні незручності.

Якщо відносно квартири така ситуація і така послідовність реєстрації правовстановлюючих документів є виправданою, оскільки, по-перше, нотаріус посвідчує договір дарування на підставі ряду обов'язкових документів, а по-друге, реєстрація в БТІ всіх без винятку документів, що встановлюють право власності на частку об'єкта, є обов'язковою на підставі ст. 227 ЦК, то для автомобіля така схема є громіздкою і досить недешевою. Вирішення питання щодо автомобіля в аналогічній послідовності як щодо квартири може призвести до переєстрації автомобіля.

Ось тут і стає в пригоді договір поділу спільного сумісного майна подружжя.

Посвідчуючи цей договір нотаріус перевіряє ті самі обставини та встановлює ті самі факти, що при видачі свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя, та витребує ті самі документи на об'єкти нерухомого майна і транспортні засоби. Сторони, за бажанням, подають нотаріусові перелік усього майна, набутого у шлюбі, — як рухомого, так і нерухомого; як такого, що підлягає державній реєстрації, так і такого, що такій реєстрації не підлягає, з метою вирішення питань поділу цього майна.

Посвідчуючи такий договір, нотаріус керується ст. 27 КпШС, де закріплено право подружжя укладати між собою всі дозволені законом майнові угоди, з огляду на те, що угоди між ними, спрямовані на обмеження майнових прав жінки або чоловіка, є недійсними.

Місцем вчинення цієї нотаріальної дії буде, на підставі ст. 55 Закону України "Про нотаріат", місцезнаходження нерухомого майна, якщо воно є одним із об'єктів цього договору.

Особливого значення набуває договір поділу спільного сумісного майна подружжя із виникненням права власності на речі, які не потребують обов'язкової державної реєстрації, але мають досить значну вартість, як-то: картини, енцикло-

лопедичні видання, антикварні меблі, гравюри, скульптури, інші твори мистецтва, хутряні вироби, ювелірні прикраси тощо. Подружжю слід пам'ятати, що відповідно до ч. 2 ст. 24 КпШС роздільним майном кожного з подружжя є речі індивідуального користування (одяг, взуття тощо), навіть якщо їх було придбано під час шлюбу спільним коштом подружжя, за винятком коштовностей і предметів розкоші. Чинне законодавство не містить офіційного визначення коштовностей і предметів розкоші, але антикварні меблі, обручки з діамантами та шуби з натурального хутра скоріше за все не вважаються речами індивідуального користування.

Якщо подружжя бажає закріпити за кожним із них конкретне майно, можна запропонувати сторонам укласти такий договір.

§ 8. Посвідчення заповітів

Серед переліку нотаріальних дій, що їх учиняє нотаріус, особливе місце посідає вчинення такої нотаріальної дії, як посвідчення заповітів. Кожний громадянин може залишити за заповітом усе своє майно або частину його, в тому числі предмети звичайної домашньої обстановки і вжитку, одній або кільком особам — тим, які входять, і тим які не входять до кола спадкоємців за законом, а також державі або окремим державним, кооперативним та іншим громадським організаціям (ст. 534 ЦК УРСР). Чинне законодавство не містить визначення заповіту, але, детально регламентуючи як пріоритетний напрямок спадкування за заповітом, дозволяє визначити основні моменти, що характеризують це поняття.

Заповіт — одностороння угода, в якій викладено особисте розпорядження громадянина щодо переходу на випадок його смерті права власності на належне йому майно до інших осіб. Ця угода укладається лише від імені фізичної особи, в письмовій формі із зазначенням місця і часу її укладення, підписується особисто заповідачем і нотаріально посвідчується.

Заповіт як нотаріальна дія не має чітко визначеного місця його вчинення. Він може бути посвідчений як державним нотаріусом, так і приватним, органами та посадовими особами, які входять до складу системи нотаріату, а також посадовими особами, яким чинне законодавство надає право по-

свідчувати заповіти; останні за своїм значенням прирівнюються до нотаріально посвідчених.

Перед посвідченням заповіту необхідно уважно вислухати особу, яка звернулася за вчиненням цієї нотаріальної дії, для виявлення її дійсних намірів, та роз'яснити цій особі її права та обов'язки.

З огляду на те, що заповіт є угодою, необхідно насамперед установити ті факти, що є передумовою і для вчинення будь-якої нотаріальної дії взагалі, і для посвідчення угоди зокрема. Насамперед, необхідно встановити особу громадянина, який звернувся до нотаріуса за посвідченням заповіту, і перевірити його дієздатність. Особа громадянина встановлюється за паспортом або іншими документами, які виключають будь-які сумніви щодо особи цього громадянина. Дієздатність перевіряється в усній бесіді з громадянином та визначається встановленням його віку. Заповіт посвідчується лише від імені дієздатних громадян. Цивільна дієздатність виникає у громадян у повному обсязі з настанням повноліття, тобто з досягненням 18-річного віку. У тих випадках, коли законодавство дозволяє одружуватися до досягнення цього віку, неповнолітній громадянин набуває дієздатності в повному обсязі від моменту одруження. Рівночасно законодавство містить норми, які регулюють підстави визнання громадянина недієздатним чи обмежено дієздатним. Отже, особи, які вже досягли повноліття, також можуть бути недієздатними чи обмежено дієздатними. Ось чому, коли у нотаріуса виникають під час бесіди з громадянином, який звернувся за посвідченням заповіту, сумніви щодо його дієздатності, нотаріус має право відкласти посвідчення заповіту з метою в'яснення, чи не виносилось судом рішення про визнання його недієздатним. Якщо таке рішення не ухвалювалось, нотаріус повинен про свої сумніви щодо дієздатності громадянина повідомити органам чи установам, які можуть ставити питання перед судом про визнання особи недієздатною. І залежно від ухваленого рішення нотаріус або посвідчує заповіт, або зупиняє провадження з посвідчення заповіту до вирішення справи в суді. Якщо з проханням про посвідчення заповіту звернулась особа, яка хоч і є дієздатною, але знаходиться в такому стані, що не розуміє значення своїх дій чи нездатна керувати ними, нотаріус має повноваження відмовити в посвідченні заповіту, роз'яснивши, що ця особа

знову зможе звернутися за посвідченням заповіту тоді, коли відпадуть обставини, які послужили підставою для такої відмови.

Особливостями заповіту є те, що він являє собою особисте волевиявлення громадянина. Про таке волевиявлення може йти мова лише щодо громадянина, який досяг повного обсягу дієздатності. Оскільки до досягнення громадянином 15-річного віку в посвідченні угод, що виходять за межі побутових, від його імені діють батьки (усиновителі) та опікун, а у віці від 15 до 18 років він діє хоч і самостійно, але зі згоди батьків (усиновителів) і піклувальника, його рішення зазнають суттєвого впливу. За таких обставин про особисте волевиявлення цих осіб годі й казати. Від їхнього імені посвідчити заповіт неможливо. З тих же причин не може бути посвідчений заповіт від імені осіб, які в установленому законом порядку визнані недієздатними чи обмежено дієздатними.

Про особисте волевиявлення особи може йтися лише тоді, коли ця особа сама звернулася до нотаріуса за посвідченням заповіту. Не допускається посвідчення заповіту через представника; не можна посвідчувати один заповіт від імені кількох осіб.

Нотаріус перед посвідченням заповіту зобов'язаний роз'яснити заповідачеві його права.

Заповідач має право:

- залишити за заповітом усе своє майно або частку його, в тому числі предмети домашньої обстановки та вжитку;
- заповісти майно одній або кільком особам — тим, які входять, і тим, які не входять до кола спадкоємців за законом, юридичним особам, а також державі;
- у разі складення заповіту на користь кількох осіб зазначити в ньому, в яких частинах заповідається майно кожному зі спадкоємців;
- позбавити в заповіті права спадкоємства одного, кількох або всіх спадкоємців за законом;
- будь-коли змінити чи скасувати зроблений ним заповіт, склавши новий.

У заповіті громадянин викладає розпорядження майнового характеру. Нотаріус перед посвідченням заповіту не вимагає від заповідача доказів, що підтверджували б його право на заповідане майно — адже сам заповіт набере сили тільки зі смертю заповідача, і спадкова маса визначатиметься на

день його смерті. Тим паче, що заповіт може бути складений як щодо визначення спадкоємців на майно, яке громадянинові вже належить, так і на те, яке стане його власністю в майбутньому та на яке він матиме право на день смерті. На практиці дуже часто зустрічаються заповіти такого змісту: “Все моє майно, де б воно не було і з чого б воно не складалося, а також усе те, що належатиме мені на день моєї смерті й на що за законом я матиму право, заповідаю...”. Таке формулювання якнайповніше охоплює визначення поняття “всього майна”.

Нотаріус зобов'язаний приділити увагу викладенню волевиявлення заповідача так, щоб заповіт не містив виразів, які несуть у собі протиріччя. Наприклад, не можна посвідчити такий заповіт: “Належний мені жилий будинок, а саме половину його...”. У такому разі необхідно уточнити у заповідача належить йому цілий жилий будинок чи лише його частина. І якщо заповідач не впевнений в арифметичному визначенні належної йому частини будинку, варто запропонувати йому формулювання: “Всю належну мені частину жилого будинку...”.

Заповіт реалізується лише після смерті заповідача тоді, коли уточнити чи в'яснити в нього певні положення вже неможливо. Тому, складаючи документ, необхідно завжди пам'ятати, що жодної неточності він містити не може, бо це потягне за собою різночитання, ускладнивши чи унеможлививши виконання його положень. Заповіт повинен містити такі формулювання, щоб розпорядження заповідача не викликало неясностей чи суперечок після відкриття спадщини.

Якщо заповідається належне громадяниніві майно, що його можна ідентифікувати, то в тексті заповіту наводяться ознаки, які визначають саме цей об'єкт. Наприклад, якщо заповідається належна громадяниніві квартира, то можна вказати її номер, номер будинку, у якому вона знаходиться, назву вулиці, на якій розташований будинок, і назву населеного пункту. Якщо в заповіті мова йде про будинковолодіння, до складу якого входить жилий будинок із надвірними будівлями, то слід мати на увазі, що жилий будинок — це головна річ, а надвірні будівлі є належністю до головної речі. Тому предметом заповіту не може бути окремо гараж чи сарай, які входять до складу домоволодіння.

До заповіту може бути включено розпорядження немайнового характеру (про порядок проведення захоронення заповідача, встановлення надгробка, бажання призначити опіку над неповнолітніми тощо). Але слід зазначити, що ці розпорядження немайнового характеру не впливають на виникнення права власності у спадкоємців на заповідане майно у разі, коли вони не виконуються. Тому їх краще викласти як побажання заповідача, роз'яснивши йому статус цих побажань.

Виконавцями заповіту за загальним правилом є самі спадкоємці. Але заповідач може у своєму заповіті призначити окремого виконавця заповіту, який слідкуватиме за дотриманням усіх викладених у документі положень. Якщо призначається виконавець заповіту, то нотаріус зобов'язаний витребувати від нього згоду бути цим виконавцем. Така згода може бути оформлена як самостійна заява, що прикладається до заповіту, або ж свою згоду бути виконавцем заповіту громадянин може викласти на самому заповіті. Тоді нотаріус зазначає про встановлення особи виконавця заповіту в посвідчувальному написі на самому заповіті. Дані щодо документа, на підставі якого було встановлено особу виконавця заповіту заносяться до реєстру нотаріальних дій. Питання про виконавця заповіту може виникнути тоді, коли предметом заповіту стають речі, які не підлягають обов'язковій державній реєстрації. Так, може бути складено заповіт на бібліотеку, картини, предмети антикваріату, ювелірні вироби тощо, майно, яке не підлягає державній реєстрації. Але видача свідоцтва про право на спадщину на осіб, указаних як спадкоємці в заповіті, можлива лише тоді, коли державний нотаріус проведе опис спадкового майна та буде вжито заходів з охорони такого майна. Для вчинення державним нотаріусом такої нотаріальної дії, як ужиття заходів з охорони спадкового майна, є необхідним звернення заінтересованих осіб, на підставі заяви яких і вчиняється ця нотаріальна дія. За таких обставин важливу роль відіграє якраз виконавець заповіту. Він є тією особою, якій заповідач довірив виконання положень заповіту; він контролює це виконання, виступає своєрідним гарантом здійснення волі заповідача.

Заповіт не може містити розпоряджень, які суперечать чинному законодавству. Наприклад, не можна посвідчувати заповіт, за яким майно передається в користування спадко-

ємцеві, оскільки майно заповідають лише у власність. Не можуть бути висунуті умови щодо подальшого розпорядження успадкованим майном, як-от: продаж майна та передача вичужених сум іншим особам, заборона відчуження успадкованого майна протягом певного строку тощо, оскільки це обмежує право власності спадкоємця на успадковане майно.

А втім, заповідач може покласти на спадкоємця обов'язок виконати дії для загальнокорисної мети (ст. 540 ЦК) чи спадкоємця, до якого переходить, зокрема, жилий будинок, зобов'язати надати іншій особі довічне користування цим будинком або певною його частиною (ст. 539 ЦК).

Основне призначення заповіту — визначити спадкоємців на майно. Заповідач може обирати спадкоємців самостійно. У своєму виборі він нічим не зв'язаний. Такими спадкоємцями можуть бути одна або кілька фізичних осіб — і тих, які входять до кола спадкоємців за законом, і тих, які не входять до цього кола, юридичні особи та держава. Якщо заповідач виявляє бажання залишити конкретне майно конкретним особам, він повинен чітко зазначити, яке саме майно кому конкретно він заповів. Коли заповідач вказує своїми спадкоємцями кількох осіб щодо всього майна чи якоїсь конкретної речі, їхні частки повинні бути чітко визначені у тексті документа в ідеальному виразі “у рівних частках кожному” чи “ $\frac{2}{3}$ частини заповідаю (прізвище, ім'я та по батькові одного спадкоємця), а $\frac{1}{3}$ частину заповідаю (прізвище, ім'я та по батькові іншого спадкоємця)”. Прізвища, ім'я та по батькові спадкоємців повинні бути вказані чітко. Ніяких відсильних положень при цьому не допускається. Наприклад, не можна посвідчити заповіт такого змісту: “Із належного мені жилого будинку, що знаходиться в місті “назва” по вулиці “назва” $\frac{1}{3}$ частину заповідаю (прізвище, ім'я та по батькові спадкоємця), $\frac{1}{3}$ частину заповідаю (прізвище, ім'я та по батькові іншого спадкоємця), а ще $\frac{1}{3}$ частину заповідаю тій особі, яка доглядатиме мене до смерті”. У цьому випадку абсолютно незрозуміло, хто ж буде спадкоємцем на останню третину жилого будинку, і таке формулювання, безперечно, породить нерозв'язний спір за майно.

Заповідач може зазначити в заповіті свої родинні відносини зі спадкоємцем. Це сприятиме точнішому визначенню спадкоємців.

Стаття 534 ЦК передбачає, що заповідач у своєму заповіті може позбавити права спадкоємства одного, кількох або всіх спадкоємців за законом. Є правом заповідача заявити в заповіті, що він ні за яких умов не бажає, щоб його майно перейшло до конкретної особи, яка може бути його спадкоємцем за законом чи то першої або другої черги, чи то за правом спадкової трансмісії, чи то за правом подання тощо. Але така воля заповідача теж не безмежна. Якщо небажаний спадкоємець входить до складу спадкоємців на обов'язкову частку в майні, то воля спадкодавця буде переможена положенням закону: не можна позбавити спадщини спадкоємців на обов'язкову частку. Згідно зі ст. 535 ЦК неповнолітні чи непрацездатні діти спадкодавця (в тому числі усиновлені), а також непрацездатні дружина, батьки (усиновителі) та утриманці померлого успадковують, незалежно від змісту заповіту, не менш як $\frac{2}{3}$ частки, яка належала б кожному з них у разі спадкоємства за законом (обов'язкова частка).

Про роз'яснення заповідачеві положень ст. 535 необхідно зробити відмітку в тексті заповіту.

Заповідач може на випадок, коли зазначений у заповіті спадкоємець помре до відкриття спадщини або не прийме її, зазначити іншого спадкоємця.

Коли всі питання щодо формулювання положень заповіту визначено, нотаріус готує проект заповіту. Раніше заповідач міг подати нотаріусові самостійно виготовлений проект заповіту. І якщо його було складено згідно з вимогами чинного законодавства, нотаріус міг його посвідчити. Із введенням у нотаріальне провадження обов'язкового використання бланків суворої звітності з 1 жовтня 1996 р. нотаріус особисто складає проект заповіту та виготовляє його на цих бланках. Використання інших бланків або стандартних білих аркушів паперу для посвідчення заповіту забороняється. Заповіти, посвідчені після 1 жовтня 1996 р. не на спеціальному бланку, є нечинними. Заповіти, посвідчені на чистих аркушах паперу до 1 жовтня 1996 р., є чинними і ніякому "перепосвідченню" чи "уточненню їхньої дійсності" не підлягають. Проект заповіту виготовляється у двох примірниках, із яких один, викладений на бланку суворої звітності, буде видано на руки заповідачеві, а другий, викладений на білому аркуші

паперу, зберігатиметься в справах нотаріуса. Для примірника, що залишається у справах державної нотаріальної контори (державного нотаріального архіву) чи у приватного нотаріуса, зроблено виняток: він викладається не на бланку суворої звітності, а готується на звичайному аркуші паперу. На ньому лише зазначаються серія та номер використаного на цю нотаріальну дію бланка.

У заповіті прізвище, ім'я та по батькові заповідача вказується відповідно до написання у паспорті цих відомостей, без скорочень, вказується його адреса. Дата складання заповіту вказується прописом, всі можливі виправлення повинні бути застережені. Всі вимоги законодавства до оформлення нотаріальних документів чинні й для заповіту.

Виготовлений проект заповіту подається на підпис заповідачеві.

Заповіт мусить бути особисто підписаний заповідачем. Якщо заповідач унаслідок фізичної вади, хвороби чи якихось інших причин не може власноручно підписати заповіт, на його прохання у присутності його та нотаріуса цей заповіт може бути підписаний іншим громадянином. Громадянин, на користь якого заповідається майно, не має права підписувати його за заповідача.

У разі підписання заповіту іншою особою нотаріус установлює особу цього громадянина. Причини підписання заповіту іншою особою та відомості про встановлення цієї особи зазначаються в посвідчувальному написі. Відомості про документи, за якими встановлюється особа цього громадянина, вносяться до реєстру.

Після підписання заповіту нотаріус зобов'язаний його посвідчити. Посвідчення провадиться вчиненням посвідчувального напису на всіх примірниках заповіту — як на тому, що видається заповідачеві, так і на тому, що залишається на зберіганні в нотаріуса.

Якщо заповіт підписується заповідачем особисто, то на заповіті проставляється посвідчувальний напис за формою 35 Форм реєстрів нотаріальних дій, нотаріальних свідоцтв, посвідчувальних написів, написів на угодах і засвідчуваних документах. Якщо підпис на заповіті заповідач не зміг проставити власноручно внаслідок фізичної вади, хвороби чи з якихось інших причин, посвідчувальний напис вчиняється за формою 36 Форм реєстрів нотаріальних дій.

Посвідчувальний напис містить відомості про посаду особи, яка посвідчує заповіт, її прізвище та ініціали, якщо це приватний нотаріус — назву нотаріального округу, якщо державний — найменування державної нотаріальної контори, про те, ким підписаний заповіт, про встановлення особи заповідача та перевірку його дієздатності.

У необхідних випадках вказується про встановлення особи виконавця заповіту, особи громадянина, який підписав заповіт за заповідача, та причини, з яких заповідач не зміг поставити підпис власноручно, місце вчинення нотаріальної дії, якщо це відбувалося не в приміщенні державної нотаріальної контори чи робочого місця нотаріуса.

Як нотаріальна дія посвідчений заповіт вноситься до реєстру нотаріальних дій та алфавітної книги обліку заповітів.

Заповідач може будь-коли змінити чи скасувати зроблений ним заповіт. Заповіт змінюється чи скасовується заявою або іншим пізніше складеним заповітом, причому в частині, в якій він суперечить попередньому. Наприклад, заповідач оформив заповіт у 1997 р., яким заповів належну йому квартиру на ім'я дружини, 1998 р. заповів належний йому автомобіль синові, 1999 р. заповів належні йому акції дочці. Всі ці заповіти можуть існувати, і жоден з них не може скасувати попереднього, бо вони стосуються різного майна. Якщо ж 1997 р. заповідач склав заповіт, яким заповів належну йому квартиру дружині, а 1998 р. склав заповіт на все майно на ім'я сина, то останній заповіт скасовує попередній, оскільки в поняття "все майно" входить і квартира також.

Заповіт, посвідчений нотаріально чи у формі, що прирівняна до нотаріальної, може бути скасований заповітом, також посвідченим у нотаріальній формі чи у формі, прирівняній до нотаріальної. Скажімо, заповіт, посвідчений нотаріусом, може бути скасований заповітом, що його посвідчує посадова особа виконавчого комітету сільської ради. Заповіт, посвідчений головним лікарем лікарні від імені громадянина, який знаходився там на лікуванні, може бути скасований заповітом, що його посвідчує нотаріус, і навпаки.

Якщо заповіт скасовується чи змінюється заявою громадянина, то справжність підпису на заяві про скасування або зміну заповіту повинна бути нотаріально засвідчена.

Нотаріус і завідуючий державного нотаріального архіву, одержавши заяву про скасування чи зміну заповіту, а також

за наявності нового заповіту, який скасовує чи змінює раніше складений заповіт, роблять про це відмітку на примірникові заповіту, що зберігається в державній нотаріальній конторі, у приватного нотаріуса, в державному нотаріальному архіві, а також запису у реєстрі нотаріальних дій та в алфавітній книзі обліку заповітів.

Якщо заповідач подасть примірник заповіту, що є в нього, то напис про зміну чи скасування заповіту робиться й на цьому примірнику, після чого він разом із заявою (коли заповіт скасовано заявою) додається до примірника, що зберігається в державній нотаріальній конторі, у приватного нотаріуса, в державному нотаріальному архіві.

Нотаріус, якому під час посвідчення заповіту стало відомо про наявність раніше складеного заповіту, повідомляє про вчинену нотаріальну дію державному нотаріальному архіву чи нотаріусові, виконавчому комітету сільської, селищної, міської ради, де зберігається примірник раніше посвідченого заповіту.

Так само вчиняє й державний нотаріус, який одержує на зберігання для передачі заповіт, посвідчений однією з посадових осіб, перелічених у ст. 40 Закону України "Про нотаріат".

Обов'язковою умовою дійсності заповіту є викладення його в установленій законом формі. Не може бути визнане заповітом усне розпорядження майном на випадок смерті.

Ми зазначали, що заповіти посвідчуються органами та посадовими особами, які входять до системи нотаріату. Але разом з тим, згадана ст. 40 містить перелік осіб, які мають право за певних умов посвідчити заповіти, що за статусом прирівнюються до нотаріально посвідчених, а саме:

- заповіти громадян, які знаходяться на лікуванні в лікарнях, інших стаціонарних лікувально-профілактичних закладах, санаторіях або проживають у будинках для престарілих та інвалідів, посвідчені головними лікарями, їхніми заступниками з медичної частини або черговими лікарями цих лікарень, лікувальних закладів, санаторіїв, а також директорами й головними лікарями зазначених будинків для престарілих та інвалідів;

- заповіти громадян, які перебувають під час плавання на морських суднах або суднах внутрішнього плавання, що пла-

вають під прапором України, посвідчені капітанами цих суден;

- заповіти громадян, які перебувають у розвідувальних арктичних та інших подібних їм експедиціях, посвідчені начальниками цих експедицій;

- заповіти військовослужбовців та інших осіб, які перебувають на лікуванні в госпіталях, санаторіях та інших військово-лікувальних закладах, посвідчені начальниками, їхніми заступниками з медичної частини, старшими й черговими лікарями цих госпіталів, санаторіїв та інших військово-лікувальних закладів;

- заповіти військовослужбовців, а в пунктах дислокації військових частин, з'єднань, установ і військово-навчальних закладів вчиняються нотаріальні дії, також заповіти робітників і службовців, членів їхніх сімей і членів сімей військовослужбовців, посвідчені командирами (начальниками) цих частин, з'єднань, установ і закладів;

- заповіти осіб, які перебувають у місцях позбавлення волі, посвідчені начальниками місць позбавлення волі.

Порядок посвідчення та реєстрації заповітів цими посадовими особами викладено в постанові Кабінету Міністрів України від 15 червня 1994 р. № 419, якою затверджено Порядок посвідчення заповітів і доручень, прирівнюваних до нотаріального посвідчення.

Посадові-особи, перелічені в цій статті, зобов'язані негайно передати по одному примірнику посвідчених ними заповітів до державного нотаріального архіву чи державної нотаріальної контори за постійним місцем проживання заповідача.

Капітани морських суден зобов'язані передати по одному примірнику посвідчених ними заповітів начальникові порту України або консулові України в іноземному порту для наступного направлення їх до державного нотаріального архіву чи державної нотаріальної контори за постійним місцем проживання заповідача.

Державна нотаріальна контора передає одержаний нею примірник заповіту на зберігання до відповідного державного нотаріального архіву з повідомленням про це заповідача та посадової особи, яка посвідчила заповіт.

Якщо заповідач не мав постійного місця проживання в Україні або якщо місце проживання заповідача невідоме, за-

повіт направляється до державного нотаріального архіву міста Києва.

Завідувач державного нотаріального архіву зобов'язаний перевірити законність заповіту, що надійшов на зберігання, і в разі встановлення невідповідності його законіві повідомити про це заповідача і посадову особу, яка посвідчила заповіт.

Якщо про невідповідність заповіту законіві стало відомо державній нотаріальній конторі, куди заповіт надійшов згідно зі згадуваною вище ст. 40, завідуючий державною нотаріальною конторою повідомляє про це посадову особу, яка посвідчила заповіт, і державний нотаріальний архів, до якого заповіт передається на зберігання.

Про невідповідність заповіту законіві повинно бути повідомлено заповідачу і посадовій особі, яка посвідчила заповіт, не пізніше наступного дня після одержання заповіту.

За бажанням заповідача такий заповіт переоформляється нотаріусом на загальних підставах або тими ж посадовими особами, які його посвідчили.

Заповіти, посвідчені нотаріусом, і заповіти, передані на зберігання до державного нотаріального архіву, записуються до алфавітної книги обліку заповітів.

Рівночасно слід роз'яснити заповідачеві, що сам заповіт як документ реалізуватиметься після його смерті. Тому наявність заповіту не позбавляє його права розпорядитися належним йому майном до смерті так, як він уважатиме за необхідне. Наприклад, громадянин заповів належний йому будинок обраним ним спадкоємцям. Але по деякім часі він подарував цей будинок зовсім іншим громадянам. Власником будинку громадянин як був до складення заповіту, так і залишився після його посвідчення. Право власності на заповідане майно у нього як було, так і залишилося. Він вирішив питання переходу права власності на майно до інших осіб. Це право реалізоване ним у договорі. На момент його смерті будинок йому вже не належав, тому реалізувати заповіт не виявляється можливим. Наявність майна і належність його заповідачеві визначається на момент відкриття спадщини — день смерті заповідача.

§ 9. Посвідчення доручення

Однією з нотаріальних дій, які найчастіше трапляються в нотаріальній практиці, є посвідчення доручення. Тому з набранням чинності Законом України “Про нотаріат” виникли певні проблеми з термінологічним визначенням назви цієї нотаріальної дії. Так, Цивільний кодекс у ст. 64 містить поняття “довіреність”. Закон України “Про нотаріат” у ст. 58 та інших містить лише поняття “доручення”. Обидва ці терміни відображають одну нотаріальну дію: передачу однією особою повноважень представляти її інтереси перед іншими особами. Але ситуація погіршується тим, що гл. 34 ЦК містить і поняття “доручення”. Однак значення цього терміна і правовідносин зовсім інше. Воно визначається за змістом статей 386—394 як договір доручення, є двосторонньою угодою, що в основному визначає межі відповідальності особи, яка діятиме на підставі переданих повноважень.

Отже, маємо довіреність, доручення і договір доручення. Із них довіреність і доручення є, на нашу думку, двома назвами однієї за правовим значенням і порядком учинення нотаріальної дії. Тому вважаємо, що з набранням чинності Законом України “Про нотаріат” у переліку нотаріальних дій з’явилася, можна сказати, нова назва одвічно вчинюваної нотаріусами нотаріальної дії: посвідчення довіреності, яке термінологічно було визначене як посвідчення доручення. У цьому, дещо відмінному, найменуванні вчинюваної нотаріальної дії немає іншого підходу до її вчинення, немає іншого, відмінного від уже існуючого, правового змісту, а є, на нашу думку, спроба точніше перекласти назву нотаріальної дії українською мовою.

Доручення — це письмове уповноваження, що видається однією особою іншій особі для представництва перед третіми особами. У правовій літературі той, хто видає доручення, є довірцем (особа, яку представляють у подальшому, вчиняючи від її імені певні дії), а той, на чие ім’я видається доручення, є повіреною особою (представником). Як довірцем, так і повіреною особою може бути як фізична особа, так і юридична.

Усі доручення можна поділити на такі види:

- доручення, які можуть існувати в простій письмовій формі;

- доручення, що прирівнюються до нотаріально посвідчених;
- доручення, які потребують обов'язкової нотаріальної форми.

У простій письмовій формі можуть існувати доручення на отримання заробітної плати та інших платежів, пов'язаних із трудовими відносинами, на одержання винагород авторів і винахідників, пенсій, допомог і стипендій, грошей з ощадних кас, а також на одержання кореспонденції, в тому числі грошової та посылкової. Ці доручення можуть бути посвідчені організацією, в якій довіритель навчається чи працює, житлово-експлуатаційною організацією за місцем його проживання, адміністрацією стаціонарного лікувально-профілактичного закладу, в якому він перебуває на лікуванні. Це положення регулюється ст. 65 ЦК. Згадані доручення не потребують якогось установленого посвідчувального напису. Відповідна посадова особа підприємств, установ чи організацій встановлює особу громадянина, який звернувся до них за посвідченням доручення, і вчиняє в довільній формі напис на документі про те, що вона доручення посвідчує.

Спеціальними нормативними актами може бути встановлено існування доручення у простій письмовій формі, яке взагалі не пройшло ніякого посвідчення. Таке доручення приймається установами Ощадного банку України для видачі одноразової суми один раз на місяць у розмірі 50 гривень із відкритого в цій установі банківського рахунку. Приймаючи це доручення, посадова особа установи банку перевіряє відповідність підпису на дорученні, поданому для разового отримання коштів, із зразком підпису громадянина, що зберігається на картці особового рахунку в цій установі.

До доручень, оформлених у простій письмовій формі, відносяться доручення, видані юридичними особами з прикладанням печатки цієї юридичної особи. Для доручень, що видаються державними, кооперативними та іншими громадськими організаціями, ст. 66 ЦК передбачає наявність певних реквізитів і передбачених підписів посадових осіб.

До нотаріально посвідчених доручень прирівнюються:

- довіреності військовослужбовців та інших осіб, які знаходяться на лікуванні в госпіталях, санаторіях та інших військово-лікувальних закладах, посвідчені начальниками, їхніми заступниками з медичної частини, старшими і черго-

вими лікарями цих госпіталів, санаторіїв та інших військово-лікувальних закладів;

- довіреності військовослужбовців, а в пунктах дислокації військових частин, з'єднань, установ і військово-навчальних закладів, де немає державних нотаріальних контор та інших органів, що вчиняють нотаріальні дії, — також довіреності робітників і службовців, членів їхніх сімей і членів сімей військовослужбовців, посвідчені командирами (начальниками) цих частин, з'єднань, установ і закладів;

- довіреності осіб, які перебувають у місцях позбавлення волі, посвідчені начальниками місць позбавлення волі.

Посвідчуючи доручення, прирівнювані за своїм значенням до нотаріально посвідчених, перелічені посадові особи керуються Порядком посвідчення заповітів і доручень, прирівнюваних до нотаріально посвідчених, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 15 червня 1994 р. № 419. Посадові особи, які мають право посвідчувати доручення, що за значенням прирівнюються до нотаріально посвідчених, посвідчують доручення лише громадян, а не юридичних осіб. Спершу встановлюється особа громадянина, який звертається за посвідченням такого доручення, перевіряється його дієздатність. Від імені неповнолітніх чи осіб, визнаних у встановленому порядку недієздатними чи обмежено дієздатними, посадова особа посвідчує доручення з дотриманням усіх умов, що передбачаються законодавством як загальні правила посвідчення угод.

Доручення посвідчується посадовою особою в одному примірнику. Воно вручається особі, яка його видала або на її прохання, та її рахунок відсилається за вказаною нею адресою особі, на чие ім'я видано таке доручення.

Після підписання доручення особою, яка його видає, посадова особа повинна його посвідчити. Посвідчення доручення провадиться проставлянням посвідчувального напису на дорученні. Форми посвідчувальних написів, що вчиняються посадовими особами на дорученнях, наведено в додатках вказаного Порядку посвідчення заповітів і доручень, прирівнюваних до нотаріально посвідчених. Вони містять усю інформацію щодо дій посадової особи під час посвідчення доручення:

- ким посвідчено доручення, тобто прізвище, ім'я, по батькові та посада особи, яка посвідчує доручення;

- ким підписано доручення;
- якщо доручення підписується не особисто довірителем, то зазначаються причини підписання іншою особою з поси- ланням на те, що таке підписання відбулося на прохання до- вірителя та в присутності цієї посадової особи;
- встановлення особи довірителя та, у необхідних випад- ках, особи громадянина, який підписався за іншого;
- перевірка дієздатності особи.

Дублікати таких доручень не видаються, ніякої спеціаль- ної реєстрації у вихідних документах чи інших книгах вони не проходять.

Чинне законодавство містить перелік доручень, для яких установлено обов'язкову нотаріальну форму. У ст. 65 ЦК ви- значено, що довіреність на укладення угод, що потребують нотаріальної форми, а також на вчинення дій щодо держав- них, кооперативних та інших громадських організацій повин- на бути нотаріально посвідчена. Згідно зі ст. 68 УК доручен- ня, видані у порядку передоручення, повинні бути посвідчені нотаріально. Слід також зазначити, що за бажанням особи, яка звертається до нотаріуса, будь-яке доручення може бути посвідчене в нотаріальному порядку.

Чинне законодавство містить певні вимоги до посвідчува- ного в нотаріальному порядку доручення. Так, зокрема, у тексті доручення повинні бути зазначені:

- місце його складання (підписання);
- дата його складання (підписання);
- прізвища, імена та по батькові (повне найменування юридичної особи) і місце проживання (місцезнаходження юридичної особи) представника і особи, яку представляють;
- у необхідних випадках — посада як представника, так і особи, яку представляють.

Нотаріус, починаючи вчинення нотаріальної дії, зобов'язаний установити особу громадянина, який звернувся до нього з проханням учинити цю нотаріальну дію, перевірити його дієздатність, установити правоздатність юридичної осо- би, особу представника і перевірити його повноваження.

Після бесіди з громадянином, який звертається за посвід- ченням доручення, нотаріус складає проект такого дору- чення.

Доручення посвідчуються з використанням бланків суворої звітності, запроваджених для вчинення нотаріальних дій з 1 жовтня 1996 р.

Доручення, видані до цієї дати з використанням білих аркушів паперу і строк дії яких ще не закінчився, є чинними і перепосвідченню чи якомусь іншому підтвердженню їх дійсності не підлягають.

Проект доручення складається в двох примірниках, один із яких буде виданий довірителю для передачі своїй повіреній особі, а інший залишається у справах приватного нотаріуса чи державної нотаріальної контори.

У тексті доручення прізвища, імена, по батькові громадян вказуються відповідно до поданих документів, що встановлюють їхню особу; назви юридичних осіб вказуються без скорочень згідно з поданими свідоцтвами про реєстрацію цих юридичних осіб в органах виконавчої влади; дата має хоча б раз зазначатися прописом.

Змістом доручення є чіткий виклад тих дій, виконання яких довіритель покладає на свою повірену особу, повноважень, надаваних повіреній особі, та прав, що їх вона має для виконання цих повноважень.

За обсягом повноважень посвідчувані доручення можна поділити на такі види:

- для вчинення однієї дії (разове);
- для вчинення тих самих дій протягом певного строку;
- для вчинення різноманітних дій упродовж певного строку.

Прикладом разового доручення може бути оформлення доручення на підписання установчих документів конкретного, наприклад, товариства з обмеженою відповідальністю, де довіритель виступає учасником. За цим дорученням повірена особа повинна вчинити лише одну дію: підписати установчі документи замість учасника, який особисто не зміг прибути на таке підписання. І хоча при цьому повіреній особі можуть бути надані повноваження узгодити умови участі цього учасника в конкретному товаристві, розмір статутного внеску тощо, повноваження припиняються у зв'язку з виконанням цього доручення — підписанням статутних документів.

Ілюстрацією посвідчення доручення для вчинення тих самих дій протягом певного строку може служити оформлення доручення на розпорядження відкритим в установі банку ра-

хунком. Це доручення має на меті періодичне отримання грошових сум, чи то частини грошового вкладу, чи лише відсотків із нього, але це є одноразовим виконанням однорідних дій протягом певного, визначеного в дорученні, строку.

Посвідчення доручення на вчинення кількох, не пов'язаних між собою, дій може мати місце у різних випадках за бажанням представника. Скажімо, коли громадянин їде на тривалий час у відрядження і бажає щоб його інтереси при продажу квартири, виписки із займаної квартири, купування нової квартири у цьому населеному пункті, реєстрації документів, що встановлюють право власності, прописування за новою адресою, проведення ремонтних робіт і телефонізації придбаної квартири, отримання кореспонденції тощо репрезентувала повірена особа. У кожному випадку саме особа, яка звертається до нотаріуса за вчиненням нотаріальної дії, визначає обсяг повноважень своєї повіреної особи. В ужитку доручення, що надає право розпоряджатися майном, називають генеральним. До того ж способи розпорядження майном можуть бути чітко викладені в дорученні, як-то: продати за певну суму, подарувати конкретній особі тощо.

Під час посвідчення доручення на ведення справ у суді нотаріус роз'яснює, що уповноважена особа зможе вчиняти дії, перелічені у ст. 115 Цивільного процесуального кодексу, лише тоді, коли вони будуть спеціально обумовлені в цьому дорученні.

Доручення може бути складене від імені як однієї особи, так і кількох осіб в одному документі, причому видане на ім'я як однієї особи, так і кількох осіб.

Прикладом можливості посвідчення одного доручення від імені кількох осіб може служити ситуація, коли кілька громадян — власників квартир, розташованих в одному під'їзді, звертаються до судової установи з одного питання: усунення перешкод у користуванні їхніми квартирами у зв'язку з тим, що ремонт квартири на першому поверсі призводить до певних архітектурних змін і перепланування виходів із під'їзду та утруднює доступ до їхніх квартир. Ці особи виявили бажання, щоб їхні інтереси як позивачів у судовому провадженні репрезентувала одна особа. У такому разі нотаріус може посвідчити одне доручення від імені кількох осіб на ведення судових справ. Це стає можливим тому, що інтереси всіх осіб із питання, що вирішується, є однорідними, вимоги,

що їх вони висувають, є спільними для них усіх, усі довірителі мають однаковий статус у судовому провадженні.

Інтереси однієї особи може представляти і кілька осіб. Приміром, власник автомобіля виявив бажання надати кільком особам право користування його автомобілем. Тоді нотаріус на його прохання може посвідчити доручення від його імені на ім'я кількох осіб. Це стає можливим тому, що повноваження, які передаються за цим документом, є однорідними.

Як приклад посвідчення доручення кількома особами на ім'я кількох осіб можна навести надання групою акціонерів відкритого акціонерного товариства права розпоряджатися належними їм акціями кільком особам, які мають досвід роботи на ринку цінних паперів. У цьому випадку нотаріус може посвідчити одне доручення від імені кількох осіб на ім'я кількох осіб.

Якщо ж розглянути ситуацію, коли подружжя хоче надати право своєму синові розпорядитися автомобілем, зареєстрованим на підставі договору дарування на ім'я батька, і продати квартиру, приватизовану тільки на ім'я матері, то в цьому випадку не можна посвідчити одне доручення від них обох, незважаючи ні на те, що вони є подружжям, ні на те, що вони довіряють тій самій особі. Тут інтереси довірителів спрямовані на вирішення абсолютно різних питань, тому їхнє волевиявлення не може бути викладене в одному документі.

Стаття 62 ЦК містить положення про те, що не допускається укладення через представника угоди, яка за характером може бути укладена лише особисто. Якщо розглядати це положення, застосовуючи його конкретно до випадків посвідчення доручення, то нотаріус не може посвідчити доручення на представництво з укладання угод і вчинення дій, що їх громадянин повинен учинити особисто. Ось чому не може бути посвідчене доручення на посвідчення заповіту, на укладення шлюбу, на отримання паспорта, оскільки нормативними актами закріплено особисте вчинення цих дій.

Окремими нормативними актами може бути врегульовано інший порядок чи навіть заборону посвідчувати доручення щодо певного майна або навіть заборону посвідчувати певні доручення. Так, прийнятою 20 липня 1996 р. постановою № 793 Кабінет Міністрів України розробив норми та

вжив заходів з упорядкування стану тимчасового ввезення транспортних засобів на територію України. Серед комплексного врегулювання проблем Кабінет Міністрів установив, що тимчасово ввезені на територію України під зобов'язання про зворотний вивіз транспортні засоби не можуть доручатися (передоручатися) для використання іншим особам. Винятком є надання права користування такими транспортними засобами батькам, другому з подружжя та дітям за умови підтвердження родинних відносин відповідним державним свідоцтвом. Тут ми маємо приклад як урегулювання нормативними актами спеціального порядку посвідчення доручення, так і заборони посвідчувати доручення. Так, оформлюючи доручення на право користування ввезеним на митну територію України транспортним засобом батькам, дітям чи другому з подружжя, нотаріус зобов'язаний витребувати документи, які встановлюють родинні відносини довірителя з повіреною особою, про що зробити службову відмітку на примірнику доручення, який зберігається у справах нотаріуса чи державної нотаріальної контори. На ім'я інших осіб нотаріус не вправі оформляти доручення щодо користування такими автомобілями.

За період, коли матеріал готувався до друку, Постанова Кабінету Міністрів № 793 від 20 липня 1996 р. була визнана такою, що втратила чинність відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України "Про порядок тимчасового введення транспортних засобів на митну територію України" від 13 липня 1999 р. № 1250, дія якої в свою чергу була зупинена Указом Президента. Тому ми наводимо Постанову Кабінету Міністрів № 793 від 20 липня 1996 р. як ілюстрацію можливості існування у законодавстві певних обмежень щодо посвідчення доручень.

Фізична особа, яка виступає повіреною особою, може бути зазначена як посадова особа певної юридичної особи. Коли доручення видається на ім'я адвокатів, то зазначаються їхній статус і членство в адвокатському об'єднанні, якщо адвокат є членом адвокатського об'єднання. Водночас на момент посвідчення доручення нотаріус не вимагає надання доказів зняття повіреною особою певної посади, вказуючи всі необхідні відомості зі слів довірителя.

Строк дії доручення визначається довірителем і зазначається у тексті документа, але не може перевищувати строків, визначених чинним законодавством України.

Нотаріус, посвідчуючи доручення, повинен роз'яснити особі, яка звернулася до нього, що доручення в Україні не може видаватися на термін дії понад три роки. Якщо в самому тексті доручення строк не вказано, то розглядати це доручення слід як таке, що діє протягом року від дня видачі. Строк дії доручення починає відраховуватися від моменту його посвідчення чи оформлення. Підтвердженням цієї позиції є і той факт, що відповідно до п. 89 Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України доручення, в якому не визначено дати його посвідчення, недійсне, оскільки незрозуміло, з якої саме дати необхідно відраховувати строк дії доручення. Причому в самому тексті доручення строк його дії зазначається словами. Положення про те, що строк дії доручення — один рік, дійсне тільки для тих випадків, коли строк дії в дорученні взагалі не зазначено, але це не означає, що в тексті доручення не може бути зазначено прописом, що термін дії доручення — один рік.

Якщо оформляється доручення, призначене для дії за кордоном, і в тесті цього доручення немає вказівок про строк його дії, то воно зберігає силу до його скасування особою, яка видала це доручення. Але слід зауважити, що у правовому колі інших країн такі доручення приймаються і строк їхньої дії визначається відповідно до чинного на їхній території законодавства. Тому можлива ситуація, коли доручення, видане без посилання на строк дії, яке визначається нашим законодавством як таке, що діє до його скасування, може бути прийняте на території іншої країни лише як видане, приміром, на один рік.

Складене і виготовлене доручення подається на підпис особі, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії. Підписуються всі примірники доручення — як той, що зберігається у нотаріуса, так і той, що видається особі, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії.

Після цього нотаріус його посвідчує. Посвідчення доручення полягає у вчиненні на всіх примірниках посвідчувального напису за зазначеною формою, підписання цього напису нотаріусом і проставлянням печатки. Посвідчене доручення реєструється нотаріусом у реєстрі нотаріальних дій, йому

присвоюється порядковий номер як учинення цим нотаріусом нотаріальної дії; номер зазначається у тексті посвідчувального напису. Про отримання примірника доручення довіритель проставляє свій підпис у реєстрі вчинених нотаріусом нотаріальних дій.

Повноваження за нотаріально посвідченим дорученням можуть бути передані телеграфом. Телеграма доручення складається з тексту доручення та посвідчувального напису з розшифруванням підпису нотаріуса і його печатки. Форми містять спеціальний посвідчувальний напис, що вчиняється на примірнику доручення, яке оформляється для передачі телеграмою, — форма № 45. Такий посвідчувальний напис вчиняється лише на примірнику, що видається особі, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії. Примірник телеграми-доручення, що залишається у провадженні нотаріуса, містить повний посвідчувальний напис, передбачений для посвідчення доручень або від імені юридичної особи, або від імені неповнолітньої особи чи особи, яка не може особисто розписатися внаслідок фізичної вади, хвороби або з якихось інших причин.

Раніше посвідчені нотаріусами доручення підлягали обов'язковій реєстрації в Єдиному реєстрі доручень, який функціонує з 21 травня 1998 р. За Положенням про Єдиний реєстр доручень, затвердженим наказом Міністерства юстиції України 29.05.1999 р. № 29/5 та зареєстрованим у Міністерстві юстиції 10.06.1999 р. за № 362/3655 обов'язкова реєстрація у Єдиному реєстрі доручень провадиться щодо доручень на право користування та розпорядження майном, в тому числі транспортним засобом, та реєстрація припинення їх дії.

Створення, матеріально-технічне і технологічне забезпечення функціонування Єдиного реєстру доручень покладено на державне підприємство — “Інформаційний центр” Міністерства юстиції України.

Єдиний реєстр доручень — це комп'ютерна база даних, в якій здійснюється обов'язкова реєстрація доручень, що посвідчені нотаріусами на право користування та розпорядження майном, в тому числі транспортним засобом, а також реєстрація припинення їх дії. Ця реєстрація є обов'язковою. Нотаріус зобов'язаний не пізніше наступного робочого дня після посвідчення доручення подати відомості до Єдиного

реєстру доручень. Відомості подаються у формі реєстраційного запису, в якому відображено: дату посвідчення доручення, номер запису в реєстрі нотаріальних дій, строк дії доручення (дату закінчення його дії), серію та номер бланку, на якому посвідчено доручення.

Якщо нотаріус має прямий доступ до Єдиного реєстру через комп'ютерну мережу, то він має змогу вносити реєстраційні записи безпосередньо до Єдиного реєстру. Якщо ж нотаріус не має прямого доступу до комп'ютерної мережі Міністерства юстиції, то записи до Єдиного реєстру про посвідчення доручень вносяться працівниками Інформаційного центру на підставі поданої нотаріусом письмової заяви.

Обов'язковому нотаріальному посвідченню підлягає також передоручення повноважень.

За загальним правилом повірена особа повинна особисто виконувати покладені на неї довірительом обов'язки. Але ст. 68 ЦК містить перелік випадків, коли повірена особа може передоручити виконання цих обов'язків. Таке передоручення може мати місце у випадках, коли в самому тексті доручення є чітке уповноваження передоручити виконання дій, або коли повірена особа змушена обставинами для охорони інтересів довірителя передоручити виконання покладених на неї обов'язків. Особа, якій видається доручення в порядку передоручення повноважень, є заступником повіреної особи і права подальшого передоручення повноважень не має.

Доручення, за яким повноваження передаються іншій особі, підлягає нотаріальному посвідченню. При цьому не відіграє ролі, чи саме основне доручення посвідчено в нотаріальному порядку, чи ні.

Процес вчинення цієї нотаріальної дії нотаріус починає з огляду поданого йому оригіналу основного доручення. Подання саме оригіналу основного доручення є обов'язковим. Аналіз чинного законодавства показує, що передоручення можна вчинити лише з виконанням суто формальних вимог. Зокрема, нотаріус зобов'язаний на основному дорученні про- ставити відмітку про посвідчене в порядку передоручення повноважень доручення, а також залишити у своєму провадженні копію цього основного доручення. Відмітка на основному дорученні робиться з посиланням на дату і реєстровий номер, за яким посвідчене таке доручення, та підписується

нотаріусом із прикладенням печатки. Всі ці моменти у провадженні можна виконати лише за умови витребування основного доручення.

Наступним моментом є перевірка дійсності доручення, що здійснюється за даними Єдиного реєстру доручень.

Витребувавши основне доручення, нотаріус уважно повинен ознайомитися з його текстом.

Доручення, яке на прохання повіреної особи оформляється нотаріусом в порядку передоручення не може містити в собі більше повноважень, ніж основне доручення.

Приклад. Гр. А. видав гр. Б. доручення на продаж автомобіля з правом передоручення. Серед інших повноважень, пов'язаних із продажем автомобіля, у цьому дорученні зазначено право представляти інтереси довірителя в органах Державної автоінспекції з питань зняття вказаного автомобіля з обліку. Гр. Б. як повірена особа може або повністю передоручити повноваження іншій особі продати автомобіль, або передоручити лише частину повноважень, скажімо, зняти автомобіль з обліку. Але ні в якому разі гр. Б. не може в порядку передоручення видати доручення, наприклад, на дарування цього автомобіля, оскільки основним дорученням гр. А. не надав своїй повіреній особі повноваження подарувати автомобіль.

Строк дії доручення, виданого за передорученням, не може перевищувати строк, що на нього видане основне доручення, яке служить підставою для вчинення нотаріальної дії.

Приклад. Гр. А. видав гр. Б. доручення терміном на два роки з правом передоручення повноважень. Доручення було видане та посвідчене другого квітня тисяча дев'ятсот дев'яносто восьмого року, а термін дії наданих повноважень закінчується другого квітня двохтисячного року. 10 січня 1999 р. гр. Б., видаючи та посвідчуючи доручення в порядку передоручення на максимально можливий термін, може видати доручення лише на строк до другого квітня двохтисячного року, тобто доручення за передорученням буде діяти лише один рік та неповні три місяці. Для цього конкретного випадку термін дії будь-якого доручення, виданого в порядку передоручення, закінчиться другого квітня двохтисячного року.

У тексті доручення, виданого за передорученням, обов'язково вказуються час і місце посвідчення основного доручення, ім'я, по батькові, прізвище й місце проживання особи, якій видано основне доручення, та особи, якій вона передоручає свої повноваження, а в необхідних випадках і їхнє службове становище.

На основному дорученні робиться відмітка про передоручення. Копія основного доручення додається до примірника доручення, що залишається в державній нотаріальній конторі чи у приватного нотаріуса. За наступного посвідчення доручення, виданого за передорученням, у тій самій державній нотаріальній конторі чи тим самим приватним нотаріусом, копія основного доручення не залишається.

Статтею 69 ЦК серед підстав, за яких припиняється чинність доручення, є:

- скасування довіреності особою, яка її видала;
- відмова особи, якій видано довіреність.

Ці підстави є безспірними, і оформлення припинення чинності доручення провадиться в нотаріальному порядку.

Особа, яка видала доручення, може звернутися до будь-якого нотаріуса про скасування цього доручення, причому як до нотаріуса, який посвідчив це доручення, так і до іншого. Особа, якій видано доручення, теж може звернутися до будь-якого нотаріуса і відмовитись од виконання доручення. Про скасування доручення чи про відмову від виконання доручення нотаріусові подається письмова заява.

Справжність підпису та встановлення особи заявника, який звернувся особисто до нотаріуса, провадиться нотаріусом у робочому порядку. Обов'язкового засвідчення справжності підпису в нотаріальному порядку при цьому не вимагається.

Якщо припиненням дії доручення опікується той самий нотаріус, який це доручення посвідчив, то він на підставі поданої йому письмової заяви робить відмітку у реєстрі нотаріальних дій, де зареєстроване доручення, дія якого припиняється, про припинення його дії з посиланням на підстави такого припинення. Такого ж змісту відмітка вчиняється на примірнику, що зберігається в його провадженні.

Нотаріус з'ясовує, чи повідомив довіритель свою повірену особу про скасування дії доручення та в який спосіб. Адже особа, яка видала доручення, зобов'язана сповістити про

скасування дії цього доручення, а також відомих їй третіх осіб, для представництва перед якими було видане це доручення. Це має принципове значення — адже якщо особа, якій видано доручення, не знала і не могла знати про її скасування, то права та обов'язки, що виникли внаслідок її дій, зберігають силу (ст. 70 ЦК). Отже, на прохання особи, яка скасовує доручення, нотаріус може передати відомості про скасування дії доручення особі, на ім'я якої це доручення було видане, з повідомленням про припинення її повноважень та проханням повернути оригінал доручення. Таке повідомлення може бути вчинене як нотаріальна дія — передача заяви — за правилами, передбаченими для вчинення цієї нотаріальної дії. Відповідне повідомлення може бути надіслане на прохання особи, яка видала це доручення, також і підприємствам, організаціям та громадянам про те, що дію доручення припинено, якщо представництво за цим дорученням могло відбуватись у них (скажімо, органам Державтоінспекції про скасування дії доручення на розпорядження автомобілем).

Рівночасно нотаріус повинен надати відомості про припинення дії доручення до Єдиного реєстру доручень чи безпосереднім унесенням реєстраційного запису, чи поданням письмової заяви.

Якщо ж скасування дії доручення провадиться не тим нотаріусом, який посвідчив доручення, то він, повідомляючи повірену особу і третіх осіб, також повідомляє нотаріуса, у якого посвідчувалося доручення, з метою запобігання видачі дубліката документа, який має силу оригіналу.

Вжиття заходів до охорони спадкового майна

§ 1. Значення вжиття заходів до охорони спадкового майна та строки їхньої дії

Однією з важливих і досить складних дій є вжиття заходів до охорони спадкового майна.

Після смерті спадкоємця іноді виникає необхідність вчинити таку дію в інтересах спадкоємців, відказоодержувачів, кредиторів чи держави. На практиці найчастіше вчинення такої дії виникає, коли спадкоємці не проживали разом зі спадкодавцем, або коли між ними і тими спадкоємцями, які проживали разом зі спадкодавцем, виникли неприязні відносини. Необхідність вжиття заходів до охорони спадкового майна може виникнути і в тому разі, коли спадкоємцями є неповнолітні або коли спадкоємцем є держава.

Таким чином, метою вжиття заходів до охорони спадкового майна є забезпечення його збереження, а також запобігання можливому його псуванню, загибелі чи розкраданню.

Між днем смерті спадкодавця і днем, коли буде встановлено всіх спадкоємців, минає певний час. На цей час й необхідно вжити заходів до охорони майна, тобто до прийняття спадщини всіма спадкоємцями, а якщо в цей термін її не прийняли, то до закінчення строку, протягом якого може бути прийнята спадщина, — шести місяців.

Охорона спадкового майна може тривати і після закінчення шести місяців з дня відкриття спадщини, якщо до державної нотаріальної контори надійшла заява про згоду на прийняття спадщини від осіб, для яких право спадкоємства виникає в разі неприйняття спадщини іншими спадкоємцями. Тоді відповідно до ст. 549 ЦК України такі особи прий-

мають спадщину протягом строку, що залишився для прийняття спадщини, а якщо цей строк є меншим від трьох місяців, то він продовжується до трьох місяців. Наприклад, якщо єдиний спадкоємець першої черги відмовився від прийняття спадщини після закінчення п'яти місяців з часу відкриття спадщини, то для інших спадкоємців другої черги для прийняття спадщини залишився один місяць. У такій ситуації цей строк буде продовжено до трьох місяців, а це означає, що термін дії заходів до охорони спадкового майна може тривати сім місяців. А взагалі заходи до охорони спадкового майна можуть тривати протягом дев'яти місяців.

Звідси випливає висновок, що охорона спадкового майна може тривати понад шість місяців у випадках спадкової трансмісії (ст. 551 ЦК України), спадкування за законом після відмови від спадщини спадкоємців за заповітом (ст. 553 ЦК України), а також при спадкуванні спадкоємців другої черги в разі неприйняття спадщини або відмови від неї спадкоємців першої черги.

§ 2. Процесуальний порядок вжиття заходів до охорони спадкового майна

Право на вжиття заходів до охорони спадкового майна мають державні нотаріальні контори, посадові особи виконкомів місцевих рад, консульські установи. Приватний нотаріус не має права вчиняти цю нотаріальну дію.

Вживаються заходи до охорони спадкового майна за місцем відкриття спадщини, тобто за останнім, постійним місцем проживання спадкодавця, а якщо воно невідоме, то за місцем знаходження майна чи основної його частини.

Нотаріальне провадження щодо вжиття заходів до охорони спадкового майна порушується за повідомленням підприємств, установ, організацій, громадян. Цих заходів може бути вжито і з ініціативи самого нотаріуса, якщо йому стало відомо про залишене без нагляду майно померлого громадянина.

Якщо ж майно спадкоємця знаходиться не за місцем відкриття спадщини, то нотаріус чи посадова особа виконкому за місцем відкриття спадщини направляють доручення державному нотаріусові чи посадовій особі виконкому за місцем знаходження майна про вжиття заходів до охорони спадко-

вого майна. Державний нотаріус чи посадова особа, які вчинили цю дію за місцезнаходженням майна, повідомляють про вжиті заходи державного нотаріуса чи посадову особу виконкому за місцем відкриття спадщини.

Провадження щодо вжиття заходів до охорони спадкового майна може порушуватися як за письмовою, так і за усною заявою. Якщо спадкоємці, які прийняли спадщину, не заявляють про необхідність вжиття заходів до охорони спадкового майна, то відпадає необхідність у вжитті таких заходів, незважаючи на те, що заява про це надійшла від установи чи організації.

Бувають випадки, коли спадкоємці, які не проживали разом зі спадкодавцем, претендують на предмети домашньої обстановки та вжитку і просять вжити заходів до охорони цього майна. Але є і спадкоємці, які проживали разом зі спадкодавцем, і за законом вони мають право на предмети домашньої обстановки і вжитку, незалежно від їхньої черги (ст. 533 ЦК України). У такому разі нотаріус відмовляє у вжитті заходів до охорони спадкового майна. Якщо ж про вжиття заходів до охорони просять спадкоємці, які мають право на обов'язкову частку, то нотаріус не може їм відмовити, бо для визначення їхньої частки береться до уваги все майно спадкодавця, в тому числі й предмети домашньої обстановки і вжитку (ст. 535 ЦК України).

Державний нотаріус, який одержав від спадкоємців повідомлення про відкриття спадщини, зобов'язаний повідомити про це тих спадкоємців, місце проживання або роботи яких йому відоме. Нотаріус має право зробити виклик спадкоємців публічним оголошенням або повідомленням про це у пресі, хоча на практиці це трапляється досить рідко.

Протягом шести місяців за місцем відкриття спадщини нотаріус приймає і претензії від кредиторів спадкодавця. Претензії подаються в письмовій формі та приймаються нотаріусом незалежно від строку настання права вимоги. Про таку претензію нотаріус повідомляє спадкоємців, які прийняли спадщину.

Дії по охороні спадкового майна слід вчинити якомога скоріше після одержання повідомлення про смерть громадянина, бажано наступного дня після надходження доручення або заяви про наявність спадкового майна чи основної його частини.

Заходи до охорони спадкового майна припиняє державний нотаріус або посадова особа виконкому місцевої ради, які вживали їх. Якщо місце відкриття спадщини і місце вжиття заходів з охорони спадкового майна не збігаються, то про припинення охорони майна спершу попереджається державний нотаріус за місцем відкриття спадщини. Державний нотаріус за місцем відкриття спадщини попередньо повідомляє спадкоємців, а в разі переходу майна за правом спадкоємства державі — відповідні фінансові органи.

Трапляються випадки, коли нотаріуса не допускають до проведення опису майна. В такому разі нотаріус складає про це акт і роз'яснює спадкоємцям, що вони можуть звернутися до суду про розподіл спадкового майна.

Якщо нотаріус з'явився для опису майна і при цьому встановив, що воно було вивезене до його приходу, він складає акт і повідомляє про це заінтересованих осіб. Коли ж майно було вивезене особами, які не є спадкоємцями, то нотаріус теж складає акт і надсилає всі матеріали до райфінвідділу і прокуратури, якщо майно має перейти у власність держави.

Вжиття заходів з охорони спадкового майна починається з його опису, що провадиться за участю заінтересованих осіб, якщо вони бажають бути присутніми при цьому, а також не менш як двох понятих. Понятими можуть бути будь-які сторонні особи, наприклад, сусіди.

Акт опису складається щонайменше в трьох примірниках. Один примірник видається громадянину, який прийняв майно на зберігання; другий — надсилається до нотаріальної контори за місцем відкриття спадщини, якщо місцезнаходження майна не збігається з місцем відкриття спадщини; третій — залишається у справах нотаріальної контори, яка вжила заходи до охорони спадкового майна. Усі примірники підписуються державним нотаріусом, заінтересованими особами, понятими та особою, якій спадкове майно передано на зберігання.

Акт опису повинен мати певні реквізити. У ньому зазначаються: дата надходження доручення або заяви про вжиття заходів до охорони спадкового майна; дата проведення опису; прізвище, ім'я, по батькові спадкодавця і час його смерті; місцезнаходження майна, що описується; чи було опечатано

приміщення до прибуття державного нотаріуса і ким; чи не було порушено пломби або печатки.

Далі акт опису містить детальну характеристику та оцінку кожного з перелічених в акті предметів і відсоток зносу. При цьому нотаріус повинен зазначити в описі характерні ознаки кожної речі (назва, розмір, номер, рік випуску, фабрично-заводська марка, колір, сорт і т. ін.), щоб описану річ не можна було підмінити.

Оцінка описаних предметів провадиться державним нотаріусом та особами, які брали участь в описові спадкового майна, з урахуванням їх зносу. В разі незгоди з оцінкою спадкоємці мають право запросити спеціаліста — оцінювача та оплатити його працю.

Житлові будинки оцінюються, виходячи з інвентаризаційної вартості, а в місцевостях, де інвентаризацію не проведено, — з відновної чи страхової.

До акта опису включається все майно, яке знаходиться в будинку чи квартирі спадкодавця. Якщо окремі громадяни заявляють про належність їм певних речей, то їхня заява заноситься до акта опису і їм роз'яснюється право звернутися до суду з позовною заявою про виключення майна з опису.

Якщо проведення опису переривається або триває кілька днів, то приміщення щоразу опечатується, а в акті робиться запис про причини й час припинення опису та його відновлення, а також про стан пломб і печаток під час наступного розпечатування приміщення.

На кожній сторінці акта опису підводиться підсумок кількості речей та їхньої вартості, а після закінчення опису — загальний підсумок кількості речей та їхньої вартості. Наприкінці акта зазначаються прізвище, ім'я, по батькові, рік народження особи, якій передається майно на зберігання, а також найменування документа, що посвідчує її особу, номер, дата видачі, найменування установи, яка видала цей документ, та місце проживання цієї особи.

Як правило, майно, для якого не встановлено особливого порядку зберігання, передається одному з присутніх спадкоємців, а якщо спадкоємців на місці немає, то нотаріус може передати на зберігання спадкове майно сторонній особі або представникові житлово-експлуатаційної організації.

Якщо майно потребує управління — а це може бути жилий будинок, квартира, худоба тощо, а також тоді, коли кре-

дитори спадкодавця пред'явили претензії до прийняття спадкоємцями спадщини, державний нотаріус призначає хранителя майна, про що виносить постанову.

Державний нотаріус попереджає хранителя та інших осіб, яким передано майно на зберігання, про кримінальну відповідальність за ст. 182 КК України в разі розтрати або утаювання цього майна, а також про матеріальну відповідальність за заподіяну шкоду. Про зроблене попередження від цих осіб береться підписка, яка може бути вчинена на акті опису спадкового майна чи на постанові про призначення хранителя спадкового майна.

Для деяких видів спадкового майна встановлено особливий порядок його зберігання.

Якщо до спадкового майна входять грошові суми та цінні папери, то на прохання спадкоємців чи інших заінтересованих осіб, за окремим описом не пізніше наступного після проведення опису дня вони здаються в депозит державної нотаріальної контори. На депозиті вони знаходяться до видачі спадкоємцям або до передачі відповідному фінансовому органу, якщо спадщина переходить державі. Зберігання спадкового майна в депозиті державної нотаріальної контори здійснюється за рахунок спадкоємців або інших заінтересованих осіб.

Срібло й монетарні метали (золото й метали іридієво-платинової групи) в будь-якому вигляді та стані, іноземна валюта і виражені в іноземній валюті або монетарних металах платіжні документи та інші цінні папери (акції, облігації, купони до них, векселі, боргові розписки, акредитиви, чеки, банківські накази, депозитні сертифікати та ін.), вироби зі срібла і монетарних металів, коштовного каміння, а також коштовне каміння і перли на прохання спадкоємців чи інших заінтересованих осіб здаються не пізніше наступного після проведення опису дня на зберігання до відповідної банківської установи. Зберігання цього спадкового майна у банку також здійснюється за рахунок спадкоємців або інших заінтересованих осіб.

З наведеного вище можна зробити висновок, що передача на зберігання вказаного вище спадкового майна на депозит державної нотаріальної контори чи банківській установі можлива лише за наявності прохання про це з боку спадкоємців чи інших заінтересованих осіб. Якщо такого прохання

немає, то названі предмети спадкового майна за бажанням спадкоємців чи інших заінтересованих осіб включаються в акт опису за загальними правилами і передаються на зберігання цим особам.

Якщо в складі описаного майна є цінні рукописи, літературні праці, листи, що мають історичне або наукове значення, то ці документи за окремим описом здаються на відповідальне зберігання спадкоємцям чи іншим заінтересованим особам або можуть бути передані на зберігання відповідним установам. Це можуть бути інститути, музеї тощо. Якщо такої можливості у нотаріуса немає, то він опечатує документи або сховище з документами.

Виявлені у складі майна померлого вибухові речовини і засоби вибуху, боєприпаси, зброя, спеціальні засоби самооборони, заряджені речовинами сльозоточивої та дратівної дії (йдеться про газові пістолети, револьвери і патрони до них) здаються органам внутрішніх справ за окремим описом.

Якщо у складі спадкового майна є об'єкти, що знаходяться на державному обліку як пам'ятки історії та культури, то державний нотаріус повідомляє про це у відповідні органи охорони пам'яток історії та культури.

У разі виявлення серед спадкового майна харчових продуктів державний нотаріус передає їх спадкоємцям. Але якщо опис провадиться без участі спадкоємців, то продукти довгострокового терміну зберігання передаються відповідним організаціям для реалізації. Така передача провадиться за окремим актом, що його підписують державний нотаріус, поняті, спадкоємці або представник організації, якій передано продукти для реалізації.

Під час опису можуть бути виявлені речі, які в зв'язку зі зносом втратили цінність. Такі випадки особливо часто трапляються при вжитті заходів до охорони спадкового майна громадян, померлих у будинках для престарілих чи інвалідів. У такій ситуації державний нотаріус за згодою спадкоємців або фінансового органу, коли опис провадиться без участі спадкоємців, не включає до акта опису цих речей, а за окремим описом передає їх для знищення або на заготівельну базу утильсировини.

§ 3. Видачі зі спадкового майна

У межах строку, поки здійснюється охорона спадкового майна і до прийняття спадщини одним чи всіма спадкоємцями, а якщо спадщина переходить до держави, то до видачі свідоцтва про право на спадщину державний нотаріус може давати розпорядження про видачу зі спадкового майна грошових сум на покриття певних витрат.

По-перше, це витрати на догляд за спадкодавцем під час хвороби, а також на його поховання. Як свідчить практика, найчастіше надходять заяви саме на відшкодування витрат на поховання спадкодавця.

Розпорядження про видачу зі спадкового майна грошей на поховання спадкодавця державний нотаріус може зробити до поховання спадкодавця на підставі свідоцтва про смерть і заяви заінтересованої особи. Після поховання спадкодавця таке розпорядження видається державним нотаріусом після подання заінтересованою особою вірогідних документів. Такими документами можуть бути рахунки магазинів похоронних товарів, рахунки кладовищ, крематоріїв, акти комісій з організації похорон, рішення суду, довідки лікувальних закладів.

Виплати на догляд за спадкодавцем можуть бути зроблені з розрахунку середньої заробітної плати громадянина, якщо він працював на виробництві та брав відпустку без збереження заробітної плати для догляду за хворим спадкодавцем. Документами, що підтверджують догляд за спадкодавцем, можуть бути довідки лікувальної установи про необхідність догляду, про час, протягом якого хворий потребував стороннього догляду, і хто його доглядав.

По-друге, це витрати на утримання осіб, які знаходилися на утриманні спадкодавця. Але такі виплати можливі лише тоді, коли утриманці є спадкоємцями і ці виплати зараховуються в ту частку спадщини, яка належить цьому утриманцеві.

По-третє, це можуть бути витрати на задоволення претензій, зумовлених законодавством про працю, та інших, прирівняних до них. Мова йде про задоволення претензій осіб, які працювали у спадкоємця. Це можуть бути секретарі, хатні робітниці, шофери. До інших претензій можна віднести відшкодування заподіяної спадкодавцем шкоди.

По-четверте, це витрати на охорону спадкового майна і управління ним, а також витрати, пов'язані з повідомленням спадкоємців про відкриття спадщини. Мається на увазі, що хранителі та інші особи, яким спадкове майно передано на зберігання, мають право на винагороду за охорону цього майна, якщо вони не є спадкоємцями; їм також відшкодовуються всі необхідні витрати на зберігання та управління спадковим майном, за відрахуванням одержаної вигоди від користування цим майном.

По-п'яте, за заявою громадської організації за місцем останньої роботи чи проживання спадкодавця, а також родичів або інших близьких осіб померлого, у якого не залишилося спадкоємців, про встановлення йому надгробка державний нотаріус у разі наявності грошового вкладу на ім'я померлого дає розпорядження банківській установі про переказ підприємству чи організації, що встановлює надгробок, вартості цього надгробка.

У виняткових випадках державний нотаріус може видати таке розпорядження на ім'я громадянина, якщо він подасть до нотаріальної контори достовірні документи (в тому числі й рахунок підприємства, котре виготовляє та встановлює надгробок), що свідчать про оплату цим громадянином вартості надгробку.

У разі необхідності покриття витрат на догляд за спадкодавцем, а також на його поховання та на утримання осіб, які знаходилися на утриманні, за відсутності у складі спадкового майна грошових сум державний нотаріус може дати розпорядження про видачу зі спадкового майна речей, вартість яких не повинна перевищувати суми фактичних витрат на ці потреби.

Один примірник розпорядження державного нотаріуса про видачу зі спадкового майна грошових сум або речей на покриття всіх зазначених видатків залишається у справах державної нотаріальної контори та підшивається до спадкової справи.

Вжиття заходів до охорони спадкового майна посадовими особами виконкомів місцевих рад провадиться за тими ж правилами, що й вжиття заходів державними нотаріальними конторами, крім того, що посадові особи не вправі видавати розпорядження про видачі зі спадкового майна.

Видача свідоцтва про право на спадщину

§ 1. Поняття права спадкування та його предмет

Право приватної власності громадян і право її спадкування охороняється законом (ст. 41 Конституції України, ст. 2 Закону України “Про власність”).

Під *спадкуванням* слід розуміти перехід майнових і деяких особистих немайнових прав та обов'язків спадкодавця до спадкоємців. Спадщиною є сукупність цих прав та обов'язків.

Спадкове право України характеризується тим, що воно захищає власність громадян, стимулює матеріальну заінтересованість громадян у результатах їхньої праці, зміцнює сімейні відносини, оскільки закон відносить до спадкоємців порівняно невелике коло осіб, пов'язаних зі спадкодавцем кровним походженням, подружніми відносинами, усиновленням. Нормами спадкового права передбачено захист прав неповнолітніх, а також непрацездатних осіб.

Відповідно до ст. 524 ЦК України спадкоємство здійснюється *за законом і за заповітом*. У першому випадку це відбувається незалежно від волі спадкодавця і можливе тоді, коли спадкодавець взагалі не висловив свого бажання певним чином розпорядитися своїм майном на випадок смерті або коли його бажання є юридично недійсним. У разі спадкування за заповітом воля спадкодавця виражена в заповіті.

В Україні основним видом спадкоємства, на відміну від інших країн, є спадкування за законом. Це можна пояснити тим, що донедавна у нас не існувало приватної власності, кількість об'єктів, що знаходились в особистій власності громадян, була незначною, і суспільно-економічний устрій краї-

ни не стимулював переходу спадкоємства за заповітом. Останнє розглядалось як відступ від загального правила, коли громадянин мав можливість змінити передбачений законом порядок переходу свого майна в разі смерті. Розвиток приватної власності в нашій країні приведе і до збільшення кількості переходу спадкового майна за заповітом, і до більшої свободи заповіту.

Основним органом, на якого покладено функцію видачі свідоцтва про право на спадщину, є державні нотаріальні контори, які оформляють спадкові права за умови, що між спадкоємцями немає спору щодо спадщини. Якщо спір виник, то вирішує право спадкоємців на спадкове майно суд.

Донедавна сукупність прав та обов'язків, які переходили до спадкоємців у порядку спадкування, була дуже обмеженою — здебільшого право на будинок, автомобіль, внески в ощадних касах, авторські права тощо. З розвитком нових економічних відносин, переходом до ринкової економіки коло об'єктів права власності розширилося, змінився їхній якісний і кількісний склад.

Відповідно до ст. 13 Закону України "Про власність" об'єктами права власності громадян, що їх можна спадкувати, є: жилі будинки, квартири, дачі, садові будинки, предмети домашнього господарства, продуктивна робоча худоба, предмети особистого користування, земельні ділянки, насадження на земельних ділянках, засоби виробництва, вироблена продукція, транспортні засоби, грошові суми, цінні папери (акції, облігації, сертифікати, депозити, чеки, векселі тощо), а також інше майно споживчого й виробничого призначення.

Пленум Верховного Суду України у постанові "Про практику розгляду судами України справ про спадкування" від 24 червня 1983 р. № 4 зі змінами, внесеними постановою від 25 грудня 1992 р. № 13, та від 25 травня 1998 р. № 15 роз'яснює, що на випадок смерті до 1 липня 1990 р. члена ЖБК, дачно-будівельного, гаражно-будівельного кооперативів, члена садівницького товариства спадщина відкривається не на квартиру, дачу, гараж, садовий будиночок, насадження, а на пай спадкодавця та інші суми, що підлягають поверненню. А якщо такі особи померли після 1 липня 1990 р., то в такий же спосіб відкривається спадщина, якщо до дня смерті не було зроблено повних пайових внесків, а якщо на

той час спадкодавець зробив повний пайовий внесок, то спадщина відкривається відповідно на квартиру, дачу, гараж, садовий будиночок, інші будови й насадження.

Далі Пленум Верховного Суду України дає роз'яснення щодо спадкування майна колгоспного двору. Правила ст. 563 ЦК України вказували на те, що спадщина на майно колгоспного двору відкривалася лише після смерті останнього члена двору. Зараз це правило поширюється тільки на випадки припинення колгоспного двору до 1 липня 1990 р. У разі припинення двору з інших підстав (перетворення колгоспу на радгосп, виходу з колгоспу членів двору тощо), а також у разі смерті члена двору після 30 червня 1990 р. спадщина на відповідну частку майна колгоспного двору відкривається після смерті кожного з його колишніх членів.

До об'єктів немайнового характеру, що переходять у порядку спадкування, належать деякі права в галузі інтелектуальної власності. По перше, це авторське право. Мається на увазі право на опублікування й розповсюдження творів науки, літератури, мистецтва та одержання винагороди. Право авторства і право на ім'я автора не може переходити в спадщину. Крім того, об'єктами спадкування є право на одержання диплому померлого автора відкриття і винагороду за відкриття, авторського свідоцтва чи патенту на винахід, свідоцтва на раціоналізаторську пропозицію, свідоцтва чи патенту на промисловий зразок, право на одержання винагороди, а також виключне право на винахід, промисловий зразок, яке ґрунтується на патенті.

За правом спадкування до спадкоємців переходять не тільки права спадкодавця, а й його обов'язки, скажімо, сплата його боргів.

Деякі майнові права та обов'язки, що тісно пов'язані з особою спадкодавця (право на аліменти, пенсію, обов'язок сплачувати аліменти та ін.), за правом спадкування переходити не можуть.

§ 2. Правова природа свідоцтва про право на спадщину

Правове оформлення спадкових прав являє собою сукупність правових дій, з вчиненням яких устанавлюється частка кожного спадкоємця у спадковому майні, і він сам набуває

права розпоряджатися цим майном. Закінчується оформлення спадкових прав видачею свідоцтва про право на спадщину.

Свідоцтво про право на спадщину не створює ніяких нових прав у спадкоємців на майно, а тільки підтверджує вже існуюче право на нього, бо право на спадкове майно у них виникає з моменту відкриття спадщини.

Отже, свідоцтво підтверджує той факт, що до спадкоємців перейшли всі права та обов'язки спадкодавця. З цього можна зробити висновок, що одержання свідоцтва про право на спадщину є правом, а не обов'язком спадкоємців. Але право спадкування, не оформлене в нотаріальній конторі, не може бути повною мірою здійснене, якщо майно знаходиться в інших осіб чи підлягає обов'язковій державній реєстрації, бо зміна власника цього майна неможлива без перереєстрації права власності. Тому свідоцтво про право на спадщину є обов'язковим для одержання вкладу в ощадному банку, коли об'єктом спадкування є будинок, квартира, дача, земля, гараж, автотранспортні засоби та інше майно, що підлягає обов'язковій державній реєстрації.

На майно, яке не підлягає державній реєстрації, нотаріальне оформлення спадкових прав не є обов'язковим. Це, наприклад, предмети домашньої обстановки та вжитку. Для здійснення повноважень щодо цього майна, в тому числі й права розпорядження ним, досить простої передачі цього майна. Але на це майно може бути видане свідоцтво про право на спадщину за бажанням сторін.

§ 3. Місце та строки видачі свідоцтва про право на спадщину

Щодо видачі свідоцтва про право на спадщину діє виключне правило предметної й територіальної компетенції. Свідоцтво про право на спадщину може видавати тільки державна нотаріальна контора і тільки за місцем відкриття спадщини (ст. 66 Закону України "Про нотаріат", ст. 560 ЦК України). Приватні нотаріуси та посадові особи виконкомів такого права не мають.

Місцем відкриття спадщини є останнє постійне місце проживання спадкодавця [місцем проживання визнається те місце, де громадянин постійно чи переважно проживав, місцем проживання неповнолітніх, яким ще не виповнилося 15 років, або громадян, які знаходяться під опікою, визнається місце проживання їхніх батьків (усиновителів) або опікунів — ст. 17 ЦК]. Якщо ж воно невідоме, то місцем відкриття спадщини буде місцезнаходження майна чи основної його частини (ст. 526 ЦК). Якщо майно померлого знаходиться в різних місцях, місцем відкриття спадщини визнається те місце, де є найцінніша частина майна. А якщо в різних місцях знаходяться рівноцінні частини майна, то місцем відкриття спадщини визнається місцезнаходження майна, яке має більше господарське значення.

Таким чином, береться до уваги лише останнє постійне місце проживання, а не тимчасове, хоч би яким тривалим воно не було. Так, місцем відкриття спадщини для військово-службовців строкової служби чи для осіб, які навчаються в іншому місті, буде те місце, де вони постійно проживали до призову на строкову службу чи до вступу до відповідного навчального закладу; місцем відкриття спадщини для осіб, які померли в місцях позбавлення волі, визнається останнє постійне місце проживання до арешту.

Стосовно до громадян України, які постійно проживали за кордоном, місцем відкриття спадщини буде країна, де вони постійно проживали. У такому разі свідоцтво про право на спадщину може видаватися консульською установою або дипломатичним представництвом України, якщо за законом держави, де постійно проживав померлий, це не належить до її виключної компетенції.

Місцем відкриття спадщини для громадян України, які тимчасово проживали за кордоном і померли там, буде їхнє постійне місце проживання в Україні до їх від'їзду за кордон.

На випадок смерті спадкоємця, який прийняв спадщину, але не встиг оформити свого права на спадщину, місцем відкриття спадщини визнається його місце проживання, хоча свідоцтво про право на спадщину видаватиметься на майно, що залишилося після смерті першого спадкодавця.

Місце відкриття спадщини належить підтвердити відповідними документами. Найчастіше таким документом є свідоцтво органів реєстрації актів громадянського стану про

смерть спадкодавця, якщо його останнє постійне місце проживання і місце смерті збігаються. В інших випадках це можуть бути довідки житлово-експлуатаційної організації, правління житлово-будівельного кооперативу, виконавчого комітету місцевих рад, із місць роботи померлого про постійне місце його проживання. Це може також бути запис у домовій книзі про постійну прописку спадкодавця. Якщо місце проживання спадкодавця невідоме, місце відкриття спадщини підтверджується довідкою виконкому місцевих рад про місцезнаходження спадкового майна чи його частини.

У разі відсутності документів, які підтверджують місце відкриття спадщини, таким документом може бути копія рішення суду, що набрало законної сили, про встановлення юридичного факту — місця відкриття спадщини.

Відповідно до ст. 561 ЦК України свідоцтво про право на спадщину видається спадкоємцям через шість місяців з моменту відкриття спадщини.

Встановлений законом строк на видачу свідоцтва про право на спадщину поширюється не тільки на спадкування за законом, а й на спадкування за заповітом. Це пояснюється тим, що до нотаріуса впродовж шести місяців можуть звернутися спадкоємці, які мають право на обов'язкову частку в спадковому майні, або громадяни, які пред'являть інший заповіт, що скасовує перший.

При спадкоємстві як за законом, так і за заповітом можлива видача свідоцтва про право на спадщину раніше встановленого законом строку, якщо є дані про те, що крім осіб, які заявили про видачу свідоцтва, інших спадкоємців немає. Доказом цього можуть бути довідки виконкомів місцевих рад, житлово-експлуатаційних організацій, правлінь житлово-будівельних кооперативів, з місця роботи та інші документи, які в своїй сукупності можуть бути підставою для дострокової видачі свідоцтва.

Свідоцтво про право держави на спадщину в будь-яких випадках видається не раніше як через шість місяців з моменту відкриття спадщини.

§ 4. Юридичні факти, що створюють право на видачу свідоцтва про право на спадщину

Для видачі свідоцтва про право на спадщину нотаріус перевіряє ряд юридичних фактів, які створюють право на видачу такого свідоцтва. Такими юридичними фактами є: факт смерті і час відкриття спадщини; встановлення кола спадкоємців, перевірка в наявності між спадкодавцем і спадкоємцями родинних, подружніх відносин і відносин, що ґрунтуються на утриманні; факт прийняття спадщини; встановлення спадкової маси.

Насамперед нотаріус перевіряє факт смерті та час відкриття спадщини.

Визначення часу відкриття спадщини має велике практичне значення, бо саме з цього часу встановлюється коло спадкоємців, склад спадкової маси, початок перебігу строків на прийняття спадщини, на подання претензій кредиторів, на визначення строків охорони спадкового майна і моменту видачі свідоцтва. Від часу відкриття спадщини залежить також вирішення питання про застосування норм чинного права чи норм права, які регулювали ці відносини в минулому.

Відповідно до ст. 525 ЦК України часом відкриття спадщини є день смерті спадкодавця. Особи, які померли того самого дня (незалежно від часу), не спадкують один після одного. Тому, якщо в один і той самий день помирає декілька осіб, пов'язаних між собою родинними чи подружніми зв'язками, то спадщина відкривається після кожного з них і майно кожного з них спадкують їхні спадкоємці.

Факт смерті та час відкриття спадщини підтверджується свідоцтвами органу реєстрації актів громадянського стану про смерть спадкодавця, а також повідомленнями чи іншими документами про загибель спадкодавця на фронті, виданими командуванням військової частини, адміністрацією госпіталю, військовим комісаріатом чи іншими органами Міністерства оборони України.

Для встановлення факту смерті та часу відкриття спадщини щодо осіб, які пропали безвісти або визнані судом безвісно відсутніми, потрібне рішення суду про оголошення таких осіб померлими. Таке рішення є підставою для реєстрації органами реєстрації актів громадянського стану факту смерті та видачі ними свідоцтва про смерть. У такому разі

часом відкриття спадщини буде день, коли рішення вступить в законну силу, а в разі оголошення померлим громадянина, який пропав безвісти за обставини, що загрожували йому смертю чи дають підстави припускати його загибель від певного нещасного випадку, — день його гаданої загибелі.

При встановленні судом юридичного факту смерті громадянина документом, який підтверджує факт смерті, є також свідоцтво органів реєстрації актів громадянського стану, що видається на підставі рішення суду. Часом відкриття спадщини в такому разі буде день фактичної смерті спадкодавця, вказаний у рішенні суду.

Якщо ж у свідоцтві про смерть спадкодавця вказано тільки місяць чи рік смерті, то днем відкриття спадщини слід вважати відповідно останній день вказаного місяця або 31 грудня того року.

Таким чином, факт смерті та час відкриття спадщини може бути підтверджено двома документами: свідоцтвом про смерть і повідомленням про загибель на фронті.

Із проведенням широкої реабілітації жертв політичних репресій в Україні постало питання про встановлення факту і часу смерті цих громадян. Факт смерті спадкодавця-громадянина, реабілітованого в установленому порядку, визначається на підставі відповідного рішення Комісії з питань поновлення прав реабілітованих. Часом відкриття спадщини в такому разі є день винесення рішення Комісією з питань поновлення прав реабілітованих.

При спадкоємстві за законом слід правильно визначити коло спадкоємців, які можуть бути закликані до спадкування. Законодавство України (статті 527, 532 ЦК) встановлює дві черги спадкоємців за законом: перша черга — діти (в тому числі усиновлені, а також діти померлого, зачаті за його життя і народжені після його смерті), подружжя, батьки (в тому числі й усиновителі); друга черга — сестри, брати (повнорідні й неповнорідні, але не звідні), дід і баба померлого як з боку батька, так і з боку матері. Особливе місце серед спадкоємців за законом посідають утриманці. Вони спадкують з тією чергою, яка закликається до спадкування.

Онуки і правнуки спадкують за законом, за правом представлення якщо на час відкриття спадщини немає в живих того з їхніх батьків, хто був би спадкоємцем. Вони успадко-

вують порівну в тій частці, яка належала б при спадкоємстві за законом їх померлому родителю (ст. 529 ЦК).

Діти, усиновлені після смерті своїх батьків, не втрачають права на спадкоємство після їхньої смерті, а також після смерті усиновителів, а усиновлені під час життя батьків таке право втрачають. Не можуть спадкувати після своїх дітей батьки, стосовно яких їх було позбавлено батьківських прав і в цих правах не поновлено, а також батьки й повнолітні діти, які злісно ухилялися від виконання свого обов'язку по утриманню спадкодавця, і це підтверджено судовим рішенням.

Спадкоємці можуть бути усунені від спадкоємства, якщо вони навмисно позбавили життя спадкодавця чи когось із спадкоємців або вчинили замах на їхнє життя (ст. 528 ЦК України).

Окремо слід зазначити, що спадкоємцями після смерті громадянина, який зазнав політичних репресій та був реабілітований у встановленому законом порядку, відповідно до п. 4 Положення про порядок виплати компенсації, повернення майна чи відшкодування його вартості реабілітованим громадянам, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 5 жовтня 1992 р. № 564, можуть бути тільки спадкоємці першої черги, а за відсутності їх спадщина переходить до держави незалежно від наявності спадкоємців другої черги чи спадкоємців за заповітом.

Не є спадкоємцями після вітчима і мачухи пасинки та падчерки, хоч би скільки часу вони проживали однією сім'єю. Не є спадкоємцями також вітчим і мачуха. Усі вони можуть спадкувати лише як утриманці.

Черговість спадкоємства має суворо дотримуватись. Спадкоємці другої черги можуть спадкувати лише тоді, коли немає спадкоємців першої черги.

Встановлюючи коло спадкоємців у спадкуванні за заповітом, треба мати на увазі, що підставою для видачі свідоцтва про право на спадщину є заповіт. Спадкування за заповітом відрізняється від спадкування за законом тим, що коло спадкоємців і порядок розподілу майна між ними залежить виключно від волі заповідача.

Відповідно до ст. 534 ЦК України заповідати все майно або його частину можна одній чи кільком особам — як тим, що входять, так і тим, що не входять до кола спадкоємців за

законом, а також державі чи окремим державним, кооперативним та іншим громадським організаціям.

Єдиним обмеженням волі заповідача є врегульоване законодавством (ст. 535 ЦК) право на обов'язкову частку в спадщині, на яку мають право неповнолітні або недієздатні діти (в тому числі й усиновлені), непрацездатне подружжя, непрацездатні батьки (усиновителі) та утриманці. Брати, сестри, баба, дід, онуки і правнуки можуть мати право на обов'язкову частку в спадщині тільки як утриманці. Таке право певних спадкоємців на частку в спадщині дозволяє їм не залишитися без засобів існування.

Після встановлення кола спадкоємців нотаріус зобов'язаний перевірити наявність між спадкодавцем і спадкоємцями родинних, подружніх відносин і відносин, що ґрунтуються на утриманні. Для встановлення цього факту вимагаються відповідні документи. Так, родинні відносини можуть підтверджуватися свідоцтвами органів реєстрації актів громадянського стану про народження, виписками з книг запису актів громадянського стану, записами в паспортах про дітей. Наприклад, щоб підтвердити родинні відносини між спадкодавцем і спадкоємцем — його братом, треба подати свідоцтва про народження спадкодавця і спадкоємця, і якщо в цих свідоцтвах батьки — одній й ті самі особи, то можна стверджувати, що спадкодавець і спадкоємець — брати.

У разі неможливості подання вказаних документів родинні відносини можуть бути підтверджені судовим рішенням, яке вступило в законну силу, набрало чинності, про встановлення факту родинних відносин.

Шлюбні відносини між спадкодавцем і спадкоємцем можуть підтверджуватися свідоцвом про шлюб, виписками з книг реєстрації актів громадянського стану, записами в паспортах про друге подружжя, а також рішеннями суду, що набрали законної сили, про встановлення факту реєстрації шлюбу та факту фактичних шлюбних відносин, якщо ці відносини виникли до 8 липня 1944 р. Для підтвердження наявності родинних і шлюбних відносин, крім названих документів, можуть бути прийняті довідки, видані підприємствами, установами та організаціями за місцем роботи чи проживання, якщо вони разом з іншими документами підтверджують родинні та шлюбні відносини спадкоємців зі спадкодавцем.

Перед видачею свідоцтва про право на спадщину утриманцю нотаріус має впевнитися, що спадкоємець дійсно був утриманцем спадкодавця. Для цього треба встановити, чи знаходилася ця особа на утриманні спадкодавця не менше року до його смерті та чи була вона непрацездатною на день відкриття спадщини.

Для перевірки першої обставини можуть бути подані: довідки виконавчого комітету місцевих рад, житлово-експлуатаційних організацій, правлінь ЖБК або з місця роботи спадкодавця про наявність у нього утриманців; довідки органу соціального захисту населення про призначення пенсії в зв'язку з втратою годувальника. У разі неможливості подати названі документи, цю обставину може підтвердити рішення суду, що набрало законної сили, про встановлення юридичного факту знаходження на утриманні.

В усіх названих документах має бути не тільки підтверджено факт перебування на утриманні, а й зазначено час і період, коли особа знаходилася на утриманні спадкодавця.

Встановлюючи другу обставину, слід мати на увазі, що непрацездатними вважаються жінки, які досягли 55-річного віку, чоловіки — 60-річного, інваліди I, II, III груп, незалежно від того, чи призначено цим особам пенсію за старістю чи інвалідністю, а також особи, яким іще не виповнилося 16 років, а тим, що вчаться, — 18 років. Непрацездатність за віком перевіряється за паспортом чи свідоцтвом про народження; непрацездатність за станом здоров'я — за пенсійною книжкою чи довідкою, виданою відповідним органом медико-соціальної експертизи.

За неможливості подати документи, які свідчили б про родинні, шлюбні відносини та відносини, що ґрунтуються на утриманні, спадкоємці можуть бути включені у свідоцтво про право на спадщину з письмової згоди всіх інших спадкоємців, які прийняли спадщину і мають підстави бути закликаними до спадкування.

При видачі свідоцтва про право на спадщину за заповітом встановлення родинних, шлюбних та інших відносин між спадкодавцем і спадкоємцями не провадиться, бо можуть спадкувати як особи, які входять в коло спадкоємців за законом, так і ті, які не входять до нього. Але необхідно перевірити наявність вказаних відносин, якщо є спадкоємці, які мають право на обов'язкову частку в спадщині. Крім то-

го, якщо спадкоємець за заповітом бажає, щоб у свідоцтві було зазначено родинні чи інші відносини зі спадкодавцем, то нотаріус вимагає подання документів, які підтверджують ці відносини.

Третій факт, що перевіряється нотаріусом до видачі свідоцтва про право на спадщину, — це прийняття спадщини. Одержати свідоцтво про право на спадщину — це право, а не обов'язок спадкоємця, тому прийняття спадщини є фактом волевиявлення спадкоємця придбати після смерті спадкодавця його майно на підставі закону чи заповіту. Прийняття спадщини, отже, є односторонньою угодою, внаслідок якої спадкоємець стає власником належного спадкодавцеві майна з моменту відкриття спадщини.

Винятком із цього правила становлять випадки, коли спадкодавцем є держава. Спадщина переходить до держави безпосередньо, незалежно від волевиявлення органу, який діє від її імені.

Чинним законодавством встановлено єдиний порядок прийняття спадщини спадкоємцями як за законом, так і за заповітом.

Відповідно до ст. 549 ЦК України спадкоємець вважається таким, що прийняв спадщину, якщо він протягом шести місяців з дня відкриття спадщини подав до державної нотаріальної контори заяву про прийняття спадщини або фактично вступив в управління чи володіння спадковим майном. Закон не забороняє спадкоємцеві, який фактично вступив в управління спадковим майном, також подати заяву про прийняття спадщини.

У практиці найчастіше трапляється перший спосіб прийняття спадщини — подання заяви до державної нотаріальної контори про прийняття спадщини. Заява про прийняття спадщини або про видачу свідоцтва про право на спадщину є незаперечним доказом намірів спадкоємця стати власником спадкового майна.

Заява про прийняття спадщини може бути подана нотаріусу як під час особистої явки спадкоємця до нотаріальної контори, так і поштою. Якщо заява пересилається поштою, то підпис спадкоємця обов'язково повинен бути засвідчений. Якщо ж підпис спадкоємця не засвідчено, то нотаріус всеодно приймає заяву і пропонує спадкоємцеві вислати належним чином оформлені документи або з'явитися до нотаріаль-

ної контори особисто. В разі особистої явки спадкоємця до нотаріальної контори нотаріус встановлює його особу і перевіряє справжність підпису, про що робиться відмітка на заяві та вказується найменування документа, який посвідчує особу спадкоємця.

Заява про прийняття спадщини може бути подана і через представника, який має нотаріально посвідчену довіреність на ведення спадкової справи. Заяви про прийняття спадщини від імені неповнолітніх, які не досягли 15-річного віку, та недієздатних осіб подають їхні батьки чи опікуни. Спадкоємці віком від 15 до 18 років подають такі заяви самостійно зі згоди батьків чи піклувальника. Їхня згода викладається на тій же заяві, а підписи засвідчуються в передбаченому законом порядку.

Нотаріус не може відмовити у прийнятті заяви на тій підставі, що до неї не прикладено всіх документів, які підтверджували б право на спадщину. Така вимога, що не ґрунтується на законі, часто призводить до пропуску спадкоємцями шестимісячного строку на прийняття спадщини. Документи можуть бути подані пізніше; головне, щоб воля спадкоємця, виражена в заяві на прийняття спадщини, була зроблена до закінчення шестимісячного строку.

Другий спосіб прийняття спадщини — це фактичний вступ в управління або володіння спадковим майном. Під цим слід розуміти будь-які дії спадкоємців по управлінню, розпорядженню й користуванню майном, тобто дії, які дають підстави вважати, що спадкоємець ставиться до спадкового майна як до свого. При цьому треба мати на увазі, що фактичний вступ в управління чи володіння частиною майна свідчить про прийняття всього майна, в чому воно не полягало і де б де не знаходилося.

Найбільш типовими діями такого фактичного вступу в управління і володіння спадковим майном є, наприклад, проживання спадкоємця після відкриття спадщини в тому приміщенні, де проживав спадкодавець. Тривалість такого проживання після смерті спадкодавця значення не має; досить і того, що спадкоємець хоча б на один день пережив спадкодавця.

Про фактичний вступ в управління і володіння спадковим майном може свідчити сплата податку на будинок, сплата боргів спадкодавця, проведення ремонту будинку, квартири

ри, обробіток присадибної ділянки, збір урожаю з цієї ділянки, подальше користування майном спадкодавця, якщо спадкоємець проживав разом із ним, і т. ін.

Доказами здійснення таких дій можуть бути: довідки житлово-експлуатаційних організацій, правління житлово-будівельного кооперативу, виконкому місцевих рад про те, що спадкоємець безпосередньо перед смертю спадкодавця проживав разом із ним, або про те, що спадкоємець отримав майно спадкодавця; довідки державної податкової служби, страхового чи іншого органу про те, що спадкоємець після відкриття спадщини сплачував податки або страхові платежі чи квитанції про сплату податку, страхового платежу; запис у паспорті спадкоємця чи в домовій книзі про те, що спадкоємець був постійно прописаний у спадковому будинку чи квартирі впродовж шести місяців після смерті спадкодавця.

Доказами фактичного вступу в управління і володіння спадковим майном також можуть бути наявність у спадкоємця ощадної книжки, іменних цінних паперів, квитанції про здані до ломбарду речі, свідоцтва про реєстрацію (технічного паспорта, реєстраційного талона) на автотранспортний засіб чи іншу самохідну машину або механізм, державного акта на право приватної власності на землю і т. ін.

Але може бути так, що всі названі документи, що свідчать про фактичний вступ в управління і володіння спадковим майном, можуть потрапити до спадкоємця і після шести місяців, які даються на прийняття спадщини. Тому ці документи приймаються як доказ фактичного вступу в управління чи володіння спадковим майном лише тоді, коли нотаріус має дані про те, що вони були одержані спадкоємцем до закінчення шестимісячного строку. А ці дані можуть підтверджуватися довідками житлово-експлуатаційних організацій, виконкомом місцевих рад, актом опису спадкового майна тощо.

Про фактичне прийняття спадщини може свідчити і той факт, що спадкоємець звернувся до суду з заявою про встановлення родинних, шлюбних чи інших відносин з метою оформлення спадкових прав.

У разі неможливості надати нотаріусові названі вище документи, які свідчили б про фактичний вступ в управління чи володіння спадковим майном, спадкоємець може звернутися до суду з заявою про встановлення факту прийняття

спадщини, а відтак рішення суду, що набрало законної сили, буде документом, який підтверджуватиме цей факт.

При прийнятті спадщини слід брати до уваги декілька обставин, а саме: не допускається прийняття спадщини за якоїсь умови чи з застереженнями; не можна одну частину спадкового майна прийняти, а від іншої відмовитися; спадкоємець, який прийняв частину спадщини, вважається таким, що прийняв усю спадщину; заява про прийняття спадщини не має зворотної сили, тобто спадкоємець не може по деякім часі взяти її назад або скасувати.

На практиці може виникнути така ситуація, коли спадкоємець із якихось причин пропустив шестимісячний строк для прийняття спадщини. У такому випадку за згодою всіх інших спадкоємців, які прийняли спадщину своєчасно, він може бути включений до свідоцтва про право на спадщину. Така згода має бути викладена в письмовій формі та подана до нотаріальної контори до видачі свідоцтва про право на спадщину. Справжність підписів спадкоємців, які дали згоду на включення у свідоцтво спадкоємця, який пропустив строк на прийняття спадщини, повинна бути нотаріально засвідчена. Якщо такої згоди спадкоємці не дають, то спадкоємець, який не вклався у строк для прийняття спадщини, може звернутися до суду з заявою в порядку позовного провадження про продовження строку. Суд у такому разі розглядає не тільки питання про поважні причини пропуску строку, а й вимогу позивача про його частку в спадщині по суті. Якщо суд знайде причини пропуску строку поважними і задовольнить позов, а спадкове майно вже було прийняте іншими спадкоємцями або перейшло до держави, то спадкоємець, який пропустив строк, одержить лише з належного йому майна, що збереглося в натурі, а також кошти, виручені від реалізації решти належного йому майна.

Крім того, строк на прийняття спадщини може продовжити і сам нотаріус у випадках: якщо особи, для яких право спадкоємства виникає лише за неприйняття спадщини іншими спадкоємцями, заявляють про свою згоду прийняти спадщину протягом строку, що залишився для прийняття спадщини, а коли цей строк менший від трьох місяців, закон надає право продовжити його до трьох місяців (ст. 549 ЦК); якщо спадкоємець, закликаний до спадкоємства за законом чи заповітом, помер після відкриття спадщини, не встигнувши

прийняти її в установленій строк, то право на прийняття належної йому частини спадщини переходить до його спадкоємців (спадкова трансмісія), і вони можуть прийняти спадщину протягом строку, що залишився на її прийняття, і якщо цей строк менший від трьох місяців, то нотаріус його продовжує до трьох місяців (ст. 551 ЦК).

Виходячи з того, що бути спадкоємцем — не обов'язок, а право, спадкоємець протягом шести місяців з дня відкриття спадщини може відмовитися від спадщини через подання до нотаріальної контори заяви за місцем відкриття спадщини. Якщо ж спадкоємець не вчинить жодної дії, яка свідчила б про прийняття спадщини, то вважається, що він також відмовився від спадщини (ст. 533 ЦК).

Спадкоємець має право відмовитися від спадщини на користь когось із інших спадкоємців, закликаних до спадкоємства за законом чи заповітом, а також на користь держави або державних, кооперативних чи інших громадських організацій (ст. 553 ЦК України). Таким чином відмовитися від спадщини можна тільки на користь тих спадкоємців, яких було закликано до спадкоємства за законом чи заповітом, тому не можна, скажімо, відмовитися від спадщини на користь спадкоємців другої черги, якщо є спадкоємці першої черги, або на користь осіб, які не є спадкоємцями ні за законом, ні за заповітом.

У разі відмови від спадщини без вказівки на те, на чію користь спадкоємець відмовляється від спадщини, його частка переходить до інших спадкоємців за законом чи заповітом у рівних частках. Це — так зване прирощення часток (ст. 554 ЦК). При цьому слід мати на увазі, що після закінчення шестимісячного строку не може бути збільшена частка у спадщині з тих підстав, що хто-небудь із спадкоємців відмовляється від спадщини на користь інших спадкоємців. У таких випадках особа, яка прийняла спадщину, може передати право на все одержане майно чи на його частку іншому спадкоємцеві лише на підставі загальноцивільних угод — договорів купівлі-продажу, дарування, міни.

Спадкоємець, який має право на обов'язкову частку в спадщині, теж має право відмовитися від неї. В таких разі його частка переходить до спадкоємців за заповітом.

Відмова від спадщини на користь онуків і правнуків можлива в тому випадку, якщо вони є спадкоємцями за законом

у порядку представлення, а за заповітом — коли вони були утриманцями спадкодавця.

Відмова від спадщини від імені неповнолітнього чи недієздатного, яка повинна бути зроблена їхніми законними представниками, можлива лише за згоди на це органів опіки і піклування, які дають свій висновок, що така відмова не порушуватиме прав неповнолітнього чи недієздатного.

Відмова від спадщини, як і прийняття спадщини, має універсальний характер: відмова від частки спадщини означає відмову від усього спадкового майна. Така відмова — безумовна та безповоротна: потім не можна буде забрати заяву про відмову від спадщини і претендувати на неї. Але з огляду на те, що відмова від спадщини є угодою, вона може бути визнана в судовому порядку недійсною, якщо була вчинена внаслідок обману, насильства, погрози та ін. (ст. 57 ЦК).

Юридичним фактом, який підлягає встановленню, є визначення складу спадкового майна. Об'єктом спадкоємства є майно, наявне на день відкриття спадщини. Але якщо на день видачі свідоцтва про право на спадщину від майна змінився, то видається свідоцтво на майно, наявне на день його видачі. Приміром, якщо на день відкриття спадщини до спадкової маси входив будинок, що його на день видачі свідоцтва було знесено, то свідоцтво в такому разі буде видано на грошову компенсацію за знесений будинок.

Для підтвердження наявності спадкового майна, яке підлягає державній реєстрації, та місця його знаходження нотаріус вимагає подання відповідних документів. Так, для видачі свідоцтва про право на спадщину на жилий будинок, квартиру вимагається документ, який підтверджує право власності спадкодавця на це майно, довідка-характеристика БТІ, довідка нотаріальної контори про відсутність заборон чи арештів на цю нерухомість. Якщо заборону накладено у зв'язку з одержанням позики, нотаріус зобов'язаний повідомити відповідну організацію про те, що спадкоємці одержали свідоцтво про право на спадщину на це майно. Якщо на будинок чи квартиру накладено арешт, видача свідоцтва затримується до зняття арешту.

Для видачі свідоцтва про право на спадщину на автотранспортні засоби, моторні човни, яхти, катери необхідно подати технічний паспорт, судове свідоцтво, судовий квиток або інший документ, який потверджує право власності спад-

кодавця на це майно. Якщо раніше автомобіль з ручним управлінням, виданий інвалідові, після його смерті залишався у власності сім'ї, то зараз відповідно до "Порядку забезпечення інвалідів автомобілями", затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 8 вересня 1997 р. № 999 у разі смерті інваліда автомобіль, одержаний ним безоплатно, повертається в повній комплектності відповідному органу соціального захисту населення. Автомобілі, отримані інвалідами на пільгових умовах, також повертаються органу соціального захисту населення, але при цьому спадкоємцям компенсується сплачена інвалідом вартість автомобіля з урахуванням відсотків його зносу. При цьому за бажанням членів сім'ї автомобіль може бути проданий ними через комісійний магазин за дозволом органів соціального захисту населення.

Має свої особливості й спадкування грошового вкладу. Свідоцтво про право на спадщину на грошовий вклад, щодо якого не було зроблено розпорядження банківській установі, після смерті вкладника видається спадкоємцям за законом на загальних підставах.

Свідоцтво про право на спадщину на грошовий вклад видається за заповітом, якщо в заповіті не зроблено спеціальної вказівки про вклад і в банківській установі відсутнє заповідальне розпорядження на нього. Якщо ж спадкодавець зробив заповідальне розпорядження банківській установі або застереження щодо вкладу в загальному заповіті, то вклад не входить до загального спадкового майна, на нього не поширюються норми спадкового права, і він переходить у власність особи, вказаної в розпорядженні чи заповіті (ст. 564 ЦК України). У цьому випадку вклад видається одразу після смерті вкладника без нотаріального оформлення. Вклад включається до спадкового майна і тоді, коли заповідальне розпорядження було зроблено на користь особи, яка померла раніше від вкладника, а також у тому разі, коли особа, на користь якої було зроблено заповідальне розпорядження, померла після вкладника, не затребувавши вкладу. Тоді вклад спадкують спадкоємці особи, на користь якої було зроблено розпорядження.

Для підтвердження наявності вкладу в банківській установі на ім'я спадкодавця пред'являється ошадна книжка. За неможливості її пред'явити (загублена чи знаходиться невідомо де) державний нотаріус на прохання спадкоємця ро-

бить запит до банківських установ про наявність на ім'я померлого вкладів.

При спадкуванні грошових сум, належних за договорами добровільного державного страхування, слід мати на увазі, що коли в договорі страхувальником зазначено особу, якій належить до видачі страхова сума, то вона не включається до спадкового майна, а якщо страхувальник не вказав особу, на користь якої укладено договір страхування, або така особа відмовилася від одержання страхової суми, то такі грошові суми є частиною спадкового майна.

Має свої особливості і спадкування предметів домашньої обстановки і вжитку. Відповідно до ст. 533 ЦК вони переходять до спадкоємців за законом, незалежно від їхньої черги та спадкової частки, якщо вони проживали спільно зі спадкодавцем до його смерті не менше одного року.

У практиці постає питання, що можна віднести до предметів домашньої обстановки і вжитку. Ні законодавство, ні наука поки що не визначили чіткого переліку предметів, належних до цієї категорії майна. Немає і певних критеріїв, за якими ту чи ту річ можна віднести до предметів розкоші, що спадкуються в загальному порядку, чи до предметів звичайної домашньої обстановки. Слід зауважити, що складання такого переліку не є реальним, — адже змінюється уявлення щодо кожної речі: річ, яка вважалася предметом розкоші, з часом може стати предметом звичайного домашнього вжитку. Найдоцільнішим критерієм варто вважати повсякденне використання речі в побуті сім'ї. Саме це може служити підставою для розмежування предметів звичайного домашнього вжитку та предметів розкоші. При цьому слід також зважати на індивідуальні особливості побуту кожної сім'ї.

Наприклад, якщо бібліотека являє собою значну наукову чи художню цінність, містить антикварні видання, то її ніяк не можна віднести до предметів звичайного домашнього вжитку. Так само треба вирішувати питання і щодо творів мистецтва. Твори мистецтва, що мають велику художню цінність, бо написані відомими майстрами, колекції картин, гравюр, чеканки не належать до предметів звичайного домашнього вжитку. А от більшість домашніх бібліотек і вельми поширених творів мистецтва відносять саме до цієї категорії майна.

Отож, при спадкуванні предметів домашньої обстановки і вжитку слід брати до уваги декілька обставин, які характеризують специфіку спадкування цього майна. По-перше, нотаріальне оформлення одержання цього майна не є обов'язковим, достатньо простої передачі його. По-друге, спадкує той, хто впродовж одного року проживав разом зі спадкодавцем, незалежно від черги (ст. 533 ЦК України). По-третє, спадкоємець спадкує це майно зверх спадкової долі. Наприклад, померла мати, є два сини — спадкоємці за законом. Один із синів мешкав разом із матір'ю. Спадкова маса: предмети домашньої обстановки і вжитку, а також вклад на 1000 грн. У цьому випадку кожен із синів одержить половину вкладу, а той, хто проживав із матір'ю, — ще й предмети домашньої обстановки та вжитку.

Для видачі свідоцтва про право на спадщину після смерті реабілітованого, а воно видається на підставі відповідного рішення Комісії з питань поновлення прав реабілітованих, в якому вказується і склад спадкового майна, — документів, які підтверджували б належність успадкованого майна померлому, не вимагається.

Встановлюючи склад спадкового майна, слід брати до уваги, що майно, нажите подружжям за час шлюбу, є його спільною сумісною власністю, і кожен з подружжя має рівні права володіння, користування і розпорядження цим майном. Тому треба роз'яснити пережилому подружжю, що він може одержати свідоцтво про право власності на частку в спільному майні, яка завжди становить половину. Таким чином, друга половина майна буде спадковою масою. У разі відмови пережилого подружжя одержати таке свідоцтво про право власності на половину майна, майно розподіляється між спадкоємцями на загальних підставах.

При цьому варто зазначити, що шлюб, згодом визнаний недійсним, не породжує права на спадщину для осіб, які в ньому перебували. Однак, якщо один із подружжя, що пережив іншого, не знав і не міг знати про наявність перешкод до укладення шлюбу, суд може визнати за ним право на майно, нажите під час шлюбу. Тоді частка померлого включається до спадкової маси, а частка пережилого подружжя виключається з нього, і йому на неї видається свідоцтво про право власності.

Про видачу свідоцтва про право власності пережилому подружжю сповіщаються всі інші спадкоємці, які можуть оспорити таку видачу свідоцтва в судовому порядку.

§ 5. Порядок видачі свідоцтва про право на спадщину

Порядок видачі свідоцтва про право на спадщину регулюється статтями 66—69 Закону України “Про нотаріат”, пунктами 108—125 Інструкції про порядок учинення нотаріальних дій нотаріусами України. Крім того, під час видачі свідоцтва про право на спадщину слід керуватися нормами спадкового права (статті 524—564 ЦК України).

Свідоцтво про право на спадщину може видавати лише державна нотаріальна контора. Громадянам України, які постійно проживають за кордоном, таке свідоцтво може видавати консульська установа чи дипломатичне представництво. Приватний нотаріус і посадові особи виконкому місцевих рад такого права не мають. Видача свідоцтва про право на спадщину спадкоємцям, які своєчасно прийняли спадщину, ніяким строком не обмежується, і вони можуть звертатися за його одержанням будь-коли після закінчення шестимісячного строку.

Заява щодо видачі свідоцтва про право на спадщину повинна бути оформлена письмово. Прохання про видачу свідоцтва може бути викладене в заяві про прийняття спадщини або в окремій заяві. Заява до нотаріальної контори найчастіше містить волевиявлення про прийняття спадщини і прохання видати свідоцтво про право на спадщину. На заяві справжність підпису спадкоємця має засвідчити нотаріус. Засвідчення не потрібно, якщо спадкоємець особисто з'явиться до нотаріальної контори і подасть заяву. У такому разі нотаріус встановлює особу спадкоємця і перевіряє справжність підпису, про що робить відмітку на заяві. Якщо така заява надходить до нотаріальної контори поштою, а підпис спадкоємця не засвідчено, то вона приймається нотаріусом, але спадкоємцю пропонується надіслати заяву, оформлену як належить, або прибути до нотаріальної контори особисто.

Приймаючи заяву щодо видачі свідоцтва про право на спадщину, нотаріус зобов'язаний роз'яснити спадкоємцям їх-

ні права та обов'язки, порядок оформлення всіх необхідних документів, а в деяких випадках витребувати їх самому.

На підставі поданої заяви в нотаріальній конторі заводиться спадкова справа, в якій містяться всі необхідні документи, що підтверджують наявність юридичних фактів на видачу такого свідоцтва, а також інші документи; в кінці справи підшивається примірник свідоцтва про право на спадщину.

Свідоцтво про право на спадщину являє собою окремий документ, що видається на ім'я всіх спадкоємців або, за їхнім бажанням, кожному окремо. В останньому випадку в кожному свідоцтві зазначається все спадкове майно, перелічуються всі спадкоємці та визначається частка спадщини спадкоємця, якому видано свідоцтво про право на спадщину. Крім того, кожному спадкоємцеві (також за його бажанням) можуть бути видані окремі свідоцтва на певний вид спадщини.

Особиста явка спадкоємця за одержанням свідоцтва не є обов'язковою. Його може одержати представник за дорученням або, на прохання спадкоємця, його можуть надіслати поштою.

У деяких випадках можлива видача додаткового свідоцтва про право на спадщину. Така необхідність виникає, коли спадкоємці одержали свідоцтво на певну частину майна. Тоді вони мають право одержати свідоцтва на інше майно, не зазначене у виданому свідоцтві. Наприклад, було видано свідоцтво на автомобіль, вклад, а після цього надійшло повідомлення з видавництва про наявність авторського права спадкодавця. У такому разі спадкоємці можуть одержати додаткове свідоцтво на винагороду по авторському праву. Якщо ж з'являться спадкоємці, яких не було вписано у видане раніше свідоцтво, то вони можуть одержати свідоцтво про право на спадщину на додаткове майно. Але якщо такі спадкоємці не прийняли спадщину своєчасно, то на внесення їх у додаткове свідоцтво повинна бути згода всіх спадкоємців, які прийняли спадщину.

Видача свідоцтва про право на спадщину за заповітом має деякі особливості. Видаючи таке свідоцтво, нотаріус повинен перевірити, чи правильно складено й посвідчено заповіт, чи відповідає він вимогам закону. У протилежному разі нотаріус відмовляє в прийнятті заповіту і видачі свідоцтва про

право на спадщину. Крім того, треба з'ясувати, чи не скасовано заповіт, про що необхідна відмітка нотаріуса.

Видаючи свідоцтво про право на спадщину за заповітом, нотаріус зобов'язаний перевірити наявність спадкоємців, які мають право на обов'язкову частку в спадщині. Такими особами є неповнолітні чи непрацездатні діти, непрацездатні дружина, батьки та утриманці, які незалежно від змісту заповіту успадковують не менш як $\frac{2}{3}$ частки, яка належала б кожному з них у разі спадкоємства за законом (ст. 535 ЦК).

Отже, для визначення обов'язкової частки спадкоємця передусім треба встановити коло спадкоємців за законом тієї черги, яка за відсутності заповіту закликала б до спадкоємства. До уваги слід брати усіх спадкоємців за законом, які були живими на момент відкриття спадщини, в тому числі і тих, які були усунені від спадщини. Спадкоємець, який мав би право на обов'язкову частку в спадщині, але був усунений від спадщини, позбавляється такого права.

При визначенні обов'язкової частки береться до уваги вартість усього спадкового майна — як того, що було включено, так і того, яке не було включено, а також вартість спадкового майна, що складається з предметів домашньої обстановки і вжитку, незалежно від того, чи проживав хтось із спадкоємців разом зі спадкодавцем. Отож, якщо спадкоємець, який мав право на обов'язкову частку, жив разом із спадкодавцем, вартість предметів домашньої обстановки і вжитку також зараховується в обов'язкову частку. Слід зазначити, що спадкоємець, який має право на таку частку, одержує не речі домашньої обстановки і вжитку, а грошову компенсацію їхньої вартості в розмірі тієї частки, яка йому належить. Речі ж залишаються у особи, яка проживала разом із спадкодавцем.

Але при визначенні обов'язкової частки вклад спадкодавця, на якого зроблено заповідальне розпорядження банківської установі чи спеціальну вказівку в заповіті про вклад, врахуванню не підлягає.

Як вирахувати обов'язкову частку, розгляньмо на прикладах. На момент відкриття спадщини спадкоємцями за законом були жінка й неповнолітній син. Спадкове майно було заповідано сестрі. Якби не було заповіту, то спадкоємці за законом одержали б по $\frac{1}{2}$ спадщини.

А в цій ситуації неповнолітній син, який має право на обов'язкову частку, одержить $\frac{2}{3}$ від $\frac{1}{2}$, тобто $\frac{2}{6}$ чи $\frac{1}{3}$ від усього спадкового майна, а спадкоємниця за заповітом одержить $\frac{2}{3}$ спадщини. Інший приклад: вартість спадкового майна складає 900 грн. Є три спадкоємці за законом, один із них — інвалід. Заповіт складено на користь сторонньої особи. Якби не було заповіту, кожний спадкоємець за законом одержав би по 300 грн. У цьому ж разі спадкоємець, який має право на обов'язкову частку, одержить $\frac{2}{3}$ від 300 грн., тобто 200 грн.

Якщо було заповідано тільки частину майна, то обов'язкова частка вираховується з вартості всього спадкового майна, але виділяється з тієї частини майна, яку не було заповідано, а решта не заповіданого майна ділиться порівну між спадкоємцями за законом. Якщо ж того майна недостатньо для обов'язкової частки, то решту вартості майна, що переходить до обов'язкового спадкоємця, можна вирахувати із заповіданої частини майна.

У разі коли, крім спадкоємця за заповітом, є ще й спадкоємці за законом (тобто коли заповідалася частина майна), в тому числі й спадкоємець, який має право на обов'язкову частку, то насамперед визначається частка обов'язкового спадкоємця з вартості всього майна, але виділяється з тієї частини майна, яке залишилося поза заповітом, а якщо того майна недостатньо для вирахування обов'язкової частки, то решта вартості майна вираховується із заповіданої частини майна. Та частина спадку, що залишилася після виділення обов'язкової частки і частки, належної спадкоємцеві за заповітом, ділиться порівну між спадкоємцями за законом, у тому числі й спадкоємцем за заповітом, якщо він одночасно є і спадкоємцем за законом.

Із переходом спадкового майна державі заява щодо видачі свідоцтва про право на спадщину надсилається до нотаріальної контори відповідним фінансовим органом, на території якого знаходиться спадкове майно. Свідоцтво про право держави на спадщину видається після закінчення шести місяців з дня відкриття спадщини.

Відмова фінансового органу від спадщини законом не передбачається.

Держава стає спадкоємницею: якщо спадкодавець усе майно або частину його заповідав державі; якщо у спадкодавця немає спадкоємців ні за законом, ні за заповітом; якщо всі спадкоємці відмовилися від спадщини; якщо всі спадкоємці позбавлені права спадкування згідно зі статтями 528 і 534 ЦК; якщо ні один із спадкоємців не прийняв спадщини; якщо хтось із спадкоємців відмовився від спадщини на користь держави і його частка переходить до держави; якщо за відсутності спадкоємців за законом заповідано лише частину майна спадкодавця, то решта майна переходить до держави (ст. 555 ЦК).

За видачу свідоцтва про право на спадщину стягується державне мито в розмірі 0,5% суми спадщини, незалежно від того, хто є спадкоємцем.

Видача свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя

§ 1. Мета і значення видачі свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя

Майно, нажите подружжям за час перебування в зареєстрованих у встановленому законом порядку шлюбних відносинах, є спільним сумісним майном подружжя. Кожен із подружжя має рівні права володіти, користуватися та розпоряджатися цим майном. Причому рівними правами щодо цього майна подружжя користуватимуться й тоді, коли один із них вів домашнє господарство, доглядав за дітьми або з інших поважних причин не мав саможтійного заробітку. Ці положення закріплено ст. 22 Кодексу законів про шлюб та сім'ю. Якщо дивитися з точки зору оформлення права власності на майно, для якого встановлено обов'язкову форму реєстрації, то це означає, що незалежно від того, на чие ім'я видано документ, який встановлює право власності на майно, воно належить кожному з подружжя в рівній мірі, за умови, що було придбане під час перебування у зареєстрованому шлюбі.

Спільним майном подружжя є майно, нажите подружжям у період шлюбу.

В Україні подружжя може мати як спільне майно, так і роздільне. До роздільного майна подружжя, тобто такого, що знаходиться у власності кожного з подружжя окремо, належить майно, яке:

- належало кожному з них до одруження;
- одержане під час шлюбу в дар;
- одержане під час шлюбу в порядку успадкування.

Роздільним майном подружжя є також речі індивідуального користування (одяг, взуття тощо), в тому числі й придбані під час шлюбу спільним коштом подружжя, за винятком коштовностей та предметів розкоші.

Роздільним майном кожен із подружжя володіє, користується і розпоряджається самостійно.

Майно кожного з подружжя, набуте ними до шлюбу, може бути визнане спільною сумісною власністю, якщо буде встановлено, що за час шлюбу це майно набуло якісних змін завдяки праці чи коштом другого з подружжя.

У житті часто виникають ситуації, коли хтось із подружжя хоче виділити свою частку зі спільного майна, мати документ, який встановлював би саме його право на якусь конкретну частку цього майна.

Ситуації та причини можуть бути різними. Наприклад, відповідно до Правил дорожнього руху, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 31 грудня 1993 р. № 1094, водій повинен мати при собі за відсутності власника автомобіля документ, який підтверджує його право користування та/чи розпорядження транспортним засобом, або свідоцтво про право спільної власності на транспортний засіб. Якщо автомобіль є спільною власністю подружжя, то з метою уникнення періодичної видачі доручень на керування автомобілем на ім'я другого з подружжя можна оформити зазначене свідоцтво.

Нерідко один із подружжя хоче подарувати іншому з подружжя майно, яке вже має статус спільного сумісного. У таких випадках необхідно спершу документально підтвердити, яка частина майна кому з подружжя конкретно належить, а потім дарувати те, що є частковою власністю.

Виникає така необхідність і в разі розлучення, коли подружжя самостійно дійшло згоди щодо розподілу майна, або за бажання розпоряджатися своєю часткою майна на власний розсуд чи для того, щоб уникнути спору між спадкоємцями в майбутньому.

І тут на допомогу громадянам приходять нотаріуси. У переліку нотаріальних дій, що вчиняються в державних нотаріальних конторах і приватними нотаріусами, визначеному статтями 34 і 36 Закону України "Про нотаріат", є така нотаріальна дія, як видача свідоцтва про право власності на частку у спільному майні подружжя. Саме вчинення цієї но-

таріальної дії й дозволить подружжю визначити частку кожного в майні, яке має статус спільного сумісного майна подружжя, тобто перевести це майно у часткову власність і в такий спосіб надати кожному з них право розпоряджатися самостійно вже належною йому часткою майна.

Зазначені свідоцтва видаються в таких випадках:

- коли обоє подружжя живі;
- коли один із подружжя помер.

У разі смерті обох подружжя нотаріус не має права видавати такі свідоцтва. Питання про статус майна в такому випадку може бути вирішене тільки в судовому порядку.

§ 2. Умови й порядок видачі свідоцтва про право власності за життя обох подружжя

При видачі свідоцтва про право власності при житті обох подружжя територіальна компетенція державної нотаріальної контори чи приватного нотаріуса стосовно до видачі свідоцтва про право власності визначається залежно від виду майна. Якщо об'єктом видачі свідоцтва є жилий будинок, квартира, дача, садовий будинок, гараж, земельна ділянка та інше нерухоме майно, то вчинення цієї нотаріальної дії здійснюється за місцезнаходженням майна (ст. 70 Закону України "Про нотаріат"). Щодо іншого майна чинне законодавство територіальних обмежень не містить, тобто свідоцтво може бути видане будь-якою державною нотаріальною конторою чи будь-яким приватним нотаріусом.

Для видачі свідоцтва про право власності в спільному майні подружжя, коли обоє подружжя живі, необхідна сукупність певних умов:

- відсутність спору при оформленні такого документа, а значить, досягнення згоди про розмір часток та бажання кожного з подружжя оформити своє право власності на частку в спільному майні;

- перебування громадян під час вчинення нотаріальної дії чи в минулому в зареєстрованому шлюбі;

- наявність майна, набутого подружжям під час перебування в зареєстрованому шлюбі, яке за статусом є спільною сумісною власністю подружжя.

1. Про наявність згоди між подружжям і відсутність спору свідчить їх спільна письмова заява, що подається нотаріусу.

Заява має відповідати певним вимогам, оскільки вона є тим основним документом, в якому викладаються всі необхідні факти, що їх нотаріус повинен перевірити. Зокрема, в заяві вказується розмір часток майна, яке належить кожному з них в спільному майні подружжя, зазначається факт перебування в зареєстрованому шлюбі та конкретне майно, щодо якого просять видати свідоцтво, правове обґрунтування статусу цього майна, причини, з яких вони бажають оформити вказане свідоцтво тощо.

2. Для встановлення факту зареєстрованого шлюбу нотаріус вимагає документ, який підтверджує шлюбні відносини між подружжям, у тому числі й такі, що згодом були розірвані в установленому законом порядку. На підтвердження цього факту сторони пред'являють свідоцтво про шлюб, паспорти, в яких зроблено відмітки про реєстрацію шлюбу. Якщо шлюб розірвано, нотаріус вимагає свідоцтва про розірвання шлюбу.

Про подані для огляду документи нотаріус робить відповідну відмітку на примірнику свідоцтва, який залишається у справах державної нотаріальної контори чи приватного нотаріуса, на якому зазначається найменування поданого для огляду документа, його номер, відомості про те, ким і коли його було видано.

При видачі свідоцтва про право власності необхідно також враховувати ті зміни й доповнення до Кодексу про шлюб та сім'ю, якими передбачається право подружжя на укладення шлюбного контракту. Нотаріус повинен з'ясувати у подружжя, чи укладався шлюбний контракт, і в разі позитивної відповіді ознайомитися з його змістом та умовами.

Якщо шлюб було розірвано в судовому порядку, то необхідно з'ясувати у подружжя, чи не ставилося при цьому питання про розділ майна між подружжям.

3. Свідоцтво може бути видане лише на спільне майно подружжя, причому на те, яке є наявним на день видачі свідоцтва. Тому нотаріус зобов'язаний встановити час набуття права власності на майно, а також чи є це майно спільною сумісною власністю подружжя.

Наприклад, не є спільним майном подружжя приватизована квартира. Вона є приватною власністю того, на кого видано свідоцтво про право власності на житло. Пояснюється це тим, що через приватизацію квартира не набувається; вона передається державою громадянину безкоштовно, виходячи з того, що він, по-перше, є громадянином України, а по-друге, є наймачем або членом сім'ї наймача в цій квартирі.

Найчастіше виникає необхідність видачі свідоцтва щодо майна, яке підлягає державній реєстрації. Це — будинок, квартира, дача, гараж, садовий будинок, інше нерухоме майно, автомобіль.

Для видачі свідоцтва про право власності на таке майно нотаріус, по-перше, вимагає документи, які підтверджують право власності подружжя на це майно, тобто правостановлюючі документи; по-друге, повинна бути подана довідка-характеристика БТІ, в якій викладено технічну характеристику на будівлю, на яку видається свідоцтво; по-третє, нотаріусові слід упевнитися в тому, що відсутня заборона на відчуження цього майна. За наявності заборони на відчуження нерухомого майна, яке обтяжене, наприклад, боргом, свідоцтво про право власності може бути видане лише в разі згоди на це кредитора.

Як правило, відповідно до ст. 23 КпШС свідоцтво про право власності видається на половину спільного майна подружжя. Але за життя подружжя можна відійти від рівенства цих часток, коли враховуються за згодою подружжя інтереси дітей, які залишаються в одного з подружжя, або інтереси другого з подружжя.

Свідоцтво може бути видане як одному з подружжя, так і обом. Якщо свідоцтво видається лише тому з подружжя, на якого проведено реєстрацію майна, то про видачу свідоцтва про право власності робиться відмітка на правостановлюючому документі, виданому на ім'я другого з подружжя. Якщо подружжя просять видати свідоцтво їм обом, то правостановлюючий документ залишається в нотаріуса, а кожному з подружжя видаються відповідні свідоцтва, що підлягають реєстрації в БТІ за окремим номером.

Розглянемо конкретний приклад

Подружжя перебуває в зареєстрованому шлюбі з 1966 р. У 1996 р. вони придбали квартиру. Правовстановлюючий документ — договір купівлі-продажу — було оформлено на ім'я чоловіка. У 1998 р. вони вирішили переоформити права власності на цю квартиру на ім'я дружини. Для цього необхідно спершу виділити частку дружини в спільному майні, а потім укласти відповідну угоду про відчуження частки майна, що належить чоловіку.

Подружжя звернулося до нотаріуса з відповідною заявою, в якій просили видати на ім'я дружини свідоцтво про право власності на половину квартири, оскільки документ, що встановлює право власності на цю квартиру, — договір купівлі-продажу було оформлено на ім'я чоловіка.

Зважаючи на те, що громадяни звернулися до нотаріуса особисто, він встановлює їхню особу на підставі паспортів і перевіряє справжність їхніх підписів, про що на заяві, яка залишається в його провадженні, робляться відповідні службові відмітки з посиланням на документи, на підставі яких встановлюється особа.

Далі нотаріус перевіряє факт реєстрації шлюбу між цими громадянами і впевнюється, що майно справді набуто ними під час перебування у шлюбних відносинах і є спільним сумісним майном подружжя. Такі висновки нотаріус може зробити після детального вивчення поданого документа, на підставі якого виникло право власності шляхом порівняння часу придбання майна з часом одруження.

Заява про видачу свідоцтва реєструється нотаріусом у журналі вхідної кореспонденції, про що ставиться відповідний реєстраційний штамп у правому нижньому куті.

Нотаріус, витребувавши до свого провадження, окрім правовстановлюючого документа, довідку-характеристику на квартиру і перевіrivши відсутність заборони на відчуження квартири, видає громадянам документ — свідоцтво про право власності, як вони й просили, на ім'я дружини.

Видається свідоцтво про право власності на частку у спільному майні подружжя за формою № 12 Форм реєстрів для реєстрації нотаріальних дій, нотаріальних свідоцтв, посвідчувальних написів, написів на угодах і засвідчуваних до-

кументах, затверджених наказом міністра юстиції України від 7 лютого 1994 р. за № 7/5.

Правовстановлюючий документ, виданий на ім'я чоловіка, після вчинення цієї нотаріальної дії повертається йому з відповідною відміткою про видачу на ім'я дружини свідоцтва з посиланням на дату його видачі на номер за реєстром.

§ 3. Умови й порядок видачі свідоцтва про право власності в разі смерті одного з подружжя

Видача свідоцтва про право власності в разі смерті одного з подружжя має свої особливості. Таке свідоцтво видається за письмовою заявою пережилого подружжя. Мета видачі такого свідоцтва — встановлення спадкової маси. Тому місцем видачі свідоцтва про право власності в разі смерті одного з подружжя є місце відкриття спадщини (ст. 71 Закону України “Про нотаріат”), тобто останнє постійне місце проживання спадкодавця, а якщо воно невідоме, то місцезнаходження майна чи основної його частини.

Раніше таке свідоцтво про право власності на частку у спільному майні подружжя в разі смерті одного з них мала право видати тільки державна нотаріальна контора, і тому провадження з видачі такого свідоцтва було невіддільне від провадження про видачу свідоцтва про право на спадщину.

Згідно з Указом Президента “Про впорядкування діяльності нотаріату в Україні” від 23.08.1998 р. № 932/98 видача свідоцтва про право власності в разі смерті одного з подружжя тепер не належить виключно до компетенції державної нотаріальної контори, його може видати і приватний нотаріус. Але практика видачі такого свідоцтва приватним нотаріусом свідчить про те, що це питання недостатньо урегульоване законодавством.

По-перше, після прийняття заяви пережилого подружжя щодо видачі свідоцтва про право власності нотаріус зобов'язаний повідомити спадкоємців померлого, що така заява надійшла від другого подружжя. Якщо ж така заява приймається приватним нотаріусом, то він не має доступу до спадкової справи, яка ведеться державним нотаріусом, бо тільки державний нотаріус має право видати свідоцтво про право на спадщину. В такому разі приватний нотаріус не може зна-

ти, хто є спадкоємцями в конкретній спадковій справі, які прийняли спадщину, а значить, не має можливості повідомити спадкоємців про заяву пережилого подружжя щодо видачі свідоцтва про право власності, а для такого повідомлення підставою є лише заява пережилого подружжя, в якій може бути й не вказано всіх спадкоємців померлого.

По-друге, якщо серед спадкоємців померлого є неповнолітні діти чи особи, над якими встановлено опіку чи піклування, свідоцтво про право власності на частку в спільному майні подружжя видається лише за наявності дозволу на це органів опіки й піклування. Знову ж таки приватний нотаріус, не маючи відомостей про спадкоємців, не зможе виконати цієї умови.

Саме з цих причин видача свідоцтва приватним нотаріусом вимагає додаткового урегулювання цього питання. Поки що цих питань не вирішено, тому практики по видачі такого свідоцтва приватним нотаріусом немає.

При видачі свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя залежно від того, на чие ім'я видано правовстановлюючий документ на спільне сумісне майно, по-різному здійснюється порядок нотаріального провадження.

Якщо документ, що встановлює право власності на спільне майно, видано на ім'я померлого, то саме пережилий подружжя є ініціатором видачі свідоцтва на своє ім'я. Отже, для одержання свідоцтва є необхідним волевиявлення пережилого подружжя.

Таке волевиявлення оформляється у вигляді письмової заяви. Так як отримання свідоцтва на частку в спільному майні подружжя є правом, а не обов'язком пережилого подружжя, він може відмовитися від одержання такого свідоцтва і подати відповідну заяву нотаріусові, а нотаріус робить відмітку про те, що ст. 22 КпШС йому роз'яснено.

Так само, як при видачі свідоцтва про право власності за життя обох подружжя, нотаріус перевіряє наявність зареєстрованого шлюбу, для чого витребує від заявника свідоцтво про шлюб чи інші документи, які свідчать про укладення шлюбу. Необхідно також перевірити наявність майна, що є спільним майном подружжя, і його правовий статус. Для цього вимагається подання правовстановлюючих документів. Якщо ж предметом видачі свідоцтва є нерухоме майно, то

необхідно подати довідку-характеристику БТІ, а також перевірити відсутність заборон на відчуження нерухомості та арештів.

Враховуючи те, що це провадження здійснюється на підставі лише заяви одного з подружжя, необхідно перевірити факт смерті другого з подружжя та місце відкриття спадщини. Якщо ці документи вже є у спадковій справі, повторного їх надання нотаріус може й не вимагати.

Про видачу такого свідоцтва нотаріус повідомляє спадкоємців, які прийняли спадщину, і роз'яснює їм їхнє право звернутися до суду, якщо вони оспорюють право пережилого подружжя на його частку у спільному майні подружжя.

Таким чином, свідоцтво про право власності в такому разі видається без згоди спадкоємців. Нотаріус лише повідомляє їх про таку видачу. У повідомленні, що надсилається спадкоємцям померлого, зазначається склад спільного майна, на частку якого пережилий подружжя просить видати свідоцтво, а також роз'яснюється право звернення до суду на випадок оспорювання ними майнових вимог пережилого подружжя.

Повідомлення надсилається поштою, а спадкоємці, які особисто прибули до нотаріальної контори, повідомляються про це усно, про що робиться відмітка на заяві подружжя. Така відмітка підписується спадкоємцями.

На підтвердження того, що згода спадкоємців на видачу другому подружжю свідоцтва про право власності не вимагається, свідчить і той факт, що видача такого свідоцтва не регламентується ніякими строками. Таке свідоцтво може бути видано і до закінчення шестимісячного строку з дня відкриття спадщини, бо не регулюється нормами спадкового права.

Якщо ж серед спадкоємців є неповнолітні чи особи, над якими встановлено опіку або піклування, таке свідоцтво видається пережилому подружжю з дозволу органів опіки й піклування.

В тому випадку, коли документ, яким устанавлюється право власності на спільне майно подружжя, оформлено на ім'я пережилого подружжя, видача свідоцтва має інший процесуальний порядок.

До нотаріуса можуть звернутися спадкоємці померлого, які прийняли спадщину, з проханням видати свідоцтво на

ім'я померлого, тобто виділити його частку у спільному майні подружжя, що було зареєстроване на ім'я пережилого подружжя. Якщо ж цей подружжя дає згоду на це, то нотаріус видає таке свідоцтво на ім'я померлого. У разі незгоди пережилого подружжя на видачу такого свідоцтва спадкоємці звертаються до суду.

Може бути й інша ситуація, коли правовстановлюючий документ видано на ім'я пережилого подружжя, а пережилий подружжя з метою більш чіткого визначення спадкової маси може звернутися до нотаріуса з заявою про видачу свідоцтва на частку в спільному майні подружжя на своє ім'я та на ім'я померлого.

У свідоцтві про право власності на частку у спільному майні подружжя у випадку смерті одного із них частки кожного подружжя визначаються однаковими: кожному — половина майна.

Якщо до складу майна, стосовно якого видається свідоцтво, входить майно, що підлягає державній реєстрації, нотаріус роз'яснює про необхідність подати це свідоцтво для реєстрації у відповідні органи.

Видача свідоцтва про придбання жилих будинків з прилюдних торгів

§ 1. Поняття і значення видачі свідоцтва про придбання жилого будинку з прилюдних торгів

Видача свідоцтва про придбання жилого будинку з прилюдних торгів — одна з тих нотаріальних дій, що встановлюють факти, які мають юридичне значення. Як нотаріальна дія вона має на меті: по-перше, засвідчити безспірний факт виникнення права власності у громадянина чи юридичної особи на жилий будинок; по-друге, підтвердити, що це право власності виникло саме внаслідок придбання жилого будинку з прилюдних торгів чи за заявленою згодою стягувача залишити жилий будинок за собою в разі, коли торги не відбулися; по-третє, оформити документ, який встановлює право власності на жилий будинок у набувача.

Для нотаріуса, який вчиняє цю нотаріальну дію, основним є констатація факту безспірного набуття права власності на жилий будинок саме цим набувачем. З цього випливає дещо односторонній характер направленості цієї нотаріальної дії — підтвердження права власності набувача на жилий будинок внаслідок проведення прилюдних торгів. Незвичність цієї нотаріальної дії щодо об'єкта нерухомого майна — жилого будинку, полягає у тому, що Інструкцією про порядок вчинення нотаріальних дій не передбачається перевірка нотаріусом факту належності жилого будинку колишньому власникові, а значить, не витребується правостановлюючий документ і не встановлюється факт його реєстрації органами виконавчої влади, не витребується довідка-характеристика органів технічної інвентаризації та інших документів і дозволів, якщо проводити аналогію з відчуженням. Це пояснюється тим, що сама ця нотаріальна дія є специфічною, бо про-

даж будинку є примусовим в порядку звернення стягнення на жилий будинок у випадках, встановлених чинним законодавством (ст. ст. 391—402 ЦПК України). Отже, всі необхідні відомості, факти й документи вже встановлені, витребувані попереднім провадженням судових органів чи державним виконавцем і залишаються у їхньому провадженні. Але це не означає, що нотаріус не має права вжити заходів до установлення цих фактів, зробити запити щодо того, де знаходяться правовстановлюючі документи щодо проданого на торгах жилого будинку тощо.

§ 2. Умови та процесуальний порядок видачі свідоцтва про придбання жилого будинку з прилюдних торгів

Процесуальний порядок видачі такого свідоцтва регулюється ст. 72 Закону України “Про нотаріат”, пунктами 131—133 Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України.

Вказану нотаріальну дію вправі вчиняти як державні, так і приватні нотаріуси. В компетенцію посадових осіб виконкомів місцевих рад і консульських установ ця нотаріальна дія не входить.

Нотаріус для видачі свідоцтва про придбання жилого будинку з прилюдних торгів повинен перевірити наявність певних юридичних фактів, які дають йому право видати таке свідоцтво.

По-перше, він повинен впевнитись, що вчинення цієї дії відноситься до його територіальної компетенції;

По-друге, нотаріус повинен перевірити відповідність оформлення поданих документів чинному законодавству;

По-третє, треба перевірити чи відповідають дані, що містяться в поданих документах, статті 398 ЦПК України;

По-четверте, чи не був порушений процесуальний порядок проведення прилюдних торгів.

За правилами територіальної компетенції ця нотаріальна дія вчиняється за місцезнаходженням жилого будинку.

Набувачем жилого будинку може бути як покупець, який придбав жилий будинок на прилюдних торгах, так і стягувач за умови, що він виявив бажання залишити за собою цей жилий будинок у разі, коли торги не відбулися.

Підставою для вчинення цієї нотаріальної дії є звернення до нотаріуса набувача жилого будинку чи його повіреної особи та подання ним документів, які безспірно встановлюють факт набуття права власності на жилий будинок внаслідок проведення прилюдних торгів.

Такими документами, як передбачає чинне законодавство (ст. 72 Закону України “Про нотаріат”), є затверджена суддею копія акта про продаж будинку з прилюдних торгів.

Нотаріус зобов’язаний перевірити відповідність оформлення цієї копії акта вимогам чинного законодавства.

Якщо сам документ викладено на кількох аркушах, то всі вони повинні бути прошнуровані, пронумеровані та скріплені відповідною печаткою; документ не може містити дописок, інших незастережених виправлень, має відповідати всім іншим вимогам, передбаченим п. 16 Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України.

На документі повинна бути відмітка про те, де зберігається оригінал документа, копія якого подана нотаріусу. Він повинен містити назву посади особи, яка його видала, та її особистий підпис, скріплений відповідною печаткою.

Сам акт, який складає державний виконавець, відповідно до ст. 398 ЦПК повинен відображати всі суттєві моменти продажу, а саме: ким, коли і де провадилися торги, характеристика проданого будинку, найвища запропонована на цих торгах ціна, точне найменування та адреса покупця, сума, внесена ним за придбаний будинок тощо. До акта також додається список осіб, які брали участь у торгах.

Державний виконавець видає покупцеві копію акта про продаж будинку з прилюдних торгів лише після сплати ним усієї суми за придбаний на торгах будинок. Копія цього акта повинна бути затверджена суддею.

Якщо торги не відбулися, то державний виконавець повідомляє про це стягувача. Стягувач може протягом трьох днів заявити про те, що він залишає будинок за собою. У такому разі стягувачеві видається акт, який також має за змістом відповідати вимогам згаданої ст. 398 та оформляється за зазначеними вище правилами.

Чинне законодавство містить у ст. 399 ЦПК положення про те, що торги можуть бути визнані судом недійсними, а також про те, що торги можуть вважатися такими, що не відбулися. Підстави для визнання торгів недійсними лежать

у сфері спірного провадження, тому нотаріус перевірити їх не може. А от умови, за яких торги вважаються такими, що не відбулися, нотаріус перевірити може. Стаття 399 містить перелік умов, за яких торги вважаються такими, що не відбулися:

- коли ніхто не прибуде на торги або прибуде тільки одна особа;
- коли ніхто з прибулих не зробить надбавки до суми первісної оцінки;
- коли по закінченні торгів покупець не заплатить у п'ятиденний строк повністю належної з нього суми (ст. 397 ЦПК).

Виходячи з цих умов, нотаріус зобов'язаний перевірити за наданою копією акта такі факти:

- щоб у проведенні торгів брали участь принаймні дві особи;
- щоб в обов'язковому порядку було зроблено надбавку до суми первісної оцінки;
- наявність відомостей про те, що покупець сплатив належну до розрахунку суму в установлений термін.

Розглянувши всі ці положення, нотаріус видає свідоцтво про придбання жилого будинку з прилюдних торгів. Текст цього свідоцтва наведено в формі № 15' Форм реєстрів нотаріальних дій, нотаріальних свідоцтв, посвідчувальних написів на угодах і засвідчуваних документах, затвердженій Наказом Міністерства юстиції України від 14.07.1998 р. № 41/5.

У свідоцтві, зокрема, вказуються прізвище, ім'я, по батькові та місце проживання набувача жилого будинку чи найменування та місцезнаходження юридичної особи, зазначається характеристика жилого будинку, розмір загальної та корисної жилої площі, за наявності — службові будівлі, відображаються відомості про те, кому до продажу належав цей жилий будинок і на підставі яких документів, сума, за якою будинок придбано з торгів чи оцінка, за якою він залишений за стягувачем.

У свідоцтві роз'яснюється необхідність зареєструвати це свідоцтво в органах виконавчої влади, які здійснюють цю реєстрацію.

Копія затвердженого суддею акта про продаж будинку з прилюдних торгів і другий примірник свідоцтва залишаються у справах нотаріуса.

Накладення заборони на відчуження нерухомого майна

§ 1. Поняття і значення накладення заборони на відчуження нерухомого майна

При посвідченні різноманітних угод щодо відчуження чи застави нерухомого майна, видачі свідоцтв про право власності на частку в спільному майні подружжя чи оформлення спадкових прав на нерухоме майно однією з основних обставин, яку перевіряє нотаріус та яка суттєво змінює порядок вчинення нотаріальної дії, є наявність чи відсутність заборони на відчуження об'єкта нерухомого майна.

Із самої назви нотаріальної дії випливає її суть: перешкодити вільному розпорядженню майном. Коли на майно накладено заборону на його відчуження, то власник конкретного об'єкта нерухомого майна не може розпорядитися ним, оскільки не має одного з елементів права власності — розпорядження цим майном, або ж не може розпорядитися ним без дозволу певних осіб, які мають чітко визначені конкретні майнові вимоги, що можуть бути реалізовані, наприклад, через звернення стягнення цього майна в порядку, передбаченому чинним законодавством. Тобто, існують суттєві обставини, які унеможливають вільне розпорядження об'єктом нерухомого майна за наявності накладеної заборони на відчуження цього об'єкта.

Вчинення цієї нотаріальної дії до 1.10.1998 р. (дата набуття чинності Указом Президента України "Про врегулювання діяльності нотаріату в Україні" від 23 серпня 1998 р., який значно розширив сферу діяльності приватного нотаріату) належало до виключної компетенції державних нотаріусів чи, у передбачених законом випадках, посадових осіб ви-

конавчого комітету сільської, селищної, міської ради. Від 1.10.1998 р. вчинення цієї нотаріальної дії відноситься і до компетенції приватного нотаріуса.

§ 2. Підстави накладення заборони

Стаття 73 Закону України “Про нотаріат” містить перелік випадків, коли державний нотаріус накладає заборону на відчуження об’єкта нерухомого майна. Так, заборона накладається тоді, коли:

- установа банку, підприємство чи організація видає громадянину позичку на будівництво, капітальний ремонт чи купівлю жилого будинку;
- посвідчується договір довічного утримання;
- посвідчується договір про заставу жилого будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна;
- в усіх інших передбачених законом випадках.

До інших передбачених законом випадків належить накладення арешту на об’єкти нерухомого майна органами дізнання чи слідства або судовими установами у зв’язку зі справами, що знаходяться в їхньому провадженні.

Отже, випадки заборони власникові розпоряджатися належним йому нерухомим майном не вичерпуються наведеними у ст. 73 Закону України “Про нотаріат”, але будь-яке обмеження права власника розпорядитися належним йому майном повинне базуватися на нормативних актах чинного законодавства чи діях посадових осіб у межах їхньої компетенції.

За повідомленням установи банку, підприємства чи організації про видану громадянину позичку на будівництво, капітальний ремонт чи купівлю жилого будинку заборона на відчуження цього об’єкта накладається автоматично.

При посвідченні договору довічного утримання заборона на відчуження нерухомого майна, яке є об’єктом договору, теж накладається обов’язково, оскільки, по-перше, набувач придбаного жилого будинку не має права розпорядитися цим майном до смерті особи, яка є відчужувачем за договором. Його право власності не має однієї складової — права розпорядитися цим майном до смерті відчужувача, а по-друге, накладення заборони на відчуження хоч і є самостійною

нотаріальною дією, але вчиняється водночас із посвідченням угоди про довічне утримання і є обов'язковою умовою для посвідчення договору довічного утримання.

Інакше вирішується питання про накладення заборони при посвідченні договору застави. На підставі ст. 184 ЦК УРСР (яка нині втратила силу) заборона на жилий будинок накладалась обов'язково. І зі змісту ст. 73 Закону України "Про нотаріат" теж можна зробити такий висновок. Але з набуттям чинності Законом України "Про заставу" сторони можуть самі на підставі ст. 32 цього Закону вирішувати, накладати чи ні заборону на відчуження цього об'єкта нерухомого майна, про що зазначають у тексті цього ж договору.

Якщо за домовленістю сторін заборона на відчуження майна не накладається і про це записано в тексті договору, нотаріус не накладає заборони на відчуження предмета застави. Якщо ж у тексті договору питання накладення заборони на відчуження об'єкта нерухомого майна вирішено позитивно або ж про це взагалі нічого не сказано в договорі, то нотаріус має право накласти заборону на відчуження об'єкта нерухомого майна, яке є предметом застави, керуючись ст. 73 Закону України "Про нотаріат".

§ 3. Процесуальний порядок накладення заборони на відчуження нерухомого майна

Накладення заборони на відчуження жилого будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, іншого нерухомого майна здійснюється за їхнім місцезнаходженням.

Заборона на відчуження земельної ділянки накладається за місцем її розташування.

Провадження по вчиненню цієї нотаріальної дії, можна умовно розділити на дві стадії:

- власне вчинення нотаріальної дії;
- внесення відомостей про вчинену нотаріальну дію до Єдиного реєстру заборон відчуження об'єктів нерухомого майна.

Визначивши, що вчинення цієї нотаріальної дії належить до його компетенції, нотаріус має отримати відповідні документи, які є підставою для вчинення дії, а саме:

- повідомлення установи, банку, підприємства або орга-

нізації про видачу громадянинуві позички на будівництво, капітальний ремонт чи купівлю жилого будинку;

- договір довічного утримання;
- договір застави;
- постанова слідчих чи судових органів про накладення арешту на об'єкт нерухомого майна;
- інші документи, передбачені чинним законодавством.

Накладення заборони провадиться вчиненням відповідного напису на повідомленні установи, банку, підприємства чи організації про видачу позички.

Один примірник повідомлення з написом нотаріуса про надходження заборони надсилається відповідній установі, банкові, підприємству чи організації, що видала позичку, а другий залишається у справах нотаріуса.

Форма напису, що вчиняється на повідомленні про видачу позичку, передбачається формою № 63 Форм реєстрів для реєстрацій нотаріальних дій, нотаріальних свідоцтв, посвідчувальних написів, написів на угодах і засвідчуваних документах.

Накладення заборони за договором довічного утримання та про заставу жилого будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна провадиться вчиненням відповідного напису на всіх примірниках договору.

Накладення заборони на відчуження жилого будинку на підставі договору довічного утримання, як правило, провадиться тим нотаріусом, який посвідчив договір довічного утримання, враховуючи те, що обидві нотаріальні дії вчиняються одночасно.

При накладенні заборон в силу застави нерухомості можливі варіанти. Якщо сам договір застави посвідчується державним нотаріусом, то він і накладає заборону на відчуження цього об'єкта застави у передбачених випадках. Якщо ж договір застави посвідчується приватним нотаріусом, то приватний нотаріус вправі звернутися з проханням до державного нотаріуса накласти заборону на відчуження предмета застави, а з 1.10.1998 р. він уже сам має право накласти заборону на відчуження предмета застави.

Звертатися до державного нотаріуса за вчиненням такої нотаріальної дії, як накладення заборони на відчуження об'єкта приватний нотаріус міг тоді, коли він не мав права

взагалі вчиняти цю нотаріальну дію. Такий порядок зберігається і на сьогоднішній час, коли вже приватний нотаріус має право самостійно вчиняти цю дію.

Таким чином, посвідчуючи договір застави, приватний нотаріус має вибір: або повідомити державного нотаріуса про посвідчений ним договір застави, який і буде підставою для накладення заборони, або на підставі ст. 32 Закону “Про заставу” вчинити цю дію.

Форма напису, що вчиняється на повідомленні про видачу позичку, передбачається формою № 64 Форм реєстрів для реєстрації нотаріальних дій, нотаріальних свідоцтв, посвідчувальних написів, написів на угодах і засвідчуваних документах.

Як і всяка нотаріальна дія, накладення заборони вноситься до реєстру. У державних нотаріальних конторах ведуться спеціальні реєстри заборон. Їхня форма передбачена і затверджена формою № 2 вказаних Форм.

Ведення приватними нотаріусами спеціальних реєстрів заборон відчуження ще не передбачено нормативними актами, але враховуючи те, що накладення заборони відчуження нерухомого майна зараз віднесено і до компетенції приватного нотаріуса, то потрібно користуватися формою спеціального реєстру, передбаченого для вчинення цієї нотаріальної дії в державній нотаріальній конторі.

Заборона відчуження реєструється також в алфавітній книзі обліку заборон.

Після вчинення нотаріальної дії відомості про неї мають бути внесені до Єдиного реєстру заборон відчуження об'єктів нерухомого майна.

Єдиний реєстр заборон відчуження об'єктів нерухомого майна — це комп'ютерна база даних, яка містить відомості про:

- накладені заборони та арешти;
- зняття заборон та арештів;
- видані довідки щодо відсутності або наявності заборон та арештів.

Держателем Єдиного реєстру, до обов'язків якого відноситься забезпечення функціонування Єдиного реєстру, є Міністерство юстиції України. Адміністратором Єдиного реєстру виступає державне підприємство “Інформаційний центр” Міністерства юстиції України. Воно відповідає за

створення та ведення цієї комп'ютерної бази даних, матеріально-технічне та технологічне забезпечення, збереження і захист даних, що містяться у Єдиному реєстрі, і має повний прямий доступ до бази даних. Користувачами Єдиного реєстру є державні нотаріальні контори та приватні нотаріуси.

Реєстраторами Єдиного реєстру є державні нотаріальні контори, нотаріальні архіви, приватні нотаріуси, що уклали відповідні угоди з Адміністратором і мають повний прямий доступ до Єдиного реєстру через комп'ютерну мережу. Визнання Реєстраторів у межах району, міста здійснюється Головним Управлінням юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, обласним, Київським та Севастопольським міським Управлінням юстиції за погодженням з Адміністратором.

Підставою для внесення до Єдиного реєстру відомостей про заборони на відчуження та арешти об'єктів нерухомого майна є:

- накладення державним або приватним нотаріусом, який є Реєстратором, заборони на об'єкт нерухомого майна;
- повідомлення посадової особи виконавчого комітету сільської, селищної, міської ради про накладення заборони на об'єкт нерухомого майна;
- повідомлення судових і слідчих органів про накладення арешту на об'єкт нерухомого майна;
- повідомлення про накладення заборони відчуження на об'єкт нерухомого майна державною нотаріальною конторою або приватним нотаріусом, які не є реєстраторами.

Всі посадові особи, які накладають заборону на відчуження об'єкта нерухомого майна чи то вчиненням нотаріальної дії, чи то накладенням арешту, зобов'язані надіслати Реєстратору в день накладення заборони або арешту повідомлення встановленого зразка про вже накладені заборони чи арешти.

Положення про Єдиний реєстр заборон відчуження об'єктів нерухомого майна затверджений Наказом МЮ України від 9 червня 1999 р. за № 31/5.

Зняття заборони провадиться на підставі повідомлення установи, банку, підприємства чи організації про погашення позички, повідомлення про припинення договору застави, а

також припинення чи розірвання договору довічного утримання.

Одержавши повідомлення установи, банку, підприємства чи організації про погашення позички, повідомлення про припинення договору застави, а також припинення (у зв'язку зі смертю відчужувача чи набувача жилого будинку, крім випадку успадкування цього будинку спадкоємцями набувача) чи розірвання договору довічного утримання, нотаріус знімає заборону на відчуження жилого будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна.

Про зняття заборони, а також про зняття судовими або слідчими органами накладеного ними арешту на нерухоме майно нотаріус робить відповідні записи в реєстрі заборон і арештів та в алфавітній книзі обліку заборон на відчуження та арешти нерухомого майна. Повідомлення судових або слідчих органів про зняття арешту залишається у справах нотаріуса.

Після того, як буде знято заборону на відчуження чи арешт, відповідні посадові особи, які зняли відповідні заборони чи арешт, надають ці відомості до Єдиного реєстру. Підставами для внесення відомостей до Єдиного реєстру про зняття заборони на відчуження є повідомлення встановленого зразка, які надсилаються Реєстратору в день зняття заборони або арешту про зняття заборони відчуження або арешту об'єктів нерухомого майна.

Засвідчення вірності копій документів та виписок із них

§ 1. Поняття і значення засвідчення вірності копій документів та виписок із них

Засвідчення вірності копій документів та виписок з них є однією з найпоширеніших нотаріальних дій, яка донедавна складала майже 70% усіх вчинюваних нотаріальних дій. Ця, на перший погляд, проста нотаріальна дія містить гарантії для дуже суттєвих прав громадян. Необхідність її вчинення виникає в багатьох випадках життя громадян, і насамперед, коли треба той самий документ подати до кількох організацій або коли оригінал документа буде потрібен надалі чи коли виникає небезпека його втрати. Це, в основному, стосується документів, що видаються органами ЗАГСу, навчальними закладами, органами охорони здоров'я, нотаріальними конторами, документів про трудовий стаж, договорів, доручень та інших документів, які стосуються майнових та особистих прав громадян. Вони найчастіше необхідні для влаштування на роботу, вступу до навчальних закладів, одержання спадщини, пенсії, укладення певних угод тощо.

Копія документа, засвідчена нотаріусом, усуває можливий сумнів щодо вірності цієї копії. Якщо ж нотаріус, засвідчуючи вірність копії документа, порушить установлений законом порядок засвідчення або допустить перекручення тексту оригіналу, то він несе передбачену законом відповідальність, а засвідчена копія документа в судовому порядку визнається недійсною.

Таким чином, вчинення цієї нотаріальної дії є правовою гарантією охорони прав громадян і забезпечує подальшу реалізацію важливих для громадян прав та обов'язків.

Крім нотаріальних органів, засвідчувати вірність копій документів відповідно до Указу Президії Верховної Ради СРСР від 4 серпня 1983 р. “Про порядок видачі та засвідчення підприємствами, установами, організаціями копій документів, що стосуються прав громадян”, який діє в Україні як такий, що не суперечить нашому законодавству, мають право державні та громадські організації, установи, підприємства на прохання громадян. Ці документи повинні виходити від цих підприємств, організацій та установ і стосуватися прав та законних інтересів громадян, які звернулися з таким проханням. При цьому копії документів видаються на бланках цих підприємств, організацій та установ. Вірність копії документа засвідчується підписом керівника чи уповноваженою на те службовою особою та печаткою. На копії зазначається дата її видачі та робиться відмітка, що оригінал знаходиться на цьому підприємстві, в установі, організації. В такому ж порядку ці відомства можуть видавати копії документів, які в них є та які виходять від інших підприємств, установ та організацій, від яких одержати ці копії важко або неможливо. При цьому, якщо документи було виконано на бланках, то під час виготовлення копії відтворюються реквізити бланків.

Якщо закон не передбачає обов'язкову нотаріальну форму засвідчення вірності копії документа, то підприємства, організації та установи зобов'язані засвідчити вірність копії. Водночас громадяни мають право звернутися за засвідченням копії документа, який не потребує обов'язкової нотаріальної форми засвідчення, до нотаріуса, який не може йому в цьому відмовити.

Крім підприємств, організацій та установ, засвідчувати вірність копій документів відповідно до Закону України “Про адвокатуру України” від 12 грудня 1992 р. мають право адвокати у справах, які вони ведуть.

Загальні вимоги щодо порядку засвідчення вірності копій документів підприємствами, установами, організаціями та адвокатами аналогічні вимогам, що ставляться до нотаріального засвідчення.

§ 2. Умови засвідчення вірності копій документів та виписок з них

Засвідчення вірності копій документів потребує додержання певних умов, за яких ця нотаріальна дія може бути вчинена, а копія документа матиме юридичну силу.

Першою умовою є відповідність документа, з якого посвідчується копія, вимогам закону. Це означає, що документ не повинен суперечити законові як за змістом, так і за формою.

Документом, який суперечить законові, визнається такий, зміст якого є протиправним; наприклад, якщо було укладено мниму чи удавану угоду, або зміст її не передбачений українським законодавством, або вона містить відомості, що принижують честь і гідність людини.

Стосовно деяких документів існує певний порядок їх оформлення і видачі, встановлено бланки єдиного зразка і реквізити документів. Це, в основному, дипломи, атестати зрілості, документи органів РАГСу тощо. Такі документи не будуть відповідати вимогам закону, якщо приміром, вони видані неправомочною установою, немає підпису службової особи чи печатки, не вказано число, місяць, рік видачі документа, відсутній реєстраційний номер, документ виготовлено на неналежному бланку і т. д. Усе це дає нотаріусові підстави для відмови у вчиненні нотаріальної дії.

Не відповідають вимогам законності документи, в яких є підчистки, приписки, незастережені виправлення, закреслені слова, які мають неясний текст, що його неможливо прочитати, нечітку печатку, які написані олівцем, викладені на декількох аркушах, але не прошиті, не пронумеровані та не скріплені належним чином.

Приклад. Нотаріальна контора затримала посвідчення про нагородження в 1943 р. гр. А. медаллю “За оборону Ленінграда”, в якому було виправлення і новий текст записано шариковою ручкою. Виник сумнів щодо цього документа, бо в 1943 р. шариковою пастою не користувалися.

Нотаріальною конторою було затримано диплом захисної сітки на ім'я гр. А. про закінчення Ростовського будівельного технікуму. Як було встановлено експертизою, друкарський шрифт, відтиск гербової печатки було виконано методом змалювання, що було візуально неможливо розпізнати.

Стаття 51 Закону є прямою гарантією забезпечення відповідності документа законіві.

Якщо оригінал документа викликає сумнів щодо його дійсності, нотаріус може затримати цей документ і направити на експертизу на підставі своєї постанови (ст. 51 Закону України “Про нотаріат”). Якщо експертиза виявить порушення закону, нотаріус повідомляє про це для вжиття заходів відповідні підприємства, організації, установи чи прокуратуру.

Друга умова — наявність юридичного значення документа. Ця вимога впливає з сутності цієї нотаріальної дії та означає, що документ, з якого свідчиться вірність копії, повинен стосуватися прав і законних інтересів громадян, мати значення для подальшої їх реалізації, а отже, створювати певні правові наслідки для громадянина.

Практично кожний документ, який стосується прав і законних інтересів громадян, має чи може мати юридичне значення. Якщо у нотаріуса виникають сумніви щодо юридичного значення документа, він може з'ясувати, для якої мети свідчиться копія. Звідси неправомірною буде відмова нотаріуса засвідчити вірність копії документа, якщо строк його дії закінчився, а значить, документ буцімто втратив своє юридичне значення. Це, в основному, стосується договорів, доручень, охоронних свідоцтв на житло, посвідчень про опіку, коли підопічний досяг повноліття. Незважаючи на закінчення строку дії документа, останній може мати юридичне значення за певних обставин, бо в ньому можуть стверджуватися факти минулого, які на цей момент мають значення для громадянина.

Третьою умовою засвідчення вірності копії документа є перевірка того факту, чи може нотаріус з представленого документа засвідчити копію.

Закон України “Про нотаріат” не містить переліку документів, з яких не можна засвідчити вірність копії. Тому при цьому слід керуватися п. 138 Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, а також Указом Президії Верховної Ради СРСР від 4 серпня 1983 р. (який не суперечить законодавству України), де визначено перелік документів, з яких вірність копії не свідчиться.

Це, в першу чергу, документи, що свідчать особу громадянина, зокрема паспорт, а також документи, що його замінюють: довідка про втрату паспорта, видана органами внутрішніх справ, паспорт громадянина України для виїзду за кордон, дипломатичний чи службовий паспорт, посвідка на проживання особи, яка мешкає в Україні, але не є громадянином України, національний паспорт іноземця, довідка про звільнення з місць позбавлення волі.

До документів, що посвідчують особу громадянина і з яких не можна засвідчувати вірність копії, належать партійні квитки, профспілковий, військовий квитки, студентські квитки, депутатські та службові посвідчення тощо.

Забороняється засвідчувати вірність копії деяких документів, що видаються органами охорони здоров'я: довідок лікувальних установ про народження дитини, лікарняних свідоцтв і фельдшерських довідок про смерть, довідок і висновків про наявність психічних захворювань, медичних висновків на дітей-інвалідів з дитинства у віці до 16 років, свідоцтв про хворобу колишніх військовослужбовців, у тому числі й тих, хто знаходився в полоні.

Засвідчувати вірність копій лікарняних листків, якщо вони були видані лікарем з затвердженням головного лікаря або спільно з ним, можна лише за умови, що їх підписали обидва лікарі.

Не можна засвідчувати виписку із залікової відомості, якщо не пред'явлено диплома про закінчення навчального закладу. Не підлягають засвідченню також тимчасові посвідчення, видані технікумами замість диплома, а також довідки про закінчення інтернатури, клінічної ординатури, аспірантури, виданих замість посвідчень. Не можна також засвідчувати вірність копій протоколів засідань екзаменаційних комісій при проведенні кандидатських іспитів.

Не підлягає засвідченню вірність копій записів актів громадянського стану, оскільки видача їх громадянам заборонена, а юридичне значення матиме видане за встановленою формою свідоцтво.

Забороняється засвідчувати вірність копій перепусток для входу в установу, посвідчень про відрядження військовослужбовців, довідок про перебування в партизанських загонах.

Не підлягають засвідченню копії трудових книжок у разі виїзду громадянина за кордон, бо трудові книжки не підлягають легалізації та вивозу за кордон. По запитах видаються архівні довідки.

Копія заповіту може бути засвідчена лише після подання нотаріусові особою, вказаною в заповіті, свідоцтва про смерть заповідача і за умови, що нотаріус має документальне підтвердження того, що заповіт не скасовано і не змінено.

Четверта умова передбачає, що засвідченню підлягають копії тільки тих документів, що виходять від підприємств, організацій та установ і стосуються особистих прав і законних інтересів громадян.

Отже, нотаріуси не мають права засвідчувати вірність копії листів одних підприємств, установ, організацій, адресованих іншим підприємствам, організаціям і установам, бо такі документи повинні зберігатись у справах установи. Їх вилучення чи видача зі справи не дозволяється.

Є ще деякі умови засвідчення вірності копій документів, що їх необхідно додатково враховувати за певних обставин, які виникають з вчиненням цієї нотаріальної дії.

Для засвідчення вірності копії документа, виданого громадянину, необхідною умовою є те, що справжність підпису громадянина на оригіналі документа повинна бути засвідчена нотаріусом, або посадовою особою виконкому місцевої ради, або підприємством, установою, організацією за місцем роботи, навчання, проживання чи лікування громадянина (п. 138 Інструкції).

При цьому нотаріус повинен звертати увагу на те, щоб справжність підпису громадянина на документі була засвідчена не тільки в певній установі, а й відповідною посадовою особою, і скріплена печаткою цієї установи.

Вірність копії з копії документа засвідчується за умови, що раніше вірність копії була засвідчена в нотаріальному порядку. Крім того, вона може бути засвідчена, якщо копію видано підприємством, організацією, установою, яка видала оригінал документа. Копія в такому разі повинна бути викладена на бланку цієї установи з прикладенням печатки і відміткою про те, що оригінал документа знаходиться на цьому підприємстві, в організації чи установі (п. 139 Інструкції).

При цьому засвідчення копії з копії вимагає певного оформлення. Так, копія з копії повинна містити повний текст

документа з зазначенням підписів посадових осіб, тексту розшифрованої печатки установи, яка видала цей документ. Далі розміщується текст посвідчувального напису про засвідчення вірності копії, підпис нотаріуса і повне найменування нотаріальної контори. Підготовлена в такий спосіб копія з копії засвідчується вчиненням на ній посвідчувального напису спеціальної форми.

У практиці трапляються випадки, коли немає потреби засвідчувати копію всього документа в цілому — громадянину потрібна тільки виписка із документа. Посвідчення виписки з документа є можливим теж за певної умови: якщо в документі вміщено декілька не пов'язаних між собою питань, які можуть за своїм змістом існувати окремо один від одного. Виписка має відтворювати повний текст частини документа з певного питання. Найчастіше виникає потреба зробити виписку з трудової книжки. Так, наприклад, виписка з трудової книжки повинна містити повний текст першої сторінки з зазначенням назви документа, прізвища, імені та по батькові власника, року народження, освіти, професії, а вже потім викладається зміст запису, необхідного громадянину.

§ 3. Процесуальний порядок засвідчення вірності копії документів та виписок із них

Порядок вчинення засвідчення вірності копій документів та виписок із них регулюється статтями 75—77 Закону України “Про нотаріат”, пунктами 138—141 Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України.

Відповідно до чинного законодавства ця дія може вчинятися в будь-якій нотаріальній конторі, тобто діє загальне правило територіальної компетенції. Засвідчувати вірність копії документа можуть приватні нотаріуси, а за кордоном — консульські установи. У населених пунктах, де немає нотаріусів, засвідчувати вірність копій документа мають право посадові особи виконавчих комітетів сільських, селищних, міських рад, окрім документів призначених для дії за кордоном.

Із проханням засвідчити вірність копії документа до нотаріуса може звернутись як сам власник документа, так і (за його дорученням) інша особа, яка повинна мати при собі до-

кумент, що посвідчує її, а не громадянина, чії копії документів будуть свідчитись.

Засвідчуючи вірність копій документів, нотаріус в обов'язковому порядку встановлює особу громадянина, який звернувся за вчиненням цієї нотаріальної дії. При цьому для встановлення особи можуть подаватися не тільки паспорт і документи що його замінюють, а й інші документи, які посвідчують особу: службові посвідчення, посвідчення водія, особи моряка, інваліда тощо.

Засвідчується вірність копії документа з пред'явленням оригіналу документа. Спочатку нотаріус перевіряє наявність усіх умов для засвідчення, а потім дуже ретельно звіряє копію документа з оригіналом, звертаючи увагу на повну тожність копії з ним.

При цьому слід також звернути увагу на такі моменти: по-перше, бланки, відбитки печатки, штампів повинні мати однакове найменування підприємств, установ та організацій, які видали документ; по-друге, зміст тексту документа має відповідати профілю діяльності установи, від якої виходить документ; по-третє, дата видачі документа не може передувати даті виготовлення бланка; по-четверте, дата виготовлення бланка і дата видачі документа не можуть, в свою чергу, передувати подіям, зафіксованим у документі.

Дією, яка вказує на засвідчення вірності копії документа, є вчинення посвідчувального напису, для чого застосовуються штампи з текстом відповідного напису. Посвідчувальний напис повинен бути виконаний ясно, чітко, без підчисток. У ньому робиться відмітка про відсутність застережених виправлень в оригіналі документа та інших його особливостей. Якщо в документі було допущено дописки чи виправлення, то вони обов'язково застерігаються нотаріусом у кінці посвідчувального напису. При цьому виправлення в оригіналі документа слід зробити так, щоб усе помилково написане, а потім закреслене можна було прочитати. Треба мати на увазі, що не заповнені до кінця рядки та інші вільні місця прокреслюються, за винятком документів, призначених для дії за кордоном, у яких прокреслювання не допускається.

У нотаріальній практиці був випадок, коли в копії диплома, виданого громадянці А. про закінчення нею вищого навчального закладу і про присвоєння їй кваліфікації психолога, нотаріус не прокреслив вільні місця. Скориставшись цим,

громадянка А. дописала в копії “медична психологія” і кваліфікацію психоневролога. Це дало їй можливість пропрацювати впродовж п’яти років головою ЛТЕК при міській лікарні, не маючи на те відповідної освіти.

Після того, як нотаріус підпише посвідчувальний напис, провадиться реєстрація нотаріальної дії в реєстрі. Засвідчувати можна будь-яку кількість копій, реєструючи при цьому кожен копію, надаючи кожній з них окремий номер у реєстрі та стягуючи державне мито за кожен з них.

При засвідченні вірності копій документів слід брати до уваги ту обставину, що в нотаріальній конторі не залишається ніяких документів, окрім запису в реєстрі. Тому нотаріуси повинні дуже детально і ретельно провадити записи в реєстрі основних реквізитів документу, вірність копій з якого свідчиться.

Засвідчення справжності підпису на документах

§ 1. Поняття і значення засвідчення справжності підпису на документах

Засвідчення справжності підпису на документах — досить поширена в нотаріальній практиці дія. Необхідність її вчинення значна, бо стосується подальшої реалізації дуже важливих прав та обов'язків громадян.

Установа, до якої подається документ, що має юридичне значення, має бути впевнена, що його підписано саме тією особою, від імені якої він виходить. Але не завжди є можливість упевнитися в цьому на місці, бо документ може бути пересланий поштою або переданий іншою особою, а не тією, яка його підписала. Виходячи з цього, закон і надає право нотаріальним органам засвідчувати справжність підпису на документах.

Коло документів, на яких свідчиться справжність підпису, різнобічне й широке, але, виходячи з практики, можна визначити такі, на яких справжність підпису засвідчується найчастіше. Насамперед це заяви, пов'язані з сімейними правовідносинами, як-то: згода на розлучення, усиновлення, на вступ до шлюбу неповнолітньої дочки, згода батьків дитини на усиновлення, і т. ін.

Можуть бути заяви, пов'язані з оформленням спадкових прав: про прийняття спадщини чи відмову від неї, згода спадкоємців на внесення до свідоцтва про право на спадщину спадкоємців, які не можуть довести своїх родинних відносин зі спадкодавцем, та ін.

Значне місце належить заявам, пов'язаним із цивільними правовідносинами: згода подружжя на відчуження будинку,

квартири, автомобіля, відмова співвласника від права привілеєвої купівлі будинку; скасування заповіту; згода всіх повнолітніх членів сім'ї на відчуження будинку, квартири тощо.

Із призначенням пенсій часто виникає потреба підтвердити трудовий стаж заявника. У таких випадках можна скористатися письмовими заявами осіб, які працювали разом із заявником та можуть підтвердити його трудовий стаж. На їхніх письмових свідченнях справжність підпису повинна бути нотаріально засвідчена.

Засвідчується справжність підпису на статутах юридичних організацій, на банківських картках тощо.

Повинна бути засвідчена справжність підпису і під текстом перекладу з однієї мови на іншу, якщо такий переклад здійснив перекладач, а не нотаріус.

Таким чином, суть цієї нотаріальної дії полягає в тому, що нотаріус лише підтверджує, що підпис на певному документі зроблено саме тією особою, від якої він виходить, але не підтверджує викладених у документі фактів. За правдивість фактів, викладених у документі, відповідає особа, яка підписала цей документ.

§ 2. Умови засвідчення справжності підпису на документах

Засвідчення справжності підпису на документах може вчинятися за додержання певних умов.

По-перше, документи, на яких свідчиться справжність підпису, не повинні суперечити законодавству як за змістом, так і за формою. Вони не можуть містити відомостей, що принижують честь і гідність людини.

Наприклад, нотаріус не може засвідчити справжність підпису на заяві гр. А., яка в ній попереджала свого чоловіка: якщо той не випишеться з квартири і не залишить їй усе майно, то вона позбавить його можливості бачитися з дитиною. Така заява суперечить законові.

По-друге, документи, на яких засвідчується справжність підпису, не повинні мати характеру угоди, бо створювалося би враження, що посвідчується не тільки підпис, а й сама угода в цілому.

У практиці траплялися випадки, коли нотаріус засвідчував справжність підпису на розписках про одержання грошей за продані речі, про позику грошей. Такі дії слід оформляти договором купівлі-продажу і позики. Тому не можна засвідчувати справжність підпису на різного роду розписках, зобов'язаннях, рахунках тощо.

На документах, що мають характер угоди, можна засвідчувати справжність підпису тільки відносно особи, яка підписалася замість учасника угоди, який внаслідок фізичної вади, хвороби чи з інших поважних причин не зміг підписатися. У цьому випадку нотаріус встановлює особу як того, хто підписався, так і того, за кого ця особа підписалася. У посвідчувальному написі вказується прізвище, ім'я, по батькові особи, котра підписалася замість учасника угоди, а також причини, з яких не зміг підписатися сам учасник.

По-третє, не можна засвідчувати справжність підпису на документах, де стверджуються обставини, право посвідчення яких належить лише відповідному державному органу. Мова йде про документи, в яких підтверджуються факти часу народження, реєстрації народження, смерті, шлюбу, наявності хвороби, інвалідності, право власності на майно тощо. Ці факти встановлюються судом або іншим державним органом.

Якщо надати нотаріусові право засвідчувати справжність підпису на таких документах, то одночасно свідченням справжності підпису встановлювався б і певний юридичний факт. Це, по-перше, суперечило б тому, що нотаріус вчиненням цієї нотаріальної дії лише засвідчує справжність підпису, а не стверджує фактів, що в ньому вказані, а по-друге, встановлення подібних фактів належить певним державним органам, але не нотаріальним.

Єдиним винятком з цієї умови є те, що коли документ подається до суду чи якогось органу іноземної держави, то нотаріус вправі свідчити справжність підпису на будь-яких заявах-афідевітах (письмові урочисті заяви), в тому числі й таких, де підтверджуються родинні чи подружні відносини, факти реєстрації народження, шлюбу і т. ін.

§ 3. Процесуальний порядок засвідчення справжності підпису на документах

Засвідчення справжності підпису на документах регулюється ст. 78 Закону України “Про нотаріат”, пунктами 142—145 Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України та пунктами 72—75 Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій посадовими особами виконавчих комітетів сільських, селищних, міських рад народних депутатів України.

За вчиненням цієї нотаріальної дії можна звернутися до будь-якої державної нотаріальної контори, і до будь-якого приватного нотаріуса. Засвідчення справжності підпису на документах належить і до компетенції консульських установ.

У тих місцевостях, де немає державних і приватних нотаріусів, засвідчувати справжність підпису можуть посадові особи виконавчих комітетів сільських, селищних і міських рад, окрім документів, призначених для дії за кордоном.

Перед засвідченням справжності підпису на документах нотаріус повинен уважно ознайомитися з документом, ретельно перевірити наявність усіх умов засвідчення, про які було сказано вище, а потім у передбаченому законом порядку встановити особу заявника.

У присутності нотаріуса заявник ставить свій підпис або підтверджує, що документ підписано саме ним. Якщо заявник не може власноручно підписатися через фізичну ваду, хворобу і т. ін., то за його дорученням документ може підписати інша особа. При цьому нотаріус перевіряє особу, яка розписалася, а також причину, з якої заявник не зміг підписатися сам.

Слід також мати на увазі, що при засвідченні зразків підписів посадових осіб підприємств, установ, організацій на картках, що подаються до Національного банку України, комерційних банків з метою відкриття рахунків нотаріус перевіряє правоздатність юридичної особи, справжність підписів посадових осіб та їхні повноваження на право підпису. На підтвердження повноважень на право підпису нотаріус вимагає пред'явити наказ про призначення на посаду, протокол про обрання посадової особи, доручення на ім'я керівника, видане вищестоящим органом.

Після здійснення цих дій нотаріус вчиняє посвідчувальний напис. Є декілька зразків таких написів, що враховують певні обставини, за яких засвідчується справжність підпису, а саме: для засвідчення справжності підпису громадян, які діють за дорученням, підпису представника юридичної особи; підпису неповнолітнього (15—18 років), який діє за згодою одного з батьків, усиновителів чи піклувальників; підпису громадянина, який підписався за іншого, котрий не може підписатися через фізичну ваду, хворобу чи з інших поважних причин; підпису на документі, що передається телеграфом; підпису перекладача.

Засвідчення вірності перекладу документів з однієї мови на іншу

§ 1. Значення та умови засвідчення вірності перекладу

До недавнього часу ця нотаріальна дія не мала великої практики. Зараз вона набуває дедалі більшого поширення в зв'язку з розвитком міжнародних зв'язків України з іншими країнами. Виникають різнобічні правовідносини між громадянами та установами України, з одного боку, і громадянами та установами інших країн — з іншого. Чимало громадян України з різних причин проживає за кордоном, а іноземці — в Україні. Тому і є велика потреба перекладу документів з іноземних мов на українську і навпаки, а також з однієї іноземної мови на іншу. І цю функцію покладено на нотаріальні органи.

При засвідченні вірності перекладу з однієї мови на іншу до документів, з яких свідчиться вірність перекладу, пред'являються такі самі вимоги, як і до документів при засвідченні вірності їх копій. Тобто, вони не повинні суперечити закону — як за сутністю, так і за формою, мати юридичне значення та ін.

Але є й специфічні вимоги, притаманні саме цій нотаріальній дії.

По-перше, засвідчувати вірність перекладу з однієї мови на іншу нотаріус може лише тоді, коли він знає мову, якою викладено документ, і мову, якою треба перекласти його зміст. В противному разі переклад може зробити відомий нотаріусові перекладач, який знає відповідну мову, і тоді нотаріус свідчить не вірність перекладу документа, а справжність підпису перекладача під перекладом.

По-друге, документи, складені за кордоном за участю іноземних властей або які від них виходять, приймаються нотаріусами для вчинення перекладу і засвідчення вірності копії документа лише за наявності на документі відмітки про його легалізацію органами Міністерства закордонних справ України.

Під легалізацією розуміється засвідчення консулами або консульським управлінням МЗС України тієї обставини, що документ відповідає законодавству країни, якою був виданий, і що підписи іноземних посадових осіб на документі не викликають сумніву в їхній справжності. Прийняття документів без легалізації можливе, якщо це передбачено в угоді України з іноземною країною.

§ 2. Процесуальний порядок засвідчення вірності перекладу з однієї мови на іншу

Ця нотаріальна дія регулюється ст. 79 Закону України “Про нотаріат” і пунктами 146—147 Інструкції “Про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України”. Засвідчувати вірність перекладу документа з однієї мови на іншу вправі державні та приватні нотаріуси, консульські установи. При цьому діє загальне правило територіальної компетенції, і за вчиненням цієї дії можна звертатися до будь-якої нотаріальної контори, до будь-якого приватного нотаріуса.

Як показує практика, при засвідченні вірності перекладу нотаріусові, як правило, доводиться користуватися послугами перекладача, бо дуже рідко наші нотаріуси володіють іноземними мовами. Таким чином, засвідчуючи вірність підпису перекладача, нотаріус повинен встановити його особу та особу громадянина, який подав документ для перекладу. При цьому перекладач, окрім документа, що свідчить його особу, подає документ, який підтверджує його кваліфікацію. Якщо ж у нотаріальній конторі є зразок підпису перекладача і його особа відома нотаріусові, то за наступного засвідчення підпису перекладача нотаріус встановлює тільки особу, яка подала документ для перекладу.

Переклад робиться з усього документа, в тому числі з печатки і штампу. Найчастіше переклад виконується на окремому аркуші чи аркушах. Він прикріплюється до оригіналу

документа, прошнуровується і скріплюється підписом нотаріуса та його печаткою.

Досить часто громадянин, звертаючись за вчиненням якоїсь нотаріальної дії, наприклад, за посвідченням доручення, заповіту, засвідченням справжності підпису на документі, копії тощо, просить одночасно здійснити переклад документа на іноземну мову. У цьому випадку переклад вміщується поруч з оригіналом документа на одній сторінці, розділений вертикальною рисою: оригінальний текст (доручення, заповіт, копія тощо) розташовується на лівій стороні, а переклад — на правій. Переклад робиться з усього тексту документа, в тому числі й з посвідчувального напису під документом, і закінчується підписами. Далі під текстом документа і перекладу з нього вчиняється посвідчувальний напис про засвідчення вірності перекладу, зробленого нотаріусом, або про засвідчення справжності підпису перекладача, якщо переклад зроблено перекладачем.

На прохання заінтересованих осіб нотаріус одночасно з засвідченням вірності перекладу чи справжності підпису перекладача може свідчити і вірність копії з перекладу.

Нотаріальне посвідчення безспірних юридичних фактів

Державні нотаріальні контори, приватні нотаріуси та консульські установи можуть посвідчувати певні безспірні юридичні факти, в яких можна пересвідчитися безпосередньо.

Це — посвідчення факту, що громадянин є живим, що громадянин знаходиться в певному місці, факт тотожності громадянина з особою, зображеною на фотокартці, а також факт часу пред'явлення документів.

Посвідчення таких юридичних фактів повинно мати для громадян юридичне значення, тобто їх встановлення тягне певні юридичні наслідки і сприяє виникненню, припиненню чи продовженню реалізації суб'єктивних прав та обов'язків громадян.

§ 1. Посвідчення факту, що громадянин є живим

Той факт, що громадянин є живим, посвідчується тоді, коли його необхідно підтвердити в іншому місці. Встановлення цього факту може бути викликане різними обставинами.

По-перше, коли треба підтвердити, що особа, якій сплачуються аліменти чи інші періодичні платежі, є живою, якщо у боржника виник сумнів щодо цього.

По-друге, на випадок помилкового оголошення громадянина померлим може бути подано до суду для скасування рішення свідоцтво, що громадянин є живим.

По-третє, що останнім часом трапляється дуже часто, необхідність посвідчення цього факту викликається одержанням із-за кордону періодичних платежів — пенсії, аліментів тощо. У такому разі вимагається через певний термін залежно від того, з якої країни йдуть платежі — (1 рік, 6 місяців,

3 місяці), підтвердження факту, що громадянин, який одержує ці платежі, є живим.

По-четверте, може виникнути необхідність посвідчення факту, що громадянин є живим, якщо відкрилася спадщина за кордоном. Наприклад, за законодавством Франції, якщо спадщина відкрилась у Франції, а спадкоємці проживають в Україні, то для зменшення податку на спадщину в разі наявності у спадкоємців принаймні трьох неповнолітніх дітей вимагається подання свідоцтв про народження дітей, а також нотаріальних свідоцтв про те, що ці діти є живими.

Для порушення цього нотаріального провадження достатньо усної заяви громадянина про посвідчення факту.

Громадянин, який звертається з таким проханням, подає документ, який безспірно свідчить про його особу. Після особистого з ним спілкування та перевірки його особи нотаріус посвідчує вказаний юридичний факт.

Факт, що неповнолітній, який не досяг 15-річного віку, є живим, посвідчується на прохання його законних представників (батьків, усиновителів, опікунів). Явка цих неповнолітніх для посвідчення факту є обов'язковою.

Стосовно дітей віком від 15 до 18 років цей факт посвідчується на їхнє прохання та за згодою на це законних представників (батьків, усиновителів, піклувальників). Справжність підпису законних представників на заяві про їхню згоду на встановлення вказаного факту повинна бути засвідчена в нотаріальному порядку чи підприємством, установою, організацією, в якій вони працюють або навчаються, житлово-експлуатаційною організацією за місцем їхнього проживання, а також адміністрацією стаціонарного лікувально-профілактичного закладу, в якому вони знаходяться на лікуванні. Засвідчення справжності підпису не потрібне, якщо законні представники прийдуть до нотаріальної контори та особисто подадуть нотаріусу заяву про свою згоду. Тоді нотаріус установлює особу законного представника, перевіряє справжність підпису, про що робить відмітку на заяві та вказує назву документа, його номер, дату видачі й назву установи, що видала документ, який стверджує особу.

На підтвердження факту, що громадянин є живим, нотаріус видає свідоцтво.

У свідоцтві обов'язково вказуються дата і точний час, коли громадянин особисто з'явився до нотаріуса. У разі встановлення факту, що громадянин є живим, поза приміщенням державної нотаріальної контори чи приміщенням, що є робочим місцем приватного нотаріуса, останній зобов'язаний вказати у свідоцтві, що він посвідчив цей факт особисто, з'явившись за зазначеною адресою в зазначений час. Якщо факт посвідчується в лікувальній установі, то у свідоцтві треба вказати не лише точну адресу, а й повне найменування установи.

Крім того, у свідоцтві обов'язково повинно бути вказано, в супроводі кого саме з законних представників неповнолітній з'явився до нотаріуса.

§ 2. Посвідчення факту знаходження громадянина в певному місці

Посвідчення цього факту не має великого практичного значення. Процесуальний порядок його встановлення близький до процесуального порядку посвідчення факту, що громадянин є живим. Та обставина, що громадянин є живим, зазвичай є передумовою тієї обставини, що він перебуває в певному місці. Тому на практиці дуже часто не бачать відмінностей у меті посвідчення цих двох фактів. Але мета ця різна. Якщо в першому випадку встановлюється, що громадянин у певний час є живим, то в другому — що громадянин у певний час перебуває в певному місці.

Необхідність посвідчення вказаного факту може виникнути в разі, коли громадянин бажає забезпечити факт свого перебування в певний час і в певному місці (алібі) для конкретних важливих для нього обставин. Це можливо також тоді, коли через помилкове визнання громадянина безвісно відсутнім виникає необхідність подати до суду для скасування рішення свідоцтво, що громадянин, якого визнали безвісно відсутнім, перебуває в певному місці.

Для порушення нотаріального провадження щодо посвідчення факту перебування громадянина в певному місці досить усної заяви. Нотаріус після перевірки документа, що

свідчить про особу заявника, та після особистого з ним спілкування посвідчує вказаний факт.

Факт перебування неповнолітніх у певному місці посвідчується за такими самими правилами, як і факт, що громадянин є живим.

На підтвердження факту перебування громадянина в певному місці нотаріус видає свідоцтво, в якому вказуються точна адреса і час посвідчення факту.

§ 3. Посвідчення тотожності громадянина з особою, зображеною на фотокартці

Посвідчення факту тотожності громадянина з особою, зображеною на фотокартці, дедалі частіше трапляється в нотаріальній практиці.

Приймаючи людину на роботу, деякі організації вимагають у разі надсилання документів разом з фотокартками поштою такого нотаріального посвідчення, бо посадові особи цих організацій позбавлені можливості безпосередньо впевнитися в тотожності особи, яка прислала документи, з особою, зображеною на фотокартці.

Така необхідність виникає й з вступом до деяких вищих військово-морських навчальних закладів.

І, нарешті, це буває необхідним для вчинення дій за кордоном. Скажімо, коли виникає сумнів щодо тотожності особи, яка претендує на спадщину, що відкрилася за кордоном, тій особі, яка відома як спадкоємець органам, що оформляють спадщину.

На підтвердження факту тотожності громадянина з особою, зображеною на фотокартці, видається свідоцтво. На примірнику свідоцтва у верхньому лівому куті вміщується фотокартка, скріплена підписом нотаріуса та його печаткою. При цьому печатка повинна розміщуватися частково на фотокартці, частково на свідоцтві. Крім того, у свідоцтві вказується, що особу громадянина, який надав фотокартку, встановлено.

Посвідчення такого факту відносно неповнолітніх здійснюється за проханням їхніх законних представників.

§ 4. Посвідчення факту часу пред'явлення документів

Донедавна вчинення цієї нотаріальної дії в нотаріальній практиці траплялося дуже рідко. Якщо взяти до уваги мету вчинення цієї нотаріальної дії, то можна зробити висновок, що посвідчення факту часу пред'явлення документів є можливим за необхідності забезпечити пріоритет винаходу, раціоналізаторської пропозиції чи якоїсь іншої авторської праці. Таким чином, для посвідчення цього факту можуть бути подані описи винаходу, раціоналізаторської пропозиції, автореферати, тези тощо.

Як свідчить практика, необхідність посвідчення вказаного факту може настати в разі ліквідації певної організації, куди громадянина було відряджено. Не маючи можливості зробити відмітку про факт і час прибуття у відрядження, громадянин може звернутися до нотаріуса, який і посвідчить час подання документа про відрядження.

Для вчинення цієї нотаріальної дії нотаріус встановлює особу громадянина, який пред'явив документ, і для підтвердження часу його пред'явлення робить посвідчувальний напис безпосередньо на документі з зазначенням особи, яка його подала.

Документ подається у двох примірниках. Посвідчувальний напис учиняється на обох примірниках. Один примірник видається громадянину, а другий зберігається в нотаріуса. Якщо другого примірника немає, то нотаріус виготовляє його копію.

Якщо документ викладено на декількох сторінках, то, посвідчуючи час його подання, нотаріус зобов'язаний його прошити, прошнурувати і скріпити печаткою.

У разі подання декількох документів посвідчувальний напис учиняється на кожному з них, кожний з них фіксується в реєстрі нотаріальних дій і стягується державне мито за кожний поданий документ.

Передача заяв громадян, підприємств, установ та організацій

§ 1. Значення та мета передачі заяв від одних осіб до інших

Передача заяв від одних осіб до інших — досить поширена нотаріальна дія. Необхідність її вчинення виникає в багатьох випадках, коли громадянин чи організація бажають довести до відома іншого громадянина чи організації певне повідомлення, яке має важливе правове значення і може бути доказом тих чи тих фактів під час розгляду справи в суді.

Коло таких заяв досить велике, вони стосуються різних життєвих ситуацій, які тягнуть за собою певні юридичні наслідки.

Найчастіше трапляються заяви, пов'язані зі здійсненням права власності на нерухоме майно. Наприклад, за необхідності повідомлення другого з подружжя, який ухиляється від дачі згоди на відчуження будинку, що належить подружжю за правом спільної сумісної власності, або коли один із співвласників спільної часткової власності бажає продати свою частку, то він зобов'язаний повідомити про це інших співвласників, які можуть скористатися правом привілеєвої купівлі цієї частки. Тільки після доведення факту, що співвласників про це повідомлено, нотаріус має право посвідчити договір відчуження будинку чи іншого нерухомого майна сторонній особі, якщо від моменту повідомлення минув принаймні місяць і вони протягом цього часу не виявили бажання скористатися своїм правом привілеєвої купівлі.

Через нотаріуса передаються також заяви подружжя, які містять певні пропозиції, повідомлення щодо добровільного розділу майна, розлучення, виховання та утримання дітей, примусового обміну житлової площі тощо.

Передаються повідомлення, пов'язані з правом користування житловою площею. Наприклад, заява наймодавця орендаторові про звільнення житлової площі, про звільнення заброньованої житлової площі.

Можлива й така ситуація: якщо спадкоємець не знаходиться в місці відкриття спадщини, але хоче мати доказ того, що він прийняв спадщину, то він може через місцеву нотаріальну контору подати заяву про прийняття спадщини до нотаріальної контори за місцем відкриття спадщини.

Бувають і передачі заяв авторів особам, які порушили їхні авторські права.

Необхідність передачі таких заяв, які відіграють роль попереджень, певних повідомлень, пропозицій, можлива і в інших випадках.

Передача таких заяв через нотаріальні органи практично унеможлиблює оспорування певної дії на тій підставі, що заінтересованим особам було невідомо про наміри заявника.

Таким чином, свідоцтво нотаріального органу про передачу заяв стає доказом передачі заяви певного змісту. При цьому особа, якій передано таку заяву, не може посилатися на те, що їй не було відомо про наміри заявника, і оспорити цей факт.

§ 2. Умови передачі заяв від одних осіб до інших

Для вчинення передачі заяви треба дотримуватись певних умов, щоб така передача була дійсною і мала юридичні наслідки для заявника.

По-перше, нотаріус, приймаючи заяву, зобов'язаний перевірити законність передачі такої заяви, її правомірність. Вона не повинна суперечити законам України. Наприклад, заява — попередження про повернення картярського боргу не може бути передана, бо таке зобов'язання законами України не захищається, а значить, для заявника не матиме ніяких правових наслідків.

По-друге, заява не може своїм змістом принижувати честь і гідність людини.

По-третє, заява має бути достатньою за своїм змістом, щоб у майбутньому не виникало спорів, певних непорозумінь між заявником та особою, якій передано заяву. Приміром, якщо в заяві співвласник спільної часткової власності

повідомляє інших співвласників про бажання продати свою частку власності, але не називає ціни, за якою хоче продати, а також інші умови, то нотаріус указує на це заявникові та доповнює заяву необхідними даними. Невиконання цієї умови може призвести до виникнення спору між власниками і можливості спростувати цю заяву.

І, нарешті, умовою передачі заяв від одних осіб до інших є наявність певних юридичних наслідків такої передачі заяв.

§ 3. Процесуальний порядок передачі заяв від одних осіб до інших

Передача заяв громадян, підприємств, установ та організацій іншим громадянам, підприємствам, установам та організаціям вчиняється тільки державними нотаріальними конторами і приватними нотаріусами. Посадові особи консульських установ і виконкомів місцевих рад права на це не мають.

Процесуальний порядок вчинення цієї нотаріальної дії урегульовано ст. 84 Закону України “Про нотаріат” і пунктами 156, 157 Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України.

За вчиненням передачі заяв можна звернутися до будь-якої державної нотаріальної контори чи до будь-якого приватного нотаріуса, тобто діє загальне правило територіальної компетенції.

Заява повинна містити прізвище, ім'я, по батькові, місце проживання адресата і заявника чи найменування та місцезнаходження юридичної особи. У багатьох випадках треба вказувати і строк для відповіді на заяву. Скажімо, в заяві про попередження співвласника продати свою частку власності вказується, що інші співвласники повинні дати відповідь щодо згоди скористатися їхнім правом привілеєвої купівлі протягом місяця з моменту одержання заяви.

Заява подається нотаріусу щонайменше у двох примірниках. Заявник може передати заяву і через свого представника, який пред'являє нотаріусу доручення, що залишається у справах нотаріуса. Один примірник заяви подається поштою зі зворотним повідомленням чи особисто адресатові під розписку, а другий залишається у справах нотаріуса.

На випадок пересилання заяви поштою вона доповнюється супровідним листом нотаріуса, копія якого приєднується до залишеного у нотаріуса примірника заяви. На цьому примірнику заяви обов'язково вказується реєстровий номер, за яким нотаріус зареєстрував передачу заяви, і робиться відмітка про сплату державного мита чи плати. До цих документів додаються квитанція пошти про прийняття заяви і повідомлення пошти про вручення заяви адресатові.

Якщо з листівки зворотного повідомлення вбачається, що заяву було вручено не адресатові, а комусь іншому (наприклад, сусіду), то нотаріус повинен надіслати начальникові відділу доставки пошти листа з пропозицією робітникам зв'язку перевірити цю обставину на місці та виправити становище, вручивши заяву адресатові.

У разі особистої передачі заяви нотаріус бере від адресата розписку про одержання заяви. Така розписка повинна бути вчинена одержувачем заяви на другому примірнику заяви, який зберігається в нотаріуса. У розписці необхідно вказати повне найменування адресата, найменування документа і час його одержання. На випадок відмови одержати заяву, адресат зобов'язаний викласти її причини. Текст розписки скріплюється підписом особи, яка одержала заяву. Якщо заяву одержав представник юридичної особи, то в розписці, крім підпису, зазначаються його посада, прізвище, ім'я, по батькові та ставиться печатка юридичної особи.

Заяви також можуть передаватися з використанням телефаксу, комп'ютерних мереж та інших технічних засобів. У цьому випадку другий примірник заяви повертається особі, яка її подала.

На прохання особи, яка подала заяву, нотаріус видає свідоцтво про передачу заяви. Це свідоцтво потім може бути використане як доказ вручення заяви конкретного змісту громадянинуві чи організації.

Свідоцтво видається не раніше вказаного в заяві строку для дачі відповіді та за наявності повідомлення пошти про час вручення заяви особисто адресатові чи за наявності відповіді адресата.

Свідоцтво складається у двох примірниках. Нотаріус може скласти його у вигляді окремого документа чи викласти на зворотному боці заяви. Доцільніше робити це на зворот-

ному боці, оскільки в тому самому документі міститься повний зміст заяви і свідоцтво про її передачу.

У разі складання свідоцтва як окремого документа в основному посвідчується та обставина, що в певний момент було передано заяву громадянину чи організації від іншого громадянина чи організації.

Свідоцтво може містити відомості про час одержання нотаріусом заяви, її зміст, час вручення заяви адресатові, про відмову адресата від прийняття заяви чи про неможливість вручення йому заяви, час одержання відповіді на заяву, зміст відповіді чи про те, що відповіді не було.

Один примірник свідоцтва видається заявникові, а другий — залишається у справах нотаріальної контори.

Враховуючи те, що видача свідоцтва про передачу заяви провадиться за проханням заявника, то передача заяви і видача свідоцтва про передачу заяви розглядаються як дві самостійні нотаріальні дії, що вносяться до реєстру нотаріальних дій під окремими номерами.

Витрати, пов'язані з пересиланням заяви поштою чи з використанням технічних засобів, оплачуються заявником.

Прийняття в депозит грошових сум і цінних паперів

§ 1. Суть та значення прийняття в депозит грошових сум і цінних паперів

Нотаріус у передбачених законодавством України випадках приймає від боржника в депозит грошові суми і цінні папери для передачі їх кредитору. Кредиторами і боржниками можуть бути як фізичні, так і юридичні особи.

Суть цієї нотаріальної дії полягає в тому, що нотаріус приймає від боржника гроші чи цінні папери, тому що боржник не може з якихось причин передати їх особисто кредитору.

Підстави, коли виконання грошового зобов'язання провадиться внесенням боргу в депозит, визначаються ст. 177 ЦК України. Ця стаття передбачає можливість виконання зобов'язань через внесення в депозит у разі:

- відсутності кредитора;
- ухилення його від прийняття виконання або іншого прострочення з його боку;
- відсутності представника недієздатного кредитора;
- грошові суми та цінні папери приймаються на депозитні рахунки нотаріальних контор також при вжитті заходів до охорони спадкового майна, якщо в спадкове майно, щодо якого вживаються заходи, входять грошові суми та цінні папери.

Внесенням боргу в депозит боржник бажає уникнути відповідальності за прострочення виконання зобов'язання, а в деяких випадках хоче набути права за договором, якщо, наприклад, виникнення права власності на жилий будинок пов'язане з проведенням повного розрахунку за придбаний

будинок, а також хоче уникнути розірвання договірних відносин.

Особливо часто ухилення від прийняття виконання зобов'язання боржника має місце в житлових правовідносинах, наприклад, коли власник будинку ухиляється від одержання квартирної плати, бо в майбутньому має намір подати позов про виселення за неплатіж. Тому боржник у подібних випадках заінтересований виконати свої зобов'язання, щоб не бути звинуваченим у їх невиконанні.

Отже, внесення грошей чи цінних паперів до депозиту вважається виконанням зобов'язання. Причому таке внесення набирає сили виконання зобов'язання незалежно від того, чи одержить кредитор гроші або цінні папери, чи їх за недотримання строку буде перераховано в доход бюджету. Строком фактичного виконання зобов'язання вважається день внесення грошей чи цінних паперів в депозит.

§ 2. Процесуальний порядок вчинення дії

Вчинення цієї нотаріальної дії може здійснюватися як державним, так і приватним нотаріусом. Консульські установи України за кордоном вправі приймати в депозит гроші та цінні папери, якщо боржником і кредитором або одним із них є громадяни або установи, підприємства та організації України.

Прийняття нотаріусом в депозит грошових сум і цінних паперів провадиться за місцем виконання зобов'язань, що визначається законом, договором, актом планування, на підставі якого виникло зобов'язання, або виходить із суті самого зобов'язання.

Якщо місце виконання не визначено, то виконання повинно бути здійснено:

- за грошовими зобов'язаннями (крім грошових зобов'язань державних, кооперативних і громадських організацій) — за місцем проживання кредитора на момент виникнення зобов'язання, якщо кредитор є фізичною особою; якщо кредитор є юридична особа, то за її місцезнаходженням, зазначеним в установчих документах на момент виникнення зобов'язання;

- за рештою зобов'язань — за місцем проживання боржника, а якщо боржником є юридична особа, то за її місцезнаходженням.

Місце виконання зобов'язання може бути змінено кредитором. У такому разі, якщо кредитор повідомив про це боржника, останній повинен виконати зобов'язання за новим місцем проживання чи знаходження кредитора. При цьому всі витрати, пов'язані зі зміною місця виконання, відносяться на рахунок кредитора.

Як свідчить нотаріальна практика, в депозит, як правило, вносяться грошові суми; цінні папери передають досить рідко.

Найчастіше в депозит надходять грошові суми в рахунок оплати боргів за договорами позики, заборгованості по квартирній платі і за комунальні послуги, з аліментів, вартості будинків, що зносяться і належать громадянам на праві власності, і т. ін.

Провадження по цій нотаріальній дії починається зі звернення боржника, який зобов'язаний по грошовим зобов'язанням чи повинен передати своїм кредиторам цінні папери.

Звернення може бути здійснено як письмово, так і усно. У заяві боржник має вказати такі дані:

- своє прізвище, ім'я та по батькові (або найменування юридичної особи);
- місце проживання (місцезнаходження юридичної особи);
- причини, з яких зобов'язання не може бути виконано безпосередньо.

За бажанням боржника нотаріус може також прийняти розрахунок, за яким робиться внесок і зазначається його обґрунтування.

Приймаючи в депозит грошові суми чи цінні папери, нотаріус не перевіряє підстави виникнення прав кредитора і зобов'язань боржника, не витребує документів, які підтверджують факт наявності самого зобов'язання, не перевіряє правильність розрахунків, з яких робиться внесок в депозит.

Провадження в цій нотаріальній дії складається з ряду послідовних процесуальних дій:

- встановлення особи боржника;
- прийняття грошових сум чи цінних паперів;
- видача квитанції боржникові встановленої форми;
- реєстрація та облік отриманих сум;

- передача грошових сум і цінних паперів до банківської установи;
- отримання підтвердження надходження цих сум на депозитний рахунок;
- видача з депозиту грошових сум чи цінних паперів кредитору.

Нотаріус установлює особу боржника на підставі паспорта чи інших документів, що не викликають сумнівів. Правоздатність юридичних осіб і повноваження їхніх представників встановлюється за загальними правилами.

Приймаючи грошові суми чи цінні папери, нотаріус видає боржникові квитанцію про внесок. На прохання боржника напис про внесок може бути зроблений на поданому документі, що встановлює заборгованість. Другий примірник квитанції залишається у справах нотаріуса. У квитанції вказуються:

- прізвище, ім'я, по батькові нотаріуса, його посада;
- найменування державної нотаріальної контори чи зазначається округ діяльності приватного нотаріуса;
- адреса знаходження державної нотаріальної контори чи адреса розташування робочого місця приватного нотаріуса;
- прізвище, ім'я, по батькові боржника та його адреса;
- прізвище, ім'я, по батькові кредитора та його адреса;
- за що внесено грошові суми;
- державне мито чи платіж.

Вчинення цієї нотаріальної дії фіксується в реєстрі нотаріальних дій. Крім того, порядок обліку депозитних операцій провадиться на підставі книги обліку депозитних операцій, книги особистих рахунків депонентів і квитанційних книжок.

Квитанційні книжки є документами суворої звітності і враховуються у відомості обліку квитанційних книжок.

Книги обліку депозитних операцій і квитанційні книжки повинні бути пронумеровані, прошнуровані та скріплені печаткою і підписом посадової особи відповідного фінансового органу.

Всі грошові суми і цінні папери заносяться в книгу обліку депозитних операцій і в книгу особистих рахунків.

Прийняті в депозит грошові суми здаються до банківської установи на зберігання. Для цього в банківській установі приватний нотаріус чи державна нотаріальна контора відкривають спеціальний депозитний рахунок.

Цінні папери передаються на зберігання до банківської установи в опечатаних пакетах з описом.

Підтвердженням отримання банківською установою грошових сум є виписка з банківської установи про те, що гроші зараховано саме на цей депозитний рахунок.

На підтвердження передачі банківській установі цінних паперів у нотаріуса зберігається квитанція про здані цінні папери.

Про надходження грошових сум або цінних паперів нотаріус повідомляє кредитора і на його вимогу видає йому належні грошові суми чи цінні папери.

Якщо боржник не вказав адреси кредитора і нотаріусові ця адреса невідома, то обов'язок повідомлення кредитора лягає на боржника.

У повідомленні, що надсилається кредиторіві-громадянину, зазначається адреса державної нотаріальної контори чи адреса розташування робочого місця приватного нотаріуса, а також прізвище, ім'я й по батькові приватного нотаріуса, до якого слід звернутися за отриманням внесених сум. У повідомленні кредиторіві роз'яснюється, що строк зберігання грошей на депозитному рахунку чітко визначено законодавством, і в разі прострочення кредитором за зверненням для отримання цих сум їх буде перераховано до відповідного бюджету.

Повідомляючи кредитора — юридичну особу, нотаріус зобов'язаний витребувати відомості про відкриті розрахункові рахунки цього кредитора, їхні номери та назви банківських установ, куди нотаріус зможе перерахувати внесені в депозит грошові суми.

Звернення з проханням видати грошові суми, передані в депозит, подається нотаріусові в письмовому виді.

Якщо кредитором є фізична особа, то нотаріус має встановити його особу, а також перевірити дієздатність кредитора.

На заяві про видачу внесених в депозит грошових сум нотаріус зазначає серію, номер, дату видачі документа, на підставі якого встановлено особу кредитора, найменування органу, який його видав, а також робить відмітку про перевірку справжності підпису кредитора.

Кредитори — фізичні особи раніше могли отримати певні суми готівкою, про що розписувалися на заяві, яка подавалася ними до нотаріальної контори; решта суми видавалася з

депозиту іменними чеками. Про отримання чеку кредитор розписувався на корінці чекової книжки, а на заяві проставлялася відмітка про видачу депозитної суми чеком із посиленням на номер чека і дату його видачі.

В зв'язку з тим, що і на сьогодні діє Інструкція Міністерства юстиції СРСР "Про порядок обліку депозитних операцій в державних нотаріальних конторах" від 01.08.1975 р., котра регулює ці питання, зазначати максимальні суми отримання готівкою немає сенсу, оскільки ці питання мають бути додатково врегульовані нормативними актами. Нині видача депозитних сум громадянам провадиться чеками.

Юридичним особам депозитні суми перераховуються на їхні рахунки платіжними дорученнями.

Зберігання на депозитному рахунку грошових сум і цінних паперів обмежується певними строками.

Депозитні суми, що підлягають передачі громадянам, зберігаються на депозитних рахунках протягом трьох років. Якщо суми необхідно передати юридичним особам, вони зберігаються впродовж одного року, хоча це питання потребує додаткового його врегулювання у зв'язку з тим, що строк позовної давності у відносинах за участю юридичних осіб збільшено до трьох років.

Якщо депозитні суми підлягають передачі установам, які знаходяться на бюджетному фінансуванні, то вони зберігаються на депозитному рахунку до 31 грудня того року, у якому ці суми було внесено. Грошові суми, внесені в депозит у справах, які ще не вирішені судом, зберігаються до 31 грудня того року, в якому було винесено судове рішення.

Вказані строки починають свій перебіг з дня надіслання повідомлення кредиторів та внесення в депозит на його ім'я грошових сум чи цінних паперів.

Невитребувані суми в зазначені строки передаються до бюджету.

Внесення грошових сум чи цінних паперів є виконанням зобов'язання боржником, тому їх повернення особі, яка їх внесла, можливе лише в певних випадках.

По-перше, якщо стосовно повернення боржникові внесених сум на це є письмова згода кредитора; по-друге, це можливо за рішенням суду.

Вчинення виконавчих написів

§ 1. Поняття та значення вчинення виконавчих написів

Як правило, при невиконанні боржником своїх зобов'язань кредитор звертається з позовом до суду чи арбітражного суду залежно від того, який орган вправі розглянути та вирішити вимогу. В такому випадку на підставі виконавчого листа чи наказу арбітражного суду в примусовому порядку виконується зобов'язання.

Але іноді відповідальність боржника по деяких боргових документах очевидна і безспірна, виходячи з їх змісту, а самі документи не викликають сумніву в їх достовірності. В таких випадках закон передбачає можливість стягнення грошових сум чи будь-якого майна шляхом вчинення нотаріусом виконавчого напису.

Виконавчий напис — це розпорядження нотаріального органу про примусове стягнення з боржника на користь кредитора грошових сум або передачу чи повернення майна кредитору, вчинене на документах, які підтверджують зобов'язання боржника.

В основі вчинення цієї нотаріальної дії лежить факт безспірності певної заборгованості. Таким чином, вчинення виконавчого напису — це не вирішення спору між кредитором і боржником, а підтвердження безспірності зобов'язання боржника, і тому нотаріус не викликає боржника, не з'ясує його заперечень проти вимог кредитора.

Даний інститут забезпечує інтереси кредитора, полегшуючи і прискорюючи здійснення його прав при відсутності спору з боку боржника.

В той же час закон при вчиненні виконавчого напису охороняє і інтереси боржника, відмовляючи у вчиненні виконавчого напису, якщо виникає спір, який буде вирішуватися в суді чи арбітражному суді. Якщо ж виконавчий напис вже вчинено, то боржник вправі його оспорити, подавши позовну заяву до суду чи арбітражного суду. При цьому суд може забезпечити позов, винісши ухвалу про зупинення стягнення за виконавчим написом.

Стягнення за виконавчим написом нотаріуса допускається з низки вимог, точно передбачених законом. До 1999 р. діяв Перелік документів, по яких стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів державних нотаріальних контор, затверджений Постановою Ради Міністрів УРСР від 12.10.1976 р. із змінами, внесеними постановами Ради Міністрів УРСР від 25.04.1984 р., від 12.07.1985 р., від 11.07.1991 р. та постановою Кабінету Міністрів України від 2.11.1995 р.

Зміни вносились в напрямку зменшення кількості безспірних заборгованостей, по яких можна вчиняти виконавчий напис. Це слід розглядати як позитивне явище, внаслідок якого створювалося більше правових гарантій для захисту прав як кредитора, та і боржника саме в судовому порядку.

На останній час в Переліку містилось 12 розділів, в які входило 25 видів безспірних заборгованостей з цивільних, трудових, адміністративних та інших правовідносин.

Сьогодні діє постанова Кабінету Міністрів України від 29.06.1999 р. № 1172 “Про затвердження переліку документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів”.

Відповідно до цієї постанови виконавчі написи вчиняються:

- по стягненню заборгованості за нотаріально посвідченими угодами;
- по стягненню з фізичних осіб податкової заборгованості;
- по стягненню заборгованості, що впливає з відносин, пов'язаних з авторським правом;
- по стягненню заборгованості з батьків або осіб, що їх замінюють, за утримання дітей у закладах освіти;
- по стягненню заборгованості з батьків або осіб, що їх замінюють, за утримання дітей і підлітків в загальноосвітніх школах і професійно-технічних училищах соціальної реабілітації;

- по стягненню за диспашею;
- по стягненню заборгованості з військовослужбовців, звільнених з військової служби, і військовозобов'язаних після закінчення зборів;

— по поверненню об'єкту лізингу.

Наступною Постановою Кабінету Міністрів України від 11 листопада 1999 р. № 2075 “Про внесення доповнень до переліку документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів” цей перелік було доповнено ще двома підставами для вчинення виконавчих написів:

— по стягненню заборгованості з орендної плати за користування державним та комунальним майном;

— по стягненню за чеками.

І нарешті, Постановою Кабінету Міністрів України від 24 квітня 2000 р. № 693 “Про внесення доповнення до переліку документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів” вчинення виконавчого напису урегульовано:

— по стягненню заборгованості за векселями, опротестованими нотаріусами в установленому законом порядку.

Таким чином, можна констатувати, що відповідно до цих постанов загально зменшилась кількість підстав для вчинення виконавчих написів і радикально змінився їх якісний склад. Це пояснюється необхідністю захисту тих правовідносин, які виникли в результаті переходу нашої держави до ринкової економіки, до підприємницької діяльності. Так, зокрема, це стягнення податкової заборгованості з фізичних осіб, заборгованості за опротестованими нотаріусами векселями, заборгованості з орендної плати за користування державним та комунальним майном, а також стягнення заборгованості, що випливає з відносин, пов'язаних з авторським правом.

§ 2. Умови вчинення виконавчого напису

Для вчинення виконавчого напису необхідно здійснити перевірку наявності певних умов, при яких може бути вчинена ця нотаріальна дія.

Першою умовою є перевірка нотаріусом того факту: чи входить в Перелік безспірних заборгованостей заборгова-

ність, відносно якої треба вчинити виконавчий напис. Наявність цієї умови перевіряється шляхом ознайомлення та звірення зі змістом названого Переліку.

Друга умова стосується перевірки пред'явлення всіх необхідних для вчинення виконавчого напису документів, які підтверджують наявність зобов'язання та його безспірність. Встановлення цієї умови також провадиться шляхом ознайомлення зі змістом Переліку, де в кожному розділі після найменування вказуються документи, які необхідно пред'явити для вчинення виконавчого напису по кожній заборгованості.

Так, наприклад, для вчинення стягнення заборгованості за нотаріально посвідченими угодами необхідно подати оригінал нотаріально посвідченої угоди, а також документи, що підтверджують безспірність заборгованості боржника та встановлюють прострочення виконання зобов'язання; для вчинення виконавчого напису про стягнення заборгованості з батьків або осіб, що їх замінюють, за утримання дітей у закладах освіти необхідний витяг з особового рахунку батька або особи, що його замінює.

Крім того, по деяких стягненнях потрібно представити документи, які підтверджують, що боржника попередили про необхідність погашення заборгованості в певний термін. Таке попередження має своєю метою спонукати боржника добровільно погасити заборгованість, запобігти примусовому виконанню при відсутності у боржника намірів ухилитися від виконання зобов'язання. Так, при стягненні заборгованості з батьків або осіб, що їх замінюють, за утримання дітей у закладах освіти, витяг з особового рахунку батька треба направити з відміткою про непогашення заборгованості у двотижневий термін після вручення письмового попередження.

Пред'явлені документи мають бути оформлені належним чином, підписані належною особою, скріплені печаткою без підчисток, приписок, неоговорених належним чином виправлень.

За відсутності будь-якого необхідного документа виконавчий напис не вчиняється. Водночас не допускається витребування документів, не передбачених Переліком.

Третя умова стосується перевірки того, чи немає спору щодо наявності чи змісту зобов'язання або іншої відповідальності між стягувачем і боржником.

Ця умова перевіряється на підставі представлених документів, що вказані в Переліку і які підтверджують існування зобов'язання та безспірність заборгованості. За наявності спору між сторонами нотаріус відмовляє у вчиненні виконавчого напису та роз'яснює порядок стягнення заборгованості у судовому порядку.

Дані про наявність спору можуть бути вказані і в представлених документах. Наприклад, заперечення боржника проти розрахунку заборгованості. В цьому разі нотаріус відмовляє вчинити виконавчий напис, бо можна зробити висновок, що ця заборгованість не є безспірною.

Четвертою умовою є звернення до нотаріуса за вчиненням виконавчого напису в установлені законом строки.

За загальним правилом виконавчий напис можна вчинити, якщо від дня виникнення права вимоги минуло не більше трьох років, а у відносинах між підприємствами, установами та організаціями — не більше одного року.

Якщо для вимоги, за якою вчиняється виконавчий напис, встановлено законом інший строк, то виконавчий напис вчиняється в межах цього строку. Так, при стягненнях по чеках, оплата яких посвідчена платником чи розрахунковою установою, виконавчий напис може бути вчинено протягом трьох місяців від дня відмови платника оплатити чек.

Перебіг строків для вчинення виконавчих написів починається так само, як і перебіг загальних строків позовної давності, з моменту виникнення права вимоги. Якщо ж зобов'язання виникає з укладеної сторонами угоди, то перебіг строків починається з моменту, встановленого цією угодою.

Пропущений стягувачем строк на вчинення виконавчого напису навіть з поважної причини не може бути поновлений нотаріусом. У такому випадку нотаріус має роз'яснити право стягувача на звернення з позовом до боржника в загальному судовому порядку. В такій ситуації у разі порушення цивільної справи в суді про стягнення заборгованості водночас виникає і необхідність поновити строк позовної давності, якщо суд установить, що пропуск строку позовної давності було зроблено з поважних причин, то він поновлює цей строк і розглядає справу по суті. У випадку прострочення з неповажних причин, він не поновлюється, і суд відмовляє в задоволенні позову саме тому, що було пропущено строк позовної давності.

Таким чином, вчинення виконавчого напису можливе за наявності чотирьох умов. За відсутності хоча б однієї нота-ріус не має права вчиняти цю нотаріальну дію і відмовляє у її вчиненні. На прохання стягувача нотаріус виносить письмову постанову, в якій мотивує свою відмову вчинити виконавчий напис і роз'яснює стягувачеві про його права оскаржити таку відмову у суді.

Окремо треба зупинитись на умовах, яких слід дотримуватись при вчиненні виконавчих написів на чеках. Крім на-званих вище загальних умов, вимагається перевірка ще пев-них специфічних.

По-перше, вчинення виконавчих написів на чеках мож-ливе лише на прохання чекодержателя. Отже, за відсутності такого прохання виконавчий напис не вчиняється. *По-друге*, необхідний напис платника щодо того, що чек був пред'явлений до оплати із зазначенням дати пред'явлення, але в указаний строк не був оплачений. *По-третє*, потрібно перевірити своєчасність пред'явлення чека до платежу. Нотаріус приймає для пред'явлення до платежу чеки, подані після закінчення десяти днів, а іноземні чеки — після закінчення шести місяців з дня видачі чека, але не пізніше 12-ої години наступного після цього строку дня (ст. 93 Зако-ну України “Про нотаріат”).

§ 3. Процесуальний порядок вчинення виконавчих написів

Процесуальний порядок вчинення виконавчих написів регулюється ст.ст. 87—91 Закону України “Про нотаріат” та п.п. 164—172 Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України.

Вчиняти виконавчі написи вправі державні нотаріальні контори і приватні нотаріуси. Посадові особи виконкомів місцевих Рад сьогодні такого права не мають.

Внаслідок того, що при вчиненні цієї нотаріальної дії діє загальне правило територіальної компетенції, можна звер-нутися за її вчиненням до будь-якої державної нотаріальної контори і до будь-якого приватного нотаріуса незалежно від місця знаходження стягувача і боржника. Тільки при вчи-ненні виконавчого напису на чеках діє виняток із загального правила територіальної компетенції. В такому разі вико-

навчий напис вчиняється за місцем знаходження платника, тобто за місцем посвідчення неоплати чека.

Право на вчинення виконавчих написів мають також консульські установи. Вони вчиняють виконавчі написи на боргових документах, що надходять від організацій України, які знаходяться в межах їх консульського округу. І можуть їх вчиняти тільки у відношенні громадян України, які постійно проживають в Україні.

Заява про вчинення виконавчого напису повинна бути викладена в письмовій формі і містити всі необхідні відомості про стягувача, боржника, їх адреси, зміст зобов'язання та інше. До заяви додаються всі передбачені Переліком документи, що свідчать про наявність зобов'язання та його безспірність.

Виконавчий напис вчиняється на оригіналі документа і має вид штампу встановленого зразка і скріпленого підписом та гербовою печаткою нотаріуса. Окремо від документа, що встановлює заборгованість, виконавчий напис не вчиняється. Тільки в тому разі, коли на оригіналі документа недостатньо місця для виконавчого напису, він може бути вчинений на окремому аркуші, який повинен бути підшитий до документа, на підставі якого вчинено виконавчий напис, пронумерований і скріплений підписом та печаткою нотаріуса.

Не може бути вчинений виконавчий напис на дублікаті документа, бо в цьому випадку відсутній елемент безспірності. Але при цьому допускаються певні винятки із загального правила, які виправдані певними особливостями вчинення цієї нотаріальної дії.

Так, якщо за борговим документом здійснюється стягнення по частинах, виконавчий напис по кожному стягненню може бути зроблений на копії зобов'язання боржника, представленого і завіреного стягувачем, або на витягу з особового рахунку боржника, що вказує на часткову заборгованість боржника. При цьому на оригіналі документа, що встановлює заборгованість, робиться відмітка про вчинення виконавчого напису і зазначається, за який строк і яку суму стягнуто, дата і номер за реєстром нотаріальних дій.

При кожній наступній видачі виконавчого напису за одним й тим самим зобов'язанням повторного подання копії документа, що встановлює заборгованість, не вимагається,

досить пред'явити оригінал боргового зобов'язання і два примірники виписки із особового рахунку боржника. Один примірник виписки виконавчим написом і оригінал зобов'язання повертаються стягувачеві, а другий примірник залишається у нотаріуса. На оригіналі зобов'язання робиться відмітка про вчинений виконавчий напис із зазначенням суми, дати і номера за реєстром.

У тих випадках, коли в нотаріальну контору надходить декілька вимог від одного стягувача до різних боржників про вчинення виконавчих написів по документах однакової форми, копія кожного окремого зобов'язання не вимагається. У нотаріуса залишається одна копія документа, що встановлює заборгованість на одного з боржників і список боржників, на стягнення боргу з яких вчинено виконавчі написи, із зазначенням повної назви та адреси боржника, строку платежу, суми стягнення за виконавчим написом, а в разі необхідності й інших даних. Стягувачеві видаються виконавчі написи на кожного боржника окремо відповідно до списку.

Виконавчий напис повинен містити передбачені законом реквізити, які вказані в п. 167 Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України. Наказом Міністерства юстиції України від 29 липня 1999 р. на виконання Закону України "Про виконавче провадження" від 1 липня 1999 р. внесено зміни до п. 167 Інструкції. Враховуючи ці зміни, виконавчий напис повинен містити:

- дату (рік, місяць, число) вчинення, посаду, прізвище, ім'я, по батькові нотаріуса, який вчиняє виконавчий напис;
- найменування та адресу стягувача;
- найменування та адресу боржника, дату й місце його народження, місце роботи (для громадян), номери рахунків у кредитних установах (для юридичних осіб);
- зазначення строку, за який провадиться стягнення;
- зазначення сум, що підлягають стягненню, або предметів, які підлягають витребуванню, в тому числі пені, процентів, якщо такі належать;
- зазначення розміру плати, сум державного мита, сплачуваного стягувачем, або мита, яке підлягає стягненню з боржника;
- зазначення статті Закону "Про нотаріат" та пункту Переліку документів, на підставі яких видано виконавчий напис;

— номер, під яким виконавчий напис зареєстрований, реєстрі;

— підпис нотаріуса, який вчинив виконавчий напис, і на печатку.

Якщо порівняти нову редакцію п. 167 зі старою, видно, що зміни стосуються більш конкретної інформації боржника. Щодо нього тепер виконавчий напис містить і місце народження, місце роботи, якщо боржник фізична особа, а щодо юридичних осіб необхідно вказати номери їх рахунків у кредитних установах.

Такі зміни щодо змісту виконавчого напису полегшують роботу державного виконавця і зроблять більш реальним його виконання.

Після вчинення виконавчого напису у нотаріуса шається копія документа, що встановлює заборгованість або виписка з особового рахунку боржника і копія виконавчого напису.

§ 4. Процесуальний порядок стягнення за виконавчим написом

Вчинення виконавчого напису вимагає ще й виконання цієї дії. Виконавчий напис є одним із виконавчих документів і стягнення за ним проводиться державним виконавцем. Процесуальний порядок стягнення за виконавчим написом регулюється Законом України “Про виконавче провадження” від 1 липня 1999 р.

Виконавчий напис може бути пред’явлений до виконавця протягом трьох років, якщо стягувачем чи боржником є громадянин, за всіма іншими вимогами — протягом одного року.

Внаслідок того, що ці строки є процесуальними, їх можна поновити, якщо вони були прострочені з поважних причин. Разом із заявою про поновлення пропущеного строку пред’являється і виконавчий напис. Заява про поновлення пропущеного строку розглядається судом за місцем виконання

Після порушення виконавчого провадження державним виконавцем надає боржнику п’ять днів для добровільного виконання стягнення за виконавчим написом, а після невиконання цієї вимоги стягує заборгованість у примусовому порядку.

Вчинення протестів векселів

§ 1. Поняття та значення вчинення протестів векселів

З розвитком ринкових відносин у нашій країні в господарському обігу дедалі більшого застосування набуває такий цінний папір, як вексель.

До 1992 р. вексельний обіг у нашій країні не передбачався, а зберігав своє значення тільки в міжнародній торгівлі.

Вексель є засобом оформлення кредиту, який надається продавцями покупцям у вигляді відстрочки сплати грошей за продані товари. Використання векселя як засобу платежу та виконання ряду зобов'язань сприяє збільшенню товарообігу, а також дає можливість зменшити потребу в грошах.

Тому конче актуальним було введення вексельного обігу в Україні; що і було зроблено Постановою Верховної Ради України “Про застосування векселів у господарському обігу України” від 17 червня 1992 р. відповідно до Женевської конвенції 1930 р.

Крім того, нормативними актами, що регулюють вексельні правовідносини є: Закон України “Про нотаріат” від 2 вересня 1993 р. (ст. 92); Інструкція про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України від 18 червня 1994 р. (пункти 173—179); Закон України “Про цінні папери і фондову біржу” від 18 червня 1991 р.

Відповідно до Постанови Верховної Ради України “Про порядок тимчасової дії на території України окремих актів законодавства Союзу РСР” від 12 вересня 1991 р. нормативною базою вексельного обігу в Україні ще й досі є Положен-

ня про переказний та простий вексель, затверджене постановою ЦВК РНК СРСР 7 серпня 1937 р.

Із введенням вексельного обігу набула суттєвого значення діяльність нотаріусів щодо їх опротестування. Спершу вексель мав суто формальне значення, як підстава для подальшого провадження у судах чи арбітражних судах, і вчинення цієї нотаріальної дії підтверджувало, що векселедержатель не пропустив строків, встановлених для витребування вказаної у векселі грошової суми. У подальшому, з набранням чинності Указом Президента України “Про врегулювання діяльності нотаріату в Україні” від 23 серпня 1998 р. за № 932/98, векселі, опротестовані нотаріусами в установленому законом порядку, отримали статус виконавчих документів. Опротестування нотаріусом векселя означало, що зобов’язання про сплату певної грошової суми не виконане, а тому підлягало примусовому виконанню державним виконавцем. Із набранням чинності Закону “Про виконавче провадження” ситуація змінилась на попередню.

Вексель — це цінний папір, який представляє собою безумовне встановленої законом форми письмове боргове зобов’язання векселедавця, що надає векселедержателю безспірне право після перебігу строку виконання зобов’язання вимагати від векселедавця або акцептанта (особа, яка зобов’язується сплатити по векселю) сплати грошової суми, що вказана у векселі.

Таким чином, вексель посвідчує абстрактне зобов’язання про сплату відповідної грошової суми, проти якого не можуть бути пред’явлені заперечення, що впливають із прав поза вексельним зобов’язанням. Наприклад, А., будучи кредитором Б., купує товари у В. в кредит і розраховується тим векселем, за яким Б. виступає як платник. Оплачуючи цей вексель, Б. не може висувати заперечення, що ґрунтуються на кредитних відносинах Б. і А.

Векселі можуть бути простими та переказними.

Простий вексель — це письмове безумовне зобов’язання векселедавця сплатити відповідну грошову суму пред’явнику векселя чи особі, яка вказана у векселі, або тому, кого вона вкаже, а також законному пред’явнику після встановленого строку або за вимогою.

Переказний вексель — це письмова безумовна вказівка векселедавця платнику сплатити відповідну грошову суму

пред'явнику векселя або особі, яка вказана у векселі, чи тому, кого вона вкаже, після встановленого строку або за вимогою.

Основна відмінність простого векселя від переказного в тому, що в простому векселі платником є векселедавець, а в переказному — особа, яка шляхом акцепту приймає на себе зобов'язання сплатити переказний вексель у встановлений строк.

Таким чином, в обігу простого векселя беруть участь дві особи — векселедавець (він же і платник) і векселедержатель. Переказний вексель (тратта) оформляє більш складні правовідносини.

У переказному векселі беруть участь векселедавець (трасант), платник (трасат) і векселедержатель (ремітент).

Вексельне зобов'язання є безумовним, тобто не обумовленим ніякими обставинами. Включення у вексель будь-якої умови, що ставить під сумнів абстрактність і безумовність векселя, тягне за собою його недійсність.

Під протестом векселя слід розуміти офіційно посвідчену вимогу платежу і його неодержання. Протест векселя це нотаріальна дія, яка офіційно підтверджує факти, з якими пов'язано виникнення певних правових наслідків. Така дія оформляється актом протесту.

Актом протесту може бути оформлено відмову платника від оплати векселя — протест векселя про неоплату; відмову платника від акцепту — протест векселя про неакцепт; відмову акцептанта проставити дату акцепта — протест векселя про недатування акцепту.

Протест векселя про неоплату вчиняється як щодо простого, так і щодо переказного векселя. Протест векселя про неакцепт і протест векселя про недатування акцепту можливі лише стосовно переказного векселя.

Положення про переказний та простий вексель (п. 78) передбачає ще одне найменування опротестування векселя — відмову векселедавця простого векселя протягом певного терміну від пред'явлення проставити на векселі датовану відмітку, з якої починався б період відрахування строку платежу. Але, зважаючи на відсутність подальшого регулювання вчинення цього протесту і посилення у згаданому пункті на положення, які регулюють вчинення протесту про неакцепт і не поширюються на простий вексель, нотаріус

все ж таки вчиняє протест про неоплату простого векселя і в цьому випадку.

§ 2. Умови вчинення протестів векселів

Насамперед нотаріусові потрібно визначити, чи є поданий документ векселем, тобто визначити його зовнішні ознаки, що відрізняють його від усіх цінних паперів і документів.

Правила виготовлення і використання вексельних бланків затверджено постановою Кабінету Міністрів України і Національного банку України від 10 вересня 1992 р. за № 528.

Згідно з цим нормативним актом, вексельний бланк виготовляється способом офсетного та високого друку і має розмір 297 x 105 мм. Сам бланк за текстом, графічними елементами, розміром берегів, кольором і розміщенням реквізитів мусить відповідати зразкам, розміщеним у додатках № 1 та № 2 до згаданої постанови.

Вексельний бланк може заповнюватись як друкованим, так і недрукованим способами, сума платежу за векселем обов'язково пишеться цифрами та літерами, підписується керівником і головним бухгалтером юридичної особи та скріплюється печаткою.

Приймаючи вексель для опротестування, нотаріус має перевірити реквізити виданого векселя.

Простий вексель має такі сталі реквізити:

- найменування — вексель;
- просту і нічим не обумовлену обіцянку сплатити визначену суму;
- зазначення строку платежу;
- зазначення місця, в якому належить здійснити платіж;
- найменування того, кому чи за наказом кого слід здійснити платіж;
- дату та місце складання векселя;
- підпис того, хто видає документ (векселедавця).

Переказний вексель має такі обов'язкові реквізити:

- найменування — вексель;
- зазначення строку платежу;
- зазначення місця, в якому належить здійснити платіж;
- дату та місце складання векселя;
- підпис того, хто видає документ (векселедавця);

— просту та нічим не обумовлену пропозицію сплатити визначену суму;

— найменування того, хто повинен платити (платника).

Додання до векселя умов, що ставлять під сумнів його абстрактність і безумовність, вимагає визнання його недійсним.

Слід мати на увазі, що у разі, якщо нотаріусу пред'явлено документ, у якому відсутні будь-які названі вище реквізити і обов'язкові для простого та переказного векселів, то вказані векселі не мають сили простого чи переказного векселів, крім випадків, що чітко визначені законодавством.

До них відносяться такі випадки:

— якщо у векселі не вказано строк платежу, то вексель розглядається як такий, що підлягає оплаті за вимогою;

— якщо відсутнє повне визначене місце платежу, то місце, зазначене поряд з найменуванням платника (в переказному), чи місце складення документа (в простому векселі) вважається місцем платежу, а водночас і місцем знаходження платника векселедавця для простого векселя;

— вексель, в якому не вказано місце його складання, вважається складеним у місці, зазначеному поруч із найменуванням векселедавця.

Наступною умовою вчинення протесту векселів є встановлення суб'єктів вексельного обігу. Це необхідно для того, щоб визначитися, хто має право звернутися до нотаріуса за опротестуванням векселя, який саме протест має право вчинити нотаріус і проти кого конкретний вексель протестується.

Векселі можуть бути видані лише для оплати за поставлену продукцію, виконані роботи та надані послуги, за винятком векселів Міністерства фінансів, Національного банку та комерційних банків України.

Таким чином, законодавством передбачено, що використовувати векселі, виступати векселедавцями, акцептантами, індосантами та авалістами можуть тільки юридичні особи — суб'єкти підприємницької діяльності, які визнаються такими відповідно до чинного законодавства. Отже нотаріус має перевірити факт, щоб у вексельному обігу щодо поданого йому векселя беруть участь лише юридичні особи.

Найпростішим вексельним обігом буде обіг простого векселя за умови, якщо у ньому беруть участь лише дві особи. Вони іменуються векседавець і векселедержатель.

Векседавець — особа, яка видала вексель.

Векселедержатель (ремітент) — особа, на чие ім'я видано вексель і за наказом якої слід сплатити обумовлену суму грошей за цим векселем.

Із настанням строку платежу, якщо платіж не буде вчинено, на прохання векселедержателя нотаріус протестує простий вексель у неплатежі.

У господарському обороті такі прості відносини лише між векседавцем і векселедержателем зустрічаються дуже рідко. Значно частіше векселедержатель, на чие ім'я виданий вексель, за наказом якого слід сплатити суму за векселем, передає його іншій особі через індосамент. Видача та індосамент векселів за межі України не допускаються.

Індосамент — передавальний напис на векселі, за яким право вимоги та інші права, що впливають із векселя, переходять від векселедержателя до іншої особи. Індосамент можна визначити як наказ “сплатити замість мене”. Право вчиняти його на векселі має векселедержатель. Векселедержатель, який вчинив передавальний напис (індосував вексель), є індосант. Особа, на яку він індосує (передає) права щодо векселя, називається індосатом.

Враховуючи те, що до простого векселя застосовуються поняття індосаменту, вексельний обіг виглядає дещо по-іншому. У цьому разі у вексельному обігу бере участь: векседавець, тобто особа, яка видала вексель; перший векселедержатель (індосант), тобто особа, яка мала право отримати гроші за векселем і яка, передавши право вимагати за векселем іншій особі, сама може стати зобов'язаною за векселем; другий векселедержатель (індосат), тобто особа, яка має право вимоги за векселем, і яка, у разі неотримання платежу звертається до нотаріуса щодо опротестування векселя. Кількість індосаментів, які вчиняються щодо одного векселя, не регламентується. Індосант може заборонити протестувати вексель проти себе. Це позначається словами: “без обороту на себе” або іншим рівнозначним виразом.

У разі неоплати векселя останній векселедержатель (індосат) звертається до нотаріуса за опротестуванням векселя у неплатежі.

Протест векселя у неплатежі вчиняється як щодо векселедавця, так і щодо індосантів, якщо вони є зобов'язані за векселем. Конкретну особу, проти якої провадиться протестування векселя, визначає векселедержатель.

Серед осіб, які можуть бути за конкретним векселем зобов'язаними особами, є авалісти. Аваліст — це особа, яка здійснила поручительство за векселем, тобто забезпечила за когось із учасників вексельного обігу виконання зобов'язання у повному обсязі або частини вексельної суми.

Аваль — це вексельне поручительство.

Авалем забезпечується повністю або частково платіж за векселем. Аваль проставляється на векселі з посиланням на місце його видачі, виражається словами “вважати за аваль” чи іншим рівнозначним виразом і підписується тим, хто його видає. Для авалю досить самого лише підпису, проставленого авалістом (особою, яка дає забезпечення) на лицьовому боці векселя.

В авалі проставляється, за чий рахунок його видано. Якщо конкретний напис відсутній, аваль вважається виданим за векселедавця.

Аваліст відповідає так само, як і той, за кого він дав аваль. Авалістом може бути третя особа, чи навіть одна з осіб, яка підписала вексель.

У такому разі сторонами за векселем вважаються: векселедавець (особа, яка видала вексель), аваліст (особа, яка здійснила вексельне поручительство за будь-кого з учасників вексельного обігу), векселедержатель (власник векселя, якому повинен бути вчинений платіж).

На випадок неоплати векселя векселедержатель вправі звернутися до нотаріуса за опротестуванням векселя у неплатежі як проти векселедавця, так і проти аваліста.

Усі ці моменти, як-то наявність індосантів, авалістів, застосовуються у вексельному обігу переказного векселя. При цьому визначення основних понять, відносин і вексельна термінологія не змінюються, хоча вексельний обіг за переказного векселя має дещо інший вигляд.

Ми зазначали, що переказний вексель відрізняється від простого основним моментом: наявністю платника. При цьому суть вексельного обігу набуває такого значення: векселедавець пропонує платнику сплатити у вказаний термін визначену грошову суму векселедержателю. За цієї умови

платник стає учасником обігу лише тоді, коли він акцептує вексель. Отже, переказний вексель до настання строку платежу повинен бути пред'явлений векселедержателем для акцепту платнику.

Пропозиція векселедержателя платникові прийняти до платежу переказний вексель у разі згоди останнього виражається акцептом.

Акцепт — прийняття до платежу переказного векселя, виражене письмово на лицьовому боці векселя найчастіше за текстом словами “акцептований” чи “прийнятий до платежу” із зазначенням підпису особи, яка прийняла вексель. Платник, який прийняв вексель до платежу, тобто акцептував його, стає акцептантом.

Якщо векселедержатель звертається до платника з проханням акцептувати (прийняти до платежу) вексель і отримує відмову, він має право звернутися до нотаріуса для вчинення протесту в неакцепті.

Протест у неакцепті вчиняється нотаріусом щодо платника, який відмовився акцептувати вексель, тобто відмовився прийняти на себе зобов'язання сплатити суму за векселем у встановлений термін.

Векселедавець може обумовити, що вексель необхідно подати до акцепту з визначенням певного строку чи без визначення такого.

Векселедавець може також заборонити подання його до акцепту, у разі, якщо мова не йде про переказний вексель, що підлягає оплаті у третіх осіб, чи про вексель, який підлягає оплаті в іншому місці (не у місці знаходження платника), чи про вексель, який підлягає оплаті через певний строк після подання.

Він може також обумовити, що подання до акцепту не може мати місце раніше визначеного строку. Крім того, кожен індосант може обумовити, що вексель належить подати до акцепту з призначенням строку чи без його призначення, якщо тільки вексель не оголошений векселедавцем таким, що не підлягає акцепту.

Переказний вексель, що підлягає оплаті в певний строк від подання, повинен бути поданий до акцепту протягом одного року від дня його видачі. Втім, векселедавець може скоротити чи збільшити цей строк, а індосанти — лише скоротити.

Отже, якщо векселедавець чи індосанти не обумовили іншого, вексель, виданий строком на якийсь час від складення та на певний день, подається до акцепту до настання певної дати, а вексель, виданий строком на якийсь час від пред'явлення — впродовж одного року від дня видачі.

Отже, якщо інше не обумовлене векселедавцем чи індосантами, перевідний вексель строком по пред'явленню може бути акцептований після перебігу одного року від дня його складення.

Якщо платник вимагає, щоб вексель був йому повторно пред'явлений після першого пред'явлення, а перше пред'явлення мало місце в останній день строку, то протест може бути вчинений наступного дня.

Протест в неакцепті звільняє векселедержателя від пред'явлення до платежу та протесту у неплатежі. Це пояснюється тим, що в разі повної або часткової відмови в акцепті векселедержатель може пред'явити позов проти векселедавця та інших зобов'язаних осіб навіть раніше настання строку платежу.

Якщо вексель було акцептовано з проставленням дати, від моменту акцепту зобов'язаним за векселем є акцептант. Тому опротестування у неплатежі акцептованого векселя провадиться проти акцептанта.

В обігу переказного векселя векселедавець — це трасант. Трасант — платник, якому пропонується оплатити вексель, він же акцептант, якщо прийме на себе платіж за векселем.

Ремітент — перший векселедержатель, він же індосант, — якщо передає права по векселю іншим особам. Останній векселедержатель — індосант.

Наступною умовою опротестування векселя є визначення строків, у які вексель підлягає оплаті.

Векселі як прості, так і переказні можуть бути видані для оплати у певні строки:

- 1) по пред'явленню;
- 2) у такий-то час від пред'явлення;
- 3) у такий-то час від складання;
- 4) на певний день.

Вексель, виданий строком по пред'явленню, оплачується у разі його подання. Він повинен бути поданий до платежу протягом одного року від дня його складення. Векселедержатель

тель може скоротити цей строк або обумовити більший термін. Векселедавець може встановити, що вексель не може бути поданий для оплати раніше якогось визначеного терміну. У такому разі строк для подання спливає від цього терміну.

Розглядаючи векселі, видані зі строком платежу *у такий то час від пред'явлення*, слід сказати окремо як про простий, так і про переказний.

Строк платежу за *переказним* векселем, складеним *у такий-то час від пред'явлення*, визначається або датою акцепту, або датою протесту. Якщо акцепт недатований, то він вважається таким, який зроблений у останній день строку, передбаченого для акцепту.

Простий вексель, виданий строком *у такий-то час від пред'явлення*, повинен бути поданий векселедавцю для відмітки, причому протягом одного року від дня видачі. Строк від подання спливає від дня відмітки, підписаної векселедавцем на векселі. Якщо векселедавець відмовився проставити датовану відмітку, це посвідчується протестом.

Термін подання до платежу векселів, виданих строком на якийсь визначений день чи на якийсь час від складання або від подання, настає в день, коли вексель має бути оплачений.

§ 3. Процесуальний порядок вчинення протестів векселів

Порядок вчинення протестів векселів має свої стадії:

- розгляд поданих документів для визначення можливості їх прийняття до свого провадження;
- прийняття векселя та інших потрібних документів для вчинення нотаріальної дії;
- робота нотаріуса з векселем;
- опротестування векселя чи його повернення без вчинення нотаріальної дії векселедержателю.

Перш ніж вчиняти нотаріальну дію, нотаріус має визначити можливість прийняття поданих документів до свого провадження. Для цього спершу слід ознайомитися з матеріалами конкретної справи. У процесі підготовки до вчинення нотаріальної дії потрібно перевірити повноваження особи, яка звернулася до нотаріуса за вчиненням протесту векселя.

Потім слід уважно вивчити правильність оформлення самого векселя, перевірити наявність на ньому всіх необхідних реквізитів, перевірити строки звернення за опротестуванням і місце вчинення цієї нотаріальної дії.

Опротестування векселя як нотаріальну дію може вчинити як державний, так і приватний нотаріус. Вчинення цієї нотаріальної дії має чітко визначене місце її вчинення. Протест векселя про неоплату вчиняється нотаріусом за місцем платежу, а протест векселя про неакцепт та недатування акцепту — за місцезнаходженням платника.

Для вчинення протесту про неоплату вексель приймається нотаріусом наступного дня після закінчення дати платежу за векселем, але не пізніше 12-ої години наступного після цього строку дня.

Вексель може бути прийнятий для вчинення протесту про неакцепт протягом строків, встановлених для пред'явлення до акцепту чинним законодавством, а якщо вексель був пред'явлений до акцепту в останній день строку, то не пізніше 12-ої години наступного після цього строку дня. Якщо векселедержатель пропустив строки звернення за опротестуванням, нотаріус не має права прийняти вексель до свого провадження.

Якщо подані всі потрібні документи, визначена територіальна компетенція нотаріуса по вчиненню цієї дії, визначено, що векселедержатель не пропустив встановлені для опротестування строки, нотаріус приймає вексель до свого провадження.

Про прийняття векселя нотаріус видає квитанцію.

У провадженні нотаріуса залишається вексель, заява уповноваженої особи як підстава для вчинення нотаріальної дії, опис векселя, у якому зазначається векселедавець та його юридична адреса, перелік інших осіб, зобов'язаних за векселем, причина видачі та індосування векселя, строк платежу за векселем, сума платежу, причини опротестування та ін. Якщо місце знаходження платника невідоме, векселедержатель вказує про це у поданому нотаріусу описі.

Після прийняття векселя до провадження починається робота нотаріуса з векселем.

Нотаріус в день прийняття векселя до протесту пред'являє платнику або доміциліанту (особі, яка оплачує доміцильований вексель) вимогу про оплату (або акцепт) векселя.

Якщо вексель протестується в неплатежі, то нотаріус повинен вимагати від особи, проти якої протестується вексель, оплатити суму, на яку він виданий. Якщо вексель протестується в неакцепті, то нотаріус висуває вимогу акцептувати вексель. Якщо вексель протестується в недатуванні акцепту, нотаріус вимагає проставити дату на акцепті. Таке повідомлення нотаріус може здійснити особисто, з'явившись до особи, проти якої протестується вексель, або скориставшись поштовим або телеграфним зв'язком, або технічними засобами. Основним моментом повідомлення є надання можливості особі, проти якої протестується вексель, заявити щодо виконання зобов'язання у разі, якщо воно дійсно виконане.

На практиці нотаріуси, пред'являючи вимоги, найчастіше користуються телеграфним зв'язком зі зворотним повідомленням. За такої умови у нотаріуса є документ — повідомлення про вручення телеграми. Якщо нотаріус особисто пред'явив зазначені вимоги про вручення повідомлення він вимагає проставлення відміток у розносній книзі нотаріуса.

Залежно від дій, що вчиняє особа, проти якої протестується вексель, нотаріус визначає напрям подальшого провадження у справі.

Якщо платник (доміциліант) оплатить вексель, нотаріус, не вчиняючи протесту, повертає вексель особі, яка оплатила вексель з написом на самому векселі про одержання платежу та інших сум. Напис вчиняється за текстом, передбаченим у ф. 59 "Форми реєстрів для реєстрації нотаріальних дій, нотаріальних свідоцтв, посвідчувальних написів, написів на угодах і засвідчуваних документах", затвердженої наказом Міністра юстиції України від 7 лютого 1994 р. за № 7/5, зареєстрованої в Міністерстві юстиції України 2 березня 1994 р. за № 38/247.

Якщо платник зробив відмітку про акцепт на переказаному векселі, вексель повертається векселедержателю без протесту.

У разі відмови платника (доміциліанта) оплатити або акцептувати вексель, або якщо він не з'явився до нотаріуса, нотаріус складає акт про протест стосовно неоплати чи неакцепту за встановленою формою та робить відповідний запис у реєстрі та відмітку про протест щодо неоплати чи неакцепту на самому векселі.

Якщо місце знаходження платника невідоме, протест векселя вчиняється без пред'явлення вимоги про оплату або акцепт векселя з відповідною відміткою в акті про протест та в реєстрі нотаріальних дій. Процес опротестування векселя має досить чітко встановлені строки.

Ці строки передбачені Положенням про переказний та простий вексель.

Протест у неплатежі переказного векселя терміном на певний день чи у такий-то час від складання або подання має бути вчинений в один із двох робочих днів, що слідують за днем, в який переказний вексель підлягає оплаті. Якщо це вексель строком по пред'явленню, протест вчиняється в строки, встановлені для пред'явлення до акцепту.

Опротестований вексель видається векселедержателю або уповноваженій особі.

Пред'явлення чеків до платежу та посвідчення неоплати чеків

Порядок вчинення цієї нотаріальної дії регулюється ст. 93 Закону України “Про нотаріат” і п. 180 Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України.

Вчинення цієї нотаріальної дії перейшло до нас із Положення про чеки, затвердженого постановою ЦВК та РНК СРСР від 6 листопада 1929 р. Самі відносини з використанням чеків у колишньому СРСР застосовувались як у чітко визначених нормативними актами розрахункових відносинах в межах країни, так і в міжнародних розрахунках СРСР з іншими державами. Так, чеки використовувались у розрахунках громадян за придбані товари, вартість яких складала 200 крб. та більше, у розрахунках за поставки в межах міста, за перевезення різними видами транспорту тощо.

На сьогоднішній день в Україні форма розрахунків чеками не заборонена. Нормативними актами Національного банку України передбачено різні форми для здійснення безготівкових розрахунків як між суб'єктами господарювання, так і між фізичними особами.

Серед них урегульованим є й порядок розрахунків чеками. Правова підстава для цього — Інструкція № 7 про безготівкові розрахунки в господарському обороті України, затверджена постановою Правління Національного банку України від 02.08.1996 р. Вона застосовується для здійснення розрахунків у безготівковій формі між юридичними особами, а також між фізичними та юридичними особами з метою скорочення розрахунків готівкою за отримані товари, виконані роботи та надані послуги.

Розрахунковий чек — це документ, що містить письмове розпорядження власника рахунку (чекодавця) установі банку (банку-емітента), яка веде його рахунок, сплатити чекодержателю зазначену в чеку суму коштів. Чекодавцем може виступати юридична або фізична особа, яка здійснює платіж за допомогою чека та підписує його. Чекодержателем виступає підприємство, яке є отримувачем коштів, а банком-емітентом виступає банк, що видає розрахунковий чек підприємству або фізичній особі.

Чеки можуть виготовлятися як окремі документи або як чекові книжки. Як окремі бланки виготовляються розрахункові чеки, що використовуються фізичними особами для здійснення разових операцій.

Інструкцією встановлено, що строк дії розрахункового чека, що видається для разового розрахунку фізичній особі, становить три місяці.

Чек містить такі реквізити:

- назву “розрахунковий чек”;
- назву (для фізичних осіб — прізвище, ім’я та по батькові чекодавця, дані його паспорта або документа, що його замінює) власника чекової книжки (дані чекодавця) та номер його рахунку;
- назву банку-емітента і його номер МФО;
- ідентифікаційні коди чекодавця і чекодержателя за Єдиним державним реєстром підприємств та організацій України, у фізичних осіб — ідентифікаційні номери в разі їх присвоєння державною податковою адміністрацією;
- назву чекодержателя;
- доручення чекодавця банку-емітенту сплатити конкретну суму, що зазначена цифрами та літерами;
- призначення платежу;
- число, місяць і рік складання чека (місяць слід писати літерами, дата видачі чека має відповідати його реальній видачі), місце складання чека;
- підписи чекодавця й відбиток печатки (юридичної особи).

Чек, на якому відсутній будь-який із зазначених реквізитів, вважається не дійсним.

Чеки заповнюються кульковою ручкою або чорнилом від руки чи з використанням технічних засобів. Проставляння замість підпису факсиміле не допускається.

Чек із чекової книжки пред'являється до оплати в банку чекодержателя протягом десяти календарних днів (день виписки чека не враховується). Якщо закінчення строку для пред'явлення припадає на неробочий день, то останнім днем строку вважається наступний за неробочим робочий день.

Але використання чеків у загальному обсязі розрахунків складає незначний відсоток. У діяльності органів нотаріату вчинення нотаріальних дій щодо пред'явлення чеків до платежу та посвідчення неоплати чеків практично не зустрічається.

Але з огляду на те, що політика Національного банку спрямована на забезпечення збільшення обсягів використання чеків при розрахунках підприємств і розрахунках населення з підприємствами торгівлі та сфери послуг, можна схематично розглянути послідовність дій нотаріуса у процесі пред'явлення чеків до платежу та посвідчення неоплати чеків.

Нотаріус, починаючи провадження з цієї нотаріальної дії, має впевнитися, що представлений йому документ є чеком. Для цього він повинен перевірити наявність усіх визначених раніше реквізитів на наданому йому документі. Відсутність у документі будь-якого з зазначених реквізитів позбавляє документ сили чека.

Вчинення цієї нотаріальної дії має своє чітко встановлене місце вчинення: за місцезнаходженням платника. Платниками виступають тільки кредитні установи.

Строки прийняття чеків до платежу теж регулюються чинним законодавством. Нотаріус приймає для пред'явлення до платежу чеки, подані після закінчення десяти днів, разові чеки після трьох місяців, а іноземні чеки — після закінчення шести місяців від дня видачі чека, але не пізніше 12-ї години наступного після цього строку дня.

Нотаріус того ж дня пред'являє чек банку до оплати. У разі неоплати чека нотаріус посвідчує неоплату чека написом на чеку за встановленою формою, наведеною в додатку 60 Форм реєстрів нотаріальних дій, нотаріальних свідоцтв, посвідчувальних написів на угодах і засвідчуваних документах.

Про вчинення цієї нотаріальної дії нотаріус робить позначку в реєстрі нотаріальних дій.

Одночасно з написом на чеку нотаріус надсилає повідомлення чекодавцеві про неоплату його чека банком і вчинення напису на чеку.

На прохання чекодержателя нотаріус у разі неоплати чека вчиняє виконавчий напис. Такий напис вчиняється лише за умови наявності на чеку напису про те, що чек було пред'явлено до оплати з зазначенням дня пред'явлення та не було оплачено. Вчинення виконавчого напису в такому випадку провадиться за загальними правилами вчинення виконавчих написів.

Вчинення морських протестів

§ 1. Значення та мета вчинення морських протестів

З-поміж усіх видів транспорту особливе місце посідає морський. Він має чимало переваг порівняно з іншими видами, але водночас судноплавство пов'язано зі значними небезпеками.

Закон не розкриває поняття події, в зв'язку з якою може бути заявлено морський протест. З практики слідує, що це насамперед події, які мають характер непереборної сили (форс-мажору), або виникнення небезпеки і непередбачених випадків на морі. Це — шторми, урагани, зіткнення суден, зіткнення з плаваючими предметами, айсбергами, підводними скелями, різкі перепади температури, стиснення судна льодами, пожежі на суднах та інші події, пов'язані зі специфікою мореплавства. Усе це може стати причиною пошкодження судна й вантажу та завдати значних збитків.

Такими збитками може бути:

- шкода, заподіяна вантажу, що може бути виражена в повній або частковій втраті вантажу, в його псуванні чи пошкодженні;
- шкода, заподіяна самому судну (при цьому завдання шкоди судну може бути причиною пошкодження чи втрати вантажу, який знаходився на цьому судні);
- шкода, заподіяна майну третіх осіб, які на момент події не знаходилися на самому судні. Така шкода може бути виражена в ушкодженні чи знищенні іншого судна чи його вантажу, причалів та інших портових споруд, риболовного спо-

рядження, платформ, що знаходяться в морі, побережжя та предметів, що знаходяться на ньому, і т. ін.;

- шкода, заподіяна особі. Мається на увазі, що внаслідок події, яка трапилася на морі, загинули члени екіпажу, пасажири або їм було завдано каліцтво чи інше ушкодження здоров'я.

На момент заяви про морський протест капітанові не обов'язково знати, що виникли збитки. Тому для вчинення морського протесту досить мати припущення про виникнення збитків від певної події.

Залежно від умов договору і заходів, що вживалися для врятування судна й вантажу, збитки розподіляються між судовласником, вантажовласником і відправником вантажу або покладаються на одну з цих сторін.

Отже, якщо під час плавання чи стоянки в порту трапилася подія, яка може бути підставою для пред'явлення судовласникові майнових вимог, то капітан судна з метою забезпечення доказів на захист судовласника робить в установленій законом формі заяву про морський протест. Вчинення морського протесту служить інтересам саме судовласника.

Сама заява про морський протест не є підставою для звільнення судовласника від можливої відповідальності, а акт про морський протест буде важливим документом, що підтверджуватиме певні юридичні факти при вирішенні справи, пов'язаної з пред'явленням судовласникові матеріальних вимог.

Можна сказати, що морський протест встановлює законну презумпцію невинуватості судовласника; вважається, що він не є винуватим у тому, що сталося. І тому друга сторона (вантажовласник, відправник вантажу, порт та ін.) повинна або погодитися з цими фактами, або спростувати їх. Отже, акт про морський протест переносить обов'язок доведення обставин події на другу сторону, створюючи для судовласника вигідніше процесуальне положення в процесі доказування.

Якщо ж морський протест не буде заявлено, то судовласникові доведеться доводити в загальному порядку ті обставини, які могли б знайти повне підтвердження і відображення в морському протесті.

Слід також зазначити, що заявлення морського протесту можливе лише в тому разі, коли шкоди завдано якійсь організації чи громадянину, але не судновласникові. Якщо відомо, що подією завдано збитків тільки самому судновласникові, то підстав для заяви про морський протест немає.

§ 2. Процесуальний порядок подачі заяви про морський протест

Заява про морський протест повинна бути зроблена в установленому законом порядку і з дотриманням установлених законом умов.

Відповідно до статей 34 і 36 Закону України “Про нотаріат” вчиняти морські протести можуть як державні нотаріальні контори, так і приватний нотаріус, а згідно зі ст. 38 Закону України “Про нотаріат” і статтями 44 і 63 Консульського статуту України таку дію вчиняють і консульські установи.

Заява про морський протест подається нотаріусові в порту України незалежно від того, де звернувся до нього капітан судна — в кінцевому пункті рейсу чи в проміжному українському порту.

Морський протест може бути заявлено, якщо подія сталася під час плавання або під час стоянки в порту. Якщо під час плавання сталося декілька подій, то заява про морський протест може бути подана з кожної події окремо в найближчому проміжному порту. А якщо судно не заходило до проміжного порту, то всі події, що сталися під час плавання і стоянки в порту, фіксуються в одному морському протесті.

Заяву про морський протест капітан судна подає особисто, виступаючи водночас як посадова особа, службовець і представник судновласника.

Заяви про морський протест можуть подавати:

- капітани вантажних морських суден, капітани пасажирських морських суден, а також капітани змішаного (ріка— море) плавання. Ці заяви капітани морських суден можуть подавати під час плавання як морями, так і ріками, озерами, водосховищами та іншими морськими шляхами;

- капітани суден внутрішнього плавання, якщо вони перевозять вантаж морем, а також річками, озерами, водосховищами із заходом в іноземні порти;

• капітани суден внутрішнього плавання в разі зіткнення в морях чи інших водах з морськими суднами чи на випадок рятування суден внутрішнього плавання морськими суднами;

• командири (капітани) військових кораблів України, якщо вони рятували судна, що знаходились у небезпеці;

• інші керівники екіпажу, прирівнювані до капітанів. Це — шкіпери на несамохідних суднах морського флоту, капітан-директори на суднах флоту рибної промисловості, багермейстери, кранмейстери на суднах морського технічного флоту;

• капітани іноземних суден. Вони можуть зробити заяву про морський протест своєму консульству чи українському нотаріальному органу;

• у разі смерті чи хвороби капітана протест має право заявити особа, яка його заступає відповідно до Статуту служби на суднах морського флоту.

Заяву про морський протест належить подати в установлені законом строки. Цей строк — 24 год. Відлік його починається залежно від того, де сталася подія.

Якщо вона сталася під час плавання, то відрахування строку починається від моменту прибуття судна в порт. Час цього прибуття посвідчується довідкою капітана порту.

В разі корабельної аварії чи тоді, коли судно затонуло, строк у 24 год. відраховується від моменту прибуття в порт капітана разом з екіпажем або частиною екіпажу. Цей момент теж посвідчується капітаном порту.

Якщо ж подія сталася в самому порту, то заява про морський протест повинна бути зроблена протягом 24 год. від моменту події.

Якщо подія має тривалий характер, а це може бути ураган, пожежа, посадка судна на міліну, то строк відраховується від моменту закінчення події.

Подання заяви про морський протест в установлені законом строки має велике практичне значення, бо дає можливість зібрати і зафіксувати необхідні докази безпосередньо зразу ж після події.

У виняткових випадках заявити про морський протест можна і після завершення встановленого законом строку, але в заяві слід викласти причини, з яких її не було подано своєчасно. Визнання цих причин поважними чи неповажними

ми належить до компетенції нотаріуса. Якщо він визнає причини неповажними, то відмовляється прийняти заяву про морський протест.

Приймаючи таку заяву, нотаріус робить позначку про час її подання і встановлення особи капітана. Якщо закінчення 24-годинного строку випадає на неробочий час нотаріуса, капітан судна може надіслати на ім'я нотаріуса радіограму, що прирівнюється до подачі заяви про морський протест.

Дотримуючись установленого законом порядку подання заяви про морський протест, на той випадок, коли можна припустити, що збитки завдано вантажу, який знаходився на судні, капітан судна повинен зробити заяву про морський протест до відкриття люків. Заборона відкривати люки має на меті забезпечити об'єктивність викладення фактів у заяві про морський протест. Про те, що заяву було подано до відкриття люків, треба вказати в заяві та в акті про морський протест. Перевірка збереження пломб на люках не є обов'язком нотаріуса. І взагалі, закон не зобов'язує нотаріуса з'являтися на судно.

Відкриття люків розвантаження судна до подачі заяви про морський протест є можливими тільки в разі крайньої необхідності, наприклад, коли вантаж є таким, що швидко псується, або в трюмі почалася пожежа. Про це необхідно вказати в заяві про морський протест. Якщо цієї вимоги не дотримано, то нотаріус може відмовити у прийнятті заяви. Надалі факт відкриття люків до подання заяви про морський протест має бути перевірений показаннями свідків, записами в судовому журналі та вказаний в акті про морський протест.

Заява про морський протест повинна мати певні, передбачені законом, реквізити. Зазвичай вказуються: дата й час подання заяви; прізвище, ім'я та по батькові, громадянство і місце проживання капітана судна, назва судна; прапор, належність і порт приписки судна; порт відправлення, порт призначення.

Далі подається опис обставин події, в якому вказуються місце, час, учасники події та її сутність. Особливе значення має опис заходів, здійснених капітаном для забезпечення збереження вантажу; їх слід викласти стисло і точно, з переконливими аргументами того, що капітан та екіпаж судна добросовісно виконали свої обов'язки для збереження судна

і вантажу. Ці заходи повинні мати конкретний, а не загальний характер і впливати з особливостей рейсу, судна, вантажу, а також самої події.

У заяві про морський протест також зазначаються прізвища, імена й по батькові, посади та місця проживання свідків. Далі йде перелік документів, що додаються до заяви (виписка з суднового журналу, довідка про час прибуття судна в порт), а наприкінці заява підписується капітаном і скріплюється печаткою судна.

Усі виправлення, зроблені в заяві, застерігаються та засвідчуються капітаном.

Подання заяви про морський протест належить відобразити в судновому журналі. Всі відомості, викладені в заяві про морський протест, повинні точно відповідати записам суднового журналу. І тому для підтвердження обставин, викладених у заяві про морський протест, капітан судна зобов'язаний подати для огляду саме судновий журнал, а також засвідчену ним виписку з цього журналу. Це слід зробити або водночас із поданням заяви про морський протест, або впродовж семи днів від моменту заходження в порт чи від моменту події, якщо вона сталася в порту.

Судновий журнал є офіційним документом, в якому відображено всю діяльність судна з усіма подробицями, а виписка з суднового журналу має містити виклад фактів, указаних у заяві про морський протест, а саме: час прибуття судна в порт; відкриття у виняткових випадках до подання заяви про морський протест люків; обставини події, що стала причиною подання заяви про морський протест; заходи, вжиті капітаном судна та командою тощо.

У разі втрати суднового журналу акт про морський протест складається на підставі інших даних. Це можуть бути детальна заява капітана судна про обставини події, про обставини втрати суднового журналу, показання свідків.

§ 3. Акт про морський протест

Якщо заяву про морський протест було подано з додержанням усіх необхідних умов, нотаріус робить на ній позначку про її прийняття і час прийняття, а потім за домовленістю з капітаном призначає дату і час для складення акта про морський протест.

Надалі на підставі заяви капітана, даних судового журналу, опиту самого капітана і принаймні чотирьох свідків, у тому числі двох осіб із командного складу і двох із екіпажу судна, нотаріус складає акт про морський протест і засвідчує його своїми підписом і печаткою.

У разі неможливості опитати всіх свідків нотаріус обмежується опитом тих, які є. Якщо в складі екіпажу судна внутрішнього плавання серед тих, які виходять в море, не передбачено осіб командного складу, то як свідки можуть бути опитані шкіпер і матроси. За відсутності на судні внутрішнього плавання матросів може бути опитаний як свідок тільки шкіпер, але цю обставину слід застерегти в акті про морський протест.

За розсудом нотаріуса чи за клопотанням капітана судна є можливим опитування більшої кількості свідків.

Показання свідків мають суттєве значення, оскільки ці особи можуть бути очевидцями обставин події, що не були відомі капітанові.

Відсутність показань свідків в акті про морський протест за певних умов може призвести до його недійсності або значно зменшити його доказову силу. З огляду на це акт про морський протест повинен містити дослівні показання капітана і свідків, що викладаються кожне окремо і підписуються в присутності нотаріуса. Ці показання порівнюються з даними, викладеними в судовому журналі; в разі розходження нотаріус вимагає від свідків розкриття причин цих розходжень.

Акт про морський протест має певну процесуальну форму і реквізити, а саме:

- дату складення акта про морський протест;
- прізвище, ініціали нотаріуса, найменування нотаріальної контори;
- час прибуття судна в порт і час подання заяви про морський протест;
- прізвище, ім'я, по батькові капітана, його громадянство та місце проживання;
- назву і прапор судна, його належність, власника, порт приписки;
- зміст заяви капітана (опис події та вжиті заходи);
- прізвище, ім'я, по батькові, службове становище і місце проживання допитаних свідків, а також зміст їхніх показань;

- зміст опитування капітана;
- номер акта в реєстрі нотаріальних дій;
- дані про розмір державного мита.

Акт про морський протест підписується нотаріусом і завіряється гербовою печаткою. Показання капітана і свідків підписуються ними ж.

Акт про морський протест складається в двох примірниках: один примірник видається капітанові, а другий залишається у справах нотаріального органу разом із заявою капітана і випискою з суднового журналу.

На прохання капітана може бути видано декілька ідентичних примірників акта про морський протест. У такому разі державне мито стягується додатково за кожний примірник акта, і кожний з них реєструється під окремим номером.

Акт про морський протест за заявою капітана іноземного судна складається за участю перекладача, якщо нотаріус не володіє відповідною іноземною мовою. При цьому в акті про морський протест додатково вказується прізвище, ім'я, по батькові перекладача та його місце проживання, а також підписана ним заява про зроблений ним переклад з однієї мови на іншу показань капітана і свідків та акта про морський протест.

Відмову в прийнятті заяви про морський протест чи в складенні акта про морський протест, а також невірне вчинення цього протесту може бути оскаржено до суду.

Прийняття документів на зберігання

§ 1. Значення та мета прийняття документів на зберігання

Якщо немає умов для зберігання документів за місцезнаходженням заінтересованої особи чи десь-інде, то можна передати їх на зберігання нотаріальним органам.

Отже, прийняття документів на зберігання має на меті забезпечення їх зберігання. Це гарантовано реалізацією принципу таємниці вчинення нотаріальних дій та відповідальністю нотаріуса за збереження прийнятих документів.

Документи, прийняті на зберігання, можуть стосуватися дуже важливих аспектів життя людей чи діяльності юридичних осіб. Це — документи про освіту, працю, нагородження, участь у діяльності громадських організацій; документи, видані органами ЗАГСу; документи, що підтверджують право власності на нерухоме чи інше майно; рукописи, креслення, малюнки, ділова та приватна переписка тощо.

Не можуть здаватися на зберігання секретні документи, а також гроші, облігації, інші цінні папери. Але з цього загального правила є певні винятки, що стосуються компетенції консульських установ відносно цієї нотаріальної дії. Згідно зі ст. 38 Консульського статуту України консули можуть приймати на зберігання, крім документів, гроші, коштовності й цінні папери, що належать громадянам України.

Документи на зберігання можуть бути прийняті як від громадян, так і від юридичних осіб.

§ 2. Процесуальний порядок прийняття документів на зберігання

Приймати на зберігання документи вправі державні нотаріальні контори (ст. 34 Закону України “Про нотаріат”), приватні нотаріуси (ст. 36 Закону України “Про нотаріат”),

а також консульські установи (ст. 38 Закону України “Про нотаріат”, статті 39 і 44 Консульського статуту України).

Процесуальний порядок прийняття документів на зберігання регулюється статтями 96 і 97 Закону України “Про нотаріат”.

Документи приймаються за описом, що складається у двох примірниках. В описі зазначаються: прізвище, ім'я та по батькові особи, яка здала документи, її адреса; найменування документа, що здається на зберігання, на чие ім'я його видано і ким, номер документа, дата його видачі, строк зберігання документа.

Опис підписується особою, яка здає документ на зберігання, і нотаріусом. Наприкінці опису ставиться печатка.

Приймаючи документи на зберігання, нотаріус зобов'язаний установити стан документа, якщо той має зовнішні вади (старезність, сирість, подертість і под.) та застерегти в описі, бо він несе повну відповідальність за його збереження.

Один примірник опису залишається у нотаріуса, а другий видається особі, яка здала документ на зберігання.

На прохання особи нотаріус може прийняти документи без опису, якщо їх належно упаковано в присутності нотаріуса. Упакування належить скріпити печаткою нотаріуса, його підписом і підписом особи, яка здала документи на зберігання. У такому разі йдеться вже не про стан документів, а про стан упакування, і нотаріус несе відповідальність тільки за збереження упакування.

Про прийняття документів на зберігання нотаріус видає свідоцтво за встановленою формою. Прийняті на зберігання документи слід разом з описом і примірником свідоцтва покласти до пакета й опечатати. Прийняті документи зберігаються в залізних шафах або сейфах, опечатаних нотаріусом.

Документи, прийняті на зберігання, повертаються на вимогу особи, яка здала їх на зберігання, або на вимогу уповноважених нею осіб за умови пред'явлення свідоцтва та примірника опису.

У разі втрати свідоцтва про прийняття документів на зберігання та опису нотаріус може видати ці документи лише за рішенням суду.

Тільки за рішенням суду можуть бути видані документи і тоді, коли особа, яка здала документи на зберігання, здала не тільки свої, а й документи іншої особи, якій необхідно їх одержати.

**Видача свідоцтва про придбання майна
на аукціоні (публічних торгах)
із реалізації заставленого майна**

**§ 1. Поняття і значення видачі свідоцтва
про придбання майна
на аукціоні (публічних торгах)
із реалізації заставленого майна**

Такої нотаріальної дії, як видача свідоцтва про придбання майна на аукціоні (публічних торгах) внаслідок реалізації заставленого майна, наше законодавство не знало до грудня 1997 р. Регулює порядок вчинення цієї нотаріальної дії Положення про порядок проведення аукціонів (публічних торгів) з реалізації заставленого майна, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 22 грудня 1997 р. № 1448.

Видача свідоцтва про придбання майна на аукціоні як нотаріальна дія є новелою, але її значення важко переоцінити, оскільки її необхідність диктувалася крайньою потребою врегулювати останню стадію оформлення документів про право власності на інше, крім жилих будинків, майно, на яке право власності виникало в разі придбання майна на аукціоні (публічних торгах) з реалізації заставленого майна.

Вчинення зазначеної нотаріальної дії має на меті, по-перше, затвердити безспірний факт набуття покупцем права власності на майно, придбане на аукціоні (публічних торгах), причому не на будь-якому аукціоні, а лише на аукціоні з продажу заставленого майна, по-друге, оформити на придбане на такому аукціоні майно документ, який встановлює це право власності.

Ця постанова Кабінету Міністрів України ілюструє той факт, що нотаріус може вчиняти й інші нотаріальні дії, ніж ті, що вже передбачені чинним законодавством.

Зважаючи на те, що приватні нотаріуси на підставі ст. 36 Закону України “Про нотаріат” вчиняють такі ж нотаріальні дії, як і державні, але за певним винятком, можна зробити висновок про те, що приватні нотаріуси також можуть вчинити нотаріальні дії, поки що не передбачені законодавством України, якщо самі нормативні акти, які вводять у сферу діяльності нотаріусів ці нотаріальні дії, не містять обмеження їх вчинення лише державними нотаріусами.

§ 2. Умови та процесуальний порядок видачі свідоцтва про придбання майна на аукціоні

Реалізація заставленого майна провадиться державним виконавцем, а в разі реалізації заставленого майна державних підприємств і відкритих акціонерних товариств, створених у процесі корпоратизації, всі акції яких перебувають у державній власності, — відповідним органом приватизації. Вони і є організаторами аукціону.

Підставою для проведення аукціону з продажу заставленого майна є виконавчі документи (ст. 349 ЦПК України).

Нотаріус має справу знову вже з результатами проведеного аукціону. Але слід знати, що під час проведення аукціону складається протокол, до якого заносяться початкова та остаточна ціна реалізації майна, пропозиції покупців та відомості про покупця, який запропонував найвищу ціну. Протокол підписують ліцитатор (ведучий аукціону) і переможець аукціону, або його представник, і в триденний термін надсилають його організаторові аукціону. Останній залежно від результатів проведеного аукціону зазначає у протоколі відповідні суми та номери рахунків, що на них переможець аукціону зобов'язаний внести кошти за придбане майно, і затверджує протокол. Копія протоколу видається переможцеві та є підставою для внесення коштів на вказані рахунки за придбане майно.

За результатами проведеного аукціону, вже після отримання коштів за придбане майно, організатор аукціону складає акт, що подається на затвердження суду, який прийняв рішення про звернення стягнення на заставлене майно, чи нотаріусові, котрий вчинив виконавчий напис.

В акті зазначаються такі відомості:

- ким, коли і де проводився аукціон;

- перелік і стисла характеристика реалізованого майна;
- початкова та остаточна ціна реалізації майна;
- прізвище, ім'я та по батькові (назва юридичної особи), адреса покупця;
- сума, внесена переможцем конкурсу за придбане майно.

До акта додається список осіб, які були учасниками аукціону.

Отже, якщо організатор аукціону провадив його на підставі виконавчого напису нотаріуса, він повинен подати його на затвердження нотаріусові, який вчинив цей виконавчий напис. Тут ми маємо справу ще з однією нотаріальною дією, якої ще не знало до набуття чинності цим нормативним актом наше законодавство. Вона називається затвердженням акта про проведений аукціон. Це є саме нотаріальна дія, оскільки нотаріус зобов'язаний оформити документ, який діятиме у правовому полі та яким підтверджуватиметься факт задоволення вимог заставодержателя. Причому вчиняється вона лише тим нотаріусом, який вчинив виконавчий напис.

Затвердити акт означає перевірити відповідність відображених у цьому акті відомостей чинному законодавству та вимогам виконавчого напису, а також зробити напис про те, що акт затверджується.

За вчиненням цієї нотаріальної дії до нотаріуса звертається організатор аукціону.

Приймаючи акт на затвердження, нотаріус мусить перевірити його відповідність таким вимогам чинного законодавства:

- у проведенні аукціону повинні брати участь принаймні два покупці;
- кожна наступна запропонована ціна має перевищувати попередню не менш як на 10%. Якщо після проголошення початкової ціни покупцями не було запропоновано іншої ціни реалізації, то ліцитатор має право знизити її до рівня ціни, яка задовольнятиме вимоги заставодержателя;
- наявність відомостей про те, що переможець вніс суму коштів за придбане майно протягом 10 днів на зазначені у протоколі рахунки, організаторові аукціону було подано документи про внесення відповідних коштів.

Якщо не було покупців, або покупець був лише один, або переможець конкурсу не сплатив у вказаний термін кошти,

аукціон вважається таким, що не відбувся. Відтак нотаріус не може затверджувати акт, оскільки проведення аукціону у таких випадках є порушенням положень чинного законодавства.

Приймаючи акт на затвердження, нотаріус повинен перевірити його відповідність вимогам вчиненого ним виконавчого напису. Сутність останнього, як ми знаємо, полягає у пропозиції нотаріуса продати майно, що належить певному конкретному заставодавцеві та було предметом застави за нотаріально посвідченою угодою, і при цьому задовольнити вимоги у грошовому виразі конкретного заставодержателя. Перед затвердженням акта нотаріус має перевірити, чи задоволено вимоги саме цього заставодержателя і в якому обсязі. Необхідно зважати на те, що ліцитатор має право знизити початкову ціну до ціни, яка відповідно до ст. 19 Закону України “Про заставу” задовольнятиме вимоги заставодержателя. Адже якщо після такого зниження ціни знову не буде бажаних придбати виставлене на продаж майно, аукціон припиняється.

Свідоцтво про придбання майна на аукціоні видається набувачеві майна. Підстави для видачі цього свідоцтва можуть бути такі:

- затверджений нотаріусом акт про проведений аукціон;
- копія затвердженого суддею акта про проведений аукціон.

За вчиненням цієї нотаріальної дії до нотаріуса звертається вже набувач майна. Видає нотаріус указане свідоцтво за встановленою формою.

Це свідоцтво вже є документом, що встановлює та підтверджує право власності на придбане на аукціоні майно.

У ньому зазначаються посада, прізвище та ініціали нотаріуса, який посвідчує факт придбання майна, найменування державної нотаріальної контори чи нотаріального округу, підстави видачі свідоцтва, вказується майно та його характеристика, зазначається, кому і на підставі чого воно належало раніше, ким придбано та за яку ціну.

Застосування законодавства іноземних держав. Міжнародні договори

§ 1. Нотаріальне оформлення документів, призначених для дії за кордоном

З розвитком міжнародних відносин України виникає дедалі більша потреба в оформленні документів, які повинні діяти за кордоном.

Стаття 98 Закону України “Про нотаріат” передбачає, що нотаріуси приймають документи, складені відповідно до вимог іноземного права, а також вчиняють посвідчувальні написи за формою, передбаченою іноземним законодавством, якщо це не суперечить законодавству України.

Отже, можна виділити дві умови оформлення документів, призначених для дії за кордоном:

- документи оформляються з урахуванням законодавства іноземних держав;
- законодавство іноземної держави не повинно суперечити законодавству України.

Законодавство України про нотаріат не регулює питання про порядок встановлення змісту іноземної правової норми, а тому обов'язок встановлення її змісту покладається на нотаріуса, який, як правило, не знає правових норм інших держав. Але він, оформлюючи документ, призначений для дії за кордоном, зобов'язаний дізнатися про порядок і зміст оформлення документа. Для цього він може витребувати від заінтересованої особи необхідні відомості, тексти, документи, може також звернутися до компетентних державних органів або до Міністерства юстиції України, які вправі звернутися за роз'ясненням до компетентних установ іншої держави.

Треба звернути увагу на те, що документи, складені з дотриманням вимог іноземного законодавства, досить своєрід-

ні і мають незвичну для нас термінологію. Найчастіше трапляються в практиці такі документи, як: афідевіт — урочиста письмова заява, в якій підтверджуються факти родинних, шлюбних та інших відносин; статутна декларація — теж урочиста письмова заява, в якій посвідчуються певні факти; сертифікат — свідоцтво, довідка, посвідчення; декларація — заява; повноваження, за нашою термінологією — доручення; ретейнер — попередній договір про оплату; дід — одностороння угода про відчуження нерухомості, передача абсолютного права власності на нерухомість, та ін.

Форми та умови угод теж можуть не відповідати вимогам українського законодавства. Так, наприклад, невідомим для українського законодавства є договір про спадкування, укладений спадкодавцем із одним чи кількома особами, уповноваженими на одержання майна спадкодавця після його смерті. До речі, проект Цивільного кодексу України містить урегулювання спадкового договору і в нас.

Законодавство інших держав допускає укладення спадкоємцем договору з майбутнім спадкодавцем про відмову від спадщини. Договір про дарування майна, що знаходиться за межами України, оформляється як одностороння угода.

На відміну від українського законодавства, за законодавством інших держав можна засвідчувати справжність підпису на будь-яких документах, що подаються до суду чи до будь-якої установи іноземної держави.

Українські нотаріальні органи мають право оформляти такі документи, призначені для дії за кордоном:

- засвідчувати вірність копій документів і перекладів документів;
- посвідчувати доручення на ведення спадкових справ у судах та адміністративних органах, на управління та розпорядження майном, одержання гонорарів, аліментів, пенсій та інших періодичних платежів, на вчинення торгових операцій тощо;
- видавати свідоцтва про те, що громадянин є живим чи перебуває на певному місці;
- вчиняти акти про морський протест за заявою капітана іноземного судна;
- видавати свідоцтва про право на спадщину;
- засвідчувати справжність підпису на різного роду заявах.

До найбільш поширених документів, призначених для дії за кордоном, відносять також різні довідки, зокрема:

- органів РАГС;
- про те, що особа не притягалася в Україні до кримінальної відповідальності, не перебувала під судом і слідством;
- з місця проживання;
- медичні довідки;
- про підтвердження громадянства;
- з місця роботи;
- з місця навчання та ін.

На вимогу акредитованих в Україні дипломатичних представництв, консульських установ інших держав нотаріуси в межах їхньої компетенції можуть оформляти:

- дозволи батьків на укладення шлюбу їхніх сина чи доньки з іноземцем;
- дозволи на постійне місце проживання за кордоном;
- дозволи батьків на тимчасовий виїзд неповнолітніх дітей за кордон;
- дозволи батьків на усиновлення їхніх дітей і переміну прізвища, ім'я, по батькові тощо.

В організаціях і фондах, які оформляють документи для виїзду на відпочинок за кордон неповнолітніх дітей, складаються і посвідчуються в нотаріальному порядку довідки-списки про групи дітей із супроводжувачами. На таких довідках-списках засвідчується підпис директора організації чи фонду.

Нотаріус може вчинити в інтересах громадянина України, якщо це передбачено міжнародним договором за участю України, і таку нотаріальну дію, як розкривання та оголошення заповіту, складеного за формою, передбаченою законодавством іноземної держави, і поданого нотаріусові після смерті заповідача.

Порядок вчинення цієї дії регламентується листом Міністерства юстиції України від 29 березня 1994 р.

Оформляючи документи, призначені для дії за кордоном, нотаріуси повинні враховувати деякі особливості їх складання та оформлення. Наприклад, у текстах доручень та афідевітах крім прізвища, ім'я та по батькові, що мають бути записані згідно з паспортом, може бути також зазначено, під яким прізвищем, ім'ям громадянин є відомим в іноземній державі.

Для деяких країн у дорученнях і свідоцтвах про посвідчення факту, що громадянин є живим, крім звичайних реквізитів можуть зазначатися громадянство чи національність, рік і місце народження, сімейний стан, професія тощо.

Дата складання доручень може бути визначена на початку чи наприкінці його тексту. Нотаріус має право посвідчувати доручення незалежно від терміну його дії або якщо в ньому зазначено, що воно дійсне до його припинення.

Документи (листи, фотокартки, квитанції та інші перелічені в афідевіті документи), що додаються на підтвердження викладених в афідевіті фактів, підшиваються обов'язково перед афідевітом. Згідно з вимогами деяких країн наявність цих додатків повинна бути застережена в посвідчувальному написі.

Іноді вимагається подання двох чи більше примірників документа, наприклад, доручення. У такому разі нотаріус може посвідчити два доручення однакового змісту. Кожне з них записується в реєстрі нотаріальних дій під самостійним номером. У справах державної нотаріальної контори залишається один примірник доручення, на ньому зазначаються відповідно реєстрові номери та сума справленого державного мита.

Іноземним правом може бути передбачений і особливий порядок підписання документів. Так, на дорученнях, заявах та інших документах громадянинові необхідно написати в рядок згідно з даними паспорта своє прізвище, ім'я та по батькові у тій послідовності, яка зазначена в тексті документа, а потім розписатися. Наприклад, якщо в тексті документа зазначено "Коваленко Петро Васильович", то підпис має починатися з прізвища, а потім вказується ім'я та по батькові. Якщо ж у тексті буде зазначено "Петро Васильович Коваленко", то підпис має починатися з імені та по батькові.

Якщо документ викладено двома мовами — українською та іноземною, то підпис у зазначеному вище порядку має бути зроблений під обома текстами по ширині аркуша.

Слід також мати на увазі, що на дорученні, афідевіті, заяві тощо, призначених для дії у США, Канаді та інших країнах, неписьменний громадянин проставляє під текстом документа три хрести. При цьому мають бути присутні два свідки, які підписуються з зазначенням повністю свого прізвища, ім'я та по батькові.

Законодавство канадської провінції Квебек вимагає, щоб доручення, що видається на ведення спадкової справи (за умови, що воно передбачає реалізацію нерухомого майна), було підписане поряд з особою, яка його видає, також її чоловіком чи дружиною. Проте останній (остання) в тексті доручення як особа, котру репрезентують, не згадується.

Посвідчувальні написи на документах вчиняються з урахуванням вимог іноземного права. Форми реєстрів нотаріальних дій, нотаріальних свідоцтв, посвідчувальних написів на угодах і засвідчуваних документах затверджені наказом Міністра юстиції України від 7 лютого 1994 р.

Під текстом документа проставляється один посвідчувальний напис українською мовою незалежно від того, чи викладений документ українською мовою, чи українською та іноземною. У певних випадках посвідчувальний напис викладається українською та іноземною мовами.

Вчиняючи посвідчувальні написи, необхідно повністю вказувати прізвище, ім'я, по батькові нотаріуса, повне найменування нотаріальної контори. Дату обов'язково слід зазначати словами, якщо вона відсутня в тексті документа або вказана цифрами. Прізвище, ім'я, по батькові особи, яка підписала документ, необхідно вказувати за паспортом у тій послідовності, в якій вони проставлені в документі, що оформляється. Печатка ставиться на вільне місце документа під посвідчувальним написом, не зачіпаючи його тексту і підпису нотаріуса.

А втім, деякі документи оформляються без вчинення на них звичайного для українського права посвідчувального напису. Як приклад можна навести дід, що оформляється для ведення справ із відчуження нерухомості у США. Документ викладається англійською мовою на спеціальному друкарському бланку. Особа, від імені якої він оформляється, розписується в певному місці діда. На підтвердження оформлення діда розписується й нотаріус, проставляючи на ньому відбиток своєї печатки. Посвідчувальний напис на діді не вчиняється, але до нього додається зроблений переклад українською мовою, що підписується особою. Нотаріус вчиняє на перекладі посвідчувальний напис про посвідчення діда. Переклад у встановленому порядку скріплюється з дідом.

У такому ж порядку проводиться оформлення формулярів для пенсійного забезпечення, розписок на одержання грошових сум та звільнених розписок.

Документ, призначений для дії за кордоном, викладається українською мовою. На прохання громадян може бути оформлений його переклад іноземною мовою за правилами засвідчення вірності перекладу з однієї мови на іншу.

Переклад може бути оформлений двома способами.

Текст перекладу може бути викладений окремо від тексту документа. У такому разі перекладається весь текст документа включно з посвідчувальним написом нотаріуса. Під текстом перекладу вчиняється посвідчувальний напис нотаріуса українською мовою про засвідчення вірності перекладу нотаріусом, якщо він володіє відповідною мовою, або про засвідчення справжності підпису перекладача. Переклад, зроблений на окремому аркуші, пришивається до документа і скріплюється підписом нотаріуса та його печаткою.

Якщо тексти документа і переклад викладено на одному аркуші, то на лівому його боці розміщується текст документа українською мовою, а на правому — переклад. Під українським та іноземним текстами нотаріус вчиняє один напис українською мовою про посвідчення або засвідчення документа. Водночас у цьому написі зазначається про засвідчення вірності зробленого нотаріусом перекладу чи про засвідчення справжності підпису перекладача.

Коли нотаріус засвідчує вірність перекладу з однієї мови на іншу, то текст перекладу викладається на спеціальному бланку нотаріальних документів. А переклад документа, зроблений перекладачем, може бути викладений на папері встановленого формату.

Оформляючи документи, призначені для дії за кордоном, нотаріус зобов'язаний роз'яснити заінтересованим особам необхідність їх наступної легалізації.

Консульською легалізацією, відповідно до Інструкції про порядок консульської легалізації офіційних документів в Україні та за кордон, затвердженої наказом Міністерства закордонних справ (МЗС) України від 15 липня 1997 р. № 98-од, підтверджується дійсність і юридична сила оригіналів офіційних документів, призначених для дії за кордоном, або засвідчення справжності підписів посадових осіб, уповноважених засвідчувати підписи на документах, і встанов-

лення їх відповідності законам України або держави перебування дипломатичного представництва чи консульської установи України.

У широкому значенні під легалізацією можна розуміти весь процес надання юридичної сили документів, що має бути використаний за кордоном. Якщо це стосується доручення для дії за кордоном, то, наприклад, в Україні легалізація означає і оформлення цього доручення в нотаріальних органах, і засвідчення справжності підпису нотаріуса в Міністерстві юстиції, і засвідчення справжності підпису уповноваженої посадової особи цього міністерства в його консульському управлінні МЗС, і засвідчення справжності підпису уповноваженого працівника консульського управління МЗС у посольстві чи консульстві держави, на території якої передбачається дія документа. При цьому треба вказати, що проходження перших трьох стадій легалізації можна уникнути та обмежитися останньою, якщо громадянин України особисто відвідає дипломатичне (консульське) представництво держави, куди доручення спрямовується, і підпише його там у присутності консула.

У вузькому значенні під легалізацією слід розуміти тільки консульську легалізацію, тобто посвідчення документів, призначених для дії за кордоном, у дипломатичних (консульських) установах. Функції такої легалізації в Україні виконують: на її території — консульське управління МЗС України, а за кордоном — її дипломатичні (консульські) представництва, що регламентується, зокрема, Консульським статутом України від 2 квітня 1994 р.

Одним із різновидів консульської легалізації, що поширився на території України останнім часом, є спершу посвідчення документів у посольстві відповідної держави в Україні, а потім у консульському управлінні МЗС України.

У разі, коли це передбачено міжнародним договором України, кожна з договірних сторін приймає документи без легалізації. Зазвичай у цих документах у тій чи іншій формі зафіксовано положення, що документи, які були на території однієї з договірних сторін складені чи офіційно засвідчені в межах компетенції посадових осіб та за встановленою формою і завірені гербовою печаткою, приймаються на території іншої договірної сторони без будь-якого засвідчення, тобто вони не потребують легалізації. Це, наприклад, передбачено

ст. 12 Договору з Республікою Болгарія; ст. 15 Договору з Республікою Польща; ст. 13 Договору з Литовською Республікою. Це положення знайшло відображення і в ст. 13 Конвенції про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах між державами—учасницями СНД, підписаної в Мінську 22 січня 1993 р.

Підписання договорів про правову допомогу — це, звісна річ, один із ефективних способів спрощення порядку обігу офіційних документів, призначених для дії за кордоном. Однак, існує ще один спосіб досягнення цієї мети. Мається на увазі участь держав у Гаазькій конвенції від 5 жовтня 1961 р., яка скасовує вимогу легалізації іноземних офіційних документів.

Відповідно до положень цієї конвенції єдиною формальністю при засвідченні справжності підпису посадової особи на документі для дії за кордоном та справжності печатки або штампу на документах є проставлення апостилю (apostille), який може мати форму виконаного на окремому аркуші та скріпленого з документом додатку чи спеціального штампу на самому документі. Цей сертифікат стандартизований. Він має форму квадрата зі стороною не менш як 9 см. Його можна скласти офіційною мовою країни, де він видається, але назва apostille мусить бути французькою мовою. Кожна держава—учасниця конвенції визначає свої органи для проставлення апостилю і повідомляє про них Міністерство закордонних справ Нідерландів під час передачі йому на зберігання своїх ратифікаційних грамот, чи грамоти про приєднання, чи заяви про поширення дії конвенції на її території. Наприклад, у Росії, яка є учасницею Гаазької конвенції, проставлення апостилю на документах, що їх оформлює нотаріус, покладається на обласні, крайові та міські (Москва, Санкт-Петербург) управління юстиції.

Під дію Гаазької конвенції підпадають, зокрема, документи юридичних установ — суду, прокуратури, нотаріату тощо, акти адміністративних органів.

Учасниками Гаазької конвенції є майже 80 країн. Консульське управління МЗС України вже підготувало пакет документів стосовно приєднання України до цієї конвенції та здійснило процедуру узгодження з державними установами, які матимуть право проставляти апостиль на українських офіційних документах.

Згідно з чинним законодавством України вивезенню за кордон не підлягають трудові книжки, військові квитки, характеристики, посвідчення водія, технічні паспорти і посвідчення особи.

Якщо особа має намір виїхати за кордон на постійне місце проживання, зазначені документи здаються нею у відповідні організації чи установи за останнім місцем роботи. На підставі даних, що містяться у трудових книжках, військових білетах та інших документах, на прохання заінтересованих осіб оформлюються довідки встановленого зразка про стаж трудової діяльності чи про проходження військової служби.

Програми вищих навчальних закладів вивозяться за кордон тільки з дозволу Міністерства освіти України.

Оформляючи документи, що мають бути чинними за кордоном, нотаріус зобов'язаний забезпечити належну культуру їх оформлення. Переклади мають бути надруковані, не допускається написання тексту від руки. У документах не повинно бути підчисток, виправлень, приписок, закреслених слів, незастережних виправлень. Документи не дозволяється згинати, вносити додаткові відомості, прокреслювати не заповнені до кінця рядки.

У разі виявлення порушень в оформленні документів із метою їхньої подальшої легалізації такі документи повертаються з одночасним вирішенням питання про відшкодування заподіяної з вини нотаріуса шкоди та притягнення його до відповідальності.

§ 2. Міжнародні договори

Розширення контактів України з іншими країнами привело до появи численних і різноманітних правовідносин, що виникають між громадянами та установами України і громадянами та установами інших країн.

В усіх цих випадках захист громадян та установ повинен бути належним чином гарантований. Але, на жаль, національні правові системи не збігаються, а часом і суперечать одна одній. Тому й виникає необхідність вирішення цих питань на міжнародному рівні. Країни світу укладають між собою міжнародні угоди про взаємну правову допомогу, в яких

регулюються певні положення, що влаштовують обидві країни.

Міжнародні договори, що містять норми, які стосуються нотаріальних дій, бувають двох видів: двосторонні договори про надання правової допомоги з цивільних, сімейних і кримінальних справ та консульські конвенції.

Зараз в Україні діють міжнародні угоди, що були укладені СРСР і зберігають юридичну силу на підставі правонаступництва. Це — договори, укладені:

з Народною Республікою Албанією від 30 липня 1958 р.;

з Алжирською Народною Демократичною Республікою від 23 лютого 1952 р.;

з Народною Республікою Болгарія від 10 лютого 1975 р.;

з Угорською Народною Республікою від 15 липня 1958 р.;

з Соціалістичною Республікою В'єтнам від 10 грудня 1981 р.;

з Грецькою Республікою від 21 травня 1981 р.;

з Іракською Республікою від 22 червня 1973 р.;

з Народною Демократичною Республікою Ємен від 6 грудня 1985 р.;

з Республікою Кіпр від 19 січня 1984 р.;

з Корейською Народно-Демократичною Республікою від 16 грудня 1957 р.;

з Республікою Куба від 28 листопада 1984 р.;

з Монгольською Народною Республікою від 25 серпня 1958 р.;

з Румунською Народною Республікою від 3 квітня 1958 р.;

з Туніською Республікою від 26 червня 1984 р.;

з Фінською Республікою від 11 серпня 1978 р.;

з Чехо-Словацькою Соціалістичною Республікою від 12 серпня 1982 р.;

з Федеративною Народною Республікою Югославія від 24 лютого 1962 р.;

а також

Консульська конвенція, укладена з Італійською Республікою від 25 січня 1979 р.

Ці угоди укладалися між СРСР та іншими державами, які зараз певною мірою змінили свій державний статус. Наприклад, розпалися Чехо-Словаччина, Югославія, але незалежні держави, що виникли на їхніх територіях, заявили про своє правонаступництво щодо міжнародних договорів.

Названі угоди на підставі 24-ї Віденської конвенції 1978 р. залишилися чинними для України, бо не суперечать національному законодавству.

Другу групу міжнародних угод складають угоди, укладені вже незалежною Україною після проголошення її суверенітету.

Це — договори: між Україною та Республікою Грузія від 9 січня 1995 р.; між Україною та Китайською Народною Республікою від 31 жовтня 1992 р.; між Україною та Литовською Республікою від 7 липня 1993 р.; між Україною та Республікою Молдова від 13 грудня 1993 р.; між Україною та Республікою Польща від 27 травня 1993 р.; між Україною та Естонською Республікою від 15 лютого 1995 р.

Крім того, діє Конвенція про правову допомогу в цивільних, сімейних і кримінальних справах, укладена державами—членами СНД 22 січня 1993 р.

Що ж до нотаріальної діяльності, то зазначеними договорами і конвенціями врегульовано питання оформлення спадкових прав, вжиття заходів з охорони спадкового майна, звільнення від консульської легалізації.

Суттєве значення для нотаріальної практики мають норми міжнародних договорів, які регулюють порядок надання правової допомоги. Нотаріуси у випадках, передбачених договорами про правову допомогу, зносяться з консульськими представництвами безпосередньо, якщо консульський округ певного консульського представництва пов'язаний з територією їхньої діяльності. В інших випадках зносини органів нотаріату з консульськими і дипломатичними представництвами здійснюється через МЗС України.

Відповідно до міжнародних договорів нотаріуси забезпечують докази, необхідні для ведення справ в органах іноземних держав. Дії для забезпечення доказів провадяться відповідно до цивільно-процесуального законодавства України.

Якщо міжнародним договором України встановлено інші правила нотаріальних дій, ніж ті, що їх містить законодавство України, то у вчиненні нотаріальних дій застосовуються правила міжнародного договору.

У разі віднесення міжнародним договором про правову допомогу до компетенції нотаріусів вчинення нотаріальної дії, не передбаченої законодавством України, нотаріуси вчи-

няють цю нотаріальну дію в порядку, встановленому Міністерством юстиції України.

До таких дій, зокрема, належать розкривання та оголошення заповіту, складеного за формою, що передбачена законодавством іноземної держави, і поданого нотаріусові після смерті заповідача для розкривання та оголошення. Якщо такий заповіт подається нотаріусу на території України, то вказана дія входить до його компетенції та вчиняється в порядку, вказаному в листі Міністерства юстиції України від 29 березня 1994 р.

Відповідно до цього листа нотаріус оголошує зміст заповіту і складає протокол про його стан і зміст. У протоколі вказуються дата і місце складення протоколу, дата посвідчення заповіту, ім'я особи, яка його подала, стан документа (поданий запечатаним чи відкритим, чи були в ньому закреслені місця, поправки, інші хиби).

Протокол підписується нотаріусом та особою, яка подала заповіт. Вони ж підписують кожний аркуш заповіту. Якщо заповіт зберігався у нотаріуса в запечатаному вигляді, зазначені вище дії нотаріус проводить одноособово.

До протоколу подається засвідчена копія заповіту, а залежно від вимог договору — копія протоколу та оригінал заповіту.

Вказані документи можуть бути видані заінтересованій особі або надіслані компетентній установі іноземної держави за правилами виконання доручень.

§ 3. Застосування права в охороні спадкового майна та видачі свідоцтва про право на спадщину

Відповідно до ст. 99 Закону України “Про нотаріат” дії пов’язані з охороною майна, що залишилося після смерті іноземного громадянина і знаходиться на території України, або майна, яке належить іноземному громадянину після смерті громадянина України, а також із видачею свідоцтва про право на спадщину щодо такого майна, здійснюється відповідно до законодавства України. Процесуальний порядок вчинення цих дій передбачений пунктами 95—125 Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами Украї-

ни. При цьому немає значення, де відкрилася спадщина: на території України чи за кордоном.

Відповідно до чинного законодавства України іноземний громадянин може бути спадкоємцем як за законом, так і за заповітом. Законодавство України не обмежує права спадкування для іноземців, і вони користуються при цьому всіма правами громадян України. З огляду на це іноземний громадянин зобов'язаний надати всі документи, що вказані в Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України.

Спадкоємець — іноземний громадянин мусить у встановлений строк прийняти спадщину. Той факт, що спадкоємець проживає не на території України, не є підставою для поновлення строку на прийняття спадщини.

Іноземні громадяни, як правило, приймають спадщину шляхом надсилання до державної нотаріальної контори заяви особисто або через свого представника. Нотаріус також може прийняти заяву про прийняття спадщини, якщо вона була своєчасно відправлена поштою. Іноземний громадянин, який проживає не в Україні, вважається таким, що прийняв спадщину, якщо він протягом шестимісячного строку подасть заяву до посольства чи консульства України за кордоном або звернеться до адвокатів Інюрколегії чи до іншого об'єднання адвокатів з іноземних справ із проханням надати юридичну допомогу.

Також у випадках, передбачених договорами, іноземний консул, який є представником громадян своєї країни, може прийняти спадщину без особливого доручення, якщо громадянин, відсутній з інших поважних причин, не може сам прийняти спадщину.

Законодавство України регулює ряд правил щодо вирішення колізійних питань спадкування. Так, згідно зі ст. 570 ЦК відносини спадкоємства визначаються за законом тієї країни, де спадкодавець мав останнє постійне місце проживання. Отож, має значення не громадянство спадкодавця, а місце його останнього постійного проживання. І відповідно до цього правила будуть вирішуватися питання кола спадкоємців, черговості їх закликання до спадщини, строки прийняття спадщини, відмови від спадщини тощо.

Згідно з договорами про правову допомогу перебіг строків на прийняття спадщини для іноземних громадян починається від того моменту, коли дипломатичний чи консульський представник був повідомлений про смерть спадкодавця.

Вирішуючи спадкові справи після смерті іноземного громадянина, нотаріус має визначитись, до компетенції якої країни належить видача документа, що підтверджує право на спадкове майно, і встановити, матеріальний закон якої країни при цьому застосовуватиметься.

Це питання вирішується залежно від того, чи має Україна договір про правову допомогу з країною, громадянином якої є померлий.

За наявності договору провадження у справах про спадщину рухомого майна ведуть установи юстиції країни, громадянином якої спадкодавець був на момент смерті, а щодо спадкування нерухомого майна провадження ведуть установи юстиції тієї країни, на території якої знаходиться це майно.

Договорами також встановлено, що спадкування нерухомого майна регулюється законодавством країни, на території якої знаходиться нерухоме майно, а спадкування рухомого майна — законодавством країни, громадянином якої був спадкодавець на момент смерті чи на території якої спадкодавець мав останнє постійне місце проживання.

Так, наприклад, якщо громадянин Югославії, який постійно проживав на території України, мав в Україні будинок, автомашину, а в Югославії — ділянку землі та вклад у банку, то відповідно до договору про правову допомогу (статті 38, 39) питання про спадкування будинку вирішуватиметься нотаріальною конторою України за законодавством України, а відносно автомашини, ділянки землі та вкладу в банку — компетентним органом Югославії за законодавством цієї країни.

У ряді договорів про правову допомогу міститься правило, що стосується компетенції. Якщо все рухоме майно, яке залишилося після смерті спадкодавця — громадянина іноземної держави, знаходиться на території України, то свідоцтво про право на спадщину за згодою всіх спадкоємців і дотримання інших умов видається українською нотаріальною конторою. Наприклад, це правило міститься в договорах

про правову допомогу з Угорщиною (ст. 40), з Монголією (ст. 39), з Румунією (ст. 40), з Грузією (ст. 37).

Якщо останнє постійне місце проживання спадкодавця — іноземного громадянина знаходилося на території іноземної країни, то місцем відкриття спадщини буде територія цієї країни. Але якщо при цьому на території України знаходиться частина спадкового майна, то державні нотаріальні контори України мають право видати свідоцтво про право на спадщину того майна, яке знаходиться в Україні.

Заходи з охорони майна, що залишилося після смерті іноземного громадянина і знаходиться на території України, або майна, яке належить іноземному громадянину після смерті громадянина України, вживаються відповідно до законодавства України.

За наявності міжнародного договору під час вжиття заходів з охорони спадкового майна слід керуватися нормами міжнародного договору. Майже всі договори про правову допомогу містять норми, що регулюють вчинення цієї дії.

Таким чином, одержавши повідомлення про смерть громадянина іноземної держави, з якою Україна уклала міжнародний договір, що містить норми про охорону спадкового майна, державні нотаріальні контори, керуючись цим договором, у разі, коли на території України є майно померлого, вживають необхідних заходів з охорони спадкового майна, встановлюють його розмір і вартість, з'ясовують коло спадкоємців, перевіряють, чи є заповіт, і негайно повідомляють про це дипломатичне або консульське представництво держави, громадянином якої є померлий.

Порядок зносин нотаріусів з іноземними органами юстиції визначається законодавством України та міжнародними договорами.

Нотаріуси у випадках, передбачених договорами про правову допомогу, зносяться з консульськими представництвами безпосередньо, якщо консульський округ потрібного консульського представництва зв'язаний з територією їх діяльності. В інших випадках зносини органів нотаріату з консульськими і дипломатичними представництвами здійснюється через МЗС України.

Повідомлене консульське представництво може взяти безпосередню участь у вжитті заходів з охорони спадкового майна. На прохання дипломатичного чи консульського представництва заходи з охорони спадкового майна можуть бути змінені, скасовані чи відкладені.

Якщо ведення справи про спадщину віднесено міжнародним договором до компетенції установ іноземної держави, громадянином якої є померлий, то державний нотаріус може передати спадкове рухоме майно й документи дипломатичному або консульському представництву цієї держави на його вимогу.

ДОДАТКИ

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про нотаріат

(Відомості Верховної Ради (ВВР) 1993, № 39, ст.383)
(Вводиться в дію Постановою ВР № 3426-12 від 02.09.93,

ВВР 1993, № 39, ст.384)

(Із змінами, внесеними згідно із Законом № 210/98-ВР
від 24.03.98)

Цей Закон встановлює порядок правового регулювання діяльності нотаріату в Україні.

*Розділ I***НОТАРІАТ В УКРАЇНІ****ГЛАВА 1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ****Стаття 1 Поняття нотаріату. Органи і посадові особи, які вчиняють нотаріальні дії**

Нотаріат в Україні — це система органів і посадових осіб, на які покладено обов'язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії, передбачені цим Законом, з метою надання їм юридичної вірогідності.

Вчинення нотаріальних дій в Україні покладається на нотаріусів, які працюють в державних нотаріальних конторах, державних нотаріальних архівах (державні нотаріуси) або займаються приватною нотаріальною діяльністю (приватні нотаріуси).

Документи, оформлені державними і приватними нотаріусами, мають однакову юридичну силу.

У населених пунктах, де немає нотаріусів, нотаріальні дії, передбачені статтею 38 цього Закону, вчиняються уповноваженими на це посадовими особами виконавчих комітетів сільських, селищних, міських Рад народних депутатів.

Вчинення нотаріальних дій за кордоном покладається на консульські установи України, а у випадках, передбачених чинним законодавством, — на дипломатичні представництва України.

Посвідчення заповітів і доручень, прирівняних до нотаріальних, може провадитись особами, вказаними у статті 40 цього Закону.

Стаття 2 Правова основа діяльності нотаріату

Правовою основою діяльності нотаріату є Конституція України, цей Закон, інші законодавчі акти України.

Стаття 3 **Нотаріус**

Нотаріусом може бути громадянин України, який має вищу юридичну освіту (університет, академія, інститут) і пройшов стажування протягом шести місяців в державній нотаріальній конторі або у нотаріуса, що займається приватною нотаріальною практикою, склав кваліфікаційний іспит та одержав свідоцтво про право на заняття нотаріальною діяльністю. Не може бути нотаріусом особа, яка має судимість.

Нотаріус не може перебувати в штаті інших державних, приватних та громадських підприємств і організацій, займатися підприємницькою і посередницькою діяльністю, а також виконувати іншу оплачувану роботу, крім тієї, яка передбачена абзацом другим статті 4 цього Закону, а також викладацької і наукової у вільний від роботи час.

Стаття 4 **Права нотаріуса**

Нотаріус має право:

виребувати від підприємств, установ і організацій відомості та документи, необхідні для вчинення нотаріальних дій;

складати проекти угод і заяв, виготовляти копії документів та виписки з них, а також давати роз'яснення з питань вчинення нотаріальних дій і консультації правового характеру. Чинним законодавством нотаріусу можуть бути надані й інші права.

Стаття 5 **Обов'язки нотаріуса**

Нотаріус зобов'язаний:

здійснювати свої професійні обов'язки відповідно до цього Закону і принесеної присяги;

сприяти громадянам, підприємствам, установам і організаціям у здійсненні їх прав та захисті законних інтересів, роз'яснювати права і обов'язки, попереджати про наслідки вчинюваних нотаріальних дій для того, щоб юридична необізнаність не могла бути використана їм на шкоду;

зберігати в таємниці відомості, одержані ним у зв'язку з вчиненням нотаріальних дій;

відмовити у вчиненні нотаріальної дії в разі її невідповідності законодавству України або міжнародним договорам.

Стаття 6 **Присяга нотаріуса**

Особа, якій вперше надається право займатися нотаріальною діяльністю, в управлінні юстиції Ради Міністрів Республіки Крим, обласної, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій в урочистій обстановці приносить присягу такого змісту:

“Урочисто присягаю виконувати обов’язки нотаріуса чесно і сумлінно, згідно з законом і совістю, поважати права і законні інтереси громадян і організацій, зберігати професійну таємницю, скрізь і завжди берегти чистоту високого звання нотаріуса”.

Стаття 7 Вчинення нотаріальних дій

Нотаріуси та інші посадові особи, які вчиняють нотаріальні дії, у своїй діяльності керуються законами України, постановами Верховної Ради України, указами і розпорядженнями Президента України, постановами і розпорядженнями Кабінету Міністрів України, а на території Республіки Крим, крім того, — законодавством Республіки Крим, наказами Міністра юстиції України, нормативними актами обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій.

Нотаріуси у встановленому порядку в межах своєї компетенції вирішують питання, що впливають з норм міжнародного права, а також укладених Україною міждержавних угод.

Стаття 8 Додержання таємниці вчинюваних нотаріальних дій

Нотаріуси та інші посадові особи, які вчиняють нотаріальні дії, зобов’язані додержувати таємниці цих дій.

Довідки про вчинені нотаріальні дії та документи видаються тільки громадянам та юридичним особам, за дорученням яких або щодо яких вчинялися нотаріальні дії.

На письмову вимогу суду, арбітражного суду, прокуратури, органів дізнання і слідства довідки про вчинені нотаріальні дії та документи видаються у зв’язку з кримінальними, цивільними або господарськими справами, що знаходяться у їх провадженні.

На письмову вимогу державної податкової інспекції видаються довідки, документи і копії з них, необхідні для визначення правильності стягнення державного мита та цілей оподаткування.

Довідки про заповіти видаються тільки після смерті заповідача.

Обов’язок додержання таємниці вчинюваних нотаріальних дій поширюється також на осіб, яким про вчинені нотаріальні дії стало відомо у зв’язку з виконанням ними службових обов’язків.

Вказані в частинах першій і шостій цієї статті особи, винні в порушенні таємниці вчинюваних нотаріальних дій, несуть відповідальність у порядку, встановленому законодавством України.

Стаття 9 **Обмеження у праві вчинення нотаріальних дій**

Нотаріус та посадова особа виконавчого комітету сільської, селищної, міської Рад народних депутатів, які вчиняють нотаріальні дії, не вправі вчиняти нотаріальні дії на своє ім'я і від свого імені, на ім'я і від імені свого чоловіка чи своєї дружини, його (її) та своїх родичів (батьків, дітей, онуків, діда, баби, братів, сестер), а також на ім'я і від імені працівників даної нотаріальної контори, працівників, що перебувають у трудових відносинах з приватним нотаріусом, або працівників даного виконавчого комітету. Посадові особи виконавчих комітетів сільських, селищних, міських Рад народних депутатів не вправі вчиняти нотаріальні дії також на ім'я і від імені даного виконавчого комітету. У зазначених випадках нотаріальні дії вчиняються в будь-якій іншій державній нотаріальній конторі, у приватного нотаріуса чи у виконавчому комітеті іншої сільської, селищної, міської Ради народних депутатів. Посадові особи, перелічені у статті 40 цього Закону, не вправі посвідчувати заповіти та доручення на своє ім'я і від свого імені, на ім'я і від імені свого чоловіка або своєї дружини, його (її) та своїх родичів (батьків, дітей, онуків, діда, баби, братів, сестер). Нотаріальні і прирівняні до них дії, вчинені з порушенням встановлених цією статтею правил, є недійсними.

Стаття 10 **Кваліфікаційні комісії нотаріату**

Для визначення рівня професійної підготовленості осіб, які мають намір займатися нотаріальною діяльністю, при управлінні юстиції Ради Міністрів Республіки Крим, обласної, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій утворюється кваліфікаційна комісія нотаріату, положення про яку затверджується Міністерством юстиції України.

На підставі результатів складеного іспиту кваліфікаційна комісія нотаріату приймає рішення про можливість допуску особи до нотаріальної діяльності.

Особи, які не склали кваліфікаційний іспит, допускаються до його повторного складання не раніш як через один рік.

Рішення кваліфікаційної комісії може бути оскаржено у Вищу кваліфікаційну комісію нотаріату при Міністерстві юстиції України в місячний строк з дня вручення його копії заінтересованій особі.

Положення про Вищу кваліфікаційну комісію нотаріату затверджується Кабінетом Міністрів України.

Стаття 11 **Свідоцтво про право на заняття нотаріальною діяльністю**

Свідоцтво про право на заняття нотаріальною діяльністю видається Міністерством юстиції України на підставі рішення кваліфікаційної комісії нотаріату.

Відмову у видачі свідоцтва може бути оскаржено до суду в місячний строк з дня її одержання.

За видачу свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю вноситься плата, розмір якої встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Стаття 12 **Анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю**

Свідоцтво про право на заняття нотаріальною діяльністю може бути анульоване Міністерством юстиції України:

- 1) з власної ініціативи нотаріуса;
 - 2) за поданням управління юстиції Ради Міністрів Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій у випадках:
 - а) втрати громадянства України або виїзду за межі України на постійне проживання;
 - б) винесення щодо нотаріуса обвинувального вироку суду, який набрав чинності;
 - в) винесення ухвали про застосування щодо нотаріуса примусових заходів медичного характеру, що набрала законної сили;
 - г) винесення постанови про припинення кримінальної справи щодо нотаріуса з nereабілітуючих підстав;
 - д) винесення рішення суду, що набрало законної сили, про обмеження дієздатності особи, яка виконує обов'язки нотаріуса, визнання її недієздатною або безвісно відсутньою, оголошення її померлою;
 - е) неодноразового порушення нотаріусом чинного законодавства при вчиненні нотаріальних дій або грубого порушення закону, яке завдало шкоди інтересам держави, підприємств, установ, організацій, громадян;
 - є) невідповідності нотаріуса займаній посаді внаслідок стану здоров'я, що перешкоджає нотаріальній діяльності;
 - ж) порушення нотаріусом вимог, передбачених частиною другою статті 3, частиною першою статті 8 та статтею 9 цього Закону.
- Рішення про анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю може бути оскаржено до суду в місячний строк з дня його одержання.

Стаття 13 Стажист нотаріуса

Стажистом нотаріуса може бути особа, яка має вищу юридичну освіту (університет, академія, інститут).

Стажист нотаріуса проходить стажування в державній нотаріальній конторі або у приватного нотаріуса.

Умови роботи визначаються трудовим контрактом між стажистом та приватним нотаріусом чи державною нотаріальною конторою з додержанням законодавства про працю.

Нотаріус забезпечує підготовку стажиста до нотаріальної діяльності.

Не може бути стажистом нотаріуса особа, зазначена в частині другій статті 3 цього Закону.

Стаття 14 Нотаріальне діловодство і звітність

Правила ведення нотаріального діловодства затверджуються Міністерством юстиції України за погодженням з Головним архівним управлінням при Кабінеті Міністрів України і є обов'язковими для всіх нотаріусів.

Державні нотаріальні контори і приватні нотаріуси ведуть встановлену статистичну і бухгалтерську звітність і подають управлінням юстиції Ради Міністрів Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій і фінансовим органам відомості та інші документи, пов'язані з нарахуванням та сплатою податків до бюджету та інших платежів.

Стаття 15 Мова нотаріального діловодства

Мова нотаріального діловодства визначається статтею 20 Закону Української РСР "Про мови в Українській РСР". Якщо особа, яка звернулась за вчиненням нотаріальної дії, не знає мови, якою ведеться діловодство, тексти оформлюваних документів мають бути перекладені їй нотаріусом або перекладачем.

Стаття 16 Об'єднання нотаріусів

Нотаріуси можуть об'єднуватися у регіональні, загальнодержавні, міжнародні спілки та асоціації.

Об'єднання нотаріусів представляють їх інтереси у державних та інших органах, захищають соціальні та професійні права нотаріусів, здійснюють методичну і видавничу роботу, можуть створювати спеціальні фонди і діють відповідно до своїх статутів.

ГЛАВА 2. ДЕРЖАВНІ НОТАРІАЛЬНІ КОНТОРИ І ДЕРЖАВНІ НОТАРІАЛЬНІ АРХІВИ

Стаття 17 **Організація роботи державних нотаріальних контор**

Державні нотаріальні контори відкриваються і ліквідуються Міністерством юстиції України.

Штати державних нотаріальних контор затверджуються управліннями юстиції Ради Міністрів Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій в межах встановленої для державних нотаріальних контор штатної чисельності і фонду заробітної плати.

Державна нотаріальна контора є юридичною особою. Очолює державну нотаріальну контору завідуючий.

Призначення на посаду державного нотаріуса та звільнення з посади провадиться управліннями юстиції Ради Міністрів Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій.

Стаття 18 **Керівництво державними нотаріальними конторами**

Керівництво державними нотаріальними конторами здійснюється Міністерством юстиції України, Радою Міністрів Республіки Крим, державними адміністраціями областей, міст Києва і Севастополя.

Стаття 19 **Оплата вчинюваних нотаріальних дій**

За вчинення нотаріальних дій державні нотаріуси справляють державне мито у розмірах, встановлених чинним законодавством.

За надання державними нотаріусами додаткових послуг правового характеру, які не пов'язані із вчинюваними нотаріальними діями, а також технічного характеру справляється окрема плата у розмірах, що встановлюються управліннями юстиції Ради Міністрів Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій.

Стаття 20 **Утримання державних нотаріальних контор**

Державні нотаріальні контори утримуються за рахунок державного бюджету.

Стаття 21 **Відповідальність державного нотаріуса**

Шкода, заподіяна особі внаслідок незаконних або недбалих дій

державного нотаріуса, відшкодовується в порядку, передбаченому законодавством України.

Стаття 22 Печатка державного нотаріуса

Державний нотаріус має печатку із зображенням Державного герба України, найменуванням державної нотаріальної контори і відповідним номером.

Стаття 23 Державні нотаріальні архіви

В обласних центрах, містах Києві, Сімферополі та Севастополі засновуються державні нотаріальні архіви, які є складовою частиною Національного архівного фонду і здійснюють тимчасове (до 75 років) зберігання нотаріальних документів.

Питання організації діяльності та компетенція державного нотаріального архіву визначаються положенням про нього, що затверджується Міністерством юстиції України за погодженням з Головним архівним управлінням при Кабінеті Міністрів України.

Державний нотаріальний архів очолює завідуючий, який призначається на посаду і звільняється з неї управлінням юстиції Ради Міністрів Республіки Крим, обласної, Київської та Севастопольської міської державної адміністрації.

Мережа і штати державних нотаріальних архівів затверджуються в порядку, передбаченому для державних нотаріальних контор.

Державний нотаріальний архів є юридичною особою і має печатку із зображенням Державного герба України та своїм найменуванням.

ГЛАВА 3. ПРИВАТНА НОТАРІАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Стаття 24 Реєстрація приватної нотаріальної діяльності. Реєстраційне посвідчення

Реєстрація приватної нотаріальної діяльності провадиться управліннями юстиції Ради Міністрів Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій за заявою особи, яка має свідоцтво про право на заняття нотаріальною діяльністю.

Реєстраційне посвідчення видається управлінням юстиції у 15-денний строк з моменту подачі заяви. Відмова у реєстрації приватної нотаріальної діяльності не допускається. Про видане реєстраційне посвідчення управління юстиції повідомляє податкову інспекцію за місцезнаходженням робочого місця нотаріуса.

В реєстраційному посвідченні вказуються територія діяльності приватного нотаріуса (нотаріальний округ) та адреса розташування його робочого місця.

Після отримання реєстраційного посвідчення приватний нотаріус зобов'язаний у тримісячний строк розпочати нотаріальну діяльність.

Якщо протягом цього строку без поважних причин нотаріус не приступить до роботи, за рішенням управління юстиції видане йому реєстраційне посвідчення може бути анульовано.

Приватний нотаріус вправі мати контору, укладати цивільно-правові та трудові договори, відкривати розрахунковий та інші рахунки в банках.

Стаття 25 Нотаріальний округ

Нотаріальний округ визначається управлінням юстиції за заявою нотаріуса відповідно до адміністративно-територіального поділу України. В містах, що мають районний поділ, округом діяльності нотаріуса є територія відповідного міста.

Приватний нотаріус повинен мати своє робоче місце в межах нотаріального округу.

Стаття 26 Печатка приватного нотаріуса

Приватний нотаріус має печатку із зазначенням посади, свого прізвища, імені та по батькові і округу діяльності.

Стаття 27 Відповідальність приватного нотаріуса

Шкода, заподіяна особі внаслідок незаконних дій або недбалості приватного нотаріуса, відшкодовується в повному розмірі.

Стаття 28 Службове страхування приватних нотаріусів

Для забезпечення відшкодування заподіяної шкоди протягом строку, встановленого частиною четвертою статті 24 цього Закону, приватний нотаріус зобов'язаний укласти з органом страхування договір службового страхування або внести на спеціальний рахунок у банківську установу страхову заставу.

Страхова сума або страхова застava встановлюються у розмірі стократною мінімальною заробітної плати.

У разі витрачання коштів на відшкодування заподіяної шкоди приватний нотаріус зобов'язаний протягом одного року поповнити страхову заставу до встановленого розміру.

Розмір заподіяної шкоди визначається за згодою сторін або в судовому порядку.

Стаття 29 **Порядок заміщення приватного нотаріуса**

Якщо приватний нотаріус має намір припинити виконання своїх обов'язків на строк більше одного тижня, він зобов'язаний повідомити про це управління юстиції.

Приватний нотаріус може укласти угоду з іншим приватним нотаріусом про заміщення його у разі неможливості виконання ним своїх обов'язків, про що повідомляє управління юстиції.

Нотаріус не вправі виконувати свої службові обов'язки в період їх виконання особою, яка тимчасово його заміщує.

Стаття 30 **Припинення приватної нотаріальної діяльності**

Приватна нотаріальна діяльність припиняється, а реєстраційне посвідчення анулюється управліннями юстиції Ради Міністрів Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій у випадках:

подання приватним нотаріусом письмового клопотання про припинення своєї діяльності;

анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю;

коли приватний нотаріус не уклав договір службового страхування чи не вніс страхову заставу для забезпечення відшкодування шкоди, передбачену статтею 28 цього Закону, або не поповнив страхову заставу до встановленого розміру;

коли приватний нотаріус без поважних причин не виконує своїх обов'язків протягом двох місяців і не повідомив про це управління юстиції;

невідповідності приватного нотаріуса займаній посаді або виконуваній роботі внаслідок стану здоров'я, що на тривалий час перешкоджає нотаріальній діяльності.

Приватний нотаріус, діяльність якого припиняється, в місячний строк зобов'язаний передати документи, що стосуються вчинених ним нотаріальних дій, в державний нотаріальний архів.

Стаття 31 **Оплата вчинюваних нотаріальних дій**

Приватні нотаріуси за вчинення нотаріальних дій справляють плату, розмір якої визначається за домовленістю між нотаріусом та громадянином або юридичною особою.

Оплата додаткових послуг правового характеру, що надаються приватними нотаріусами і не належать до вчинюваної нотаріальної дії, провадиться за домовленістю сторін.

Стаття 32 **Оподаткування доходу приватного нотаріуса**

З доходу приватного нотаріуса справляється прибутковий податок за ставками, встановленими чинним законодавством України.

Стаття 33 **Контроль за законністю діяльності приватних нотаріусів**

Контроль за законністю виконання приватними нотаріусами своїх обов'язків здійснюється Міністерством юстиції України, управліннями юстиції Ради Міністрів Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій.

Розділ II

ПОВНОВАЖЕННЯ ЩОДО ВЧИНЕННЯ НОТАРІАЛЬНИХ ДІЙ

Стаття 34 **Нотаріальні дії, що вчиняються в державних нотаріальних конторах**

У державних нотаріальних конторах вчиняються такі нотаріальні дії:

- 1) посвідчуються угоди (договори, заповіти, доручення, шлюбні контракти та ін.);
- 2) вживаються заходи до охорони спадкового майна;
- 3) видаються свідоцтва про право на спадщину;
- 4) видаються свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя;
- 5) видаються свідоцтва про придбання жилих будинків з прилюдних торгів;
- 6) видаються дублікати документів, що зберігаються у справах нотаріальної контори;
- 7) накладається заборона відчуження жилого будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна;
- 8) засвідчується вірність копій документів і виписок з них;
- 9) засвідчується справжність підпису на документах;
- 10) засвідчується вірність перекладу документів з однієї мови на іншу;
- 11) посвідчується факт, що громадянин є живим;
- 12) посвідчується факт перебування громадянина в певному місці;
- 13) посвідчується тотожність громадянина з особою, зображеною на фотокартці;
- 14) посвідчується час пред'явлення документів;

15) передаються заяви фізичних і юридичних осіб іншим фізичним і юридичним особам;

16) приймаються у депозит грошові суми та цінні папери;

17) вчиняються виконавчі написи;

18) вчиняються протести векселів;

19) пред'являються чеки до платежу і посвідчується неоплата чеків;

20) вчиняються морські протести;

21) приймаються на зберігання документи.

Законодавством України на державних нотаріусів може бути покладено вчинення й інших нотаріальних дій.

Стаття 35 Нотаріальні дії, що вчиняються в державних нотаріальних архівах

Державні нотаріуси в державних нотаріальних архівах видають дублікати і засвідчують вірність копій і виписок з документів, які зберігаються у справах цих архівів.

Стаття 36 Нотаріальні дії, що вчиняються приватними нотаріусами

Приватний нотаріус вчиняє нотаріальні дії, передбачені статтею 34 цього Закону, за винятком:

1) накладання і зняття заборони відчуження жилого будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна;

2) видачі свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя у разі смерті одного із подружжя;

3) видачі свідоцтва про право на спадщину;

4) вжиття заходів до охорони спадкового майна;

5) посвідчення договорів довічного утримання;

6) засвідчення справжності підпису на документах, призначених для дії за кордоном, та посвідчення доручень для цієї мети, а також засвідчення справжності підпису батьків або опікуна (піклувальника) на згоді про усиновлення дитини. (Пункт 6 статті 36 в редакції Закону № 210/98-ВР від 24.03.98)

Стаття 37 Нотаріальні дії, що вчиняються посадовими особами виконавчих комітетів сільських, селищних, міських Рад народних депутатів

У населених пунктах, де немає державних нотаріусів, посадові особи виконавчих комітетів сільських, селищних, міських Рад народних депутатів вчиняють такі нотаріальні дії:

- 1) вживають заходів до охорони спадкового майна;
- 2) накладають та знімають заборону відчуження жилого будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна.

У населених пунктах, де немає нотаріусів, посадові особи виконавчих комітетів сільських, селищних, міських Рад народних депутатів, окрім дій, передбачених у частині першій цієї статті, вчиняють також такі нотаріальні дії:

- 1) посвідчують заповіти;
- 2) посвідчують доручення;
- 3) засвідчують вірність копій документів і виписок з них;
- 4) засвідчують справжність підпису на документах.

Посадові особи виконавчих комітетів сільських, селищних, міських Рад народних депутатів не мають права оформляти документи, призначені для дії за кордоном.

Стаття 38 Нотаріальні дії, вчинювані консульськими установами України

Консульські установи України вчиняють такі нотаріальні дії:

- 1) посвідчують угоди (договори, заповіти, доручення та ін.), крім договорів про відчуження та заставу жилих будинків, квартир, дач, садових будинків, гаражів, земельних ділянок, іншого нерухомого майна, що знаходиться в Україні;
- 2) вживають заходів до охорони спадкового майна;
- 3) видають свідоцтва про право на спадщину;
- 4) видають свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя;
- 5) засвідчують вірність копій документів і виписок з них;
- 6) засвідчують справжність підпису на документах;
- 7) засвідчують вірність перекладу документів з однієї мови на іншу;
- 8) посвідчують факт, що громадянин є живим;
- 9) посвідчують факт знаходження громадянина в певному місці;
- 10) посвідчують тотожність громадянина з особою, зображеною на фотокартці;
- 11) посвідчують час пред'явлення документів;
- 12) приймають в депозит грошові суми і цінні папери;
- 13) вчиняють виконавчі написи;
- 14) приймають на зберігання документи;
- 15) вчиняють морські протести.

Законодавством України можуть бути передбачені й інші дії, що вчиняються консульськими установами України.

Стаття 39 **Порядок вчинення нотаріальних дій**

Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами та посадовими особами виконавчих комітетів сільських, селищних, міських Рад народних депутатів встановлюється цим Законом та іншими актами законодавства України.

Порядок вчинення нотаріальних дій консульськими установами встановлюється цим Законом, Консульським статутом України та іншими актами законодавства України.

Стаття 40 **Заповіти і доручення, прирівнювані до нотаріально посвідчених**

До нотаріально посвідчених документів прирівнюються: заповіти громадян, які перебувають на лікуванні в лікарнях, інших стаціонарних лікувально-профілактичних закладах, санаторіях або проживають у будинках для престарілих та інвалідів, посвідчені головними лікарями, їх заступниками по медичній частині або черговими лікарями цих лікарень, лікувальних закладів, санаторіїв, а також директорами і головними лікарями зазначених будинків для престарілих та інвалідів;

заповіти громадян, які перебувають під час плавання на морських суднах або суднах внутрішнього плавання, що плавають під прапором України, посвідчені капітанами цих суден;

заповіти громадян, які перебувають у розвідувальних, арктичних та інших подібних до них експедиціях, посвідчені начальниками цих експедицій;

заповіти та доручення військовослужбовців та інших осіб, які перебувають на лікуванні в госпіталях, санаторіях та інших військово-лікувальних закладах, посвідчені начальниками, їх заступниками по медичній частині, старшими і черговими лікарями цих госпіталів, санаторіїв та інших військово-лікувальних закладів;

заповіти та доручення військовослужбовців, а в пунктах дислокації військових частин, з'єднань, установ і військово-навчальних закладів, де немає державних нотаріальних контор, приватних нотаріусів, посадових осіб та органів, що вчиняють нотаріальні дії, — також заповіти та доручення робітників і службовців, членів їх сімей і членів сімей військовослужбовців, посвідчені командирами (начальниками) цих частин, з'єднань, установ і закладів;

заповіти та доручення осіб, які перебувають у місцях позбавлення волі, посвідчені начальниками місць позбавлення волі.

Посадові особи, перелічені в цій статті, зобов'язані негайно передати по одному примірнику посвідчених ними заповітів у державний нотаріальний архів чи в державну нотаріальну контору за постійним місцем проживання заповідача.

Капітани морських суден зобов'язані передати по одному примірнику посвідчених ними заповітів начальникові порту України або консулові України в іноземному порту для наступного направлення їх у державний нотаріальний архів чи державну нотаріальну контору за постійним місцем проживання заповідача.

Державна нотаріальна контора передає одержаний нею примірник заповіту на зберігання у відповідний державний нотаріальний архів з повідомленням про це заповідача та посадової особи, яка посвідчила заповіт.

Якщо заповідач не мав постійного місця проживання в Україні або якщо місце проживання заповідача невідоме, заповіт направляється в державний нотаріальний архів міста Києва.

Завідуючий державним нотаріальним архівом зобов'язаний перевірити законність заповіту, що надійшов на зберігання, і в разі встановлення невідповідності його законності повідомити про це заповідача і посадову особу, яка посвідчила заповіт.

Посвідчення заповітів і доручень посадовими особами, зазначеними у цій статті, провадиться з дотриманням вимог чинного законодавства в порядку, який визначається Кабінетом Міністрів України.

Розділ III

ПРАВИЛА ВЧИНЕННЯ НОТАРІАЛЬНИХ ДІЙ

ГЛАВА 4. ЗАГАЛЬНІ ПРАВИЛА ВЧИНЕННЯ НОТАРІАЛЬНИХ ДІЙ

Стаття 41 Місце вчинення нотаріальних дій

Нотаріальні дії можуть вчинятися будь-яким нотаріусом чи посадовою особою будь-якого виконавчого комітету сільської, селищної, міської Ради народних депутатів на всій території України, за винятком випадків, передбачених статтями 9, 36, 55, 60, 65, 66, 70—73, 85, 93 і 103 цього Закону, та інших випадків, передбачених законодавством України.

Нотаріальні дії вчиняються в приміщенні державної нотаріальної контори, в державному нотаріальному архіві, приміщенні, яке є робочим місцем приватного нотаріуса, чи приміщенні виконавчого комітету сільської, селищної, міської Ради народних депутатів. В окремих випадках, коли громадянин не може з'явитися в зазначене приміщення, а також коли того вимагають особливості посвідчуваної угоди, нотаріальні дії можуть бути вчинені поза вказаними приміщеннями.

Стаття 42 Строки вчинення нотаріальних дій

Нотаріальні дії вчиняються після їх оплати в день подачі всіх необхідних документів.

Вчинення нотаріальної дії може бути відкладено в разі необхідності витребування додаткових відомостей або документів від посадових осіб підприємств, установ і організацій або направлення документів на експертизу, а також якщо відповідно до закону нотаріус повинен впевнитись у відсутності у заінтересованих осіб заперечень проти вчинення цієї дії. Строк, на який відкладається вчинення нотаріальної дії у цих випадках, не може перевищувати одного місяця.

За заявою заінтересованої особи, яка бажає звернутися до суду для оспорування права або факту, про посвідчення якого просить інша заінтересована особа, вчинення нотаріальної дії повинно бути відкладено на строк не більше десяти днів. Якщо за цей строк від суду не буде одержано повідомлення про надходження заяви, нотаріальна дія повинна бути вчинена.

У разі одержання від суду повідомлення про надходження заяви заінтересованої особи, яка оспорує право або факт, про посвідчення якого просить інша заінтересована особа, вчинення нотаріальної дії зупиняється до вирішення справи судом.

Законодавством України можуть бути встановлені й інші підстави для відкладення і зупинення нотаріальних дій.

Стаття 43 Встановлення особи громадянина, який звернувся за вчиненням нотаріальної дії

При вчиненні нотаріальних дій нотаріуси та інші посадові особи, які вчиняють нотаріальні дії, встановлюють особу громадянина, його представника або представника підприємства, установи, організації, що звернулися за вчиненням нотаріальних дій.

Встановлення особи здійснюється за паспортом або іншими документами, які виключають будь-які сумніви щодо особи громадянина, який звернувся за вчиненням нотаріальної дії.

Стаття 44 Перевірка дієздатності громадян та правоздатності юридичних осіб, які беруть участь в угодах

При посвідченні угод з'ясовується дієздатність громадян і перевіряється правоздатність юридичних осіб, які беруть участь в угодах. У разі укладення угоди представником перевіряються його повноваження.

Стаття 45 Підписання нотаріально посвідчуваних угод, заяв та інших документів

При посвідченні угод і вчиненні деяких інших нотаріальних дій у випадках, передбачених законодавством України, перевіряється справжність підписів учасників угод та інших осіб, які звернулись за вчиненням нотаріальної дії.

Нотаріально посвідчувані угоди, а також заяви та інші документи підписуються у присутності нотаріуса чи іншої посадової особи, яка вчиняє нотаріальну дію. Якщо угода, заява чи інший документ підписано за відсутності цих посадових осіб, громадянин повинен особисто підтвердити, що документ підписаний ним.

Якщо громадянин внаслідок фізичної вади, хвороби або з інших поважних причин не може власноручно підписати угоду, заяву чи інший документ, за його дорученням і в його присутності та в присутності нотаріуса або іншої посадової особи, яка вчиняє нотаріальні дії, угоду, заяву чи інший документ може підписати інший громадянин. Про причини, з яких громадянин, заінтересований у вчиненні нотаріальної дії, не міг підписати документ, зазначається у посвідчувальному написі. Угоду не може підписувати особа, на користь або за участю якої її посвідчено.

Нотаріус чи інша посадова особа, яка вчиняє нотаріальні дії, можуть не вимагати кожного разу з'явлення відомих їм посадових осіб підприємств, установ і організацій, якщо вони мають зразки підписів цих посадових осіб, одержані при особистому зверненні, а справжність їх підписів не викликає сумніву.

Стаття 46 Витребування відомостей і документів, необхідних для вчинення нотаріальних дій

Нотаріуси та інші посадові особи, які вчиняють нотаріальні дії, вправі витребувати від підприємств, установ і організацій відомості та документи, необхідні для вчинення нотаріальних дій.

Відповідні відомості і документи повинні бути подані в строк, вказаний нотаріусом або іншою посадовою особою, яка вчиняє нотаріальну дію. Цей строк не може перевищувати одного місяця.

Стаття 47 Вимоги до документів, що подаються для вчинення нотаріальних дій

Не приймаються для вчинення нотаріальних дій документи, що мають підчистки або дописки, закреслені слова чи інші незастережені виправлення, документи, текст яких неможливо прочитати внаслідок пошкодження, а також написані олівцем.

Тексти нотаріально посвідчуваних угод, засвідчуваних копій документів і виписок з них, тексти перекладів та заяв повинні бути

написані ясно і чітко; числа і строки, що стосуються змісту посвідчуваних угод, мають бути позначені хоча б один раз словами, а назви юридичних осіб — без скорочень і з зазначенням їх адрес.

Прізвища, імена та по батькові громадян повинні бути написані повністю із зазначенням місць їх проживання.

Документи, викладені на двох і більше окремих аркушах, повинні бути прошиті, а аркуші пронумеровані і скріплені печаткою.

Стаття 48 Вчинення посвідчувальних написів та видача свідоцтв

При посвідченні угод, засвідченні вірності копій документів і виписок з них, справжності підпису на документах, вірності перекладу документів з однієї мови на іншу, а також при посвідченні часу пред'явлення документа на відповідних документах вчиняються посвідчувальні написи.

На підтвердження права на спадщину, права власності, посвідчення фактів, що громадянин є живим, перебування його у певному місці, тотожності громадянина з особою, зображеною на фотокартці, про прийняття на збереження документів видаються відповідні свідоцтва.

Стаття 49 Відмова у вчиненні нотаріальних дій

Нотаріус чи інша посадова особа, яка вчиняє нотаріальні дії, відмовляють у вчиненні нотаріальної дії, якщо:

вчинення такої дії суперечить законowi;

дії підлягають вчиненню іншим нотаріусом чи іншою посадовою особою;

з проханням про вчинення нотаріальної дії звернулась недієздатна особа або представник, який не має необхідних повноважень;

угода, що укладається від імені юридичної особи, суперечить цілям, вказаним в її статуті чи положенні.

Нотаріус чи інша посадова особа, яка вчиняє нотаріальні дії, не приймають для вчинення нотаріальних дій документи, якщо вони не відповідають вимогам законодавства або містять відомості, що порочать честь і гідність громадян.

Нотаріус чи інша посадова особа, що вчиняє нотаріальні дії, на прохання особи, якій відмовлено у вчиненні нотаріальної дії, повинні викласти причини відмови в письмовій формі і роз'яснити порядок її оскарження. У разі коли у вчиненні нотаріальної дії відмовляє нотаріус, він не пізніше як у триденний строк виносить постанову про таку відмову.

Стаття 50 **Оскарження нотаріальних дій або відмови у їх вчиненні**

Заінтересована особа, яка вважає неправильною вчинену нотаріальну дію або відмову у вчиненні нотаріальної дії, вправі подати про це скаргу до районного (міського) народного суду за місцезнаходженням державної нотаріальної контори, державного нотаріального архіву, виконавчого комітету сільської, селищної, міської Ради народних депутатів чи робочого місця приватного нотаріуса.

Скарги на неправильне вчинення нотаріальної дії або на відмову у її вчиненні консульською установою розглядаються в порядку, встановленому Консульським статутом України.

Скарги на неправильне посвідчення заповітів і доручень або на відмову в їх посвідченні посадовими особами, зазначеними у статті 40 цього Закону, подаються до суду за місцезнаходженням лікарні, іншого стаціонарного лікувально-профілактичного закладу, санаторію, будинку для престарілих та інвалідів, експедиції, госпіталю, військово-лікувального закладу, військової частини, з'єднання, установи, військово-навчального закладу, місця позбавлення волі.

Скарги на неправильне посвідчення заповіту або на відмову в його посвідченні капітаном морського судна або судна внутрішнього плавання, що плаває під прапором України, подаються до суду за місцем порту приписки судна.

Розгляд таких скарг провадиться районним (міським) народним судом у порядку, встановленому цивільним процесуальним законодавством України.

Нотаріуси та інші посадові особи, які вчиняють нотаріальні дії, можуть брати участь у справах за скаргами на нотаріальні дії або відмову в їх вчиненні як заінтересовані особи. При цьому вони мають права і несуть обов'язки осіб, що беруть участь у справі, в тому числі мають право оскаржувати рішення та ухвали суду.

Спір про право, оснований на вчиненій нотаріальній дії, розглядається судом або арбітражним судом у порядку позовного провадження.

Стаття 51 **Заходи, що вживаються нотаріусами та іншими посадовими особами, які вчиняють нотаріальні дії, при виявленні порушення закону**

Нотаріуси та інші посадові особи, які вчиняють нотаріальні дії, виявивши при вчиненні нотаріальних дій порушення закону громадянами або окремими посадовими особами, повідомляють про це для вжиття необхідних заходів відповідні підприємства, установи, організації або прокуратуру.

Якщо справжність поданого документа викликає сумнів, нотаріуси та інші посадові особи, які вчиняють нотаріальні дії, вправі затримати цей документ і направити його на експертизу.

Стаття 52 Реєстрація нотаріальних дій

Усі нотаріальні дії, вчинені нотаріусами чи посадовими особами виконавчих комітетів сільських, селищних, міських Рад народних депутатів, реєструються в реєстрах нотаріальних дій.

Форми реєстрів для реєстрації нотаріальних дій, нотаріальних свідоцтв, посвідчувальних написів на угодах і засвідчуваних документах встановлюються Міністерством юстиції України.

Стаття 53 Видача дубліката нотаріально посвідченого документа

У разі втрати документа, посвідченого або виданого нотаріусом чи посадовою особою виконавчого комітету сільської, селищної, міської Ради народних депутатів, за письмовою заявою осіб, перелічених у частині другій статті 8 цього Закону, видається дублікат втраченого документа.

Видача дубліката втраченого документа здійснюється державним нотаріальним архівом. До передачі в архів примірників документів, посвідчених або виданих нотаріусом чи посадовою особою виконавчого комітету сільської, селищної, міської Ради народних депутатів, дублікат втраченого документа видається відповідно нотаріусом чи посадовою особою виконавчого комітету за місцем його зберігання.

Державний нотаріальний архів чи державна нотаріальна контора видають також дублікати заповітів, які надійшли на зберігання від посадових осіб, зазначених у статті 40 цього Закону.

ГЛАВА 5. ПОСВІДЧЕННЯ УГОД

Стаття 54 Угоди, що посвідчуються у нотаріальному порядку

Нотаріуси та посадові особи виконавчих комітетів сільських, селищних, міських Рад народних депутатів, які вчиняють нотаріальні дії, посвідчують угоди, щодо яких законодавством встановлено обов'язкову нотаріальну форму, а також за бажанням сторін й інші угоди.

Нотаріуси та інші посадові особи, які вчиняють нотаріальні дії, перевіряють, чи відповідає зміст посвідчуваної ними угоди вимогам закону і дійсним намірам сторін.

Стаття 55 **Посвідчення угод про відчуження та заставу майна**

Угоди про відчуження та заставу майна, що підлягає реєстрації, посвідчуються за умови подання документів, які підтверджують право власності на майно, що відчужується або заставляється.

При посвідченні угод про відчуження або заставу жилого будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна перевіряється відсутність заборони відчуження або арешту майна.

В разі наявності заборони угода про відчуження майна, обтяженого боргом, посвідчується лише у разі згоди кредитора і набувача на переведення боргу на набувача.

Посвідчення угод про відчуження або заставу жилого будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна провадиться за місцезнаходженням вказаного майна.

Угоди про відчуження жилого будинку, будівництво якого не закінчено, посвідчуються за наявності рішення виконавчого комітету місцевої Ради народних депутатів або відповідної місцевої державної адміністрації про згоду на таке відчуження.

Стаття 56 **Посвідчення заповітів**

Нотаріуси та інші посадові особи, які вчиняють нотаріальні дії, посвідчують заповіти дієздатних громадян, складені відповідно до вимог законодавства України і особисто подані ними нотаріусу чи іншій посадовій особі, яка вчиняє нотаріальні дії.

Посвідчення заповіту через представника, а також одного заповіту від імені кількох осіб не допускається.

При посвідченні заповіту від заповідача не вимагається подання доказів, які підтверджують його право на майно, що заповідається.

Стаття 57 **Порядок зміни і скасування заповітів**

Нотаріус, завідуючий державним нотаріальним архівом, посадова особа виконавчого комітету сільської, селищної, міської Ради народних депутатів при одержанні заяви про скасування чи зміну заповіту, а також при наявності нового заповіту, який скасовує чи змінює раніше складений заповіт, роблять про це відмітку на примірнику заповіту, що зберігається в державній нотаріальній конторі, у приватного нотаріуса, в державному нотаріальному архіві чи у виконавчому комітеті сільської, селищної, міської Ради народних депутатів, та в реєстрі для реєстрації нотаріальних дій.

Справжність підпису на заяві про скасування чи зміну заповіту повинна бути нотаріально засвідчена.

Нотаріус, посадова особа виконавчого комітету сільської, селищної, міської Ради народних депутатів, яким в ході посвідчення заповіту стало відомо про наявність раніше складеного заповіту, повідомляють про вчинену нотаріальну дію державний нотаріальний

архів чи нотаріуса, виконавчий комітет сільської, селищної, міської Ради народних депутатів, де зберігається примірник раніше посвідченого заповіту. Викладене стосується і державного нотаріуса, який одержав на зберігання заповіт, посвідчений однією із посадових осіб, перелічених у статті 40 цього Закону.

Стаття 58 Посвідчення доручень. Припинення дії доручень

Нотаріуси та інші посадові особи, які вчиняють нотаріальні дії, посвідчують доручення, складені від імені однієї або кількох осіб, на ім'я однієї особи або кількох осіб.

Строк, на який може бути видано доручення, визначається цивільним законодавством України.

Доручення, видане в порядку передоручення, підлягає нотаріальному посвідченню після подання основного документа, в якому застережено право на передоручення, або після подання доказів того, що представник за основним дорученням примушений до цього обставинами для охорони інтересів особи, яка видала доручення.

Доручення, видане в порядку передоручення, не може містити в собі більше прав, ніж їх передано за основним дорученням. Строк дії доручення, виданого за передорученням, не може перевищувати строку дії основного доручення, на підставі якого воно видане.

Припинення дії доручення провадиться в порядку, передбаченому чинним законодавством України.

Стаття 59 Кількість примірників документів, в яких викладено зміст угод

Документи, в яких викладено зміст угод, що посвідчуються в нотаріальному порядку, подаються нотаріусу або посадовій особі виконавчого комітету сільської, селищної, міської Ради народних депутатів, яка вчиняє нотаріальні дії, не менш ніж у двох примірниках, один з яких залишається у справах державної нотаріальної контори, приватного нотаріуса, у виконавчому комітеті сільської, селищної, міської Ради народних депутатів.

ГЛАВА 6. ВЖИТТЯ ЗАХОДІВ ДО ОХОРОНИ СПАДКОВОГО МАЙНА

Стаття 60 Охорона спадкового майна

Державний нотаріус за місцем відкриття спадщини за повідомленням підприємств, установ, організацій, громадян або за своєю ініціативою, а в населених пунктах, де немає державної нотаріальної контори, — посадова особа виконавчого комітету сільської, селищної, міської Ради народних депутатів, яка вчиняє нотаріальні дії, вживають заходів до охорони спадкового майна, коли це потрібно в інтересах спадкоємців, відказоодержувачів, кредиторів або держави. Ці заходи вживаються ними безпосередньо або шляхом доручення державним нотаріусам чи посадовим особам виконавчих комітетів сільських, селищних, міських Рад народних депутатів за місцезнаходженням майна.

Посадові особи виконавчих комітетів сільських, селищних, міських Рад народних депутатів повідомляють державного нотаріуса за місцем відкриття спадщини про вжиті заходи щодо охорони спадкового майна.

За повідомленням громадян, підприємств, установ, організацій заходи щодо охорони спадкового майна можуть вживатися державними нотаріусами або посадовими особами виконавчих комітетів сільських, селищних, міських Рад народних депутатів, які вчиняють нотаріальні дії, за місцезнаходженням цього майна з повідомленням про вжиті заходи державного нотаріуса за місцем відкриття спадщини.

Стаття 61 Опис спадкового майна і передача його на зберігання

Для охорони спадкового майна державні нотаріуси та посадові особи виконавчих комітетів сільських, селищних, міських Рад народних депутатів провадять опис майна і передають його на зберігання спадкоємцям або іншим особам.

Якщо у складі спадщини є майно, що потребує управління, а також у разі подання позову кредиторами спадкодавця до прийняття спадщини спадкоємцями державний нотаріус призначає хранителя майна. У місцевості, де немає державної нотаріальної контори, посадова особа виконавчого комітету сільської, селищної, міської Ради народних депутатів призначає у цих випадках над спадковим майном опікуна.

Хранителі, опікуни та інші особи, яким передано на зберігання спадкове майно, попереджаються про відповідальність за розтрату

або приховування спадкового майна, а також про матеріальну відповідальність за заподіяні збитки.

Стаття 62 Винагорода за зберігання спадкового майна

Хранителі, опікуни та інші особи, яким передано на зберігання спадкове майно, якщо вони не є спадкоємцями, мають право одержати від спадкоємців винагороду за зберігання спадкового майна в розмірі, передбаченому чинним законодавством України.

Вказані особи також мають право на відшкодування необхідних витрат по зберіганню і управлінню спадковим майном, за вирахуванням фактично одержаної вигоди від використання цього майна.

Стаття 63 Повідомлення спадкоємців про відкриття спадщини

Державний нотаріус, який одержав від спадкоємців повідомлення про відкриття спадщини, зобов'язаний повідомити про це тих спадкоємців, місце проживання або роботи яких йому відоме.

Державний нотаріус може також зробити виклик спадкоємців шляхом публічного оголошення або повідомлення про це у пресі.

Стаття 64 Видача грошових сум із спадкового майна

Державний нотаріус до прийняття спадщини одним чи всіма спадкоємцями, а якщо спадщина переходить до держави, то до видачі державі свідоцтва про право на спадщину дає розпорядження про видачу із спадкового майна грошових сум на покриття витрат:

по догляду за спадкодавцем під час його хвороби, а також на його поховання;

на утримання осіб, які перебували на утриманні спадкодавця;

на задоволення претензій, зумовлених законодавством про працю, та інших претензій, прирівняних до них;

на охорону спадкового майна і управління ним, а також витрат, пов'язаних із повідомленням спадкоємців про відкриття спадщини.

За заявою громадської організації за місцем останньої роботи або проживання спадкодавця, родичів чи інших близьких осіб померлого, у якого не залишилось спадкоємців, про встановлення йому надгробка державний нотаріус в разі наявності грошового вкладу на ім'я померлого дає розпорядження банківській установі про переказ підприємству або організації, що встановлює надгробок, його вартості.

В разі відсутності у складі спадкового майна грошових сум державний нотаріус дає розпорядження про видачу із спадкового майна речей, вартість яких не повинна перевищувати суми фактично зроблених витрат на потреби, зазначені у частинах першої та другій цієї статті.

Стаття 65 Припинення охорони спадкового майна

Охорона спадкового майна триває до прийняття спадщини всіма спадкоємцями, а якщо її не прийнято — до закінчення строку, встановленого цивільним законодавством України для прийняття спадщини.

Про припинення охорони спадкового майна державний нотаріус за місцем відкриття спадщини попередньо повідомляє спадкоємців, а в разі переходу майна за правом спадкоємства до держави — відповідні фінансові органи.

ГЛАВА 7. ВИДАЧА СВІДОЦТВ ПРО ПРАВО НА СПАДЩИНУ

Стаття 66 Свідоцтво про право на спадщину та строки його видачі

На майно, що переходить за правом спадкоємства до спадкоємців або держави, державним нотаріусом за місцем відкриття спадщини видається свідоцтво про право на спадщину.

Видача свідоцтва провадиться у строки, встановлені цивільним законодавством України.

Стаття 67 Порядок видачі свідоцтва про право на спадщину

Свідоцтво про право на спадщину видається за письмовою заявою спадкоємців, які прийняли спадщину в порядку, встановленому цивільним законодавством, на ім'я всіх спадкоємців або за їх бажанням кожному з них окремо.

Спадкоємці, які пропустили строк для прийняття спадщини, можуть бути за згодою всіх інших спадкоємців, які прийняли спадщину, включені до свідоцтва про право на спадщину як такі, що прийняли спадщину. Така згода спадкоємців повинна бути викладена у письмовій формі і подана державній нотаріальній конторі до видачі свідоцтва про право на спадщину.

Про видачу свідоцтва про право на спадщину на ім'я неповнолітнього чи недієздатного спадкоємця державний нотаріус повідомляє органи опіки та піклування за місцем проживання спадкоємця для охорони його майнових інтересів.

При переході спадкового майна до держави свідоцтво про право на спадщину видається відповідному фінансовому органіві.

Стаття 68 Видача свідоцтва про право на спадщину за законом

Державний нотаріус при видачі свідоцтва про право на спадщину за законом перевіряє факт смерті спадкодавця, час і місце відкриття спадщини, наявність підстав для закликання до спадкоємства за законом осіб, які подали заяву про видачу свідоцтва, та склад спадкового майна.

Спадкоємці за законом, які позбавлені можливості подати документи, що підтверджують наявність підстав для закликання до спадкоємства, можуть бути за письмовою згодою всіх інших спадкоємців, які прийняли спадщину і подали докази родинних, шлюбних чи інших відносин із спадкодавцем, включені до свідоцтва про право на спадщину.

Стаття 69 Видача свідоцтва про право на спадщину за заповітом

Державний нотаріус при видачі свідоцтва про право на спадщину за заповітом перевіряє факт смерті спадкодавця, наявність заповіту, час і місце відкриття спадщини, склад спадкового майна.

Державний нотаріус також перевіряє коло осіб, які мають право на обов'язкову частку в спадщині.

ГЛАВА 8. ВИДАЧА СВІДОЦТВА ПРО ПРАВО ВЛАСНОСТІ НА ЧАСТКУ В СПІЛЬНОМУ МАЙНІ ПОДРУЖЖЯ

Стаття 70 Видача свідоцтв на підставі спільної заяви

Нотаріус на підставі спільної письмової заяви подружжя видає одному або кожному з них свідоцтво про право власності на частку в спільному майні подружжя, набутому ним за час шлюбу.

Таке свідоцтво може бути видано кожному з подружжя як під час перебування у шлюбі, так і після розірвання шлюбу.

Свідоцтво про право власності на жилий будинок, квартиру, дачу, садовий будинок, гараж, земельну ділянку та інше нерухоме майно видається нотаріусом за місцем знаходження цього майна.

Стаття 71 Видача свідоцтва в разі смерті одного з подружжя

У разі смерті одного з подружжя свідоцтво про право власності на частку в їх спільному майні видається державним нотаріусом на

підставі письмової заяви другого з подружжя з наступним повідомленням спадкоємців померлого, які прийняли спадщину. Таке свідоцтво може бути видано на половину спільного майна.

На підставі письмової заяви спадкоємців, які прийняли спадщину, за згодою другого з подружжя, що є живим, у свідоцтві про право власності може бути визначена і частка померлого у спільній власності.

Свідоцтво про право власності на частку в спільному майні подружжя в разі смерті одного з них видається державним нотаріусом за місцем відкриття спадщини.

ГЛАВА 9. ВИДАЧА СВІДОЦТВА ПРО ПРИДБАННЯ ЖИЛИХ БУДИНКІВ З ПРИЛЮДНИХ ТОРГІВ

Стаття 72 **Видача свідоцтва про придбання жилого будинку з прилюдних**

Придбання жилого будинку з прилюдних торгів оформлюється нотаріусом за місцезнаходженням будинку шляхом видачі набувачу свідоцтва про придбання жилого будинку. Якщо торги не відбулися, свідоцтво про придбання жилого будинку видається стягувачеві. Такі свідоцтва видаються на підставі відповідно копії акта про продаж будинку з прилюдних торгів чи копії акта про те, що будинок залишено за стягувачем у зв'язку з тим, що торги не відбулися.

ГЛАВА 10. НАКЛАДАННЯ ЗАБОРОНИ ВІДЧУЖЕННЯ НЕРУХОМОГО МАЙНА

Стаття 73 **Накладання заборони**

Державний нотаріус чи посадова особа виконавчого комітету сільської, селищної, міської Ради народних депутатів за місцезнаходженням жилого будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, іншого нерухомого майна чи місцем розташування земельної ділянки накладають заборону їх відчуження:

за повідомленням установи банку, підприємства або організації про видачу громадянину позички на будівництво, капітальний ремонт чи купівлю жилого будинку;

при посвідченні договору довічного утримання;

при посвідченні договору про заставу жилого будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна;

в усіх інших випадках, передбачених законом.

Стаття 74 Зняття заборони

Одержавши повідомлення установи банку, підприємства чи організації про погашення позички, повідомлення про припинення договору застави, а також припинення чи розірвання договору довічного утримання, державний нотаріус або посадова особа виконавчого комітету сільської, селищної, міської Ради народних депутатів знімає заборону відчуження жилого будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна.

ГЛАВА 11. ЗАСВІДЧЕННЯ ВІРНОСТІ КОПІЙ ДОКУМЕНТІВ І ВИПИСОК З НИХ, СПРАВЖНОСТІ ПІДПИСІВ І ВІРНОСТІ ПЕРЕКЛАДУ

Стаття 75 Засвідчення вірності копій документів

Нотаріуси, посадові особи виконавчих комітетів сільських, селищних, міських Рад народних депутатів, які вчиняють нотаріальні дії, засвідчують вірність копій документів, виданих підприємствами, установами і організаціями за умови, що ці документи не суперечать законові, мають юридичне значення і засвідчення вірності їх копій не заборонено законом.

Вірність копії документа, виданого громадянином, засвідчується у тих випадках, коли справжність підпису громадянина на оригіналі цього документа засвідчена нотаріусом або посадовою особою виконавчого комітету сільської, селищної, міської Ради народних депутатів чи підприємством, установою, організацією за місцем роботи, навчання, проживання чи лікування громадянина.

Стаття 76 Засвідчення вірності копії з копії документа

Вірність копії з копії документа може бути засвідчена нотаріусом, посадовою особою виконавчого комітету сільської, селищної, міської Ради народних депутатів, якщо вірність копії засвідчена в нотаріальному порядку або якщо ця копія видана підприємством, установою, організацією, що видала оригінал документа. В останньому випадку копія документа повинна бути викладена на бланку даного підприємства, установи, організації з прикладенням печатки і з відміткою про те, що оригінал документа знаходиться на даному підприємстві, в установі, організації.

Стаття 77 Засвідчення вірності виписки з документа

Вірність виписки може бути засвідчена лише у тому разі, коли її зроблено з документа, в якому містяться рішення кількох не

зв'язаних між собою питань. Виписка повинна відтворювати повний текст частини документа з певного питання.

Засвідчення вірності виписки з документа здійснюється за правилами, передбаченими статтями 75 і 76 цього Закону.

Стаття 78 Засвідчення справжності підпису на документах

Нотаріус, посадова особа виконавчого комітету сільської, селищної, міської Ради народних депутатів засвідчують справжність підпису на документах, зміст яких не суперечить законів і які не мають характеру угод та не містять у собі відомостей, що порочать честь і гідність людини.

На угоді може бути засвідчена справжність підпису особи, що підписалась за іншу особу, яка не могла це зробити власноручно внаслідок фізичної вади, хвороби або з інших поважних причин.

Нотаріус, посадова особа виконавчого комітету сільської, селищної, міської Ради народних депутатів, засвідчуючи справжність підпису, не посвідчують факти, викладені у документі, а лише підтверджують, що підпис зроблено певною особою.

Стаття 79 Засвідчення вірності перекладу

Нотаріус засвідчує вірність перекладу документа з однієї мови на іншу, якщо він знає відповідні мови.

Якщо нотаріус не знає відповідних мов, переклад документа може бути зроблено перекладачем, справжність підпису якого засвідчує нотаріус.

ГЛАВА 12. ПОСВІДЧЕННЯ ФАКТІВ

Стаття 80 Посвідчення факту, що громадянин є живим

Нотаріус на прохання громадянина посвідчує факт, що громадянин є живим.

Посвідчення факту, що неповнолітній є живим, провадиться на прохання його законних представників (батьків, усиновителів, опікуна або піклувальника).

На підтвердження зазначеної обставини нотаріус видає заінтересованим особам свідоцтво.

Стаття 81 Посвідчення факту перебування громадянина в певному місці

Нотаріус на прохання громадянина посвідчує факт перебування його в певному місці.

Посвідчення факту перебування в певному місці неповнолітнього провадиться на прохання його законних представників (батьків, усиновителів, опікуна або піклувальника).

На підтвердження зазначеної обставини нотаріус видає заінтересованим особам свідоцтво.

Стаття 82 Посвідчення тотожності громадянина з особою, зображеною на фотокартці

Нотаріус на прохання громадянина посвідчує його тотожність з особою, зображеною на поданій громадянином фотокартці.

На підтвердження зазначеної обставини нотаріус видає цьому громадянину свідоцтво.

Стаття 83 Посвідчення часу пред'явлення документа

Нотаріус посвідчує час пред'явлення йому документа. На підтвердження цієї обставини нотаріус робить посвідчувальний напис на документі з зазначенням особи, що його пред'явила.

Стаття 84 Передача заяв громадян, підприємств, установ та організацій

Нотаріус передає заяви громадян, підприємств, установ та організацій іншим громадянам, підприємствам, установам і організаціям, якщо вони не суперечать закону та не містять відомостей, що порочать честь і гідність людини. Заяви передаються поштою із зворотним повідомленням або особисто адресатам під розписку. Заяви можуть передаватися також з використанням технічних засобів.

На прохання особи, що подала заяву, їй видається свідоцтво про передачу заяви.

ГЛАВА 13. ПРИЙНЯТТЯ В ДЕПОЗИТ ГРОШОВИХ СУМ І ЦІННИХ ПАПЕРІВ

Стаття 85 Прийняття в депозит грошових сум і цінних паперів

Нотаріус у передбачених законодавством України випадках приймає від боржника в депозит грошові суми і цінні папери для передачі їх кредитору.

Про надходження грошових сум і цінних паперів нотаріус повідомляє кредитора і на його вимогу видає йому грошові суми і цінні папери.

Прийняття нотаріусом грошових сум і цінних паперів провадиться за місцем виконання зобов'язання.

Стаття 86 Повернення прийнятих у депозит грошових сум і цінних паперів

Повернення грошових сум і цінних паперів особі, яка внесла їх у депозит (дебітору), допускається лише за письмовою згодою на те особи, на користь якої було зроблено внесок (кредитора), або за рішенням суду.

ГЛАВА 14. ВЧИНЕННЯ ВИКОНАВЧИХ НАПИСІВ

Стаття 87 Стягнення грошових сум або витребування майна за виконавчим написом

Для стягнення грошових сум або витребування від боржника майна нотаріуси вчиняють виконавчі написи на документах, що встановлюють заборгованість.

Перелік документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів, встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Стаття 88 Умови вчинення виконавчих написів

Нотаріус вчиняє виконавчі написи, якщо подані документи підтверджують безспірність заборгованості або іншої відповідальності боржника перед стягувачем та за умови, що з дня виникнення права вимоги минуло не більше трьох років, а у відносинах між підприємствами, установами та організаціями — не більше одного року.

Якщо для вимоги, за якою видається виконавчий напис, законом встановлено інший строк давності, виконавчий напис видається у межах цього строку.

Стаття 89 Зміст виконавчого напису

Виконавчий напис повинен містити: посаду, прізвище та ініціали нотаріуса, який вчиняє виконавчий напис;

найменування та адресу стягувача;

найменування та адресу боржника;

зазначення строку, за який провадиться стягнення;

зазначення сум, що підлягають стягненню, або предметів, які підлягають витребуванню, в тому числі пені, процентів, якщо такі належать;

зазначення розміру плати, сум державного мита, сплачуваного стягувачем, або мита, яке підлягає стягненню з боржника;

дату (рік, місяць, число) вчинення виконавчого напису;

номер, під яким виконавчий напис зареєстровано в реєстрі; підпис нотаріуса, який вчинив виконавчий напис, печатку.

Стаття 90 Порядок стягнення за виконавчим написом

Стягнення за виконавчим написом провадиться в порядку, встановленому цивільним процесуальним законодавством України для виконання судових рішень.

Стаття 91 Строк пред'явлення виконавчого напису

Виконавчий напис, за яким стягувачем або боржником є громадянин, може бути пред'явлено до примусового виконання протягом трьох років, а з усіх інших вимог — протягом одного року з моменту вчинення виконавчого напису, якщо законодавством України не встановлено інших строків.

Поновлення пропущеного строку для пред'явлення виконавчого напису провадиться відповідно до цивільного процесуального законодавства України.

ГЛАВА 15. ВЧИНЕННЯ ПРОТЕСТІВ ВЕКСЕЛІВ, ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ЧЕКІВ ДО ПЛАТЕЖУ І ПОСВІДЧЕННЯ НЕОПЛАТИ ЧЕКІВ

Стаття 92 Вчинення протестів векселів

Протест векселів про неоплату, неакцепт або недатування акцепту провадиться нотаріусами відповідно до законодавства України про переказний і простий вексель.

Стаття 93 Прийняття чеків для пред'явлення до платежу і посвідчення неоплати чеків

Нотаріуси за місцезнаходженням платника приймають для пред'явлення до платежу чеки, подані після закінчення десяти днів, а іноземні чеки — після закінчення шести місяців з дня видачі чека, але не пізніше 12-ої години наступного після цього строку дня.

У разі неоплати чека нотаріус посвідчує неоплату шляхом напису на ньому за встановленою формою і робить про це відмітку в реєстрі. Одночасно з написом на чеку нотаріус надсилає повідомлення чекодавцеві про неоплату його чека банком і вчинення напису на чеку.

На прохання чекодержателя нотаріус у разі неоплати чека вчиняє виконавчий напис.

ГЛАВА 16. ВЧИНЕННЯ МОРСЬКИХ ПРОТЕСТІВ

Стаття 94 Заява про морський протест

Нотаріус приймає заяву капітана судна про морський протест, якщо в період плавання або стоянки судна мала місце подія, що може стати підставою для пред'явлення до судновласника майнових вимог.

Заява про морський протест має бути подана нотаріусу в порту України в строки, встановлені чинним законодавством України.

На підтвердження обставин, викладених у заяві про морський протест, нотаріусу в межах строків, установлених чинним законодавством, повинно бути подано на огляд судовий журнал і засвідчену капітаном виписку з судового журналу.

Стаття 95 Складання акта про морський протест

Нотаріус на підставі заяви капітана, даних судового журналу, а також опиту самого капітана і, по можливості, не менше чотирьох свідків з числа членів судової команди, в тому числі двох, що належать до осіб командного складу, складає акт про морський протест і засвідчує його своїм підписом і печаткою. Примірник акта видається капітанові або уповноваженій ним особі.

ГЛАВА 17. ПРИЙНЯТТЯ ДОКУМЕНТІВ НА ЗБЕРІГАННЯ

Стаття 96 Зберігання документів нотаріусами

Нотаріуси приймають на зберігання документи за описом. Один примірник опису залишається у нотаріуса, а другий — видається особі, яка здала документи на зберігання.

На прохання особи нотаріус може прийняти документи без опису, якщо вони належним чином упаковані в присутності нотаріуса. Упаковка повинна бути скріплена печаткою нотаріуса, його підписом і підписом особи, яка здала документи на зберігання.

Особі, яка здала документи на зберігання, видається свідоцтво за встановленою формою.

Стаття 97 Повернення прийнятих на зберігання документів

Прийняті на зберігання документи повертаються на вимогу особи, яка здала їх на зберігання, або на вимогу уповноваженої нею особи при пред'явленні свідоцтва і примірника опису чи за рішенням суду.

*Розділ IV***ЗАСТОСУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ.
МІЖНАРОДНІ ДОГОВОРИ****Стаття 98 Застосування іноземного права**

Нотаріуси відповідно до законодавства України, міжнародних договорів застосовують норми іноземного права.

Нотаріуси приймають документи, складені відповідно до вимог іноземного права, а також вчиняють посвідчувальні написи за формою, передбаченою іноземним законодавством, якщо це не суперечить законодавству України.

**Стаття 99 Застосування права при охороні
спадкового майна та при видачі**

Дії, пов'язані з охороною майна, що залишилося після смерті іноземного громадянина на території України, або майна, яке належить одержати іноземному громадянину після смерті громадянина України, а також з видачею свідоцтва про право на спадщину щодо такого майна, здійснюються відповідно до законодавства України.

**Стаття 100 Прийняття нотаріусами документів,
складених за кордоном**

Документи, які складено за кордоном з участю іноземних властей або які від них виходять, приймаються нотаріусами за умови їх легалізації органами Міністерства закордонних справ України.

Без легалізації такі документи приймаються нотаріусами у тих випадках, коли це передбачено законодавством України, міжнародними договорами, в яких бере участь Україна.

**Стаття 101 Зносини нотаріусів з іноземними
органами юстиції**

Порядок зносин нотаріусів з іноземними органами юстиції визначається законодавством України, міжнародними договорами.

**Стаття 102 Забезпечення доказів, необхідних
для ведення справ в органах**

Нотаріуси забезпечують докази, необхідні для ведення справ в органах іноземних держав.

Дії для забезпечення доказів провадяться відповідно до цивільного процесуального законодавства України.

Стаття 103 Міжнародні договори

Якщо міжнародним договором встановлено інші правила про нотаріальні дії, ніж ті, що їх містить законодавство України, то при

вчиненні нотаріальних дій застосовуються правила міжнародного договору.

Якщо міжнародний договір відносить до компетенції нотаріусів вчинення нотаріальної дії, не передбаченої законодавством України, нотаріуси вчиняють цю нотаріальну дію в порядку, встановлюваному Міністерством юстиції України.

2 вересня 1993 року
№ 3425-XII

МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ
Н А К А З

№ 18/5 від 14.06.94
м. Київ

Зареєстровано в Міністерстві
юстиції України
7 липня 1994 р.

**Про затвердження Інструкції
про порядок вчинення нотаріальних дій
нотаріусами України**

(Із змінами, внесеними згідно з Наказами Мін'юсту № 21/5
(z0452-96) від 12.08.96

№ 26/5 (z0134-97) від 31.03.97

№ 41/5 (z0194-97) від 27.05.97

№ 21/5 (z0302-98) від 06.05.98

№ 67/5 (z0794-98) від 15.12.98

№ 70/5 (z0810-98) від 21.12.98

№ 29/5 (z0362-99) від 29.05.99

№ 31/5 (z0364-99) від 09.06.99

№ 36/5 (z0437-99) від 29.06.99

№ 37/5 (z0439-99) від 29.06.99

№ 55/5 (z0618-99) від 13.09.99)

З метою реалізації Закону України "Про нотаріат" (3425-12)
Н А К А З У Ю:

1. Затвердити Інструкцію про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України.

2. Начальникам Головного управління юстиції в Криму, управління юстиції в областях, містах Києві та Севастополі:

а) організувати вивчення зазначеної Інструкції працівниками органів нотаріату;

б) забезпечити контроль за додержанням вимог Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України.

3. Вважати такою, що втратила чинність, Інструкцію про порядок вчинення нотаріальних дій державними нотаріальними конторами Української РСР, затверджену наказом Міністра юстиції Української РСР від 31 жовтня 1975 р. № 45/5.

ЗАТВЕРДЖЕНО
наказом Міністерства юстиції
України від 18 червня 1994 р.
№ 18/5

ІНСТРУКЦІЯ **про порядок вчинення нотаріальних дій** **нотаріусами України**

РОЗДІЛ I

Загальні положення

1. Вчинення нотаріальних дій в Україні покладається на нотаріусів, які працюють в державних нотаріальних конторах, державних нотаріальних архівах (державні нотаріуси) або займаються приватною нотаріальною діяльністю (приватні нотаріуси).

2. Відповідно до статті 34 Закону "Про нотаріат" (3425-12) у державних нотаріальних конторах вчиняються такі нотаріальні дії:

1) посвідчуються угоди (договори, заповіти, доручення, шлюбні контракти та ін.);

2) вживаються заходи до охорони спадкового майна;

3) видаються свідоцтва про право на спадщину;

4) видаються свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя;

5) видаються свідоцтва про придбання жилих будинків з прилюдних торгів;

6) видаються дублікати документів, що зберігаються у справах нотаріальної контори;

7) накладається заборона відчуження жилого будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна;

8) засвідчується вірність копій документів і виписок з них;

9) засвідчується справжність підпису на документах;

10) засвідчується вірність перекладу документів з однієї мови на іншу;

11) посвідчується факт, що громадянин є живим;

12) посвідчується факт перебування громадянина в певному місці;

- 13) посвідчується тотожність громадянина з особою, зображеною на фотокартці;
- 14) посвідчується час пред'явлення документів;
- 15) передаються заяви фізичних і юридичних осіб іншим фізичним і юридичним особам;
- 16) приймаються у депозит грошові суми та цінні папери;
- 17) вчиняються виконавчі написи;
- 18) вчиняються протести векселів;
- 19) пред'являються чеки до платежу і посвідчується неоплата чеків;
- 20) вчиняються морські протести;
- 21) приймаються на зберігання документи.

Законодавством України на державних нотаріусів може бути покладено вчинення й інших нотаріальних дій.

В державних нотаріальних архівах видаються дублікати і засвідчується вірність копій і виписок з документів, які зберігаються в справах цих архівів.

Приватний нотаріус вчиняє нотаріальні дії, передбачені статтею 34 Закону "Про нотаріат" (3425-12), за винятком:

- 1) накладення і зняття заборони відчуження жилого будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна;
- 2) видачі свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя у разі смерті одного з подружжя;
- 3) видачі свідоцтва про право на спадщину;
- 4) вжиття заходів до охорони спадкового майна;
- 5) посвідчення договорів довічного утримання;
- 6) засвідчення справжності підпису на документах, призначених для дії за кордоном, а також посвідчення доручень для цієї мети.

2-1. (Дію підпункту 2-1 пункту 2 призупинено в частині застосування нотаріусами захисних знаків нотаріальних документів при вчиненні нотаріальних дій на підставі Наказу Мін'юсту № 55/5 (z0618-99) від 13.09.99) Нотаріальні дії вчиняються нотаріусами України з використанням спеціальних бланків нотаріальних документів та захисних знаків нотаріальних документів (далі — спеціальні бланки та захисні знаки).

Зразок та опис спеціальних бланків і захисних знаків, а також порядок їх постачання, зберігання, обліку та звітності витрачання встановлюються Міністерством юстиції України.

На спеціальних бланках викладаються примірники:

договорів про відчуження (купівля-продаж, міна, дарування, довічне утримання) житлового будинку, іншого нерухомого майна;

договорів про відчуження земельних ділянок, а також права на земельну частку (пай), посвідченого сертифікатом;

договорів про заставу нерухомого майна, земельних ділянок, транспортних засобів, космічних об'єктів;

шлюбних контрактів;

договорів про приватизацію майна державних підприємств;

договорів оренди земельних ділянок;

заповітів;

усіх видів доручень;

інших угод, для яких чинним законодавством передбачено обов'язкову нотаріальну форму (крім установчих угод);

інших угод, для яких чинним законодавством не передбачено обов'язкової нотаріальної форми, але які посвідчуються за бажанням сторін;

угод про розірвання всіх вищезгаданих договорів;

свідоцтв про право на спадщину;

свідоцтв про право власності на частку в спільному майні подружжя;

свідоцтв про придбання житлових будинків з прилюдних торгів;

свідоцтв про придбання майна на аукціоні (публічних торгах);

свідоцтв про посвідчення фактів:

що громадянин є живим;

перебування громадянина в певному місці;

про тотожність громадянина з особою, зображеною на фотокартці;

свідоцтв про прийняття на зберігання документів;

заяв громадян та юридичних осіб;

актів про морські протести;

дублікатів документів.

Із застосуванням захисних знаків нотаріусами вчиняються такі нотаріальні дії:

посвідчення установчих угод;

засвідчення вірності копій документів, копії з копії документа та виписок із них;

засвідчення справжності підпису на документах, крім засвідчення справжності підпису посадових осіб підприємств, установ, організацій на картках, які подаються до Національного банку України, комерційних банків, інших банків усіх видів і форм власності (у т. ч. Ощадного банку України).

Зазначені нотаріальні дії, виконані не на спеціальному бланку або без застосування захисного знака, є нечинними.

При засвідченні нотаріусом вірності перекладу документа з однієї мови на іншу текст перекладу викладається на спеціальному бланку.

При засвідченні нотаріусом справжності підпису перекладача на перекладі документа текст викладається на папері встановленого формату із застосуванням захисного знака.

Зміни та доповнення до нотаріально посвідчених угод викладаються на спеціальних бланках.

У випадках вчинення нотаріальної дії з використанням спеціальних бланків, якщо текст нотаріального документа викладається на трьох і більше сторінках, то перша і остання сторінки документа викладаються на спеціальних бланках.

Якщо нотаріальна дія вчиняється із застосуванням захисного знака, то печатка нотаріуса проставляється так, щоб частково захопити захисний знак.

Спеціальні бланки та захисні знаки не використовуються при вжитті заходів до охорони спадкового майна та прийнятті у депозит грошових сум і цінних паперів.

Виконавчі написи вчиняються нотаріусами на документах, які встановлюють заборгованість.

При вчиненні протестів векселів і посвідченні неоплати чеків відповідні відмітки та написи виконуються на цих документах.

На спеціальних бланках та із застосуванням захисних знаків виконуються усі примірники документів, за винятком примірника, який залишається у справах державної нотаріальної контори (державного нотаріального архіву) чи в приватного нотаріуса. На цьому примірнику нотаріус вказує серію й номери використаних на нотаріальну дію спеціального бланка та захисного знака. Серія та номер використаного спеціального бланка або захисного знака зазначаються в реєстрі для реєстрації нотаріальних дій у графі "Зміст нотаріальної дії".

(Інструкцію доповнено пунктом 2-1 згідно з Наказом Мін'юсту № 21/5 (з0452-96) від 12.08.96, в редакції Наказів Мін'юсту № 26/5 (з0134-97) від 31.03.97, № 36/5 (з0437-99) від 29.06.99)

3. Нотаріуси відповідно до статті 7 Закону "Про нотаріат" (3425-12) у своїй діяльності керуються законами України, постановами Верховної Ради України, указами і розпорядженнями Президента України, постановами і розпорядженнями Кабінету Міністрів України, а на території Республіки Крим, крім того, — законодавством Республіки Крим; наказами Міністра юстиції України; нормативними актами обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій.

При вчиненні нотаріальних дій нотаріуси у встановленому порядку та в межах своєї компетенції вирішують питання, що випливають з норм міжнародного права, а також укладених Україною міждержавних угод.

4. Нотаріуси зобов'язані додержувати таємниці нотаріальних дій.

Довідки про вчинені нотаріальні дії та документи видаються тільки громадянам та юридичним особам, за дорученням яких або щодо яких вчинялися нотаріальні дії.

На письмову вимогу суду, арбітражного суду, прокуратури, органів дізнання і слідства довідки про вчинені нотаріальні дії та документи видаються у зв'язку з кримінальними, цивільними або господарськими справами, що знаходяться у їх провадженні.

Довідки про заповіти (про наявність заповіту, його зміст та ін.) видаються особам, переліченим в абзацах другому і третьому цього пункту, а також спадкоємцям за законом тільки після смерті заповідача при поданні свідоцтва про його смерть.

На письмову вимогу державної податкової інспекції видаються довідки, документи і копії з них, необхідні для визначення правильності стягнення державного мита та цілей оподаткування.

Обов'язок додержання таємниці вчинюваних нотаріальних дій поширюється також на осіб, яким про вчинені нотаріальні дії стало відомо у зв'язку з виконанням ними службових обов'язків.

5. Нотаріуси зобов'язані здійснювати свої професійні обов'язки відповідно до Закону "Про нотаріат" (3425-12) і принесеної присяги, сприяти громадянам, підприємствам, установам і організаціям у здійсненні їх прав та захисті інтересів, роз'яснювати права і обов'язки, попереджати про наслідки вчинюваних нотаріальних дій для того, щоб юридична необізнаність не могла бути використана їм на шкоду, зберігати в таємниці відомості, одержані ними, у зв'язку з вчиненням нотаріальних дій, відмовити у вчиненні нотаріальної дії в разі її невідповідності законодавству України або міжнародним договорам.

На прохання громадян чи юридичних осіб, які звернулися за вчиненням нотаріальних дій, нотаріуси мають право витребувати від підприємств, установ і організацій відомості та документи, необхідні для вчинення цих нотаріальних дій, складати проекти угод і заяв, виготовляти копії документів та виписки з них, а також давати роз'яснення з питань вчинення нотаріальних дій і консультації правового характеру.

Чинним законодавством нотаріусу можуть бути надані й інші права.

6. Мова нотаріального діловодства визначається у відповідності зі статтею 15 Закону "Про нотаріат" (3425-12). Якщо особа, яка звернулась за вчиненням нотаріальної дії, не знає мови, якою ведеться діловодство, тексти оформлюваних документів мають бути перекладені їй нотаріусом або перекладачем, про що зазначається в посвідчувальному написі.

Особа, що не володіє мовою, якою виготовлений документ, підписується тією мовою, яку вона знає.

РОЗДІЛ II

Загальні правила вчинення нотаріальних дій

7. Нотаріальні дії можуть вчинятися будь-яким нотаріусом на всій території України, за винятком випадків, передбачених статтями 9, 36, 55, 60, 65, 66, 70-73, 85, 93 і 103 Закону "Про нотаріат" (3425-12), та інших випадків, передбачених законодавством України.

8. Нотаріальні дії вчиняються в приміщенні державної нотаріальної контори, в державному нотаріальному архіві, приміщенні, яке є робочим місцем приватного нотаріуса. В окремих випадках, коли громадянин не може з'явитися в зазначене приміщення, а також коли того вимагають особливості посвідчуваної угоди, нотаріальні дії можуть бути вчинені поза вказаними приміщеннями.

Якщо нотаріальна дія вчиняється поза приміщенням державної нотаріальної контори чи поза приміщенням, яке є робочим місцем приватного нотаріуса, в посвідчувальному написі і в реєстрі нотаріальних дій записується місце вчинення нотаріальної дії (на дому, в лікарні, на підприємстві, в установі, організації та ін.) із зазначенням адреси, а також причин, з яких нотаріальна дія була вчинена поза вказаними приміщеннями.

9. Нотаріальні дії вчиняються після їх оплати в день подачі нотаріусу всіх необхідних документів.

Вчинення нотаріальної дії може бути відкладено в разі необхідності витребування додаткових відомостей або документів від посадових осіб підприємств, установ і організацій або направлення документів на експертизу, а також якщо відповідно до закону нотаріус повинен впевнитись у відсутності у заінтересованих осіб заперечень проти вчинення цієї дії.

Строк, на який відкладається вчинення нотаріальної дії у цих випадках, не може перевищувати одного місяця.

За заявою заінтересованої особи, яка бажає звернутися до суду для оспорювання права або факту, про посвідчення якого просить інша заінтересована особа, вчинення нотаріальної дії повинно бути відкладено на строк не більше десяти днів.

Якщо за цей строк від суду не буде одержано повідомлення про надходження заяви, нотаріальна дія повинна бути вчинена.

У разі одержання від суду повідомлення про надходження заяви заінтересованої особи, яка оспорує право або факт, про посвідчення якого просить інша заінтересована особа, вчинення нотаріальної дії зупиняється до вирішення справи судом.

Законодавством України можуть бути встановлені й інші підстави для відкладення і зупинення нотаріальних дій.

10. При вчиненні нотаріальних дій нотаріуси встановлюють особу громадянина, його представника або представника підприємства, установи, організації, що звернулися за вчиненням нотаріальних дій.

У випадках, коли за громадянина, який внаслідок фізичної вади, хвороби або з будь-яких інших причин не може підписати угоду, заяву або інший документ, підписується інший громадянин, нотаріус встановлює особу громадянина, що бере участь у нотаріальній дії, і особу громадянина, який підписався за нього.

Встановлення особи здійснюється за паспортом або іншими документами, які виключають будь-які сумніви щодо особи громадянина (паспорт громадянина-України, паспорт громадянина України для виїзду за кордон, дипломатичний паспорт чи службовий паспорт, посвідчення особи моряка, посвідка на проживання особи, яка мешкає в Україні, але не є громадянином України, національний паспорт іноземця або документ, що його замінює, свідоцтво про народження неповнолітніх, які не досягли 16 років, посвідчення водія, посвідчення інваліда чи учасника Великої Вітчизняної війни, видане повідомлення, за місцем роботи громадянина, довідка про звільнення з місць позбавлення волі та ін.).

11. При посвідченні угод з'ясовується дієздатність громадян і перевіряється правоздатність юридичних осіб, які беруть участь в угодах.

У разі укладення угоди представником перевіряються його повноваження.

11.1. При вчиненні нотаріальних дій, у разі подання підприємцями-громадянами, юридичними особами — суб'єктами підприємницької діяльності, іншими юридичними особами, незалежно від форми власності та організаційно-правової форми, які є резидентами, юридичними особами-нерезидентами, а також їх філіалами (відділеннями), представництвами таких документів:

договорів, за якими сторони — суб'єкти господарської діяльності беруть на себе зобов'язання передати майно, виконати роботи, надати послуги, сплатити гроші тощо, а також договорів, якими вносяться зміни, спрямовані на збільшення суми зазначених

договорів, якщо договори укладаються між резидентами, резидентами та нерезидентами;

векселів, які видаються відповідно до законодавства України; установчих документів суб'єкта підприємницької діяльності, якими визначається розмір статутного фонду, вкладів, часток засновників такого суб'єкта, а також документів, якими до установчих документів вносяться зміни (доповнення), спрямовані на збільшення статутного фонду, вкладів, часток засновників суб'єкта підприємницької діяльності, нотаріус перевіряє наявність марок гербового збору на них.

Не перевіряється наявність марок гербового збору на:

договорах, які пов'язані з використанням коштів Державного бюджету України та місцевих бюджетів, коштів державних цільових фондів;

договорах, хоча б однією зі сторін яких є фізична особа, яка не є суб'єктом підприємницької діяльності;

векселях, які видаються органами виконавчої влади;

установчих документах суб'єктів підприємницької діяльності, засновниками яких виступають органи виконавчої влади, та на документах, якими до таких установчих документів вносяться зміни (доповнення).

На підтвердження обставин, при яких гербовий збір не справляється, нотаріус може вимагати подання відповідних документів.

(Пункт 11 доповнено підпунктом 11.1 згідно з Наказом Мін'юсту № 67/5 (з0794-98) від 15.12.98)

12. При посвідченні угод і вчиненні деяких інших нотаріальних дій у випадках, передбачених законодавством України (наприклад, при засвідченні справжності підпису на документі), нотаріус перевіряє справжність підписів учасників угод та інших осіб, які звернулись за вчиненням нотаріальної дії.

13. Нотаріально-посвідчувальні угоди, а також заяви та інші документи підписуються у присутності нотаріуса. Якщо угода, заява чи інший документ підписаний за відсутності нотаріуса, громадянин повинен особисто підтвердити, що документ підписаний ним.

Якщо громадянин внаслідок фізичної вади, хвороби або з інших поважних причин не може власноручно підписати угоду, заяву чи інший документ, за його дорученням і в його присутності та в присутності нотаріуса угоду, заяву чи інший документ може підписати інший громадянин. Про причини, з яких громадянин, заінтересований у вчиненні нотаріальної дії, не міг підписати доку-

мент, зазначається у посвідчувальному написі. Угоду не може підписувати особа, на користь або за участю якої її посвідчено.

Якщо громадянин, який звернувся за вчиненням нотаріальної дії, неписьменний або сліпий, нотаріус, крім того, прочитує йому текст документа, про що на документі робиться відповідна відмітка. Якщо сліпий громадянин письменний, він сам підписує документ.

Якщо глухий, німий або глухонімий громадянин, що звернувся за вчиненням нотаріальної дії, письменний, він сам прочитує документ і підписує його. Якщо такий громадянин неписьменний, то при вчиненні нотаріальної дії обов'язково повинна бути присутня письменна особа, яка може порозумітися з глухим, німим або глухонімим громадянином і посвідчити своїм підписом, що зміст угоди, заяви чи іншого документа відповідає волі учасника нотаріальної дії.

Нотаріус може не вимагати кожного разу з'явлення відомих йому посадових осіб підприємств, установ і організацій, якщо він має зразки підписів цих посадових осіб, одержані при особистому зверненні, і справжність їх підписів не викликає сумніву.

14. У відповідності зі статтею 46 Закону "Про нотаріат" (3425-12) нотаріус вправі витребувати від підприємств, установ і організацій відомості та документи, необхідні для вчинення нотаріальних дій. Такі відомості і документи повинні бути подані в строк, вказаний нотаріусом. Проте цей строк не може перевищувати одного місяця.

15. Нотаріус не вправі вчиняти нотаріальні дії на своє ім'я і від свого імені, на ім'я і від імені свого чоловіка чи своєї дружини, їх та своїх родичів (батьків, дітей, онуків, діда, баби, братів, сестер), а також на ім'я і від імені працівників даної державної нотаріальної контори та працівників, що перебувають у трудових відносинах з приватним нотаріусом.

У зазначених випадках нотаріальні дії вчиняються будь-якими іншими нотаріусами чи посадовими особами будь-якого виконавчого комітету в межах їх компетенції.

16. Нотаріуси не приймають для вчинення нотаріальних дій документи, що мають підчистки або дописки, закреслені слова чи інші незастережені виправлення, документи, текст яких неможливо прочитати внаслідок пошкодження, а також написані олівцем.

Дописки, закреслені слова чи інші виправлення, які є в документах, що подаються для вчинення нотаріальних дій, повинні бути застережені підписом посадової (уповноваженої на те) особи і печаткою установи, підприємства або організації чи особи, яка видала документ. При цьому виправлення повинні бути зроблені та-

ким чином, щоб можна було прочитати як виправлене, так і помилково написане, а потім виправлене чи викреслене.

Не приймаються для вчинення нотаріальних дій документи, в яких не можна прочитати все в них написане в первісному написанні, як, наприклад, документи, залиті чорнилом, потерті та ін.

Не приймаються порвані документи та документи, викладені на двох і більше окремих аркушах, якщо аркуші не прошнуровано, не пронумеровано і кількість прошнурованих аркушів не завірена підписом посадової (уповноваженої на те) особи та печаткою установи, підприємства, організації чи особи, що видали документи.

17. Тексти нотаріально посвідчувальних угод, засвідчуваних копій документів і виписок із них, тексти перекладів та заяв повинні бути написані ясно і чітко; числа і строки, що стосуються змісту посвідчувальних угод, мають бути позначені хоча б один раз словами, а назви юридичних осіб — без скорочень і з зазначенням їх адреси. В необхідних випадках зазначаються номери рахунків юридичних осіб в установах банків.

Прізвища, імена та по батькові громадян повинні бути написані повністю із зазначенням місць їх проживання. При посвідченні угод за участю іноземних громадян зазначається також і їх громадянство.

Виправлення, зроблені в тексті нотаріально оформлюваного документа, який не потребує підпису особи, що звернулася за вчиненням нотаріальної дії (наприклад, копія документа), застерігаються нотаріусом лише в кінці посвідчувального напису.

Якщо документ, що підлягає посвідченню або засвідченню, викладений неправильно чи неграмотно (чи складений з порушенням вимог чинного законодавства), нотаріус пропонує особі, що звернулася за вчиненням нотаріальної дії, виправити його або скласти новий. На прохання заінтересованої особи документ може бути складений нотаріусом.

У випадках, коли документи, що посвідчуються, видаються або засвідчуються, викладені на двох і більше окремих аркушах, вони повинні бути прошиті, а аркуші пронумеровані і скріплені підписом і печаткою нотаріуса.

18. При посвідченні угод, засвідченні вірності копій документів і виписок з них, справжності підпису на документах, вірності перекладу документів з однієї мови на іншу, при посвідченні часу пред'явлення документа, при видачі дублікатів на відповідних документах вчиняються посвідчувальні написи за формами, затвердженими наказом Міністерства юстиції України від 7 лютого 1994 р. № 7/3 "Про затвердження форм реєстрів для реєстрації

нотаріальних дій, нотаріальних свідоцтв, посвідчувальних написів на угодах і засвідчуваних документах”.

Посвідчувальний напис повинен бути написаний ясно, чітко, без підчисток, вільні місця — прокреслені, дописки та інші виправлення — застережені.

Для вчинення посвідчувальних написів можуть застосовуватись штампи з текстом відповідного напису.

Якщо посвідчувальний напис не вміщується на нотаріально оформлюваному документі, він може бути продовжений чи викладений повністю на прикріпленому до документа аркуші паперу. У цьому випадку аркуші, на яких викладено текст документа, і аркуш з посвідчувальним написом прошнуровуються і пронумеровуються, кількість аркушів завіряється підписом нотаріуса з прикладенням його печатки.

Для викладення посвідчувального напису чи його продовження допускається також підклейка аркуша паперу. При цьому нотаріус повинен проставити печатку таким чином, щоб частина її відбитку знаходилась на підклеєному аркуші.

Прикріплення і підклейка аркушів паперу для напису про засвідчення вірності копії документа, а також для напису на дублікаті документа не допускається.

На підтвердження права на спадщину, права власності, посвідчення фактів, що громадянин є живим, про перебування його у певному місці, тотожності громадянина з особою, зображеною на фотокартці про прийняття на збереження документів видаються відповідні свідоцтва, форми яких затверджено наказом Міністерства юстиції України від 7 лютого 1994 р. № 7/5 (з0038-94).

19. Усі нотаріальні дії, вчинені нотаріусами, реєструються в реєстрах нотаріальних дій.

Кожній нотаріальній дії присвоюється окремий порядковий номер. Номер, під яким нотаріальна дія зареєстрована в реєстрі, позначається на документах, що видаються нотаріусом, чи в посвідчувальних написах.

Реєстри повинні бути прошнуровані, аркуші їх пронумеровані. Кількість аркушів у реєстрі повинна бути завірена підписом посадової особи Головного управління юстиції в Криму, управлінь юстиції в областях, містах Києві та Севастополі, уповноваженої на те начальниками цих управлінь.

Підпис посадової особи скріплюється гербовою печаткою Головного управління юстиції в Криму, управління юстиції в області, містах Києві чи Севастополі.

Запис нотаріальної дії в реєстр провадиться нотаріусом чи іншим працівником державної нотаріальної контори або особою, яка

знаходиться у трудових відносинах з приватним нотаріусом, тільки після того, як посвідчувальний напис на документі або документ, що видається нотаріусом, ним підписані.

Запис у реєстрі олівцем не допускається.

Кожен нотаріус веде окремий реєстр. У державній нотаріальній конторі, де працюють кілька нотаріусів, реєстрам присвоюються індекси, які співпадають з номером печатки державного нотаріуса. У цьому випадку номери на документах, оформлюваних державним нотаріусом, позначаються таким чином: № 1-1, № 1-2, № 2-1 та ін., де перша цифра означає індекс реєстру, а друга — порядковий номер запису.

З дозволу Головного управління юстиції в Криму, управління юстиції в області, місті Києві чи Севастополі нотаріуси можуть вести самостійні реєстри для запису окремих видів нотаріальних дій.

В цьому випадку номери на документах, записаних у такі реєстри, позначаються таким чином: № 1-К-10 (тобто, запис за номером десятим зроблено у першому реєстрі для реєстрації засвідчення вірності копій документів у багатоскладовій державній нотаріальній конторі); № 3-В-5 (запис за номером п'ятим у третьому реєстрі для реєстрації виконавчих написів у багатоскладовій державній нотаріальній конторі); N Д-4 (запис за номером четвертим у реєстрі для запису доручень у односкладовій державній нотаріальній конторі чи у приватного нотаріуса).

20. Нотаріуси вправі видавати виписки із реєстрі для реєстрації нотаріальних дій за письмовою заявою громадян, підприємств, установ і організацій, щодо яких або за дорученням яких вчинялися нотаріальні дії, а також за письмовою вимогою суду, арбітражного суду, прокуратури, органів слідства і дізнання у зв'язку зі справами, що знаходяться в їх провадженні.

Виписки з реєстрів нотаріальних дій про заповіти видаються тільки після смерті заповідача.

21. Документи, на підставі яких вчинено нотаріальну дію, приєднуються до примірника угоди, свідоцтва про право на спадщину та ін., що залишається у справах державної нотаріальної контори чи приватного нотаріуса.

Оригінали документів (наприклад, свідоцтва про народження, шлюб, смерть) повертаються особам, що їх подали, а у нотаріуса залишаються їх копії.

Копії подаються заінтересованими особами або на їх прохання виготовляються нотаріусом чи іншим працівником державної нотаріальної контори або особою, яка перебуває у трудових відносинах з приватним нотаріусом. На таких копіях нотаріус робить напис:

“З оригіналом вірно”, ставить дату і свій підпис, які скріплює печаткою.

Документи, що посвідчуються особою громадян, які звернулись за вчиненням нотаріальних дій, їх представників або представників установ, підприємств і організацій, повертаються особам, що їх подали, без залишення копій, але в реєстрі записується найменування документа, його номер, дата видачі й найменування установи, яка видала документ.

Якщо громадянин звернувся за засвідченням вірності копій документа чи виписок з документа, нотаріус встановлює його особу і робить у реєстрі відмітку “Особу встановлено”.

Не залишаються в державній нотаріальній конторі чи у приватного нотаріуса такі документи або їх копії:

статути юридичних осіб або положення про них, а також документи про повноваження їх представників (крім доручень, які видаються на вчинення конкретної нотаріальної дії), — при посвідченні договорів і доручень від імені і на ім'я юридичних осіб;

документи, які стверджують право власності громадян або юридичних осіб на жилий будинок (частину будинку), квартиру, дачу, садовий будинок, гараж, земельну ділянку, інше нерухоме майно (свідоцтво про право власності на житло, свідоцтво про право на спадщину, свідоцтво про право власності на частку в спільному майні, подружжя, державні акти про право колективної чи приватної власності на землю, договори купівлі-продажу, дарування, міни жилого будинку (частини будинку), квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна, в тому числі зареєстровані на біржі та ін.), якщо посвідчується угода про заставу, оренду тощо майна чи найом житла, відчуження власником частини належного йому майна, а також коли учасники спільної часткової власності мають один спільний правостановлюючий документ на згадане майно і один з них відчужує належну йому частку (чи частку від частки); при відчуженні не закінчених будівництвом будинків (частин будинків), інших будівель; угод про встановлення чи зміну розміру ідеальних часток у спільній частковій власності, а також угод про встановлення учасниками спільної часткової власності порядку користування конкретними частинами об'єкта права власності (жилого будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки тощо) в натурі.

При посвідченні угод про відчуження частки майна (або частки від частки) на правостановлюючих документах, що повертаються відчужувачем, робиться напис про зміст посвідченого договору, наприклад: “Продано 1/4 частину цього будинку за догово-

ром, посвідченим 15 лютого 1993 року, за № 1231”, дата, підпис нотаріуса, що скріплюється печаткою нотаріуса;

охоронні свідоцтва — при посвідченні договорів піднайму;

свідоцтва про реєстрацію, технічні паспорти, реєстраційні талони, чеки, довідки-рахунки магазину на автотранспортні засоби, інші самохідні машини і механізми, — при посвідченні договорів про їх відчуження, заставу, оренду, видачі свідоцтва про право на спадщину чи про право власності на них;

документи, що стверджують факт передачі майна з правом його застави.

Про наявність зазначених документів робиться відмітка в реєстрі нотаріальних дій одночасно з реєстрацією нотаріальної дії, для вчинення якої вимагався один з таких документів, або відмітка на примірниках угод, на заявах про видачу свідоцтв про право на спадщину і свідоцтв про право власності або на інших документах, що приєднується до нотаріально оформлених документів, після чого вони повертаються особі, яка їх продала. Відмітка, в якій зазначається назва документа, ким, коли, за яким номером та на чие ім'я він виданий, підписується нотаріусом.

22. У разі втрати документа, посвідченого або виданого нотаріусом чи посадовою особою виконавчого комітету сільської, селищної, міської Ради народних депутатів, за письмовою заявою осіб, за дорученням яких або щодо яких вчинялася нотаріальна дія, державним нотаріальним архівом видається дублікат втраченого документа.

До передачі в архів примірників документів, посвідчених або виданих нотаріусом, дублікат втраченого документа видається нотаріусом за місцем його зберігання.

Державний нотаріальний архів чи державна нотаріальна контора видають також дублікати заповітів, які надійшли на зберігання від посадових осіб, зазначених у статті 40 Закону “Про нотаріат” (3425-12).

Дублікат заповіту може бути виданий вказаним у заповіті спадкоємцям після подачі ними свідоцтва про смерть заповідача. У разі смерті спадкоємців, які були вказані в заповіті, дублікат може бути виданий їх спадкоємцям після подачі ними свідоцтва про смерть заповідача і померлого спадкоємця.

Дублікат документа повинен містити весь текст посвідченого або виданого документа.

На дублікаті документа робиться відмітка про те, що він має силу оригіналу, і вчиняється посвідчувальний напис відповідно до пункту 18 цієї Інструкції. Крім того, про видачу дубліката нотаріус

робить відмітку на примірнику документа, який зберігається в справах державної нотаріальної контори чи приватного нотаріуса.

23. Нотаріуси, виявивши при вчиненні нотаріальних дій порушення закону громадянами або окремими посадовими особами, повідомляють про це для вжиття необхідних заходів відповідні підприємства, установи, організації або прокуратуру.

Якщо справжність поданого документа викликає сумнів, нотаріус вправі затримати цей документ і направити його на експертизу.

Про направлення документа на експертизу нотаріус виносить постанову, в якій зазначається:

дата винесення постанови;

прізвище, ініціали нотаріуса, який виніс постанову, найменування та адреса державної нотаріальної контори або найменування нотаріального округу та адреса розташування робочого місця приватного нотаріуса;

найменування документа, дата його видачі, ким та на чие ім'я він виданий;

ким (прізвище, ім'я, по батькові, місце проживання) подано документ для вчинення нотаріальної дії;

обставини, які викликали необхідність направлення документа на експертизу;

куди (який експертній установі) направляється документ для проведення експертизи;

питання, поставлені на вирішення експертизи.

24. Нотаріус відмовляє у вчиненні нотаріальної дії, якщо:

— вчинення такої дії суперечить законові;

— дія підлягає вчиненню іншим нотаріусом;

— з проханням про вчинення нотаріальної дії звернулась недієздатна особа або представник, який не має відповідних повноважень;

— угода, що укладається від імені юридичної особи, суперечить цілям, вказаним в її статуті чи положенні.

Нотаріуси не приймають для вчинення нотаріальних дій документи, якщо вони не відповідають вимогам законодавства або містять відомості, що порочать честь і гідність людини.

Нотаріус на прохання особи, якій відмовлено у вчиненні нотаріальної дії, повинен викласти причини відмови в письмовій формі і роз'яснити порядок її оскарження. У цих випадках нотаріус не пізніш як у триденний строк виносить постанову про відмову у вчиненні нотаріальної дії.

У постанові про відмову вказуються:

— дата винесення постанови;

— прізвище, ініціали нотаріуса, який виніс постанову, найменування та адреса державної нотаріальної контори або найменування нотаріального округу та адреса розташування робочого місця приватного нотаріуса;

— прізвище, ім'я, по батькові громадянина, який звернувся за вчиненням нотаріальної дії, місце його проживання або найменування і місцезнаходження юридичної особи;

— про вчинення якої нотаріальної дії просила особа, що звернулася до нотаріуса (короткий зміст прохання);

— мотиви, з яких відмовлено у вчиненні нотаріальної дії, з посиланням на чинне законодавство;

— порядок і строки оскарження відмови з посиланням на цивільно-процесуальне законодавство.

25. За вчинення нотаріальних дій державні нотаріуси справляють державне мито у розмірах, встановлених чинним законодавством.

За надання державними нотаріусами додаткових послуг правового характеру, які не пов'язані із вчинюваними нотаріальними діями, а також послуг технічного характеру (складання проектів угод, заяв, виготовлення копій документів чи виписок із них тощо) справляється окрема плата у розмірах, що встановлюються Головним управлінням юстиції в Криму, управліннями юстиції в областях, містах Києві та Севастополі.

Приватні нотаріуси за вчинення нотаріальних дій, а також за надання послуг технічного характеру справляють плату, розмір якої визначається за домовленістю між приватним нотаріусом та громадянином або юридичною особою. Оплата додаткових послуг правового характеру, що надаються приватними нотаріусами і не належать до вчинюваної нотаріальної дії, провадиться за домовленістю сторін.

За виготовлення нотаріусом свідоцтв на підтвердження права на спадщину, права власності, посвідчення фактів, що громадянин є живим, про перебування його у певному місці, тотожності громадянина з особою, зображеною на фотокартці, про прийняття на збереження документів, а також дублікатів документів додаткова плата не справляється.

26. Якщо нотаріус виявить, що внаслідок допущеної ним помилки вчинена нотаріальна дія є неправильною, він зобов'язаний довести про це до відома прокурора для вжиття заходів до скасування вказаної нотаріальної дії.

РОЗДІЛ III

Правила вчинення окремих видів нотаріальних дій

ГЛАВА I

Посвідчення угод

Основні правила посвідчення угод

27. Нотаріуси посвідчують угоди, щодо яких законодавством встановлено обов'язкову нотаріальну форму.

Відповідно до чинного законодавства обов'язковому нотаріальному посвідченню підлягають:

— договори про відчуження (купівля-продаж, міна, дарування, довічне утримання) жилого будинку, іншого нерухомого майна (статті 227, 242, 244, 426 Цивільного кодексу);

— договори про заставу нерухомого майна, транспортних засобів, космічних об'єктів, товарів в обороті або у переробці (стаття 13 закону "Про заставу" (2654-12);

— договори про відчуження земельних ділянок, що перебувають у колективній або приватній власності (стаття 18 Земельного кодексу України (561-12), стаття 4 Декрету Кабінету Міністрів України від 26 грудня 1992 р. № 15-92, "Про приватизацію земельних ділянок");

— договори купівлі-продажу майна державних підприємств (стаття 27 Закону "Про приватизацію майна державних підприємств" (2163-12), стаття 25 Закону "Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)" (2171-12);

— шлюбні контракти (стаття 27 Кодексу про шлюб та сім'ю (2006-07);

— заповіти (стаття 541 Цивільного Кодексу (1540-06);

— доручення на укладання угод, що потребують нотаріальної форми, а також на вчинення дій щодо підприємств, установ, організацій, за винятком випадків, коли законом або спеціальними правилами допущена інша форма доручення (стаття 65 Цивільного кодексу (1540-06);

— доручення, що видаються в порядку передоручення (стаття 68 Цивільного кодексу (1540-06);

— інші угоди, для яких чинним законодавством передбачена обов'язкова нотаріальна форма.

За бажанням сторін посвідчуються й інші угоди, для яких законодавством не встановлено обов'язкової нотаріальної форми, як, наприклад, угоди учасників спільної часткової власності про виділ частки у спільному майні, про встановлення порядку користування спільним майном (жилим будинком, квартирою, садовим будинком, дачею, земельною ділянкою тощо), про встановлення розміру

часток або про зміну розміру часток, договори позики, доручення, схову, найму жилого приміщення тощо.

28. Нотаріуси зобов'язані роз'яснити сторонам зміст і значення поданих ними проектів угод і перевірити, чи відповідає зміст посвідчуваних угод вимогам закону і дійсним намірам сторін (*).

(*) — Наприклад, при посвідченні договору про відчуження будівель і споруд сторонам роз'яснюється зміст статей 22 і 30 Земельного кодексу (561-12). В разі, коли придбавачем будівлі чи споруди є іноземна юридична чи фізична особа або особа без громадянства, їм необхідно роз'яснити зміст ст. 8 Земельного кодексу (561-12). Сторонам за договором відчуження земельної ділянки роз'яснюється зміст ст. 22 Земельного кодексу (561-12).

29. Документи, в яких викладено зміст угод, що посвідчуються в нотаріальному порядку, подаються нотаріусу не менш ніж у двох примірниках, один з яких залишається у справах державної нотаріальної контори чи приватного нотаріуса (стаття 59 Закону "Про нотаріат" (3425-12)).

Всі примірники підписуються учасниками угоди. Посвідчувальний напис вчиняється на всіх примірниках угоди.

За бажанням учасників угоди, кожному з них видається по одному примірнику.

30. Угоди про відчуження та заставу майна, що підлягає реєстрації, посвідчуються за умови подання документів, які підтверджують право власності на майно, що відчужується або заставляється.

Такі документи нотаріус приймає лише при наявності на них запису про реєстрацію.

31. При з'ясуванні дієздатності учасників угоди у випадку, коли у нотаріуса виникає сумнів щодо віку учасників угоди, він вимагає документ, в якому вказано вік учасника угоди.

Якщо у нотаріуса є підстави вважати, що хтось із учасників угоди внаслідок душевної хвороби або недоумства не може розуміти значення своїх дій або керувати ними чи внаслідок зловживання спиртними напоями або наркотичними речовинами ставить свою сім'ю в тяжке матеріальне становище, а відомостей про визнання особи недієздатною чи обмежено дієздатною немає, нотаріус відкладає вчинення угоди і з'ясовує, чи є рішення суду про визнання особи недієздатною або обмежено дієздатною. Якщо рішення судом не виносилось, нотаріус повідомляє про своє припущення одну з осіб чи один з органів, вказаних у статті 256 Цивільного процесуального кодексу (1540-06), які можуть звернутись до суду з заявою про визнання цієї особи недієздатною або обмежено дієздатною.

У своєму листі нотаріус просить повідомити його про прийняте рішення. Залежно від прийнятого цією особою чи органом рішення нотаріус або вчиняє угоду, або зупиняє вчинення нотаріальної дії до розгляду справи в суді.

Угоди за неповнолітніх, які не досягли 15 років, а також від імені громадян, визнаних у судовому порядку недієздатними, вчиняють батьки, усиновителі або опікуни (статті 14, 16 Цивільного кодексу (1540-06)).

Угоди від імені неповнолітніх віком від 15 до 18 років, а також від імені осіб, визнаних у судовому порядку обмежено дієздатними, можуть бути посвідчені лише за умови, якщо вони вчинені за згодою батьків, усиновителів або піклувальників (статті 13,15 Цивільного кодексу (1540-06)).

Справжність підпису батьків, усиновителів або піклувальників на заяві про їх згоду на посвідчення угод від імені неповнолітніх віком від 15 до 18 років, а також від імені осіб, визнаних у судовому порядку обмежено дієздатними, повинна бути засвідчена в нотаріальному порядку або підприємством, установою, організацією, в якій вони працюючи навчаються, житлово-експлуатаційною організацією за місцем їх проживання або адміністрацією стаціонарного лікувально-профілактичного закладу, в якому вони перебувають на лікуванні. Засвідчення справжності підпису не потрібне, якщо батьки, усиновителі або піклувальники придуть до нотаріуса і особисто подадуть йому заяву про згоду на посвідчення угоди. У цьому випадку нотаріус встановлює особу заявника, перевіряє справжність його підпису, про що робить відмітку на заяві і вказує назву документа, його номер, дату видачі та назву установи, що видала документ, який стверджує особу. Заява про згоду на посвідчення угоди може бути викладена на звороті примірника угоди, що залишається в справах державної нотаріальної контори чи приватного нотаріуса, або на окремому аркуші.

Нотаріуси вимагають дозвіл органу опіки і піклування на право опікуна укладати, а піклувальника давати згоду на вчинення від імені підопічного угод, якщо вони виходять за межі побутових.

Такими угодами є договори, що потребують нотаріального посвідчення і спеціальної реєстрації про відчуження майна, належного неповнолітнім, відмова від належних підопічному прав, поділ майна, поділ або обмін жилої площі, видача письмових зобов'язань тощо.

Питання про дозвіл на право опікуна вчиняти, а піклувальника давати згоду на вчинення від імені підопічного угод вирішує орган опіки і піклування шляхом прийняття відповідного рішення.

Опікун і піклувальник, їх дружини (чоловік або дружина) та близькі родичі не вправі представляти осіб, які перебувають у них під опікою і піклуванням, при укладенні угод між підопічними і чоловіком або дружиною опікуна чи піклувальника та їх близькими родичами.

Опікун і піклувальник не вправі здійснювати дарування від імені підопічного, а також зобов'язуватись від його імені порукою (стаття 146 Кодексу про шлюб та сім'ю (2006-07).

Правила, викладені в абзацах сьомому-одинадцятому цього пункту, поширюються і на угоди, що укладаються батьками (усиновителями) як опікунами чи піклувальниками своїх неповнолітніх дітей (стаття 78 Кодексу про шлюб та сім'ю (2006-07).

У випадках, коли законом дозволяється одружуватись до досягнення вісімнадцятирічного віку, громадянин, який не досяг вісімнадцятирічного віку, набуває дієздатності в повному обсязі з моменту одруження (стаття II Цивільного кодексу (1540-06).

32. При перевірці правоздатності юридичних осіб, які беруть участь в угоді, нотаріуси зобов'язані ознайомитись із статутом (положенням) юридичної особи і перевірити, чи відповідає нотаріальна дія, яка вчиняється, правам, наданим юридичній особі її статутом (положенням).

33. При укладенні угоди представником перевіряються його повноваження. Доручення, яке надає повноваження представникові, подається нотаріусу. Дійсність доручень на право користування та розпорядження майном, у тому числі транспортними засобами, перевіряється за допомогою Єдиного реєстру доручень. На примірнику доручення, що залишається у справах державної нотаріальної контори чи в приватного нотаріуса, робиться відмітка про перевірку дійсності доручення за даними Єдиного реєстру доручень. (Абзац перший пункту 33 в редакції Наказів Мін'юсту № 21/5 (z0302-98) від 06.05.98; № 29/5 (z0362-99) від 29.05.99)

Нотаріус не вимагає подання доручень на вчинення угод та інших дій від керівників юридичних осіб, яким за статутом (положенням) надано право укладати угоди. У цих випадках вимагається лише документ, який посвідчує їх службове становище.

Якщо від імені юридичної особи діє колегіальний орган, витребується документ, який стверджує його повноваження та розподіл обов'язків між членами колегіального органу (статут, установчий договір, постанова про обрання посадових осіб тощо).

34. Угоди про відчуження або заставу майна, що є спільною сумісною власністю, які підлягають обов'язковому нотаріальному посвідченню, підписуються всіма співвласниками цього майна або уповноваженими ними особами.

Відчуження або застава майна, що є колективною власністю, здійснюється за рішенням вищих органів управління власника (з'їзду, конференції, загальних зборів, тощо).

Розпорядження майном, що є державною власністю, здійснюється у відповідності з чинним законодавством (*).

(*) — Див. розділ V Закону “Про власність “ (697-12) (Відомості Верховної Ради УРСР, 1991 р., № 20, ст.249); статтю 10 Закону “Про підприємства в Україні” (887-12) (Відомості Верховної Ради УРСР, 1991 р., № 24, ст.272); частину четверту статті 12 Закону “Про приватизацію майна державних підприємств” (2163-12) (Відомості Верховної Ради УРСР, 1992 р., N 24, ст.348); частину шосту статті 7 Закону “Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)” (2171-12) (Відомості Верховної Ради УРСР, 1992 р., № 24, ст.350).

35. Угоди про відчуження або заставу майна подружжя, що належить їм на праві спільної сумісної власності, які потребують обов'язкового нотаріального посвідчення, можуть бути посвідчені нотаріусом при наявності письмової згоди другого із подружжя (стаття 23 Кодексу про шлюб та сім'ю (2006-07)).

Справжність підпису на заяві другого з подружжя про згоду на відчуження або заставу спільного майна повинна бути засвідчена в нотаріальному порядку або підприємством, установою, організацією, в якій він працює чи навчається, житлово-експлуатаційною організацією за місцем його проживання, або адміністрацією стаціонарного лікувально-профілактичного закладу, в якому він перебуває на лікуванні. Засвідчувати справжність підпису не потрібно, якщо чоловік або дружина відчужувача особисто подасть нотаріусу заяву про згоду на відчуження. У цьому випадку нотаріус встановлює особу заявника, перевіряє справжність його підпису, про що робить відмітку на заяві, і вказує назву документа, який посвідчує особу, номер, дату видачі і назву установи, що його видала.

Якщо в заяві другого з подружжя про згоду на відчуження спільного майна вказано, кому персонально (прізвище, ім'я, по батькові громадянина, назва юридичної особи) він погоджується продати, подарувати, заставити, або з ким обміняти спільне набуте майно, чи вказано ціну продажу, інші умови його відчуження або застави, нотаріус при посвідченні договору про відчуження або заставу зобов'язаний перевірити додержання умов, вказаних у такій заяві.

У тому випадку, коли із поданих нотаріусу документів неможливо встановити час і підстави набуття майна, яке відчужується або заставляється, а чоловік чи дружина особи, на ім'я якої це

майно зареєстровано, ухляється від дачі письмової згоди на його відчуження, то особа, на ім'я якої майно зареєстровано, може в порядку статті 84 Закону "Про нотаріат" (3425-12) передати заяву своєму чоловікові чи дружині з пропозицією з'явитися до нотаріуса для визначення частки чоловіка (дружини) у цьому майні. Якщо він (вона) не з'явиться до нотаріуса у визначений строк і протягом місяця після одержання заяви не надійшло своїх заперечень, нотаріус може посвідчити від імені чоловіка чи дружини, за ким за правовстановлюючим документом рахується майно, договір про його відчуження або заставу.

36. Угода про відчуження або заставу майна, яка потребує обов'язкової нотаріальної форми, може бути посвідчена без згоди другого з подружжя, якщо з правовстановлюючого документа, свідоцтва про шлюб та інших документів видно, що зазначене майно є не спільною, а особистою власністю одного з подружжя (набуте до реєстрації шлюбу, одержане під час шлюбу в дар або в порядку успадкування, здійснено поділ майна, набутого під час перебування в зареєстрованому шлюбі тощо). Про перевірку цієї обставини нотаріус робить відмітку на примірнику договору (угоди), що залишається в державній нотаріальній конторі чи у приватного нотаріуса, з посиланням на реквізити відповідних документів, якщо ці документи не приєднуються до договору.

При посвідченні договору про відчуження або заставу майна від імені особи, у якої немає чоловіка або дружини (неодружена чи неодружений, в шлюбі не перебуває, вдова, вдівець), в державну нотаріальну контору чи приватному нотаріусу відчужувачем подається письмова заява про це. Нотаріус доводить зміст такої заяви до відома другого учасника угоди, який на підтвердження того, що ця обставина йому відома, підписується на заяві. Така заява повинна виходити особисто від відчужувача, а у разі вчинення угоди через представника — від представника, якщо відчужувач надав йому право при оформленні угоди подавати від його імені відповідні заяви.

Договір про відчуження або заставу майна може бути посвідчений без згоди другого з подружжя також у випадках, коли останній не проживає за місцем знаходження майна і місце проживання його невідоме. На підтвердження цієї обставини повинна бути подана копія рішення суду, яке набрало законної сили, про визнання другого з подружжя безвісно відсутнім.

37. Угода сторін про розірвання нотаріально посвідченого договору про відчуження майна може бути оформлена шляхом складання окремого документа, який додається до примірника договору, що знаходиться в справах державної нотаріальної контори чи

приватного нотаріуса, або викладена на самому договорі. Угода підписується сторонами і посвідчується нотаріусом. На всіх примірниках договору робиться відмітка про розірвання договору, в якій зазначається номер за реєстром та дата посвідчення угоди про розірвання. Відмітка підписується нотаріусом і скріплюється його печаткою. Про розірвання договору про відчуження майна робиться запис в реєстрі для реєстрації нотаріальних дій.

Укладання угод про розірвання нотаріально посвідчених договорів здійснюється з дотриманням правил пункту 36 цієї Інструкції.

Якщо посвідчується угода про розірвання договору про відчуження жилого будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна, перевіряється також відсутність заборони відчуження або арешту.

Якщо угода про розірвання договору про відчуження жилого будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна посвідчується після реєстрації договору відчуження, нотаріус вимагає довідку-характеристику бюро технічної інвентаризації, а в місцевостях, де інвентаризація не проведена, — довідку виконавчого комітету відповідної Ради народних депутатів.

У разі одержання рішення суду про визнання договору про відчуження майна недійсним нотаріус робить про це відмітку на примірнику договору, який зберігається в державній нотаріальній конторі чи у приватного нотаріуса, приєднавши до нього рішення суду, а також робить відмітку в реєстрі для реєстрації нотаріальних дій і, за можливості, на всіх інших примірниках договору.

Правовстановлюючий документ повертається відчужувачу майна на його вимогу. Державне мито чи плата за посвідчення договору про відчуження майна при його розірванні сторонам не повертається.

Про розірвання договору про відчуження майна, що підлягає реєстрації, нотаріус повідомляє відповідному органу, який здійснює реєстрацію, якщо такий договір до його розірвання був цим органом зареєстрований.

38. Договір про відчуження майна, що підлягає реєстрації, а також угода про розірвання такого договору, якщо договір, що розривається, був зареєстрований у відповідному органі, повинні бути подані для реєстрації за місцем обліку цього майна, про що нотаріус зазначає у посвідчувальному написі і роз'яснює сторонам.

Органу, який провадить відповідну реєстрацію майна, крім угоди про розірвання договору про відчуження майна для перереєстрації подається також правовстановлюючий документ, на підставі

якого був посвідчений договір про відчуження, або виданий нотаріусом дублікат цього правовстановлюючого документа.

39. Сума договору про відчуження та заставу майна встановлюється за погодженням сторін, якщо інше не передбачено законодавчими актами.

Посвідчення угод про відчуження частки майна в спільній власності

40. У тих випадках, коли один з учасників спільної часткової власності продає належну йому частку в спільній власності сторонній особі, нотаріус повинен упевнитись у тому, що продавець у письмовій формі повідомив усіх інших учасників спільної часткової власності (як громадян, так і юридичних осіб) про свій намір продати свою частку сторонній особі з зазначенням ціни та інших умов, на яких продається частина будинку (стаття 114 Цивільного кодексу (1540-08), стаття 5 Земельного кодексу (561-12).

Доказом повідомлення учасників спільної часткової власності про наступний продаж частки в спільному майні може бути свідоцтво, видане нотаріусом, про передачу їм заяви продавця в порядку статті 84 Закону "Про нотаріат" (3425-12), або заява учасників спільної часткової власності про відмову від здійснення права привілеєвої купівлі частки майна, що продається (із зазначенням ціни та інших умов, на яких продається ця частка).

Справжність підпису на заяві учасників спільної часткової власності повинна бути засвідчена в нотаріальному порядку або підприємством, установою, організацією, в якій він працює чи навчається, житлово-експлуатаційною організацією за місцем його проживання або адміністрацією стаціонарного лікувально-профілактичного закладу, в якому він перебуває на лікуванні.

Засвідчення справжності підпису не вимагається, якщо учасники спільної часткової власності особисто з'являться до нотаріуса і подадуть заяву про відмову від права привілеєвої купівлі. У цьому випадку нотаріус встановлює особу, перевіряє справжність підпису заявників і робить про це відмітку на заяві, вказуючи найменування документа, його номер, дату видачі та найменування установи, яка видала документ, що посвідчує особу заявника. Заява учасника спільної часткової власності про відмову від права привілеєвої купівлі може бути викладена на звороті примірника договору купівлі-продажу, що залишається в справах державної нотаріальної контори чи у приватного нотаріуса, або на окремому аркуші.

Якщо вказана заява передана особисто учаснику спільної часткової власності нотаріусом, який посвідчує договір, то свідоцтво

про передачу заяви не видається, але примірник заяви з написом нотаріуса про її вручення повинен бути доданий до примірника договору купівлі-продажу відчужуваного майна, який залишається в державній нотаріальній конторі чи у приватного нотаріуса.

При одержанні від учасників спільної часткової власності відповіді остання також додається до зазначеного примірника договору.

При посвідченні договорів довічного утримання, дарування, міни частини майна, відчуження частини майна, виділеної за згодою співвласників або за рішенням суду, а також у разі продажу частини будинку з прилюдних торгів правила цього пункту не застосовуються.

41. Якщо решта учасників спільної часткової власності відмовиться від здійснення права привілеєвої купівлі або не здійснить цього права протягом одного місяця з дня одержання повідомлення про намір і умови продажу, нотаріус після одержання заяви про відмову або після спливу місячного терміну може посвідчити договір купівлі-продажу частки спільного майна сторонній особі.

Договір купівлі-продажу частки спільного майна сторонній особі може бути посвідчений нотаріусом за наявності відомостей про те, що інші учасники спільної часткової власності відмовились одержати надіслані на їх адресу заяви продавця про його намір продати свою частку. Про цю обставину повинна свідчити зроблена на зворотному повідомленні відмітка органу зв'язку.

Договір купівлі-продажу частки спільного майна сторонній особі може бути посвідчений також у випадку, якщо адреса інших учасників спільної часткової власності невідома. На ствердження цього повинен бути поданий документ відповідного компетентного органу (довідкової служби, адресного бюро тощо).

Заява учасника спільної часткової власності про відмову від права привілеєвої купівлі або фактична відмова учасника спільної часткової власності, який протягом одного місяця з дня одержання повідомлення про намір і умови продажу іншим учасником спільної часткової власності належної йому частки майна не здійснив свого права на привілеєву купівлю, дійсна протягом трьох місяців. Строк цей обчислюється з дня подання заяви про відмову або з дня, наступного за останнім днем зазначеного місячного терміну.

42. Про відчуження частки майна, яке підлягає реєстрації, нотаріус робить відмітку на правовстановлюючому документі.

43. В тексті договору про відчуження частки майна вказуються арифметичні (в простих дробах) частини.

44. В договорі про відчуження власником частки майна за бажанням сторін може бути встановлено порядок користування конкретними його частинами.

В договорі про відчуження одним з учасників спільної часткової власності належної йому частки майна порядок користування конкретними його частинами може бути вказаний лише за наявності відповідної угоди між учасниками спільної часткової власності про порядок користування майном або за їх письмовою згодою чи за наявності судового рішення про порядок користування майном (конкретними його частинами).

Угода про порядок користування спільним майном або конкретними його частинами, крім того, може бути оформлена шляхом складання самостійного документа, який є невід'ємною частиною правостановлюючого документа (при укладенні угоди щодо порядку користування майном, яке підлягає реєстрації).

Угода може бути укладена між усіма учасниками спільної часткової власності або між кількома з них. В останньому випадку необхідна письмова згода всіх учасників спільної часткової власності про встановлення порядку користування майном або конкретними його частинами.

При посвідченні самостійних (без посвідчення договору про відчуження) угод про порядок користування майном, яке підлягає обов'язковій реєстрації, вимагається правостановлюючий документ та, у встановлених чинним законодавством випадках, довідка-характеристика бюро технічної інвентаризації, а в місцевостях, де інвентаризація не проведена, — довідка виконавчого комітету відповідної Ради народних депутатів. Правостановлюючий документ після його огляду повертається власникові, а в тексті угоди зазначається найменування цього документа, номер і дата його видачі та найменування установи, що його видала.

45. Учасники спільної часткової власності вправі укласти угоди про встановлення розміру часток або про зміну розміру часток якщо в правостановлюючому документі розмір часток не вказаний або вказаний неправильно. Така угода може бути оформлена як шляхом складання самостійного документа, так і викладена на правостановлюючому документі.

Угода про уточнення ідеальних часток жилого будинку (квартири, дачі, садового будинку, тощо) подається для реєстрації у порядку, встановленому чинним законодавством.

Така угода є невід'ємною частиною правостановлюючого документа.

Спори між учасниками спільної часткової власності щодо зміни розміру часток спільного майна вирішуються в судовому порядку.

Посвідчення договорів на будівництво жилих будинків на праві приватної власності

46. Договір на будівництво жилого будинку на праві приватної власності посвідчується на підставі проекту та плану забудови, погоджених з архітектурними органами, за наявності державного акта на право приватної власності на землю.

Згадані документи, про огляд яких нотаріус робить відмітку відповідно до пункту 21 Інструкції, додаються до примірника договору, що видається забудовникові.

47. При посвідченні договорів на будівництво жилих будинків на праві приватної власності нотаріус роз'яснює забудовникам вимоги статей 28-30, 39 та 40 Земельного кодексу (561-12), а також порядок здачі в експлуатацію та державної реєстрації закінченого будівництвом об'єкту (*).

(*) — Див. статтю 42 Закону “Про місцеві Ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування (533-12) (Відомості Верховної Ради України, 1992 р., № 28, ст.387) та статтю 13 Закону “Про основи містобудування” (2780-12) (Відомості Верховної Ради України, 1992 р., № 2, ст.683)

Загальні правила посвідчення угод про відчуження жилого будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна

48. Посвідчення договорів про відчуження жилого будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна провадиться за місцезнаходженням вказаного майна (стаття 55 Закону “Про нотаріат” (3425-12).

49. При нотаріальному посвідченні договорів про відчуження жилого будинку, а також іншого нерухомого майна, що підлягає реєстрації, нотаріус вимагає подання документів, які підтверджують право власності на вказане майно у осіб, які його відчужують.

Право власності на жилий будинок, квартиру, дачу, садовий будинок, гараж, інші будівлі і споруди, що відчужуються, може бути підтверджено, зокрема, одним із таких документів;

— нотаріально посвідченим договором купівлі-продажу, довічного утримання, дарування, міни;

— договором купівлі-продажу, зареєстрованим на біржі;

— свідоцтвом про придбання жилого будинку (частини будинку) з прилюдних торгів;

— свідоцтвом про право приватної власності на будинок (частину будинку);

— свідоцтвом про право власності, яке видається відповідним органом (при приватизації житла, об'єктів незавершеного будів-

ництва автозаправних станцій, що реалізують пально-мастильні матеріали виключно населенню тощо);

— свідоцтвом про право на спадщину;

— свідоцтвом про право власності на частку в спільному майні подружжя;

— договором про поділ майна;

— рішенням суду, арбітражного суду тощо.

Документи щодо майна, що підлягає реєстрації, приймається нотаріусом за наявності відмітки реєструючого органу, або реєстраційного посвідчення, яке є невід'ємною частиною правовстановлюючого документа.

Право власності на земельну ділянку підтверджується державним актом на право колективної чи приватної власності на землю.

50. Крім правовстановлюючого документа на жилий будинок та інше нерухоме майно (за винятком земельної ділянки), якщо воно підлягає реєстрації, нотаріус вимагає довідку-характеристику бюро технічної інвентаризації, а в населених пунктах, де інвентаризація не проведена, — довідку виконавчого комітету відповідної Ради народних депутатів, в якій викладена характеристика відчужуваної будівлі.

Коли з довідки-характеристики видно, що власник, наприклад, жилого будинку здійснив або здійснює його перебудову чи прибудову, в тому числі перепланування жилого будинку, переобладнання нежилого приміщення в жиле і навпаки, або звів чи зводить господарські, побутові будівлі та споруди без встановленого дозволу або без належно затвердженого проекту, чи з істотними відхиленнями під проекту, або з грубим порушенням основних будівельних норм і правил, нотаріус вимагає подання рішення виконавчого комітету місцевої Ради народних депутатів або відповідної місцевої адміністрації про дозвіл здійснити перебудову, прибудову, перепланування чи звести господарські, побутові будівлі та споруди. При відсутності такого рішення нотаріус відмовляє в посвідченні договору відчуження жилого будинку, власником якого здійснено таку перебудову, прибудову, переобладнання чи зведено господарські побутові будівлі та споруди.

51. У разі винесення рішення відповідною Радою народних депутатів про припинення права приватної власності на землю на підставах, передбачених статтею 28 Земельного кодексу (561-12) договір відчуження жилого будинку, дачі, садового будинку, гаража, іншого нерухомого майна, що знаходиться на цій земельній ділянці, може бути посвідчений лише в тому випадку, коли відчуження здійснюється на знос підприємству, установі, організації чи громадянину, яким передається викуплена (вилучена) земельна ді-

лянка, а також продажу частини, будинку, дачі, садового будинку, гаража, іншого нерухомого майна співвласнику.

52. При посвідченні договору про відчуження житлового будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна перевіряється відсутність заборони на відчуження або арешту за даними Єдиного реєстру заборон відчуження об'єктів нерухомого майна.

У разі наявності заборони угода про відчуження майна, обтяженого боргом, посвідчується за наявністю згоди кредитора і набувача про переведення боргу на набувача. У випадку переведення боргу на набувача нотаріус вимагає подання відповідної довідки(заяви), виданої кредитором. (Пункт 52 в редакції Наказів Мін'юсту № 41/5 (з0194-97) від 27.05.97; № 31/5 (з0364-99) від 09.06.99)

53. При посвідченні договору про відчуження жилого будинку, квартири, дачі, садового будинку, земельної ділянки, іншого нерухомого майна, належного неповнолітнім, а також особам, визнаним недієздатними або обмежено дієздатними, нотаріус керується пунктом 31 цієї Інструкції.

Якщо органи опіки і піклування зобов'язують батьків, опікунів або піклувальників внести на рахунок неповнолітньої чи недієздатної особи у банківській установі суму за проданий жилий будинок, квартиру, дачу, садовий будинок, гараж, земельну ділянку, інше нерухоме майно, нотаріус повинен перевірити виконання цієї вимоги, про що вказати в тексті договору.

Посвідчення угод про відчуження жилих будинків, не закінчених будівництвом

54. Угода про відчуження жилого будинку, будівництво якого не закінчено, посвідчується за наявності рішення виконавчого комітету місцевої Ради народних депутатів або відповідної місцевої державної адміністрації про згоду на таке відчуження (стаття 55 Закону "Про нотаріат" (3425-12)).

При посвідченні договору про відчуження жилого будинку, не закінченого будівництвом, нотаріус перевіряє ті ж обставини і вимагає ті ж документи, що й при відчуженні жилого будинку, закінченого будівництвом, крім довідки-характеристики бюро технічної інвентаризації чи довідки, виданої виконавчим комітетом відповідної Ради народних депутатів — у місцевості, де інвентаризація не проведена. Відомості про вартість будівельних робіт, і матеріалів, а також процент готовності незакінченого будівництвом будинку містяться в довідці органу технічної інвентаризації (виконавчого

комітету відповідної Ради народних депутатів — у місцевості, де інвентаризація не проведена), яка обов'язково подається при посвідченні договору відчуження жилого будинку, не закінченого будівництвом.

В тексті такого договору окремим пунктом зазначається, що всі обов'язки, передбачені договором про будівництво жилого будинку на праві приватної власності, приймає на себе набувач цього будинку.

Примірник договору про будівництво жилого будинку на праві приватної власності, який при посвідченні договору про відчуження жилого будинку, не закінченого будівництвом, подається як правостановлюючий документ, приєднується до примірника договору відчуження, що видається набувачу незакінченого будівництвом будинку.

Посвідчення договорів довічного утримання

55. Договори довічного утримання посвідчуються державними нотаріусами з дотриманням загальних правил посвідчення договорів купівлі-продажу жилих будинків.

При посвідченні договорів довічного утримання не застосовуються правила, викладені в абзаці першому пункту 40 цієї Інструкції.

Посвідчуючи такі договори, державний нотаріус повинен перевірити, чи є відчужувач жилого будинку (квартири) непрацездатним (за віком або станом здоров'я), про що зазначається в тексті договору. На примірнику договору довічного утримання, що залишається в справах державної нотаріальної контори, робиться відмітка в якій зазначаються реквізити документа, що підтверджує непрацездатність відчужувача.

Відчужувачем жилого будинку (квартири) за договором довічного утримання не може бути неповнолітня особа.

56. В тексті договору довічного утримання обов'язково зазначається, що набувач жилого будинку (квартири) зобов'язаний надавати відчужувачеві довічно матеріальне забезпечення в натурі у вигляді житла, харчування, догляду і необхідної допомоги, та визначається грошова оцінка матеріального забезпечення, яка встановлюється за згодою сторін.

57. При посвідченні договору довічного утримання накладається заборона відчуження жилого будинку (квартири), у встановленому порядку, про що робиться напис на всіх примірниках договору.

58. У разі смерті громадянина-набувача жилого будинку (квартири) за договором довічного утримання, при відсутності у нього спадкоємців або при відмові їх від договору довічного утримання, державний нотаріус за письмовою заявою відчужувача анулює цей договір, про що на всіх примірниках його робиться відповідний напис з посиланням на статтю 429 Цивільного кодексу (1540-06).

Факт смерті набувача підтверджується свідоцтвом органу реєстрації актів громадянського стану про смерть.

Відчужувачу жилого будинку (квартири) повертається приєднаний до примірника договору довічного утримання первинний правовстановлюючий документ на будинок (квартиру) або його дублікат, який знаходиться у справах державної нотаріальної контори. Разом з листом державного нотаріуса про анулювання договору довічного утримання цей правовстановлюючий документ (або його дублікат) подається відповідному реєструючому органу для переєстрації.

Розірвання договору довічного утримання за згодою сторін оформляється державним нотаріусом за правилами, викладеними в пункті 37 цієї Інструкції.

Посвідчення договорів про заставу нерухомого майна, транспортних засобів, космічних об'єктів, товарів в обороті або у переробці

59. Договори про заставу нерухомого майна (жилого будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, інших будівель та споруд, підприємства чи його структурного підрозділу, земельної ділянки, багаторічних насаджень тощо), транспортних засобів, космічних об'єктів, товарів в обороті або у переробці підлягають обов'язковому нотаріальному посвідченню.

Посвідчення угод про заставу жилого будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна (іпотека) (*) провадиться за місцезнаходженням вказаного майна. Договори про заставу транспортних засобів та космічних об'єктів посвідчуються за місцем реєстрації цих засобів та об'єктів, а договори про заставу товарів в обороті або у переробці (сировина, напівфабрикати, комплектуючі вироби, готова продукція тощо) — за місцезнаходженням підприємства.

(*) — Див. ст.31 Закону "Про заставу" (2654-12) (Відомості Верховної Ради України, 1992 р., № 7, ст.642).

Надана громадянину у приватну власність земельна ділянка може бути об'єктом застави лише за зобов'язанням з участю кредитної установи (стаття 6 Земельного кодексу України) (561-12).

60. Договори про заставу майна, що підлягає реєстрації, посвідчуються нотаріусом за умови подання документів, які підтверджують право власності на майно, що заставляється, після перевірки відсутності заборони відчуження або арешту цього майна.

В разі, коли заставодавцем є особа, якій передано майно і право його застави, нотаріусу подаються документи, що стверджують факт передачі майна і права його застави.

При посвідченні договорів про заставу жилого будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража нотаріус вимагає довідку-характеристику бюро технічної інвентаризації, а в місцевостях, де інвентаризація не проведена — довідку виконавчого комітету відповідної Ради народних депутатів, в якій викладена характеристика вказаних об'єктів договору застави.

Якщо договір про заставу майна укладається у зв'язку з укладанням іншого договору щодо цього майна і у нотаріуса є зазначені вище документи, другий раз ці документи не подаються.

Договори про заставу цілісного майнового комплексу підприємства, його структурних підрозділів, будівель і споруд посвідчуються нотаріусом за наявності дозволу та на умовах, погоджених з органом уповноваженим управляти відповідним державним майном.

З моменту прийняття рішення про приватизацію майна державного підприємства застава такого майна може здійснюватись підприємством з дозволу відповідного органу приватизації (регіонального відділення або представництва Фонду державного майна України).

61. Майно, що перебуває у спільній власності, може бути передано у заставу тільки за згодою всіх співвласників.

Майно, що перебуває у спільній частковій власності (частки, паї), може бути самостійним предметом застави за умови відділення його в натурі.

При цьому договори про заставу спільного сумісного майна посвідчуються за правилами, викладеними у пунктах 34 і 35 цієї Інструкції.

Згода співвласників повторно не вимагається, якщо договір про заставу майна складається у зв'язку з посвідченням договору купівлі-продажу цього майна з розстрочкою платежу.

62. Договір про наступну заставу вже заставленого майна може бути посвідчений, якщо інше не передбачено законом і попереднім договором застави.

63. Одночасно з посвідченням договору про іпотеку нотаріус, якщо це передбачено договором, накладає заборону на відчуження

предмета іпотеки за правилами, викладеними в пунктах 137, 138 цієї Інструкції.

Посвідчення договорів про приватизацію майна державних підприємств

64. Договори купівлі-продажу, які укладаються при приватизації майна державних підприємств шляхом викупу, продажу на аукціоні або за конкурсом, підлягають нотаріальному посвідченню.

Укладання таких договорів здійснюється з дотриманням вимог чинного законодавства про приватизацію.

65. При посвідченні договору купівлі-продажу майна державного підприємства нотаріус повинен роз'яснити покупцеві необхідність його реєстрації протягом одного місяця з дня укладання такого договору.

Посвідчення договорів найму жилих приміщень

66. При посвідченні, за бажанням сторін, договору найму жилих приміщень у будинках (квартирах), належних громадянам та юридичним особам на праві власності, нотаріус вимагає довідку-характеристику бюро технічної інвентаризації, а в місцевостях, де інвентаризація не проведена — відповідну довідку виконавчого комітету місцевої Ради народних депутатів, і, для огляду, правовстановлюючий документ про належність наймодавцю житла, що здається в найом.

67. Предметом договору найму в будинку чи квартирі, що належить громадянам або юридичним особам на праві власності, може бути як ізольоване, так і не ізольоване жиле приміщення (кімната, що має з іншою кімнатою спільний вхід), а також частина кімнати.

Не можуть бути самостійним предметом договору найму приміщення, непридатні для проживання (підвали та ін.), а також підсобні приміщення (кухня, коридор, комора тощо), які здаються в найом тільки разом з жилим приміщенням.

68. При посвідченні від імені члена житлово-будівельного кооперативу договору найму жилого приміщення, наданого йому в будинку кооперативу, нотаріус вимагає письмову згоду на це правління кооперативу і членів сім'ї, які проживають разом з наймодавцем. Коло членів сім'ї члена житлово-будівельного кооперативу визначається відповідно до статті 64 Житлового кодексу (5464-10).

До договору найму жилого приміщення в будинку житлово-будівельного кооперативу застосовуються правила про оговорі піднайму в будинках державного і громадського житлового фонду (статті

91-94, 97 Житлового кодексу (5464-10) та про договір найму жилих приміщень, належних громадянам на праві приватної власності (пункт 67 цієї Інструкції).

69. Договори піднайму жилих приміщень, в тому числі заброньованих у встановленому порядку (статті 73-75 Житлового кодексу (5464-10) посвідчуються нотаріусом за наявності:

- письмової згоди наймодавця про здавання житла в піднайом;
- письмової згоди членів сім'ї наймача, що проживають разом з ним, про здавання жилого приміщення; при здаванні в піднайом жилого приміщення; при здаванні в піднайом жилого приміщення у квартирі, в якій проживає два або більше наймачів, потрібна також згода цих наймачів та членів їх сімей, за винятком випадків здавання жилого приміщення в піднайом у зв'язку з тимчасовим виїздом цієї сім'ї (стаття 91 Житлового кодексу (5464-10)).

При посвідченні договору піднайму заброньованого жилого приміщення (стаття 75 Житлового кодексу (5464-10) нотаріус, крім того, вимагає охоронне свідоцтво (броню).

70. Жилі приміщення здаються в найом (піднайом) на визначений строк (у тому числі на період збереження цього приміщення за тимчасово відсутнім наймачем) або без зазначення строку.

При посвідченні згаданих договорів нотаріус роз'яснює сторонам необхідність їх реєстрації у відповідних органах, про що робиться відмітка у тексті посвідчувального напису.

Посвідчуючи договори про здавання в найом квартир у будинках житлово-будівельних кооперативів чи про здавання житла в піднайом (державний чи громадський житловий фонд), нотаріус, крім того, роз'яснює сторонам зміст статті 94 Житлового кодексу (5464-10), що відображається в тексті договору найму (піднайму).

Посвідчення шлюбного контракту

71. Особи, які беруть шлюб, мають право за власним бажанням укладати угоду щодо вирішення питань життя сім'ї (шлюбний контракт), в якій передбачати майнові права і обов'язки подружжя.

Шлюбний контракт повинен бути нотаріально посвідченим.

72. Шлюбний контракт укладається між особами, які одружуються, до реєстрації шлюбу і посвідчується нотаріусом за місцем проживання однієї із сторін або за місцем реєстрації шлюбу.

У випадках зниження шлюбного віку відповідно до чинного законодавства шлюбний контракт укладається неповнолітніми за згодою їх батьків чи інших законних представників і посвідчується нотаріусом з дотриманням вимог пункту 31 цієї Інструкції.

За бажанням сторін шлюбний контракт може укладатись у присутності свідків, про що робиться відповідний запис у тексті угоди.

Свідки проставляють свої підписи на шлюбному контракті після підпису осіб, які його укладають.

Про встановлення особи свідків та перевірку їх дієздатності робиться відмітка у посвідчувальному написі.

73. У шлюбному контракті можуть бути передбачені майнові права і обов'язки подружжя, зокрема, питання, пов'язані з правом власності на рухоме або нерухоме майно як придбане до шлюбу, так і під час шлюбу, на майно, одержане в дар чи успадковане одним із подружжя, а також питання, пов'язані з утриманням подружжя та інші. У шлюбному контракті можуть вирішуватись питання про порядок погашення боргів за рахунок спільного чи роздільного майна, а також передбачат(ся немайнові, моральні та особисті зобов'язання (догляд за хворими чи старими родичами тощо).

Шлюбний контракт може включати положення про зміну його умов.

Зміни до шлюбного контракту вносяться протягом існування шлюбу шляхом укладання відповідної угоди, яка підлягає обов'язковому нотаріальному посвідченню.

74. Умови шлюбного контракту не можуть погіршувати становищ будь-якого із подружжя порівняно із законодавством України (наприклад, містити умову про відмову подружжя від майна, від права на одержання аліментів, на освіту тощо) (*).

(*) — Див. статтю 27 Кодексу про шлюб та сім'ю (2006-07).

75. При посвідченні шлюбного контракту нотаріус зобов'язаний роз'яснити сторонам, що умови шлюбного контракту щодо переходу права власності на нерухоме та інше майно, якщо законодавством передбачений спеціальний порядок набуття цього права, вважаються виконаними лише після належного оформлення.

76. Шлюбний контракт набуває чинності з моменту реєстрації шлюбу, про що має бути зазначено у тексті угоди.

Посвідчення договорів про відчуження транспортних засобів, інших самохідних машин і механізмів

77. Договори про відчуження транспортних засобів, інших самохідних машин і механізмів посвідчується нотаріусами незалежно від місця їх реєстрації.

78. Договори про відчуження транспортних засобів посвідчуються за умови подання документів, які підтверджують право власності відчужувачів на це майно.

При посвідченні договорів про відчуження транспортних засобів, що перебували в експлуатації і зареєстровані в підрозділах ДАІ, нотаріус перевіряє наявність у свідоцтві про реєстрацію транспортного засобу (технічному паспорті) відмітки про зняття його з обліку.

(Пункт 78 в редакції Наказу Міністерства № 70/5 (з0810-98) від 21.12.98)

79. При посвідченні договорів дарування транспортних засобів, інших самохідних машин і механізмів, що є спільною власністю подружжя, вимагається згода другого з подружжя з дотриманням вимог, викладених у пунктах 35, 36 цієї Інструкції.

80. Договори про відчуження автомобілів з ручним керуванням, набутих інвалідами на пільгових умовах (безплатно чи з частковою оплатою їх вартості), посвідчуються за наявності дозволу відповідного органу соціального захисту населення, до компетенції якого віднесено вирішення цього питання.

81. Договори, про відчуження повітряних суден (*), катерів, яхт, моторних човнів посвідчуються з дотриманням вимог пунктів 79-81 цієї Інструкції. Посвідчувальний напис на таких договорах викладається за формою № 22 форм реєстрів для реєстрації нотаріальних дій, нотаріальних свідоцтв, посвідчувальних написів на угодах і засвідчуваних документах, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 7.02.94 № 7/5 (з0038-94).

(*) — Див. Повітряний кодекс (3167-12) (Відомості Верховної Ради України, 1993 р. № 25, ст.274).

Посвідчення заповітів

82. Нотаріус посвідчує заповіти дієздатних громадян, складені відповідно до вимог статей 541, 543 Цивільного кодексу (1540-06) і особисто подані ними нотаріусу. Посвідчення заповітів через представників, а також заповіту від імені кількох осіб не допускається.

Заповіт повинен бути укладений у письмовій формі з зазначенням місця і часу його укладення, підписаний особисто заповідачем (стаття 541 Цивільного кодексу (1540-06).

Якщо заповідач внаслідок фізичної вади, хвороби або з будь-яких інших причин не може власноручно підписати заповіт, за дорученням заповідача він може бути підписаний іншим громадянином за правилами, викладеними в пункті 13 цієї Інструкції.

Громадянин, на користь якого заповідається майно, не вправі підписувати його за заповідача.

83. При посвідченні заповіту від заповідача не вимагається подання доказів, які підтверджують його право на майно, що заповідається.

84. Нотаріус перевіряє, чи не містить заповіт розпоряджень, що суперечать чинному законодавству.

За заповітом майно може бути заповідане тільки у власність. Проте заповідач може покласти на спадкоємця, до якого переходить, зокрема, жилий будинок, зобов'язання надати іншій особі довічне користування цим будинком або певною його частиною (стаття 539 Цивільного кодексу (2006-07)).

До заповіту може бути включено розпорядження немайнового характеру (про порядок проведення захоронення заповідача, бажання призначити опіку над неповнолітнім, виконання дій, спрямованих на здійснення певної загальнокорисної мети тощо).

85. Заповіт повинен бути складений так, щоб розпорядження заповідача не викликало неясностей чи суперечок після відкриття спадщини.

Нотаріус при посвідченні заповіту зобов'язаний роз'яснити заповідачу зміст статті 535 Цивільного кодексу (2006-07). Зміст цієї статті заповідачу не роз'яснюється у випадку, якщо предметом заповіту є тільки вклад у кредитній установі.

86. Завідуючий державним нотаріальним архівом зобов'язаний перевірити законність заповіту, що надійшов на зберігання, і в разі встановлення невідповідності його законності повідомити про це заповідача і посадову особу, яка посвідчила заповіт.

Якщо про невідповідність заповіту законності стало відомо державній нотаріальній конторі, куди заповіт надійшов у відповідності зі статтею 40 Закону "Про нотаріат" (3425-12), завідуючий державною нотаріальною конторою повідомляє про виявлені недоліки заповідача посадову особу, яка посвідчила заповіт, та державний нотаріальний архів, до якого заповіт передається на зберігання.

Про невідповідність заповіту законності повинно бути повідомлено заповідачу і посадовій особі, яка посвідчила заповіт, не пізніше наступного дня після одержання заповіту.

За бажанням заповідача такий заповіт переоформляється нотаріусом на загальних підставах або тими ж посадовими особами, які його посвідчили.

87. Заповіти, посвідчені нотаріусом, і заповіти, передані на зберігання до державного нотаріального архіву, записуються до алфавітної книги обліку заповітів (додаток № 1).

88. Нотаріус, завідуючий державним нотаріальним архівом при одержанні заяви про скасування чи зміну заповіту, а також при наявності нового заповіту, який скасовує чи змінює раніше складений заповіт, роблять про це відмітку на примірнику заповіту що зберігається в державній нотаріальній конторі, у приватного нотаріуса, в державному нотаріальному архіві, і відмітку в реєстрі нотаріальних дій та в алфавітній книзі обліку заповітів.

Якщо заповідач подасть примірник заповіту, що є у нього, то напис про зміну чи скасування заповіту робиться і на цьому примірнику, після чого він разом з заявою (коли заповіт скасований заявою) додається до примірника, що зберігається в державній нотаріальній конторі, у приватного нотаріуса, в державному нотаріальному архіві.

Справжність підпису на заяві про скасування або зміну заповіту повинна бути нотаріально засвідчена.

Нотаріус, якому в ході посвідчення заповіту стало відомо про наявність раніше складеного заповіту, повідомляє про вчинену нотаріальну дію державному нотаріальному архіву чи нотаріусу, виконавчому комітету сільської, селищної, міської Ради народних депутатів, де зберігається примірник раніше посвідченого заповіту. Викладене стосується і державного нотаріуса, який одержав на зберігання для передачі заповіт, посвідчений однією із посадових осіб, перелічених у статті 40 Закону "Про нотаріат" (3425-12).

Посвідчення доручень

89. Нотаріуси посвідчують доручення, складені від імені однієї або кількох осіб, на ім'я однієї або кількох осіб. Такі доручення підлягають обов'язковій реєстрації в Єдиному реєстрі доручень в порядку, встановленому Положенням про Єдиний реєстр доручень. Доручення на право користування та розпорядження майном, у тому числі транспортними засобами, підлягають обов'язковій реєстрації в Єдиному реєстрі доручень у порядку, встановленому Положенням про Єдиний реєстр доручень. (Абзац перший пункту 89 із змінами, внесеними згідно з Наказами Мін'юсту № 21/5 (z0302-98) від 06.05.98; № 29/5 (z0362-99) від 29.05.99)

У тексті доручення повинні бути зазначені місце і дата його складання (підписання), прізвища, імена та по батькові (повне найменування юридичної особи) і місце проживання (місце знаходження юридичної особи) представника і особи, яку представляють, а в необхідних випадках і посаду, яку вони займають. В дорученнях на ім'я адвокатів зазначається їх статус та членство в адвокатському об'єднанні (якщо є членом адвокатського об'єднання).

Строк, на який може бути видано доручення, визначається цивільним законодавством України.

Строк дії доручення зазначається прописом. При посвідченні доручення нотаріус повинен роз'яснити особі, яку представляють, що у випадках, коли строк в дорученні не вказаний, воно зберігає силу протягом одного року з дня його посвідчення, Доручення, призначене для вчинення дій за кордоном, яке не містить вказівок про строк його дії, зберігає силу до його скасування особою, яка видала доручення.

Доручення, в якому не зазначена дата його посвідчення, не дійсне.

90. При посвідченні доручення від імені юридичної особи нотаріус дотримується правил, викладених у пунктах 32, 33 цієї Інструкції.

91. Доручення від імені неповнолітніх, а також осіб, визнаних у судовому порядку недієздатними або обмежено дієздатними, посвідчуються з дотриманням вимог пункту 31 цієї Інструкції.

92. При посвідченні доручення на ведення справи в суді нотаріус роз'яснює, що уповноважена особа буде вправі вчиняти дії, перелічені в статті 115 Цивільного процесуального кодексу, якщо вони спеціально обумовлені в цьому дорученні.

93. Повноваження за нотаріально посвідченими дорученнями можуть бути передані телеграфом.

Телеграма-доручення складається з тексту доручення та посвідчувального напису з розшифруванням підпису нотаріуса і його печатки.

94. Доручення, видане в порядку передоручення, підлягає нотаріальному посвідченню після подання основного доручення, в якому застережено право на передоручення, або після подання доказів того, що представник за основним дорученням примушений до цього обставинами для охорони інтересів особи, яка видала доручення.

Доручення, видане в порядку передоручення, не може містити в особі більше прав, ніж їх передано за основним дорученням.

Строк дії доручення, виданого за передорученням, не може перевищувати строку дії основного доручення, на підставі якого воно видане.

В дорученні, виданому за передорученням, повинні бути вказані час і місце посвідчення основного доручення, ім'я, по батькові, прізвище і місце проживання особи, якій видане основне доручення, і особи, якій вона передоручає свої повноваження, а в необхідних випадках і їх службове становище.

На основному дорученні робиться відмітка про передоручення. Копія основного доручення додається до примірника доручення, що залишається в державній нотаріальній конторі чи у приватного нотаріуса. При наступному посвідченні доручення, виданого за передорученням, в тій же державній нотаріальній конторі чи тим же приватним нотаріусом, копія основного доручення не залишається.

ГЛАВА 2

Вжиття заходів до охорони спадкового майна

95. Державний нотаріус за місцем відкриття спадщини за повідомленням підприємств, установ, організацій, громадян або за своєю ініціативою вживає заходів до охорони спадкового майна, коли це потрібно в інтересах спадкоємців, відказоодержувачів, кредиторів або держави. Ці заходи вживаються ними безпосередньо або шляхом доручення державним нотаріусом чи посадовим особам виконавчих комітетів сільських, селищних, міських Рад народних депутатів за місцезнаходженням майна.

За повідомленням громадян, підприємств, установ, організацій заходи щодо охорони спадкового майна можуть вживатися державними нотаріусами за місцезнаходженням цього майна з повідомленням про вжиті заходи державного нотаріуса за місцем відкриття спадщини.

Доручення державних нотаріусів або посадових осіб виконавчих комітетів сільських, селищних, міських Рад народних депутатів та повідомлення громадян, підприємств, установ, організацій про наявність майна, яке залишилось після померлих, реєструється в книзі обліку заяв про вжиття заходів до охорони спадкового майна (додаток № 2).

Заходи до охорони спадкового майна державний нотаріус вживає не пізніше наступного дня з дати надходження доручення або заяви про наявність спадкового майна, яке потребує охорони.

96. Місцем відкриття спадщини визнається останнє постійне місце проживання спадкодавця, а якщо воно невідоме, — місце знаходження майна або його основної частини.

Після смерті військовослужбовців строкової служби, а також осіб, які навчалися в учбових закладах, що знаходяться поза постійним місцем їх проживання, місцем відкриття спадщини визнається те місце, де вони постійно проживали до призову на строкову військову службу або до вступу у відповідний учбовий заклад.

97. Державний нотаріус, який одержав від спадкоємців повідомлення про відкриття спадщини, зобов'язаний повідомити про це тих спадкоємців, місце проживання або роботи яких йому відоме.

Державний нотаріус може також зробити виклик спадкоємців шляхом публічного оголошення або повідомлення про це у пресі.

98. Державний нотаріус за місцем відкриття спадщини в строк, установлений статтею 557 Цивільного кодексу (1540-06), приймає претензії від кредиторів спадкодавця. Претензії повинні бути заявлені у письмовій формі і прийняті незалежно від строку настання права вимоги.

Про претензію, що надійшла, державний нотаріус доводить до відома спадкоємців, які прийняли спадщину.

99. Для охорони спадкового майна державний нотаріус проводить опис майна і передає його на зберігання спадкоємцям або іншим особам, яких він призначає.

Опис спадкового майна провадиться за участю заінтересованих осіб, якщо вони того бажають, і не менше як двох понятих.

В акті опису повинні бути зазначені: дата надходження доручення або заяви (повідомлення) про вжиття заходів до охорони спадкового майна; дата проведення опису; прізвище, ім'я, по батькові і адреси осіб, які беруть участь в опису; прізвище, ім'я, по батькові спадкодавця; час його смерті і місце знаходження майна, що описується; чи було опечатано приміщення до прибуття державного нотаріуса і ким; чи не була порушена пломба або печатка; докладна характеристика (назва, розмір, номер, рік випуску, фабрично-заводська марка, колір, сорт та ін.) і оцінка кожного з перерахованих у ньому предметів та процент зносу. Оцінка описаних предметів провадиться (з урахуванням їх зносу) державним нотаріусом та особами, які брали участь в описові спадкового майна, а жилих будинків — виходячи з відновної чи страхової (в місцевостях, де інвентаризація не проведена) оцінки.

У випадку незгоди з оцінкою спадкоємці вправі запросити спеціаліста-оцінщика. Оплата праці спеціаліста провадиться спадкоємцями.

На кожній сторінці акта підводиться підсумок кількості речей (предметів) та їх вартості, а після закінчення опису — загальний підсумок кількості речей (предметів) і їх вартості.

До акта опису включається все майно, яке знаходиться в будинку (квартирі) померлого. Заяви сусідів та інших осіб про належність їх окремих речей заносяться до акта опису, а заінтересованим особам роз'яснюється порядок звернення до суду з позовом про виключення цього майна з опису.

Якщо проведення опису переривається або продовжується кілька днів, приміщення кожний раз опечатується державним нотаріусом. В акті опису робиться запис про причини і час припинен-

ня опису і його відновлення, а також про стан пломб і печаток при наступному розпечатуванні приміщення.

В кінці акта зазначається прізвище, ім'я, по батькові, рік народження особи, якій передано на зберігання майно, найменування документа, який посвідчує її особу, номер, дата видачі, найменування установи, що видала документ, місце проживання цієї особи.

Акт опису складається не менше, ніж у трьох примірниках. Всі примірники підписуються державним нотаріусом, заінтересованими особами, понятими та особою, якій передано на зберігання спадкове майно. Один примірник акта видається особі, що прийняла на зберігання спадкове майно.

Якщо вжити заходів до охорони спадкового майна неможливо (спадкоємці або інші особи, які проживали із спадкодавцем, заперечують проти опису, не пред'являють майна для опису, майно вивезене тощо), державний нотаріус складає акт і повідомляє про це заінтересованих осіб, а в необхідних випадках — фінансовий орган або прокурора.

100. Якщо під час опису спадкового майна виявляться речі, які в зв'язку зі зносом не являють ніякої цінності, державний нотаріус за згодою спадкоємців або фінансового органу, коли опис провадиться без участі спадкоємців, не включає до акта опису цих речей, а за окремим описом передає їх для знищення або на заготівельну базу утильсировани.

Коли серед спадкового майна виявляться харчові продукти, державний нотаріус передає їх спадкоємцям. Якщо опис провадиться без участі спадкоємців — продукти довгострокового терміну зберігання передаються відповідним організаціям для реалізації. Передача провадиться за окремим актом, який підписує, крім державного нотаріуса та понятих, спадкоємець або представник тієї організації, яким передані продукти.

101. Грошові суми та цінні папери, які залишилися після померлого, на прохання спадкоємців чи інших заінтересованих осіб, за окремим описом здаються не пізніше наступного після проведення опису дня на депозит державної нотаріальної контори, де знаходяться до видачі спадкоємцям або передачі відповідному фінансовому органу у випадку переходу спадкового майна державі за правом спадкоємства.

Срібло і монетарні метали (золото та метали іридієво-платинової групи) в будь-якому вигляді та стані, іноземна валюта і виражені в іноземній валюті або монетарних металах платіжні документи та інші цінні папери (акції, облігації, купони до них, векселі (тратти), боргові розписки, акредитиви, чеки, банківські накази, депозитні сертифікати та ін.), вироби із срібла і монетарних мета-

лів, дорогоцінних каменів, а також дорогоцінні камені і перли на прохання спадкоємців чи інших заінтересованих осіб здаються не пізніше наступного після проведення опису дня на зберігання до відповідної банківської установи.

Зберігання спадкового майна на депозиті державної нотаріальної контори чи у банку здійснюється за рахунок спадкоємців або інших заінтересованих осіб.

Зазначені цінності, прийняті на зберігання нотаріальною конторою зазначеними вище способами, реєструються в книзі обліку цінностей (додаток № 3).

За бажанням спадкоємців чи інших заінтересованих осіб цінності, перераховані у частинах першій та другій цього пункту, можуть бути передані спадкоємцям або іншим особам згідно з пунктом 99 цієї Інструкції.

Якщо в складі описаного майна виявляться цінні рукописи, літературні праці, листи, що мають історичне або наукове значення, ці документи за окремим описом здаються на відповідальне зберігання спадкоємцям чи іншим особам або відповідним установам (інституту, музею тощо). При неможливості передати перераховане вище на відповідальне зберігання, державний нотаріус опечатує документи або сховище з документами.

Виявлені у складі майна померлого вибухові речовини і засоби вибуху, боєприпаси, зброя, спеціальні засоби самооборони, заряджені речовинами сльозоточивої та дратівливої дії (газові пістолети, револьвери і патрони до них) здаються органам внутрішніх справ за окремим описом.

При виявленні у складі спадкового майна об'єктів, які перебувають на державному обліку як пам'ятники історії і культури, державний нотаріус повідомляє про це відповідні органи охорони пам'яток історії та культури (*).

(*) — Див. Постанову Верховної Ради України від 17.06.92 "Про право власності на окремі види майна" (2471-12) (Відомості Верховної Ради України, 1992 р., № 35, ст.517), Положення про порядок продажу, придбання, реєстрації, обліку і застосування спеціальних засобів самооборони, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівливої дії, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 7.02.93 № 706 (706-93-п) (ЗП, 1994 р., № 1, ст.17).

102. При вилученні спадкового майна з акта опису на останньому робиться спеціальний напис, в якому за підписом державного нотаріуса а також інших осіб, що підписали акт опису, дається

перелік вилучених предметів. Цей напис скріплюється печаткою державного нотаріуса.

103. При наявності в складі спадщини майна, що потребує управління (жилий будинок, квартира, худоба тощо), а також у випадку пред'явлення позову кредиторами спадкодавця до прийняття спадщини спадкоємцями, державний нотаріус призначає хранителя майна, про що виноситься постанова за підписом державного нотаріуса.

104. Державний нотаріус попереджає хранителя та інших осіб, яким передано на зберігання спадкове майно, про кримінальну відповідальність за статтею 182 Кримінального кодексу (2002-05) в разі розтрата або утаювання його, а також про матеріальну відповідальність за заподіяну шкоду. Про зроблене попередження від зазначених осіб відбирається підписка. Підписка може бути викладена на акті опису спадкового майна, за яким воно передається на зберігання, або на постанові про призначення хранителя спадкового майна.

105. Охорона спадкового майна триває до прийняття спадщини всіма спадкоємцями, а якщо її не прийнято — до закінчення строку, встановленого цивільним законодавством України для прийняття спадщини.

Охорона спадкового майна може тривати після спливу шести місяців з дня відкриття спадщини, якщо до державної нотаріальної контори надійде заява про згоду на прийняття спадщини від осіб, для яких право спадкоємства виникає у випадку неприйняття спадщини іншими спадкоємцями (частина третя статті 549 Цивільного кодексу (1540-06) і якщо до спливу встановленого законом шестимісячного строку для прийняття спадщини залишилось менше трьох місяців.

У цьому випадку охорона спадкового майна продовжується до прийняття спадщини всіма особами, згаданими в абзаці другому цього пункту, а коли воно ними не прийняте, — до спливу трьох місяців з дня надходження від будь-якого з цих осіб заяви про згоду прийняти спадщину, якщо частина шестимісячного строку, що залишилась для прийняття спадщини, менше трьох місяців.

Заходи охорони спадкового майна припиняє державний нотаріус або посадова особа виконавчого комітету місцевої Ради народних депутатів, які вживали їх. Якщо місце відкриття спадщини і місце вжиття заходів до охорони спадкового майна різні, про припинення охорони спадкового майна попередньо повідомляється державний нотаріус за місцем відкриття спадщини.

Про припинення спадкового майна державний нотаріус за місцем відкриття спадщини попередньо повідомляє спадкоємців, а в

разі переходу майна за правом спадкоємства до держави — відповідні фінансові органи.

106. У необхідних випадках державний нотаріус до прийняття спадщини одним чи всіма спадкоємцями, а якщо спадщина переходить до держави, то до видачі державі свідоцтва про право на спадщину, дає розпорядження про видачу із спадкового майна грошових сум на покриття витрат:

1) по догляду за спадкодавцем під час його хвороби, а також на його поховання;

2) на утримання осіб, які перебували на утриманні спадкодавця;

3) на задоволення претензій, зумовлених законодавством про працю, та інших претензій, прирівняних до них;

4) на охорону спадкового майна і управління ним, а також витрат, пов'язаних із повідомленням спадкоємців про відкриття спадщини.

За заявою громадської організації за місцем останньої роботи або проживання спадкодавця, родичів або інших близьких осіб померлого, у якого не залишилось спадкоємців, про встановлення йому надгробка державний нотаріус в разі наявності грошового вкладу на ім'я померлого дає розпорядження банківській установі про переказ підприємству або організації, що встановлює надгробок, його вартості. У виняткових випадках таке розпорядження може бути видане на ім'я особи, що подала до нотаріальної контори достовірні документи, в тому числі рахунок підприємства, котре виготовляє та встановлює надгробок, що свідчить про оплату цією особою вартості надгробку.

В разі відсутності у складі спадкового майна грошових сум державний нотаріус вправі дати розпорядження про видачу із спадкового майна речей, вартість яких не повинна перевищувати суми фактично зроблених витрат на потреби, зазначені в абзацах першому і другому цього пункту.

На підтвердження видатків, передбачених у підпунктах 1, 2, 3 і 4 цього пункту, державний нотаріус може прийняти рахунок магазину, довідку лікувально-профілактичного закладу, комісії по організації похорон, рішення суду тощо. Розпорядження про видачу із спадкового майна грошей на поховання спадкодавця державний нотаріус може зробити до поховання спадкодавця на підставі свідоцтва про смерть спадкодавця і заяви заінтересованої особи. Після поховання спадкодавця таке розпорядження видається державним нотаріусом після пред'явлення заінтересованою особою вірогідних документів.

107. Один примірник розпорядження державного нотаріуса про видачу із спадкового майна грошових сум або речей на покриття видатків, передбачених пунктом 106 цієї Інструкції, залишається у справах державної нотаріальної контори і підшивається в спадкову справу.

ГЛАВА 3

Видача свідоцтва про право на спадщину

108. На майно, що переходить за правом спадкоємства до спадкоємців або держави, державним нотаріусом за місцем відкриття спадщини видається свідоцтво про право на спадщину.

Видача свідоцтва провадиться у строки, встановлені цивільним законодавством України (*).

(*) — Див. статтю 561 Цивільного кодексу (1540-06).

109. Свідоцтво про право на спадщину видається за заявою спадкоємців, які прийняли спадщину в порядку, встановленому цивільним законодавством, на ім'я всіх спадкоємців або за їх бажанням кожному з них окремо.

При цьому в кожному свідоцтві зазначається все спадкове майно і перелічуються всі спадкоємці та визначається частка спадщини спадкоємця, якому видається свідоцтво про право на спадщину.

Якщо свідоцтво про право на спадщину видається державним нотаріусом не на всю спадщину, в тексті його зазначається, яка частка спадщини залишається відкритою.

Особиста явка спадкоємця за одержанням свідоцтва не обов'язкова. На прохання спадкоємця свідоцтво може бути надіслане йому поштою.

При переході спадкового майна до держави свідоцтво про право на спадщину видається відповідному фінансовому органу за письмовою заявою керівника цього органу, оформленою у встановленому порядку.

Особи, які померли в один і той же день (незалежно від часу смерті), не спадкують один після другого.

110. Заяви про прийняття спадщини, про відмову від неї та про видачу свідоцтва про право на спадщину повинні бути зроблені в письмовій формі.

Справжність підпису на таких заявах повинна бути нотаріально засвідченою.

Засвідчувати справжність підпису на заяві не потрібно у випадку, коли така заява подається спадкоємцем до державної нотаріальної контори за місцем відкриття спадщини особисто. У цьому

випадку державний нотаріус встановлює особу спадкоємця і перевіряє справжність його підпису, про що робить відмітку на заяві, де зазначає найменування документа, що посвідчує особу заявника, номер та дачу його видачі, найменування установи, підприємства, організації, яка його видала, рік народження спадкоємця.

Якщо заява, на якій справжність підпису спадкоємця не засвідчена, надійшла поштою, вона приймається державним нотаріусом, а спадкоємцю пропонується надіслати заяву, оформлену належним чином, або прибути особисто до державної нотаріальної контори.

111. Заяви про прийняття спадщини, а також заяви про відмову від спадщини не можуть бути повернуті спадкоємцям або скасовані ними.

Прийняття і відмова від спадщини можуть мати місце щодо всього спадкового майна. Спадкоємець не вправі прийняти одну частину спадщини, а від іншої частини відмовитись. Спадкоємець, який прийняв частину спадщини, вважається таким, що прийняв усю спадщину.

112. Свідоцтво про право на спадщину видається після закінчення шести місяців з дня відкриття спадщини, а у випадках, передбачених частиною третьою статті 549, частиною другою статті 551 Цивільного кодексу (1540-06) — не раніше зазначених строків.

Свідоцтво про право на спадщину при спадкоємстві як за законом, так і за заповітом, може бути видане і раніше встановлених законом строків, якщо в державній нотаріальній конторі є відомості про те, що, крім осіб, які заявили про видачу свідоцтва, інших спадкоємців немає.

При переході майна за правом спадкоємства до держави свідоцтво про право на спадщину видається відповідному фінансовому органу не раніше закінчення шести місяців з дня відкриття спадщини.

Видача свідоцтва про право на спадщину спадкоємцям, які прийняли спадщину, ніяким строком не обмежена.

113. Свідоцтво про право на спадщину видається спадкоємцям, що прийняли спадщину, тобто таким, які фактично вступили в управління або володіння спадковим майном чи подали заяву в державну нотаріальну контору про прийняття спадщини (ст.549 Цивільного кодексу (1540-06)). Доказом вступу в управління чи володіння спадковим майном можуть бути: довідка житлово-експлуатаційної організації, правління житлово-будівельного кооперативу, виконавчого комітету місцевої Ради народних депутатів чи відповідної місцевої державної адміністрації про те, що спад-

коємець безпосередньо перед смертю спадкодавця проживав разом з ним, або про те, що спадкоємцем було взято майно спадкодавця; довідка державної податкової служби, страховика чи іншого органу про те, що спадкоємцем після відкриття спадщини сплачувались податки або страхові платежі по обов'язковому страхуванню, квитанція про сплату податку, страхового платежу; копія рішення суду, що, набрало законної сили, про встановлення факту своєчасного прийняття спадщини; запис у паспорті спадкоємця або в будинковій книзі, який свідчить про те, що спадкоємець був постійно прописаний в спадковому будинку (квартирі) в період шести місяців після смерті спадкодавця, та інші документи, що підтверджують факт вступу спадкоємця в управління чи володіння спадковим майном.

Доказом вступу в управління чи володіння спадковим майном може бути наявність у спадкоємців ощадної книжки, іменних цінних паперів, квитанцій про здані в ломбард речі, свідоцтва про реєстрацію (технічного паспорта, реєстраційного талону) на автотранспортний засіб чи іншу самохідну машину або механізм, державного акта на право приватної власності на землю та інших документів, виданих відповідними органами на ім'я спадкодавця на майно, користування яким можливе лише після належного оформлення прав на нього. Ці документи приймаються державним нотаріусом з урахуванням у кожному випадку всіх конкретних обставин і при відсутності заперечень з боку інших спадкоємців.

Спадкоємці, які пропустили строк для прийняття спадщини, можуть бути за згодою всіх інших спадкоємців, які прийняли спадщину, включені до свідоцтва про право на спадщину як такі, що прийняли спадщину. Така згода спадкоємців повинна бути викладена у письмовій формі і подана державній нотаріальній конторі до видачі свідоцтва про право на спадщину. Справжність підписів спадкоємців на заяві повинна бути засвідчена у відповідності з правилами, викладеними в пункті 110 цієї Інструкції.

Спадкоємець, якому за рішенням суду строк на прийняття спадщини продовжений, повинен у межах строків, встановлених статтею 549 Цивільного кодексу (1540-06), одержати свідоцтво про право на спадщину чи прийняти спадщину шляхом фактичного вступу в управління або володіння спадковим майном, або шляхом подачі нотаріальному органу за місцем відкриття спадщини заяви про прийняття спадщини.

114. Державний нотаріус при видачі свідоцтва про право на спадщину за законом перевіряє факт смерті спадкодавця, час і місце відкриття спадщини, наявність підстав для закликання до спадкоємства осіб, які подали заяву, склад спадкового майна, на яке

видається свідоцтво про право на спадщину. На підтвердження цих обставин від спадкоємців обов'язково вимагаються відповідні документи.

Так, факт смерті і час відкриття спадщини підтверджуються свідоцтвом органу реєстрації актів громадянського стану про смерть спадкодавця, повідомленням чи іншим документом про загибель його на фронті Вітчизняної війни, виданим командуванням військової частини, адміністрацією госпіталю, військовим комісаріатом чи іншими органами Міністерства оборони України.

Доказом родинних та інших відносин спадкоємців із спадкодавцем є: свідоцтва органів реєстрації актів громадянського стану, виписки з книг запису актів громадянського стану, записи в паспортах про дітей, про другого з подружжя, копії рішень суду, що набрали законні сили, про встановлення факту родинних та інших відносин.

В окремих випадках можуть бути прийняті довідки, видані підприємствами, установами і організаціями за місцем роботи чи проживання, якщо вони разом з іншими документами підтверджують родинні та інші відносини спадкоємців із спадкодавцем.

Якщо про видачу свідоцтва про право на спадщину за законом просить особа, яка вважає себе утриманцем спадкодавця, державний нотаріус повинен упевнитись, що вона перебувала на утриманні спадкодавця не менше одного року перед його смертю, а також, що ця особа була непрацездатною на день відкриття спадщини.

На доказ факту перебування на утриманні можуть бути подані такі документи: довідка виконавчого комітету місцевої Ради народних депутатів чи місцевої держадміністрації, житлово-експлуатаційної організації, правління житлово-будівельного кооперативу або з місця роботи спадкодавця про наявність у нього утриманців; довідка органу соціального захисту населення про призначення пенсії в зв'язку із втратою годувальника; копія рішення суду, що набрало законної сили, про становлення факту перебування на утриманні. Ці документи повинні містити дані про час і період, коли особа перебувала на утриманні спадкодавця.

Непрацездатність утриманця, пов'язана з віком, перевіряється за паспортом, свідоцтвом про народження; непрацездатність, пов'язана зі станом здоров'я, — за пенсійною книжкою або довідкою, виданою відповідним органом медико-соціальної експертизи.

Якщо один або кілька спадкоємців за законом позбавлені можливості подати документи, що підтверджують наявність підстав для закликання їх до спадкоємства за законом, вони можуть бути за письмовою згодою всіх інших спадкоємців, які прийняли спад-

щину і подали докази родинних, шлюбних чи інших відносин із спадкодавцем, включені до свідоцтва про право на спадщину. Така згода спадкоємців оформляється у вигляді письмової заяви, підпис спадкоємців на якій повинен бути засвідчений у відповідності з правилами, викладеними в пункті 110 цієї Інструкції.

Часом відкриття спадщини після смерті реабілітованих у встановленому порядку громадян є день прийняття рішення відповідною Комісією з питань поновлення прав реабілітованих (*) про повернення спадкоємцям першої черги майна (відшкодування його вартості) реабілітованого.

(*) — Див. Закон “Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні” (962-12) (Відомості Верховної Ради УРСР, 1991 р., № 22, ст.262; 1992 р., № 32, ст.456).

Коло спадкоємців першої черги визначається на день винесення цього рішення. Факт смерті спадкодавця — громадянина, реабілітованого у встановленому порядку (*), а також належність до кола спадкоємців першої черги щодо майна (відшкодування його вартості) реабілітованого визначається на підставі відповідного рішення Комісії з питань поновлення прав реабілітованих, яке повинно містити перелік документів, що стверджують відповідні факти.

(*) — Див. Постанову Верховної Ради України від 24.12.93 р. (3812-12) “Про тлумачення Закону України “Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні” (Відомості Верховної Ради України, 1994 р., № 15, ст.88).

Місце відкриття спадщини підтверджується: свідоцтвом органів реєстрації актів громадянського стану про смерть спадкодавця, якщо останнє постійне місце проживання його і місце смерті збігаються; довідкою житлово-експлуатаційної організації, правління житлово-будівельного кооперативу, виконавчого комітету місцевої Ради народних депутатів чи відповідної місцевої держадміністрації або з місця роботи померлого про постійне місце його проживання; записом у будинковій книзі про постійну прописку спадкодавця, а якщо місце проживання померлого невідоме, — документом (довідкою виконавчого комітету місцевої Ради народних депутатів та ін.) про місцезнаходження спадкового майна або його частини.

У випадку відсутності у спадкоємців зазначених документів державний нотаріус вимагає копію рішення суду, що набрало законної сили, про встановлення місця відкриття спадщини.

115. Державний нотаріус про видачі свідоцтва про право на спадщину за заповітом шляхом витребування відповідних доказів перевіряє: факт смерті спадкодавця, наявність заповіту, час і місце

відкриття спадщини, склад спадкового майна, на яке видається свідоцтво; перевіряє коло осіб, які мають право на обов'язкову частку в спадщині, а також з'ясовує в державному нотаріальному архіві (в державній нотаріальній конторі; у приватного нотаріуса, де був посвідчений заповіт), чи він не скасований.

Якщо спадкоємець за заповітом бажає, щоб у свідоцтві про право на спадщину були зазначені родинні чи інші відносини із спадкодавцем, державний нотаріус вимагає подання документів, які б стверджували ці відносини.

116. При видачі свідоцтва про право на спадщину за заповітом оригінал чи дублікат заповіту, поданий спадкоємцем, залишається в державній нотаріальній конторі.

За бажанням спадкоємця до свідоцтва про право на спадщину за заповітом може бути додана нотаріально засвідчена копія заповіту або дубліката.

117. Видача свідоцтва про право на спадщину на майно, яке підлягає реєстрації, провадиться нотаріусом після подання правовстановлюючих документів про належність цього майна спадкодавцеві та перевірки відсутності заборони або арешту цього майна.

В разі наявності заборони державний нотаріус повідомляє кредитора про те, що спадкоємцем боржника видано свідоцтво про право на спадщину.

Якщо на згадане вище майно накладено арешт судовими чи слідчими органами, видача свідоцтва про право на спадщину затримується до зняття арешту.

Якщо до складу спадкового майна входить жилий будинок та інше нерухоме майно, що підлягає реєстрації (за винятком земельної ділянки), державний нотаріус вимагає, крім правовстановлюючого документа, довідку-характеристику бюро технічної інвентаризації, а в місцевостях, де інвентаризація не проводилась, — довідку виконавчого комітету відповідної Ради народних депутатів.

У тому випадку, коли правовстановлюючий документ на майно, що підлягає реєстрації, повертається спадкоємцеві (свідоцтво про реєстрацію чи технічний паспорт на автотранспортний засіб іншу самохідну машину або механізм, судовий білет чи свідоцтво тощо), державний нотаріус перевіряє документ, про що робить відмітку на заяві про видачу свідоцтва про право на спадщину або на примірнику цього свідоцтва, який залишається у справах державної нотаріальної контори.

Свідоцтво про право на спадщину після смерті реабілітованого може бути видане державним нотаріусом на підставі відповідного рішення Комісії з питань поновлення прав реабілітованих, яке має містити відомості про склад спадкового майна. При наявності тако-

го рішення документи, які б стверджували належність успадкованого майна померлому, не вимагаються.

118. Державний нотаріус роз'яснює, що свідоцтво про право на спадщину на майно, яке підлягає реєстрації, повинно бути зареєстровано у відповідному органі.

119. Свідоцтво про право на спадщину на грошовий вклад, щодо якого вкладник не зробив розпорядження банківській установі, після смерті вкладника видається спадкоємцям за законом на загальних підставах.

Державний нотаріус видає свідоцтво про право на спадщину за заповітом на вклад, якщо в заповіті не зроблено спеціальної вказівки про вклад і в банківській установі відсутнє заповідальне розпорядження на нього.

Якщо заповіт зроблено на все майно заповідача, без конкретної вказівки про вклад, то при наявності заповідального розпорядження в банківській установі свідоцтво про право на спадщину за заповітом на вклад не видається. Вклад видається банківською установою особам, зазначеним у заповідальному розпорядженні.

120. Державний нотаріус на прохання спадкоємців померлого вправі зробити запит до банківських установ про наявність на ім'я померлого вкладів. Відповідно до статті 46 Закону "Про нотаріат" (3425-12) банківські установи повинні подати відомості в строк, вказаний нотаріусом.

121. Державний нотаріус може видати свідоцтво про право на спадщину за законом чи за заповітом після смерті одного з учасників спільної сумісної власності лише після виділення (визначення) частки померлого у спільному майні.

Якщо у спільному майні подружжя правостановлюючий документ на таке майно оформлений на того із подружжя, що є живим, державний нотаріус вимагає його (її) письмову згоду на виділ на ім'я померлого його частки в спільному майні.

122. Державний нотаріус повідомляє (надсилає копію свідоцтва про право на спадщину) про видачу свідоцтва про право на спадщину на ім'я неповнолітнього або недієздатного чи обмежено дієздатного спадкоємця орган опіки і піклування за місцем проживання спадкоємця для охорони його майнових інтересів.

123. Спадкоємцям, які одержали свідоцтво про право на спадщину певної частини спадкового майна, в подальшому видаються наступні свідоцтва про право на спадщину інших частин спадкового майна, яке не перераховане в раніше виданому свідоцтві.

У випадку видачі додаткового свідоцтва про право на спадщину на інше майно і з'явлення спадкоємців, які не були включені в раніше видане свідоцтво, вони також можуть бути включені в сві-

доцтво про право на спадщину на додаткове майно за письмовою згодою всіх спадкоємців, які прийняли спадщину. Згода вимагається, якщо такі спадкоємці не прийняли спадщину в строки, встановлені законом.

124. Поділ спадкового майна провадиться за згодою спадкоємців, які прийняли спадщину. У випадку недосягнення згоди поділ провадиться у судовому порядку відповідно до часток, належних кожному із спадкоємців за законом або за заповітом.

Поділ спадкового майна оформляється угодою спадкоємців або, при відсутності згоди, судовим рішенням.

В угоді про поділ спадкового майна визначаються реальні частки спадкоємців у спадковому майні. При цьому допускається грошова компенсація, якщо вартість майна різна.

125. В державній нотаріальній конторі ведеться книга обліку спадкових справ (додаток № 4) та алфавітна книга спадкових справ (додаток № 5).

У книзі обліку спадкових справ реєструються: заяви про прийняття спадщини, про видачу свідоцтв про право на спадщину, про відмову від спадщини, розпорядження державного нотаріуса про сплату видатків за рахунок спадкового майна, претензії кредиторів, а також заяви про вжиття заходів до охорони спадкового майна, за якими були вжиті ці заходи. На підставі однієї із перерахованих заяв, зареєстрованої першою, заводиться спадкова справа на ім'я померлого.

Всі наступні заяви (додаткові, від інших спадкоємців і кредиторів) також реєструються в книзі обліку спадкових справ під самостійними номерами та в хронологічному порядку.

На всіх заявах зазначається час їх надходження та номер спадкової справи.

В спадкову справу підшиваються документи, які були витребувані від спадкоємців, підприємств, установ чи організацій, подані іншими крім спадкоємців, громадянами, а також примірник свідоцтва про право на спадщину.

ГЛАВА 4

Видача свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя

126. Нотаріус на підставі спільної письмової заяви подружжя видає одному або кожному з них свідоцтво про право власності на частку в спільному майні, набутому ними за час шлюбу.

Таке свідоцтво може бути видано кожному з подружжя як під час перебування в шлюбі, так і після розірвання шлюбу.

Свідоцтво про право власності видається тільки на те майно, яке є спільною власністю подружжя і є наявним на день видачі свідоцтва.

При видачі свідоцтва нотаріус вимагає документ, який посвідчує шлюбні відносини, в тому числі такі, що згодом були розірвані в порядку, встановленому чинним законодавством (свідоцтво про шлюб, про розірвання шлюбу, відмітка в паспорті про реєстрацію шлюбу тощо). На примірнику свідоцтва, що залишається в справах державної нотаріальної контори чи у приватного нотаріуса, робиться відмітка, в якій зазначається найменування поданого для огляду документа, його номер, дата та найменування установи, що його видала.

127. Якщо до складу майна, на частку якого видається свідоцтво, входить майно, що підлягає реєстрації, нотаріус вимагає подання документів, які підтверджують право власності подружжя на таке майно.

При видачі свідоцтва про право власності на жилий будинок та інше нерухоме майно, що підлягає реєстрації (за винятком земельної ділянки), нотаріус вимагає довідку-характеристику бюро технічної інвентаризації, а в місцевостях, де інвентаризація не проведена, довідку виконавчого комітету відповідної Ради народних депутатів, в якій викладена характеристика будівлі, на яку видається свідоцтво.

При наявності заборони відчуження жилого будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна свідоцтво про право власності на майно, обтяжене боргом, видається у разі згоди на те кредитора.

Про видачу свідоцтва про право власності на нерухоме майно, перераховане вище, робиться відмітка на правовстановлюючому документі.

Свідоцтво про право власності на жилий будинок, квартиру, дачу садовий будинок, гараж, земельну ділянку та інше нерухоме майно видається нотаріусом за місцезнаходженням цього майна.

128. У разі смерті одного з подружжя свідоцтво про право власності на частку в їх спільному майні видається державним нотаріусом на підставі письмової заяви другого з подружжя з наступним повідомленням спадкоємців померлого, які прийняли спадщину. Таке свідоцтво може бути видане на половину спільного майна.

У повідомленні, яке надсилається спадкоємцям померлого, що прийняли спадщину, зазначається склад спільного майна подружжя, на частку якого другий з подружжя, що є живим, просить видати свідоцтво про право власності, в також роз'яснюється право

звернення до суду у випадку оспорювання спадкоємцями майнових вимог того з подружжя, що залишився живим.

Повідомлення надсилається поштою, а спадкоємці, які прибули в нотаріальну контору, повідомляються державним нотаріусом усно, про що робиться відмітка на заяві того з подружжя, що залишився живим. Така відмітка підписується спадкоємцями.

На підставі письмової заяви спадкоємців, які прийняли спадщину, за згодою другого з подружжя, що є живим, у свідоцтві про право власності може бути визначена і частка померлого у спільній власності.

Якщо серед спадкоємців померлого є неповнолітні або особи, над якими встановлена опіка чи піклування, свідоцтво про право власності на частку в спільному майні подружжя видається при наявності дозволу органів опіки і піклування, який оформляється згідно з правилами, викладеними в абзаці дев'ятому пункту 31 цієї Інструкції.

Свідоцтво про право власності на частку в спільному майні подружжя в разі смерті одного з них видається державним нотаріусом за місцем відкриття спадщини.

129. При видачі свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя в разі смерті одного з них державний нотаріус вимагає, крім свідоцтва про смерть, документи і перевіряє обставини, зазначені в пунктах 126, 127 цієї Інструкції.

Якщо до складу спільного майна подружжя входить майно, що підлягає реєстрації, державний нотаріус повинен дотримуватись також вимог пункту 127 цієї Інструкції.

130. Видаючи свідоцтво про право власності на частку в спільному майні подружжя, до складу якого входить майно, що підлягає реєстрації, нотаріус роз'яснює про необхідність подати це свідоцтво для реєстрації у відповідний орган.

ГЛАВА 5

Видача свідоцтва про придбання жилих будинків з прилюдних торгів

131. Придбання жилого будинку з прилюдних торгів оформляється нотаріусом за місцезнаходженням будинку шляхом видачі набувачу свідоцтва про придбання жилого будинку. Якщо торги не відбулися, свідоцтво про придбання жилого будинку видається стягувачеві.

Такі свідоцтва видаються на підставі відповідно копії акта про продаж будинку з прилюдних торгів чи копії акта про те, що буди-

нок залишено за стягувачем у зв'язку з тим, що торги не відбулися.

132. За своїм змістом зазначені документи повинні відповідати вимогам статті 398 Цивільного процесуального кодексу.

133. Свідоцтво про придбання жилого будинку з прилюдних торгів підлягає реєстрації у встановленому порядку.

ГЛАВА 6

Накладання заборони відчуження нерухомого майна

134. Державний нотаріус за місцезнаходженням жилого будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, іншого нерухомого майна чи місцем розташування земельної ділянки накладає заборону їх відчуження:

1) за повідомленням установи банку, підприємства або організації про видачу громадянину позички на будівництво, капітальний ремонт чи купівлю жилого будинку;

2) при посвідченні договору довічного утримання;

3) при посвідченні договору про заставу жилого будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна;

4) в усіх інших випадках, передбачених законом.

135. Накладання заборони провадиться шляхом вчинення напису про це на повідомленні установи банку, підприємства або організації про видачу позички. Один примірник повідомлення з написом державного нотаріуса про надходження заборони надсилається відповідній установі банку, підприємству або організації, що видали позичку, а другий — залишається у справах державної нотаріальної контори.

Накладання заборони за договором довічного утримання та про заставу жилого будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна провадиться шляхом відповідного напису про це на договорі.

136. Накладання заборони реєструється державними та приватними нотаріусами в реєстрі для реєстрації заборон. У цьому самому реєстрі реєструються повідомлення судових і слідчих органів про накладання арешту на нерухоме майно. Про накладені заборони та арешти робиться запис в алфавітній книзі обліку заборон відчуження і арештів нерухомого майна (додаток № 6).

Накладені заборони та арешти підлягають обов'язковій реєстрації у Єдиному реєстрі заборон відчуження об'єктів нерухомого майна в порядку, визначеному Положенням про Єдиний реєстр заборон відчуження об'єктів нерухомого майна.

(Пункт 136 в редакції Наказів Мін'юсту № 41/5 (з0194-97) від 27.05.97; № 31/5 (з0364-99) від 09.06.99)

137. Одержавши повідомлення установи банку, підприємства чи організації про погашення позички, повідомлення про припинення договору застави, а також припинення (у зв'язку зі смертю відчужувача чи набувача жилого будинку, за винятком випадку успадкування цього будинку спадкоємцями набувача) чи розірвання договору довічного утримання, державний нотаріус знімає заборону відчуження жилого будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна.

Про зняття заборони, а також про зняття судовими або слідчими органами накладеного ними арешту на нерухоме майно державний нотаріус робить відповідні відмітки в реєстрі для реєстрації заборон і арештів та в алфавітній книзі обліку заборон відчуження і арештів нерухомого майна. Повідомлення судових або слідчих органів про зняття арешту залишається у справах державної нотаріальної контори.

ГЛАВА 7

Засвідчення вірності копій документів і виписок з них

138. Нотаріуси засвідчують вірність копій документів, виданих підприємствами, установами і організаціями за умови, що ці документи не суперечать законові, мають юридичне значення і засвідчення їх копій не заборонено законом.

Вірність копії документа, виданого громадянином, засвідчується у тих випадках, коли справжність підпису громадянина на оригіналі цього документа засвідчена нотаріусом або посадовою особою виконавчого комітету сільської, селищної, міської Ради народних депутатів чи підприємством, установою, організацією за місцем роботи, навчання, проживання чи лікування громадянина.

Забороняється засвідчувати вірність копій паспорта, документів, що його замінюють, військового квитка, депутатського посвідчення, службових посвідчень та інших документів, знімання копії з яких не допускається.

139. Вірність копії з копії документа може бути засвідчене нотаріусом, якщо вірність копії засвідчена в нотаріальному порядку або якщо ця копія видана підприємством, установою, організацією, що видала оригінал документа. В останньому випадку копія документа повинна бути викладена на бланку даного підприємства, установи, організації з прикладенням печатки і з відміткою про те,

що оригінал документа знаходиться на даному підприємстві, в установі, організації.

140. Вірність виписки може бути засвідчена лише у тому випадку, коли її зроблено з документа, в якому міститься рішення кількох не зв'язаних між собою питань. Виписка повинна відтворювати повний текст частини документа з певного питання.

Засвідчення вірності виписки з документа здійснюється за правилами, викладеними в пунктах 138, 139 цієї Інструкції.

141. Нотаріус зобов'язаний звірити з оригіналом копію чи виписку з документа, вірність яких він засвідчує.

ГЛАВА 8

Засвідчення справжності підпису на документах

142. Нотаріус засвідчує справжність підпису на документах, зміст яких не суперечить законові і які не мають характеру угод та не містять у собі відомостей, що порочать честь і гідність людини.

На угоді може бути засвідчена справжність підпису особи, що підписалась за іншу особу, котра не могла це зробити власноручно внаслідок фізичної вади, хвороби або з інших поважних причин. У цьому випадку нотаріус встановлює особу як того, хто підписався, так і того, за кого ця особа підписалась.

143. Нотаріус, засвідчуючи справжність підпису, не посвідчує факти, викладені у документі, а лише підтверджує, що підпис зроблений певною особою.

144. Нотаріус не може засвідчувати справжність підпису громадянина на документі, в якому стверджуються обставини, право посвідчення яких належить лише відповідному державному органу (час народження, шлюбу, смерті, наявність хвороби, інвалідності, права власності на майно тощо). Справжність підпису на зазначеному документі може бути засвідчена у випадку, якщо документ призначений для подання до компетентних органів іншої держави.

145. При засвідченні зразків підписів посадових осіб підприємств, установ, організацій на картках, що подаються до Національного банку України, комерційних банків (в т. ч. Ощадного банку України, інших комерційних банків різних видів і форм власності) з метою відкриття рахунків, нотаріус перевіряє правоздатність юридичної особи (*), справжність підписів посадових осіб та їх повноваження на право підпису.

(*) — Див. пункт 32 цієї Інструкції.

На підтвердження повноважень на право підпису нотаріусу подається наказ про призначення на посаду, протокол про обрання посадової особи, доручення на ім'я керівника, видане вищестоящим органом тощо.

ГЛАВА 9

Засвідчення вірності перекладу

146. Нотаріус засвідчує: вірність перекладу документа з однієї мови на іншу, якщо він знає відповідні мови.

Якщо нотаріус не знає відповідних мов (однієї з них), переклад документа може бути зроблено перекладачем, справжність підпису якого засвідчує нотаріус. При цьому перекладач, поряд з документом, що встановлює його особу, повинен представити документ, який стверджує його кваліфікацію.

147. Якщо при вчиненні нотаріальної дії (посвідчення угоди, засвідчення вірності копії та ін.) одночасно вчиняється і переклад на іншу мову, то переклад вміщується з оригіналом угоди, копією тощо на одній сторінці, розділеній вертикально рисою таким чином, щоб оригінальний текст розташовувався на лівій стороні, а переклад — на правій. Переклад повинен бути зроблений з усього тексту документа, що перекладається, і закінчуватися підписами. Під перекладом вміщується підпис перекладача. Посвідчувальний напис викладається під текстами документа і перекладу з нього.

Переклад, розміщений на окремому від оригіналу чи копії аркуші, прикріплюється до нього, прошнуровується і скріплюється підписом нотаріуса і його печаткою.

ГЛАВА 10

Посвідчення фактів

148. Нотаріус на прохання громадянина посвідчує факт, що громадянин є живим.

149. Нотаріус на прохання громадянина посвідчує факт перебування його в певному місці.

150. Посвідчення факту, що громадянин є живим, та факту перебування громадянина в певному місці провадиться як при явці громадянина до нотаріуса, так і поза приміщенням державної нотаріальної контори чи приміщенням, що є робочим місцем приватного нотаріуса.

151. Факти, що неповнолітній, який не досяг 15-річного віку, є живим чи перебуває в певному місці, посвідчуються на прохання його законних представників (батьків, усиновителів, опікуна).

Факти, згадані вище, щодо неповнолітніх віком від 15 до 18 років посвідчуються на їх прохання та при згоді на це законних представників (батьків, усиновителів, піклувальників), викладеній з дотриманням вимог пункту 31 цієї Інструкції.

152. Нотаріус на прохання громадянина посвідчує його тотожність з особою, зображеною на поданій громадянином фотокартці.

153. На підтвердження факту, що громадянин є живим та факту перебування громадянина в певному місці нотаріус видає заінтересованим особам, а на підтвердження тотожності громадянина з особою, зображеною на фотокартці — цьому громадянину відповідні свідоцтва (пункт 19 цієї Інструкції).

154. На примірнику свідоцтва про тотожність громадянина з особою, зображеною на фотокартці, вміщується фотокартка, яка розташовується у верхньому лівому куті свідоцтва, скріплюється підписом нотаріуса і його печаткою. При цьому печатка повинна розміщуватися частково на фотокартці, а частково — на свідоцтві.

155. Нотаріус посвідчує час пред'явлення йому документа.

На підтвердження цієї обставини нотаріус робить посвідчувальний напис на документі із зазначенням особи, що його подала (пункт 18 цієї Інструкції).

156. Нотаріус передає заяви громадян, підприємств, установ та організацій іншим громадянам, підприємствам, установам і організаціям.

Заяви приймаються для їх передачі, якщо вони не суперечать закону і містять відомостей, що порочать честь і гідність людини.

Заяви подаються нотаріусу належним чином оформленими не менше, ніж у двох примірниках, один з яких передається поштою із зворотним повідомленням або особисто адресатам під розписку. Заяви можуть передаватися також з використанням технічних засобів. У цьому випадку другий примірник заяви повертається особі, що її подала.

157. На прохання особи, що подала заяву, їй видається свідоцтво про передачу заяви (пункт 19 цієї Інструкції).

В свідоцтві викладається зміст одержаної на заяву відповіді або те, що відповідь у встановлений у заяві строк не надійшла.

Передача заяви та видача свідоцтва про передачу заяви є самостійними нотаріальними діями і реєструються в реєстрі нотаріальних дії під окремими номерами.

Витрати, пов'язані з поштовою пересилкою заяви чи з використанням технічних засобів, оплачуються заявником.

ГЛАВА 11

Прийняття в депозит грошових сум і цінних паперів

158. Нотаріус у передбачених законодавством України випадках (*) приймає від боржника в депозит грошові суми і цінні папери для передачі їх кредитору.

(*) — Див. статтю 177 Цивільного кодексу (1540-06).

Прийняття нотаріусом грошових сум і цінних паперів провадиться за місцем виконання зобов'язання.

159. При прийнятті грошових сум і цінних паперів у депозит нотаріус пропонує боржнику письмово або усно повідомити своє прізвище, ім'я, по батькові (або найменування юридичної особи) та адресу, найменування і останню відому адресу особи, для передачі якій внесено грошові суми або цінні папери, причини, з яких зобов'язання не може бути виконане безпосередньо. Боржник може також зазначити обґрунтування та розрахунок, згідно з яким робиться внесок.

Нотаріус, приймаючи в депозит грошові суми або цінні папери, не перевіряє підстави і правильність їх внесення, тобто, підстави виникнення прав кредитора і зобов'язань боржника.

160. Нотаріус видає особі, яка внесла в депозит грошові суми або цінні папери, квитанцію про внесок.

На прохання боржника напис про внесок може бути зроблений поданому документі, що встановлює заборгованість.

161. Про надходження грошових сум і цінних паперів нотаріус повідомляє кредитора і на його вимогу видає йому належні грошові суми або цінні папери.

Якщо боржник не вказав адресу кредитора і нотаріусу ця адреса невідома, боржник попереджається, що повідомлення кредитора про внесення грошей або цінних паперів у депозит є його обов'язком.

162. Якщо грошові суми надійшли до нотаріуса поштою або з банківської установи, то з сум, що надійшли, справляється належне державне мито (плата за вчинення нотаріальної дії), а лишок приймається у депозит.

163. Повернення грошових сум і цінних паперів особі, яка внесла їх у депозит (дебітору), допускається лише за письмовою згодою на це особи, на користь якої був зроблений внесок (кредитора), або за рішенням суду.

ГЛАВА 12

Вчинення виконавчих написів

164. Для стягнення грошових сум або витребування від боржника майна нотаріуси вчиняють виконавчі написи на документах, що встановлюють заборгованість.

Перелік документів, за яким стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів, встановлюється Кабінетом Міністрів України.

165. Нотаріус вчиняє виконавчі написи:

— якщо подані документи підтверджують безспірність заборгованості або іншої відповідальності боржника перед стягувачем;

— за умови, що з дня виникнення права вимоги минуло не більше трьох років, а у відносинах між підприємствами, установами та організаціями — не більше одного року.

Якщо для вимоги, за якою видається виконавчий напис, законом встановлено інший строк давності, виконавчий напис видається у межах цього строку.

Строки, протягом яких може бути вчинено виконавчий напис, обчислюється з дня, коли у стягувача виникло право примусового стягнення боргу.

166. При вчиненні виконавчого напису нотаріус повинен перевіряти, чи подані на обґрунтування стягнення документи, зазначені у Переліку документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів, що встановлюється Кабінетом Міністрів України.

167. Виконавчий напис повинен містити:

дату (рік, місяць, число) вчинення, посаду, прізвище, ім'я, по батькові нотаріуса, який вчиняє виконавчий напис;

найменування та адресу стягувача;

найменування та адресу боржника, дату й місце його народження, місце роботи (для громадян), номери рахунків у кредитних установах (для юридичних осіб);

зазначення строку, за який провадиться стягнення;

зазначення сум, що підлягають стягненню, або предметів, які підлягають витребуванню, в тому числі пені, процентів, якщо такі належать;

зазначення розміру плати, сум державного мита, сплачуваного стягувачем, або мита, яке підлягає стягненню з боржника;

зазначення статті Закону "Про нотаріат" (3425-12) та пункту Переліку документів, на підставі яких видано виконавчий напис; номер, під яким виконавчий напис зареєстровано в реєстрі; підпис нотаріуса, який вчинив виконавчий напис, печатку.

(Пункт 167 в редакції Наказу Мін'юсту № 37/5 (z0439-99) від 29.06.99)

168. Виконавчий напис вчиняється на оригіналі документа, що встановлює заборгованість.

Окремо від документа, що встановлює заборгованість, виконавчий напис не вчиняється.

Якщо за борговим документом треба провести стягнення по частинах, то виконавчий напис по кожному стягненню може бути зроблений на копії документа або на виписці з особового рахунку боржника; в цих випадках на оригіналі документа, що встановлює заборгованість, робиться відмітка про вчинення виконавчого напису і зазначається, за який строк і яка сума стягнута, дата і номер за реєстром нотаріальних дій.

169. В державній нотаріальній конторі (у приватного нотаріуса) залишається копія документа, що встановлює заборгованість, або виписка з особового рахунку боржника і копія виконавчого напису.

При кожному наступному вчиненні виконавчого напису за одним і тим ж зобов'язання подання копії документа, що встановлює заборгованість, не вимагається. У цих випадках слід обмежитися подання двох примірників виписки з особового рахунку та оригіналу зобов'язання. Один примірник виписки з виконавчим написом і оригінал зобов'язання повертається стягувачу, а другий примірник — залишається у нотаріуса.

170. При вчиненні кількох виконавчих написів по документах, що встановлюють заборгованість однакової форми, копія кожного окремого зобов'язання не вимагається. У тих випадках в державній нотаріальній конторі (у приватного нотаріуса) залишається одна копія документа, що встановлює заборгованість (на одного з боржників) і список боржників, на стягнення боргу з яких вчинені виконавчі написи, з зазначенням повної назви та адреси боржників, строку платежу суми стягнення за виконавчим написом, а в необхідних випадках й інших даних. Стягувачу видаються виконавчі написи на кожного боржника окремо у відповідності зі списком.

171. Якщо для вчинення виконавчого напису, крім документа, що встановлює заборгованість, необхідно подати й інші документи, зазначені в Переліку документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів, то вони до виконавчого напису не приєднуються, а залишаються в державній нотаріальній конторі чи у приватного нотаріуса.

172. На прохання чекодержателя нотаріус у разі неоплати чека вчиняє виконавчий напис.

Виконавчі написи на чеках вчиняються за місцезнаходженням платника. Виконавчі написи вчиняються за наявності напису платника про те, що чек був пред'явлений до оплати з зазначенням для пред'явлення, але не був оплачений. При вчиненні виконавчого напису перевіряється своєчасність пред'явлення чека до оплати (стаття 93 Закону "Про нотаріат" (3425-12).

Виконавчі написи про неоплату чека вчиняються нотаріусами в строки, визначені чинним законодавством України про чеки.

Виконавчі написи вчиняються за бажанням чекодержателя як проти чекодавця, так і проти осіб, відповідальних за чеком.

Про вчинення виконавчого напису нотаріус робить відмітку в реєстрі і надсилає повідомлення чекодавцю про неоплату чека та видачу виконавчого напису.

ГЛАВА 13

Вчинення протестів векселів.

Пред'явлення чеків до платежу і посвідчення неоплати чеків

173. Протести векселів про неоплату, неакцепт або недатування акцепту вчиняються нотаріусами відповідно до законодавства України про переказний і простий вексель (*).

(*) — Відповідно до Постанови Верховної Ради України від 17.06.92 р. "Про застосування векселів в господарському обороті України" (2470-12) вексельний обіг на території України здійснюється у відповідності із Женевською конвенцією 1930 р.

174. Протест векселів про неоплату вчиняються нотаріусами за місцезнаходженням платника або за місцем платежу (доміцільовані векселі, тобто, векселі, які підлягають оплаті у третьої особи), а протест векселів про неакцепт та недатування акцепту — за місцезнаходженням платника.

175. Векселі для вчинення протесту про неоплату приймаються нотаріусами на наступний день після закінчення дати платежу за векселем, але не пізніше 12-ої години наступного після цього строку дня.

Вексель може бути прийнятий для вчинення протесту про неакцепт протягом строків, встановлених для пред'явлення до акцепту чинним законодавством, а якщо вексель був пред'явлений до акцепту в останній день строку, то не пізніше 12-ої години наступного після цього строку дня.

Протест векселів вчиняється в строки, передбачені Положенням про переказний і простий вексель (*).

(*) — Керуючись Постановою Верховної Ради України від 12.09.91 р. “Про порядок тимчасової дії на території України окремих актів законодавства Союзу РСР” (1545-12) (Відомості Верховної Ради України, 1991 р., № 46. ст.621) та враховуючи, що Положення про переказний і простий вексель, затверджене постановою ЦВК і РПК СРСР від 7.05.1937 р., N 104/1341/33 СРСР, 1937 р., № 52, ст.221), розроблялось у відповідності з Женевською вексельною конвенцією 1930 р., вексельний обіг на території України здійснюється з дотриманням вимог цього Положення.

176. В день прийняття векселя до протесту нотаріус пред'являє платнику або доміциліанту (особі, яка оплачує доміцильований вексель) вимогу про оплату (або акцепт) векселя.

Якщо платник (доміциліант) оплатить вексель, нотаріус, не вчиняючи протесту, повертає вексель особі, яка оплатила вексель, з написом на самому векселі про одержання платежу та інших сум, що належать, за встановленою формою (пункт 18 цієї Інструкції).

Якщо платник зробив відмітку про акцепт на переказному векселі, вексель повертається векселедержателю без протесту.

177. В разі відмови платника (доміциліанта) оплатити або акцептувати вексель або якщо він не з'явився до нотаріуса, нотаріус складає акт про протест про неоплату або неакцепт за встановленою формою і робить відповідний запис у реєстрі, а також відмітку про протест про неоплату або неакцепт на самому векселі.

178. Якщо місце знаходження платника невідоме, протест векселя вчиняється без пред'явлення вимоги про оплату або акцепт векселя з відповідною відміткою в акті про протест та в реєстрі нотаріальних дій.

179. Опротестований вексель видається векселедержателю або уповноваженій особі.

180. Нотаріус за місцезнаходженням платника приймає для пред'явлення до платежу чеки, подані після закінчення десяти днів, а іноземні чеки — після закінчення шести місяців з дня видачі чека але не пізніше 12-ої години наступного після цього строку дня.

Нотаріус у той же день пред'являє чек банку до оплати. У разі неоплати чека нотаріус посвідчує неоплату чека шляхом напису на чеку за встановленою формою (пункт 18 цієї Інструкції) і робить про це відмітку в реєстрі.

Одночасно з написом на чеку нотаріус надсилає повідомлення чекодавцю про неоплату його чека банжом і вчинення напису на чеку.

На прохання чекодержателя нотаріус у разі неоплати чека вчиняє виконавчий напис за правилами пункту 171 цієї Інструкції.

ГЛАВА 14

Вчинення морських протестів

181. Нотаріуси з метою забезпечення доказів для охорони прав і законних інтересів судновласника приймають заяву капітана судна про подію, яка мала місце в період плавання або стоянки судна і яка може стати підставою для пред'явлення до судновласника майнових вимог.

182. Заява про морський протест повинна містити в собі опис подій, що сталися, і заходів, вжитих капітаном для забезпечення охорони довіреного йому майна.

На підтвердження обставин, викладених у заяві про морський протест, нотаріусу в межах строків, встановлених чинним законодавством, повинно бути подано для огляду судовий журнал і засвідчену капітаном виписку з судового журналу.

183. Заява про морський протест має бути подана нотаріусу в порту України в строки, встановлені чинним законодавством України.

Якщо подати заяву про морський протест у встановлені строки неможливо, то про причини цього повинно бути зазначено в заяві про морський протест.

184. Нотаріус на підставі заяви капітана, даних судового журналу, а також опиту самого капітана і, по можливості, не менше чотирьох свідків з числа членів судової команди, в тому числі двох, що належать до осіб командного складу, складає акт про морський протест і засвідчує його своїм підписом і печаткою.

Примірник акта видається капітанові або уповноваженій ним особі, а другий примірник з заявою капітана і випискою з судового журналу залишається в справах державної нотаріальної контори (приватного нотаріуса).

ГЛАВА 15

Прийняття документів на зберігання

185. Нотаріуси за заявами юридичних осіб та громадян приймають на зберігання документи за описом.

Опис складається в 2-х примірниках і підписується особою, яка здала документи на зберігання, та нотаріусом.

Один примірник опису залишається у нотаріуса, а другий — видається особі, яка здала документи на зберігання.

186. На прохання особи нотаріус може прийняти документи без опису, якщо вони належним чином упаковані в присутності нотаріуса.

Упаковка повинна бути скріплена печаткою нотаріуса, його підписом і підписом особи, яка здала документи на зберігання.

187. Про прийняття документів на зберігання нотаріус видає особі, яка здала їх, свідоцтво за встановленою формою (пункт 19 цієї Інструкції), до якого додається примірник опису, якщо такий провадився.

188. Прийняті документи зберігаються в окремому пакеті в залізних шафах чи сейфах, опечатаних печаткою нотаріуса.

189. Документи, прийняті на зберігання, повертаються на вимогу особи, яка здала їх на зберігання, або на вимогу уповноважених нею осіб при пред'явленні свідоцтва і примірника опису, чи за рішенням суду.

РОЗДІЛ IV

Застосування законодавства іноземних держав.

Міжнародні договори

190. Нотаріуси відповідно до законодавства України, міжнародних договорів застосовують норми іноземного права.

Нотаріуси приймають документи, складені відповідно до вимог іноземного права, а також вчиняють посвідчувальні написи у формі, передбаченій іноземним законодавством, якщо це не суперечить законодавству України.

191. Доручення, що призначаються для вчинення дій за кордоном, посвідчуються державними нотаріусами.

Доручення, що призначається для вчинення дій за кордоном і не містить вказівки про строк його чинності, зберігає силу до його скасування особою, яка видала доручення, про що може бути зазначено в тексті доручення.

192. Відповідно до статті 99 Закону "Про нотаріат" (3425-12) дії, пов'язані з охороною майна, що залишилося після смерті іноземного громадянина і знаходиться на території України, або майна, яке належить іноземному громадянину після смерті громадянина України, а також з видачею свідоцтва про право на спадщину

щодо такого майна, здійснюються відповідно до законодавства України (*).

(*) — Зазначені дії вчиняються за правилами пунктів 95-125 цієї Інструкції.

193. Одержавши повідомлення про смерть громадянина іноземної держави, з якою Україною укладений міжнародний договір (*), що містить норми про охорону спадкового майна, державні нотаріальні контори, керуючись відповідним договором, в разі, якщо на території України є майно померлого, вживають необхідних заходів до охорони спадкового майна, встановлюють розмір і вартість спадкового майна, з'ясовують коло спадкоємців, перевіряють, чи є заповіт і негайно повідомляють про це дипломатичне або консульське представництво держави, громадянином якої є померлий, в порядку, передбаченому пунктом 196 цієї Інструкції.

(*) — Див. Закон "Про правонаступництво України" (1543-12) (Відомості Верховної Ради України, 1991 р., № 46, ст.620).

Якщо міжнародним договором ведення справи про спадщину віднесено до компетенції установ іноземної держави, громадянином якої є померлий, то спадкове рухоме майно бути передано державним нотаріусом дипломатичному або консульському представництву цієї держави за його вимогою.

194. У відповідності з міжнародним договором у випадку, коли заповіт, складений за формою, передбаченою законодавством іноземної держави, після смерті заповідача подається нотаріусу для розкриття і оголошення, нотаріус оголошує зміст заповіту та складає протокол про його стан і зміст. У протоколі вказується дата та місце складання протоколу, дата посвідчення заповіту, ім'я особи, яка його подала, стан документа (був він поданий запечатаним чи відкритим; чи були в ньому закреслені місця, поправки або інші недоліки).

Протокол підписується нотаріусом і особою, яка подала заповіт. Цими ж особами підписується кожний аркуш заповіту. Якщо заповіт зберігався у нотаріуса в запечатаному вигляді, всі зазначені вище дії нотаріус провадить одноособово.

До протоколу додається засвідчена копія заповіту, а залежно від вимог міжнародного договору — копія протоколу та оригінал заповіту.

Вказані документи можуть бути видані заінтересованій особі або надіслані компетентній установі іноземної держави за правилами виконання доручень.

195. Документи, які складено за кордоном за участю іноземних властей або які від них виходять, приймаються нотаріусами за умови їх легалізації органами Міністерства закордонних справ України.

Без легалізації такі документи приймаються нотаріусами у тих випадках, коли це передбачено законодавством України, міжнародними договорами, в яких бере участь Україна (або щодо яких вона визнала себе правонаступником).

196. Порядок зносин нотаріусів з іноземними органами юстиції визначається законодавством України, міжнародними договорами.

Нотаріуси у випадках, передбачених договорами про правову допомогу, зносяться з консульськими представництвами безпосередньо, якщо консульський округ даного консульського представництва зв'язаний з територією їх діяльності. В інших випадках зносини органів нотаріату з консульськими і дипломатичними представництвами здійснюються через Міністерство закордонних справ України.

197. Нотаріуси забезпечують докази, необхідні для ведення справ в органах іноземних держав.

Дії для забезпечення доказів провадяться відповідно до цивільного процесуального законодавства України.

198. Якщо міжнародним договором України встановлено інші правила про нотаріальні дії, ніж ті, що містить законодавство України, то при вчиненні нотаріальних дій застосовуються правила міжнародного договору.

Якщо міжнародний договір відносить до компетенції нотаріусів вчинення нотаріальної дії, не передбаченої законодавством України, нотаріуси вчиняють цю нотаріальну дію в порядку, встановленому Міністерством юстиції України.

ПОСТАНОВА
від 22 лютого 1994 р. № 114

**Про затвердження Положення
про Вищу кваліфікаційну комісію нотаріату**

(Із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 1640 (1640-98-п) від 16.10.98)

Відповідно до статті 10 Закону України "Про нотаріат" (3425-12) Кабінет Міністрів України п о с т а н о в л я є:

Затвердити Положення про Вищу кваліфікаційну комісію нотаріату, що додається.

ЗАТВЕРДЖЕНЕ
постановою Кабінету Міністрів
України від 22 лютого 1994 р.
№ 114

ПОЛОЖЕННЯ
про Вищу кваліфікаційну комісію нотаріату

1. Це Положення відповідно до Закону України "Про нотаріат" (3425-12) визначає завдання, функції та порядок діяльності Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату (далі — Комісія).

2. Комісія утворюється при Мінюсті. Термін повноважень Комісії становить три роки, починаючи з дня першого її засідання.

3. Основним завданням Комісії є розгляд скарг на рішення кваліфікаційних комісій нотаріату при Головному управлінні юстиції Мін'юсту в Автономній Республіці Крим, обласних, Київському та Севастопольському міських управліннях юстиції.

(Пункт 3 із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 1640 (1640-98-п) від 16.10.98)

4. У своїй діяльності Комісія керується Конституцією (888-09) і законами України, постановами Верховної Ради України, указами і розпорядженнями Президента України, декретами, постановами, розпорядженнями Кабінету Міністрів України, цим Положенням, а також наказами Мінюсту.

5. До складу Комісії входять чотири нотаріуси, три представники від Мінюсту і два представники від Української нотаріальної палати.

6. Склад Комісії затверджується наказом Мінюсту.

7. Комісію очолює голова. Голова Комісії має заступника.

8. Підготовку матеріалів до розгляду Комісією, ведення документації, облік і зберігання справ здійснює секретар Комісії.

9. Голова Комісії, його заступник та секретар обираються з числа членів Комісії на першому її засіданні.

10. Комісія:

розглядає скарги на рішення кваліфікаційних комісій нотаріату про відмову в допуску особи до нотаріальної діяльності;

вирішує питання про можливість складання повторного кваліфікаційного іспиту Комісії особою, яка подала скаргу; розробляє і затверджує програму і порядок складання кваліфікаційних іспитів особами, які виявили намір займатися нотаріальною діяльністю.

11. Перше засідання Комісії проводиться в 15-денний термін з часу затвердження складу Комісії.

12. Засідання Комісії є правомочним, якщо в ньому бере участь не менш як дві третини членів Комісії.

13. Комісія свої засідання проводить у міру потреби, але з обов'язковим дотриманням установлених цим Положенням термінів розгляду скарг.

14. Засідання Комісії веде її голова або заступник голови, а в разі їх відсутності — один із членів Комісії, обраний для цього рішеннями Комісії.

15. Комісія має право запитувати необхідну для здійснення її повноважень інформацію від судів, органів юстиції, слідчих органів, інших підприємств, установ і організацій.

Органи, до яких надійшов запит, повинні не пізніше як через 10 днів дати відповідь Комісії.

16. Скарги на рішення кваліфікаційних комісій нотаріату при Головному управлінні юстиції Мін'юсту в Автономній Республіці Крим, обласних, Київському та Севастопольському міських управліннях юстиції розглядаються Комісією у місячний термін за участю особи, яка подала скаргу, і представника комісії нотаріату, рішення якої оскаржується.

Неявка на засідання Комісії особи, яка подала скаргу, або представника кваліфікаційної комісії нотаріату, рішення якої оскаржується, не є перешкодою для розгляду скарги, проте Комісія може визнати явку особи, яка подала скаргу, і представника кваліфікаційної комісії нотаріату обов'язковою.

На засіданні Комісії можуть бути присутні представники підприємств, установ і організацій, заінтересованих у розгляді справи.

(Пункт 16 із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 1640 (1640-98-п) від 16.10.98)

17. Розгляд скарги на засіданні Комісії починається доповіддю члена Комісії, який попередньо вивчав скаргу і документи, що надійшли з кваліфікаційної комісії нотаріату. Після цього заслухову-

ються присутні на засіданні особи, досліджуються та аналізуються необхідні документи.

На засіданні Комісії ведеться протокол, який підписують головуючий на засіданні та секретар.

18. За результатами розгляду справи Комісія може ухвалити такі рішення:

про залишення рішення кваліфікаційної комісії нотаріату без зміни, а скарги без задоволення;

про допущення до складання повторного іспиту Комісії особи, яка подала скаргу;

про скасування рішення кваліфікаційної комісії нотаріату і про можливість допуску особи до заняття нотаріальною діяльністю.

Рішення Комісії є остаточним.

19. Рішення Комісії приймається відкритим голосуванням простою більшістю голосів від числа присутніх членів Комісії.

Рішення викладається в письмовій формі і підписується головуючим на засіданні та членами Комісії, які брали участь у засіданні.

20. У триденний термін копія рішення Комісії має бути видана особі, стосовно якої воно винесено.

21. Члени Комісії звільняються від виконання своїх службових обов'язків на час її роботи із збереженням середнього заробітку.

22. Матеріально-технічне забезпечення діяльності Комісії здійснюється Мініюстом.

23. Комісія користується штампом і печаткою Мініюсту.

МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ

Н А К А З

№ 22/5 від 28.12.93 р.
м. Київ

Зареєстровано в Міністерстві
юстиції України
30 грудня 1993 р. за № 203

vd931228 vn22/5

Про затвердження Положення про кваліфікаційну комісію нотаріату

(Із змінами, внесеними згідно з Наказом Мініюсту № 89/5 (з0633-97) від 25.12.97)

Відповідно до Закону України "Про нотаріат" (3425-12) НАКА-
ЗУЮ:

1. Затвердити Положення про кваліфікаційну комісію нотаріату, що додається.

2. Управлінню організації юридичної допомоги населенню (Павлова Л. М.):

Довести зміст Положення про кваліфікаційну комісію нотаріату до Міністерства юстиції Республіки Крим, управлінь юстиції обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, забезпечити контроль за його належним виконанням; організувати замовлення необхідної кількості бланків свідоцтв про право на заняття нотаріальною діяльністю.

ЗАТВЕРДЖЕНО
наказом Міністра юстиції
України від 28 грудня 1993 р.
№ 22/5

ПОЛОЖЕННЯ

про кваліфікаційну комісію нотаріату

I. Загальні положення

1. Це Положення визначає статус, завдання та функції кваліфікаційної комісії нотаріату (далі — кваліфікаційна комісія).

2. Головним завданням кваліфікаційної комісії є визначення рівня професійної підготовленості осіб, які мають намір займатися нотаріальною діяльністю.

3. Кваліфікаційні комісії утворюються при Міністерств юстиції Республіки Крим, управліннях юстиції обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій.

Строк повноважень кваліфікаційної комісії становить три роки.

4. Кваліфікаційна комісія діє у складі семи чоловік: чотирьох нотаріусів, двох представників відповідно від Міністерства юстиції Республіки Крим, управління юстиції обласної, Київської чи Севастопольської міської державної адміністрації і одного представника відділення Української нотаріальної палати або іншого об'єднання нотаріусів.

5. Склад кваліфікаційної комісії затверджується наказом Міністра юстиції Республіки Крим, начальника управління юстиції обласної, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій.

6. Кваліфікаційну комісію очолює її голова, який має заступника.

7. Підготовка матеріалів до розгляду кваліфікаційною комісією, а також ведення діловодства покладається на секретаря кваліфікаційної комісії.

8. Голова кваліфікаційної комісії, його заступник та секретар обираються з числа членів кваліфікаційної комісії на її першому засіданні.

9. Члени кваліфікаційної комісії на час її роботи звільняються від виконання своїх службових обов'язків зі збереженням середнього заробітку.

10. Матеріально-технічне забезпечення діяльності кваліфікаційної комісії здійснюється Міністерством юстиції Республіки Крим, управліннями юстиції обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій.

11. Кваліфікаційна комісія користується штампом і печаткою відповідно Міністерства юстиції Республіки Крим, управління юстиції обласної, Київської чи Севастопольської міської державної адміністрації.

II. Повноваження і порядок роботи кваліфікаційної комісії нотаріату

12. Кваліфікаційна комісія відповідно до покладених на неї завдань:

розглядає заяви та проводить конкурсний відбір для визначення професійного рівня осіб, які мають намір займатися нотаріальною діяльністю; (Абзац другий пункту 12 в редакції Наказу Мініюсту № 89/5 (z0633-97) від 25.12.97)

зараховує до резерву на заміщення посади стажиста; (Пункт 12 доповнено абзацем третім згідно з Наказом Мініюсту № 89/5 (z0633-97) від 25.12.97)

визначає керівника стажування; (Пункт 12 доповнено абзацем четвертим згідно з Наказом Мініюсту № 89/5 (z0633-97) від 25.12.97)

допускає осіб або відмовляє їм у допуску до складання кваліфікаційного іспиту;

приймає кваліфікаційний іспит;

приймає рішення про можливість чи неможливість допуску особи до нотаріальної діяльності.

13. Перше засідання кваліфікаційної комісії проводиться в 15-денний строк з часу затвердження її складу.

14. Засідання кваліфікаційної комісії є правомочним, якщо в ньому бере участь не менш як дві третини членів комісії.

15. Кваліфікаційна комісія свої засідання проводить у міру необхідності, але з обов'язковим додержанням установлених цим Положенням строків.

16. Кваліфікаційна комісія має право запитувати від підприємств, установ, організацій необхідну для здійснення її повноважень інформацію.

17. Засідання кваліфікаційної комісії веде її голова або його заступник. У разі відсутності голови і його заступника засідання комісії веде секретар кваліфікаційної комісії.

III. Розгляд заяв осіб, які мають намір займатися нотаріальною діяльністю

18. Особа, яка має намір займатися нотаріальною діяльністю, подає особисто або надсилає поштою до кваліфікаційної комісії заяву, засвідчену в установленому порядку копію диплома про вищу юридичну освіту (університет, академія, інститут) та висновок про результати проходження стажування.

Кваліфікаційна комісія розглядає одержані документи протягом місяця з дня їх надходження.

19. Рішення кваліфікаційної комісії приймається відкритим голосуванням більшістю голосів від числа присутніх на засіданні членів.

Рішення викладається в письмовій формі і підписується головуючим на засіданні та членами комісії, які брали участь у засіданні.

20. Розгляд заяв на засіданні кваліфікаційної комісії починається доповіддю голови комісії, його заступника або секретаря, які попередньо вивчали подані до комісії матеріали. Потім аналізуються відповідні документи та заслуховуються особи, присутні на засіданні кваліфікаційної комісії.

На засіданні кваліфікаційної комісії, в разі необхідності, можуть бути присутніми: особа, яка має намір займатися нотаріальною діяльністю, нотаріус, котрий керував стажуванням, представники підприємств, установ, організацій, заінтересованих у розгляді заяви.

Про час і місце проведення засідання кваліфікаційної комісії згадані особи повідомляються не пізніше як за 10 днів до розгляду заяви.

На засіданні кваліфікаційної комісії ведеться протокол.

21. За результатами розгляду заяви кваліфікаційна комісія приймає рішення про допуск особи, яка має намір займатися нотаріальною діяльністю, до складання кваліфікаційного іспиту або про відмову у допуску.

У рішенні кваліфікаційної комісії про відмову у допуску до кваліфікаційного іспиту повинні бути викладені причини, з яких особа не може бути допущена до його складання.

Відмова у допуску до складання кваліфікаційного іспиту оскаржується в порядку, передбаченому чинним законодавством.

22. Кваліфікаційний іспит приймається кваліфікаційною комісією в межах строку, встановленого пунктом 18 цього Положення, проводиться на підставі відповідної програми і містить відповіді на усні запитання, вирішення практичних завдань тощо.

23. За результатами складання кваліфікаційного іспиту кваліфікаційна комісія приймає рішення про можливість чи неможливість допуску особи до нотаріальної діяльності.

Н А К А З МІНІСТРА ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ

№ 8/5 від 7.02.94
м. Київ

Зареєстровано в Міністерстві
юстиції України
22 лютого 1994 р.
за № 30/239

vd940207 vn8/5

Про затвердження Положення про державний нотаріальний архів

Відповідно до Закону України "Про нотаріат" (3425-12)
НАКАЗУЮ:

1. Затвердити Положення про державний нотаріальний архів, що додається.

2. Управлінню організації юридичної допомоги населенню (Павлова Л. М.) довести зміст Положення про державний нотаріальний архів до Міністерства юстиції Республіки Крим, управлїн юстиції обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій.

3. Міністру юстиції Республіки Крим, начальникам управлїн юстиції обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій вжити заходів по організації і належному функціонуванню державних нотаріальних архівів.

4. Контроль за виконанням цього наказу покласти на управлїння організації юридичної допомоги населенню (Павлова Л. М.).

ЗАТВЕРДЖЕНО
наказом Міністерства юстиції
України від 07.02.94 № 8/5

ПОЛОЖЕННЯ

про державний нотаріальний архів

1. Загальні положення

1.1. Відповідно до статті 23 Закону України "Про нотаріат" (3425-12) державні нотаріальні архіви (далі — архіви) заснуються в обласних центрах, містах Києві, Сімферополі та Севастополі для тимчасового (до 75 років) централізованого зберігання та використання нотаріальних документів, передачі їх у відповідний державний архів, надання методичної та практичної допомоги фондоутворювачам у вдосконаленні роботи з документами.

1.2. Фондоутворювачами архівів є державні нотаріальні контори, приватні нотаріуси, посадові особи виконавчих комітетів сільських, селищних, міських Рад народних депутатів, які вчиняють нотаріальні дії, та посадові особи, котрі посвідчують заповіти і доручення, прирівнювані до нотаріально посвідчених.

1.3. Архіви у своїй діяльності керуються законами України, постановами Верховної Ради України, указами і розпорядженнями Президента України, декретами, постановами і розпорядженнями Кабінету Міністрів України, наказами Міністерства юстиції України, інструкціями, правилами і вказівками Головного архівного управління при Кабінеті Міністрів України та цим Положенням.

1.4. Архіви створюються і ліквідуються Міністерством юстиції України.

1.5. Штати архівів затверджуються Міністерством юстиції Республіки Крим, управліннями юстиції обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій в межах встановленої для них штатної чисельності і фонду заробітної плати.

1.6. Архів є юридичною особою, має печатку із зображенням Державного герба України та своїм найменуванням.

2. Основні завдання та функції архіву

2.1. Основними завданнями архіву є:
комплектування документами, склад яких передбачено цим Положенням;

забезпечення збереження та використання документів, що знаходяться на зберіганні;

створення і вдосконалення науково-довідкового апарату до документів;

підготовка та своєчасна передача документів на зберігання до відповідного державного архіву з додержанням правил і вимог Головного архівного управління при Кабінеті Міністрів України;

підготовка та здійснення заходів щодо підвищення кваліфікації нотаріусів з питань, які входять до компетенції архіву.

2.2. Архів відповідно до покладених на нього завдань здійснює такі основні функції:

складає графіки приймання документів від фондоутворювачів; на підставі графіків здійснює приймання документів, передбачених цим Положенням, не пізніше 2-х років після закінчення 10-річного строку їх зберігання у фондоутворювачів;

забезпечує збереження документів, регулярно проводить перевірки наявності і фізичного стану справ;

складає науково-довідковий апарат до документів, що зберігаються в архіві;

проводить експертизу цінності документів, що знаходяться в архіві, що надає методичну допомогу експертним комісіям Міністерства юстиції Республіки Крим, управлінь юстиції обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій у проведенні експертизи цінності документів;

здійснює контроль за зберіганням документів у фондоутворювачів, надає їм методичну і практичну допомогу по впорядкуванню документів та підготовці їх до здачі в архів;

передає у встановленому порядку на державне зберігання документи та науково-довідковий апарат до них;

веде статистичну звітність за встановленими формами;

видає дублікати і засвідчує вірність копій і виписок з документів, які зберігаються в справах архіву, з додержанням вимог статті 8 Закону України "Про нотаріат";

веде облік документів, переданих на запити органів, передбачених згаданим Законом;

веде прийом громадян з питань, що входять до компетенції архіву;

здійснює реєстрацію заповітів, прирівнюваних до нотаріально посвідчених, веде алфавітні книги їх обліку.

3. Склад документів архіву

3.1. Державні нотаріальні контори та приватні нотаріуси передають до архіву:

примірник номенклатури справ (нарядів);

всі документи, сформовані у наряді і закінчені діловодством, реєстри, спадкові справи, книги обліку тощо, ведення яких передбачено номенклатурою справ;

примірник опису справ постійного зберігання;

примірник акта про виділення до знищення документів і справ.

3.2. Посадові особи виконавчих комітетів сільських, селищних, міських Рад народних депутатів передають до архіву:

реєстри для реєстрації нотаріальних дій та реєстри для реєстрації заборони відчуження майна, а також арештів, накладених на жилі будинки, квартири, дачі, садові будинки, гаражі, земельні ділянки та інше нерухоме майно судовими та слідчими органами;

сформовані у наряді примірники нотаріальних документів; книги обліку.

3.3. До складу документів архіву також входять:

номенклатура справ (нарядів) архіву;

журнали, книги, реєстри, наряди документів, ведення яких передбачене номенклатурою справ (нарядів);

науково-довідковий та обліковий апарат до документів, що знаходяться на зберіганні.

4. Права архіву

4.1. Для виконання покладених на нього завдань архів має право: вимагати від завідуючих державними нотаріальними конторами, приватних нотаріусів та посадових осіб виконавчих комітетів сільських, селищних, міських Рад народних депутатів, які вчиняють нотаріальні дії, додержання правил роботи з архівними документами, здійснювати контроль за їх збереженням та використанням;

давати нотаріусам рекомендації з питань, що входять до компетенції архіву;

перевіряти стан зберігання та впорядкування нотаріальних документів;

запитувати від нотаріусів та посадових осіб, які вчиняють нотаріальні дії та посвідчують заповіти, прирівнювані до нотаріально посвідчених, відомості, необхідні для роботи архіву;

залучати в необхідних випадках як експертів і консультантів працівників органів нотаріату;

інформувати Міністерство юстиції України, Міністерство юстиції Республіки Крим, управління юстиції обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій про стан архівної справи та вносити пропозиції щодо її вдосконалення.

5. Керівництво архівом

5.1. Архіви очолюють завідуючі, які призначаються на посаду і звільняються з неї Міністерством юстиції Республіки Крим, управлінням юстиції обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій.

5.2. Завідуючим архівом може бути особа, яка відповідає вимогам статті 3 Закону України "Про нотаріат" (3425-12).

5.3. Завідуючий архівом:

організує діяльність архіву та несе персональну відповідальність за виконанням покладених на нього завдань і функцій;
розподіляє функціональні обов'язки між працівниками архіву;
видає в межах своєї компетенції накази;
представляє архів у всіх установах і організаціях;
організує і бере участь у проведенні нарад, семінарів та інших заходів по підвищенню кваліфікації нотаріусів з питань, які входять до компетенції державного нотаріального архіву.

МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ Н А К А З

№ 3 / 5 від 20.01.94
м. Київ

Зареєстровано в Міністерстві
юстиції України
18 лютого 1994 р.
за № 27 / 236

vd940120 vn3/5

Про затвердження Положення про порядок видачі свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю

(Із змінами, внесеними згідно з Наказом Мініюсту № 88/5 (z0632-97) від 25.12.97)

У зв'язку з покладенням на Міністерство юстиції України відповідно до Закону України "Про нотаріат" (3425-12) обов'язків по видачі свідоцтв про право на заняття нотаріальною діяльністю **Н А К А З У Ю:**

1. Затвердити Положення про порядок видачі свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю, що додається.

2. Управлінню організації юридичної допомоги населенню (Павлова Л. М.) довести Положення до відома Міністерства юстиції Республіки Крим, управліннь юстиції обласних, Київської, Севастопольської міських державних адміністрацій та забезпечити контроль за його виконанням.

Затверджено Наказом
Міністерства юстиції України
від 20.01.94 р. № 3/5

Положення про порядок видачі свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю

1. Свідоцтво про право на заняття нотаріальною діяльністю (далі — свідоцтво) може бути видане громадянину України, який має вищу юридичну освіту (університет, академія, інститут), пройшов стажування в державній нотаріальній конторі або у нотаріуса, що займається приватною нотаріальною практикою, та склав кваліфікаційний іспит.

Свідоцтво є підставою для призначення на посаду державного нотаріуса або реєстрації приватної нотаріальної діяльності.

2. Свідоцтво видається Міністерством юстиції України на підставі рішення кваліфікаційної комісії нотаріату при Міністерстві юстиції Республіки Крим, управлінні юстиції обласної, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, а у випадку успішного складання особою повторного іспиту Вищій кваліфікаційній комісії нотаріату при Міністерстві юстиції України — на підставі її рішення.

3. Для одержання свідоцтва у Міністерство юстиції України подається заява, до якої додаються:

рішення кваліфікаційної комісії або Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату;

документ банківської установи про внесення плати за видачу свідоцтва.

При подачі заяви повинен бути пред'явлений документ, що посвідчує особу заявника.

4. Заява розглядається протягом одного місяця з дня її подачі.

5. За результатами розгляду заяви приймається рішення:

про видачу свідоцтва;

про відмову у видачі свідоцтва;

про залишення заяви без розгляду.

6. При наявності підстав особі, що звернулась, видається свідоцтво за встановленою формою (додаток № 1).

Свідоцтво реєструється в Журналі реєстрації виданих свідоцтв про право на заняття нотаріальною діяльністю (додаток № 2).

7. Рішення про відмову у видачі свідоцтва приймається у випадку, коли на момент звернення особи до Міністерства юстиції України виникли обставини, що перешкоджають одержанню свідоцтва, зокрема: втрата особою громадянства України;

винесення щодо цієї особи обвинувального вироку, який набрав чинності;

винесення ухвали про застосування примусових заходів медичного характеру, що набрала законної сили;

винесення рішення суду, що набрало законної сили, про обмеження дієздатності особи, визнання її недієздатною, а також інші випадки, передбачені Законом України "Про нотаріат" (3425-12).

Відмова у видачі свідоцтва може бути оскаржена у суд в місячний строк з дня її одержання.

8. Заява про видачу свідоцтва залишається без розгляду, якщо вона подана без документів, передбачених пунктом 3 цього Положення.

9. В разі втрати або пошкодження свідоцтва видається його дублікат.

Особі, яка у встановленому порядку позбавлена права займатися нотаріальною діяльністю за її заявою видається виписка з Журналу реєстрації виданих свідоцтв.

10. Свідоцтво може бути анульоване Міністерством юстиції України:

з власної ініціативи нотаріуса;

за поданням Міністерства юстиції Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій у випадках:

а) втрати громадянства України або виїзду за межі України на постійне проживання;

б) винесення щодо нотаріуса обвинувального вироку суду, який набрав чинності;

в) винесення ухвали про застосування щодо нотаріуса примусових заходів медичного характеру, що набрала законної сили;

г) винесення постанови про припинення кримінальної справи щодо нотаріуса з nereабілітуючих підстав;

д) винесення рішення суду, що набрало законної сили, про обмеження дієздатності особи, яка виконує обов'язки нотаріуса, визнання її недієздатною або безвісно відсутньою, оголошення її померлою;

е) неодноразового порушення нотаріусом чинного законодавства при вчиненні нотаріальних дій або грубого порушення закону, яке завдало шкоди інтересам держави, підприємств, установ, організацій, громадян;

є) невідповідності нотаріуса займаній посаді внаслідок стану здоров'я, що перешкоджає нотаріальній діяльності;

ж) перебування нотаріуса в штаті інших державних, приватних та громадських підприємств і організацій, заняття підприємницькою і посередницькою діяльністю, а також виконання іншої оплачуваної роботи, крім складання проектів угод і заяв, виготовлення копій документів та виписок з них, дачі роз'яснень з питань вчинення нотаріальних дій і консультацій правового характеру, заняття викладацькою і науковою роботою у вільний від роботи час;

з) порушення вимог щодо додержання таємниці вчинюваних нотаріальних дій;

і) вчинення нотаріальних дій на своє ім'я і від свого імені, на ім'я і від імені свого чоловіка чи своєї дружини, їх та своїх родичів (батьків, дітей, онуків, діда, баби, братів, сестер), а також на ім'я та від імені працівників даної нотаріальної контори, працівників, що перебувають у трудових відносинах з приватним нотаріусом.

11. Подання Міністерства юстиції Республіки Крим, управлінь юстиції обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій про анулювання свідоцтва попередньо розглядається комісією, склад якої затверджується наказом Міністерства юстиції України.

12. На термін розгляду комісією при Міністерстві юстиції подання управлінь юстиції в областях щодо анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю така діяльність нотаріуса призупиняється. Печатка, реєстри, архів та кількість спеціальних бланків нотаріальних документів, що залишилися у нотаріуса, опечатуються представниками управління юстиції та передаються їм на збереження. Максимальний термін призупинення нотаріальної діяльності становить 3 місяці. (Положення доповнене пунктом 12 згідно з Наказом Мініюсту № 88/5 (з0632-97) від 25.12.97)

13. Рішення про анулювання свідоцтва може бути оскаржено до суду в місячний строк з дня його одержання.

ПОСТАНОВА
від 22 лютого 1994 р. № 102

**Про розмір плати за видачу свідоцтва
про право на заняття нотаріальною діяльністю**

*(Із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ
№ 621 (621-96-п) від 08.06.96
№ 1640 (1640-98-п) від 16.10.98)*

Відповідно до статті 11 Закону України “Про нотаріат” (3425-12) Кабінет Міністрів України п о с т а н о в л я є :

1. Установити плату за видачу свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю в розмірі десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а за видачу його дубліката — в розмірі 50 відсотків цієї суми. (Абзац перший пункту 1 із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 621 (621-96-п) від 08.06.96)

Уся сума плати надходить на рахунок Міністерства юстиції.

2. Звільнити від плати за видачу свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю нотаріусів, які на день набрання чинності Закону України “Про нотаріат” працювали в державних нотаріальних конторах, а також посадових осіб Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, обласних, Київського та Севастопольського міських, районних, районних у містах, міських (міст обласного значення) управлінь юстиції, робота яких безпосередньо пов’язана з керівництвом і контролем за діяльністю нотаріату.

(Пункт 2 із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 1640 (1640-98-п) від 16.10.98)

Н А К А З
МІНІСТРА ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ

№ 10/5 від 4.03.94
м. Київ

Зареєстровано в Міністерстві
юстиції України
10 березня 1994 р.
за № 41/250

vd940304 vn10/5

**Про затвердження Положення
про порядок реєстрації приватної
нотаріальної діяльності**

З метою реалізації Закону України "Про нотаріат" (3425-12)
Н А К А З У Ю:

1. Затвердити Положення про порядок реєстрації приватної нотаріальної діяльності, що додається.

2. Міністру юстиції Республіки Крим, начальникам управління юстиції обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій забезпечити контроль за додержанням вимог законодавства при проведенні реєстрації приватної нотаріальної діяльності.

ЗАТВЕРДЖЕНО
наказом Міністерства
юстиції України
від 4 березня 1994 р. № 10/5

ПОЛОЖЕННЯ
про порядок реєстрації
приватної нотаріальної діяльності

1. Реєстрація приватної нотаріальної діяльності провадиться Міністерством юстиції Республіки Крим, управліннями юстиції обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій (далі — орган юстиції) за заявою особи, яка має свідоцтво про право на заняття нотаріальною діяльністю.

2. В заяві про реєстрацію приватної нотаріальної діяльності повинно бути вказано:

прізвище, ім'я, по батькові особи та місце її проживання;
назва нотаріального округу та адреса розташування робочого місця.

3. До заяви додаються:
свідоцтво про право на заняття нотаріальною діяльністю та його копія;

дві фотокартки розміром 3x4 см.

Свідоцтво про право на заняття нотаріальною діяльністю з відміткою органу юстиції про реєстрацію приватної нотаріальної діяльності повертається особі, яка його подала.

4. Відмова у реєстрації приватної нотаріальної діяльності не допускається.

5. Реєстраційне посвідчення про реєстрацію приватної нотаріальної діяльності (далі — реєстраційне посвідчення) видається органом юстиції у 15-денний строк з моменту подачі заяви.

6. У реєстраційному посвідченні (додаток № 1) вказуються прізвище, ім'я, по батькові нотаріуса, територія його діяльності (нотаріальний округ) та адреса розташування робочого місця.

7. Реєстраційне посвідчення заповнюється акуратно і розбірливо від руки або друкується на машинці.

8. При одержанні реєстраційного посвідчення особа, якій вперше надається право займатися нотаріальною діяльністю, в органі юстиції в урочистій обстановці приносить присягу.

9. Про зміну адреси розташування робочого місця приватний нотаріус зобов'язаний у 5-денний термін повідомити орган юстиції для внесення відповідних відомостей у реєстраційне посвідчення.

10. При зміні адреси розташування робочого місця більше 3-х разів приватному нотаріусу видається нове реєстраційне посвідчення під тим же номером.

11. Про видане реєстраційне посвідчення, а також про зміну адреси розташування робочого місця нотаріуса орган юстиції кожного разу повідомляє податкову інспекцію за місцезнаходженням робочого місця нотаріуса.

12. Реєстраційне посвідчення є підставою для виготовлення печатки нотаріуса, відкриття розрахункового та інших рахунків в установах банків тощо.

13. Для обліку виданих реєстраційних посвідчень в органі юстиції ведеться Журнал реєстрації приватної нотаріальної діяльності (додаток № 2).

14. Приватна нотаріальна діяльність припиняється, а реєстраційне посвідчення анулюється наказом органу юстиції у випадках:
подання приватним нотаріусом письмового клопотання про припинення своєї діяльності;

анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю;

коли приватний нотаріус не уклав договір службового страхування чи не вніс страхову заставу для забезпечення відшкодування шкоди або не поповнив страхову заставу до встановленого розміру;

коли приватний нотаріус без поважних причин не виконує своїх обов'язків протягом двох місяців і не повідомив про це орган юстиції;

невідповідності приватного нотаріуса займаній посаді або виконуваний роботі внаслідок стану здоров'я, що на тривалий час перешкоджає нотаріальній діяльності.

15. Копія наказу органу юстиції про припинення приватної нотаріальної діяльності та анулювання реєстраційного посвідчення у триденний термін має бути видана або надіслана поштою нотаріусу, приватна нотаріальна діяльність якого припиняється.

16. Про анулювання реєстраційного посвідчення орган юстиції вносить відповідний запис до Журналу реєстрації приватної нотаріальної діяльності та повідомляє податкову інспекцію за місцезнаходженням робочого місця нотаріуса, приватна діяльність якого припинена.

17. Рішення про анулювання реєстраційного посвідчення може бути оскаржене в порядку, передбаченому чинним законодавством.

МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ РЕКОМЕНДАЦІЇ

від 04.02.94

Рекомендації з окремих питань організації та проведення стажування осіб, які мають намір займатися нотаріальною діяльністю

1. Загальні положення

1.1. Основним завданням стажування осіб, які мають намір займатися нотаріальною діяльністю, є вивчення специфіки роботи і набуття необхідних для подальшої роботи практичних навичок, поглиблення професійної специфікації, освоєння передового досвіду організації праці тощо.

1.2. До стажування допускаються особи, які мають вищу юридичну освіту (університет, академія, інститут).

Право на проходження стажування мають також особи, що закінчили інші вищі навчальні заклади по спеціальності "Право-

знавство” до введення в дію Закону УРСР “Про освіту” (1060-12).

Не може бути стажистом нотаріуса особа, яка перебуває в штаті інших державних, приватних та громадських підприємств і організацій, займається підприємницькою діяльністю, а також виконує іншу оплачувану роботу, крім викладацької і наукової.

До стажування не допускаються особи, які мають судимість.

1.3. Строк стажування повинен бути не менше шести місяців і незалежно від причин (робота по спеціальності в минулому, достатня підготовленість тощо) скороченню не підлягає.

1.4. Періоди тривалої відсутності стажиста нотаріуса за місцем проходження стажування (у зв'язку з хворобою, призовом на військові збори, перебування у відпустці по вагітності і пологах, догляд за дитиною тощо) в строк стажування не зараховуються.

2. Керівництво і контроль за проведенням стажування

2.1. Контроль за організацією і змістом стажування в державних нотаріальних конторах і у приватних нотаріусів здійснюють Головне управління юстиції Міністерства юстиції України Автономної Республіки Крим, управління юстиції обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій.

2.2. Відповідальність за проведення стажування в державних нотаріальних конторах покладається на завідуючого нотаріальною конторою або його заступника, а при стажуванні у приватного нотаріуса — на цього нотаріуса.

2.3. Вказані особи організують і проводять стажування на підставі цих Рекомендацій та Примірної програми стажування осіб, які мають намір займатися нотаріальною діяльністю (додається);

призначають (в державних нотаріальних конторах) у разі необхідності безпосередніх керівників стажування;

затверджують індивідуальні плани стажування та здійснюють контроль за ходом їх виконання;

забезпечують стажистам необхідні умови для виконання планів стажування;

організують із стажистами індивідуальні консультації, проводять заняття тощо.

2.4. Безпосередні керівники стажування в державних нотаріальних конторах, приватні нотаріуси:

розробляють разом із стажистом індивідуальні плани стажування (в державних нотаріальних конторах плани подаються на затвердження завідуючому);

надають стажистам повсякденну допомогу в набутті професійних знань і практичних навичок;

контролюють виконання стажистами індивідуальних планів стажування;

оформляють документальні матеріали за результатами стажування.

2.5. Зміст стажування визначається індивідуальними планами (зразок додається), що розробляються на підставі Примірної програми стосовно до конкретних умов роботи стажиста, виходячи з цілей стажування, завдань і специфіки нотаріальної діяльності.

В індивідуальному плані повинно бути вказано порядок і конкретні строки виконання стажистом робіт, передбачених Примірною програмою, а також зміст і строки проведення навчальних занять, індивідуальних консультацій із стажистом.

2.6. Після закінчення строку стажування безпосередній керівник його складає висновок про результати проходження стажування, який повинен відображати ступінь підготовки стажиста, одержані ним у ході стажування практичні навички і знання.

2.7. Не пізніше триденного строку після закінчення стажування в державній нотаріальній конторі безпосередній керівник стажування подає завідуючому державною нотаріальною конторою (його заступнику) висновок про результати стажування для розгляду і затвердження.

3. Організація стажування

3.1. Для організації стажування і виплати заробітної плати стажистам Міністерство юстиції України має щорічно передбачати виділення необхідних асигнувань.

3.2. До вирішення цього питання у встановленому порядку особи, які бажають пройти стажування, Міністерством юстиції Республіки Крим¹ управліннями юстиції обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій можуть зараховуватись стажистами нотаріусів за наявності будь-яких вакантних посад (нотаріусів, консультантів, секретарів) в державних нотаріальних конторах із зазначенням строку проходження стажування.

Умови роботи стажиста визначаються трудовим контрактом між ним і державною нотаріальною конторою з додержанням законодавства про працю.

¹ Зараз — Головне управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим.

У період проходження стажування стажист одержує заробітну плату, передбачену трудовим контрактом, в межах затвердженого фонду оплати праці за кошторисом відповідної нотаріальної контори.

3.3. При відсутності вакантних посад трудовий контракт може укладатись із стажистом за умови, якщо оплата його праці буде провадитись за рахунок коштів, одержаних державною нотаріальною конторою за надання додаткових платних послуг правового характеру, або коштів, добровільно внесених для цієї мети заінтересованими громадянами чи юридичними особами.

3.4. Умови роботи стажиста, який проходить стажування у приватного нотаріуса, визначаються трудовим контрактом, що укладається між сторонами.

4. Права і обов'язки стажиста

4.1. В період проходження стажування в державних нотаріальних конторах стажисти користуються всіма правами і пільгами, встановленими для працівників цих установ (щодо умов праці, робочого часу, відпустки, допомоги по соціальному страхуванню).

Такими ж правами і пільгами користуються особи, які проходять стажування у приватних нотаріусів.

Під час проходження стажування стажисти зобов'язані:

сумлінно виконувати обов'язки, покладені на них трудовим контрактом, а також визначені Примірною програмою та індивідуальними планами;

додержуватись трудової дисципліни, правил внутрішнього трудового розпорядку;

працювати над підвищенням свого професійного рівня, оволодівати організаторськими та практичними навичками, передовим досвідом роботи.

Примірна програма стажування осіб, які мають намір займатися нотаріальною діяльністю

(Програма розрахована на проходження стажування протягом шести місяців)

На початку стажування із стажистом проводиться бесіда, в ході якої керівник стажування знайомить його з організацією, завданнями і основними функціями нотаріату, роботою державної нотаріальної контори чи приватного нотаріуса, правами і обов'язками нотаріуса.

1. У період стажування під контролем і з допомогою керівника стажист зобов'язаний ретельно вивчити:

Закон України “Про нотаріат” (3425-12), інші законодавчі акти з різних галузей права (цивільного, земельного, трудового тощо), що регламентують діяльність нотаріату;

Інструкцію про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України (з0152-94);

роз’яснення, інформаційні листи та вказівки Міністерства юстиції України з питань нотаріату.

Керівник стажування повинен приділяти серйозну увагу тому, щоб стажист засвоїв правові норми, що відносяться до основних правил вчинення нотаріальних дій, зокрема до:

визначення місця і строків вчинення нотаріальних дій;

встановлення особи громадян, які звернулись за вчиненням нотаріальних дій;

перевірки дієздатності громадян та правоздатності юридичних осіб, які беруть участь в угодах;

витребування відомостей і документів, необхідних для вчинення нотаріальних дій;

вимог до документів, що подаються для вчинення нотаріальних дій;

вчинення посвідчувальних написів та видачі свідоцтв;

обмежень в праці вчинення нотаріальних дій;

оскарження нотаріальних дій або відмови у їх вчиненні.

2. Одночасно з вивченням нормативних актів та інших матеріалів, що стосуються діяльності нотаріату, стажист повинен ознайомитись з основами організації роботи державної нотаріальної контори, приватного нотаріуса, зокрема:

вивчити Правила ведення нотаріального діловодства (з0033-94), набути навичок по веденню реєстрів для реєстрації нотаріальних дій, журналів реєстрації заповітів, заборон (арештів) відчуження тощо, навчитися самостійно провадити в реєстрі записи про вчиненні нотаріальні дії;

ознайомитися з порядком підготовки службових документів до архівного зберігання;

засвоїти ведення статистичної і бухгалтерської звітності.

Стажист повинен навчитися правильно вести облік контрольних примірників кодексів, інших законодавчих та інструктивних матеріалів, постанов і роз’яснень Пленуму Верховного Суду України, наказів та інструкцій, що регламентують діяльність нотаріату, вносити до них зміни, доповнення та інші відмітки, навчитися працювати з картотекою по обліку законодавства.

3. З метою оволодіння практичними навичками, застосування законодавства при вчиненні нотаріальних дій стажист:

бере участь у прийманні громадян та представників юридич-

них осіб, у перевірці документів, поданих нотаріусу для вчинення конкретних видів нотаріальних дій;

складає проекти договорів, заповітів, доручень, шлюбних контрактів, свідоцтв та інших документів (правильність складання цих документів перевіряє керівник стажування разом із стажистом);

визначає розмір державного мита, що справляється відповідно до статті 3 Декрету Кабінету Міністрів України "Про державне мито" (7-93) за посвідчення договорів відчуження жилих будинків, квартир, дач, садових будинків, гаражів, земельних ділянок та іншого нерухомого майна, видачу свідоцтв про право на спадщину та вчинення інших нотаріальних дій, розмір плати за надання послуг правового, а також технічного характеру;

бере участь у складанні актів опису спадкового майна при вжитті заходів до його охорони;

складає посвідчувальні написи на договорах, заповітах, дорученнях та інших документах;

оволодіває навичками обліку депозитних операцій, вивчає порядок приймання, передачі до банківських установ та кредиторам грошових сум і цінних паперів.

При цьому слід звернути увагу стажиста на додержання тих норм, при застосуванні яких допускається більшість порушень і помилок. Зокрема, при ознайомленні з практикою посвідчення договорів про відчуження або заставу жилих будинків, квартир, дач, садових будинків, гаражів, земельних ділянок та іншого нерухомого майна необхідно, щоб стажист глибоко засвоїв положення статті 55 Закону України "Про нотаріат" (3425-12) про посвідчення зазначених договорів за місцезнаходженням вказаного майна, а також вимоги чинного законодавства щодо посвідчення договорів з зазначеними об'єктами права власності тощо.

При ознайомленні з практикою посвідчення договорів купівлі-продажу увага стажиста має бути зосереджена на застосуванні норм законодавства, що регулюють процеси приватизації і порядок посвідчення таких угод, зокрема, Закону України "Про приватизацію майна державних підприємств" (2163-12), Закону України "Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)" (2171-12), а також інших законодавчих та нормативних актів з питань приватизації.

Стажист повинен глибоко засвоїти вимоги Закону України "Про заставу" (2654-12) в частині, що стосується змісту і форми договорів застави, видів застави, поняття іпотеки, змісту і форм договорів про іпотеку.

Стажист має навчитися вільно користуватися законодавством, що регулює підприємницьку діяльність у різних її формах, порядок і особливості оформлення установчих документів.

Вивчаючи практику по вжиттю заходів до охорони спадкового майна, стажист повинен оволодіти навичками складання актів опису спадкового майна і передачі цього майна на зберігання, засвоїти норми законодавства, що регулюють порядок видачі грошових сум із спадкового майна.

Стажист повинен засвоїти вимоги законодавства щодо видачі свідоцтв про право власності на частку в спільному майні подружжя, зокрема, на підставі їх спільної заяви, а також в разі смерті одного з подружжя.

При ознайомленні з практикою оформлення спадкових справ важливо засвоїти поняття місця і часу відкриття спадщини, прийняття спадщини та відмови від неї, вивчити коло спадкоємців за законом, порядок визначення обов'язкової частки у спадщині тощо.

При ознайомленні з практикою посвідчення заповітів увагу стажиста слід зосередити на застосуванні норм, що стосуються додержання таємниці заповіту, встановлення особи заповідача, порядку складання та посвідчення заповіту, особливостей складання окремих заповітів, порядку зміни і скасування заповітів.

При ознайомленні з практикою посвідчення доручень стажист повинен засвоїти і закріпити шляхом застосування норми, що встановлюють строки дії доручень, порядок оформлення доручень юридичними особами, а також норми, що відносяться до посвідчення доручень в порядку передоручення, припинення дії доручень тощо.

Стажист повинен навчитися вільно користуватися Переліком документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів. При цьому під наглядом керівника стажування стажист має готувати виконавчі написи з найбільш поширених видів заборгованості.

Стажисту необхідно ознайомитися з порядком вчинення протестів векселів, морських протестів, накладання і зняття заборони відчуження нерухомого майна, посвідчення фактів, вчинення нотаріальних дій для іноземних громадян і осіб без громадянства, порядком застосування законодавства іноземних держав тощо.

Д Е К Р Е Т
КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

Про приватизацію земельних ділянок

(Відомості Верховної Ради (ВВР) 1993, № 10, ст.79)

Кабінет Міністрів України п о с т а н о в л я є:

1. Сільським, селищним, міським Радам народних депутатів забезпечити передачу протягом 1993 року громадянам України у приватну власність земельних ділянок, наданих їм для ведення особистого підсобного господарства, будівництва і обслуговування жилого будинку і господарських будівель (присадибна ділянка), садівництва, дачного і гаражного будівництва, у межах норм, установлених Земельним кодексом України (561-12).

Забороняється передача у приватну власність земельних ділянок на територіях зон відчуження та безумовного (обов'язкового) відселення, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи.

2. Установити, що передача громадянам України безплатно у приватну власність земельних ділянок для цілей, вказаних у статті 1 цього Декрету, провадиться один раз, про що обов'язково робиться місцевими Радами народних депутатів відмітка у паспорті або документі, який його замінює.

3. Право приватної власності громадян на земельні ділянки, передані їм для цілей, передбачених статтею 1 цього Декрету, посвідчується відповідною Радою народних депутатів, про що робиться запис у земельно-кадастрових документах, з наступною видачею державного акта на право приватної власності на землю.

4. Установити, що громадяни України мають право продавати або іншими способами відчужувати земельні ділянки, передані їм для цілей, вказаних у статті 1 цього Декрету, без зміни їх цільового призначення.

Договір купівлі-продажу або іншими способами відчужування земельної ділянки посвідчується у нотаріальному порядку і реєструється у сільській, селищній, міській Раді народних депутатів, на території якої розташована земельна ділянка.

Продаж земельної ділянки провадиться за ціною, встановленою угодою сторін, але ця ціна не може бути меншою за нормативну ціну землі.

Ціна земельної ділянки за договором купівлі-продажу є підставою для сплати державного мита, а також для розрахунків при заставі земельної ділянки.

5. Виконавчим комітетам місцевих Рад народних депутатів вирішити питання кадрового забезпечення виконання Декрету.

6. Зупинити дію частини другої статті 17 і статті 23 Земельного кодексу України щодо власників земельних ділянок, визначених статтею 1 цього Декрету.

7. Контроль за виконанням цього Декрету покласти на місцеві державні адміністрації.

8. Цей Декрет набуває чинності з дня опублікування.

26 грудня 1992 року

№ 15-92

Опубліковано: "Голос України", 15 січня 1993 року

МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ КОМІТЕТ УКРАЇНИ
ПО ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСАХ

Н А К А З

№ 14/5/48 від 06.06.96
м. Київ

Зареєстровано в Міністерстві
юстиції України
24 червня 1996 р.

**Про затвердження Порядку посвідчення
договорів відчуження земельних ділянок**

*(Із змінами, внесеними згідно з Наказом Мін'юсту
№ 31/5;59 (з0357-98) від 01.06.98)*

З метою забезпечення і прискорення ходу земельної реформи та приватизації земельних ділянок у відповідності із Земельним кодексом України (561-12), Законом України "Про плату за землю" (2535-12) та Декретом Кабінету Міністрів України "Про приватизацію земельних ділянок" (15-92), **Н А К А З У Є М О**:

1. Затвердити Порядок посвідчення договорів відчуження земельних ділянок, що додається.

2. Порядок посвідчення договорів відчуження земельних ділянок, а також спільний наказ Мінюсту України та Держкомзему України довести до відома начальника головного управління юсти-

ції в Автономній Республіці Крим, начальників управлінь юстиції в областях, містах Києві та Севастополі, голови державного комітету Автономної Республіки Крим по земельних ресурсах і єдиному кадастру, начальників обласних, Київського і Севастопольського міських управлінь земельних ресурсів.

3. Скасувати листа Міністерства юстиції та Державного комітету України по земельних ресурсах від 03.06.94 № 8-90-313 та № 626/06.

4. Контроль за виконанням наказу покласти на начальника управління організації юридичної допомоги населенню Павлову Л. М. та заступника голови Держкомзему України Лисого В. П.

Затверджено наказом Мін'юсту
України та Держкомзему України
від 6 червня 1996 року №
14/5;48

Порядок посвідчення договорів відчуження земельних ділянок та права на земельну частку (пай), посвідченого сертифікатом

*(Назва Порядку із змінами, внесеними згідно з Наказом
Мін'юсту № 31/5;59 (з0357-98) від 01.06.98)*

1. Загальні положення

1.1. Порядок посвідчення договорів відчуження земельних ділянок та права на земельну частку (пай), посвідченого сертифікатом, розроблено з метою забезпечення реформування земельних відносин, удосконалення методів приватизації земельних ділянок, забезпечення умов запровадження земельного обігу у відповідності із Земельним кодексом України (561-12), Законом України "Про плату за землю" (2535-12), Декретом Кабінету Міністрів України "Про приватизацію земельних ділянок" (15-92), Указами Президента України "Про невідкладні заходи щодо прискорення земельної реформи у сфері сільськогосподарського виробництва" (666/94), "Про приватизацію та оренду земельних ділянок несільськогосподарського призначення для здійснення підприємницької діяльності" (608/95), "Про порядок паювання земель, переданих у колективну власність сільськогосподарським підприємствам і організаціям" (720/95) та "Про захист прав власників земельних

часток (паїв)" (332/98). (Пункт 1.1 в редакції Наказу Мін'юсту № 31/5;59 (z0357-98) від 01.06.98)

1.2. Цей Порядок застосовується щодо випадків відчуження власниками земельних ділянок для ведення селянського (фермерського) господарства, ведення особистого підсобного господарства, будівництва та обслуговування жилого будинку і господарських будівель (присадибна ділянка), садівництва, дачного і індивідуального гаражного будівництва а також відчуження права на земельну частку (пай), посвідченого сертифікатом. (Пункт 1.2 із змінами, внесеними згідно з Наказом Мін'юсту № 31/5;59 (z0357-98) від 01.06.98)

2. Порядок посвідчення договорів купівлі-продажу земельних ділянок

2.1. Купівля-продаж земельних ділянок громадянами для ведення селянського (фермерського) господарства у місцевих Рад понад площу, що передається безплатно, провадиться з дотриманням вимог статті 17 Земельного кодексу України (561-12).

Рішення відповідної Ради з цього питання є підставою для укладення договору купівлі-продажу земельної ділянки та його нотаріального посвідчення, форма договору наведена у додатку № 1.

2.2. Громадяни мають право продавати або іншими способами відчужувати (заповідати, дарувати, обмінювати) без зміни цільового призначення земельні ділянки, а також право на земельну частку (пай), посвідчене сертифікатом.

У випадках продажу права на земельну частку (пай), посвідченого сертифікатом, переважне право на його придбання мають члени колективних сільськогосподарських підприємств, сільськогосподарських кооперативів, сільськогосподарських акціонерних товариств, а також селянські (фермерські) господарства та громадяни, які мають право їх створити. (Пункт 2.2 в редакції Наказу Мін'юсту № 31/5;59 (z0357-98) від 01.06.98)

2.3. Договір відчуження земельної ділянки посвідчується в нотаріальному порядку.

2.4. У разі продажу земельної ділянки застосовується грошова оцінка цієї ділянки, яка провадиться Державним комітетом України по земельних ресурсах та його органами на місцях за методикою, затвердженою Кабінетом Міністрів України.

Продаж земельної ділянки громадянам проводиться за ціною, визначеною за згодою сторін, але для справляння державного мита ця ціна не може бути меншою за грошову оцінку, зазначену в аб-

зації першому цього пункту. (Пункт 2.4 в редакції Наказу Мін'юсту № 31/5;59 (з0357-98) від 01.06.98)

2.5. Сплата вартості земельної ділянки, придбаної за договором купівлі-продажу, коли продавцем виступає відповідна місцева Рада, здійснюється шляхом перерахування покупцем відповідної суми на банківський рахунок продавця.

Сплата вартості земельної ділянки, права на земельну частку (пай), посвідченого сертифікатом, коли покупцем виступає місцева Рада, а продавцем є громадянин, або коли продавцем і покупцем є громадяни, здійснюється у порядку, визначеному за згодою сторін. (Абзац другий пункту 2.5 із змінами, внесеними згідно з Наказом Мін'юсту № 31/5;59 (з0357-98) від 01.06.98)

2.6. До договору купівлі-продажу, коли продавцем є відповідна місцева Рада, додається рішення цієї Ради про продаж земельної ділянки та план земельної ділянки з визначенням її розмірів. При відсутності плану земельної ділянки він виготовляється землеупорядними та іншими організаціями, які мають на це дозвіл, за рахунок коштів продавця.

До договору купівлі-продажу земельної ділянки, якщо продавцем є громадянин, додається державний акт на право власності продавця на земельну ділянку. У випадку, коли продається частина земельної ділянки, нотаріус робить відповідні відмітки на державному акті на право власності продавця на земельну ділянку. Державний акт, на підставі якого була посвідчена угода про продаж всієї земельної ділянки, приєднується до примірника угоди, що залишається у справах нотаріальної контори чи приватного нотаріуса. Відмітка у паспорті з цього приводу погашається відповідною місцевою Радою. Другий примірник державного акта, який зберігається в місцевій Раді, також погашається нею та передається до архіву. (Абзац другий пункту 2.6 із змінами, внесеними згідно з Наказом Мін'юсту № 31/5;59 (з0357-98) від 01.06.98)

Якщо договір обтяжений заставою землі, то питання купівлі-продажу земельної ділянки вирішуються у відповідності до Закону України "Про заставу" (2654-12).

В усіх випадках до договору відчуження земельної ділянки додається довідка про визначення грошової оцінки земельної ділянки, форма якої наведена у додатку № 3. (Абзац четвертий пункту 2.6 із змінами, внесеними згідно з Наказом Мін'юсту № 31/5;59 (з0357-98) від 01.06.98)

2.7. Договір купівлі-продажу земельної ділянки без вказаних у пункті 2.6. документів, у тому числі про сплату вартості земельної ділянки, реєстрації у місцевій Раді не підлягає.

2.8. Справляння державного мита при купівлі-продажу земельної ділянки, права на земельну частку (пай), посвідченого сертифікатом здійснюється у відповідності із законодавством України. (Пункт 2.8 із змінами, внесеними згідно з Наказом Мін'юсту № 31/5;59 (z0357-98) від 01.06.98)

3. Право власності на земельну ділянку, придбану згідно договору купівлі-продажу

3.1. Право власності на земельну ділянку виникає після встановлення землепорядними організаціями меж земельної ділянки в натурі (на місцевості) і одержання державного акта, що посвідчує це право.

4. Порядок посвідчення успадкування, договорів міни і дарування земельних ділянок та права на земельну частку (пай), посвідченого сертифікатом

4.1. Дія пунктів 2.2, 2.3, абзаців другого і третього пункту 2.6, пункту 2.7 (крім документа про сплату вартості земельної ділянки), 2.8 поширюється і на порядок посвідчення успадкування, договорів міни та дарування земельних ділянок.

Дія пунктів 2.2, 2.3 та 2.8 поширюється і на порядок посвідчення успадкування, договорів міни та дарування права на земельну частку (пай), посвідченого сертифікатом. (Розділ 4 в редакції Наказу Мін'юсту № 31/5;59 (z0357-98) від 01.06.98)

ПОСТАНОВА
від 22 грудня 1997 р. № 1448 Київ

**Про затвердження Положення про порядок
проведення аукціонів (публічних торгів)
з реалізації заставленого майна**

*(Із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 1294
(1294-98-п) від 17.08.98)*

Відповідно до пункту 12.3.4 статті 12 Закону України “Про оподаткування прибутку підприємств” (334/94-ВР) Кабінет Міністрів України **п о с т а н о в л я є**:

Затвердити Положення про порядок проведення аукціонів (публічних торгів) з реалізації заставленого майна, що додається.

ЗАТВЕРДЖЕНО
постановою Кабінету Міністрів
України від 22 грудня 1997 р.
№ 1448

ПОЛОЖЕННЯ
**про порядок проведення аукціонів (публічних
торгів) з реалізації заставленого майна**

1. Це Положення, відповідно до пункту 12.3.4 статті 12 Закону України “Про оподаткування прибутку підприємств” (334/94-ВР), визначає порядок проведення аукціонів (публічних торгів)¹ з реалізації заставленого майна, на яке згідно із законодавством звернено стягнення.

2. Реалізація майна провадиться державним виконавцем, а майна державних підприємств та відкритих акціонерних товариств, створених у процесі корпоратизації, всі акції яких перебувають у державній власності, — відповідним органом приватизації (далі — організатор аукціону).

Відшкодування витрат, пов’язаних з реалізацією майна, покладається на заставодавця. (Пункт 2 із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 1294 (1294-98-п) від 17.08.98)

¹ Далі — аукціон.

3. Заставаодавець має право в будь-який час до моменту реалізації предмета застави припинити звернення стягнення на майно виконанням забезпеченого заставою зобов'язання.

4. Після отримання виконавчих документів організатор аукціону здійснює підготовку до збирання необхідних матеріалів з реалізації майна, визначає початкову вартість реалізації, готує і публікує інформацію про майно, що підлягає реалізації.

Термін підготовки до аукціону не повинен перевищувати двох місяців з дати отримання організатором аукціону виконавчих документів.

5. Організатор аукціону не пізніше як за 30 днів до дня проведення аукціону публікує у місцевій пресі інформацію про майно, що підлягає реалізації.

Інформація повинна містити:

назву заставленого майна, його місцезнаходження;

відомості про майно (технічні характеристики, рік випуску, відновну вартість тощо);

початкову вартість реалізації майна;

суму коштів, що вносяться учасником перед початком аукціону, назву банку, адресу та номер рахунку, відкритого для їх внесення;

кінцевий термін прийняття заяв;

час ознайомлення з майном;

час та місце проведення аукціону;

адресу, номер телефону, час роботи служби організації аукціону.

Якщо реалізації підлягає цілісний майновий комплекс підприємства чи його структурний підрозділ, в інформації додатково зазначаються:

обсяг та основна номенклатура продукції (робіт, послуг), у тому числі експортної;

кількість та склад робочих місць;

баланс активів і пасивів, рентабельність за останні три роки (для цілісного майнового комплексу підприємства);

відомості про будівлі (споруди, приміщення) та земельну ділянку, на якій розташовано цілісний майновий комплекс підприємства, його структурний підрозділ.

Про час та місце проведення аукціону, початкову вартість реалізації майна організатор аукціону повідомляє заставадержателя та заставаодавця в термін, установлений абзацом першим пункту 5 цього Положення.

6. Початкова вартість реалізації майна визначається виходячи з оцінки майна (оцінка майна державних підприємств та відкритих акціонерних товариств, створених у процесі корпоратизації, всі ак-

ції яких перебувають у державній власності, здійснюється відповідно до Методики оцінки вартості майна під час приватизації (961-96-п), затвердженої Кабінетом Міністрів України).

Якщо предметом застави є цілісний майновий комплекс державного підприємства або відкритого акціонерного товариства, створеного у процесі корпоратизації, всі акції якого перебувають у державній власності, чи група інвентарних об'єктів, організатор аукціону за погодженням із заставодержателем і заставодавцем може прийняти рішення про реалізацію окремо структурних підрозділів підприємства або окремих інвентарних об'єктів. При цьому заставодавець має право визначити черговість продажу майна.

У разі проведення експертної оцінки вартості майна термін його підготовки до продажу подовжується на час проведення експертної оцінки, але не більш як на один місяць.

7. Фізична або юридична особа, що виявила бажання зареєструватись як учасник аукціону (далі — покупець), сплачує за реєстрацію її як учасника аукціону реєстраційний внесок, розмір якого встановлюється організатором аукціону і не може перевищувати одного неоподаткованого мінімуму доходів громадян, а також вносить кошти шляхом безготівкового перерахування на вказаний в інформації про аукціон рахунок в розмірі 10 відсотків початкової вартості реалізації майна.

Покупець подає організатору аукціону:

документ, що посвідчує фізичну особу або представника юридичної особи, їх повноваження;

квитанцію про сплату реєстраційного внеску;

документ про внесення коштів у розмірі 10 відсотків від початкової вартості реалізації майна (якщо покупець виявляє бажання придбати кілька об'єктів, що підлягають реалізації на аукціоні, розмір зазначених коштів визначається на основі суми вартості реалізації цих об'єктів);

декларацію про доходи (у разі якщо покупець є фізичною особою).

Відомості про покупців вносяться до книги реєстрації і повинні містити:

порядковий номер (відповідно до реєстрації);

прізвище, ім'я та по батькові фізичної особи або представника юридичної особи (найменування юридичної особи);

номер рахунку, назву та адресу банківської установи, до якої зроблено внески.

Приймання заяв на участь в аукціоні закінчується за три дні до початку його проведення.

8. Покупцям до реєстрації надається право ознайомитися з майном, що підлягає реалізації, за його місцезнаходженням.

9. Реалізація майна на аукціоні здійснюється за наявності не менше двох покупців. Крім покупців, визнаних такими згідно із законодавством про приватизацію, покупцями можуть бути юридичні особи з часткою державної власності в майні понад 25 відсотків.

10. Для участі в аукціоні покупці одержують квитки, які повинні містити такі відомості:

номер, під яким покупець бере участь в аукціоні;
назву об'єкта (об'єктів), який підлягає реалізації;
умови проведення аукціону.

На аукціоні можуть бути присутні й інші особи за умови внесення вхідної плати. Розмір вхідної плати визначається організатором аукціону.

11. Аукціон проводиться безпосередньо ведучим (далі — ліцитатором). Якщо організатором аукціону є відповідний орган приватизації, ліцитатором може бути представник юридичної особи, з якою органом приватизації укладено відповідну угоду.

До початку аукціону ліцитатор інформує про майно, що підлягає реалізації, та умови його продажу. Початком аукціону вважається момент оголошення початкової ціни реалізації.

Кожна наступна ціна, запропонована покупцями на аукціоні, повинна перевищувати попередню не менш як на 10 відсотків.

Якщо протягом трьох хвилин після оголошення останньої ціни не буде запропоновано вищої ціни, ліцитатор одночасно з ударом молотка оголошує про придбання майна особою, яка запропонувала найвищу ціну.

У разі коли протягом трьох хвилин після оголошення початкової ціни реалізації покупці не висловлюють бажання придбати майно за цією ціною, ліцитатор має право знизити її до рівня ціни, що задовольняє вимоги заставодержателя, передбачені статтею 19 Закону України "Про заставу" (2654-12).

Якщо після такого зниження ціни немає бажаючих придбати майно, аукціон припиняється.

12. Під час аукціону ведеться протокол, до якого заносяться: початкова і остаточна ціна реалізації майна; пропозиції покупців та відомості про покупця, який запропонував у ході аукціону найвищу ціну (далі — переможець аукціону).

Протокол підписується ліцитатором, переможцем аукціону (його представником) і в триденний термін надсилається організатору аукціону.

13. Залежно від результатів аукціону організатор аукціону зазначає у протоколі відповідні суми та номери рахунків, на які пере-

можець аукціону повинен внести кошти за придбане майно згідно із статтею 25 Закону України "Про заставу", та затверджує протокол. Копія затвердженого протоколу видається переможцю аукціону.

Після затвердження протоколу кошти у розмірі 10 відсотків від початкової вартості реалізації майна у десятиденний термін повертаються організатором аукціону всім покупцям, за винятком переможця аукціону. Переможцю аукціону зазначені кошти зараховуються під час розрахунку із заставодержателем.

14. Аукціон може бути припинено і майно знято з продажу на вимогу будь-кого з покупців або організатора аукціону у разі невиконання вимог щодо змісту інформації, передбаченої пунктом 5 цього Положення, або порушення інших правил проведення аукціону, передбачених Положенням.

Зазначені порушення можуть бути підставою для визнання аукціону судом недійсним. Заява до суду про визнання аукціону недійсним може бути подана будь-ким з учасників аукціону, організатором аукціону, заставодавцем або заставодержателем.

15. Затверджений організатором аукціону протокол є підставою для внесення протягом 10 днів переможцем аукціону коштів за придбане майно на зазначені у протоколі рахунки.

Якщо переможець аукціону не внесе всієї суми протягом 10 днів, внесені ним до початку аукціону кошти йому не повертаються і зараховуються до відповідного бюджету.

16. Переможець аукціону в десятиденний термін після повного внесення коштів на обумовлені у протоколі рахунки подає організатору аукціону документи про внесення коштів.

З моменту подання переможцем аукціону зазначених документів внесені ним до початку аукціону кошти протягом п'яти днів перераховуються організатором аукціону заставодержателю.

У цей же термін організатор аукціону складає акт про проведений аукціон і подає його на затвердження суду, який прийняв рішення про звернення стягнення на заставлене майно, або нотаріусу, що вчинив виконавчий напис.

В акті зазначається:

ким, коли і де проводився аукціон;

перелік і коротка характеристика реалізованого майна;

початкова й остаточна ціна реалізації майна;

прізвище, ім'я та по батькові (назва юридичної особи), адреса

покупця;

сума, внесена переможцем аукціону за придбане майно.

До акта додається список учасників аукціону.

Копії затвердженого суддею акта видаються переможцю та організатору аукціону.

На підставі акта (копії затвердженого суддею акта) про проведений аукціон нотаріус видає переможцю аукціону свідоцтво про придбання майна на аукціоні.

17. Аукціон вважається таким, що не відбувся, у разі: відсутності покупців або наявності тільки одного покупця; несплати переможцем аукціону у десятиденний термін повністю належної суми.

18. Якщо аукціон оголошено таким, що не відбувся, організатор аукціону повідомляє про це заставодержателя. Заставодержатель за згодою заставодавця має право залишити майно за собою за початковою ціною, про що повідомляє в п'ятиденний термін організатора аукціону.

У разі коли заставодавець такої згоди не дав або заставодержатель відмовився від прийняття заставленого майна, організатор аукціону призначає повторний аукціон не раніше, ніж через місяць з часу проведення першого аукціону.

Порядок проведення і підготовки аукціону, визначений цим Положенням, є обов'язковим у разі проведення повторного аукціону.

На повторному аукціоні початкова вартість майна за згодою заставодержателя може бути зменшена, але не більше, ніж на 30 відсотків.

19. Якщо аукціон не відбувся двічі, організатор аукціону у п'ятиденний термін повертає виконавчі документи заставодержателю.

20. До набуття переможцем аукціону права власності на придбане на аукціоні майно відповідальність за його збереження в установленому порядку несе сторона, у якої згідно з договором застави майно знаходиться у володінні.

21. Спори, що виникають у процесі реалізації майна, вирішуються в судовому порядку.

МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ
Л И С Т

від 28.02.94

**Про порядок вчинення нотаріальних дій,
не передбачених законодавством України**

(До статті 103 Закону України "Про нотаріат" (3425-12)

У деяких міжнародних договорах про правову допомогу, укладених Україною, а також у більшості аналогічних договорів, за якими вона виступає правонаступницею прав і обов'язків Союзу РСР, передбачається вчинення нотаріальних дій, не відомих українському законодавству про нотаріат.

До таких дій, зокрема, відноситься розкривання та оголошення заповіту, складеного за формою, передбаченою законодавством іноземної держави, і поданого нотаріусу після смерті заповідача для розкривання та оголошення. Якщо такий заповіт подається нотаріусу на території України, вказана дія входить до його компетенції і має вчинятися в такому порядку.

Нотаріус оголошує зміст заповіту та складає протокол про його стан і зміст. В протоколі вказуються дата та місце складання протоколу, дата посвідчення заповіту, ім'я особи, яка його подала, стан документа (був він поданий запечатаним чи відкритим, чи були в ньому закреслені місця, поправки або інші недоліки).

Протокол підписується нотаріусом і особою, яка подала заповіт. Цими ж особами підписується кожний аркуш заповіту. Якщо заповіт зберігався у нотаріуса у запечатаному вигляді, зазначені вище дії нотаріус провадить одноособово.

До протоколу додається засвідчена копія заповіту, а в залежності від вимог договору — копія протоколу та оригінал заповіту.

Вказані документи можуть бути видані заінтересованій особі або надіслані компетентній установі іноземної держави за правилами виконання доручень.

"Законодавство України про нотаріат".

Організаційно-правові основи діяльності нотаріату:

збірник офіційних нормативних актів / /

Бюлетень законодавства і юридичної практики

України. — № 5, 1998 року.

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

(витяг)

**Про тлумачення Закону України
“Про реабілітацію жертв політичних репресій
в Україні”**

(Відомості Верховної Ради (ВВР) 1994, № 15, ст.88)

У зв'язку з численними запитами реабілітованих громадян, комісій по поновленню прав реабілітованих, інших посадових осіб та в інтересах єдиного поняття і вірного застосування Закону Верховна Рада України постановляє:

Склад майна, яке підлягає поверненню реабілітованому, встановлюється на підставі документів про його вилучення і реалізацію з архівів та інших установ. Майно (або його компенсація) повертається спадкоємцям першої черги реабілітованого в разі подання свідоцтва про право на спадщину, яке відкривається з дня прийняття про це рішення районною Комісією з питань поновлення прав реабілітованих. Коло спадкоємців першої черги визначається на день винесення цього рішення.

Свідоцтво про право на спадщину видається нотаріальними конторами достроково на підставі відповідного рішення Комісії з питань поновлення прав реабілітованих, яке має містити відомості про склад спадкового майна (або суму його відшкодування у мінімальних заробітних платах), перелік документів, на підставі яких встановлена належність громадянина до кола спадкоємців першої черги, та документів, згідно з якими встановлено факт смерті спадкодавця.

КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ
ПОСТАНОВА
від 29 червня 1999 р. № 1172

**Про затвердження переліку документів,
за якими стягнення заборгованості провадиться
у безспірному порядку на підставі виконавчих
написів нотаріусів**

*(Із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ №2075
від 11.11.99)*

Кабінет Міністрів України постановляє:

1. Відповідно до статті 87 Закону України "Про нотаріат" (3425-12) затвердити перелік документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів (додається).

2. Визнати таким, що втратив чинність, Перелік документів, по яких стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів державних нотаріальних контор, затверджений постановою Ради Міністрів УРСР від 12 жовтня 1976 р. № 483 (483-76-п) (ЗП УРСР, 1976 р., № 10, ст. 60; 1985 р., № 7, ст. 61; 1991 р., № 8, ст. 62; 1996 р., № 3, ст. 89).

ЗАТВЕРДЖЕНО
постановою Кабінету Міністрів
України
від 29 червня 1999 р. № 1172

ПЕРЕЛІК
документів, за якими стягнення заборгованості
провадиться у безспірному порядку
на підставі виконавчих написів нотаріусів

Стягнення заборгованості
за нотаріально посвідченими угодами

1. Нотаріально посвідчені угоди, що передбачають сплату грошових сум, передачу або повернення майна, а також право звернення стягнення на заставлене майно.

Для одержання виконавчого напису подаються:

- а) оригінал нотаріально посвідченої угоди;
- б) документи, що підтверджують безспірність заборгованості боржника та встановлюють прострочення виконання зобов'язання.

Стягнення з фізичних осіб податкової заборгованості

2. Документи на стягнення з фізичних осіб податкової заборгованості до Державного бюджету України, бюджету Автономної Республіки Крим, місцевих бюджетів і державних цільових фондів.

Для одержання виконавчого напису подаються:

- а) копія особового рахунка фізичної особи — боржника (чи довідка органу стягнення) із зазначенням суми податкової заборгованості і термінів її виникнення;
- б) засвідчена органом стягнення копія надісланого платникові платіжного повідомлення на внесення платежів до бюджетів та державних цільових фондів;
- в) засвідчена органом стягнення копія рішення про застосування фінансових санкцій.

Стягнення заборгованості, що впливає з відносин, пов'язаних з авторським правом

3. Документи, що встановлюють заборгованість підприємств, установ, організацій за відрахуваннями (через Державний комітет з питань науки та інтелектуальної власності) творчим спілкам України за використання творів літератури і мистецтва:

1) Літературному фонду Національної спілки письменників України:

а) видавництв та видавничих організацій за відрахуваннями у розмірі 10 відсотків загальної суми винагороди, нарахованої авторам за оригінальні та перекладні твори художньої літератури;

б) театрів (стаціонарних, пересувних), а також підприємств, установ, організацій, що надають за договорами майданчики для проведення вистав і концертів колективам і виконавцям, які здійснюють гастрольну діяльність в Україні, за відрахуваннями у розмірі 2 відсотків суми валового збору (або суми за договором);

в) театрів та інших організацій за відрахуваннями за вистави малих драматичних форм (скетчі, одноактні водевілі), а також культурно-освітніх закладів за відрахуваннями за твори всіх жанрів у розмірі 0,5 відсотка суми валового збору (або суми за договором);

г) підприємств, що займаються видавничою діяльністю та тира-

жуванням літературних творів, за відрахуваннями за використання усіх видів літературних творів; за відрахуваннями за використання усіх видів літературно-художніх творів вітчизняних і зарубіжних авторів, що не охороняються авторським правом, у розмірі 2 відсотків суми реалізації.

Для одержання виконавчого напису подається скріплений підписами керівника і головного (старшого) бухгалтера та печаткою підприємства, установи, організації розрахунковий лист із зазначенням розміру заборгованості;

2) Музичному фонду України:

а) організацій, які виплачують авторську винагороду за публічне виконання музичних творів, підприємств, установ, організацій, що надають за договорами майданчики для проведення вистав і концертів колективам і виконавцям, які здійснюють гастрольну діяльність в Україні, за відрахуваннями у розмірі 2 відсотків суми валового збору, одержаного від продажу квитків, або суми гарантованої оплати згідно з договором, а також видовищних підприємств за такими само відрахуваннями за музичні вистави (опера, оперета, балет тощо) та естрадні концерти;

б) підприємств, установ, організацій за відрахуваннями у розмірі 1 відсотка суми валового збору (виручки від реалізації), одержаного за використання музичних творів, що випускаються в записі на магнітній плівці, компактних касетах, платівках і лазерних дисках;

в) видавництв та видавничих організацій, друкованих засобів масової інформації за відрахуваннями у розмірі 10 відсотків загальної суми авторської винагороди, нарахованої за видання музичних і музикознавчих творів.

Для одержання виконавчого напису подається скріплений підписами керівника і головного (старшого) бухгалтера та печаткою підприємства, установи, організації, редакції газети (журналу) розрахунковий лист із зазначенням розміру заборгованості;

3) Національній спілці театральних діячів України: театрів (стаціонарних і пересувних) за відрахуваннями у розмірі 1 відсотка суми валового збору з театральних постановок.

Для одержання виконавчого напису подається скріплений підписами керівника і головного (старшого) бухгалтера та печаткою театру розрахунковий лист із зазначенням розміру заборгованості;

4) Журналістському фонду України: телерадіоорганізацій, ДІНАУ, Українського незалежного інформаційного агентства "Но-

вини”, регіональних інформаційних агентств та друкованих засобів масової інформації, видавництв та видавничих організацій за відрахуваннями у розмірі 6 відсотків загальної суми авторської винагороди, нарахованої за суспільно-політичні, публіцистичні, науково-популярні твори, інформаційний та ілюстративний матеріал (крім гонорару, з якого провадяться відрахування до фондів інших творчих спілок).

Для одержання виконавчого напису подається скріплений підписами керівника і головного (старшого) бухгалтера та печаткою телерадіоорганізації, інформаційного агентства, видавництва, видавничої організації, друкованого засобу масової інформації розрахунковий лист із зазначенням розміру заборгованості;

5) Національній спілці кінематографістів України:

кіновидовищних закладів (крім розташованих у сільській місцевості) за відрахуваннями у розмірі 1 відсотка суми валового збору, одержаного за розповсюдження і демонстрування фільмів.

Для одержання виконавчого напису подається скріплений підписами керівника і головного (старшого) бухгалтера та печаткою кіновидовищного закладу розрахунковий лист із зазначенням розміру заборгованості;

6) Національній спілці художників України:

а) підприємств, установ, організацій за відрахуваннями у розмірі 2 відсотків загальної суми авторської винагороди або заробітної плати, нарахованої художникам (живописцям, скульпторам, графікам, оформлювачам, декораторам, художникам, які створюють твори декоративно-прикладного мистецтва, зайнятим у промисловості художникам-конструкторам, модельєрам, макетникам, художникам театру і кіно та іншим) за виконані ними художні роботи (як за оригінальні твори, так і за роботи з копіювання й тиражування);

б) організацій за відрахуваннями у розмірі 2 відсотків суми, одержаної від реалізації художніх творів на комісійних засадах.

Для одержання виконавчого напису подається скріплений підписами керівника і головного (старшого) бухгалтера та печаткою підприємства, установи, організації розрахунковий лист із зазначенням розміру заборгованості;

7) Національній спілці майстрів народного мистецтва України:

а) підприємств, установ, організацій за відрахуваннями у розмірі 2 відсотків загальної суми авторської винагороди або заробітної плати, нарахованої творчим майстрам, художникам народного

мистецтва і працівникам з тиражування художніх виробів (ткацтво, вишивка, килимарство, гончарство, різьбярство, художні вироби з металу, каменю, дерева, соломки, народне малярство і декоративний розпис тощо);

б) організацій за відрахуваннями у розмірі 2 відсотків суми, одержаної від реалізації творів народного мистецтва на комісійних засадах на виставках, ярмарках, аукціонах тощо.

Для одержання виконавчого напису подається скріплений підписами керівника і головного (старшого) бухгалтера та печаткою підприємства, установи і організації розрахунковий лист із зазначенням розміру заборгованості;

8) Фотофонду України:

а) телерадіоорганізацій, ДІНАУ, Українського незалежного інформаційного агентства "Новини", регіональних інформаційних агентств та друкованих засобів масової інформації, видавництв та видавничих організацій, а також інших підприємств, установ, організацій за відрахуваннями у розмірі 4 відсотків авторської винагороди або заробітної плати фотохудожникам, фотографам і фотолаборантам за використання творів фотомистецтва в усіх видах видань, художнє оформлення фотовидань;

б) промислових підприємств і служб сервісу за відрахуваннями у розмірі 2 відсотків заробітної плати, нарахованої фотографам і фотолаборантам, як за використання оригінальних творів, так і за їх копіювання й тиражування;

в) організацій за відрахуваннями у розмірі 2 відсотків суми, одержаної від реалізації творів фотомистецтва на комісійних засадах.

Для одержання виконавчого напису подається скріплений підписами керівника і головного (старшого) бухгалтера та печаткою підприємства, установи і організації розрахунковий лист із зазначенням розміру заборгованості.

Стягнення заборгованості з батьків або осіб, що їх замінюють, за утримання дітей у закладах освіти

4. Документи, що встановлюють заборгованість батьків або осіб, що їх замінюють, за утримання дітей, які потребують тривалого лікування, у дошкільних закладах освіти, загальноосвітніх санаторних школах-інтернатах, дитячих будинках.

Для одержання виконавчого напису подається засвідчений стягувачем витяг з особового рахунка батька або особи, що його замінює (чи довідка стягувача), з відміткою про непогашення заборгованості у двотижневий термін після вручення письмового попередження.

**Стягнення заборгованості з батьків або осіб,
що їх замінюють, за утримання дітей і підлітків
в загальноосвітніх школах і професійно-технічних
училищах соціальної реабілітації**

5. Документи, що встановлюють заборгованість батьків або осіб, що їх замінюють, за утримання дітей і підлітків, які потребують особливих умов виховання, у загальноосвітніх школах і професійно-технічних училищах соціальної реабілітації.

Для одержання виконавчого напису подаються:

а) копія документа про розмір щомісячної плати батьків або осіб, що їх замінюють;

б) засвідчений стягувачем витяг з особового рахунка батька або особи, що його замінює (чи довідка стягувача), з відміткою про непогашення заборгованості у двотижневий термін після вручення письмового попередження.

Стягнення за диспашею

6. Диспаша (розрахунок з розподілу загальної аварії), не оскаржена в установленний термін або оскаржена, але залишена судом у силі.

Для одержання виконавчого напису подаються:

а) диспаша;

б) довідка диспашера про те, що диспаша не скасована і не змінена судом.

**Стягнення заборгованості з військовослужбовців,
звільнених з військової служби, і військовозобов'язаних
після закінчення зборів**

7. Документи, що підтверджують заборгованість притягнутих до матеріальної відповідальності звільнених з військової служби військовослужбовців і військовозобов'язаних після закінчення зборів, які не відшкодували заподіяної ними державі шкоди.

Для одержання виконавчого напису подається довідка командира (начальника) військової частини про суму заборгованості, що підлягає стягненню.

Повернення об'єкта лізингу

8. Договори лізингу, що передбачають у безспірному порядку повернення об'єкта лізингу.

Для одержання виконавчого напису подаються:

- а) оригінал договору лізингу;
- б) засвідчена лізингодавцем копія рахунка, направленою лізингодержувачу, з відміткою про несплату платежів після вручення письмового повідомлення.

Стягнення заборгованості з орендної плати за користування державним та комунальним майном

9. Документи, що встановлюють заборгованість орендарів з орендної плати за користування об'єктом оренди.

Для одержання виконавчого напису подаються:

- а) оригінал договору оренди;
- б) засвідчена стягувачем копія рахунка, надісланого боржникові, з відміткою про непогашення заборгованості після вручення письмового попередження. (Перелік доповнено розділом згідно з Постановою КМ №2075 від 11.11.99).

Стягнення за чеками

10. Чеки, неоплата яких посвідчена нотаріусом.

(Перелік доповнено розділом згідно з Постановою КМ №2075 від 11.11.99)

МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ
Н А К А З

№ 3/5 від 04.01.98
м. Київ

Зареєстровано в Міністерстві
юстиції України
30 січня 1998 р.
за № 55/2495

vd980104 v№3/5

**Про затвердження Примірною положення
про порядок надання державними нотаріусами
додаткових послуг правового характеру,
які не пов'язані із вчинюваними нотаріальними
діями, а також послуг технічного характеру**

З метою реалізації ст.59 Конституції України (254к/96-ВР)
та на виконання ст.19 Закону України "Про нотаріат" (3425-12)
Н А К А З У Ю:

1. Затвердити Примірне положення про порядок надання державними нотаріусами додаткових послуг правового характеру, які не пов'язані із вчинюваними нотаріальними діями, а також послуг технічного характеру (додається).

2. Управлінню нотаріату та ліцензування юридичної практики (Круковес Н. В.) та управлінню бухгалтерського обліку та звітності (Скуратовська О. М.) довести зазначене Примірне положення до відома начальника Головного управління юстиції в Автономній Республіці Крим, начальників управлінь юстиції в областях, мм. Києві та Севастополі та забезпечити його належне застосування в роботі.

3. Управлінню нотаріату та ліцензування юридичної практики Міністерства юстиції (Круковес Н. В.) подати цей наказ на державну реєстрацію відповідно до Указу Президента України від 3 жовтня 1992 року № 493/92 "Про державну реєстрацію нормативних актів міністерств та інших органів державної виконавчої влади".

4. Контроль за виконанням цього наказу покласти на першого заступника Міністра юстиції Б. С. Стичинського.

Затверджено
Наказ Міністра юстиції України
04.01.98 № 3/5

**Примірне положення
про порядок надання державними нотаріусами
додаткових послуг правового характеру,
які не пов'язані із вчинюваними нотаріальними
діями, а також послуг технічного характеру**

Це Положення розроблено відповідно до вимог ст.59 Конституції України (254к/96-ВР) та ст.19 Закону України "Про нотаріат" (3425-12).

Надання державними нотаріусами додаткових правових послуг не є здійсненням ними юридичної практики, яка відповідно до ст.4 Закону "Про підприємництво" (698-12) підлягає обов'язковому ліцензуванню, а має характер лише правової допомоги. Надання правової допомоги та послуг технічного характеру не має на меті отримання прибутку. Правова допомога знаходить свій вираз у консультаціях та роз'ясненнях з питань чинного законодавства, у наданні усних та письмових довідок по законодавству, складанні заяв, проектів угод та інших документів правового характеру тощо.

1. Державні нотаріуси мають право надавати додаткові послуги правового характеру, які не пов'язані із вчинюваними нотаріальними діями (надалі — правова допомога), а також надавати послуги технічного характеру.

2. Надання державними нотаріусами правової допомоги спрямоване на реалізацію конституційного права кожного на юридичну допомогу з метою захисту своїх прав, свобод та законних інтересів.

3. Перед наданням правової допомоги, а також послуг технічного характеру нотаріус зобов'язаний дати роз'яснення щодо умов їх оплати.

4. Організаційне забезпечення та методологічне керівництво роботою державних нотаріусів щодо надання ними правової допомоги та послуг технічного характеру здійснюється управлінням нотаріату та ліцензування юридичної практики і департаментом фінансово-господарської діяльності Міністерства юстиції України через Головне управління юстиції в Автономній Республіці Крим, управління юстиції в областях, містах Києві та Севастополі.

5. Оплата правової допомоги та послуг технічного характеру справляється в розмірах, які встановлюються з урахуванням фактичних витрат на забезпечення якісного та термінового обслуговування громадян, підприємств, організацій та установ.

6. Розміри тарифних ставок за попереднім погодженням із державними інспекціями по цінах затверджуються Головним управлінням юстиції в Автономній Республіці Крим, управліннями юстиції в областях, містах Києві та Севастополі.

7. Оплата за надання правової допомоги та послуг технічного характеру справляється у встановленому чинним законодавством порядку як готівкою, так і безготівковими розрахунками.

8. Відповідальність за належну організацію надання правової допомоги і послуг технічного характеру та за правильність ведення обліку книжок, квитанцій, відомостей несуть завідуючі державними нотаріальними конторами.

9. Перевищення надходжень над витратами направляється на фінансування та розвиток системи нотаріальних органів. Отримані кошти можуть бути використані на покриття недостатності бюджетних асигнувань на утримання державних нотаріальних органів.

10. Порядок розподілу та перерахування коштів, передбачених пунктом 9 цього Положення, визначається Міністерством юстиції.

11. Від сплати за надання правової допомоги звільняються інваліди Великої Вітчизняної війни; інваліди 1-ї та 2-ї груп; громадяни — за надання їм правової допомоги, необхідної для призначення та одержання державних допомог та пенсій.

МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ Н А К А З

№ 31 / 5 від 09.06.99
м. Київ

Зареєстровано в Міністерстві
юстиції України
10 червня 1999 р.
за № 364/3657

vd990609 vn31/5

Про внесення змін і доповнень до нормативно-правових актів Міністерства та про затвердження Положення про Єдиний реєстр заборон відчуження об'єктів нерухомого майна

*(Із змінами, внесеними згідно з Наказом Мін'юсту № 53/5
(з0600-99) від 31.08.99)*

З метою подальшого розвитку Єдиного реєстру заборон відчуження об'єктів нерухомого майна **Н А К А З У Ю:**

1. Затвердити Положення про Єдиний реєстр заборон відчуження об'єктів нерухомого майна (додається).

2. Внести зміни до Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затвердженої наказом Міністра юстиції від 18 червня 1994 року № 18/5 (з0152-94), зареєстрованої в Мін'юсті 7 липня 1994 року за № 152/361:

— пункт 52 викласти в такій редакції:

“При посвідченні договору про відчуження житлового будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна перевіряється відсутність заборони на відчуження або арешту за даними Єдиного реєстру заборон відчуження об'єктів нерухомого майна.

У разі наявності заборони угода про відчуження майна, обтяженого боргом, посвідчується за наявністю згоди кредитора і набувача про переведення боргу на набувача. У випадку переведення боргу на набувача нотаріус вимагає подання відповідної довідки (заяви), виданої кредитором”.

— пункт 136 викласти в такій редакції:

“Накладання заборони реєструється державними та приватними нотаріусами в реєстрі для реєстрації заборон. У цьому самому реєстрі реєструються повідомлення судових і слідчих органів про накладання арешту на нерухоме майно. Про накладені заборони та арешти робиться запис в алфавітній книзі обліку заборон відчуження і арештів нерухомого майна (додаток № 6).

Накладені заборони та арешти підлягають обов'язковій реєстрації у Єдиному реєстрі заборон відчуження об'єктів нерухомого майна в порядку, визначеному Положенням про Єдиний реєстр заборон відчуження об'єктів нерухомого майна”.

3. Внести такі зміни та доповнення до Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій посадовими особами виконавчих комітетів сільських, селищних, міських Рад народних депутатів України, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 25 серпня 1994 року № 22/5 (з0256-94) і зареєстрованої в Мін'юсті 26 жовтня 1994 року за № 256/466 (зі змінами, внесеними наказом Міністерства юстиції від 27 травня 1997 року № 41/5 (з0194-97), виклавши абзаци другий і третій пункту 66 у такій редакції:

“Реєстрація заборон відчуження нерухомого майна, а також накладених на майно арештів здійснюється відповідно до Положення про Єдиний реєстр заборон відчуження об'єктів нерухомого майна.

Про накладені заборони та арешти робиться запис в алфавітній книзі обліку заборон відчуження і арештів нерухомого майна”.

4. Установити тариф за виготовлення довідки про відсутність або наявність заборони відчуження об'єктів нерухомого майна в розмірі двох неоподаткованих мінімумів доходів громадян, з урахуванням ПДВ. (Пункт 4 в редакції Наказу Мін'юсту № 53/5 (z0600-99) від 31.08.99)

5. Установити, що кошти, які надходять від виготовлення довідок, розподіляються в такому співвідношенні:

— 75 відсотків з урахуванням ПДВ, з кожної довідки — на рахунок Адміністратора;

— 25 відсотків з урахуванням ПДВ, з кожної довідки — на рахунок Реєстратора (Користувача).

Зазначені кошти використовуються для підтримки та розвитку Єдиного реєстру. (Пункт 5 в редакції Наказу Мін'юсту № 53/5 (z0600-99) від 31.08.99)

6. Плата за виготовлення довідок, що стягується державними нотаріальними конторами, передбачається в Тарифах за надання додаткових послуг правового характеру, які не пов'язані з вчинюваними нотаріальними діями, а також технічного характеру. На одержані державними нотаріальними конторами кошти не розповсюджується дія наказу Міністерства юстиції України від 15 жовтня 1996 року № 280/6 "Про запровадження Єдиного кошторису позабюджетних коштів".

Державна нотаріальна контора видає (отримує) довідку з Єдиного реєстру при наявності квитанції про сплату на розрахунковий рахунок ДП "Інформаційний центр" суми коштів за виготовлення довідки відповідно до тарифу, затвердженого Міністерством юстиції України. (Пункт 6 доповнено абзацом другим згідно з Наказом Мін'юсту № 53/5 (z0600-99) від 31.08.99)

7. Визнати такими, що втратили чинність, наказ Міністерства юстиції України від 27 травня 1997 року № 41/5 (z0194-97) "Про затвердження Положення про Єдиний реєстр для реєстрації заборон відчуження об'єктів нерухомого майна", зареєстрований в Мін'юсті 27 травня 1997 року за № 194/1998, та наказ Міністерства юстиції України від 31 липня 1997 року № 57/5 (z0282-97) "Про оплату за користування Єдиним реєстром для реєстрації заборон відчуження об'єктів нерухомого майна та виготовлення довідок про відсутність заборон на відчуження об'єктів нерухомого майна", зареєстрований в Мін'юсті 31 липня 1997 року за № 282/2086.

8. Департаменту нотаріату та ліцензування юридичної практики (Круковес Н. В.), державному підприємству "Інформаційний центр" Міністерства юстиції України (Огнев'юк В. О.):

— подати цей наказ на державну реєстрацію відповідно до

Указу Президента України від 3 жовтня 1992 року № 493/92 “Про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств та інших органів виконавчої влади” (зі змінами, внесеними Указом Президента України від 21 травня 1998 року № 493/98);

— довести наказ до відома начальників Головного управління юстиції, Міністерства юстиції в Автономній Республіці Крим, обласних, Київського та Севастопольського міських управлінь юстиції, регіональних філій державного підприємства “Інформаційний центр” Міністерства юстиції України та забезпечити його належне застосування в роботі.

9. Контроль за виконанням цього наказу покласти на Першого заступника Міністра юстиції Стичинського Б. С.

Затверджено
Наказ Міністерства юстиції
України 09.06.99 № 31/5

Положення про Єдиний реєстр заборон відчуження об'єктів нерухомого майна

Положення встановлює порядок ведення Єдиного реєстру заборон відчуження об'єктів нерухомого майна, внесення реєстраційних записів до нього, а також одержання та надання інформації щодо заборон та арештів, накладених на об'єкти нерухомого майна.

1. Загальні положення

Єдиний реєстр заборон відчуження об'єктів нерухомого майна (надалі — Єдиний реєстр) — це комп'ютерна база даних, яка містить відомості про:

- накладені заборони та арешти;
- зняття заборон та арештів;
- видані довідки про відсутність або наявність заборон та арештів.

Держатель Єдиного реєстру — Міністерство юстиції України, що забезпечує функціонування Єдиного реєстру.

Адміністратор Єдиного реєстру — державне підприємство “Інформаційний центр” Міністерства юстиції України, що має повний прямий доступ до комп'ютерної бази даних і відповідає за її створення та ведення, матеріально-технічне та технологічне забезпечення, за збереження і захист даних, що містяться в Єдиному реєстрі. Надання доступу Реєстраторам і Користувачам до Єдиного реєстру здійснюється Адміністратором на підставі відповідних договорів. Адміністратор Єдиного реєстру встановлює форми повідомлень та довідок.

Реєстратори Єдиного реєстру — державні нотаріальні контори, державні нотаріальні архіви, приватні нотаріуси, що уклали відповідні угоди з Адміністратором і мають повний прямий доступ до Єдиного реєстру через комп'ютерну мережу. Реєстратори приймають повідомлення про накладені (зняті) заборони та арешти від інших державних нотаріальних контор та приватних нотаріусів, які не є реєстраторами, посадових осіб виконавчих комітетів сільських, селищних, міських рад, судових та слідчих органів, вносять записи до Єдиного реєстру про накладені (зняті) заборони або арешти та видають і перевіряють довідки про відсутність або наявність заборони або арешту.

Користувачі Єдиного реєстру — державні нотаріальні контори та приватні нотаріуси, що уклали відповідні угоди з Адміністратором або Реєстратором, мають доступ до Єдиного реєстру через комп'ютерну мережу, отримують та перевіряють довідки про відсутність або наявність заборон та арештів.

2. Внесення до Єдиного реєстру відомостей про накладення заборони та арешту

2.1. Підставами для внесення у Єдиний реєстр відомостей про накладені заборони відчуження та арешти об'єктів нерухомого майна є:

2.1.1 накладення державним або приватним нотаріусом заборони відчуження на об'єкт нерухомого майна, які є реєстраторами;

2.1.2 повідомлення про накладення заборони відчуження на об'єкт нерухомого майна державною нотаріальною конторою або приватним нотаріусом, які не є реєстраторами;

2.1.3 повідомлення посадової особи виконавчого комітету сільської, селищної, міської ради про накладення заборони відчуження на об'єкт нерухомого майна;

2.1.4 повідомлення судових і слідчих органів про накладення арешту на об'єкт нерухомого майна.

2.2. Органи та особи, зазначені в підпунктах 2.1.2, 2.1.3, 2.1.4 пункту 2.1 цього Положення, надсилають Реєстратору в день накладення заборони або арешту повідомлення встановленого зразка про накладену заборону відчуження або арешт об'єктів нерухомого майна.

2.3. У повідомленні про накладену заборону відчуження або арешт об'єктів нерухомого майна зазначаються:

— відомості про нотаріуса, орган або посадову особу, який наклав заборону відчуження або арешт об'єкта нерухомого майна;

— дата та час накладання заборони відчуження або арешту;
— відомості про документ, на підставі якого накладена заборона відчуження або арешт (найменування документа, номер та дата документа, видавець документа);

— відомості про об'єкт, на який накладена заборона відчуження або арешт (назва об'єкта, адреса розташування об'єкта, розмір частки, площа тощо);

— відомості про власника майна, щодо якого накладена заборона відчуження або арешт:

— для фізичних осіб: прізвище, ім'я, по батькові; місце проживання; серія, номер та дата видачі паспорта;

— для юридичних осіб: найменування, юридична адреса.

2.4. Реєстратор відмовляє у внесенні в Єдиний реєстр відомостей про накладену заборону або арешт, якщо повідомлення не відповідає вимогам пункту 2.3 цього Положення.

Відмова у внесенні відомостей до Єдиного реєстру надається у письмовій формі із зазначенням причин відмови.

2.5. Відомості про накладені заборони або арешти відчуження нерухомого майна вносяться Реєстратором до Єдиного реєстру в день їх надходження.

3. Внесення до Єдиного реєстру відомостей про зняття заборон та арештів

3.1. Підставами для внесення до Єдиного реєстру відомостей про зняття заборони та арешту на відчуження об'єктів нерухомого майна є:

3.1.1 зняття державним або приватним нотаріусом заборони відчуження на об'єкт нерухомого майна, які є реєстраторами;

3.1.2 повідомлення про зняття заборони відчуження на об'єкт нерухомого майна державною нотаріальною конторою або приватним нотаріусом, які не є реєстраторами;

3.1.3 повідомлення посадової особи виконавчого комітету сільської, селищної, міської ради про зняття заборони відчуження на об'єкт нерухомого майна;

3.1.4 повідомлення судових і слідчих органів про зняття арешту на об'єкт нерухомого майна.

3.2. Органи та особи, зазначені в підпунктах 3.1.2, 3.1.3, 3.1.4 пункту 3.1 цього Положення, надсилають Реєстратору в день зняття заборони або арешту повідомлення встановленого зразка про зняття заборони відчуження або арешту об'єктів нерухомого майна.

3.3. У повідомленні про зняття заборони відчуження або арешту об'єктів нерухомого майна зазначаються:

— відомості про нотаріуса, орган або посадову особу, які зняли заборону відчуження або арешт об'єкта нерухомого майна;

— дата та час зняття заборони відчуження або арешту;

— відомості про документ, на підставі якого знята заборона відчуження або арешт (найменування документа, номер та дата документа, видавець документа);

— відомості про об'єкт, на який була накладена заборона відчуження або арешт (назва об'єкта, адреса розташування об'єкта, розмір частки, площа тощо);

— відомості про власника майна, щодо якого була накладена заборона відчуження або арешт:

— для фізичних осіб: прізвище, ім'я, по батькові; місце проживання; серія, номер та дата видачі паспорта;

— для юридичних осіб: найменування, юридична адреса.

3.4. Реєстратор відмовляє у внесенні в Єдиний реєстр відомостей про зняття заборони або арешту, якщо повідомлення не відповідає вимогам пункту 3.3 цього Положення.

Відмова у внесенні відомостей до Єдиного реєстру надається у письмовій формі із зазначенням причин відмови.

3.5. Відомості про накладені заборони або арешти відчуження нерухомого майна вносяться Реєстратором до Єдиного реєстру в день їх надходження.

4. Видача довідок з Єдиного реєстру

4.1. Довідки з Єдиного реєстру про відсутність заборони відчуження та арешту на об'єкти нерухомого майна або про наявність заборони відчуження та арешту (надалі — довідки) видаються Реєстраторами.

4.2. Користувачі отримують довідки, а також перевіряють раніше видані довідки в зв'язку з укладенням угоди, що подається для посвідчення.

4.3. Довідки мають право одержати:

4.3.1 державні нотаріальні контори та приватні нотаріуси;

4.3.2 на письмову вимогу суду, арбітражного суду, прокуратури, органів дізнання і слідства — у зв'язку з кримінальними, цивільними або господарськими справами, що перебувають у їх провадженні.

4.4. За видачу довідки з осіб, указаних у підпункті 4.3.1 пункту 4.3 цього Положення, стягується плата в розмірі, встановленому

Міністерством юстиції України. (Пункт 4.4 в редакції Наказу Мін'юсту № 53/5 (з0600-99) від 31.08.99)

4.5. Довідки виконуються за єдиним стандартом і завіряються Реєстратором.

4.6. Реєстратор або Користувач можуть перевірити справжність та дійсність раніше виданої довідки за даними Єдиного реєстру.

Перевірка довідки здійснюється за її номером та датою.

Перевірка довідки здійснюється безкоштовно.

4.7. У Єдиному реєстрі автоматично ведеться облік звернень до Єдиного реєстру, в якому зазначаються такі дані:

— відомості про Реєстратора або Користувача;

— номер довідки (унікальний ідентифікатор документа);

— дата запиту до реєстру щодо відсутності або наявності заборони та арешту;

— дата видачі довідки;

— посада та прізвище, ім'я та по батькові особи, яка завірила довідку;

— прізвище, ім'я та по батькові особи, яка отримала довідку, а також прізвище, ім'я та по батькові приватного нотаріуса або назва державної нотаріальної контори, за чийм запитом була видана довідка;

— сума стягнутої плати за видану довідку;

— дата перевірки довідки;

— ідентифікатор запиту щодо перевірки довідки;

— ідентифікатор Реєстратора, який виконував перевірку довідки.

4.8. На запит Реєстратора Єдиний реєстр формує звіт, у якому в хронологічному порядку перелічені всі звернення Реєстратора до реєстру із зазначенням відомостей згідно з пунктом 4.7 цього Положення.

5. Прикінцеві положення

5.1. Визначення Реєстраторів у межах району, міста здійснюється Головним управлінням юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, обласними, Київським та Севастопольським міськими управліннями юстиції за погодженням з Адміністратором.

5.2. Матеріально-технічне забезпечення роботи Єдиного реєстру та комп'ютерної мережі доступу до нього здійснюється Адміністратором за рахунок плати за видачу довідок Реєстраторами.

5.3. Адміністратор здійснює комплекс програмних, технологічних та організаційних заходів щодо захисту відомостей, що містяться у Єдиному реєстрі, від несанкціонованого доступу.

5.4. Відповідальність за вірогідність відомостей про накладення (зняття) заборон або арештів, що вносяться до Єдиного реєстру, несуть органи та особи, які надали цю інформацію.

5.5. Реєстратор у повному обсязі несе відповідальність за помилки, допущені ним при здійсненні реєстрації накладення або зняття заборон та арештів, наданні та перевірі довідок, а також за неправомірну відмову у внесенні записів до Єдиного реєстру та в наданні і перевірці довідок.

5.6. Адміністратор у повному обсязі несе відповідальність за втрату інформації або помилки в ній, допущені персоналом Адміністратора.

5.7. Шкода, завдана неправомірними діями Адміністратора та Реєстратора, відшкодовується ними в повному обсязі.

ПОСТАНОВА

від 15 червня 1994 р. № 419

Про порядок посвідчення заповітів і доручень, приврівнюваних до нотаріально посвідчених

Відповідно до статті 40 Закону України "Про нотаріат" (3425-12) Кабінет Міністрів України п о с т а н о в л я є:

1. Затвердити Порядок посвідчення заповітів і доручень, приврівнюваних до нотаріально посвідчених, що додається.

2. Доручити Міністерству юстиції розробити і затвердити форми книг для реєстрації заповітів і доручень, приврівнюваних до нотаріально посвідчених, а також посвідчувальних написів на них та зразки цих документів.

З а т в е р д ж е н о
постановою Кабінету Міністрів
України від 15 червня 1994 р.
№ 419

ПОРЯДОК **посвідчення заповітів і доручень,** **приврівнюваних до нотаріально посвідчених**

I. Загальні правила посвідчення заповітів і доручень

1. Посвідчувати громадянам заповіти і доручення, приврівнювані до нотаріально посвідчених відповідно до статті 40 Закону України "Про нотаріат" (3425-12), мають право такі посадові особи:

головні лікарі, їх заступники по медичній частині або чергові лікарі лікарень, лікувальних закладів, санаторіїв — заповіти громадян, які перебувають на лікуванні в цих лікарнях, інших стаціонарних лікувально-профілактичних закладах та санаторіях;

директори і головні лікарі будинків для престарілих та інвалідів — заповіти громадян, які проживають у будинках для престарілих та інвалідів;

капітани морських суден або суден внутрішнього плавання, що плавають під прапором України, — заповіти громадян, які перебувають на цих суднах під час плавання;

начальники розвідувальних, арктичних та інших подібних експедицій — заповіти громадян, які перебувають у цих експедиціях;

начальники, їх заступники по медичній частині, старші та чергові лікарі госпіталів, санаторіїв та інших військово-лікувальних закладів — заповіти та доручення військовослужбовців та інших осіб, які перебувають на лікуванні в цих госпіталях, санаторіях та інших військово-лікувальних закладах;

командири (начальники) військових частин, з'єднань, установ і військово-навчальних закладів — заповіти та доручення військовослужбовців, а в пунктах дислокації частин, з'єднань, установ і закладів, де немає державних нотаріальних контор, приватних нотаріусів, посадових осіб та органів, що вчиняють нотаріальні дії, а також заповіти та доручення робітників і службовців, членів їхніх сімей і членів сімей військовослужбовців;

начальники місць позбавлення волі — заповіти та доручення осіб, які перебувають у місцях позбавлення волі.

2. Посадові особи при посвідченні заповітів і доручень керуються Конституцією (888-09) і законами України, постановами Верховної Ради України, указами і розпорядженнями Президента України, декретами, постановами, розпорядженнями Кабінету Міністрів України, наказами Мінюсту, а також цим Положенням.

3. Посадові особи при посвідченні заповітів і доручень повинні дотримувати таємниці посвідчуваних документів.

Довідки про посвідчені заповіти та доручення видаються тільки громадянам, за дорученням яких або щодо яких вчинялися нотаріальні дії.

На письмову вимогу суду, арбітражного суду, прокуратури, органів дізнання і слідства довідки про посвідчені заповіти та доручення видаються у зв'язку з кримінальними, цивільними або господарськими справами, що перебувають у їх провадженні.

Довідки про заповіти видаються зазначеним органам, а також спадкоємцям тільки після пред'явлення ними свідоцтва про смерть заповідача.

Правила про дотримання таємниці посвідчуваних заповітів і доручень поширюються також на осіб, яким про посвідчення заповітів і доручень стало відомо у зв'язку з виконанням ними службових обов'язків.

Посадові особи, а також особи, яким про посвідчення заповітів і доручень стало відомо у зв'язку з виконанням ними службових обов'язків, винні у порушенні таємниці посвідчуваних заповітів і доручень, несуть відповідальність у порядку, встановленому чинним законодавством України.

4. Посадові особи, які посвідчують заповіт чи доручення:

1) роз'яснюють громадянам їх права і обов'язки, що впливають із заповітів і доручень;

2) попереджають про наслідки, що виникають у зв'язку із посвідченням заповітів і доручень;

3) роз'яснюють порядок зміни та скасування заповіту, припинення дії доручення;

4) у разі необхідності на прохання громадян складають проекти заповітів і доручень.

5. Посадові особи посвідчують заповіти і доручення на усне прохання громадян.

6. Посадові особи посвідчують заповіти і доручення лише громадян, які досягли 18-річного віку. Якщо громадяни відповідно до чинного законодавства уклали шлюб до досягнення ними 18-річного віку, їх заповіти і доручення також можуть бути посвідчені.

Неповнолітні віком від 15 до 18 років вправі самостійно видавати доручення лише на розпорядження їхньою заробітною платою (заробітком) або стипендією, якщо орган опіки і піклування не обмежив їх у праві самостійно розпоряджатися ними, та на здійснення їх авторських або винахідницьких прав. Доручення на вчинення інших дій можуть видаватися зазначеними особами лише за згодою їх батьків (усиновителів) або піклувальників, про що повинно бути зазначено в дорученні.

Доручення від імені неповнолітніх, які не досягли 15 років, можуть видаватися лише їх законними представниками: батьками (усиновителями) або опікунами.

7. При посвідченні заповітів і доручень посадова особа встановлює особу громадянина, який звернувся за посвідченням заповіту чи доручення, і перевіряє його дієздатність.

Особа громадянина встановлюється за паспортом або іншим документом, який виключає будь-які сумніви щодо особи громадянина. Особа громадянина, якому не виповнилося 16 років, встановлюється на підставі свідоцтва про народження.

Начальник місця позбавлення волі при посвідченні заповіту чи доручення встановлює особу та перевіряє дієздатність громадянина, який звернувся за посвідченням заповіту чи доручення, в порядку, передбаченому для цих установ.

8. Не можуть посвідчуватися заповіти і доручення громадян, які на час складання заповіту чи доручення перебувають у такому стані, що не можуть розуміти значення своїх дій або керувати ними.

Відмова у посвідченні заповіту чи доручення з причини душевної хвороби або недоумства особи, яка виявила бажання посвідчити заповіт чи доручення, можлива лише після набрання чинності рішення суду про визнання цієї особи недієздатною.

Якщо посадовій особі стало відомо, що громадянин, який звернувся за посвідченням заповіту чи доручення, рішенням суду, що набрало чинності, визнаний обмежено дієздатним внаслідок зловживання спиртними напоями або наркотичними речовинами, вона має право відмовити йому в посвідченні заповіту, а доручення на розпоряджання майном може посвідчити лише за згодою піклувальника.

9. Перед посвідченням заповіту чи доручення особа, від імені якої вони посвідчуються, повинна особисто ознайомитися з текстом проекту документа або його має зачитати їй вголос посадова особа, яка посвідчує заповіт чи доручення.

Якщо заповідач або особа, яка видає доручення, згодні з проектом заповіту чи доручення, вони повинні підписати їх у присутності посадової особи, яка посвідчує заповіт чи доручення.

У разі коли посадовій особі, яка посвідчує заповіт чи доручення, подано вже підписані проекти, заповідач або особа, яка видає доручення, повинні підтвердити, що документи підписані ними особисто.

10. Якщо громадянин, який звернувся за посвідченням заповіту чи доручення, внаслідок фізичної вади, хвороби або з інших поважних причин не може власноручно підписати документ, за його дорученням, в його присутності та в присутності посадової особи, яка посвідчує заповіт чи доручення, цей документ може бути підписаний іншим громадянином, особу якого встановлює зазначена посадова особа.

Особа, на користь якої заповідається майно, не може бути присутньою при підписанні заповіту і підписувати його за заповідача.

Особа, на ім'я якої видається доручення, не може підписувати його за особу, яка видає доручення.

Посадова особа, яка посвідчує заповіт чи доручення, не може також підписувати його за заповідача або особу, яка видає доручення.

11. Заповіти і доручення повинні бути написані чисто і чітко від руки чорнилом або надруковані на друкарській машинці. Підчистки в тексті заповіту чи доручення не допускаються.

Дописки та інші виправлення в заповітах і дорученнях повинні бути застережені заповідачем чи особою, яка видає доручення, перед їх підписами. Наприклад, якщо в тексті заповіту слова “жилий будинок” виправлено на слова “одна друга частина жилого будинку”, то виправлене слід застерегти так: “Закреслені слова “жилий будинок” не читати, написаному “одна друга частина жилого будинку” вірити”. Це виправлення повинно бути підписано заповідачем (або іншою особою, яка на прохання заповідача підписала заповіт) у присутності посадової особи, яка посвідчує заповіт чи доручення.

12. Посадова особа, яка посвідчує заповіт чи доручення, відмовляє у їх посвідченні, якщо ці документи суперечать законіві.

На прохання особи, якій відмовлено у посвідченні заповіту чи доручення, зазначена посадова особа повинна викласти причини відмови у письмовій формі та роз’яснити порядок її оскарження.

13. Скарги на неправильне посвідчення заповітів чи доручень або на відмову посадових осіб у їх посвідченні подаються до суду за місцем знаходження лікарні, іншого стаціонарного лікувально-профілактичного закладу, санаторію, будинку для престарілих та інвалідів, експедиції, госпіталю, військово-лікувального закладу, військової частини, з’єднання, установи, військово-навчального закладу, місця позбавлення волі.

Скарги на неправильне посвідчення заповіту або на відмову в його посвідченні капітаном морського судна або судна внутрішнього плавання, що плаває під прапором України, подаються до суду за місцем порту приписки судна.

14. Посадова особа не вправі посвідчувати заповіти чи доручення на своє ім’я і від свого імені, на ім’я і від імені свого чоловіка чи своєї дружини, їхніх та своїх родичів (батьків, дітей, онуків, діда, баби, братів, сестер).

Заповіти і доручення, посвідченні з порушенням зазначених правил, є недійсними.

II. Особливі правила посвідчення заповітів

15. Заповіт може бути складений від імені лише однієї особи. Не може бути посвідчений один заповіт від імені кількох осіб (подружжя, братів, сестер). Заповіт посвідчується тільки в присутнос-

ті заповідача. Не допускається посвідчення заповіту через представників (на підставі доручення), а також опікуном чи піклувальником від імені свого підопічного.

16. При зверненні громадянина з проханням посвідчити заповіт посадова особа повинна:

1) за бажанням заповідача ознайомити його з колом спадкоємців за законом, визначених цивільним законодавством;

2) роз'яснити заповідачу, що відповідно до статті 535 Цивільного кодексу УРСР (1540-06) неповнолітні або непрацездатні діти спадкодавця (в тому числі усиновлені), а також непрацездатні дружина, батьки (усиновителі) й утриманці померлого успадковують незалежно від змісту заповіту обов'язкову частку в спадщині. Ця частка не може бути меншою двох третин частки, яка належала б кожному з них при спадкоємстві за законом. Під час визначення розміру обов'язкової частки враховується і вартість спадкового майна, що складається з предметів домашньої обстановки та вжитку;

3) роз'яснити заповідачу його права:

залишити за заповітом усе своє майно або частку його, не включаючи предметів домашньої обстановки та вжитку;

заповісти майно одній або кільком особам як тим, що входять так і тим, що не входять до кола спадкоємців за законом, юридичним особам, а також державі;

позбавити у заповіті права спадкоємства одного, кількох або всіх спадкоємців за законом;

у разі складення заповіту на користь кількох осіб зазначити в ньому, в яких частинах кожному із спадкоємців заповідається майно;

у будь-який час змінити або скасувати зроблений ним заповіт, склавши новий.

17. Заповіт складається і посвідчується у двох примірниках.

18. У заповіті повинно бути зазначено місце і час його складення.

Прізвище, ім'я та по батькові заповідача вказуються повністю за паспортом або іншим документом, який встановлює особу громадянина.

19. Текст заповіту повинен бути складений так, щоб розпорядження заповідача не викликало непорозумінь чи сумнівів під час оформлення спадщини.

20. При посвідченні заповіту від заповідача не вимагається подання доказів, які підтверджують його право на майно, що заповідається, а також родинних відносин з особами, на користь яких складається заповіт.

21. Громадянин вправі зробити заповіт на належний йому вклад у банківській установі.

У тексті заповіту вказується номер рахунку, назва і місцезнаходження банківської установи, в якій перебуває на зберіганні вклад.

22. Після підписання заповіту заповідачем посадова особа повинна його посвідчити.

Посвідчення заповіту полягає у вчиненні на ньому посвідчувального напису. Коли заповіт підписано на прохання заповідача іншою особою, у посвідчувальному написі зазначаються причини, через які заповідач не міг підписати заповіт особисто.

Посвідчувальний напис на заповіті повинен бути вчинений у день складання заповіту.

Текст посвідчувального напису на заповіті може бути надрукований на друкарській машинці або написаний від руки. Підчистки в посвідчувальному написі не допускаються.

Дописки та інші виправлення у тексті заповіту повинні бути застережені посадовою особою, яка посвідчує заповіт, у посвідчувальному написі.

Посвідчувальний напис розміщується після підпису заповідача на цій же сторінці або на зворотному боці заповіту чи на окремому аркуші.

Посвідчувальний напис підписується посадовою особою і скріплюється печаткою установи, судовою печаткою, печаткою з умовним найменуванням місця позбавлення волі, печаткою експедиції, яка застосовується для офіційних документів, залежно від місця роботи посадової особи, яка посвідчує заповіт чи доручення.

На заповітах не може бути проставлена печатка, яка має певне призначення (для рецептів, листків непрацездатності, довідок, пакетів тощо).

У разі коли посвідчувальний напис розміщується на окремому аркуші, а також коли зміст заповіту викладений на кількох аркушах, усі аркуші повинні бути пронумеровані та прошнуровані, а їх кількість завіряється підписом посадової особи і скріплюється тією ж печаткою, про що робиться відповідний запис (наприклад, "Пронумеровано і прошнуровано п'ять аркушів").

Підпис чергового лікаря, який посвідчив заповіт, додаткового засвідчення не потребує.

23. Заповіти, посвідчені посадовими особами, крім капітанів суден і начальників експедицій, реєструються в спеціальній книзі для реєстрації заповітів. Порядковий номер, за яким заповіт зареєстровано у цій книзі, повинен бути проставлений у посвідчувальному написі на обох примірниках заповіту.

Книга для реєстрації заповітів повинна бути прошнурована, її сторінки пронумеровані. Кількість сторінок завіряється відповідно

підписом головного лікаря чи його заступника по медичній частині лікувальної установи, директора чи головного лікаря будинку для престарілих та інвалідів, начальника місця позбавлення волі, командира військової частини, начальника або його заступника по медичній частині госпіталю, санаторію, іншого військово-лікувального закладу і відповідними печатками.

Про посвідчення заповіту капітаном судна провадиться запис у судновому журналі. Реєстраційний номер і сторінка судового журналу проставляються у посвідчувальному написі на обох примірниках заповіту. В судовому журналі робиться відмітка про передачу заповіту начальникові порту України або консулові України в іноземному порту.

Заповіт, посвідчений начальником експедиції, реєструється в журналі так само, як вихідні документи. Порядковий номер, за яким заповіт зареєстровано в журналі, повинен бути проставлений у посвідчувальному написі на обох примірниках заповіту.

24. Один примірник заповіту видається заповідачу. Другий примірник заповіту негайно передається до державного нотаріального архіву чи до державної нотаріальної контори за постійним місцем проживання заповідача.

Капітани морських суден зобов'язані передати один примірник посвідченого ними заповіту начальникові порту України або консулові України в іноземному порту для наступної передачі його до державного нотаріального архіву чи до державної нотаріальної контори за постійним місцем проживання заповідача.

Якщо заповідач не мав постійного місця проживання в Україні або місце його проживання невідоме, заповіт передається до державного нотаріального архіву м. Києва.

25. За посвідчення заповітів, прирівнюваних до нотаріально посвідчених, державне мито не справляється.

III. Особливі правила посвідчення доручень

26. Посадові особи посвідчують доручення, складені від імені однієї або кількох осіб на ім'я однієї або кількох осіб.

Доручення від імені кількох осіб може бути посвідчене тільки в тому випадку, якщо дії, передбачені дорученням, стосуються однорідних інтересів усіх осіб, які видають доручення, а не кожного з них окремо.

27. У разі звернення громадянина з проханням про посвідчення доручення посадова особа, яка посвідчує це доручення, повинна роз'яснити його права;

вказати у дорученні, що особа, на ім'я якої воно видане, вправі передоручити надані їй цим дорученням повноваження іншій особі; припинити дію виданого доручення. У цьому випадку особа, яка видала доручення, повинна надіслати письмову заяву про скасування доручення тим підприємствам, установам, організаціям, куди має бути подано це доручення.

28. Доручення посвідчується в одному примірнику.

У тексті доручення повинно бути зазначене місце і дата його складення (підписання), прізвище, ім'я, по батькові та місце проживання особи, яка видає доручення, та особи, на чие ім'я це доручення видається.

Доручення, в якому не зазначена дата його посвідчення, є недійсним.

29. Термін дії доручення встановлюється особою, яка видає доручення, але не може перевищувати трьох років.

Якщо в дорученні не вказано термін його дії, воно зберігає силу протягом одного року з дня його вчинення.

Термін дії доручення зазначається словами.

30. У дорученні повинні бути точно визначені повноваження особи, на ім'я якої воно видається.

31. Після підписання доручення особою, яка його видає, посадова особа повинна посвідчити його. Посвідчення доручення провадиться шляхом проставлення посвідчувального напису на дорученні.

Підчистки в тексті посвідчувального напису не допускаються. Дописки та інші виправлення в дорученні повинні бути застережені посадовою особою у посвідчувальному написі.

32. Посвідчене доручення вручається особі, що видала його, або на її прохання і за її рахунок надсилається за вказаною нею адресою особі, на ім'я якої видано це доручення.

33. За посвідчення доручень, прирівнюваних до нотаріально посвідчених, державне мито не справляється.

Н А К А З
МІНІСТРА ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ

№ 6/5 від 03.02.94
м. Київ

Зареєстровано в Міністерстві
юстиції України
28 лютого 1994 р.
за № 33/242

vd940203 vn6/5

**Про затвердження Правил ведення
нотаріального діловодства**

Відповідно до статті 14 Закону України "Про нотаріат" (3425-12) **Н А К А З У Ю:**

1. Затвердити Правила ведення нотаріального діловодства, що додаються.

2. Міністру юстиції Республіки Крим, начальникам управлінь юстиції обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій:

а) організувати вивчення Правил з працівниками органів державного нотаріату;

б) забезпечити контроль за веденням діловодства в державних нотаріальних конторах, державних нотаріальних архівах та приватними нотаріусами.

3. Вважати такою, що втратила чинність, Інструкцію по діловодству в державних нотаріальних конторах Української РСР, затверджену наказом Міністра юстиції Української РСР від 30.04.76 № 22/05.

ЗАТВЕРДЖЕНО
наказом Міністерства юстиції
України від 3 лютого 1994 р.
№ 6/5

**ПРАВИЛА ВЕДЕННЯ
НОТАРІАЛЬНОГО ДІЛОВОДСТВА**

1. Загальні положення

1.1. Ці Правила встановлюють єдиний для державних і приватних нотаріусів порядок ведення нотаріального діловодства, складання та оформлення службових документів.

Порядок складання нотаріальних свідоцтв і посвідчувальних написів, ведення реєстрів для реєстрації нотаріальних дій, а також

інших книг, пов'язаних із вчиненням нотаріальних дій, регулюється Інструкцією про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України і вказівками по заповненню форм реєстрів для реєстрації нотаріальних дій, нотаріальних свідоцтв і посвідчувальних написів на угодах і засвідчуваних документах.

Приймання, реєстрація та видача грошових сум і цінних паперів, що надійшли на депозитний рахунок державної нотаріальної контори або приватного нотаріуса, провадяться за правилами, встановленими чинним законодавством.

1.2. Відповідальність за правильну організацію і ведення нотаріального діловодства несе приватний нотаріус, а в державних нотаріальних конторах і державних нотаріальних архівах — завідувачі, які їх очолюють.

В державній нотаріальній конторі, державному нотаріальному архіві, де є кілька працівників, ведення діловодства і архіву наказом завідуючого може покладатися на одного з цих працівників, що відображається в його посадовій інструкції.

Ведення діловодства і архіву приватного нотаріуса може бути покладено ним на особу, яка працює в нього за трудовим договором.

1.3. При звільненні або переведенні на іншу роботу нотаріуса чи особи, на яку покладено ведення діловодства, архівні справи, а також справи і документи, що знаходяться в діловодстві, передаються особі, яка призначається, про що складається відповідний акт.

1.4. Використання службових документів у засобах масової інформації допускається лише з дозволу завідуючого державної нотаріальної контори, державного нотаріального архіву або приватного нотаріуса.

1.5. Мова нотаріального діловодства визначається статтею 20 Закону Української РСР "Про мови в Українській РСР" (8312-11).

1.6. Діловодство по заявах та скаргах громадян в державних нотаріальних конторах і державних нотаріальних архівах ведеться окремо від інших видів діловодства і покладається на призначених для цього осіб.

2. Документування управлінської діяльності установ державного нотаріату

2.1. Державні нотаріальні контори, державні нотаріальні архіви в межах своєї компетенції видають накази.

2.2. Обговорення питань на зборах, нарадах фіксується в протоколах, які оформляються на підставі записів, зроблених під час засідань.

2.3. Протоколи підписуються головою зборів і секретарем.

3. Приймання, розгляд і реєстрація кореспонденції

3.1. Вся кореспонденція, адресована державній нотаріальній конторі, державному нотаріальному архіву чи приватному нотаріусу, приймається особою, відповідальною за діловодство, яка розкриває всі конверти, за винятком тих, що мають напис "особисто", та перевіряє наявність документів і додатків до них.

При відсутності у конверті документа або додатків до нього складається акт у двох примірниках, один з яких надсилається відправникові (додаток № 1).

Про пошкодження конверта робиться відмітка у поштовому реєстрі та на конверті.

Конверти, як правило, знищуються, крім випадків, коли вони необхідні для встановлення адреси відправника, часу відправлення та одержання кореспонденції.

3.2. Неправильно оформлені (не підписані, не засвідчені), пошкоджені або надіслані не за адресою документи повертаються відправнику або пересилаються за належністю.

3.3. Реєстрації підлягають всі вхідні, вихідні та найважливіші внутрішні документи (накази, протоколи, доповідні записки, заяви працівників), за винятком документів оперативного характеру (додаток № 2).

Вхідні документи реєструються в день надходження, внутрішні та вихідні — в день їх підписання.

3.4. Реєстрація документів здійснюється в журналах встановленої форми. Установи державного нотаріату ведуть такі реєстраційні журнали:

журнал реєстрації вхідних документів (додаток № 3);

журнал реєстрації вихідних документів (додаток № 4);

журнал реєстрації власних наказів (розпоряджень) (додаток № 5).

Приватні нотаріуси повинні вести журнали реєстрації вхідних та вихідних документів та власних наказів (розпоряджень).

3.5. Заяви про прийняття спадщини, видачу свідоцтва про право на спадщину, про відмову від спадщини, про оплату витрат за рахунок спадкового майна, про вжиття заходів до охорони спадкового майна, претензії кредиторів, повідомлення про накладання заборони відчуження нерухомого майна, повідомлення судових і слідчих органів про накладання арешту, якщо вони надійшли поштою, реєструються в журналі вхідних документів. Після цього вони підлягають наступній реєстрації за правилами, встановленими

Інструкцією “Про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України”.

3.6. На вхідних документах у правому нижньому куті першої сторінки проставляється реєстраційний штамп (додаток № 6).

У штампі вказуються дата надходження документа та його індекс, який складається з порядкового номера за реєстраційним журналом та номера справи (наряду) за номенклатурою справ, в якій буде зберігатися документ.

4. Складання та оформлення службових документів

4.1. Для складання службових документів використовується папір форматів А4 (210 x 297) та А5 (148 x 210). Складання документів на папері довільного формату не дозволяється.

4.2. Службові документи оформляються на бланках установ і приватних нотаріусів. Бланки виготовляються відповідно до вимог нормативної документації.

4.3. Кожний вид документа повинен мати визначений комплекс реквізитів і стабільний порядок їх розміщення.

Найменування виду документа (за винятком листів вказується на бланку).

4.4. До кожного документа, що друкується на папері формату А4, незалежно від його призначення, складається заголовок, який повинен бути максимально стислим, точно відображати зміст документа та відповідати на запитання “Про що документ”.

Заголовки не складаються до текстів телефонограм, повідомлень і до документів, які друкуються на папері формату А5.

4.5. Документ адресується установі, її структурному підрозділу або конкретній посадовій особі.

Найменування установи та її структурного підрозділу, яким адресується лист, зазначаються в називному відмінку, наприклад:

“Міністерство юстиції України Управління організації юридичної допомоги населенню”

При адресуванні документа керівнику установи або його заступнику найменування установи повинно входити до складу найменування посади адресата, наприклад:

“Начальнику управління юстиції Київської міської державної адміністрації ініціали та прізвище”

Поштова адреса кореспондента вказується повністю після назви установи, якій надсилається документ.

При адресуванні документа громадянину спочатку зазначається поштова адреса, а потім ініціали та прізвище одержувача, наприклад:

“252601, м. Київ-601,

вул. М. Коцюбинського, 18, кв. 21

С. І. Василенку”

4.6. Датою документа є дата його підписання або затвердження. Дата на документі проставляється трьома парами арабських цифр (10.12.93), які розділяються крапками. Якщо початковий номер місяця або числа складається з однієї цифри, то перед ними ставиться нуль. Наприклад, 3 січня 1994 р. слід писати: 03.01.94. Допускається також така послідовність написання дати: рік, потім місяць і число місяця. Наприклад: 1994.01.15. У текстах документів, що містять відомості фінансового характеру, допускається застосування словесно-цифрового способу оформлення дат: 15 січня 1994 р. Якщо документ складено не на бланку, дата проставляється нижче підпису, ліворуч.

4.7. До складу підпису входять: найменування посади особи, яка підписує документ (повне, якщо документ оформлено не на бланку, і скорочене — на документі, складеному на бланку), особистий підпис та його розшифровка, наприклад:

“Приватний нотаріус Київського

міського нотаріального округу

(підпис) В. П. Іваненко”

“Завідуючий нотаріальною конторою

(підпис) З. П. Коренева”.

4.8. При підписанні документів, складених комісією, зазначаються не посади осіб, які склали документ, а розподіл обов'язків у складі комісії, наприклад:

“Голова комісії (підпис) С. К. Ільченко

Члени комісії (підпис) Г. Х. Петренко

(підпис) Н. Л. Серета”.

4.9. У випадках, передбачених чинним законодавством, свій підпис на документах нотаріус скріплює відповідною печаткою (додаток № 17).

Відбиток печатки проставляється таким чином, щоб він охоплював частину найменування посади особи, яка підписала документ.

4.10. Якщо документ має додатки, повна назва яких наводиться в його тексті, то в додатку слід вказати лише кількість аркушів і число примірників, наприклад: “Додаток на 5 арк. у 2 прим.”

Якщо документ має додатки, які не згадуються в тексті, то їх найменування необхідно перерахувати після тексту із зазначенням кількості аркушів у кожному додатку та кількості примірників, наприклад: “Додаток: дублікат договору-купівлі продажу на 2 арк. у 1 прим. ”

При відповіді на запит необхідно робити посилання на номер документа-запиту.

4.11. На документах, що виконані, проставляється відмітка про виконання, яка розміщується на нижньому полі першого аркуша або на звороті першого аркуша документа і включає в себе коротку довідку про виконання (якщо відсутній документ, що свідчить про виконання), а також слова "До справи" і номер справи (наряду), в яку повинен бути підшитий виконаний документ.

4.12. На вихідному документі проставляється номер, що відповідає порядку номеру по журналу реєстрації вихідних документів і номеру справи (наряду), в якій буде зберігатися примірник вихідного документа.

4.13. Кореспонденція надсилається адресатам поштою або передається нарочним. В останньому випадку вона вручається адресату під розписку в розносній книзі (додаток № 7).

4.14. Видача дублікатів документів провадиться в порядку, передбаченому Інструкцією про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України.

5. Контроль виконання документів

5.1. В державних нотаріальних конторах, державних нотаріальних архівах на контроль беруться документи, що надійшли від Міністерства юстиції України, Міністерства юстиції Республіки Крим, управлінь юстиції обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, з вказівкою (проханням) відповіді про результати їх розгляду.

Завідуючим державною нотаріальною конторою, державним нотаріальним архівом можуть бути поставлені на контроль й інші документи.

5.2. Контроль за виконанням документів може вестись на реєстраційно-контрольних картках (додаток № 8) або з допомогою спеціальної контрольної папки (в установах державного нотаріату з обмеженою кількістю працюючих).

6. Складання номенклатури і формування справ (нарядів)

6.1. Номенклатура справ (нарядів) державної нотаріальної контори, державного нотаріального архіву, приватного нотаріуса складається на підставі примірних номенклатур, що затверджуються Міністерством юстиції України за погодженням з Головним архівним управлінням при Кабінеті Міністрів України.

6.2. В номенклатуру повинні бути включені всі справи (наряди), які ведуться нотаріусами, а також реєстри, книги, журнали.

6.3. Номенклатура справ (нарядів) державної нотаріальної контори, приватного нотаріуса затверджується завідуючим нотаріальною конторою, приватним нотаріусом і узгоджується з відповідним державним нотаріальним архівом. Про складену номенклатуру справ (нарядів) приватний нотаріус повинен також повідомити відповідну державну архівну установу.

6.4. Номенклатура справ (нарядів) державного нотаріального архіву затверджується завідуючим архівом і узгоджується з відповідною державною архівною установою (додатки №№ 9-10).

6.5. Якщо протягом року виникне необхідність в заведенні справ (нарядів), не передбачених номенклатурою, вони додатково вносяться в номенклатуру. Для цього в номенклатурі передбачається резервні номери.

6.6. В кінці року номенклатура обов'язково закривається підсумковим записом, в якому зазначається кількість і категорії фактично заведених за рік справ. Підсумковий запис скріплює своїм підписом особа, відповідальна за ведення діловодства, чи приватний нотаріус.

Цей примірник номенклатури справ (нарядів) є обліковим документом для справ тимчасового зберігання і зберігається в архіві державної нотаріальної контори, приватного нотаріуса, державному нотаріальному архіві постійно.

6.7. Всі виконані документи групуються у справи (наряди).

6.8. На відміну від інших документів заяви про прийняття спадщини, про видачу свідоцтва про право на спадщину чи про відмову від спадщини, про оплату витрат за рахунок спадкового майна, про вжиття заходів до охорони спадкового майна, по яких вжиті ці заходи, а також претензії кредиторів зразу ж формуються в окремі спадкові справи, кожна з яких одержує індекс, що відповідає номенклатурі справ (нарядів), потім реєструється в книзі обліку спадкових справ (додаток № 11) і йому присвоюється номер, що відповідає порядковому номеру в цій книзі.

В спадкову справу підшиваються усі документи, пов'язані з оформленням спадщини за вказаною заявою.

Якщо спадкову справу не закінчено провадженням в поточному році, вона переходить на наступний рік під тим же номером і перереєстрації не підлягає.

6.9. Групувати в справи (наряди) слід документи одного діловодного року. В середині справи (наряду) документи систематизуються в хронологічному порядку, причому документ-відповідь повинен розміщуватися після документа-запиту.

Звіти повинні вміщуватися в справі (наряді) того року, до якого вони відносяться за своїм змістом, незалежно від часу їх складання.

6.10. Документи, виготовлені із застосуванням засобів обчислювальної техніки, групуються у справі на загальних підставах.

6.11. Не допускається включення до справи (наряду) документів, що не відносяться до неї, а також чернеток і проектів документів.

6.12. Реєстри, справи (наряди) поточного діловодства і закінчені провадженням до передачі їх в державний нотаріальний архів або на знищення повинні зберігатися у шафах, столах, що замикаються, і запобігають впливу на документи сонячного світла, пилу.

Зберігання документів, виготовлених із застосуванням засобів обчислювальної техніки, проводиться за загальними правилами.

6.13. Вилучення і видача будь-яких документів зі справ (нарядів), як правило, не дозволяється.

6.14. У виняткових випадках, за вимогою суду, арбітражного суду, прокуратури, органів дізнання і слідства у зв'язку з кримінальними, цивільними та господарськими справами, що знаходяться в їх провадженні, таке вилучення провадиться з дозволу завідуючого державною нотаріальною конторою, державним нотаріальним архівом, приватного нотаріуса з обов'язковим залишенням у справі завіреної копії вилученого документа і постанови про вилучення, протоколу вилучення або запиту суду, арбітражного суду.

На письмову вимогу державної податкової інспекції видаються довідки, документи і копії з них, необхідні для визначення правильності стягнення державного мита та цілей оподаткування.

6.15. Закінчені провадженням справи (наряди) тимчасового (більше 10 років) і постійного зберігання після закінчення строку їх зберігання в державній нотаріальній конторі чи у приватного нотаріуса повинні здаватися в державний нотаріальний архів для наступного зберігання і використання.

6.16. Справи (наряди) із строком зберігання до 10 років в державний нотаріальний архів не здаються.

6.17. При припиненні приватної нотаріальної діяльності у випадках, передбачених статтею 30 Закону України "Про нотаріат" (3425-12), приватний нотаріус зобов'язаний в місячний строк передати до державного нотаріального архіву документи, що стосуються вчинених ним нотаріальних дій, незалежно від строку їх зберігання.

У випадку, коли за станом здоров'я або з інших поважних причин, а також у зв'язку із смертю приватного нотаріуса зробити це неможливо, передачу документів до державного нотаріального архіву провадить постійно діюча експертна комісія, що створюється відповідно Міністром юстиції Республіки Крим, начальником управління юстиції обласної, Київської та Севастопольської міської державної адміністрації у складі не менше 3-х осіб.

6.18. Експертна комісія організує свою роботу відповідно до затвердженого про неї Положення.

6.19. По закінченні року посадова особа, яка відповідає за діловодство в державній нотаріальній конторі, приватний нотаріус провадить підготовку справ до архівного зберігання і уточнює систематизацію документів у справах, проводить оформлення справ (нарядів). Справи тимчасового і постійного зберігання вміщуються в тверду обкладинку, документи перекладаються в хронологічному порядку і прошиваються. Аркуші справ нумеруються.

6.20. В кінці правил (наряду) на чистому аркуші робиться засвідчувальний напис, наприклад: "В справі (наряді) прошито та пронумеровано 15 (п'ятнадцять) аркушів.

Відповідальний за архів — підпис, дата".

6.21. Документи із строком зберігання до 10 років у справі (наряді) не підшиваються, нумерація аркушів не провадиться.

6.22. Обкладинки справ (нарядів) тимчасового та постійного зберігання оформляються за встановленою формою (додаток № 12). Заголовок на обкладинку справи (наряду) переноситься з номенклатури справ (нарядів) після його уточнення.

Дати на обкладинці повинні відповідати року заведення і закінчення справи (наряду).

На обкладинках справ (нарядів), що складаються з декількох томів (частин), вказуються крайні дати документів кожного тому (частини).

Кількість аркушів у справі (наряді) вказується цифрами на підставі даних засвідчуваного напису.

Написи на обкладинках справ (нарядів) тимчасового та постійного зберігання слід робити чітко, світлостійким чорнилом або тушшю.

6.23. На справи тимчасового і постійного зберігання складаються окремі описи.

Опис складається з річних розділів і являє собою перелік назв справ (нарядів) з включенням необхідних відомостей про їх склад і зміст.

Описи справ складаються у 4-х примірниках за встановленою формою (додатки №№ 13-15).

В кінці опису робиться підсумковий запис, в якому вказується (цифрами і словами) кількість справ, що внесені до опису, а також обумовлюються особливості нумерації справ у описі. Закінчення опису обов'язково погоджується з державним нотаріальним архівом.

6.24. Одночасно з підготовкою документів до зберігання впровадиться відбір документів, що підлягають знищенню.

6.25. Відбір документів для знищення оформляється актом (додаток №16).

6.26. У ході підготовки документів до наступного зберігання в державному нотаріальному архіві постійно діючою експертною комісією провадиться експертиза наукової та практичної цінності документів і вирішується питання про відбір їх для включення до складу Національного архівного фонду чи знищення.

При відборі документів на тимчасове та постійне зберігання експертна комісія керується чинними правилами та інструкціями Головного архівного управління при Кабінеті Міністрів України по організації роботи з документами, переліками і номенклатурою справ і відповідними вказівками Міністерства юстиції України.

6.27. Відповідно до затверджених описів державна нотаріальна контора, приватний нотаріус зобов'язані у встановлений строк зда-ти в державний нотаріальний архів справи (наряди), внесені до опису.

6.28. Знищення документів провадиться після того, як описи на справи (наряди) тимчасового та постійного зберігання затверд-жено державним нотаріальним архівом.

У К А З
ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

**Про впорядкування справляння плати
за вчинення нотаріальних дій**

З метою збільшення надходжень до державного бюджету і впорядкування діяльності приватного нотаріату та відповідно до пункту 4 розділу XV "Перехідні положення" Конституції України (254к/96-ВР) **п о с т а н о в л я ю**:

1. Установити, що розмір плати, яка справляється за вчинення нотаріальних дій приватними нотаріусами, не може бути меншим від розміру ставок державного мита, яке справляється державними нотаріусами за аналогічні нотаріальні дії.

2. Установити, що до сукупного оподаткованого доходу, одержаного громадянами в період, за який здійснюється оподаткування, не включаються суми, одержані в результаті відчуження майна, що належить громадянам на праві власності за договорами, посвідченими в установленому законом порядку.

3. Покласти на Кабінет Міністрів України надання офіційних роз'яснень щодо цього Указу.

4. Цей Указ набирає чинності в порядку, передбаченому пунктом 4 розділу XV "Перехідні положення" Конституції України.

10 липня 1998 року № 762/98

П О С Т А Н О В А
від 16 червня 1993 р. № 457

Про порядок укладання шлюбного контракту

Відповідно до статті 27-1 Кодексу про шлюб та сім'ю України (2006-07) Кабінет Міністрів України **п о с т а н о в л я є**:

Затвердити Порядок укладання шлюбного контракту, що додається.

ЗАТВЕРДЖЕНО
постановою
Кабінету Міністрів України
від 16 червня 1993 р.
№ 457

Порядок укладання шлюбного контракту

1. Шлюбний контракт між особами, які одружуються, укладається за їхнім бажанням до реєстрації шлюбу і набуває чинності з моменту його реєстрації.

За бажанням сторін шлюбний контракт може укладатись у присутності свідків.

2. У шлюбному контракті передбачаються майнові права і обов'язки подружжя, зокрема, питання, пов'язані з правом власності на рухоме або нерухоме майно як придбане до шлюбу, так і під час шлюбу, на майно, одержане в дар чи успадковане одним з подружжя, а також питання, пов'язані з утриманням подружжя, та інші. У шлюбному контракті можуть вирішуватись питання про порядок погашення боргів за рахунок спільного чи роздільного майна. Можуть також передбачатися немайнові, моральні чи особисті зобов'язання.

Умови шлюбного контракту щодо переходу права власності на нерухоме та інше майно, якщо законодавством передбачений спеціальний порядок набуття цього права, вважаються виконаними лише після належного оформлення.

3. Умови шлюбного контракту не можуть погіршувати становища подружжя порівняно з законодавством України.

4. Шлюбний контракт укладається за місцем проживання однієї із сторін або за місцем реєстрації шлюбу.

5. У випадках зниження шлюбного віку відповідно до чинного законодавства укладання шлюбного контракту неповнолітніми провадиться за згодою їх батьків чи інших законних представників.

6. Для укладання шлюбного контракту встановлюється обов'язкова нотаріальна форма.

7. Шлюбний контракт може включати положення про зміну його умов. Такі зміни можуть бути внесені за згодою сторін протягом існування шлюбу договором, який укладається у порядку, передбаченому для укладання шлюбного контракту.

8. Шлюбний контракт визнається судом недійсним у випадках недодержання умов цього Порядку, або укладання контракту після реєстрації шлюбу, а також у разі погіршення становища будь-якого з подружжя порівняно з законодавством України.

9. При розірванні шлюбу та визнанні його недійсним майнові спори, спори про дітей та інші вирішуються судом на підставі чинного законодавства з урахуванням умов шлюбного контракту.

10. Кожна сторона у шлюбному контракті має право на судовий захист у разі недодержання іншою стороною умов шлюбного контракту.

11. Державне мито за посвідчення шлюбного контракту справляється у розмірі, передбаченому підпунктом "е" пункту третього статті 3 Декрету Кабінету Міністрів України "Про державне мито" (7-93).

Зміст

Передмова	3
Загальна частина	
Глава I. Поняття і завдання нотаріату України	6
§ 1. Поняття нотаріату	6
§ 2. Завдання нотаріату	9
§ 3. Джерела нотаріального процесуального права	10
Глава II. Предмет і система нотаріального процесуального права	14
§ 1. Поняття нотаріального процесуального права та його місце в системі права України	14
§ 2. Нотаріальний процес і його стадії	15
§ 3. Система нотаріального процесуального права	16
§ 4. Принципи нотаріального процесуального права	17
Глава III. Нотаріус	23
§ 1. Вимоги до посади нотаріуса	23
§ 2. Стажування осіб, які мають намір займатися нотаріальною діяльністю	26
§ 3. Кваліфікаційні комісії нотаріату	28
§ 4. Порядок видачі свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю та підстави його анулювання	32
§ 5. Присяга нотаріуса	39
§ 6. Права та обов'язки нотаріуса	39
§ 7. Питання деонтології в діяльності нотаріальних органів	43
Глава IV. Організація діяльності нотаріальних органів і посадових осіб, на яких покладено обов'язок вчиняти нотаріальні дії	48
§ 1. Організація роботи державних нотаріальних контор	48
§ 2. Приватна нотаріальна діяльність	49
§ 3. Організація роботи посадових осіб виконкомів місцевих рад щодо вчинення нотаріальних дій	62
§ 4. Організаційні питання вчинення нотаріальних дій консульськими установами	63

§ 5. Організація роботи державних нотаріальних архівів	63
§ 6. Організація та діяльність управлінь юстиції щодо роботи нотаріальних органів.	64
§ 7. Організація та діяльність Української нотаріальної палати	65
Глава V. Компетенція нотаріальних органів і посадових осіб щодо вчинення нотаріальних дій	68
§ 1. Поняття компетенції нотаріальних органів.	68
§ 2. Предметна компетенція нотаріальних органів.	69
§ 3. Територіальна компетенція нотаріальних органів	74
§ 4. Посвідчення заповітів і доручень, прирівнюваних до нотаріально посвідчених	76
§ 5. Повноваження державних нотаріальних архівів	78
Глава VI. Загальні правила вчинення нотаріальних дій.	79
§ 1. Місце вчинення нотаріальних дій	79
§ 2. Строки вчинення нотаріальних дій	79
§ 3. Підстави для відмови у вчиненні нотаріальних дій	82
§ 4. Встановлення особи громадянина, який звернувся за вчиненням нотаріальної дії	83
§ 5. Перевірка дієздатності громадян та правоздатності юридичних осіб, які беруть участь в угодах, а також перевірка повноважень представника	85
§ 6. Перевірка справжності підписів учасників угоди та інших осіб, які звернулися за вчиненням нотаріальних дій	88
§ 7. Нотаріальні акти	89
§ 8. Нотаріальне діловодство.	91
§ 9. Оплата вчинюваних нотаріальних дій	95
§ 10. Оскарження нотаріальних дій або відмова у їх вчиненні.	105

Особлива частина

Глава VII. Посвідчення угод.	110
§ 1. Загальні правила посвідчення угод	110
§ 2. Посвідчення угод про відчуження нерухомого майна	122
§ 3. Посвідчення договору застави	137
§ 4. Посвідчення договорів відчуження земельних ділянок	145

§ 5. Посвідчення договорів відчуження транспортних засобів, інших самохідних машин і механізмів	152
§ 6. Посвідчення шлюбного контракту	159
§ 7. Договір поділу спільного сумісного майна подружжя	166
§ 8. Посвідчення заповітів	169
§ 9. Посвідчення доручення	181
Глава VIII. Вжиття заходів до охорони спадкового майна	195
§ 1. Значення вжиття заходів до охорони спадкового майна та строки їхньої дії	195
§ 2. Процесуальний порядок вжиття заходів до охорони спадкового майна	196
§ 3. Видачі зі спадкового майна	202
Глава IX. Видача свідоцтва про право на спадщину	204
§ 1. Поняття права спадкування та його предмет	204
§ 2. Правова природа свідоцтва про право на спадщину	206
§ 3. Місце та строки видачі свідоцтва про право на спадщину	207
§ 4. Юридичні факти, що створюють право на видачу свідоцтва про право на спадщину	210
§ 5. Порядок видачі свідоцтва про право на спадщину	224
Глава X. Видача свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя	229
§ 1. Мета і значення видачі свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя	229
§ 2. Умови й порядок видачі свідоцтва про право власності за життя обох подружжя	231
§ 3. Умови й порядок видачі свідоцтва про право власності в разі смерті одного з подружжя	235
Глава XI. Видача свідоцтва про придбання жилих будинків з прилюдних торгів	239
§ 1. Поняття і значення видачі свідоцтва про придбання жилого будинку з прилюдних торгів	239
§ 2. Умови та процесуальний порядок видачі свідоцтва про придбання жилого будинку з прилюдних торгів	240
Глава XII. Накладення заборони на відчуження нерухомого майна	243
§ 1. Поняття і значення накладення заборони на відчуження нерухомого майна	243

§ 2. Підстави накладення заборони	244
§ 3. Процесуальний порядок накладення заборони на відчуження нерухомого майна	245
Глава XIII. Засвідчення вірності копій документів та виписок із них	250
§ 1. Поняття і значення засвідчення вірності копій документів та виписок із них	250
§ 2. Умови засвідчення вірності копій документів та виписок із них.	252
§ 3. Процесуальний порядок засвідчення вірності копії документів та виписок із них	256
Глава XIV. Засвідчення справжності підпису на документах	259
§ 1. Поняття і значення засвідчення справжності підпису на документах	259
§ 2. Умови засвідчення справжності підпису на документах	260
§ 3. Процесуальний порядок засвідчення справжності підпису на документах	262
Глава XV. Засвідчення вірності перекладу документів з однієї мови на іншу	264
§ 1. Значення та умови засвідчення вірності перекладу	264
§ 2. Процесуальний порядок засвідчення вірності перекладу з однієї мови на іншу	265
Глава XVI. Нотаріальне посвідчення безспірних юридичних фактів	267
§ 1. Посвідчення факту, що громадянин є живим	267
§ 2. Посвідчення факту знаходження громадянина в певному місці	269
§ 3. Посвідчення тотожності громадянина з особою, зображеною на фотокартці	270
§ 4. Посвідчення факту часу пред'явлення документів	271
Глава XVII. Передача заяв громадян, підприємств, установ та організацій.	272
§ 1. Значення та мета передачі заяв від одних осіб до інших.	272

§ 2. Умови передачі заяв від одних осіб до інших	273
§ 3. Процесуальний порядок передачі заяв від одних осіб до інших	274
Глава XVIII. Прийняття в депозит грошових сум і цінних паперів	277
§ 1. Суть та значення прийняття в депозит грошових сум і цінних паперів	277
§ 2. Процесуальний порядок вчинення дії	278
Глава XIX. Вчинення виконавчих написів	283
§ 1. Поняття та значення вчинення виконавчих написів	283
§ 2. Умови вчинення виконавчого напису	285
§ 3. Процесуальний порядок вчинення виконавчих написів	288
§ 4. Процесуальний порядок стягнення за виконавчим написом	291
Глава XX. Вчинення протестів векселів	292
§ 1. Поняття та значення вчинення протестів векселів	292
§ 2. Умови вчинення протестів векселів	295
§ 3. Процесуальний порядок вчинення протестів векселів	301
Глава XXI. Пред'явлення чеків до платежу та посвідчення неоплати чеків	305
Глава XXII. Вчинення морських протестів	309
§ 1. Значення та мета вчинення морських протестів	309
§ 2. Процесуальний порядок подачі заяви про морський протест	311
§ 3. Акт про морський протест	314
Глава XXIII. Прийняття документів на зберігання	317
§ 1. Значення та мета прийняття документів на зберігання	317
§ 2. Процесуальний порядок прийняття документів на зберігання	317

Глава XXIV. Видача свідоцтва про придбання майна на аукціоні (публічних торгах) із реалізації заставленого майна	319
§ 1. Поняття і значення видачі свідоцтва про придбання майна на аукціоні (публічних торгах) із реалізації заставленого майна	319
§ 2. Умови та процесуальний порядок видачі свідоцтва про придбання майна на аукціоні	320
Глава XXV. Застосування законодавства іноземних держав. Міжнародні договори	323
§ 1. Нотаріальне оформлення документів, призначених для дії за кордоном	323
§ 2. Міжнародні договори	331
§ 3. Застосування права в охороні спадкового майна та видачі свідоцтва про право на спадщину	334
Додатки	339

Навчальне видання

**РАДЗІЄВСЬКА Людмила Костянтинівна,
ПАСІЧНИК Світлана Григорівна**

НОТАРІАТ В УКРАЇНІ

Навчальний посібник

НБ ПНУС

811886

Юрінком Інтер — редакція наукової та навчальної літератури

Відповідальна за випуск *Яскажук Т.А.*

Редактори *Латник Г.В.*

Коректор *Резнік В.Я.*

Комп'ютерний набір *Сисоєва Л.М., Березовська І.А.*

Комп'ютерна верстка *Виногорова Т.М.*

Художнє оформлення *Кротков О.О.*

Підписано до друку 12.02.2001. Формат 84x108/32.

Папір офсетний № 1. Гарн. Таймс. Друк офсетний.

Умовн. друк. арк. 27,7. Обл.-вид. арк. 26,0.

Тираж 4000 . Зам. № 1-374

Ціна договірна.

Оригінал-макет виготовлено комп'ютерним центром СП "Юрінком Інтер"

(Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції — серія ДК № 19 від 20.03.2000.)

З питань придбання літератури звертатися до видавництва "Юрінком Інтер"
за адресою: 04209, Київ-209, вул. Героїв Дніпра, 31-б; тел. 411-64-03

Віддруковано в ЗАТ "ВІПОЛ", ДК № 15

03151, м. Київ, вул. Волинська, 60

- Радзівєвська Л.К., Пасічник С.Г.**
P15 Нотаріат в Україні: Навч. посіб. — 2-е вид., стер. / За
відп. ред. Л.К. Радзівєвської. — К.: Юрінком Інтер, 2000. —
528 с.

ISBN 966-7302-78-4

У навчальному посібнику на підставі чинного законодавства про нотаріат і нотаріальної практики, з урахуванням останніх законодавчих актів, відповідно до програми спецкурсу "Нотаріат в Україні" розкриваються основні положення організації та діяльності нотаріальних органів. У загальній частині розглядаються поняття нотаріату, нотаріального процесу в системі права України. Окрема глава присвячена нотаріусу, його правам та обов'язкам. В особливій частині розглядається процесуальний порядок вчинення нотаріальних дій, передбачених законодавством України.

Розрахований на студентів юридичних вузів та факультетів, які вивчають спецкурс "Нотаріат в Україні", викладачів і співробітників нотаріальних органів.

ББК 67.9(4УКР)310я73+67.310я73